

008
V-54

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544698

4

ANUL IV APRILIE

1 9 5 1

24

* P / 5 4 4 6 9 8 *

CUPRINSUL

	Pag.
NICOLAE MORARU și AUREL BARANGA: Comuniștii (piesă în 3 acte, 7 tablouri).	5
★	
MIHAI BENIUC: Cântec despre tovarășul Gheorghiu-Dej.	65
★	
AUREL MIHALE: In pragul primăverii (nuvelă).	116
★	
VERONICA PORUMBACU: Tovarășa.	183
ALEXANDRU ANDRIȚOIU: In muzeu.	185
VALERIU FILIMON: Ei n'au murit.	186
MIRON RADU PARASCHIVESCU: Patru toasturi de ziua Partidului.	187
CONSTANȚA TUDORACHE: Tovarășei Ana.	190
CICERONE THEODORESCU: Poveste din ulița noastră.	192
AUREL RAU: Întâlnirea.	194
VASILE IOSIF: Colo pe Telega'n jos.	197
EUGEN JEBELEANU: Petre Gheorghe.	211
LETIȚIA PAPU: Fiul luptătoarei.	214
SOLO JUSTER: Tăcerea (fragment).	216
★	
AUREL LAMBRINO: Voluntarii (nuvelă, partea I-a).	213
★	
VLADIMIR COLIN: In spatele frontului.	317
★	
TEORIE ȘI CRITICA	
GH. GONDA: Trăsăturile fundamentale ale metodei realismului socialist	357
IATIANA GOLIM: Poetul-cetățean.	370
A TARASENCOV: Drumul unui artist bolșevic.	383
BIBLIOGRAFIE	388

NICOLAE MORARU și AUREL BĂRANGA

COMUNIȘTII

Pieșă în trei acte (7 tablouri)

PERSONAGIILE

(în ordinea intrării în scenă)

ECATERINA BUZNEA
MARIA BUZNEA
MIHAI BUZNEA (*soțul Mariei
și fiul Ecaterinei*)
SANDA (*fiica Mariei și a lui Mihai
Buznea*)
DAN TOMESCU
MIRCEA BUZNEA (*fiul Mariei și al lui
Mihai Buznea*)
VIRGIL PREDĂ
ADRIAN URZICEANU
HRISTACHE SPALĂȚELU
COPOIU
TREI AGENȚI
NAE ZABALON
UN OM DE SERVICIU
FATA CU ZIARELE
BAIATUL CU CAFELELE
MITICA PLEȘA
EUGEN FLOROIU
C. N. MOLIN
B. BICIULESCU-BICIU
SERGIU MANOLESCU
AL. IONESCU-ROȘIORI
ȘERBAN COMAN
ION PANDELAS
CONSTANTIN OANA
TACHE LEAHU
STERU STERIADE
PUIU GHEORGHIAN
DACTILOGRAFA
TUDOR TOMESCU (*tatăl lui Dan
Tomescu*)

IOANA GHEORGHE (*soția lui Preda*)
VINTILA VOICU
GHEORGHE OPROIU
PRIMUL PAGINATOR
SANDU
AL DOILEA PAGINATOR
AL TREILEA PAGINATOR
AL PATRULEA PAGINATOR
LUNGU MATEI
AL CINCILEA PAGINATOR
VASILE TUDORAN
MARIN VICTOR
SERGENȚI DE STRADĂ ȘI AGENȚI
IN CIVIL
AGENTUL RUNCU
GREFIERUL
PRIMUL AVOCAT
PREȘEDINTELE
AL DOILEA AVOCAT
COMISARUL REGAL
AL TREILEA AVOCAT
AL PATRULEA AVOCAT
UN REDACTOR
AL DOILEA REDACTOR
PRIMUL, AL DOILEA ȘI AL TREI-
LEA CORESPONDENT STRĂIN
ȘTEFAN DUMITRESCU
VASILE IONIȚA
PETRE ȘTEFANESCU
ION MEREUȚA
UȘIERUL
OAMENI DIN PUBLIC
GARDA MILITARĂ.

Acțiunea se petrece la București, în anul 1937—1938.

ACTUL I

Tabloul I

(Scena reprezintă o cameră din casa mecanicului ceferist Mihai Buznea. O odaie modestă peste care trece mâna plină de grijă a gospodinei. În fund o marchiză dând în curte. O ușă în dreapta și una în stânga, spre bucătărie. În stânga, fund, un divan acoperit cu o scoarță. Deasupra divanului câteva rafturi cu cărți. În dreapta, fund, un bufet bătrânesc cu două uși de sticlă perdeluite. Pe masa de marmoră a bufetului, coșul cu pâine. Masa rotundă din mijloc, înconjurată de șase scaune, și bufetul arată că încăperea servește și drept cameră de mâncare. O glastră ieftină, un tablou litografic, un aparat de radio simplu — prinde numai Bucureștiul — și câteva fotografii ale familiei completează aspectul acestei camere în care locuiesc oameni ce muncesc greu și trăiesc și mai greu. E ora șase seara. Se întunecă).

BATRANA : Nici nu se știe dacă mai scapă. *(Pauză)* Coastele rupte.. dinții scoși. Nu mai e ăsta om. *(Pauză)* Eu i-am spus maică-sii, nu-i nici o săptămână : „mai adună-l și tu de pe stradă, Anico.. Nu-l mai lăsa să umble... că vezi ce vremuri trăim”. Uite c'a ajuns la vorbele mele..

MARIA : Păi, ce vină are el, mamă ? Dacă l-au prins și l-au bătut ca pe hoții de căi... dacă l-au schingiuit ?

BATRANA : Bine că nu-i fii-tu să te asculte... s'auză cum le dai apă la moară...

MARIA : Că dela mine așteaptă el curaj...

BATRANA : D'aia ai să pățești și tu ca Anica, s'ajungi să-l culegi de prin spital. Ori, dela morgă, doamne ferește.

MARIA : Tac, mamă, ce vorbești... *(Pauză)* Mircea își vede de treaba lui, muncește...

BATRANA : Nu-i nici săptămâna de când l-a'ngropat pe Vasile Voiculeț. El nu-și vedea de treabă ? Nu muncea ?

MARIA : Și ce vină avea bietul om ? Ce vină avea, mamă, dacă l-au prins bandiții și l-au căsăpît ? „Umbli pe la syndicate, ai ?” și dă-i cu ranga... Am vorbit cu văduva. Au chemat-o la poliție. — „Spune cum s'a întâmplat că erai lângă el”. — „Eram lângă liceul Lazăr când l-au înhățat...” „Păi dece tocmai pe el ?” — „Ziceau că-l știu că vorbește pe la syndicate”. — „Aha, zi comunist”... Au scuipat-o în față și-au dat-o afară. *(Pauză)*

BATRANA : D'aia să ai grijă, Mario. Tu să-i dăscălești ; ai uitat ce a fost acum patru ani ?

MARIA : N'am uitat, mamă...

BATRANA : Zac oameni în pământ... prin pușcării... Când îl văd pe Mihai că deschide ușa, mi se luminează viața : atâta copil mi-a rămas.

MARIA : *(înseninându-se)* Și ăștia ai mei, băiatu, fata, nu-s tot ai dumitale, nu tot dumneata i-ai crescut ?

BATRANA : *(sburlindu-se)* Da' stă să m'asculte ? Barem, fii-tu, e un obraznic de n'are pereche. Nici nu-i mai vorbesc. Ii zic azi dimineață : „mai scrieți maică la gazetă, acolo, unde muncești tu, mai scrieți de scumpețea asta care ne omoară”. Zice : „Lasă ma'mare că-ți trimit un reporter să-ți ia un...” cum se zice... un inter...

MARIA : Un interview, mamă...

BATRANA : Așa. Chiar așa zicea. Păi bine, d'aia l-am ținut în brațe?

MARIA : (*întunecându-se din nou*) Că dac'o să se scrie la gazetă, gata : se ieftinește viața?... Ia gazeta mamă și citește. Te-ai mai uitat prin ea ? (*răsfoind gazeta*) Scrie, mamă, scrie, la gazetă : c'a plecat regele la vânătoare... că s'a deschis un hotel mare la Constanța, cu telefon, radio și apă caldă în fiecare cameră... că ultima montare a revistei de la Cărbuș a costat trei milioane...

BATRANA : Păi, de ce nu scrie cu ce lefuri trăim noi ? De ce nu scrie de mine, că mi-a robit omul, patruzeci și trei de ani la cheferie, și iau optsuteșapezece de lei pensie ? De pensie de ce nu scrie ?

MARIA : Ba scrie și de pensie, mamă ..

BATRANA : Scrie ?

MARIA : Scrie că la Casa Centrală a Pensiilor s'a descoperit o fraudă de cincizeci de milioane... și că cei doi directori au fost puși în libertate pe cauțiune... morală...

BATRANA : Și oamenii noștri putrezesc prin ocne.

MARIA : Lasă, mamă, că nici mult n'o să mai dureze așa.

BATRANA : La fel ai zis și acū patru ani. Și mi-au umflat băiatu' și l-au ținut un an de zile...

MARIA : Stau unii și astăzi.

BATRANA : Vezi să nu între iar. Că numai tu ești de vină. Dacă se gândea că are nevastă și casă și copii și greutăți, își vedea de rostul lui... Fii și tu mai tare, Marie, să te asculte... Pe unde umblă ? Dela trei a lăsat lucrul.

MARIA : E șapte ?

BATRANA : Dacă nu mai mult. Stai că știm numa'decât. (*Dă drumul la radio. Vocea crainicului anunță : „Ascultați conferința domnului comandor Vasile Clejan : „Bombardament asupra Madridului”. (Scurtă pauză, apoi se aude vocea conferențiarului) „Capitala republicanilor spanioli este neconținut bombardată de avioanele franchiste. După atacurile de pe frontul Jarama, după asaltul împotriva pozițiilor guvernamentale dela San Martin de la Vega, aviația naționalistă a luat sub un foc necruțător Madridul. Vom înfățișa ascultătorilor noștri...”*)

MARIA : Inchide-l, mamă... E opt. (*Pauză*) O fi pe la sindicat...

BATRANA : (*speriată*) Să nu se fi întâmplat ceva, doamne...

MARIA : (*o privește multă, întrebătoare*).

BATRANA : A trecut adineauri Marin Sudui... Zicea că azi noapte..

MARIA : Știu, mamă, știu.

BATRANA : Trăzni-i-ar Dumnezeu de golani. Au prăpădit sediu' ?

MARIA : N'au ajuns ei, că i-au pus ai noștri pe fugă. Da' când au venit agenții, tot p'ai noștri i-au anchetat : „de ce nu lăsați băieții în pace?”

BATRANA : „...„Băieți”... cu pistoale... Nu i-ar mai răbda pământu'. Că nu-i mai pune poliția odată cu botu' pe labe. (*Pauză*) Ce stai ?

MARIA : Ce vrei să fac, mamă ?

BATRANA : Ia o broboadă pe tine să ieșim p'afară, poate auzim ce e... Hai, ce stai ?

MARIA : Unde să mergem, mamă ? Taci, că parcă auz pași...

BATRANA : El e ! (*S'a luminat toată*) Că eu după pași îl cunosc. Acū, parcă văz (*în timp ce se deschide ușa și intră Mihai*) că nu-î spui nimic... Și dacă deschid eu gura, mă luați amândoi la refec...

MIHAI : (*e vesel, aduce câteva pachete*) Ei, da' ce e ? Ce s'a întâmplat ? (*O clipă de liniște*).

MARIA : Nimic, Mihai... nimic. Era mama îngrijată că întârzii.

MIHAI : (*privind-o cu tandrețe*) Mama ? Ori, tu ?

BATRANA : (*sărind*) Ba eu !

MIHAI : (*blând, mereu bine dispus*) Cum așa, mămucă ? Ce, e prima dată că întârzii ?

MARIA : Da' zicea... ș'avea dreptate. Nu-s vremuri liniștite.

MIHAI : Nu-s, Marie, nu-s. (*După o pauză*) Dar când au fost pentru noi vremuri liniștite ? Ai avut dumneata vreodată liniște, mămucă ? Spune-mi mie drept, că ne cunoaștem. Ori tu, Marie...

MARIA : Ce s'aude prin oraș ?

MIHAI : E bine, Marie, e bine ! Unde-s copiii ?

MARIA : N'au venit.

MIHAI : E foarte bine, Mario. (*Pauză*) Sunt viteji bandiții când vin ei patruzeci și sar pe doi oameni fără apărare. Au curaj atunci... Sunt voi-nici când vin să ne devasteze nouă sediile, și-i păzește poliția prin ganguri, dar... (*Pauză*).

MARIA : A fost ceva prin oraș, Mihai ?

MIHAI : (*plin de zâmbet, de lumină și de mulțumire*) Nu. Ce să fie ?

MARIA : M-e, că n'a venit Mircea.

MIHAI : Ei, s'o fi luat și el cu vreo fată...

BATRANA : Vezi ? Vezi, cum îl crește ?

MIHAI : N'ai grijă, mămucă, n'ai grijă : crește bine băiatu'. M'am văzut cu nea Oană dela tipografi. Zice : „Al tău e băiatu' care lucrează la mine la paginație ?” — Ți-a făcut vreo poză ? — „Băiat bun. De nădejde”. Ia desfă tu pachetele, Marie... Am mai luat de-ale gurii. Hai, mămucă, arată-ți meșteșugu'... Cum o veni Sanda și băiatu', să nu așteptăm cu masa. (*Se apropie de radio*) Ce-i cu el, nu cântă ? Să cânte, Marie, să cânte că sunt vesel. (*Întoarce butonul*).

MARIA : Ce ți-o fi venit...

MIHAI : N'am dreptu' să fiu și eu vesel odată ? Acasă, lângă nevastă și copii, lângă bătrânica mea... Ce-i mămucă, ce te uiți urît la mine ?... Ai, râzi, mămucă, râzi... N'au intrat zilele 'n sac, mămucă... N'au intrat.

MARIA : Să punem masa, mamă. (*Bătrâna și Maria încep să trebaluiască prin odaie*).

MIHAI : Iar eu o să trec alături să mă spăl, să mă'mbrac...

MARIA : (*îngândurată, neliniștită*) Pleci undeva ?...

MIHAI : Nu plec, Mario... unde să plec ?

MARIA : Să nu pleci.

MIHAI : Astă seară o să stăm toți împreună, și după masă...

(*La radio se anunță : „Dăm calendarul zilei de mâine: șaptesprezece Octombrie 1937. Calendar ortodox : Mucenicul Loghin Sutașul. Catolic : sfânta Edwiga. Soarele răsare la orele și treizeciștrei minute și apune la șaptesprezece și douăzeciștrei minute. Va fi o zi însorită”... Mihai închide aparatul*).

MIHAI : Și totul va fi bine... Când vin copiii, să mă chemi. (*Iese. Femeile pun masa. Bătrâna iese la bucătărie. Intră Sanda și Dan*)

SANDA : Bună seara, mamă... tata a venit ?...

MARIA : A venit. Dar ce e ?

COMUNIȘTII

SANDA : Nimic. Am întrebat și eu așa. Unde e ?

MARIA : Dincolo.

DAN : Slavă domnului..

MARIA : Dar ce s'a întâmplat ?

SANDA : Nimica, mamă... Am făcut o prinsoare cu Dan. Eu spun că nu-i acasă... el spunea că... Și a câștigat el...

MARIA : Să vină Mircea, și ne-așezăm la masă... Dan mănâncă la noi, nu ?

SANDA : Sigur, mamă, mai întrebi ? (*Maria iese*).

DAN : Acum vrând, nevrând, trebuie să rămân.

SANDA : Nu-ți face plăcere ? Eu credeam...

DAN : Ce tot vorbești, dar sunt de noapte la redacție. Și abia de la zece în sus începe să curgă materialul. Am vrut numai să știu că taică-tu-i acasă. Să plec liniștit.

SANDA : Arăta frumos orașul astăzi.. Să știe brutele astea că n'o să-și mai facă multă vreme de cap...

DAN : Pasiune politică ?

SANDA : Nu. Dar au întrecut orice măsură. Am asistat acum câteva zile la o mascaradă de-a lor. Treceam întâmplător pe lângă piața de flori, aveam curs la Institutul medico-legal. Am văzut o procesiune cu icoane și suțane. Iar la morgă pe tipsie, zăceau două trupuri. Un bătrân, și un copil aproape... (*Pauză*) Nu, arăta frumos orașul astăzi..

DAN : Mie să-ți spun drept, mi-a lăsat un gust amar. Nu pot să cred, Sando, că în secolul nostru, astea trebuie să fie metodele de corespondență între oameni.. Am recitit ieri noapte un capitol dintr'o carte la care azi nu se mai uită nimeni. Intre lectura cronicii judiciare și a contrafondului, am citit un capitol din „Eloge de la Folie” a lui Erasme din Rotterdam. Vezi, a fost un moment când un om a putut răspunde : „ce ești dumneata ?” — „Omul pentru el însuși !”.

SANDA : Nu 'nțeleg...

DAN : Omul singur, aplecat asupra cărților lui, asupra preocupărilor sale... Numai ale sale. Și care totuși reușea să se înțeleagă cu semenii săi, tocmai pentru că fiecare nu făcea decât același lucru. Dece zâmbești ?

SANDA : Mă gândesc ce ți-ar răspunde tata la asta...

DAN : Sunt spectacole făcute probabil să încălzească alte inimi decât inima mea. M'am uitat astăzi pe stradă. Deoparte un grup de oameni scandând : „Jos fascismul ! Jos războiul...” De altă parte...

SANDA : De cealaltă parte, cine ? Un grup de desmățați, cu figuri descompuse.. le citeai crima pe față...

DAN : Și-apoi ce a urmat ? Încăerare, strigăte, urlate, bastoane de cauciuc, fețe însângerate... Nu, nu suntem departe de evul mediu, Sando crede-mă... (*pauză*) Vezi, eu nu sunt încă ceea ce se cheamă un creator...

SANDA : Ai să fii.

DAN : Cine știe ? Dar în orele mele de singurătate, când mă gândesc la ce aș voi să scriu, am impresia că țin lumea în mâna mea. Da, cred cu putere că oamenii se pot împăca. Că există un drum al artei...

SANDA : Sau al științei...

DAN : Și al științei, cum spui tu...

SANDA : Mai ales al științei. Al unei științe care să aline durerile... Mai am un an de studii. Dar mi se pare cel mai lung. Colegii mei, în cea

mai mare parte visează cabinete medicale, clientelă. Eu vreau un lucru mult mai simplu : o circumscripție la țară. În cea mai săracă regiune. Uite aici statistica pelagroșilor pe ultimii zece ani. Știi ce mortalitate infantilă avem?

DAN : Și'n timpul ăsta oamenii își dispută ideile politice.

SANDA : La douăzeci de pași de noi, tu n'ai observat, unui om i-au despicat țeasta cu un rețev.

MARIA : *(intră)* Ce-o fi cu Mircea, mamă ?

SANDA : Nu-i acasă ?

MARIA : Nu.

DAN : Mi se pare că și el e de noapte ..

MARIA : Așa știam și eu. Dar să nu vină p'acasă... *(deschizând ușa spre odaia în care se află Mihai)* Mihai, ce s'o fi întâmplat băiatului de n'a venit ?

BATRANA : *(deschide ușa dinspre bucătărie)* Hai, să dăm la masă, fată, că de azi dimineață mi-o fi și mie deajuns... *(Maria iese spre bucătărie. Sanda și Dan se privesc întrebători. Intră vijelios, bandajat la cap, Mircea)*

SANDA : *(încrămenită)* Mircea ! Ce-i cu tine ?

MIRCEA : *(încercând totuși să râdă)* Ce vrei să fie ?

SANDA : Să nu te vadă mama...

MIRCEA : Dece să nu mă vadă ? E rușine ?

SANDA : Ai fost... acolo ?

MIRCEA : Dar unde vrei să fi fost ?

SANDA : Să mă uit. Ești lovit rău ?

MIRCEA : Sunt lovit bine... Hai, nu exagera și tu... Nu e nimic. Tată e acasă ?

SANDA : Acasă. Dincolo.

MIRCEA : Dar nu te teme... N'am rămas nici eu dator. Urlau haidamacii : „trăiască legiunea și”... — „care legiune, mă ?”... „Legiunea lui Mussolini ?”... „Care căpitan, mă, căpitanul lu' Hitler ?” Și-au sărit pe mine. Dar am dat și eu să simtă.

DAN : Și ce rezolvă asta ?

MIRCEA : „Ce rezolvă ?”... Dar cine rezolvă ? Carol al II-lea rezolvă ? N'ai pinge în picioare și dela cincisprezece să fii mulțumit dacă te mai ține Coman tot cu patru mii de lei pe lună... Asta cine o rezolvă ?

DAN : N'o să pacificăm globul omorându-ne în stradă.

MIRCEA : Nu... O să-l pacifici tu, stând în bibliotecă. De ai sta măcar ! Dar n'ai vreme nici să citești o carte ! Că robești nopțile la becul electric și când ieși dimineața închizi ochii ca bufnițele. Poți să-ți cumperi o carte ? Ai cu ce ?

DAN : Trebuie să scriem atâtea până ce cărțile vor ajunge la îndemâna oricui.

MIRCEA : Măi, Dane, tu trebuie să te faci humorist... Dar ce, din cauza voastră, a scriitorilor, sunt cărțile scumpe ? Că vă umpleți voi de bani ? Gândește-te la Sahia, că-ți era prieten, și nu-s nici două luni de când s'a prăpădit la Colentina. Dar când mă uit bine la scriitori ca tine, văd că nici nu meritați altă soartă.

DAN : Fiindcă nu vin acasă cu capul spart ?

MIRCEA : Tu crezi că ai capu' întreg ? Uită-te bine în oglindă, să-l ții minte. Nu știu cât o să-l mai păstrezi așa.

DAN : Tu în schimb poți să ți-l pierzi de tot.

MIRCEA : Se poate și asta. Ce o să demonstreze ? C'ai avut tu dreptate ? Nu, băiatule, nu. Europa ta bătrână, plină de universități, arată ca o bibliotecă răsturnată într'un camion. Dă drumul la radio și plimbă acul, — nu pe asta, e un hârb bătrân, bun să retransmită discursurile lui Guță Tătărăscu — ascultă cu un aparat bun și ai să vezi ce se'ntâmplă.

SANDA : Și ai tu putere să împiedici ?

MIRCEA : Am. Nu eu. *(Se apucă de cap)*.

SANDA : Ți-e rău ?

MIRCEA : Nu...

MARIA : *(a intrat)* Mircea ! Ce e băiatule... ce e ? Ți-e rău ? *(Se repede spre el)*.

MIRCEA : Nu. Mi-e bine, mamă. Și-o să fie și mai bine... *(către Mihai care intră pe ușă)* Nu-i așa, tată ?

MIHAI : *(se apropie de el)* Băiatu' lu' tata... Unde te-a lovit ?

MIRCEA : *(arată spre cap)* Aici tată...

MIHAI : Adânc ?

MIRCEA : O sgârietură acolo. Trece tată, trece...

MIHAI : Da' barem ai dat și tu ?

BATRÂNA : *(care a intrat pe ultimele replici)* Halal tată, n'am ce zice... *(lese)*.

MIHAI : Să dai tată, să dai cu sete...

DAN : Astea-s victorii ușoare, nea Mihai, iartă-mă că-ți spun.

MIRCEA : Dar tu ce victorii aștepti ?

MARIA : Se varsă sânge'ntr'una... Aducem copii pe lume...

DAN : ...să se căsăpească între ei.

MIHAI : Da' cine-o face ?

DAN : Lasă, nea Mihai...

MIHAI : Cine o face te'ntreb ? Luați harta și uitați-vă, c'a ajuns lumea o baie de sânge. Bombardează nemții orașele Spaniei, și domnul Blum...

DAN : ...ce putea să facă altceva ? Dacă nu venea neintervenția...

MIHAI : Ce e neintervenția asta, mă, Dane, mă ? Intervenție curată : trageți cât poftiți, trageți... Și trag italienii, și trag nemții, și vând negustorii americani arme și se bucură Chamberlain și benchetuesc imperialiștii și mor muncitorii și mor femeile, și mor copiii. Baie de sânge în lume.

DAN : Cine o face ? Există probabil o necesitate istorică... *(amârat, decepționat)* sau dracu' mai știe...

MIHAI : Aici ai nimerit-o. Fiindcă dracu' știe într'adevăr ! Stă dracul în băncile americane, în fabricile lui Krupp, la Skoda...

DAN : *(frământat, cu tristețe)* A ajuns lumea la o răspântie și Dumnezeu știe încotro o s'o ia...

MIHAI : La răspântie, așa e ! Dar tu, călător prin lumea asta, că să nu treci ca o cârțiță, trebuie să deschizi bine ochii, să nu rătăcești. Lucrezi la gazetă. Ai citit bine ziarele'n ultimele luni ?

DAN : *(încercând o glumă)*. Eu n'am timp să citesc gazeta, nea Mihai, eu trebuie s'o fac.

MIHAI : Domnul Carol al II-lea se fotografiază în uniformă de colonel polonez. Șeful Statului Major polonez vine la București.

SANDA : Și ce înseamnă asta ?

MIHAI : Așteaptă. Hitler dușmănește Franța, dar Gamelin vine și stă

la manevrele de aici alături de generali nemți.

MARIA : Poate că e un semn de înțelegere...

MIHAI : De înțelegere, sigur. Dar pe socoteala cui ? Știu ei bandiți încotro țintesc. Bate în mijlocul lumii, o inimă... și-ar vrea s'o străpungă... Le stă Uniunea Sovietică ca un ghimpe în ochi... Și cum să nu le stea, dac'o văd cum crește, frumoasă ? (*Pauză*). La răspântie e lumea, Dane. Dar să știi, drumul nu merge spre Washington...

DAN : Eu nu sunt comunist, nea Mihai.

MIHAI : Nu-ți cere nimeni să fii. Om să fii, cinstit să fii...

BATRANA : (*intră*). Vasăzică nu mai mâncăm astă seară...

MIHAI : Ba mâncăm, mămuică — mâncăm. Hai să ne-așezăm copii... Și să ciocnim un pahar de vin pentru prima bătaie încasată de Mircea... Nu... lasă...c'o să vină și altele. N'am nici o grijă. Mircea să stea lângă mine. Mămuica aici. Maria la locul ei. Și Sanda dacă vrea... lângă Dan, că alt loc tot nu mai e... (*Se aude deschizându-se ușa dinspre bucătărie*). Da' cine-o fi? A intrat cineva în bucătărie. (*Intră Preda urmat de Adrian*). Să trăiești frate... să trăiești. Dar ce-i cu voi la ora asta ?

PREDA : Uite, cu treburile pe-aici, și m'am gândit să intru să-ți dau bunăseara...

MIHAI : Bine te-ai gândit. Atunci să vă dea și-un pahar de vin că-l sărbătorim, într'un fel, pe fii-miu...

PREDA : Da ?

MIHAI : Da. Primul cap spart. Dar ia stați, ia stați.

PREDA : Mde, de stat am sta noi, da' vezi că nu prea avem timp, și-am vrea să-ți spunem și-o vorbă...

MIHAI : Și nu încape un bob zăbavă ?

PREDA : Vezi că nu prea'ncape.

MIHAI : (*stingerit*). Atunci să stăm frate de vorbă, sigur că stăm...

DAN : Pe mine o să mă iertați că nu mai pot să rămân. S'a făcut ora... Sunt de serviciu... știți...

SANDA : Imi pare rău, Dane... (*Îl conduce*).

MIHAI : Mă iertați copii... (*Maria și bătrâna pleacă spre bucătărie Mircea și apoi Sanda, în camera din stânga. După ce toată lumea a ieșit, Mihai întreabă îngrijorat*) Ce-i, frate Preda, spune... S'a întâmplat ceva ?

PREDA : Nu. Lucrurile au mers bine după masă. Altceva.

MIHAI : Spune.

PREDA : Situația devine tot mai grea... Azi noapte au fost ridicați o serie de tovarăși.... Se înăsprește din ce în ce.

ADRIAN : Nu mult... Fiindcă o să vină și replica noastră... A, mai curând decât se așteaptă ei...

PREDA : (*ostoindu-l*). Mai încetișor... Ușurel, Adriane... .

ADRIAN : Lasă frate că știu ce spun. Până'ntr'un an se duce dracului toată șandramaua.

PREDA : La naiba... ești nserios.

ADRIAN : Văd clar...

PREDA : Alta e problema. Tovarășul Gane ne-a trimis. Trebuie întărit aparatul ilegal. (*Pauză*) Petre a trecut în altă muncă.

MIHAI : Știu.

PREDA : Comitetul Central a hotărât să treci în locul lui.. D'asia am venit. Să-ți transmit...

MIHAI : Bine dar...

PREDA : Tocmai... Te ilegalizezi...

MIHAI : Să mă ilegalizez ?...

PREDA : Da, frate... și cât de repede. (*Văzând frământarea lui Mihai*) Sigur, nu-i ușor. Te desparți de nevastă... de copii... de casă... Te'nțeleg, frate Mihai, te'nțeleg... Când te-ai liberat din închisoare ?

MIHAI : Acum trei ani.

PREDA : Eu cunosc un tovarăș care a stat patru, s'a eliberat de câteva luni... Ținea și el la o fată. (*Pauză*) Se gândeau... O să se ia și ei într'o zi. A trecut atâta vreme... Muncește el... Muncește și ea într'altă parte, în provincie...

MIHAI : Și când... trebuie...

PREDA : Cât de repede... Legăturile pe linie sindicală le predai lui Adrian. D'asta am venit cu el. O să vă vedeți mâine... (*Pauză*) Asta-i tot. (*lui Adrian*) Tu, frate, poți să pleci.

ADRIAN : Cu bine tovarășe Mihai... Și fruntea sus... Abia acum așteptăm din partea ta lucruri mari... Auzi? Abia de-aci'ncolo! Spunea undeva...

PREDA : (*cu blândețe, dar ferm*) E târziu.

ADRIAN : Atunci, noapte bună. (*Iese*).

MIHAI : (*pe gânduri*)... Legăturile pe linie sindicală, spuneai ?

PREDA : Da.

MIHAI : (*tot pe gânduri, arătând după Adrian*) Cam farfara... cam gură spartă.

PREDA : Da' s'a purtat bine la siguranță.

MIHAI : Și nu-i prost organizator...

PREDA : Tocmai.

MIHAI : (*mereu pe gânduri*) Vasăzică, astăseară...

PREDA : Cât mai repede. La nouă fără un sfert te așteaptă tovarășul Anton. (*Pauză*) Vin vremuri grele, Mihai. Ne îndreptăm spre dictatură.. militară... fascistă... (*Pauză*). Acum e limpede. Intr'acolo merg. Și Partidul e singura forță care luptă. (*Îi întinde un bilet*) Ține minte adresa asta.

MIHAI : (*rupe biletul*) Da.

PREDA : Cu bine, frate... (*Mihai îl conduce spre eșire*).

MIHAI : (*lângă ușa care dă spre bucătărie*) Și dacă pierdem legătura?

PREDA : Da... asta e o problemă...

MIHAI : Aici?

PREDA : Nu. Ce vorbești..

MIHAI : Atunci stai. (*Se gândește o clipă*) Dacă pierdem legătura .. în aceeași zi... am un prieten bun... Mi-a mai dat casa.

PREDA : Om de încredere ?

MIHAI : Hai că-ți spun.. Ieșim tot prin dos? (*Preda și Mihai au ieșit. Mihai s'a întors imediat. O clipă stă pe gânduri. Se îndreaptă spre dormitor*) Mario...

MARIA : (*obosită, sfârșită*) Stăm însfârșit la masă?

MIHAI : Stăm, Mario... dar fără mine...

MARIA : (*împietrită*) Pleci ?

MIHAI : Da, Mario.

MARIA : O să te așteptăm.

MIHAI : Nu, Mario, să nu m'aștepți. Fiindcă-o să'ntârzii...

MARIA : Te-așteptăm oricât.

MIHAI : Nu, Mario, fiindcă-o să'ntârzii mult. Nu, nu ce crezi tu... Dece să m'aresteze?... Dar trebuie să văd neapărat pe cineva. *(Pauză)* Iar despre ziua o să plec în provincie... O să lipsesc un timp... O lună... două... Foate mai mult... Ei, ce-i asta? Se poate? Tu ești tovarășa mea bună. Așa te-ai purtat tu în treizeci și trei?

MARIA : Să-ți strâng lucrurile, Mihai...

MIHAI : Un schimb : atâta tot. Ai vreme până mă întorc...

MARIA : *(vine cu schimbul)* Copiilor ce să le spun ?

MIHAI : O să le spun eu. *(Cheamă)* Veniți încoa, copii...

SANDA : Ce s'a'ntâmplat? *(Pauză)*.

MARIA : Nimic. Tata are treabă. Trebuie să plece. *(Scurtă pauză)*
Pentru o vreme. Vrea să-și ia rămas bun dela voi.

SANDA : Pleci, tată? Unde... pleci? *(Mihai tace)*.

MIRCEA : *(cu un efort)* Să n'ai grijă tată... N'o să te facem de rușine...

MIHAI : S'aveți grijă de mama, copii. Și-o să vin... curând. *(Bătrânei care a intrat și ea pe ușa bucătăriei)*. Da mămucă, vin curând... *(Iese repede prin bucătărie. Mai multe clipe toți rămân înmărmuriți. Nu se privesc. Apoi mașinal se îndreaptă spre masă și încep să îmbuce mecanic cu gândurile duse)*. *(Puternică bătaie în ușă. Maria pălește; duce mâna la inimă. Se scoală și întreabă în direcția ușii care dă spre marchiză : — Cine-i ? O voce răspunde de-afară : — Deschideți ! Maria repetă : — Cine-i la ora asta ? Se răspunde răstit : — În numele legii !... Deschideți ! Maria deschide. Năvălesc doi agenți, apoi un comisar, cu revolverele în mână. Ceva mai târziu; prin ușa bucătăriei, pătrund alți doi agenți)*.

COMISARUL SPALATELU : Iacă-tă întreaga familie la cină.

AGENTUL COPOIU : Cina cea de taină...

SPALATELU : Da' Buznea, unde e?

MARIA : Care Buznea, că toți suntem Buznea.

SPALATELU : Știm noi... știm... Am avut onoarea.

SANDA : Noi, nu...

SPALATELU : *(examinând cu atenție pe Sanda)* Așa e, că pe domnișoara n'o cunoaștem... Probabil că ultima dată când am trecut p' aici... nu era acasă... sau era micuță și purta codițe. *(Sanda rămâne imobilă ca o statuie)* Hai, unde e Buznea? Ia vedeți voi, băieți... *(către Maria)* Unde ți-e bărbatul?

MARIA : N'a venit de câteva zile.

SPALATELU : Minți!

UN AGENT : Uite pălăria!

SANDA : Luați-o corp delict.

SPALATELU : *(către agenți)* Căutați bine. *(Agenții răscolesc odăile)* Și p' aici ce-aveți? *(răstoarnă cărțile din bibliotecă, se uită prin ele și le aruncă pe jos)* Curs de puericultură. Asta cine învață?

SANDA : Eu.

SPALATELU : Medicină?

SANDA : Da.

SPALATELU : Păi de ce nu-l tratezi pe tat'tu ca să-i mai vină mințile la cap, să nu ne poarte pe drumuri?

SANDA : N'am lacrimi să vă plâng.

SPĂLAȚELU : *(svârbind cărțile)* S'ar cuveni să aveți mai mult respect pentru reprezentanții ordinii publice!

MARIA : Văd ce ordine ne faceți aici

SPĂLAȚELU : Anti Dühring... Asta ce e ?

SANDA : *(în batjocură)* Tot medicină... Știți, anti rabic... anti-dühring...

COPOIU : Și aici sunt, să trăiți dom'sef... *(silabisind)* Boala copilăriei...

SPĂLAȚELU : Lasă boule, nu vezi că-i medicină? Manifeste?

MARIA : Ce manifeste ?

SPĂLAȚELU : Hai, nu mai faceți pe idioții cu mine. *(Dă la o parte scoarța care acoperă divanul)* Că pe mine nu mă duce nimeni. Unu-i Spălățelu'n Siguranță. Auziți voi ? Unde le țineți ? Să ne înțelegem mai bine ca oamenii, că altfel... *(scoate un briceag și spintecă învelitoarea divanului).*

BATRANA : Domnule... ce faci? Aicea dorm eu.

SPĂLAȚELU : Somnu'ăl lung!

MIRCEA : *(îi dă peste mână)* Dece-ți bați joc de munca oamenilor? Că n'ai muncit dumneata pentru casa asta ! *(Un agent îl lovește dela spate pe Mircea, Maria scoate un țipăt și se aruncă între ei).*

SPĂLAȚELU : Lasă-l, că scoală muierile mahalaua. *(Scoate tablourile de pe pereți și le rupe învelitoarea din spate)* Banii Moscovei. Unde-i țineți? Hai, n'o să-mi spuneți mie că n'aveți... *(trage fața de masă cu toate tacămurile)*

COPOIU : *(raportează)* Am căutat și'n pivniță dom'sef.

SPĂLAȚELU : Ca lumea ?

COPOIU : Toate butoaiele le-am răsturnat. *(Bătrâna se așează disperată scofând numai un jalnic :)*

BATRANA : Murăturile mele !

SPĂLAȚELU : Bine! Atunci nu e Buznea? Mai stăm noi de vorbă. *(Face semn agenților și iese).*

(In casa devastată au rămas din nou singuri Maria, bătrâna, Sanda și Mircea. O clipă nu știu de unde să înceapă, apoi bătrâna se apleacă și începe să culeagă cioburile. Sanda își adună cărțile de pe jos. Mecanic, Maria ia un ac cu ață și'ncepe să coasă învelitoarea divanului).

MIRCEA : Bine c'a apucat să plece tata.

MARIA : Numai să nu pună mâna pe el când s'o întoarce.

MIRCEA : Trebuie să-l aștept în drum. *(După o pauză)* Și ca dracu', sunt de serviciu în noaptea asta...

SANDA : Il aștept eu.

MIRCEA : Tu.

SANDA : Il aștept până dimineața.. *(Iese prin bucătărie)* *(O pauză mai lungă)* *(Mircea își ia pardesiul).*

MARIA : Pleci? Nu te duce. Ești bolnav.

MIRCEA : Nu pot. Am treabă.. *(Mircea iese repede. O lungă pauză. Bătrâna a adunat ce s'a mai putut culege din cioburi. Maria a învelit divanul cu scoarța. După o altă lungă pauză)*

MARIA : Lasă, mamă.. Nu-i nimic. Trece.

Tabloul II

(Cabinetul primului redactor al unui mare cotidian. Un birou ministerial încărcat cu ziare, reviste, șpalturi, cărți, articole, scrisori, unelte de scris. Pe măsufa alăturată, trei telefoane. Un fotoliu confortabil. În spatele lui un portret în ulei: fondatorul ziarului. Pe pereți diferite caricaturi înrămate, semnate „Sell” și „Popa”, aparținând primului redactor. O fotografie în culori a aceluiaș personajiu. O bibliotecă în zid, conținând o serie de volume neconsultate, dar legate elegant. Tot pe ziduri o serie de coperți de reviste ilustrate în patru culori și un imens afiș reprezentând o vilă la mare; dedesubt scrie: „Participați la concursul cu premii al ziarului nostru”. Alături, o hartă. În fața biroului două fotolii. În stânga o măsufă pentru mașina de scris și un scaun. Camera are două uși, amândouă duble și capitonate. O ușă dă spre redacție și e folosită de redactori. Cealaltă este folosită numai pentru anumite vizite. Într'un colț al camerei o pendulă care la ridicarea cortinei arată opt fără zece. Fereastra mare, vitrată, a încăperii, e deschisă. Se aude sgomotul orașului: claxoane și glasul urlicilor: „Dimineța”... „Universul”! Ușa ce dă spre odaia redactorilor este deschisă. Sună prelung telefonul. Odată, de două, de trei, de patru ori. Intră, precipitat, cu coșul de hârtie golit, nea Nae Zabalon, edec al ziarului, de pe vremea primului director al gazetei. Pune tacticos coșul de hârtie pe birou, ia și mai tacticos telefonul).

NAE: Cântă! Cum, ce-am zis? Cântă! Cine e? Păi, cine să fie? Noi. Primul redactor. O să mă... Pe mine? Să trăiți dom'director... Să trăiți. N'am știut... Păi, de unde să-mi dea'n gând c'o să chemați, așa, cu noaptea'n cap? Știu, să trăiți, știu că munciți... Da' chiar la ora asta? Păi, abia ați plecată d'acilea... Păi, câte probleme avem noi... Cu scandalurile d'aseară de pe stradă... Știți c'avem și noi un cap spart: un paginator... Aveți dreptate... Am tăcut. *(Pune receptorul jos)* Să văz... *(vine repede înapoi)* N'a venitără, dom'director... Ce-s, ca'mneavoastră? Să-i spun... acușica-i spun. Morți-copți, dom'director... Vorba aia: și din cimitir îi scoatem. Da' dom'director, se poate? *(Pune jos receptorul, face câțiva pași)*. Dar pe reporteri îi chem? ori nu-i chem? *(Se întoarce, mai spune odată „allo” dar telefonul nu mai răspunde)* Ei, acū, unde-l iau? De unde o fi telefonat? Să fie la „Colonade”? E târziu. Să fie la „Capșa”? E de vreme... Să-l chem acasă? Da' a spus cucoanei că-i la gazetă... și fac o dandana? *(Ia o hotărîre)* Ii chem pe toți trăzni-i-ar dumnezeu de trântori că tot îi ținem de pomană. *(Pune mâna pe telefon)* Domnișoară Ani, domnișoară Ani, aici suntem noi... Zabalon. Cum, ce doresc? Convoci telefonic pe șefii redactori. Fără excepție. Am eu treabă cu ei. Trap! *(Sună telefonul)* Da dom'director. Eu. Convocat. Instantaneu. Când veniți dumneavoastră o găsiți colea. *(Sună. Intră un om de serviciu)* Fugi după băiatu' cu cafele. Una pentru dom'director. Nici caldă, nici rece, nici dulce, nici amară. Trap! Stai! Fata cu schimbu' de ziare! *(Sună telefonul)* Allo. Nu. Domnul prim redactor n'a venit. Cine-l caută? *(I s'a închis telefonul)* *(Intră fata cu schimbul de ziare; vrea să iasă)*. Stai! Păi, bine, suflete, *(fata incremenește)* așa s'aduc ziarele? Cum te-am învățat? Cum îi place... cum ne place nouă? Ca la Paris, fă, că n'o să te civilizezi și tu odată... *(Ia un ziar și-l împătorește „franțuzește”, i-l dă ca model și împinge spre ea restul ziarelor)* Trap! *(Intră băiatul cu cafeaua. O pune pe*

birou și vrea să plece) Stai ! (*Sună telefonul*) N'a venitără dom'director, n'a venitără, că ăștia e moale... Ce-s ca'mneavoastră ? (*I-a închis telefonul. Gustă din cafea. Către băiatul cu cafele*) Bun ! S'aprobă ! Trap ! (*Intră Mitică Pleșa în halat de tipografie albastru*).

PLEȘA : Cenzura d'aseară. Ce-i, nea Zabalon, ce-ai luat-o așa cu noaptea'n cap ?

NAE : Lasă mă, neică, lasă-mă că-i de rău. Umblă ștabu' turbat.

PLEȘA : Ce s'a'ntâmpiat ?

NAE : Da' cine știe?...

PLEȘA : L'o fi lăsat vreo damă.

NAE : Nu se supără el așa... de dimineață, pe chestii sentimentale Mai spre seară.

PLEȘA : S'o fi curățat la club.

NAE : (*sigur, sentențios*) Nu mai jucăm. De două luni ne-am lăsat de cărți. Curse. (*Intră fata cu ziarele*) Da', tu nu știi să bați ?

FATA : Dacă nu-i dom'director...

NAE : Și dacă nu-i dom'director, nu suntem noi ? Și dacă suntem noi nu e ca și când ar fi dom'director ? (*Fata iese*).

PLEȘA : Atunci rezolvă'mneatale nea Zabalon cererile oamenilor că fierbe atelierul ca un cazan.

NAE : Aoleu, acū v'ați găsit ?

PLEȘA : Da' când ? De fiecare dată e câte ceva. Ba că s'au ars ziarele, ba că nu-i publicitate, ba că s'a scumpit hârtia, ba c'a plecat dom'director Steriade la Geneva. Pricină se găsește oricând. Și'n timpul ăsta își scupă oamenii plămâni. Ne-a mâncat plumbu' ochii din cap și măduva din oase.

NAE : Las' nu te mai necăji... că ești om bolnav.

PLEȘA : Putrezim în atelier. Dumnealor își fac palate.... și pentru noi nu-i niciodată vreme potrivită.

NAE : Să nu dați, neică, de vr'un bucluc. Lasă-l astăzi că-i... (*Sună telefonul. Sare în picioare*) Da, dom'director. Acușica. Momental. (*Lasă telefonul deschis. Se duce în redacție, se întoarce grăbit. În telefon*) Dom' Floroiu, dom'Molin, dom'Biciulescu... (*explicativ*) „Fapt divers”... dom'Pandelaș, și atât. (*Inchide telefonul*) Du-te, neică Pleșa... Las-o pe mâine... că-i moartea morții... Trap ! (*fiindcă vede privirea disprețuitoare a lui Mitică Pleșa*) Iartă-mă. (*Pleșa iese, condus până la jumătatea drumului de nea Nae Zabalon care se întoarce precipitat fiindcă a sunat telefonul*) Nu... dom'director Coman n'a venit. Da' vine momental. Cine întreabă ? (*I se închide telefonul. Intră Floroiu, redactor șef al cronicii externe : distins, distant, blazat*).

FLOROIU : (*își plimbă superior privirea prin cameră și comunică surprins lui Molin*). Nimeni. Curios. (*Pauză*) (*Intră Molin*) Ce-i Nae ? (*Nae face semn că e mut în această împrejurare*) Să fie tot în legătură cu ciocnirile de aseară ?

MOLIN : Fugi d'aici, nene, nu ne-a bătut la cap destul azi noapte ?

FLOROIU : Și totuși o convocare atât de intempestivă trebuie să aibă o semnificație. Ultimele telegrame le-am văzut azi-noapte la două... (*Recapitulând mai mult pentru el*). Retragerea chinezilor pe frontul Șanghaiului... Naționaliștii spanioli în drum spre Pajares... Pola de Gordon și Vega de Gordon căzute... 2000 de mineri din Asturii executați... Un articol al lui

Gayda în „Giornale d'Italia” cu privire la drepturile Italiei în Mediterană...
Cam așa...

MOLIN : Nu cumva ai făcut imprudența să comentezi defavorabil cererea italienilor.

FLOROIU : *(după ce îl privește disprețuitor)* Am experiență, domnule Molin... Nu mă bazez decât pe „Reuter” și „Havas”. Și bine înțeles pe D. N. B. Dar numai după ce l-a văzut directorul, sau Coman. *(După o matură chibzuire)* Nu, nu poate fi vorba de externe. Poate la dumneata.

MOLIN : *(speriat)* Ce tot vorbești, domnule?... Ce să fie la mine?...

FLOROIU : De, știu și eu. Ce fotografie ai băgat în ultimele zile? Să nu fi simțit...

MOLIN : Să-i sară ochii, nene, care a mai făcut în ultimele zile vr'un ciubuc... Sunt uscat ca sfântu' Elefterie... Aștept numărul de Crăciun să mai pun și eu mâna p'o publicație...

FLOROIU : Ce ministere ai ?

MOLIN : Uscătorie: „Domenii” și „Aer”...

FLOROIU : Lasă, mă, Moline... Ce te mai plângi? Dacă ai „Aerul”...

MOLIN : Să-i sară ochii, nea Floroiule, dacă iese ceva dela „Aer”.
Ce, dumneata nu știi? Acolo: tămâie...

FLOROIU : Nu mai sunt bani la ministerul Aerului ?...

MOLIN : Sunt, nene, sunt. Da' ce nu știi ? Aoleu... Da' ageamii mai ești... Acolo, tot ce intră, timbru de aviație, tot, merge sus... La Duduia. *(A deschis timid ușa domn'Biciulescu — „fapt divers” care din pricina profesiunii nu și-a pierdut nici în aceste clipe grele aspectul de Sherlock Holmes)* Intră, nene, intră c'aci, vorba aia, ce i-o fi tatii, să-i fie și mamii. Fiindcă dela dumneata trebue că se trage... *(Sună telefonul. Molin schițează gestul să intervină. I-o ia însă înainte, competent, nea Nae Zabalon).*

NAE : Da... Nu... N'a venit. Cine întreabă ? *(Se închide).*

BICIULESCU : Dela cine să se tragă, șefule?

MOLIN : Te-ai fi băgat în cazu' Lionescu...

BICIULESCU : M'am băgat.

MOLIN : Câte coloane ai dat ?

BICIULESCU : *(șmecher)* Opt rânduri.

MOLIN : Credeam că te-ai ars.

BICIULESCU : Sunt uns cu toate alifiile, neică... Nu știam eu că Lionescu....

FLOROIU : Lionescu ?

MOLIN : *(explicativ, lui Floroiu)* Al de-a curățat-o pe Agatha Vasilade în separeu la „Cina”...

BICIULESCU : ...e administrator la „Carpat-Export”!

FLOROIU : Și ce legătură are ?

MOLIN : Ptiu, nene, zău... mi se pare că dumneata scrii poezii...
Păi, n'are ștăbu' acțiuni acolo?

BICIULESCU : Nu numai asta, dar pot să te anunț c'am aranjat cu Seseoreanu, cu judele ; până la proces nu mai dă nici un rând în presă. *(Sună telefonul)*

NAE : Da domn'director. Să văz... *(Deschide din nou ușa și revine grăbit la telefon).* Da. Toți. *(Inchide)* Să trăiți! *(Către ceilalți)* Vine! *(Intră timid Sergiu Manolescu).*

MOLIN : Și pe dumneata te-a chemat?

SERGIU : Cine ?

MOLIN : Ataturk ! Cine să te cheme ? Ștabu'.

SERGIU : Nu. Nu m'a chemat. Am venit, ca să zic așa, din proprie inițiativă... Scuzați... (*Iese*).

MOLIN : Credeam că-și varsă focul pe el. Să scăpăm noi. Ce-o fi, domnule?

FLOROIU : Incepi să te simți prost?

MOLIN : Mă simt, nene... Mă simt prost că mă simt curat... Dacă aveam ceva pă suflet știam eu cum s'o'ntorc... (*Intră radios, opulent, netulburat, Ionescu-Roșiori, titularul „paginei politice”. Rămâne o clipă lângă ușa ca un general bine dispus care-și examinează patern subalternii*) Hai, intră, nene, intră... desbracă-te și stai... Că dac'o fi să cadă ghilotina, vorba lui Danton: „încă un cap în plus, încă unu în minus, ce contează?”

IONESCU-ROȘIORI : De ce să cadă, păpușă... De ce să cadă ?

BICIULESCU : Las'că ai să vezi matale acum...

IONESCU ROȘIORI : Mă, se cunoaște că v'am lăsat din mână... Și cum vă dau drumul, cum faceți prostii. Nu cade nimic mă, că e bine...

FLOROIU : Totuși, nu pot să cred că a fost o simplă convocare dictată de capriciile primului redactor...

IONESCU-ROȘIORI : Ei, ce poate să fie? O remaniere. Mă rog... Și nici aia gravă. Două ministere și un subsecretariat. Ce poate să fie, altceva? Că l-am văzut aseară pe Guță. Dacă era ceva nu-mi spunea el mie? Vă speriați de pomană. Nu e nimic. Și e bine mă, e bine, slavă domnului: scrisu-i scris, gazeta gazetă, păpușile, păpuși...

FLOROIU : Ești optimist.

IONESCU-ROȘIORI : Ei, ce poate fi mai grav? Că zic ca dumneata... ce poate fi? Să schimbăm macazu'. Mă rog. Se poate. Suntem o gazetă democrată. Și ce'nseamnă democrație? Elastic, mă, elastic... Ori, vă gândiți mai departe? La război? Mofturi, păpușă, mofturi. Ce, sunt proști englezii, ori francezii, ori americanii să se bată cu Hitler? Sunt ageamii? — „Ce vrei domnule? Război? Ți-a venit pofta să faci pe Alexandru Machedon?” (*apropiindu-se de hartă*) Poftim, bate-te cât vrei: „Drang nach Osten”... Bate-te cu Rusia... că-i mare... și să-i sară ăluia ochii care-i pare rău... (*Pauză*) Nu e mă, nimic... E bine, mă... E bine... (*Intră furtunos, ca un bolid, Coman. Nae sare să-i ajute la desbrăcat. Coman îi svârle pardesiul și pălăria în brațe. Aruncă geanta pe birou. Sboară niște hârtii. Molin și Biciulescu se reped să le adune*).

COMAN : (*către Nae*) Cheamă-i pe toți... (*Intră Tudaran și Pandelaș. O clipă Coman îi privește pe fiecare în parte și pe toți în bloc. Secretariatul de redacție, unde e?*

PANDELAȘ : (*se repede*) Aici sunt, domn director...

COMAN : De noapte, am spus.

TUDORAN : Dincolo. Să-l chem. (*Coman, în picioare, își face de lucru la birou*).

COMAN : (*băgând de seamă că Floroiu s'a așezat*) Nu.. nu.. ședeți. (*S'a deschis ușa și a intrat Dan*). Nu mai intră nimeni ! (*Nae iese. Pauză*) Întâi o întrebare : în general, dumneavoastră citiți gazeta noastră ? (*Moment de stupoare*) Da, repet, dumneavoastră citiți gazeta noastră ?

FLOROIU : Evident, domnule director, sigur... Ține de o elementară... educație... profesională.

COMAN : Și dumneata, Molin?

MOLIN : Se poate dom' director ? Al dintâi lucru, dimineața, cum deschid ochii...

COMAN : Dar secretariatul de redacție ? Evident. Și...(Pauză) Dumneavoastră ați citit gazeta de astăzi?

IONESCU-ROȘIORI : (*patern, protector*) Au citit-o, domnule director... sigur c'au citit-o... Primul lucru care i-am învățat...

COMAN : Domnule Ionescu-Roșiori, îmi dai voie să-ți spun că ești un idiot și un cretin ? (*Stupoare*) Te supără pleonazmul ? Atunci rectific — un cretin, un imbecil, și un incapabil... Și dumneavoastră la fei... Da, domnule Floroiu, degeaba-ți dai aerele astea de reporter internațional. Scrii ca o cizmă. Nu te citește nimeni. Și cine te citește, râde. Iar voiăștilați sunteți toți niște nemernici buni de pus jos și bătuți la spate cu frânghia udă... Ciubucuri și pile... asta știți... Vă țin aici de milă, că dacă vă dau afară, nici să măturați strada nu sunteți buni.

FLOROIU : (*jignit, încearcă un ultim apel*) Domnule director...

COMAN : Ce director, care director ? Întâi să vă între în cap că eu nu sunt director. Cine-i director stă scris în capul gazetei. Cel puțin atâta lucru să învățați. Eu sunt simplu prim redactor (*Plin de amărăciune pentru propria-i soartă*) Dar un om care muncește de dimineața până seara ca să vă țină pe toți în spinare. Paraziți ce sunteți ! Voi ați văzut ce a apărut azi în ziar ? Ia vino'ncoa, domnule Dan, că ești secretar de redacție, n'ai mai fi fost... cu cine te-a inventat. Poezii să fi stat să scrii : foaie verde nalbă, albă, albă, albă...

MOLIN : (*încearcă timid un răs complice ca să-l îmbuneze*)

COMAN : (*scurt, lui Molin*) Ce te râzi ? Cască ochii mai bine și citește. Sau să vă citesc eu, că, analfabeți și agramați cum sunteți, nici de asta nu sunteți în stare : (*citind*) „Incotro ?” „Incotro” cu semnul întrebării și puncte.(*citind*) „De luni de zile se petrec în țară fapte care mintea ome-nească nu poate să le cuprindă.(*Priviri întrebătoare între redactori*) A fost măcelărit profesorul Bratu, s'au înființat tribunale legionare (*ridică ochii să-i privească pe toți*) de inchiziție medievală... Sunt răpiți fruntași ai mișcării sindicale. Oamenii cinstiți care pronunță cuvântul „pace”, sau „democrație”, sunt terorizați... (*Alte priviri de stupefacție între redactori*) Vă uitați ca niște vițe la poarta nouă, ai ?

FLOROIU : Domnule...

COMAN : Niciun domnule ! (*Continuă lectura*) „Simbriașii lui Hitler și ai lui Mussolini, trădătorii de țară legionari și cuziști, au coborât în stradă... (Pauză. Continuă lectura) Guvernul complice”... „complice”, auziți dumneavoastră ?

MOLIN : Asta-i nemaipomenit...

COMAN : Nemaipomenit, ai ? Nemaipomenit?... (*Citește*) „Guvernul complice în loc de a lua măsuri pentru stăvilirea desmățului și a terorii... prelungeste starea de asediu și cenzura...”

BICIULESCU : (*în panică*) Se leagă și de cenzură...

COMAN : Așteaptă ! „Trimișii axei Roma-Berlin devin stăpânii țării. Iar guvernul, (*scandând*) netezește calea spre dictatură, calea spre desființarea independenței noastre naționale. Dar noi n'avem nimic mai scump decât libertatea și noi”... (*ridică ochii*) Iar noi... Care noi ?

IONESCU-ROȘIORI : Care noi ?

COMAN : (*reia lectura*) „...noi n'avem nimic mai scump ca patria noastră chinută. Nu există decât o singură cale...”

FLOROIU : (*ironic*) Dă și soluții...

COMAN : (*continuu lectura*) „Tot poporul, toate organizațiile democratice, toți cetățenii cinstiți și cu dragoste de patrie, să se ridice în apărarea independenței naționale, împotriva fascismului, împotriva războiului ce se pregătește”.

BICIULESCU : Asta are un curaj...

FLOROIU : Și nu-i prost redactat...

COMAN : Îți mulțumesc pentru spiritul dumitale critic. Vei vedea imediat ce bine e redactat : (*citind*) „Cerem disolvarea cuibului de asasini și trădători „Totul pentru țară !” Cerem ridicarea cenzurii și a stării de asediu ! Cerem încetarea terorii ! Cerem o politică de sinceră prietenie și alianță cu Uniunea Sovietică ! Cerem eliberarea antifasciștilor închiși !...”

IONESCU-ROȘIORI : Aha !... Păi de ce n'a spus dela început... că vrea să le dea drumul la comuniști ?

COMAN : A spus-o la sfârșit... Și a spus-o răspicat. Problema este însă : cine a băgat articolul acesta în gazetă ? (*Tăcere*) Vasăzică : tămăie. Vasăzică : văzduh... Vasăzică nu știe nimeni.

FLOROIU : Domnule dir... prim redactor... Sunt profund indignat de... însfârșit... toată această afacere. Dar mă întreb, nu-i așa, ce legătură pot avea eu, dela externe, cu...

COMAN : Același lucru poate să spună și Molin care are și mai puțin a face...

MOLIN : Deloc... domnule director... deloc.

COMAN : Sau „Faptu'divers”... Dar așa stau lucrurile ? Asta-i tot ? Măsgălim pe hârtie, venim la cinșpe și întâi la salarii... și gata ? Unde-i răspunderea față de gazetă ? Asta-i numai pentru dom'director Steriade și pentru mine ? Numai noi ? Voi sunteți niște întreținuți... Peștii gazetei, ai ? Bine. Perfect... Iau notă. Pe dumneavoastră nu vă interesează dacă se suspendă gazeta...

MOLIN : Cum să nu ne intereseze, dom'...

COMAN : Nici ce se întâmplă'n țară ? Faptul că a putut să apară un adevărat manifest în gazeta noastră, lucrul ăsta vă este indiferent ! Bine. M'am lămurit. Să rămână numai secretarul de noapte.

FLOROIU : Domnule director...

COMAN : Secretarul de noapte, am spus. (*Ies toți plouați, rămâne numai Dan. La ușa de ieșire se aude rumoare. Coman se îndreaptă într'acolo și deschide brusc ușa*) Ce-i balamucul ăsta la ușa mea ?

OANA : (*intrând împreună cu Mitică Pleșa*) Apoi nu-i balamuc, deloc... că nimeni nu-i zărghit. și de-o fi unu', apoi ăla nu suntem noi...

COMAN : Ce doriți ? Eu știam că locul vostru e în atelier.

OANA : Este, domnule... dar uite că suntem purtați pe drumuri.

COMAN : Cine vă poartă ? Ce tot îndrugi ?

PLEȘA : Noi nu îndrugăm, domnule prim-redactor... noi ne cerem dreptu'nostru...

COMAN : Și vi-l fură careva ? Cine vă fură ?

PLEȘA : Cine-l fură, nu știm. Dar nici noi nu-l primim. Facem câte paisprezece ore, iar de plătit...

COMAN : Nu vă plătește ?

OANA : Ba se plătește... cât să nu murim.

PLEȘA : Lucrăm ore suplimentare. Direcția a spus că le plătește. Ne amână de pe o zi pe alta, săptămână după săptămână. Asta-i batjocură.

COMAN : (*ironic*) Batjocură adusă clasei muncitoare...

PLEȘA : Da !

COMAN : (*tot ironic*) Proletariatul exploatat...

OANA : Văd că le știți destul de bine.

COMAN : Le știu, le știu... vreau să văd de unde le știți voi.

OANA : Eu le știu de mult, coane... De când eram copil și căram lada cu litere în spinare. P'atunci nu era aici decât o magherniță cu trei odăi... Văd că patronii s'au ales cu un palat, iar noi...

COMAN : Hai, vărsați tot sacu'. Faceți foarte bine... Nici nu știți ce bine ați picat.

OANA : Dacă s'a întâmplat să vă placă și dumneavoastră, nu-i nici un bai... Da'noi am venit că ne-au trimis oamenii prăpădiți de foame.

COMAN : Nici nu bănuți ce serviciu ne faceți.

PLEȘA : Drept să spui, nu ăsta ne-a fost gândul.

COMAN : O să descoperim noi de unde ncepe toată istoria... (*Arătându-le ziarul*) Asta, ați citit ?

PLEȘA : (*respingând ziarul*) Noi culegem, paginăm, batem la calandru...

COMAN : Ori instigați... ori faceți propagandă comunistă... Bolșevicilor !

PLEȘA : Cuvântu' ăsta, trebuie să se scoale omul în picioare când îl spune...

COMAN : Ești obraznic !

OANA : Apoi coane, băiatu' până acum a vorbit frumos...

COMAN : O să te dau afară.

OANA : De... noi fără ziarul dumneavoastră se poate, dar ziarul fără muncitori...

COMAN : Amenințați cu greva ?

PLEȘA : Nu amenințăm pe nimeni. Ne cerem dreptul nostru. Hai nea Oană... Și dacă nu, o să ne alegem noi mijloacele ca să-l obținem... (*Ies amândoi*)

COMAN : (*lui Dan care a asistat mut la toată scena. Intinzându-i ziarul*) Ce-i asta ?

DAN : Nu știu, domnule director...

COMAN : Ce'nseamnă „nu știu ?” Eu eram de serviciu, sau dumneata ?

DAN : Și totuși vă repet că n'am văzut materialul ăsta. Am plecat la două și jumătate din tipografie. Ziarul era încheiat și... articolul nu exista.

COMAN : Vedem noi numai decât. (*La telefon*) Să vină Leahu. Dar ce vă închipuți voi, că-i sat fără câini aici ? (*Sună telefonul*) Allo... da.. eu.. Am onoarea domnule ministru. Mă mir, că de dimineață sunt aici. Nu. Tocmai. Anchetam. Sigur... sigur... evident... (*Inchide telefonul și sună. Intră Nae*) De ce nu mi-ai comunicat, boule, că m'a chemat... (*Intră Ioniță Leahu, șeful de atelier*) Ieși ! (*Leahu încremenește*) Nu dumneata... (*Iese Nae*) Dumneata ai fost de serviciu azi noapte ? Cine a băgat materialul ăsta ?

LEAHU : Nu știu, domnule director. Adineauri l-am văzut și eu.

COMAN : (*ieșindu-și din fire svârle cu tamponul de pe masă*) Ați

înebunit cu toții... Sau vreți să mă înebuniți pe mine. Urlă orașu'... Sună Internele... A, da' nu vă merge! Vă strâng pe toți și vă trimit legați... Ce vorbă-i asta „nu știu”?

LEAHU: Nu știu, domnule director, că azi-noapte a fost scandal cu orele suplimentare... A trebuit să stau lângă ei, la rotativă, ca să tragă... Nu te mai poți înțelege cu ei. Parcă a intrat dihononia...

COMAN: Cine bagă dihononia?

LEAHU: Par'că dumneavoastră nu știți...

COMAN: Cine sunt?

LEAHU: Nu știu, că de mine se feresc.

COMAN: Păi, de ce te-a adus directorul aici? Umblă mereu cu „fron-tu' unic” și n'au venit tocmai la dumneata, socialist?

LEAHU: Zic ei, știți, unde sunt eu bine văzut... (Pauză) Eu le tot vorbesc: „mă, băgați-vă mințile'n cap, mă, fiți oameni de înțeles, mă, tot cu binisorul să mergem”... Da' stă să te asculte? Știți cum îmi spune? „Caiafa”... Că, adică, înțelegeți... Și, trăzni-i-ar Dumnezeu, dacă stau doi într'un colț și vorbesc, cum mă apropii, tac... sau întorc vorba...

COMAN: De-aia ți-am dat atelierul pe mână?

LEAHU: Fac tot ce pot...

COMAN: Cine a fost azi-noapte la paginație?

LEAHU: Buznea.

COMAN: (face un număr de telefon) Și mai cum?

LEAHU: Mircea.

COMAN: (la telefon) Dă-mi paginația. Trimite-l sus, pe Mircea Buznea. Repede (Sună cellalt telefon) Da, domnule director... Sigur... sigur. (Inchide) Voi credeți că e joacă? Vă înșelați amarnic... nu e joacă (Intră Mircea Buznea. Rămâne o clipă în ușă, îl privește pe Leahu, pe Dan, apoi se apropie) Dumneata ești Buznea?

MIRCEA: Da.

COMAN: Câți ani ai?

MIRCEA: Douăzeci.

COMAN: Poftim mai aproape... (Mircea se apropie) Cunoști articolul ăsta? Cine l-a băgat în gazetă? (A intrat pe ușa „secretă” directorul gazetei, Steriade)

MIRCEA: Eu.

COMAN: Dumneata?

MIRCEA: Da, eu.

STERIADE: (perfid) A, interesant... Nu știam că avem muncitori care scriu atât de... corect. Cine ți l-a dictat?

MIRCEA: Ce'nseamnă?...

COMAN: (răstit) Cine ți l-a dictat?

MIRCEA: L-am găsit printre celelalte materiale. (Pauză. Intră Nae și șoptește ceva la urechea lui Steriade care-i spune: „Să aștepte la mine”) Și mă gândeam că nu e nici o crimă dacă apare aici... într'o gazetă... democrață... cum susțineți...

STERIADE: Suntem când gândesc eu... și când scriu eu. (Luând ziarul) L-ai găsit printre celelalte materiale. Și-ți închipui că sunt atât de naiv să te cred... Dumneata nu-ți dai seama că asemenea fapt se pedepsește? Asta e o provocare nerușinată. (Cu perfidie) La mijloc trebuie să fie o mână legionară, altfel nu ni se făcea asemenea bucluc... Noi apărăm de-

mocrația. Noi ne jertfim pentru această idee... Și vii dumneata... În numele cui? În numele cui?

MIRCEA : Dar dumneavoastră, în numele cui vorbiți?

COMAN : O să afli imediat. (*Pune mâna pe telefon. Steriade îl oprește*)

STERIADE : Fii cuminte, Coman. E tânăr. Are mintea înfierbântată. De ce să-l dai pe mâna poliției? (*către Mircea, aspru*) Pleacă de-aici... (*Mircea îi privește o clipă și se îndreaptă spre ieșire*) Să fie imediat dat afară!

COMAN : (*lui Dan*) Cel puțin acum să ai ochii deschiși și să știi ce trebuie să faci pe viitor... (*Pauză*)

DAN : (*ca pentru sine*) E desgustător!

COMAN : Mă rog?...

DAN : Nimic.

STERIADE : Nu... nu, spune...

DAN : (*frământat, își caută cu greu cuvintele*) E o teribilă tristețe în toată povestea asta, domnule Coman. Și chiar dacă el pune o mare patimă... multe lucruri scrise aici, și spuse de el... sunt adevărate.

STERIADE : Ești în primejdie, domnule Dan. Du-te și te plimbă. E o zi frumoasă. Bucură-te de soare și limpezește-te. (*Dan iese. Steriade schimbă tonul*) Iar tu, Coman, ești cel mai fioros imbecil.

COMAN : Sunt... De ce sunt?

STERIADE : Voi ai să chemi siguranța de față cu el și cu Dan. Să ne ridici tipografia în cap. (*Pauză*) Alte metode nu există? (*Deschide ușa secretă*) Poftiți, domnule inspector... (*Intră inspectorul Gheorghian dela Siguranța Generală*)

COMAN : Am onoarea...

GHEORGHIAN : Să trăiești, Coman... Cum te simți în postura de anchetator?

COMAN : Novice... domnule inspector... Novice.

STERIADE : N'are stofă, Gheorghiene...

GHEORGHIAN : Ei, îți imaginezi Steriade, când ne făceam doctoratul la Paris, că tocmai eu o să-mi aleg profesiunea asta? Are totuși farmecul ei. Îți dă posibilitatea unor rare investigații psihologice. Am primit de curând un studiu german : „Psychologie des Verhaftetene” al unui specialist — Dr. Carl Kraabe. L-am cunoscut personal anul trecut la Leipzig. Un tip epătant. Dar însfârșit...

STERIADE : O cafea?

GHEORGHIAN : O cafea bună, un licheur veritabil și o țigară străină nu se refuză niciodată...

STERIADE : (*sună. Intră Nae*) Trei cafele bune...

GHEORGHIAN : Psihologia comuniștilor în special, e teribil de interesantă. Observă : știu mai toți ce-i așteaptă. Probe pe care te miri cum de le poate îndura un trup omenesc. Uneori — îți mărturisesc — am rămas dealtfel un sentimental, aproape că nu pot suporta. Și ies, fug. Lipsesc din birou câteva ceasuri. Umblu cu mașina, năuc. Cum vă spun : știu toți ce-i așteaptă. Și totuși, parcă ar fi de fier. Am experimentat acum o metodă nouă. Aceeași origină : germană. Cumplită. Distruge nervii. Dece surâzi, Steriade? Bănuiesc la ce te gândești. Ți-amintești versurile traduse de mine : „les sanglots longs des violons, et de l'automne”... (*A intrat băiatul cu cafelele*)

STERIADE : Servește-te, te rog...

GHEORGHIAN : (*sorbind cafeaua*) Mulțumesc. Și-am introdus și la mine această metodă nouă. Rezistă. Încleștează dinții și tac. Te exasperează, te înnebunesc. Tac. Îți pui întrebarea : de unde puterea asta ? (*Sună telefonul*)

COMAN : Da, domnule ministru. Sigur. Dealtfel e și domnul inspector Gheorghian. (*Îl întreabă din ochi dacă vrea să vorbească. Gheorghian răspunde afirmativ. Trece la telefon*)

GHEORGHIAN : Am onoarea, excelență... Nu... nu... Evident. Vă voiui raporta personal. Am onoarea. (*Inchide. Își reia locul. Sorbe din nou din cafea*) Și mai e un factor de care trebuie neaparat să ții seama. Mi l-au comunicat și colegii germani : rezistența lor crește direct proporțional cu înăsprirea măsurilor luate împotriva lor. (*Își aprinde o țigară de foi*) Conduci un ziar, Steriade, de aceea îți spun... Când răsfoiesc presa îmi dau seama că nu suntem suficient de conștienți de primejdie... (*subit practic*) Cine e autorul ?

STERIADE : Paginatorul. Un tânăr...

COMAN : Douăzeci de ani... Buznea. Mircea Buznea.

GHEORGHIAN : Buznea ?... Interesant... (*Pauză*) Și ce-ați făcut cu el ?

COMAN : Deocamdată nimic.

STERIADE : Știe că va fi concediat. La ce te gândești ?

GHEORGHIAN : Mă gândesc că e o soluție ușoară. Ce rezolvă ? Sau aducerea la siguranță ? (*Hotărât*) Mi-l lăsați în grijă. Să nu bănuiască că ne-ați avizat. (*Pauză*) Va fi supravegheat. (*Pauză*) Și cum spuneam, într'adevăr sunt tari. Tac. Există și excepții. Și anume metode. Reușesc extrem de rar, e drept, dar merită să încerci. (*Pe gânduri*) Mi-a căzut în mână acum un an unul; am încercat un sistem delicat: dă greș, aproape fără excepție dă greș. Îi îndârjește cumplit. Și totuși merită încercat. (*Râzând*) Gum spun băieții mei : întâi îl bag „în viteză”... Îi trec pe la nas vreo zece anișori de Doftana... Îi arăt apoi posibilitatea să guste din bucuriile acestei vieți pământești... Un teanc serios de bancnote noi. Acum un an mi-a reușit cu unul. Lucrează pentru noi.

STERIADE : Și crezi că ceilalți nu află ?

GHEORGHIAN : Tocmai în aceasta trebuie să rezide abilitatea ta de anchetator : să-l acoperi cu grijă. Altminteri ai ratat întregul capital investit. Ei, da, meseria asta — cum îți spun dragă Steriade — e mult mai complicată decât bănuiești voi... (*Pauză*) Buznea, ați spus ?

COMAN : Buznea.

GHEORGHIAN : (*Notându-și*) Interesant. (*S'a ridicat*) Voi mai rămâneți, probabil. (*Lui Steriade*) Te chem eu după amiază. (*S'a apropiat de fereastra deschisă*) „Les sanglots longs des violons et de l'automne”... Ce spui, Steriade ?... (*s'a apropiat de ușa secretă*) P'aicia, nu ? (*A ieșit*)

STERIADE : (*după ce Gheorghian a ieșit*) Nu-i mai simplu așa ? (*Intră Sergiu Manolescu, dinspre redacție și întinde timid câteva foi bătute la mașină*)

SERGIU MANOLESCU : Scuzați ! (*și iese*)

COMAN : (*explicându-se*) Știți... articolul meu de mâine. L-am dat mamelucului ăsta să-l mai vadă... că are stil.

STERIADE : Cum îi spune ?

COMAN : Sergiu Manolescu.

STERIADE : Nu... articolului.

COMAN : (*întinzându-i-l după ce și-a aruncat și el ochii pe articol*) „Împotriva violenței”.

STERIADE : (*îl parcurge în goană... citind*) „Veștejim elanurile tinerilor în uniforme, al căror cald patriotism necontestat, îi împinge totuși la acte”... (*lui Coman după ce a mototolit articolul*) Ești dement? Cheamă dactilografa.

COMAN : Imediat, domnule director, imediat... (*deschide ușa... și după o clipă intră o dactilografă care se așează, gata de dictat, la mașina de scris*)

STERIADE : (*în timp ce se plimbă încruntat prin birou*) Titlu: „Împotriva dreptei și împotriva... stângii”. Subliniază.

C O R T I N A

ACTUL II

Tabloul III

(*Decorul reprezintă o cameră din locuința meseriașului tapițer Tudor Tomescu. O odaie spațioasă, mobilată fără lux dar cu îngrijire, demonstrând o oarecare bună stare medie. Camera are o masă la mijloc acoperită cu o învelitoare de pluș. În jurul mesei câteva scaune tapisate solid, semn că maistrul în orele sale libere s'a ocupat și de locuința proprie. Un divan acoperit cu o scoarță bihoreană. Într'un colț al camerei un mic birou, nepretențios, proptit în zid. O lampă de birou cu glob albastru. Biroul servește și bătrânului pentru socotelile lui, dovadă tușiera, ștampilele, registrele, dar și tânărului Dan pentru orele sale de scris. Lângă unul din pereți, o bibliotecă rulantă, pe picior, cu diferite cărți. Pe pereți un tablou gen „gang” — o revărsare de liliac; un alt tablou: natură moartă — niște struguri și prune brumării, apoi o serie întreagă de cadre: Dan la diferite vârste; nu lipsește fotografia cu Dan pe calul de lemn și pușca în mână, apoi Dan în mijlocul colegilor la examenul de bacalaureat. Ochiul este reținut de portretul unei femei tinere și frumoase. Peste fotografie timpul a început să-și treacă rugina... E mama lui Dan. Camera are două uși; una duce spre intrarea de serviciu, cealaltă, deasupra unor trepte, spre atelier. Odaia are o fereastră ce dă în curte. Se întunecă. Bate o ploaie grea și persistentă. Odaia e luminată doar de lampa cu abatjour albastru de pe birou. Ușa dinspre atelier e întredeschisă și vine de acolo o fascie puternică de lumină, Dan e la fereastră și privește cum se sparg picăturile de ploaie în geam).*

TUDOR : (*venind dinspre atelier, după ce a stins acolo lumina*) Afurisită vreme.. Parcă ar fi Noembrie... Nu Aprilie.

DAN : Ai închis tată?

TUDOR : Trebuia să vină să ridice o comandă. Da' cine să iasă p'asemenea timp? (*pe gânduri*) Ori n'or fi având oamenii bani... (*În timp ce-și deșartă bonurile într'unul din sertarele biroului*). Viață păcătoasă, arz'o-ar focu'... (*de departe se aude un marș monoton de fanfară. Pauză*) Îngroapă pe cineva... Acū are și omul muzica lui... (*Pauză*). Și peste-un ceas

o să-l bată ploaia... (*Muzica s'a îndepărtat, s'a stins. O bună bucată de vreme nu-și vorbesc*) (*Pauză*) Unde-i mândria omului, tată?

DAN: În inima... în puterea lui.

TUDOR: (*întunecându-se*) Nu-mi spune. Și eu credeam când eram ca tine. A ajuns lumea un bâlci. Întinde unu' o frânghie între două clopotnițe, umblă pe ea și strigă: „priviți-mă!” Și turma se hlizește... Și așa merge.

DAN: Nu merg toți, tată... Și nici n'o să mai meargă mult.

TUDOR: Acum douăzeci de ani vorbeam ca tine... Și-a mers din rău în mai rău...

DAN: Și-o să fie și mai rău, dacă or să stea oamenii cu mâinile în sân.

TUDOR: Taci, nu-mi vorbi. Și eri te-am auzit. Nu-mi pomeni. Imi vine câteodată să iau cărămizi, să zidesc fereastra și ușa... să fie întuneric.

DAN: În nouă sute douăzeci când ai ieșit la grevă, tot așa gândeai?

TUDOR: Cum?

DAN: La greva generală, tot așa...

TUDOR: Atunci a fost altceva.

DAN: A ucis Ferdinand în piața teatrului și Carol la Grivița... (*Pauză*) Întrebai unde-i mândria omului... Atunci dece-mi ceri mie să mă târăsc?

TUDOR: Dar nici mie să nu-mi ceară nimeni ultimul duminic.

DAN: Mă bocești de par'că m'ași duce la moarte.

TUDOR: Dar unde vrei să te duci? Mi s'a întunecat mie mintea?... Nu mai pricep eu nimic? Imi spui mereu: „vine războiul, tată”. Și vrei să te duci să mori în Spania...

DAN: Cei care luptă contra lui Franco...

TUDOR: Taci. Nu-mi sfâșia inima. Nu vreau să mai aud. (*Pauză*). Tu știi ce zi e astăzi?

DAN: Știu, tată, știu.

TUDOR: 8 Aprilie. Acum șaptesprezece ani am rămas singur. Numai cu tine. Ne-a închis cu greva generală.

DAN: V'a închis că v'a trădat.

TUDOR: M'a luat de-acasă. M'a dus mama până la poartă. Plângea. „Încheie-te la gât, Tudor, să nu răcești. Încheie-te la gât”... La Jilava am primit o scrisoare... (*Se ridică, deschide un sertar al biroului și dintre hârtii și fotografii vechi scoate o scrisoare veche*). „De noi să n'ai grijă, Tudore. Copilul crește, e sănătos și întreabă de tine. Tu să te ferești, Tudore, să nu ie'mbolnăvești. De mine să n'ai grijă. Tu să ieși sănătos...” (*Pauză, în timp ce împătură scrisoarea*) Eu am ieșit... dar pe ea n'am mai găsit-o. (*Pune cu grijă scrisoarea la locul ei*). M'am întors. Și-atunci ploua. M'am oprit în drum la frizer. Să vin acasă frumos.. Imi bătea inima să se sfarme.. Mi-au ieșit înaintea vecinilor: „Bine ai venit, Tudore!” — Te-am găsit într'un colț, în curte... Și am rămas să te cresc. Să-ți fiu și mamă și tată. Atâta mi-a rămas. Tu.

DAN: (*împresionat*) Ce te plângi, tată? Te-am necăjit eu vreodată?

TUDOR: Nu m'ai necăjit. Dar acum... la bătrânețe... să nu-mi întuneci zilele. (*Strigând aproape*). N'am adus copil pe lume să mi-l ucidă...

DAN: Tată...

TUDOR: Uite: să-mi făgăduiești, în ziua asta, în care a murit mama,

c'o să mă ascuți... (*pauză*). Știu, te duci acasă pe la Mihai. Știu și asta. Și de Sanda știu. Numai tu crezi...

DAN : Tată, te rog...

TUDOR : Nu... că nu-ți spun nimic.

DAN : Ce-i între mine și Sanda, nu pricepi.

TUDOR : Ba pricep... Înțelege tata... dar...

DAN : Nea Mihai n'ar vorbi copiilor lui...

TUDOR : Cu Mihai, e altceva.

DAN : Nu-i un om, nea Mihai ?

TUDOR : Ba da. Spui Mihai Buznea, și sună mândru numele ăsta. Cinstit, curat... deștept. Hei, să fi avut noi mulți ca el la greva generală, nu se întâmpla cum s'antâmplat. (*Fără convingere*). Dar, nu-l mai iubesc...

DAN : (*nu-i vine să creadă*). Nu-l mai iubești pe nea Mihai ?

TUDOR : Nu-l mai iubesc. (*Pauză*). Ultima oară când l-am văzut i-am spus : „Mihai, ai nevastă, copii, ai mamă bătrână, ai răspunderi...” Zice : „Lasă Tudore, cele mai mari răspunderi știu față de cine le am”. N'au trecut câteva zile ...și uite. (*Pauză*). Șapte luni... Cine știe pe unde-o fi. (*Cu o mare căldură și dragoste*). Dac'o fi bolnav? (*Pauză*). Tu te duci p'acolo. O duc greu... Las'că știu eu. Mi se rupe inima de Maria. (*Pauză*). Când treci p'acolo ?

DAN : Poate și'n seara asta, dacă s'o mai potoli ploaia.

TUDOR : (*mereu pe gânduri*). Am ceva... pentru Maria.. Să-ți dau (*Se duce spre atelier*). De Mihai, să n'aud.. pentru ea, pentru Maria. (*Iese. Se deschide ușa și intră ud learcă, purtând mustață și ochelari, Mihai Buznea. Deși face eforturi să învingă oboseala, se cunoaște că-i fărâmat. Dan încremenește*).

DAN : Nea Mihai... (*băiguind aproape*). Acum vorbeam cu tata.

MIHAI : Atunci poate că-i bucuros să mă vază. (*Văzând tăcerea, ezitarea lui Dan*). Sau o fi supărat... Să plec... (*In pervazul ușii ce duce spre atelier a apărut Tudor. A încremenit o clipă. Are impresia că nu vede bine. S'a încredințat că-i Mihai și se repede pe scări*).

TUDOR : Mihai ! (*Il îmbrățișează cu o dragoste nepotolită*).

MIHAI : Sunt ud learcă, Tudore.

TUDOR : (*dându-se un pas îndărăt*). Dar ce-i cu tine ? Te clatini.

MIHAI : Sunt ostenit.

TUDOR : Stai jos. Desbracă-te. (*Il desbracă el ; lui Dan*). Scoate o haină de a mea, tată... Stai aici. Ești pătruns tot. Și cămașa-i udă.

MIHAI : Lasă, Tudore, lasă... Acum e bine.

TUDOR : Ba nu e bine deloc. Scoate băiatule o pereche de ciorapi de la mine. (*Il descalfă, mai mult cu forța. Dan a adus ciorapi. Se uită la ei*) Erau alții, mai buni. Pune-i pă ăștia acum. (*Se duce dincolo și vine cu un fel de palton, îl pune pe umerii lui Mihai*) Așa. (*Il mai privește odată, ca pe un copil*) Ai fi și flămând.

MIHAI : (*râzând*) De, Tudore, uneori o nimerești... Da' stai : nu m'a căutat nimeni ?

TUDOR : Când ?

MIHAI : Astăzi.

TUDOR : Nimeni. (*Intrebându-l pe Dan*) Așa-i ?

DAN : Nimeni... (*Mihai se întunecă*).

TUDOR : Nu stai ?

MIHAI : (*uitându-se la ceas*) Ba stau...

TUDOR : Întâiu să-ți fac un ceai. Un ceai fierbinte. Să nu te bolnăvești. Acû îți fac. Uite acû... (*Iese pe ușa care dă spre bucătărie. Pauză*)

MIHAI : Ce fac ai mei ?

DAN : Bine, nea Mihai. Toate bune.

MIHAI : Măi, Dane...

DAN : Spune, nea Mihai.

MIHAI : Fă-mi un serviciu. Am nevoie de un om. Să mi-l aduci aici. Te duci ?

DAN : Da.

MIHAI : Pe Adrian. Il știi. Il găsești la sindicat, la uniune, pe Batiștei. Să vină repede încoa. Ia o mașină. Uite bani.

DAN : Lasă, nea Mihai. Cu tramvaiu'...

MIHAI : (*insistent*) Cum îți spun eu. Ia o mașină... Nu sufli la nimeni. Numa' lui. (*Dan își ia repede pardesiul și iese prin atelier. Mihai se uită o clipă prin odaie și apoi se întinde pe divan. Aștește numaidecât. Intră Tudor aducând ceaiul. Mihai tresare*)

TUDOR : Ia și bea să te 'ncălzești. Să-ți dau și-un păhărel de rom.

MIHAI : (*il oprește*) Nu, Tudore, că moleșește. Și am treabă. (*Tudor îl privește insistent. Se aude un sgomot. Mihai tresare*).

TUDOR : Ce-i ?

MIHAI : Nimic.

TUDOR : Ești urmărit ?

MIHAI : (*foarte puțin convins*) Nu.

TUDOR : (*in timp ce-i împinge ceaiul după ce o clipă a stat atent*) Ia și bea. (*Pauză*) Că nu sunt cu zece ani mai bătrân...

MIHAI : (*mirat*) Dece ?

TUDOR : Să-ți pot vorbi așa cum vreau eu. (*Pauză*) Nu-i păcat de viața ta ? Să umbli așa, hăituit... (*Pauză*) Da' eu cred c'a început să-ți placă...

MIHAI : (*împingând ceaiul*) Ce tot vorbești, Tudore... cum o să-mi placă ? Nu i-am mai văzut pe ai mei de șapte luni... Câte odată îmi sângeră inima de dor. Mă gândesc la Maria : n'a avut o zi bună. Altă dată de dorul bătrânii : cât o să mai trăiască ? O să apuc s'o mai văz ? De grija băiatului... Acû are nevoie de mine. (*Pauză. Mihai bea*).

TUDOR : Ia și mănâncă... (*privind prin odaie*) Dar, unde-i băiatu' ?

MIHAI : L-am rugat eu să-mi ia niște țigări... (*Pauză*)

TUDOR : Dumnezeu știe ce-o să mai iasă...

MIHAI : Dumnezeu, în mod sigur, nu e informat... Și dacă ți-a rămas nădejdea la el...

TUDOR : Tu crezi că eu nu mă frământ ? Nu mă sbucium ? Dacă vine războiul ?

MIHAI : (*plimbându-se prin odaie*) Că te frământ, nu-i rău... Și războiul poate să vină. Ce alta vor capitaliștii ?

TUDOR : Nu mai umbra, ești ostenit, șezi, hodinește-te.

MIHAI : Nu pot. Spui că te gândești la război. Ai copil. Și eu am copii. Ce faci ?

TUDOR : (*dezorientat*) Ce pot să fac ? Cine știe ce-i de făcut ?

MIHAI : (*se oprește și-l privește drept în față. Aspru*) Dacă nu te-aș cunoaște nu te-aș crede. (*Privindu-l drept în ochi*) Nu știi ? Unde trăiești tu ? În fundul pământului ? Pe un vârf de munte ? Inima, conștiința ta de

luptător dela greva generală, nu-ți mai spun nimic? (Pauză) Mă mustri pe mine...

TUDOR : (*neconvins*) Nu te mustru.

MIHAI : Ba, mă mustri. Din dragoste o faci. Mă mustri pe mine că nu am grijă de copiii mei. Tu crezi că-l iubești pe al tău? (*Îl privește din nou, drept în ochi*). Nu-l iubești.

TUDOR : (*speriat*) Pentru ce ai venit ? Nu cumva...

MIHAI : (*simplu*)... Ca să mă odihnesc un ceas...

TUDOR : Nu cumva vrei să-mi ceri...

MIHAI : Liniștește-te. Eram prăpădit de oboseală, și trebuie să plec iar. Cât despre Dan, dacă va fi să vină în mișcare, n'o să vină când o să-l chem eu, și nici tu n'ai să-l poți opri. O să vină dacă o să găsească în el ceea ce ai pierdut tu... (*Intră plouat, înfrigurat, Dan. Rămâne o clipă nedumerit în mijlocul camerei. Nu știe pe ce atmosferă a picat*)

DAN : Tată... Uite ce m'am gândit... (Pauză) Auzi...

TUDOR : Spune...

DAN : Nea Mihai, tot e obosit... și-o să se întindă. Hai, să mergem noi la cinema. Noi doi, tăticule...

TUDOR : (*se uită o clipă la Dan, apoi la Mihai. După o pauză*) Lasă... Dacă e nevoie... o să trec la cinema... dincolo.

MIHAI : Numai câteva minute, Tudore. Trebuie să vorbesc cu un om... (Pauză. *Se plimbă frământat, agitat prin cameră. Lui Dan*) Vine repede ?

DAN : Da.

MIHAI : (*se plimbă mai departe, frământat, prin odaie*) Nefericirea face că n'ai întotdeauna atâtea puteri în tine cât ar fi nevoie. Înțelegi, Tudore: să știi, întotdeauna, care-i ăl mai însemnat lucru. Să nu șovăi tocmai atunci când trebuie acționat repede. (*Fiindcă a surprins o privire a lui Dan*) Nu... Nu despre îndoieli vorbesc, Dane. Altceva. Ai văzut, câteodată, pe vreme de furtună? Le sunt păsărilor aripile prea mici. Și atunci, o clipă, zboară în ioc... (*ca pentru el, încleștând pumnii*) Trebuie încă un salt... (*Bate cineva la ușa ce dă spre cealaltă odaie. Tudor și Dan trec în atelier. Mihai deschide. Intră Adrian*) Hai, frate, te-aștept...

ADRIAN : Dar ce-i? S'a'ntâmplat ceva?

MIHAI : O să vezi. Stai jos. O chestie neplăcută. M'am pierdut de Preda. A căzut casa.

ADRIAN : Nemaipomenit !... Cum ?

MIHAI : De unde să știu ? Am observat semnul scos și am trecut mai departe.

ADRIAN : Să nu te fi înșelat.

MIHAI : Nu m'am înșelat.

ADRIAN : Și totuși în momente de asemenea încordare, cum trăim noi...

MIHAI : Acum să lăsăm asta... N'avem timp. Grav este că m'am pierdut și de Dumitrescu.

ADRIAN : Nemaipomenit ghinion... Și tocmai acum. A nu, aici e mâna dușmanului, tovarășe... Eu le spun neconținut oamenilor, măi fraților, atenție, fiți...

MIHAI : (*scurt*) Cum stăm cu greva ?

ADRIAN : Bine.

MIHAI : Ce înseamnă : „bine” ? Frate, nu-ți dai seama ? Nu-i vorba de o simplă acțiune de revendicări...

ADRIAN : ...economice... Știu.

MIHAI : Tocmai. Asta trebuie bine lămurit. Adânc. Până la ultimul om...

ADRIAN : S'a prelucrat. Obiectivele grevei sunt astăzi precise : se va cere sporirea salariilor la nivelul scumpetei. Incetarea terorii în fabrici. Contract colectiv încheiat prin confederație...

MIHAI : Și ?

ADRIAN : Ce înseamnă : „și” ?

MIHAI : Vezi că tocmai ce este important, mi-e frică să nu fie luat ușor...

ADRIAN : Frate dragă...

MIHAI : Ascultă-mă... Greva asta se încadrează în toată acțiunea dusă de Partid. Trăim pe toate planurile un moment important. Suntem în plină dictatură.

ADRIAN : Regală... Știu. Ce naiba, îmi explici lucruri...

MIHAI : *(calm, dar sub calmul lui se simte tensiunea)* Ascultă-mă. Bandiții ăștia d'aici fac tot ce pot să-i netezească lui Hitler drumul înapoi.

ADRIAN : E limpede.

MIHAI : In lume vezi ce se întâmplă... Bate Hitler cu pumnul în masă, cere Cehoslovacia și tac toți. Numai Uniunea Sovietică și-a spus cuvântul în apărarea poporului cehoslovac...

ADRIAN : Și-a stat Hitler...

MIHAI : Dar e numai amânare. Fiindcă americanii și englezii îl îngrașă pe Hitler. Il îngrașe și-l împing înapoi, doar, doar, o ataca Uniunea...

ADRIAN : Asta-i planul lor. Acum e evident.

MIHAI : Să se lămurească fiecărui om că tâlharii ăștia d'aici în-genunchiază țara și-o vând lui Hitler, numai ei să-și facă interesele. Să se explice că Partidul nostru cheamă la luptă împotriva trădării ăștea ticăloase... Că poporul nu vrea război... Că noi vrem o politică sinceră de prietenie cu Uniunea Sovietică... singura forță care apără independența țărilor mici... Ce notezi acolo ?

ADRIAN : Punctele. E bine să fie reamintite vorbitorilor.

MIHAI : Vezi acum ce importanță capătă greva asta ? De aici vor porni altele în București, și apoi... *(practic)* Comitetul de grevă s'a format ?

ADRIAN : Cred că da.

MIHAI : Știi, ori nu știi ?

ADRIAN : S'a format...

MIHAI : Cine-s oamenii ?

ADRIAN : Oproiu, știe.

MIHAI : Delegația pentru tratative, s'a ales ? Din cine se compune ? Avem oameni buni la I.M.R. Marinoiu a intrat ?

ADRIAN : Asta nu mai știu... Nu pot să mă bag în toate. Nici n'ar fi just... Oproiu e secretarul organizației. E un om cu experiență...

MIHAI : *(Se cunoaște că-i nemulțumit)* Știe Oproiu... Știe Oproiu...

ADRIAN : Ba nu, știu și eu... Dar recunoaște, e mai firesc ca Oproiu...

MIHAI : Acțiuni de simpatie la alte întreprinderi, s'au pregătit ?

ADRIAN : Sigur. Se vor face întruniri sburătoare în toate întreprinderile... *

MIHAI : Unde ?

ADRIAN : Am împânzit orașul. Știi doar că nu sunt un prost organizator. (Pauză) Mai grav e că n'avem nici o posibilitate de mobilitate prin presă...

MIHAI : Cum n'avem ?

ADRIAN : Sigur că n'avem.

MIHAI : Uiți aparatul ilegal al Partidului ?

ADRIAN : Va fi un manifest ?

MIHAI : Va fi.

ADRIAN : La timp ?

MIHAI : La timp.

ADRIAN : Nu uita că poimăine, Vineri dimineața, trebuie să înceapă greva.

MIHAI : Nu uit.

ADRIAN : Mai ales pentru acțiunile de solidarizare e nevoie...

MIHAI : (pe gânduri) Știu, frate, știu...

ADRIAN : Tot Vineri se va face demonstrația de stradă...

MIHAI : Și ?

ADRIAN : Atunci... în noaptea asta...

MIHAI : (mereu frământat. Ingândurat) Vom avea... trebuie să avem manifestul...

ADRIAN : E bine.

MIHAI : E și nu e... (Se plimbă în lungul și în latul odăii)

ADRIAN : Eu am făcut tot ce-am putut. Acum depinde de Oproiu.

MIHAI : (mai mult pentru sine) Trebuie să-l văd neapărat pe Oproiu... (Frământat, pe gânduri). Neapărat. Dar când ?

ADRIAN : Dacă e să-l vezi... numai astă seară...

MIHAI : (mereu sbuciumat) Sigur, în seara asta. (Se plimbă agitat prin cameră) Nu, nu... E foarte important... (O clipă îi fuge privirea spre camera unde se află Tudor și Dan) Da, trebuie să-l văd numaidecât pe Oproiu... (Pauză. Lui Adrian) O clipă... Să mă gândesc....

ADRIAN : Dacă vrei... pot să-ți fac o întâlnire...

MIHAI : Ce spui ?

ADRIAN : Zic : pot să-ți aranjez chiar acum o întâlnire cu Oproiu.

MIHAI : Unde ?

ADRIAN : Unde-ți convine. Dar ce e, ce te frământă ?

MIHAI : Nu mă frământ...

ADRIAN : Eu cred că-i bine să-l vezi pe Oproiu. E simplu.

MIHAI : Dacă n'ar fi și altele... (După o pauză de gândire. Hotărât). Bine. (Se uită la ceas) La nouă. Potrivește-ți ceasul. Al meu e opt fără cinci. La nouă pe Cuțitul de Argint, pe partea cu soț.

ADRIAN : Atunci, rămâi sănătos. Și succes ! (Iese)

(Mihai a rămas o clipă în mijlocul camerei. Face câțiva pași. Se uită mereu la ceas)

MIHAI : (singur) Și dincolo ? Unde-o fi Preda ? Cum să ajungă textul ? (Face din nou câțiva pași prin cameră. Se îndreaptă spre atelier. Se oprește. Se deschide ușa prin care a ieșit Adrian și intră Sanda)

SANDA : Tăticule ! (Il îmbrățișează)

MIHAI: Sanda! De unde ai aflat?

SANDA: Stai să te văd, tăticule... să te văd... Mi se pare că visez. Vai ce mustăți ți-au crescut! (*Văzându-l mereu surprins pe Mihai*) Să nu-l cerți... Dan mi-a spus. Dar să n'ai grijă, n'am spus nimănui... Și nici n'o să spun. Poate să mă taie în bucăți, să mă ucidă. Să te văd, tăticule... Ai îmbătrânit... arăți rău. Ești bolnav?

MIHAI: Nu sunt bolnav. Stai. Să te văd și eu. Ce face mama?

SANDA: E bine. Să n'ai grijă. Și Mircea, e bine.

MIHAI: Mămuca... ce face, mămuca? (*Pauză*) Ce taci? Spune.

SANDA: Nu, tăticule, nu te speria. Cu bătrânețile... Și azi am dus-o la noi la clinică, s'o mai vază medicii.

MIHAI: Biata mămuca... Ce i-ați spus despre mine?

SANDA: Știe, tăticule. Ai uitat cum simte ea toate? Acu, spune și ea ca mama: nu-i nimic... (*Cu lacrimi în ochi*). Trece...

MIHAI: A, păi, nu așa... Ia, râzi tu...

SANDA: (*silindu-se să râdă*) Cum spui tu: râzi să iasă soarele...

MIHAI: (*uitându-se la ceas*) O să iasă soarele și noaptea... numai să facă viața omului mai frumoasă...

SANDA: (*văzându-l cum se frământă și se uită mereu la ceas*) Te grăbești?

MIHAI: (*îngândurat*) Da. Trebuie să plec. (*Pentru el, dar tare*) Dar, trebuie să mă duc? (*Nehotărât*) Trebuie.

SANDA: Tată...

MIHAI: (*frământat, se plimbă prin odaie. N'o aude*).

SANDA: Tăticule... (*Timidă, abia îndrăznind*) Nu pot să mă duc eu în locul dumitale?

MIHAI: Cum?

SANDA: Ești obosit. Las'că mă duc eu în locul dumitale. Să nu râzi... Am spus o prostie?

MIHAI: Nu. (*Pauză*) Dar tu știi despre ce e vorba?

SANDA: Mă înveți.

MIHAI: S'ar putea să te aresteze...

SANDA: Nu sunt fata ta? Am să rezist... Nici nu știi tu cât pot eu să sufăr. (*Pauză*) Crezi că lunile astea au trecut așa, că n'am învățat nimic?

MIHAI: (*pe gânduri*) Nu... Nu e bine...

SANDA: (*febril*) De ce nu e bine, tată? (*Tristă*) N'ai încredere în mine...

MIHAI: Nu numai eu trebuie să am. Tu trebuie să ai încredere în tine.

SANDA: Dacă ai ști, cum îi urăsc... (*Mihai o privește drept în ochi*) Din tot sufletul meu, îi urăsc... Încearcă, tată...

MIHAI: (*șovăie totuși*) De aici se pot trage multe...

SANDA: Pentru alții?

MIHAI: Și pentru tine... Inchisoare... Dar mai ales pentru alții...

SANDA: Nici dacă... (*aproape scrâșnind*) nici dacă mă ucid...

MIHAI: Bine. Atunci, uite ce faci. Te plimbi prin oraș o oră. Iei un tramvai, două, te dai jos. Pe urmă o mașină și cobori pe cheiul Dâmboviței la podul Radu Vodă. O iei pe jos... Ții minte?

SANDA: Da, tată.

MIHAI: Mergi pe bulevardul Mărășești. E strada care duce spre Expoziție.

SANDA: Știu.

MIHAI: Te oprești la numărul 103. O casă mică, joasă. E un debit de tutun. Intri. Ai să vezi un bătrân. Spui: „țigări de foi cu carton aveți?”.

SANDA (*râde*) Râzi de mine. Cine-a mai văzut țigări de foi cu carton?

MIHAI: (*aspru*) Zici cum îți spun eu. Dacă îți răspunde: „avem numai zece cutii”, îi dai plicul ăsta și pleci. Te mai plimbi pe străzi, iei tramvaiul și te duci acasă. Ai înțeles?

SANDA: (*fericită*) Înțeles, tăticule...

MIHAI: Încă ceva: dacă se întâmplă... cumva... distrugi. Dacă nu reușești și... ajungi... (*Pauză*)

SANDA: La Siguranță... Știu: „nu-i al meu!”... Dar nu se întâmplă nimic. Vino să te sărut. Ce draguț ești dumneata așa preocupat, serios.

MIHAI: (*se uită la ceas*) Acum, fetiço, avem treabă... multă...

SANDA: Gata, tăticule? (*își ia bascul*) Când te mai văd? (*Mihai o îmbrățișează*).

MIHAI: O să ne vedem, o să ne vedem curând. (*Sanda iese pe ușa pe unde a intrat, Mihai își ia pardesiul, se apropie de ușa atelierului*) Tudore...

TUDOR: Pleci?

MIHAI: Plec, Tudore.

TUDOR: Nici n'ai mâncat.

MIHAI: Nu-i nimic, (*zâmbind*) trece... Dar uite ce e, Tudor: s'ar putea să mă caute aici un om. Nu prea înalt. Da' voinic. O să întrebe de Bobeică. Spune-i că am plecat cu Adrian. Și că mă întorc pe la unsprezece...

TUDOR: (*fericit*) Te'ntorci?

MIHAI: Mă întorc... (*iese*)

TUDOR: (*lui Dan*) Hai, tată, să-i pregătim de mâncare. Și un pat bun.

DAN: Cine știe de când n'a mai dormit omenește.

TUDOR: Să-l culcăm aici.

DAN: Nu, să-l culcăm în patul meu.

TUDOR: Ia taci... (*se aude o bătaie în ușă*) Da... intră! (*intră Preda*).

PREDA: Bună seara... Se poate repara... (*se uită cercetător împrejur*).... Cred că n'am greșit... Aveam o adresă... Bobeică...

TUDOR: Il căutați... (*și ezită*) pe Bobeică?

PREDA: Da.

TUDOR: (*repede*) Acum a plecat. Mi-a lăsat vorbă să-ți spun c'a plecat cu Adrian.

PREDA: (*gest disperat*) Cu Adrian?

TUDOR: Așa a spus...

PREDA: (*Iese repede, aproape în fugă*)

TUDOR: (*fugind după el*) Dar se întoarce... se întoarce pe la... (*Preda a dispărut. Tudor și Dan au rămas consternați. Urmează o lungă*

încercare. Apoi Tudor, dând din cap cu amărăciune) Poate că... nu se mai întoarce...

CORTINA

Tabloul IV

(Decorul reprezintă o pioniță. La dreapta o stivă de lemne, iar pe peretele netencuit, rama unei oglinzi rămasă acolo după evacuarea bulendrelor. Peretele din fund are două ferăstruici cu ochiuri mici de geam. Între ferestre un pat de campanie acoperit cu o pătură, un cuier peste care spânzură o draperie de pluș verde, prăfuit, cu galeria ei de alamă. Jos pe podea o altă galerie de alamă. În stânga scenei o masă de bucătărie albă, mare, de brad, cu poliță. Pe masă și pe poliță, casete de litere. Alături de masă e un „boston”. O scară neagră, cu trepte înalte, urcă spre tavan. Apea se ghicesc două umbre).

VOCEA BARBATULUI: Nu se mai vede nimic... Au trecut îndărăt și lampagii. Eu cunosc oamenii după picioare. Știu când se grăbesc, când sunt obosiți... Acum merg repede. Ii bate ploaia...

VOCEA FEMEII: Nu putem face lumină?

VOCEA BARBATULUI: Ba da... Dar întâi să acopăr ferestrele.... *(Acoperă ferestrele. Cea din dreapta cu o foală veche, cea din stânga cu un colț al draperiei de pluș. Vorbind draperiei care se împotrivesc mamei)* Iată c'ai ajuns, onorată draperie, din nou la întrebuințarea dumitale de pe vremuri. Ei, cine știe, la ce fereastră ai stat. Ai ajuns în pioniță. Nu-i nimic. Poți fi mândră. Abia acum servești. *(A terminat cu astuparea ferestrelor)* Așa. Și acum să facem lumină. *(Se apropie de masă și aprinde lampa cu gaz)* Și cum îți spun, am ajuns să cunosc oamenii după umbletul lor.

IOANA: Lucrezi de mult aici?

MITICA PLEȘA: *(o privește o clipă și apoi continuă firesc...)* Trec roțile unui cărucior de copil. Pe urmă cismele unui soldat. Mai trece o vreme. Își târăște un bătrân ghetele lui cu gumilastic... Și-mi spune: „ei, băiatule, când copilul ăsta din cărucior o să poarte cisme ca soldatul, tu o să-ți târăști picioarele ca bătrânul”. *(Râzând)* Dacă n'o să te poarte și pe tine... în cărucior. *(Tușește)*.

IOANA: Strânge-te la piept... e frig aici.

PLEȘA: *(Ia de pe cuier o haină)* Pune asta pe dumneata. *(Față de împotrivirea tăcută a fetei)* Nu, nu... Eu sunt obișnuit. Imi place frigul. *(Tușește mai tare)*.

IOANA: Ar trebui să te îngrijești.

PLEȘA: Ca să te îngrijești, trebuie să fii bolnav. Ca să fii bolnav, trebuie să ai timp. Și eu n'am timp să fiu bolnav. *(Tușește tare; apoi râde)* Da' de ajuns cu vorba... Să trecem la lucru. *(Își ia vingalacul și începe să culeagă)*.

IOANA: Lasă... asta nu-i urgent.

PLEȘA: *(punând vingalacul jos, nedumerit, inciudat)* Și ce-i urgent nu vine... Dela patru sunt gata, pregătit... Și nu vine... *(îngrijorat)* Și mi-a

spus tovarășul Preda ieri: „E urgent, frate, urgent... O să vină și o tovarășă dela tehnica centrală...” Dumneata adică. Dumneata văz c'ai venit. Și materialul întârzie... (Pauză) Să nu se fi întâmplat ceva... (Pauză) Il cunoști pe tovarășul Preda?

IOANA: Nu.

PLEȘA: Ce om minunat... Ai să vezi... nu se poate să nu-ți placă...

IOANA: (aspru) Eu n'am timp să-mi placă nimeni.

PLEȘA: (sincer) Nu... Păi, eu n'am spus cu gând rău... Am spus că-i (subliniind cuvântul) un om.

IOANA: Cât e ceasul?

PLEȘA: (se uită la ceasul lui de buzunar) Nouă fără cinci...

IOANA: (ca să-și gonească urâtul) Hai să-mi arăți și mie cum lucrezi... să treacă timpul... Cum de vezi la lumina asta?

PLEȘA: Eu nu mai trebuie să mă uit la litere. Mă cunosc ele. Când lucram la tipografie, afară, le mai încurcam, mai greșeam. Striga șefu' d'atelier: „puneți ochelari”. „Dac'aj orbit... la azill”, striga Leahu. N'am orbit. Da' pentru cine să robesc? Pentru Coman? Pentru Steriade? Când am cerut drepturile noastre... (tușeste). Aici nu greșesc. Să-ți arăt o corectură. Fără semn... Mă cunosc literele. Și eu le știu. (Ca o mare taină) Stau de vorbă cu ele...

IOANA: (zâmbind) Cu literele?

PLEȘA: (explicându-se) Dacă rămân zile întregi singur? Vorbesc cu ele. (Incruntându-se) Nu le iubesc pe toate. Iau un A (ia o literă din casetă)... și mi se urcă sângele la cap. Văd blocausuri... bănci... consilii... (explicându-se) America. (Zvârle litera la loc) Iau în mână un F (Ia o literă din casetă) Ură... Moarte... (explicând) Fascism... (aruncă litera în casetă. Pauză. Glasul îi devine cântec dulce) Iau în mână un L... Și-mi vine să-l mângâi: Lenin... (pune la loc litera cu grijă. Pauză) Nu se poate. Nu se poate... Trebuie să se fi întâmplat ceva. N'a întârziat niciodată. (Ia o bară de alamă și bate în plaфонul camerei în dreptul ghepengului) O singură dată, astă iarnă, căzuse zăpadă mare... Și tramvaiele stăteau. Nu se putea umbla. A întârziat o jumătate de oră, și n'a știut cum să se mai... (Se deschide ghepengul și pe scară apare un om. O clipă pivița e inundată de lumina care vine de sus. Omul a coborât și a tras ghepengul după el) Ce s'aude, nene Voicule?

VOICU: Nimic.

PLEȘA: Nu cumva ai mutat semnu'...

VOICU: Se poate?

PLEȘA: P'afară ai mai dat? Tot așa plouă?

VOICU: Tot. Și 'ntuneric, nu vezi la doi pași.

PLEȘA: Nu-i a bună, nene Voicule.

VOICU: Ei și 'mneatale... Una, două, vezi rău. Cine știe ce-o fi? Ai auzit, și-a spus. E treabă multă acum. A trecut nepotu-meu, Manole, p'aici. E contabil la „Lemaitre”... Zice: „Fierbe la noi, unchiule”. Mă fac niznai... zic: „Ce?” Zice: „Fierbe rău, în fabrică”. (Pauză) Cine știe cu ce treabă o fi venit. (Pauză) Nu se poate! (Mai mult ca să-și facă sie-și curaj) Nu s'a întâmplat nimic. Că eu știu.

PLEȘA: Iți spune 'mneatale inima...

VOICU: (fiindcă a simțit ironia) Păi, 'mneata, până nu răzi... (In-

ciudad) Ei, uite că-mi spune. *(Ioanei. Serios)* Știi cum îmi spune? Cronometru.

PLEȘA: *(se uită la ceas, îl duce la ureche)* Poate că-ți spune și cât e ceasul.

VOICU: *(repede)* Nouă și zece.

PLEȘA: Ai o inimă: Longines. *(Pauză. Pe gânduri)* Măcar să fie cum spui dumneata... *(tusește)*.

VOICU: Ia și întinde-te omule, urcă sus, și odihnește-te. Ești nedormit de atâtea nopți. Când vine, te scol eu, n'ai grijă. *(Ioanei)* Uite așa-mi face: eu vorbesc, eu aud. *(Lui Mitică Pleșa)* Ești bolnav, omule, pricepe.

PLEȘA: Dumneata mă'mbolnăvești... că mi-o tot spui mereu.

VOICU: Și acū dacă-ți pun termometru'...

PLEȘA: Nu mă culc... Auzi? Și dacă nu-ți convine... cheamă poliția! *(Râsete)*.

IOANA: Nu faci bine, totuși. Poate c'ar trebui să ieși din munca asta.

PLEȘA: Să ies?

IOANA: Să capeți o altă muncă, într'un orășel... undeva... la munte.

PLEȘA: *(are impresia că n'a auzit bine)* La munte?

VOICU: Ce te miri? Crezi că acolo am terminat cu burghazia?

PLEȘA: Să plec eu d'aici?

IOANA: Numai pentru un timp. Și te'ntorci. E bine să cunoască omul și alte locuri. Să umble...

PLEȘA: Păi, unde umblu eu mai mult ca aici? Te uiți că-i o pivniță umedă? Patru pași lungime, trei pași lățime? *(Zâmbet)* Ei, tovarășă, cum să-ți spun eu dumitale. *(Scurtă pauză)* Stau la casa mea de litere și culeg, trag la boston. Iese manifestu', iese broșura... *(Ca un secret)* Eu plec cu ea. Merg departe... Unde ajunge litera asta tipărită, acolo sunt și eu... De asta când ațipesc, câte-odață parcă vine cineva și mă trezește: te-așteaptă! *(Pauză)* Te așteaptă. Cum îl așteptăm noi. *(Pauză)* Cum să'ntârzie el atâta vreme... Mi-a spus limpede: „Sunt în curs acțiuni mari. Ai să vezi mâine când o să culegi. Mai poți o noapte?” — „Mai pot!”... *(Pauză)* *(Cu ochii mari, halucinați)* Dacă... *(a tăcut)*.

VOICU: *(aspru)* Spune, ce vrei să spui?

PLEȘA: *(Tace)*.

VOICU: Hai, dece taci? Să-și spună omul gându' întreg între tovarăși... *(Tare, deslănțuit, se vede c'o spune ca un răspuns și gândurilor lui)* N'a căzut Preda. Auzi? N'a căzut! *(Se așează sleit pe scaun în timp ce o liniște de moarte a coborât în încăpere. Reia după o lungă pauză, dar se cunoaște că ceea ce spune este pentru a umple tăcerea)*... Când eram la arsenal și mi-a smuls brațu'... multă vreme credeam că-l mai am... Și mă feream să nu-l lovesc... *(Pauză)* P'ormă m'am gândit să mă fac telefonist...

PLEȘA: *(e apucat de un puternic acces de tuse)*.

IOANA: *(după ce Pleșa s'a potolit)* Și azi dimineață când am plecat de acasă ploua. Nu era nici șase... *(Pauză)*.

VOICU: P'ormă, când am intrat în mișcare, m'am întrebat: ce-o să pot face? *(apoi răspunzând adevăratei întrebări care-l chinuie)* Nu.. nu... *(Se ridică)* Mă duc să dau o raită, să văz ce-i pe-afară. O să vină... *(Urcă scara, ridică ghepengul și iese. Urmează o pauză lungă și grea. Pleșa și-a*

aprinș o țigară și o fumează în tăcere. Ioana stă pe scaun lângă lampă și răsfoiește un manuscris).

PLEȘA : Ți-e foame?

IOANA : (*ridicând ochii*) Nu...

PLEȘA : Spui că ești plecată de dimineață. Poate n'ai mâncat. An-
aici niște pâine și salam. Mănâncă.

IOANA : Nu mi-e foame.

PLEȘA : (*cu un efort vizibil*) Atunci, la lucru...

IOANA : Și eu ce să fac?

PLEȘA : Dacă vrei, ajută-mă, (*se cunoaște că, de fapt, nu are nevoie*)
dictează-mi...

IOANA : De unde ?

PLEȘA : (*arătându-i pe manuscris*) De aici...

IOANA : (*dictează*) „Terminarea, cu succes, înainte de termen, a
celui de al doilea plan stalinist, îi face pe imperialiști să turbeze de furie.
După ce imperialiștii au svârlit în ghiarele hitlerismului Austria, după așa
zisul „Anschluss”...

PLEȘA : Nu... Păi, eu nu stenografiez... Mai încet.

IOANA : (*dictând*) „Terminarea”...

PLEȘA : (*Mitică Pleșa, culege*)... „Terminarea”.

IOANA : ...„cu”.

PLEȘA : Spune mai mult.

IOANA : ...„cu succes a celui de al doilea plan stalinist”... (*Se ridică
și urmărește cum lucrează*) Așa se culege? Deandoselea?

PLEȘA : Așa. Mai departe.

IOANA : ...„îi face pe imperialiști”...

PLEȘA : (*culegând*) Ce tovarăș minunat, Preda ăsta... Venea aici..
și se uita la mine. „O să-ți fur meșteșugu’, meștere”... îmi spunea (*li face
semn Ioanei să dicteze mai departe*).

IOANA : ...„să turbeze de furie”.

PLEȘA : ...și era abia ieșit din închisoare... Cum ai spus?

IOANA : ...„pe imperialiști să turbeze de furie...”

PLEȘA : (*culegând mereu*) M’a învățat un cântec. Acolo stătea când
m’a învățat. (*Incepe să murmure, abia auzit*)

*„Privesc din Doftana prin gratii de fier,
Depart, în zare, un petec de cer,
E cerul sub care închisă și ea
Se mistuie’n chinuri tovarășa mea...”*

IOANA : A stat la Doftana?

PLEȘA : Nu știu... (*cântă*).

*„Distrugeți-mi ziduri și lanțuri fărnați
Să sbor ca un șoim peste’nalți Carpați,
Să strâng înc’odată tovarășa mea
Și-apoi să m’avânt iar în lupta cea grea...”*

IOANA : (*a lăsat manuscrisul și face*).

PLEȘA : (*a lăsat vingalacul*) Ce e? Ți-e rău?

IOANA : Nu... Sunt obosită...

PLEȘA : Odihnește-te aici.. *(O conduce și o întinde pe pat. O acoperă cu pardesiul lui. Față de protestul ei mut)* Nu, nu... odihnește-te... *(Se duce la masă și întoarce lampa cu lumina spre perete. Se ridică ghepengul și apare Voicu).*

VOICU : *(aproape exaltat)* V'am spus că vine! Eu am știut că vine... *(In urma lui apare Preda).*

PLEȘA : *(se repede și întoarce lampa. Acum se vede limpede fața lui Preda)* Tovarășe!

IOANA : *(se ridică brusc și se repede la Preda)* Tu?

PREDA : *(rămâne o clipă înmărmurit, apoi o îmbrățișează cu o nespusă dragoste. Pauză).*

PLEȘA : *(lui Voicu)* Ca să vezi... Și mie-mi spunea că nu-l cunoaște.

PREDA : *(în timp ce continuă s'o țină pe Ioana în brațe și s'o mângâie)* Nu te-a mințit. Pe Preda nu-l cunoaște... *(Pauză. Intunecat)* Insfârșit... după câte s'au întâmplat...

PLEȘA : Dar ce-i, tovarășe?

PREDA : A căzut un om de-al nostru. Un tovarăș bun. *(Pauză)* Și nu numai el.

PLEȘA : Cum ?

PREDA : Casa în care trebuia să ne întâlnim azi după masă a căzut... *(Pauză)* Nu ne-am mai găsit. *(Pauză)* Trebuia să-mi dea materialul... *(Pauză)* Dacă l-ași fi văzut, dacă l-ași fi văzut cu jumătate oră înainte!

PLEȘA : *(abia îndrăznind)* Atunci, n'avem nici materialul.

PREDA : Nu. N'avem...

PLEȘA : *(trântind vingalacul)* Arză-o-ar focu'...

PREDA : *(calm, blând, dar cu greutate)* Păi, nu așa frate...

PLEȘA : *(ca un copil trist)* Ce facem atunci?

PREDA : Atunci. La treabă... *(se vede că vrea să se adreseze Ioanei și nu știe cum să-i spună).*

IOANA : Ioana.

PREDA : *(cu un zâmbet)* Tovarășă Ioana... trebuie să faci un drum. Să-mi aduci un om. Nu e departe de aici... După colț. Pe Aurora, la nr. 15... Oproiu...*(Scrie un bilet)* Să i-l dai și să-l aduci încoace.

IOANA : Acum?

PREDA : Chiar acum. *(Ioana își ia pardesiul, bascul și urcă urmată de Voicu. Lungă tăcere. Preda se plimbă îngândurat prin odaie. Pleșa își răsucesce amărît o ȝigară).*

PLEȘA : *(timid, abia îndrăznind să-l turbure)* Și manifestul?

PREDA : *(parcă n'a auzit)* Cum?

PLEȘA : Zic: și manifestul?

PREDA : *(dârz, răspunzând și întrebărilor lui)* Va fi manifestul. O să avem manifestul, tovarășe... *(După o pauză scurtă, scrâșnind aproape)* Nu poate să rămână p'a lor... *(Pauză).*

PLEȘA : *(încet, ca pentru el)* Au lovit bine, tâlharii.

PREDA : *(încruntându-se)* Au lovit. Știa ticălosul care l-a dat că manifestul ăsta e chemarea la acțiune... *(cu o mare încredere)* Dar este Partidul, tovarășe... Avem Partidul... *(Se plimbă mai departe, îngândurat).*

PLEȘA : *(după o pauză)* Numai de nu ne-ar întârzia.

PREDA : *(s'a oprit o clipă)* Asta așa e. *(Intră Oproiu urmat de*

Ioana) Bine ai venit, tovarășe. Șezi. (Pauză) Uite pentruce te-am chemat... (Pauză) A căzut Bobeică.

OPROIU : Bobeică ?

PREDA : Și alții... Ce te miri? Dușmanu' lovește ca să împiedice acțiunea. (Pauză) Cum stați cu greva?

OPROIU : Bine. Totul e pregătit pentru poimăine.

PREDA : Tocmai pentru asta te-am chemat. Îți transmit hotărârea Partidului (Răspicat) Grevă nu va avea loc poimăine...

OPROIU : (rămâne nedumerit).

PREDA : Trebuie să le-o luăm înainte. Nu poimăine. Măine! Deocamdată s'au luat măsuri pentru localizarea căderilor. (Pauză) Ce spui?...

OPROIU : (pe gânduri) Măine. E greu.

PREDA : Știu că-i greu. Da' de asta ești aici.

OPROIU : N'am oamenii la îndemână.

PREDA : Trebuie să-i găsim în noaptea asta. Biroul organizației. Comitetul de grevă. Unde-i Marinoiu ?

OPROIU : Pe Marinoiu îl găsesc eu. (Pe gânduri) Dar de unde-l jau pe Păun ?

PREDA : Măi frate, trebuie să-l găsești.

OPROIU : Oamenii-s pregătiți pentru Vineri. Toată lumea știe de Vineri.

PREDA : Și dacă Vineri n'o s'o mai putem face? Nu 'nțelegi că fiecare ceas e prețios ? Că trebuie să le-o luăm înainte ? Spui că pe Marinoiu îl ai.

OPROIU : Il am. (După o clipă de gândire) El știe de Florea.

PREDA : Vezi ?

OPROIU : Să nu iasă vreo încurcătură. Sunt opt mii de oameni.

PREDA : Dacă organizația muncește bine, dacă mobilizează oamenii în jurul ei, nu poate să iasă nici o încurcătură. În noaptea asta nu trebuie să doarmă nimeni. Trebuie transmis din om în om. Iar mâine dimineată de la începerea lucrului și până la ora zece, trebuie răscolit fiecă colț (Pauză) Măine o să aveți și ajutoare. (Bătându-l pe umeri) Hai, vreau să te văd cu fruntea sus. Ce zici, se poate?

OPROIU : (cu tărie) Se poate. (Pauză) Dar acțiunile de simpatie la celelalte întreprinderi?...

PREDA : Primele vor avea loc mâine după masă. Celelalte poimăine. Apoi întrunirile sburătoare... și ieșirea în stradă.

OPROIU : Vineri, la unu.

PREDA : (brusc) Nul Și aici o s'o luăm înainte: Vineri la unsprezece... Nu la unu.

OPROIU : (privindu-l pe Pleșa) Manifestul?

PREDA : (întunecându-se) Da... Și n'avem încă textul... (O clipă privirea îi fuge spre Ioana). (Ioana se ridică și vine spre el. Preda se uită la ceas)

PREDA : (mai mult pentru el) Nu. Nu e bine...

OPROIU : Dacă trebuie făcut un drum...

PREDA : (preocupat) O să trebuie...

OPROIU : Pot să mă duc eu.

PREDA : Nu. Ai altele de făcut.. (lui Pleșa) — Dacă îți dau în trei sferturi de oră materialul, cam o pagină, în cât timp ești gata cu trasul?

PLEȘA : *(tupă o clipă de gândire)* La două...

PREDA : *(hotărît)* O să mă duc eu. *(Lui Pleșa)* Pregătește tot. *(Iși ia pălăria)* Du-te Oproiule, după cinci minute, plec eu. *(Ia bara de alamă și vrea să bată în tavan. În clipa aceea se deschide ghepengul și apare numai capul lui Voicu)*

VOICU : *(întinzând un plic)* L-a adus de la tutungerie.

PREDA : *(ia plicul. Il deschide. O clipă e foarte surprins)* Manifestul. Materialul lui Bobeică. Avem manifestul, tovarăși... Avem manifestul! *(După o clipă, se întunecă)* Atunci, poate n'a căzut... *(Și mai chiriuit de întrebare)* Și Adrian? *(se regăsește imediat. Lui Pleșa)* Apucă-te de lucru meștere! Să câștigăm timp. La treabă, Oproiule... La treabă.

OPROIU : Cu bine, tovarășe. *(O puternică strângere de mână)*

PREDA : Cu bine. Și succes. *(Oproiu urcă și iese. Preda se apropie de Ioana în timp ce Pleșa a început să culeagă)* Ești obosită?

IOANA : Nu.

PREDA : Împrăștierea trebuie făcută încă în noaptea asta.

IOANA : Da, dar eu mi-am fixat întâlnirile cu oamenii cari să preia pachetele pentru mâine. Azi, de dimineață dela șase, numai asta am făcut. De unde să-i iau?

PREDA : S'a prevăzut. *(Ii întinde o foiță de țigară)* Ai aici lista cu oamenii dela sectoare. Îți ies la întâlnire în noaptea asta. Citește și memorează. *(Ioana a terminat de citit și dă foc foiței)* Intre trei și cinci predarea. Dela cinci încolo, sunt pregătite echipe de uteciști. Vor face împrăștierea la poarta fabricilor. *(Pauză)* Ce-ai rămas așa?...

IOANA : *(șoptit, lipindu-se tandru de Preda)* Nu-mi vine să cred...

PLEȘA : *(în timp ce culege)* Acum nu mai întârziem...

PREDA : Păi să nu întârziem, meștere. Să nu întârziem... Dă-i zor, tovarășe... Că mai avem o treabă.

PLEȘA : *(aproape bucuros)* Mai vine ceva?

PREDA : Nu vine nimic... Plecăm noi... Ne mutăm.

PLEȘA : Ne mutăm? Unde?

PREDA : Nici o grijă... Mai bine ca aici... În locul ăsta a venit prea multă lume. *(Imbărbătându-l)* Și nu fi trist, meștere. Va veni o zi când o să lucrezi într-o tipografie mare... mare... *(Pleșa culege. Preda se apropie de Ioana. O clipă tac amândoi)*

PREDA : Și când te gândești că ieri când mi-a spus tovarășul dela Comitetul Central: „Vă trimitem o față să vă ajute la tehnică”, eram gata să-i spun: „lasă, ne-om descurca noi”.

IOANA : Stai să te văd. Abia acum te văd bine. Nu te-ai schimbat..

PREDA : *(mângâind-o)* Nici tu. Ești așa cum te visam eu. Când te-am descris de-atâtea ori tovarășilor... Cărnă... *(foarte serios)* Fiindcă să știi, ăi fi tu mare tehnică... dar tot cărnă ai rămas... *(deodată)* Dar cum ai ajuns tu aici? Cum ai dus-o?

(Pleșa fixează materia în boston).

IOANA : O să-ți povestesc... Acum spune-mi tu... Spune-mi: cum a fost... acolo?...

PREDA : Curios: adineaori mă gândeam și eu la Doftana... Știi, când am un moment greu mă gândesc la Doftana. La tovarășul Gheorghiu. Cum găsește el întotdeauna soluția cea mai justă... cuvântul cel mai cald. Cum știe el să nu se grăbească. Dar să nu întârzie. Să-ți arate dacă ai

greșit. Și să te întărească. Să-ți dea încredere... (Pauză) Par'că văd, cât o fi ceasul? Zece... A fost o zi grea... Oameni schingiuiți, înfometați, băgați la haș... Toată temnița în picioare. A fost o zi grea... Acum e tăcere. De departe se aude: „Postul numărul unu: bine”... „Postul numărul doi: bine”... Pe urmă, liniște. Tovarășul Gheorghiu scrie Comitetului Central... Tovarășii învață... Numai Șerbănoiu n'are astâmpăr... De, i-o fi și lui dor d'acasă... Și cântă.

IOANA : Cântă?

PREDA : Ei, ce frumos cântă Șerbănoiu... (începe murmurat să cânte)

„La Doftana unde toți pereții strigă suferinți

„Număr pașii, ceasurile vieții, comuniștii'nchiși...”

(Pleșa începe să tragă la boston. Ioana adună foile trase și face pachete. Preda ajută. Și în timp ce toți trei murmură cântecul, cade încet, încet,

C O R T I N A

ACTUL III

Tabloul V

(Decorul reprezintă sala de paginație a unei mari tipografii în plină fierbere și activitate. Mese cu material cules, casete mari cu litere de titlu, mașini pentru dat perii, mesele cu tăvi pentru paginile care merg la calandru. În dreapta, planul întâi, pe o estradă, masa șefului de atelier, plină de șpalluri, corecturi, zincuri. Ferestrele sunt deschise și un soare generos. Aprilin, umple sala. De-afară se aude svonul orașului. Claxoane, glasul urticilor cari strigă: „Crima dela wagons-lits”... „Noul mers al trenurilor”. „Criza guvernului francez” ...„ultimele șlagăre și noutăți: cântece și tan-gouri”. Ceasornicul mare al sălii de paginație arată unsprezece fără douăzeci).

PRIMUL PAGINATOR : (aplecăt asupra unei pagini) Gata. Sandule, scoate corectura la cinci-șase.

SANDU : (se apropie) Nu s'a scos?

PRIMUL PAGINATOR : (privește în jur ca să vadă dacă nu e observat) Ba s'a scos. (În șoptă, întinzându-i conspirativ o hârtie) Citește și dă mai departe... (Sandu bagă hârtia în buzunar și se îndepărtează)

OANA : (se apropie de o altă masă lângă care stau doi paginatori) Materia asta se preface. Se dă pe trei coloane. (Vrea să se aplece și să șoptească ceva. Se oprește fiindcă l-a observat pe Leahu trecând. Spune tare) Titlu' pe trei.

AL TREILEA PAGINATOR : (către Oană) Cu verzale?

OANA : Cu drepte.

AL TREILEA PAGINATOR : (în șoptă, profitând de faptul că Leahu nu e atent) Da' ce-i, nea Oană?

OANA : (cu ochii spre Leahu care nu-i pierde din vedere) Lăsați, mă băieți, că asta nu intră, nu-i zor... (strigând spre masa lui Leahu) „Mișcarea în magistratură”, intră azi?

LEAHU : *(se uită prin hârtiile lui)* Măine ! *(Se afundă în hârtii)*

AL TREILEA PAGINATOR : Dar ce-i, nea Oană ?

OANA : *(repede, șoptit)* Taci, că se uită caiafa la noi... *(Pauză)* Te duci la Lungu...

UN BAIAT : *(trecând pe lângă Oană îi face semn din cap și apoi strigă)* Gata, nea Leahule. A rămas pagina întâia și patru.

LEAHU : Vedeți să nu le încurcați... *(strigând)* Materialul de fond.. fondul a venit?

AL PATRULEA PAGINATOR : N'a ieșit.

LEAHU : Ieși-le-ar sufletu' de puturoși... că numai la pretenții sânt buni. *(Se scoală dela masa lui, străbate sala în lung și iese)*

LUNGU : *(vine spre masa paginatorilor, își face de lucru. Șoptește ceva și apoi, ca să se acopere)* Intră publicația. *(Șoptește)* La unsprezece... *(Pleacă)*

TUDORAN : *(intrând din dreapta)* Nea Leahule, nea Leahule !

AL CINCILEA PAGINATOR : E la lynotype.

TUDORAN : Cine lucrează la „Economic” ?

AL ȘASELEA PAGINATOR : Lungu ! *(i-l arată în stânga)*

TUDORAN : *(l-a zărit pe Lungu)* Nea Lungule : bursa...

LUNGU : Târziu. Am încheiat.

TUDORAN : Hai, lasă nea Lungule... Cel puțin „acțiunile” să intre... „Astra”, uite câte puncte a sărit...

LUNGU : Că tata-i plin de acțiuni. Dă-i litera, s'o culeagă la mână *(Tudoran se îndepărtează, intră din dreapta Nae Zabalon)*

AL DOILEA PAGINATOR : Ce-i, nea Nae ? 'mneatale umbli pe drumuri...

AL TREILEA PAGINATOR : ...Și moartea te caută p'acasă...

NAE ZABALON : Dom' Biciulescu... n'a fost p'acilea ? Că-l căută ștabu'... Avem treabă cu el.

AL PATRULEA PAGINATOR : Vino să-ți arăt unde e. *(Zabalon vine, paginatorul ridică coșul cu hârtii)* Uite, aici e. *(Râsete)*

NAE ZABALON : Pe noi arde pielea și vouă...

AL CINCILEA PAGINATOR : *(trecând pe lângă el)* Poate luați foc toți... *(Zabalon mai ridică o privire spre sală și iese)*

AL DOILEA PAGINATOR : *(către Lungu, care trece)* Și rotativele ?

LUNGU : *(atent, să nu audă cineva)* Și ele. S'a aranjat. *(Fiindcă l-a văzut intrând pe Leahu)* Incheiem, Leahule ?

LEAHU : *(supărat, otrăvit)* Biciulescu a adus crima ? *(spre Biciulescu care intră urmat de Copoiu)* Hai, domnule, că pierdem trenurile.

BICIULESCU : *(radios. Se îndreaptă spre masa șefului de atelier)* Nu pierdem nimic... În regulă...

AL TREILEA PAGINATOR : *(către al patrulea, arătându-l pe Biciulescu)* Trăzni-l'ar dumnezeu de gabăr...

BICIULESCU : *(lui Leahu)* Nu pierdem nimic... Și avem o bombă *(Citind din manuscris)* „Asasinul mărturisește redactorului nostru de unde și-a procurat arma”... *(tare)* Avem și-o caricatură *(arătând spre Copoiu)* Dumnealui a făcut-o.

LEAHU : Dă, domnule, manuscrisul încoa... Botoș ! Botoș ! Lasă tot.. *(Vine din fund spre masa lui Leahu, Botoș)*

PANDELAȘ : (*intră aiurit, către Biciulescu*) Ce faci, domnule? Umblu în tot orașu'...

BICIULESCU : S'a dat ! Bombă ! Stai să vezi. (*Citind*) „Asasinul a tras cinci gloanțe mortale... Ultimul, din fericire, nu și-a atins ținta”.

PANDELAȘ : (*în goană, întorcându-se*) Cum? (*ii ia manuscrisul din mână*) Când naiba, nene, ai să'nveți și dumneata să scrii ? Zici : „asasinul a tras cinci gloanțe mortale, dar ultimul nu și-a atins, din fericire, ținta”... Scoate „mortale”. Scrie: „fatale”... (*în goană prin atelier*) Fondu'... Gata fondu' ? Că vine ștabu' să-l vază... Dați o perie... dați o perie... (*Iese*)

BICIULESCU : (*încet lui Leahu*) Arată-i dumnealui...

LEAHU : (*șoptit, cu ochii în hârtii*) Ala din stânga. Dela masa a treia...

BICIULESCU : Mai care ?

LEAHU : Mai care ? Oană.. 'mneatale nu-l știi ? In fund. în picioare bătrânul... (*Copoiu urmărește cu privirea*) Fierbe rău... Am ailat dela... Stai că se uită la noi...

BICIULESCU : (*ca să acopere*) Știi de ce a tras ? Din gelozie, domnule, din gelozie. Auzi dumneata ideie... Să intre în pușcărie pentru o muiere !

LEAHU : (*șoptit lui Copoiu*) Fierbe în toate atelierele. La unu...

COPOIU : (*tot șoptit*) Păi numai să încerce. Măcar să le dea în gând. Buznea unde e ? A, da, uite-l... (*Mircea trece cu o tavă de materiale*) Măcar să ndrăznească. (*Intră furtunos, urmat de Pandelaș, Coman*)

BICIULESCU : (*repezindu-se*) Am onoarea !

COMAN : (*scurt*) Mai bine ai avea idei. (*Lui Leahu*) Fondu'. Unde-i fondu' ?

LEAHU : (*strigă*) Peria la fond ! Dați peria încoa. (*Lui Copoiu*) Unde sunt oamenii ?

COPOIU : (*șoptit*) Jos.

COMAN : (*mereu șoptit*) Poți să-i bagi și la mine că până la unu tot nu intru în birou... Câți ai adus ?

COPOIU : Grosul vine la douăsprezece și jumătate...

COMAN : (*iși aruncă repede ochii pe articolul de fond*) Se scoate... (*Lui Pandelaș*) Intră altceva. Un editorial scurt. „Pescuitorii în apă turbure”. Două, trei idei... „Cei care-și închipuie că protestând împotriva războiului pot să agite masele, se înșeală...” Așa... „Războiul n'a fost, nu este și nu va fi decât o gogoriță”... Hai, trap !... Pune-l pe Manolescu să-l scrie... Mi-aduci să văd... Zece rânduri. Nu mai mult. Cu aldine. Hai, Leahule. (*Coman, Pandelaș, Biciulescu, Copoiu și Leahu se îndreaptă spre ieșire. În dreptul ceasornicului*) Merge bine ?

LEAHU : Exact.

PRIMUL PAGINATOR : (*în urma lor, încet totuși*) Huo, trăzni-v'ar dumnezeu de lepre !...

AL DOILEA PAGINATOR : (*încet*) O să vă iasă pe nas... (*către un băiat care a venit dela rotative*) Ce-i ?

BAIATUL : (*șoptit*) Am venit să văz... dacă merge ceasul ca la noi... La unsprezece lăsăm. (*Iese*)

AL TREILEA PAGINATOR : (*către Adrian care a intrat și caută din ochi pe cineva*) Ce-i frate ? Pe cine cauți ?

ADRIAN : Am treabă...

AL DOILEA PAGINATOR : Cu cine ?

ADRIAN : Cu Buznea.

AL DOILEA PAGINATOR : Aicea e. Stai să-l caut... (*Pleacă*)

AL TREILEA PAGINATOR : (*șoptit*) Da' n'ai nici o grijă. Merge bine. La unsprezece...

ADRIAN : (*tresărind*) Cum ? La...

AL TREILEA PAGINATOR : Zic : la unsprezece...

ADRIAN : A, da, sigur... (*vine al doilea paginator cu Buznea*) Bine că te-am găsit, frate. Hai să-ți spun un cuvânt...

MIRCEA : (*șoptit*) Merge bine pe aici...

ADRIAN : ...Dar s'a ivit o schimbare... în afară de oră. Asta cred că știi.

MIRCEA : Se știe.

ADRIAN : Vorbești tu. Așa a hotărât Partidul. Să vorbești tu.

MIRCEA : Păi, mie nu mi s'a comunicat nimic...

ADRIAN : (*febril*) Frate dragă, înțelege... uneori nu merg toate lucrurile după tipic. Îți comunic eu.

MIRCEA : Știu... știu... dar vezi că legătura mea...

ADRIAN : (*nervos*) Aoleu !... Ce naiba... în ceasuri ca astea ne mai ținem...

MIRCEA : Știu, dar...

ADRIAN : Ei bine, atunci poftim, în numele comisei locale, din partea sindicatelor, îți cer să vorbești tu. Noi știm cum vorbești tu. Nu putem lăsa acțiunea cu un vorbitor slab. (*Perfid*) Ori, poate ți-e frică ?

MIRCEA : (*jignit*) Mie ?

ADRIAN : Atunci... vorbești. Scurt, și, ce să-ți mai spun, că știi : înflăcărat, mobilizator. (*Îl ia de braț*) Pui problema... (*Se îndreaptă spre fund. Peste puțin timp Mircea se întoarce dela ușă, se uită la ceas, trece pentru o clipă la locul lui. E unsprezece fără trei minute. În atelier se face mai liniște ca de obicei... Leahu trece la locul lui și-și infundă capul în hârtii. Ridică o clipă privirea, vrea să spună ceva, se răsgândește. Se apropie Copoiu*)

LEAHU : Nu-mi miroase a bine.

COPOIU : Păi dece ? Că mai e... (*Trec minutele. E ora unsprezece fix*)

PRIMUL PAGINATOR : (*tare*) Lasă lucrul !

AL PATRULEA PAGINATOR : Lăsați lucrul !

UN BĂIAT : (*trântind o tavă*) Lasă lucrul. (*Sala se umple de muncitori*)

MIRCEA : (*sare pe o masă*) Tovarăși! La I.M.R. e grevă. Din fabrici au pornit delegații în sprijinul greviștilor. Cerem salarii la nivelul scumpetei. Jos teroarea din întreprinderi! Cerem contract colectiv. Cerem libertate sindicală ! Cu banii jefuiți din munca noastră se deslănțue cel mai criminal dintre războaie... Boerii ne vând țara... Nu vom lăsa dictatura regală... Nu vrem foame și război. (*Din ce în ce mai mulți muncitori. Năvălesc agenți și sergenți de stradă*)

COPOIU : Dați-l jos !

PRIMUL PAGINATOR : Nu pune laba...

MIRCEA : (*mai tare*) Ne cerem drepturile noastre... Să ne spunem cuvântul nostru...

COPOIU : Pe el! (agenții sar și-l trag jos, câțiva îl lovesc)

AL DOILEA PAGINATOR : Câine!... (Încăerare între muncitori și poliști. Năvălește Spălățelu cu un alt grup de agenți)

SPALAȚELU : (urlă) Ce stați? Puneți mâna pe el!...

MIRCEA : (se smulge) În stradă ! (I se astupă gura)

COPOIU : Puneți mâna și pe ăștia! (Arată pe primul și al doilea paginator)

UN BAIAT : Călăilor!

COPOIU : (ii repede un pumn în față) Și tu? (către agenți) Și pe ăsta ! (Mircea este târât afară. Pe uși năvălesc din ce în ce mai mulți muncitori din alte secții)

OANĂ : (se urcă pe o masă) Tovarăși!... Nu ne speriem noi. Destul ne-au batjocorit. Pentru dreptul nostru... pentru libertatea noastră...

SPALAȚELU : Și tu, câine bătrân ! (către agenți) Pe el ! Pe el ! (Un grup de muncitori îl apără cu îndârjire pe Oană)

AL CINCILEA PAGINATOR : Nu puneți mâna, ucigașilor !... (este lovit cu cravașa în față. Invălmășeală. Oană este târât deoparte)

LUNGU : (urcat pe o masă în fund) Nu ne puteți aresta pe toți.. bandiților! Suntem mulți!... Intreaga clasă muncitoare. Tot poporul! Nu e pușcărie să încapă poporul în ea. Tovarăși, în stradă !... În stradă ! Toată lumea în stradă!... (și în timp ce încăerarea continuă, grosul muncitorilor se îndreaptă spre ieșirea care dă în stradă. Prin ferestrele deschise se aude mormurul crescând al masei de oameni. Din ce în ce mai puternic se scandează : „Jos fas-cis-mul ! Jos răz-boiul !)

C O R T I N A

Tabloul VI

(Decorul reprezintă biroul inspectorului Puiu Gheorghian, din Siguranța Generală a Statului. O încăpere luxos mobilată începând dela covorul persan și terminând cu masa de lucru pe care se răsfață, neutilizat, un minunat serviciu de scris din onyx și o fructieră cu portocale. Pereții sunt tapetați cu hârtie de mătase de un albastru palid, cu o dungă verticală de o nuanță mai închisă. Camera ar avea gust, dacă n'ar exista totuși un stil amestecat. În spatele mesei de lucru un fotoliu. La un perete și în fața biroului o garnitură „club”. În stânga scaunului din spatele biroului, o măsuță cu un aparat de radio „Philips” șapte lămpi. Pe masa de scris două telefoane. În odaie mai există un dulap „Fiche”. Lângă el un scaun de lemn obișnuit, cu spetează. Încăperea are două uși : una în fund și cealaltă, mascată, în stânga. La ridicarea cortinei, câteva secunde Gheorghian se plimbă agitat, furios, gata să izbucnească. Sună telefonul. Pendula cu picior arată ora 11 și 15 minute).

GHEORGHIAN : Da. Eu... eu, excelență. Tocmai aceasta voiam să vă comunic. (Pauză scurtă) Și eu sunt... surprins. (Pauză, în timp ce la cellalt capăt al telefonului se vede bine că inspectorului i se fac aspre muștrări ; încearcă să explice) Excelență... (este tăiat de interlocutor. Tace. Muștrările continuă) Evident... Măsurî am... (este din nou tăiat. Ascultă, ascultă

...mereu. Din felul cum pune telefonul în furcă se înțelege că i s'a închis aparatul în nas. Sună prelung. Intră speriat, agentul Runcu)

GHEORGHIAN : *(aspru, scurt)* Spălățelu...

RUNCU : Nu-i, să trăiți... E pe teren.

GHEORGHIAN : Copoiu.

RUNCU : Și dânsul, să trăiți. *(Dă să iasă fiindcă presimte furtuna)*

GHEORGHIAN : Stai ! *(Stăpânindu-se totuși)* Te-am poftit eu să ieși?

RUNCU : Nu, să trăiți.

GHEORGHIAN : Ce s'aude cu Buznea? *(Scurtă pauză)*... A început să vorbească ?

RUNCU : *(prinde nițel curaj)* Da' de unde dom'inspector.. Toată noaptea ne-am chinuit cu el... Și dom'șef Spălățelu... și Copoiu... și Bărcă... și eu, să trăiți. Dimineața eram toți-patru frânți... Da' el... *(sună telefonul)*

GHEORGHIAN : Nu, domnule director general. Nici un progres. Imi dați voie o clipă. *(Lui Runcu)* Ieși ! *(In timp ce Runcu se îndreaptă spre ieșire)* Adu-l încoace. *(In telefon)* Nici că el e Buznea nu vrea să recunoască. *(Ascultă)* Sigur... Aveți dreptate... Dar cum să merg mai departe dacă nici că-l cheamă Buznea nu scoatem dela el ? Evident... Evident... Il facem noi să vorbească. *(Se deschide ușa și intră Mihai Buznea urmat de Runcu. Mihai Buznea este după două nopți de anchetă ; acest lucru se vede pe fața lui. Dar e demn și neclintit. Gheorghian îi face semn lui Runcu să iasă. Runcu dispăre. Către Mihai)* Șezi. *(Mihai se așează pe scaunul de lemn de lângă „Fichei”.* Gheorghian îi întinde tabachera. Mihai întoarce capul. Gheorghian resemnat) Mă rog... *(O scurtă pauză)* Ei, te-ai hotărât să vorbești ?

MIHAI : *(scurt, sec)* N'am ce să vorbesc.

GHEORGHIAN : Domnule, țin să-ți atrag atenția că acum nu-i timp de joacă. *(Aspru, amenințător)* Că eu personal n'am timp să mă joc.

MIHAI : *(disprețuitor)* Știu. Acū vă cunosc...

GHEORGHIAN : Să nu se repete. Țin să te avertizez că există și mijloace mai tari.

MIHAI : Nici nu mă îndoiesc. *(Aruncându-i o privire fulgerătoare)* Ce sunteți voi în stare să scorniți...

GHEORGHIAN : Tocmai de aceea, să terminăm odată. Ești mulțumit c'ați ridicat orașul în picioare ?

MIHAI : Eu nu știu nimic.

GHEORGHIAN : *(ironic)* Adevărat, dumneata ești *(luând de pe birou un buletin de identitate și citind)* Velicu Pop... din Câmpina...

MIHAI : V'am spus că așa mă cheamă și nu știu nimic altceva.

GHEORGHIAN : Perfect... să controlăm... *(ridică receptorul telefonului interior)* A venit raportul poliției Câmpina?... Da. Aștept. *(Il privește furios pe Mihai. Vorbind în telefon)* Da... nu există nici un fel de Velicu Pop... Nu figurează... Mulțumesc. *(Inchide. Lui Mihai)* Ce ai de spus ?

MIHAI : Ceeace am declarat din clipa arestării.

GHEORGHIAN : ...Că te cheamă Velicu Pop...

MIHAI : ...și n'am nici o legătură...

GHEORGHIAN : *(pe un ton ceva mai ridicat)* Nici cu greva, n'ai legătură ?

MIHAI : Nu știu de ce grevă vorbiți.

GHEORGHIAN : Curioasă amnezie vă pocnește pe voi comuniștii...

Dar am eu metode să-ți revină memoria. (*Privindu-l*) Credeam că în ceea ce te privește nu va fi nevoie. Mă uit la dumneata. Ești un om deștept. Nu-ți dai seama că din clipa în care te găsești aici, singurul lucru cumințe care-ți mai rămâne este să-ți aduci aminte... și cât mai repede? Dumneata crezi că te afli în fața unui comisar ajutor pe care-l poți manevra cum vrei? Eu, dragul meu...

MIHAI: (*ironic*) Aveți școală înaltă... Se vede...

GHEORGHIAN: Am. Fiindcă sunt conștient de misiunea ce mi-a fost încredințată. Nu putem lăsa țara la cheremul tuturor agitatorilor... Spui că te cheamă (*luând carnetul*) Velicu Pop?

MIHAI: Da.

GHEORGHIAN: Noi suntem informați că nu te cheamă așa. Ești Mihai Buznea. Și nu numai atât. (*Rar*) Numele dumitale conspirativ este Bobeică. (*Simulând grija*) Dar mai știm un lucru: că ești român... Cum se împacă oare conștiința dumitale de român cu ceea ce se întâmplă acum în stradă? Fiindcă, cel puțin acest lucru cred că-l știi...

MIHAI: Nu știu nimic.

GHEORGHIAN: (*scofând dintr'un sertar al biroului un manifest și scuturându-l*) Nici despre acest manifest, nu știi?

MIHAI: Nu știu, nimic.

GHEORGHIAN: (*abia stăpânindu-se*) Perfect. Nu știi de grevă, nu știi de manifest... nu știi de demonstrația de afară. Poate că de altceva îți vei aduce aminte. Dacă nici de data aceasta nu-ți funcționează memoria, va fi foarte rău... Cred că ești la curent: s'au mai întâmplat asemenea cazuri... o inimă care nu funcționează bine... o sincopă... E în interesul dumitale... al vieții dumitale, să faci un efort și să-ți aduci aminte. Dealtminteri este singurul lucru care ne interesează; (*repede*) Cine-i Preda?

MIHAI: N'am auzit de numele ăsta.

GHEORGHIAN: N'ai auzit?

MIHAI: N'am auzit.

GHEORGHIAN: Gândește-te bine.

MIHAI: N'am ce să mă gândesc.

GHEORGHIAN: (*sună. Intră Runcu*) Spălățelu, a venit?

RUNCU: A venit, să trăiți...

GHEORGHIAN: Trimite-l încoace. (*Spălățelu a apărut în prag, Gheorghian schimbă o privire cu el. S'au înțeles. Spălățelu iese*) Vom vedea noi... (*ironic*) domnule Velicu... (*intră împins de spate de Spălățelu, Mircea. E bătut, cu hainele rupte, însângerat*)

MIRCEA: (*sbătându-se*) Ia mâna de pe mine!... Să nu pui laba!... Unde mă duceți?

MIHAI: (*tresare. Apoi tare, îndârjit, brusc*) Ce vreți cu mine? V'am spus că nu cunosc pe nimeni! (*O clipă privirile lui Mircea și ale lui Mihai s'au întâlnit. Numai o clipă*)

GHEORGHIAN: (*lui Spălățelu*) Lasă-l. (*Spălățelu iese*)

MIRCEA: (*privindu-se*) Mi-ați rupt hainele, căinților... Am altele?... M'ați luat dela lucru...

GHEORGHIAN: Vom vedea noi numaidecât de unde te-am luat. Cum te cheamă?

MIRCEA: Mircea Buznea.

GHEORGHIAN: Pe dumnealui, îl cunoști?

MIRCEA : *(aruncă o scurtă privire. O pauză cât o bătaie de inimă)*
Nu !

GHEORGHIAN : Nemaipomenit! Uite-te bine. Nu-l cunoști?

MIRCEA : *(uitându-se de data asta mai mult)* Nu !

GHEORGHIAN : *(lui Mihai)* Nici dumneata nu-l cunoști? Nu l'ai văzut niciodată... domnule Pop... domnule Bobeică ?

MIHAI : V'am spus că sunt Velicu Pop. Nu-l cunosc.

GHEORGHIAN : *(fierbând. Către Mircea)* Gândește-te bine, băiatule, te joci cu viața ta.

MIRCEA : V'am spus că nu-l cunosc... Nu l-am văzut.

GHEORGHIAN : De mult. Știu... Asta se poate... Dar să nu-mi spui mie că...

MIRCEA : *(strigând aproape)* Nu-l cunosc !

GHEORGHIAN : Ai să-l cunoști imediat. *(Sună. Intră Spălățelu. Arătându-l pe Mircea)* Bagă-l în viteză...

MIRCEA : *(sbătându-se)* Luați mâna de pe mine ! Călăilor... V'am spus că nu-l cunosc... nu-l cunosc.

GHEORGHIAN : *(lui Mihai)* L-ai învățat bine... L-ai crescut bine, n'am ce spune... *(Liniște. Gheorghian dă drumul aparatului de rad. Învață butonul. Muzică foarte puternică... Inadins sucește butonul și face mai încet. Se aude un țipăt sfâșietor... Chipurile „impresionat” Gheorghian întoarce butonul din nou pe muzică asurzitoare)* Pentru ce toate astea? Pentru ce? Îți cerem doar un singur lucru... un amănunt. *(Pauză)* Cine-i Preda?

MIHAI : *(cu fălcile încleștate, îi scapără ochii de ură)* Nu cunosc nici un Preda. Nu cunosc nici un Preda.

GHEORGHIAN : *(ca din întâmplare face din nou aparatul mai încet. Răzbate un urlet îngrozitor de durere)* Poate că-l cunoști sub alt nume... Se poate să-l știi...

MIHAI : *(cu aceeași îndârjire, cu acelaș foc în privire)* Nu știu nimic... Nu știu.

GHEORGHIAN : *(amplifică din nou emisia aparatului de radio)* Curioși oameni sunteți voi, comuniștii... Uite ce frumos e afară. Soare. Primăvară. Câți ani ai ? Patruzeci și cinci, ori patruzeci și șase. Nu-i păcat de zilele dumitale ? Nu trăim de două ori. *(Pauză)* Ei, ți-ai amintit ?

MIHAI : N'am ce să-mi amintesc...

GHEORGHIAN : *(însinuant)* Omule, ai copii. Păcat de ei. Și eu am copii. Și când mă gândesc că peste o jumătate de oră mă voi duce acasă și-am să-i văd așezați cuminți în jurul mesei, îmi crește inima de bucurie. În definitiv... care este rostul nostru... în viața asta păcătoasă ? Cel puțin pentru el, dacă nu pentru dumneata... Vorbește.

MIHAI : N'am nimic de spus.

GHEORGHIAN : *(repetă jocul cu aparatul... dar nu se mai aude nimic, îl închide)* Noi știm mai multe decât știi dumneata.

MIHAI : Atunci de ce mă mai întrebați ?

GHEORGHIAN : Asta mă privește pe mine. *(Pauză)* Nu-i decât un singur detaliu pe care ți-l cerem : cine-i și unde-i Preda ?

MIHAI : N'am auzit de numele ăsta în viața mea... *(Pauză)*

GHEORGHIAN : Dar pe Adrian îl cunoști ?

MIHAI : *(aspru, repede)* Nu-l cunosc.

GHEORGHIAN: (*simulând părerea de rău*) Cum să te conving să renunți la comedia asta? Uite ce scrie aici Adrian al dumitale. (*Îi întinde o foaie de hârtie*)

MIHAI: (*respingând-o*) Nu mă interesează. N'am auzit de numele ăsta.

GHEORGHIAN: Atunci să-ți citesc eu. (*Punându-și ochelarii*) „Raport”... „În ziua de 8 Aprilie 1938...” Exact ziua în care ai fost arestat dumneata... (*citind*) „...așa cum am adus la cunoștință în rapoartele mele anterioare...” Asta nu interesează... Așa, aici... (*citind*) „În ziua de 8 Aprilie trebuia să aibă loc o întâlnire în casa conspirativă din strada Toamnei 17. La această întâlnire trebuia să participe în afara subsemnatului, Ștefan Dumitrescu, pe numele lui conspirativ Vasiliu, Mihai Buznea, nume conspirativ Bobeică și Preda — alt nume nu cunosc. La întâlnire, primul, a venit Ștefan Dumitrescu. Când a intrat în cameră și a fost arestat, Dumitrescu a profitat de un moment de neatenție a polițistilor și simulând o sinucidere s'a repezit cu trupul peste fereastră, svârlind jos ghiveciul din pervaz — semnul care trebuia să indice și celorlalți participanți că pot intra în liniște în susnumita casă. Din această cauză, fereastra fiind spartă, semnul lipsă, și fiind ora exactă a întâlnirii, ceilalți doi, — adică Mihai Buznea și Preda n'au mai intrat”. Ei, ce spui? Știm mai multe decât știi dumneata?... Iată bunăoară, dumneata nu știi că în cădere Dumitrescu și-a fracturat un picior și se află acum sub pază la spital... (*Pauză*) Cine-i Preda? Vezi, îți dai seama că nu mai are nici un rost să ascunzi. Spune, cine-i Preda, și ai cuvântul meu de onoare că rămâne între noi.

MIHAI: (*izbucnește*) Terminați cu toate bazaconiile astea!... Nu cunosc nici o casă, nici un Dumitrescu, nici un Preda!

GHEORGHIAN: (*Sună. Intră Runcu*) Aduceți-l pe Buznea... (*Runcu iese. Gheorghian se așează la birou*) N'aveți nici un pic de sensibilitate... (*își cojește tacticos o portocală*) Pe mine mă doare inima...

MIHAI: (*îl privește drept în ochi*) Vorbești de inimă? Călăule! (*Intră desfigurat de bătaie, cu mâinile legate la spate, dar demn și sfidător, Mircea*).

GHEORGHIAN: Ei, ți-au venit mințile la cap? „Corecția” asta sper că te-a trezit. Ori, nici acum nu-l cunoști?

MIRCEA: Nu... (*abia se ține pe picioare*)

GHEORGHIAN: Nu-l cunoști?

MIRCEA: Nu.

GHEORGHIAN: (*zâmbind*) A, v'ați pus în gând să mă exasperați... Nu vă merge. Eu am nervii tari, măi... Stau cu voi așa încă trei săptămâni. Numai pe voi să vă țină cutelele. (*Lui Mircea care s'a rezemat de perete fiindcă se clatină*) Nu te lipi de zid, spurcăciune.

MIHAI: (*îndârjit*) Spurcăciune ești tu... că te-ai vândut.

GHEORGHIAN: (*zâmbind*) Bine că ți se desleagă însfârșit limba. Incep să aud repertoriul obișnuit. Păi, asta... am... (*Sună telefonul*) Imediat, domnule director general, imediat... (*iese furtunos prin ușa din fund*)

(*O clipă, Mihai și Mircea se privesc și-și spun totul prin priviri. Dar Mircea se clatină și cade. Mihai ia de pe masă un pahar cu apă și-i dă să bea o înghițitură. Mircea își revine*)

MIRCEA: (*șoptit*) Nu-i nimic, tăticule, trece...

MIHAI: (*îl mângâie*) Nu ne-ai făcut de rușine, băiatul tatii, băiatul tatii, băiat... (*Intră și mai furtunos și mai spumegând de furie, Gheorghian*)

GHEORGHIAN: (*îl vede pe Mihai cu paharul cu apă în mână*) Se pare că însfârșit v'ați recunoscut...

MIHAI: (*plin de ură și de dispreț*) Ucideți oameni...

GHEORGHIAN: (*lui Mircea*) Cine ți-a dat dispoziții să vorbești în tipografie?

MIRCEA: Conștiința mea...

GHEORGHIAN: Dar conștiința dumitale poartă un nume: Preda.

MIRCEA: Conștiința mea, nu poartă decât un singur nume: de muncitor... de om cinstit...

GHEORGHIAN: Cine-i Preda?

MIRCEA: Nu știu.

GHEORGHIAN: Dar pe Adrian îl cunoști?

MIRCEA: Nu-l cunosc.

GHEORGHIAN: (*arătând spre Mihai*) Cum îl cheamă pe el?

MIRCEA: Nu știu. (*Gheorghian sună. Intră Runcu*)

GHEORGHIAN: Bagă-l în viteză... Bagă-l în viteză până când...

MIHAI: (*izbucnește*) Canalie! Ce vrei de copilu' ăsta? Ce vrei de copilu' ăsta, ticălosule? De ce-l schingiuiți?

GHEORGHIAN: A, vasăzică recunoști că-i copilul...

MIHAI: (*întrerupe*) Nu-i copilul meu, da' de ce-l schingiuiți? (*Mircea este târît afară*)

GHEORGHIAN: E pentru ultima oară că te întreb. Și e ultima ocazie pe care ți-o mai dau ca să-ți ușurezi situația. Cine-i Preda?

MIHAI: Nu-l cunosc.

GHEORGHIAN: Nici pe Adrian?

MIHAI: Nu.

GHEORGHIAN: Bine. (*Sună de trei ori*) Asta nu mai e încăpățănare. E nebunie. (*Pe ușa din stânga intră Adrian. Rămâne o clipă în pervaz*) Poftim. Apropie-te. Il cunoști pe dumnealui?

ADRIAN: Sigur că-l cunosc.

GHEORGHIAN: Suferă de o curioasă pierdere a memoriei. Susține că nu te-a văzut niciodată.

ADRIAN: Cum nu m'a văzut?... (*apropiindu-se*) Mă, Mihai, ce naiba, suntem prieteni...

MIHAI: (*îl scuipă în față*) Câine!...

GHEORGHIAN: (*zâmbind*) Ciudat. Dacă nu-l cunoști, pentru ce violența asta?

MIHAI: Tocmai fiindcă nu-l cunosc...

GHEORGHIAN: (*lui Adrian*) Adu-i aminte. Când v'ați văzut ultima oară?

ADRIAN: În seara de 8 Aprilie. Mi-a cerut să-i mijlocesc o întrevedere cu Oproiu... secretarul organizației dela I.M.R.

GHEORGHIAN: În ce scop?

ADRIAN: Pentru luarea ultimelor măsuri în vederea desfășurării grevei.

GHEORGHIAN: (*lui Mihai*) Și totuși n'ai nici o idee despre grevă.

MIHAI: Nu știu de nici o grevă.

ADRIAN : Era frământat în legătură cu scoaterea manifestului.
(*Bălbâind*) Eu aș... fi vrut să... cu Oproiu... dar... a fost arestat...

GHEORGHIAN : Și totuși manifestul a apărut. Și greva a avut loc. Cine-i Preda ? Să spui, că...

MIHAI : (*rece*) Nu cunosc nici un Preda.

GHEORGHIAN : Cum îl cheamă ?

MIHAI : Nu știu.

GHEORGHIAN : Cine a scos manifestul ? Era în sarcina dumatăle. Unde s'a tipărit ?

MIHAI : (*calm*) Nu știu de nici un manifest.

GHEORGHIAN : Grevă trebuia să aibă loc Vineri. Cine a contra-mandat-o ?

MIHAI : Eu nu știu nimic. V'am mai spus.

GHEORGHIAN : Intrunirile trebuiau să aibă loc astăzi la unu. Cine le-a schimbat ?

MIHAI : Nu știu de nici o întrunire.

GHEORGHIAN : Partidul vostru a dat cuvântul pentru ieșirea în stradă. Cine a organizat demonstrația ? La ora asta orașul e încă răscolit... Cine a condus ?

MIHAI : Nu știu nimic.

GHEORGHIAN : (*scos din fire*) Nu știi ? Nu știi ? (*Sună pe toate soneriile. Intră zăpăcit Runcu, apoi alți agenți*) Luați-l... În viteză ! In cea mai mare viteză ! (*Agenții se aruncă asupra lui Mihai care se smucește*)

MIHAI : (*către Gheorghian*) Bestie ! (*către Adrian*) Câine ! (*Runcu îl îmbrânțește, agenții îl târăsc afară*)

GHEORGHIAN : (*lui Adrian*) Pleacă de aici, nenorocitul...

ADRIAN : Domnule inspector...

GHEORGHIAN : Incapabil, imbecil..

ADRIAN : Am făcut tot ce am putut.

GHEORGHIAN : Și ce ai reușit ?

ADRIAN : V'am comunicat... am...

GHEORGHIAN : La ora asta orașul e întors pe dos. Ministerul de Interne urlă. „Ce face Siguranța ?” Siguranța se bazează pe niște dobitoci.. Nici ziua fixată pentru grevă n'ai fost în stare s'o afli ca lumea ! Și m'ai indus și pe mine în eroare..

ADRIAN : Eu mă bazam pe arestarea lui... fiindcă... el...

GHEORGHIAN : Ce „el” ? Care „el” ? Nu vezi că lucrurile au mers mai departe ca și când nimic nu s'a întâmplat ? Ai lucrat fără pic de cap și m'ai antrenat și pe mine. Crezi că lucrurile se vor opri aici ?

ADRIAN : (*desorientat*) Să încercăm...

GHEORGHIAN : Ce să încercăm ? Cine să încerce ? Tu ? Acum ești tot mai bun de svârțit la canal... Te cunosc și ei... nătărăule. (*Fierbând*) Ai venit aici la mine, în biroul ăsta. Te-ai târât la picioarele mele să te scap de ocnă... Ți-am dat bani. N'ai fost în stare de nimic. Ieși !

ADRIAN : Domnule inspector...

GHEORGHIAN : Marș afară !

ADRIAN : Domnule...

GHEORGHIAN : Marș !... (*Iese Adrian. Intră Runcu*).

RUNCU : Am adus-o, să trăiți...

GHEORGHIAN : Adu-o înăuntru.. *(trece la birou. Intră Maria Buznea)* Cum te cheamă ?

MARIA : Maria Buznea.

GHEORGHIAN : Sper că știi unde te găsești?

MARIA : Da.

GHEORGHIAN : Îți pun în vedere că orice încercare de inducere a noastră în eroare, poate să te coste scump. *(Lui Runcu)* Adu-l pe bătrân. *(Runcu iese)* Șezi...

MARIA : Nu șed.. *(Intră aproape târît, zdrobit de tortură, Mihai. O vede, încleștează fălcile și trece cu privirea peste ea. Maria are o scurtă tresărire. Se stăpânește).*

GHEORGHIAN : Il cunoști?

MARIA : Nu.

GHEORGHIAN : Nu-l cunoști? Uită-te bine...

MARIA : *(se uită spre Mihai. Mihai n'o privește)* Nu-l cunosc.

GHEORGHIAN : Spui că te cheamă Maria Buznea și nu-l cunoști?

MARIA : Nu... Nu-l cunosc.

GHEORGHIAN : Dar de unu Preda, ai auzit?

MARIA : N'am auzit...

GHEORGHIAN : Nici de Adrian?

MARIA : Nu-mi aduc aminte.

GHEORGHIAN : Atunci să-ți aduc eu pe altcineva ca să-ți aduci aminte. *(Sună. Intră Runcu)* Adu-l pe Mircea Buznea... *(Runcu rămâne speriat, face semne pe care Gheorghian nu le înțelege)* Ce stai ca un dobitoc? Adu-l.

RUNCU : *(incurcat)* Să vedeți... Dom'șef Spălățelu... știe...

GHEORGHIAN : *(răstit)* Să vină Spălățelu. *(Sună telefonul. În telefon)* Da... l-am arestat azi dimineață... la tipografie... Cum asta?! *(Intră Spălățelu)* Cum asta?! *(Se apropie Spălățelu și șoptește ceva repede)*

SPALĂȚELU : *(ceva mai tare)*... A dat Copoiu cu ranga...

MARIA : *(a înțeles. Cu un țipăt sfâșetor)* Copilul meu! Copilul meu! Copilul meu!...

CORTINA

Tabloul VII

(Decorul reprezintă sala de ședințe a Consiliului de Război. În stânga scenei, estrada completului de judecată. În stânga completului, boxa. În fața boxei masa greșierului. De cealaltă parte masa comisarului regal. Cu fața spre estradă băncile ocupate de public, două rânduri despărțite printr'un coridor. În fața primei bănci masa avocaților. În stânga ei, masa presei. În fund, o ușă pe unde vor fi introduși martorii. Pe masa comisarului regal și a greșierului dosare și hârtii. Pe masa completului, o cruce. La ridicarea cortinei completul este instalat. Acuzații sunt în boxă cu soldați

înarmați în spate. La mesele lor, comisarul regal, avocații, corespondenții presei streine. În sală public. În banca a treia, îmbrăcată în negru, Maria. La ușa din fund, ușierul și garda militară).

GREFIERUL : (*citind ultimele cuvinte ale ordonanței definitive*)... pe baza pieselor dela dosar, conform articolelor 11, 15, 24, aliniat a, b și c, combinat cu articolul 17 din Codul Justiției Militare, trimitem în judecata instanțelor militare pe următorii: Virgil Preda, Mihai Buznea, Ștefan Dumitrescu, Gheorghe Oproiu, Constantin Oană, Marin Victor, Vasile Ioniță, Petre Ștefănescu și Ion Mereuță. Dat în București, la 16 August 1938.

PRIMUL AVOCAT : (*se scoală*) Domnule președinte și onorat consiliu, înainte de a se intra în fondul desbaterilor, avem de ridicat incidente.

PREȘEDINTELE : Aveți cuvântul.

PRIMUL AVOCAT : O serie întreagă de martori propuși de apărare n'au fost citați.

PREȘEDINTELE : Incidentul se unește cu fondul. (*Avocatul se așează*).

AL DOILEA AVOCAT : Din cercetarea sumară — atât cât ne-a fost îngăduit azi dimineață — a dosarului, reese că lipsesc piese importante. Astfel, nu se găsește actul de deces al lui Mircea Buznea.

COMISARUL REGAL : Vă înșelați, domnule avocat Actul de deces se află aici...

AL DOILEA AVOCAT : Cauza morții e specificată?

COMISARUL REGAL : (*uitându-se în act*) Evident. (*Citind*) Diagnosticul: dublă pneumonie. (*Rumoare în sală și în boxă*).

AL DOILEA AVOCAT : Putem ști și cine semnează actul de deces?

COMISARUL REGAL : Indescifrabil.

AL TREILEA AVOCAT : Domnule președinte, cerem amânarea procesului. Nici inculpații, nici apărarea n'au avut timpul material să studieze dosarul.

PREȘEDINTELE : Incidentul se respinge.

AL PATRULEA AVOCAT : În conformitate cu prevederile legii, desbaterile trebuie să fie publice...

COMISARUL REGAL : (*arătând spre sală*) Și nu sunt ?

AL PATRULEA AVOCAT : Nu sunt. Se intră cu permis special, și numărul permiselor a fost foarte limitat. Ca urmare, majoritatea celor care vor să asiste, se află pe sală și în stradă.

PREȘEDINTELE : Incidentul se respinge.

AL PATRULEA AVOCAT : Deasemenea n'au fost admiși reprezentanții presei.

COMISARUL REGAL : Inexact: Presa e aici. (*Spre banca presei*) Vă rog...

UN REDACTOR : Presa e aici : „Curentul”.

UN ALT REDACTOR : (*sculându-se*) „Porunca Vremii”.

COMISARUL REGAL : E și presa străină.

PRIMUL CORESPONDENT : (*ridicându-se*) „D. N. B.”.

AL DOILEA CORESPONDENT : „Associated-Press”.

AL TREILEA CORESPONDENT : „Ștefani”.

PREȘEDINTELE: Celelalte incidente se vor depune în scris. Interogatoriul. (*Citind în listă*) Virgil Preda.

GREFIERUL: În lipsă.

PREȘEDINTELE: Mihai Buznea. Vârsta?

MIHAI: 46 de ani.

PREȘEDINTELE: Profesiunea?

MIHAI: Mecanic la C. F. R.

PREȘEDINTELE: Domiciliul?

MIHAI: Jilava.

PREȘEDINTELE: Recunoști acuzațiile aduse prin ordonanța definitivă?

MIHAI: Nu recunosc.

PREȘEDINTELE: Așa ai procedat la cercetări și la instrucție. Pentru ce?

MIHAI: Fiindcă nu-mi recunosc nici o vină. Și nici dumneavoastră dreptul de a mă judeca.

COMISARUL REGAL: (*sare*) Ultraj adus în instanță!

PREȘEDINTELE: (*lui Mihai*) Răspunzi numai la întrebări. Recunoști că ești comunist?

MIHAI: Sunt luptător pentru cauza clasei muncitoare, pentru cauza poporului muncitor.

PREȘEDINTELE: Recunoști că ai luat parte la organizarea grevei dela uzinele I. M. R., la redactarea manifestului incendiar îndemnând muncitorii la răscoală, că ai pus la cale demonstrația de stradă din ziua de 10 Aprilie cu scopul de a răsturna ordinea în stat?

MIHAI: Greva la uzinele I. M. R. a fost o puternică manifestare a clasei muncitoare împotriva politicii de înfometare dusă de guvern, împotriva terorii din fabrici. Ea a dovedit solidaritatea clasei muncitoare și hotărârea ei nestrămutată de a apăra dreptul de organizare în sindicate, dreptul de a încheia contracte colective.

COMISARUL REGAL: Domnule președinte, nu putem îngădui acuzaților să transforme interogatoriul în...

PRIMUL AVOCAT: Lăsați inculpații să se apere!

COMISARUL REGAL: Boxa nu e tribună de agitații comuniste.

PRIMUL AVOCAT: Domnule comisar regal, vă epuizați inutil. Nu suntem încă la rechizitoriu...

PREȘEDINTELE: (*lui Mihai*) Îți atrag pentru ultima oară atenția: răspunzi numai la întrebări. Ce ai de spus cu privire la demonstrația din ziua de 10 Aprilie?

MIHAI: Ieșirea în stradă a fost o manifestare de solidaritate cu poporul cehoslovac amenințat de invazia hitleristă. Populația Capitalei a manifestat pentru o politică de prietenie și alianță cu țara socialismului — Uniunea Sovietică. Demonstrația a fost perfect justificată și evenimentele ce au urmat au dovedit justetea chemării Partidului Comunist din România.

PREȘEDINTELE: (*întrerupe*) Vorbești de Partidul Comunist, partid dizolvat în țara noastră. Ce funcții ocupi în acest partid?

MIHAI: Nu există forță care să poată dizolva Partidul revoluționar al clasei muncitoare. Partidul Comunist cheamă poporul muncitor la lupta dărză pentru apărarea independenței și a suveranității naționale, împotriva

regimului, împotriva guvernului trădător, unealta dictaturii regale...

COMISARUL REGAL : Asta e lăse-majestate!

MIHAI : (*încercând să continue*) Nu poți opri...

PREȘEDINTELE : (*intrerupe furios*) Ți-am retras cuvântul! Următorul. (*Citește de pe listă*) Ștefan Dumitrescu, vârsta?

DUMITRESCU : 32 de ani.

PREȘEDINTELE : Ocupația?

DUMITRESCU : Lăcătuș.

PREȘEDINTELE : Domiciliul?

DUMITRESCU : Jilava.

PREȘEDINTELE : Recunoști că ai organizat greva, fapt pentru care ai și fost arestat?

DUMITRESCU : M'au arestat în ziua de 8 Aprilie și ca și alții am fost dus la Siguranță unde m'au bătut, m'au torturat în mod bestial. Cu toate că aveam piciorul fracturat, am fost bătut la tălpi, și, plin de răni...

COMISARUL REGAL : Manevre comuniste!

DUMITRESCU : Manevră e și uciderea lui Mircea Buznea, domnule comisar regal?

PREȘEDINTELE : Răspunzi numai cu privire la faptele dumitale.

AL DOILEA AVOCAT : Nu, domnule președinte. Cazul Mircea Buznea nu poate fi scos din debaterile acestui proces.

COMISARUL REGAL : Apărați-i pe cei vii, lăsați-i pe ceilalți...

AL DOILEA AVOCAT : Cazul Mircea Buznea acuză pe acei care au înscenat acest proces.

PREȘEDINTELE : Domnule avocat, n'aveți cuvântul... Următorul. (*Citind din listă*) Gheorghe Oproiu. Vârsta?

OPROIU : 35 de ani. Turnător. Jilava.

PREȘEDINTELE : Răspunde: pentru ce ai instigat la grevă?

OPROIU : Foamea și teroarea, exploatarea cruntă ne-au instigat la grevă. Din copilărie muncesc în uzină. Câștigăm tot mai puțin, iar scumpețea crește. Am ajuns să luăm atât cât să nu murim de foame...

PREȘEDINTELE : Fiindcă nu știți să vă gospodăriți.

OPROIU : Învățați-mă dumneavoastră, domnule președinte, cum să mă gospodăresc cu 1.500 lei pe lună când am nevastă și trei copii.

PREȘEDINTELE : Pentru ce ai atentat la liniștea publică? Ești comunist?

OPROIU : Noi ne-am ridicat pentru dreptul nostru. Și dacă a lupta pentru dreptul tău, pentru o viață omenească, pentru liniștea și viitorul copiilor tăi, pentru libertatea poporului tău, înseamnă a fi comunist, atunci sunt comunist, domnule președinte. Muncitorii organizați în sindicate..

PREȘEDINTELE : (*intrerupe*) Următorul!

OPROIU : (*voind să continue*)... luptă și vor lupta...

PREȘEDINTELE : Următorul! (*Citește*) Oana Constantin. Vârsta?

OANA : 58 de ani, muncitor tipograf... Casa știți unde mi-e...

PREȘEDINTELE : Pentru ce ai instigat la demonstrație?

OANA : Sunt om bătrân. Am copii mari...

PREȘEDINTELE : Dacă ești om bătrân de ce nu-ți vezi de treabă?

OANA : Ba de treabă-mi văz eu... Muncesc de dimineață până seara... Am făcut două războaie. A pierit floarea tinerețului atunci... Pentru

cine? Că pentru noi, mizeria e mai mare, mai neagră... Am sângerat pentru țara asta și acum o vând trădătorii... Lui Hitler, i-o vând... Și nouă ne vără călușu' în gură...

PREȘEDINTELE: Ești comunist.

OANA: Nu. Dar comuniștii mi-au deschis ochii... cum deschid la tot poporul...

PREȘEDINTELE: Lămurit. Următorul.

OANA: A, păi nu așa... că eu mai am multe de spus!

PREȘEDINTELE: N'ai cuvântul! Următorul. (*Citind în listă*) Victor Marin. Vârsta?

VICTOR: 18 ani. Ucenic tipograf. (*Mândru*) Inchisoarea militară Jilava.

AL PATRULEA AVOCAT: Domnule președinte, este minor...

COMISARUL REGAL: Asta însă nu l-a împiedicat să lovească pe agenții forței publice ca un adult.

VICTOR: Adevăratul meu majorat îl capăt astăzi. Ne judecați aici, cum ne judecă patronii în ateliere...

PREȘEDINTELE: Faci parte din „Tineretul Comunist”?

VICTOR: O să fiu mândru în ziua în care o să port numele de utecist!

PREȘEDINTELE: Următorul! Vasile Ioniță. Vârsta?

VASILE IONIȚA: 34 de ani. Cazangiu... Jilava. M'au luat de acasă... săptămâni de-a rândul am fost schingiuit...

PREȘEDINTELE: Cunoaștem cântecul. Următorul.

VASILE IONIȚA: Nu vă place adevărul, domnule președinte! Nu vreți s'ascultați...

PREȘEDINTELE: Următorul, am zis!

VASILE IONIȚA: ...cum am fost torturați...

PREȘEDINTELE: Petre Ștefănescu. Vârsta?

PETRE ȘTEFANESCU: 37 de ani. Funcționar contabil. Jilava.

PREȘEDINTELE: De ce ai luat parte la manifestație?

ȘTEFANESCU: ...Împotriva fascismului... împotriva războiului... împotriva politicii de trădare națională... Am demonstrat pentru o politică de pace, pentru înțelegerea sinceră cu Uniunea Sovietică, singura apărătoare...

PREȘEDINTELE: Lămurit. Următorul!

ȘTEFANESCU: ...a păcii... și a popoarelor mici...

PREȘEDINTELE: N'ai cuvântul! Următorul...

PRIMUL AVOCAT: Domnule președinte, protestăm împotriva felului în care se face interogatoriul inculpaților...

PREȘEDINTELE: N'aveți cuvântul!

PRIMUL AVOCAT: Violați dreptul de apărare.

PREȘEDINTELE: N'o să ne dați nouă lecții de felul cum trebuie conduse desbaterile.

COMISARUL REGAL: Este sistemul clasic al avocaților comuniști de a îngreuna desfășurarea proceselor.

PRIMUL AVOCAT: Domnule președinte, oamenii au fost arestați samavolnic. La Siguranță au fost maltratați într'un mod barbar. În timpul instrucției au fost ținuți la carceră. Nici inculpații, nici apărarea n'au avut

posibilitatea să ia cunoștință de conținutul dosarului. Și aici îi se răpește dreptul de apărare.

PREȘEDINTELE : Vă pun în vedere pentru ultima oară: dacă nu renunțați la obstrucții ,vă ridic dreptul de a rămâne în instanță. Următorul... Ion Mereuță. Vârsta, ocupația?

ION MEREUȚA: 29 ani, vatman S.T.B. Inchisoarea Jilava...

PREȘEDINTELE : Următorul!

GREFIERUL : Nu mai e nimeni...

PREȘEDINTELE : Suspendăm ședința.

MIHAI : În aceste condiții, puteți pronunța sentința. (*Vociferări în boxă, în sală și pe banca avocaților*).

PREȘEDINTELE : Ședința se reia peste zece minute. (*Curtea se ridică și iese. Comisarul regal se retrage după ce și-a pus ordine în hârtii. Avocații se apropie de greșier și consultă dosarul. Unii iau legătură cu inculpații. Câteva rude se apropie și stau de vorbă în șoaptă. Maria s'a apropiat de boxă, de colțul unde se află Mihai*).

MIHAI : (*emoționat, plin de tandrețe*) Ai venit, Marie...

MARIA : (*la fel de emoționată*) Am venit, Mihai...

MIHAI : (*mângâind-o*) Bătrânica mea... ai albit... Ce se aude acasă? Ce face mămuca?

MARIA : A vrut să vină, dar nu i-au dat permis...

MIHAI : Ce face Sanda? Ce face Dan? Ați primit ceva?

MARIA : Ultima scrisoare, acum trei săptămâni... din Catalonia.

MIHAI : Băiat bun... Avem alt băiat acum, Marie... Nu, nu plânge... Pe Mircea n'o să-l uităm niciodată...

MARIA : Ți-am adus fotografia lui... o s'o poți lua?

MIHAI : (*luând fotografia*) Dă-mi-o, Marie, s'o țin lângă inima mea. (*Ascunde fotografia*) Dece n'a venit Sanda?

MARIA : Nu e în București.

MIHAI : Nu e în București? Da' ce face?

MARIA : Mi-a spus alaltăieri când a plecat: „eu mă întorc Joi sau Vineri ca să fiu la proces. Dacă n'o să pot intra, să-i spui tatii că nu-l fac de răs...”

MIHAI : Fata tatii...

MARIA : Tu cum te simți? Ești sănătos? O să fie condamnări grele?

MIHAI : O să fie, Mario... o să fie. Dar nu-i nimic, nu-i nimic... (*cu un zâmbet plin de duioșie*) Cum spui tu? Trece..

MARIA : O să treacă, Mihai... (*Pauză; abia șoptit*) Partidul...

MIHAI : (*emoționat*) Da, Marie...

MARIA : ...vă trimite un salut fierbinte. L-am văzut pe Pređa.

MIHAI : Spune-i că avem încredere... Spune-i că tovarășii s'au purtat bine... spune-i... (*fiindcă a intrat greșierul și Maria se îndepărtează de boxă*) să n'aibă grijă...

GREFIERUL : Curtea. (*Rumoare. Intră președintele și ceilalți*).

PREȘEDINTELE : (*așezându-se*) Martorii acuzării.

GREFIERUL : Urziceanu Adrian.

UȘIERUL : (*la ușă*) Urziceanu Adrian!

AL DOILEA AVOCAT : Domnule președinte, ne opunem la audierea

lui Adrian Urziceanu, fiind vorba nu de un martor, ci de un simbriaș al Siguranței Generale.

PREȘEDINTELE : Incidentul se respinge. Martorul.

AL DOILEA AVOCAT : Informatorul, vreți să spuneți. (*A intrat Adrian*).

PREȘEDINTELE : Cum te numești?

ADRIAN : Adrian Urziceanu.

PREȘEDINTELE : Profesiunea?

ADRIAN : Funcționar particular.

AL TREILEA AVOCAT : Funcționar de stat... La Siguranță.

PREȘEDINTELE : Pune mâna pe cruce și jură... Sau cum vrei să juri?

ADRIAN : (*emfatic*) Pe conștiință...

MIHAI : Conștiință de trădător.

DUMITRESCU : Ticălosule!

ADRIAN : Domnule președinte, sunt insultat...

PREȘEDINTELE : (*boxei, care este în fierbere*) N'aveți cuvântul!

COMISARUL REGAL : (*către președinte*) Să ne spună martorul cum și cine a pregătit complotul.

ADRIAN : La directiva Comitetului Central, organizația Capitalei a Partidului Comunist a hotărât greva și demonstrația de stradă. Conducătorii acțiunii erau : Preda, Buznea, Oproiu...

AL PATRULEA AVOCAT : (*întrerupe*) De unde știi?

PREȘEDINTELE : Întrebările se pun numai prin președinte.

ADRIAN : Știu, fiindcă am făcut parte...

PRIMUL AVOCAT : Domnule președinte, dacă a făcut parte de ce nu este în boxă?

PREȘEDINTELE : (*repede*) De ce nu ești... (*Revenindu-și*) Întrebarea se respinge...

COMISARUL REGAL : Ce urmăreau comuniștii?

ADRIAN : Răsturnarea guvernului, schimbarea politicii externe... Revoluția.

COMISARUL REGAL : Să se consemneze domnule președinte, să se consemneze cu exactitate.

PRIMUL AVOCAT : Să ne spună martorul, de când e în serviciul Siguranței?

PREȘEDINTELE : Se respinge.

PRIMUL AVOCAT : Ce știe în legătură cu arestările din strada Toamnei, numărul 17?

ADRIAN : Nu știu nimic.

DUMITRESCU : Cum nu știi nimic, dacă tu ai adus Siguranța?

PREȘEDINTELE : (*către boxă*) N'aveți cuvântul!

PRIMUL AVOCAT : Ce ai căutat în dimineața zilei de 10 Aprilie în atelierul unde lucra Mircea Buznea?

ADRIAN : N'am fost!

OANA : (*furios*) N'ai fost, tâlharule?

PREȘEDINTELE : Întrebarea se respinge.

MIHAI : Intr'adevăr, întrebările n'au rost. Provocatorii nu pot face lumină.

PREȘEDINTELE : N'ai cuvântul.

MIHAI : E jalnică situația unui regim care se bazează pe trădători.

COMISARUL REGAL : Asta e obrăznicie!

MIHAI : Este adevărul.. otreapa asta...

ADRIAN : (*laș, către Mihai*) Eu... am căutat...

MIHAI : (*cu desgust și ură*) Trădătorule!

DUMITRESCU : Nemernicule!

OANA : Câine!

PREȘEDINTELE : Încă un singur cuvânt și vă scot...

OANA : Din pușcărie n'o să ne dați afară...

PREȘEDINTELE : Curtea este luminată. Alt martor. (*Adrian iese precipitat*).

GREFIERUL : Spălățelu Hristache.

UȘIERUL : (*la ușă*) Spălățelu Hristache! (*Intră Spălățelu*).

PREȘEDINTELE : Cum te numești?

SPALĂȚELU : Hristache Spălățelu.

PREȘEDINTELE : Profesiunea?

AL DOILEA AVOCAT : Ne opunem la audierea acestui martor a cărui profesiune este evidentă... și care a luat copios parte la cercetări.

PREȘEDINTELE : Rămâne în calitate de informator Pe acuzații din boxă îi cunoști?

SPALĂȚELU : Cum să nu-i cunosc, dom'președinte? Care n'a trecut prin mâna mea?

COMISARUL REGAL : Ce știi în legătură cu complotul?

SPALĂȚELU : Complot mare, să trăiți... Dacă a îndrăznit să ridice mâna și la mine?

COMISARUL REGAL : Ce știi cu privire la activitatea inculpaților?

SPALĂȚELU : Eu de mult i-am filat, dom'președinte.

PREȘEDINTELE : De când?

SPALĂȚELU : De ani de zile. Dar nu-i ușor să le dai de urmă că se ascund... Se camuflează.

COMISARUL REGAL : Să se consemneze : activitate clandestină.

SPALĂȚELU : Clandestină, să trăiți!

PREȘEDINTELE : Când ați început descinderile?

SPALĂȚELU : Când dom' Adrian... (*Se oprește*).

AL DOILEA AVOCAT : Nu, nu, continuă... E un capitol care ne interesează.

PREȘEDINTELE : Nu dumneavoastră conduceți debaterile.

PRIMUL AVOCAT : Dar nici nu înțelegem să fim terorizați!

PREȘEDINTELE : Insultați instanța... Vă atrag atenția; pentru ultima oară...

AL DOILEA AVOCAT : Domnule președinte, relațiile dintre Adrian Urziceanu și informator sunt foarte prețioase. Ce...

PREȘEDINTELE : Întrebarea se respinge.

AL DOILEA AVOCAT : Atunci, altceva; în ziua de 10 Aprilie 1938 a fost...

PREȘEDINTELE : Formulați întrebarea.

AL DOILEA AVOCAT : Ce știe informatorul cu privire la asasinarea lui Mircea Buznea?

PREȘEDINTELE : Nu face obiectul acestui proces.

AL DOILEA AVOCAT : Nu face obiectul acestui proces? În această sală se află părinții celui ucis. Se găsește mama. *(O arată pe Maria. Toată sala o privește. Maria se ridică).*

COMISARUL REGAL : Domnule președinte...

AL DOILEA AVOCAT : Tatăl celui asasinat se află în boxă.

COMISARUL REGAL : Domnule președinte, se eludează fondul.

MIHAI : ...Și asasinii sunt liberi. *(Cu putere)* Mi-a ucis copilul! *(Arătându-l pe Spălățelu)* El!

MARIA : Ucigașule! Ucigașule! *(Rumoare în sală. Spălățelu profită ca să dispară. Vacarmul în boxă crește).*

DUMITRESCU : Am fost torturați...

OPROIU : Chinuri... îngrozitoare...

OANA : Ne ucid copiii! *(Strigăte în sală: „Jos teroarea!” „Jos fascismul!”).*

PREȘEDINTELE : Ordon evacuarea sălii! *(Soldații încep să evacueze, violent, sala).*

PRIMUL AVOCAT : Procesul acesta trebuie judecat în fața întregului popor...

MIHAI : Arestări, procese, teroare neagră, asasinate, toate acestea nu pot intimida și nici opri lupta poporului muncitor...

AL DOILEA AVOCAT : Protestăm împotriva...

PREȘEDINTELE : *(spre banca apărării)* V'am ridicat dreptul de a sta în instanță!

AL TREILEA AVOCAT : Răpiți dreptul elementar de apărare!

PREȘEDINTELE : Se numește apărător din oficiu. *(Soldații scot pe avocați din sală)* Martorii apărării. *(Un ofițer ia loc pe banca apărării).*

GREFIERUL : *(strigând)* Ion Petrescu!

UȘIERUL : *(repetă)* Ion Petrescu! Absent.

GREFIERUL : Cernea Ilie.

UȘIERUL : Cernea Ilie! Absent.

GREFIERUL : Gherghina Stoica.

UȘIERUL : Gherghina Stoica! Absent.

GREFIERUL : Vladimir Ionașcu.

UȘIERUL : Vladimir Ionașcu! Absent.

MIHAI : Domnule președinte, cerem să se consemneze că martorii noștri au fost împiedicați să se prezinte în instanță.

OFIȚERUL APĂRĂTOR DIN OFICIU : Citirea martorilor apărării s'a făcut cu respectarea tuturor formelor legale.

MIHAI : Domnule președinte, declarăm că nu acceptăm apărarea din oficiu. Ne vom apăra singuri.

PREȘEDINTELE : De ce vorbești în numele tuturor?

OANA : Vorbește în numele nostru.

PREȘEDINTELE : *(către greșier)* Următorul!

GREFIERUL : Ileana Ilie Albu.

UȘIERUL : Ileana Ilie Albu! Absent.

GREFIERUL : Tudor Tomescu.

UȘIERUL : Tudor Tomescu! Present. *(Intră Tudor).*

PREȘEDINTELE : Cum te numești?

TUDOR : Tudor Tomescu.

PREȘEDINTELE : Profesiunea ?

TUDOR : Maistru tapițer.

PREȘEDINTELE : Pune mâna pe cruce și jură.

TUDOR : Jur pe conștiință.

COMISARUL REGAL : Să se consemneze c'a refuzat jurământul!

PREȘEDINTELE : Cunoști pe acuzații din boxă?

TUDOR : (*se uită cu atenție*) Il cunosc pe Mihai Buznea.

PREȘEDINTELE : Ce știi despre activitatea lui?

TUDOR : Il cunosc de aproape treizeci de ani. Meseriaș bun, Artist în munca lui. Om cinstit. Prieten de nădejde. În casa lui belșug n'a fost niciodată... dar dragostea n'a lipsit. Soț bun, tată bun...

COMISARUL REGAL : Uite unde și-a adus familia!

TUDOR : (*calm*) Nu el. Ai care l'au prigonit toată viața.

COMISARUL REGAL : Drumul singur și l-a ales

TUDOR : Drumul lui e un drum drept... luminos... Dar greu... Prietenia noastră a început în 1918.. ne-am întors din război..

PREȘEDINTELE : N'avem nevoie de istoric.

TUDOR : 13 Decembrie, greva generală, prigonirea clasei muncitoare, gloanțe în loc de drepturi... În loc de libertate, pușcării... Singura bucurie, singura lumină, victoria clasei muncitoare în Rusia...

PREȘEDINTELE : (*întrerupe*) Vorbește despre Mihai Buznea.

TUDOR : De atunci și până astăzi, cum să spun, inima lui bate numai pentru clasa muncitoare, pentru popor... Cum ține omu' la lumina ochilor, așa iubeste el țara asta...

COMISARUL REGAL : (*ironic*) Mihai Buznea... și patriot!

TUDOR : (*ferm, aspru*) Muncitorii își iubesc țara domnule comisar regal... Așa, jefuită, umilită cum e, ei o iubesc! Boerii o vând!

COMISARUL REGAL : (*către președinte*) Observați același limbaj comunist.

TUDOR : Eu nu sunt comunist, domnule președinte, dar știu că *ei* comuniștii, numai ei spun adevărul și ei sunt singurii care se împotrivesc cu adevărat războiului.

PREȘEDINTELE : Nu vrea nimeni război...

TUDOR : Atunci de ce curge sânge în Spania? Dece mor oamenii în chinuri? Cum a ajuns Hitler la granița noastră?

COMISARUL REGAL : Domnule președinte, nu putem îngădui insulte la adresa unui cap de stat care...

MIHAI : (*întrerupe*)... a transformat Germania într-o temniță...

TUDOR : ...și pregătește întregii lumi, aceeași soartă.

PREȘEDINTELE : De-ajuns! Curtea e luminată.

TUDOR : Țara noastră...

PREȘEDINTELE : (*brutal*) Ne-am lămurit. Destul! Altul! (*Tudor e împins afară*).

GREFIERUL : Ion Paraschiva.

UȘIERUL : Ion Paraschiva! Absent.

GREFIERUL : Matei Lungu.

UȘIERUL : Matei Lungu! (*Se aude de afară „prezent”*).

PREȘEDINTELE : (*către Lungu care a intrat*) Cum te numești?

LUNGU : Matei Lungu. Tipograf.

PREȘEDINTELE : Pune mâna pe cruce și jură.

LUNGU : Jur pe conștiința mea de muncitor.

PREȘEDINTELE : Aha! Și ăsta. Cunoști pe acuzații din boxă?

LUNGU : Cunosc pe nea Oană.

PREȘEDINTELE : Știi ce a făcut în ziua de 10 Aprilie?

LUNGU : Împreună cu alți muncitori a demonstrat împotriva fascismului și a războiului.

COMISARUL REGAL : Ai fost acolo?

LUNGU : Am fost! Acolo era locul oricărui muncitor conștient.

COMISARUL REGAL : Și mai ai obraz să vii să spui aici...

LUNGU : Domnule comisar regal, eu sunt martor, nu inculpat. Cât despre obraz... nu mi-e rușine c'am fost la demonstrație. Rușine mi-era dacă rămâneam acasă. Am cerut atunci cum cerem și acum înțelegere cu Uniunea Sovietică...

COMISARUL REGAL : Să se consemneze fiecare cuvânt!

LUNGU : ...cu Uniunea Sovietică, singura forță care sprijină țările mici... care ne poate fi ajutor și pavăză pentru păstrarea independenței naționale...

COMISARUL REGAL : Atunci spune-o deschis că vrei să faci soviete...

LUNGU : Eu nu spun... Dar dacă'o veni vremea, n'o să împiedicați dumneavoastră...

COMISARUL REGAL : Cer arestarea acestui periculos comunist!

PREȘEDINTELE : *(către gardă)* Luați-l! *(În timp ce Lungu se sbate și strigă, intervin cei din boxă).*

MIHAI : Asta-i judecata voastră?

LUNGU : Jos teroarea! *(E scos).*

PREȘEDINTELE : *(către greșier)* Altul.

GREȘIERUL : S'a terminat.

PREȘEDINTELE : Are cuvântul domnul reprezentant al ministerului public pentru dezvoltarea rechizitoriului.

COMISARUL REGAL : *(se scoală)* Domnule președinte și onorat consiliu! Este limpede că ne aflăm în fața unui vast plan al organizațiilor Partidului Comunist, subliniez: desființat prin lege, de a schimba prin violență ordinea în stat. Numitul Preda, rămas nedescoperit, ca și toți acuzații din boxă, au organizat greve și demonstrații de stradă, au redactat, tipărit și împărțit manifeste incendiare periclitând siguranța statului. Domnule președinte, vremurile sunt grele. Nu putem permite desordine în țară. Sentința ce o veți da trebuie să servească drept un avertisment comuniștilor... În numele ministerului public, cer aspră pedeapsă a tuturor inculpaților conform articolelor 11, 15, 24 aliniat b, 32 aliniat a, b și c din codul penal, combinat cu articolul 17 din codul justiției militare. Și, arătându-mi părerea de rău pentru blândețea prea mare a legilor noastre, îmi permit a cere insistent maximum de pedeapsă. *(Se așează satisfăcut).*

PREȘEDINTELE : Acuzații au ultimul cuvânt. *(În dosul ușii se aude rumoare care crește continuu).*

MIHAI : Ne apărăm singuri. Ni s'au pus în sarcină vini scornite... iar ceea ce corespunde adevărului nu e vină, ci mândrie. Suntem fiii ai clasei muncitoare, ai acestui popor harnic, înzestrat, care veacuri de-a rândul a fost asuprit și batjocorit de boeri, iar apoi de fabricanți și bancheri. Peste

ei au trecut fel de fel de jecmănitori, dela ienicerii turci până la imperia-liștii americani.

PREȘEDINTELE : Referă-te numai la capetele de acuzare.

MIHAI : (*mai tare*) Dar poporul acesta a păstrat nestins dorul de libertate. E glorioasă și vie tradiția răscoalelor lui Horia, lui Tudor, miș-carea revoluționară a lui Nicolae Bălcescu. Noi suntem fiii țăranilor căsăpiți în 1907, suntem urmașii lui Frimu și Ștefan Gheorghiu. Ne-a crescut Parti-dul Comunist din România, născut în lupta grea împotriva imperialismului anglo-american, înrobitor al țării noastre. Sub steagul Partidului Comunist continuă lupta poporului pentru o viață mai bună...

PREȘEDINTELE : (*intrerupe*) Să nu ne faci apologia comunismului!

MIHAI : Domnul comisar regal spune că nu sunt patriot. Dar cine altul decât noi, comuniștii, poate fi patriot? Noi dăm dovada adevărată a dra-gostei de țară pentru că în slujba ei, în slujba poporului, sacrificăm tot ce avem mai scump... pentru viitorul ei, pentru libertate...

PREȘEDINTELE : Ai organizat demonstrația din 10 Aprilie? (*Rumoa-rea crește. Se aud strigăte: „Dați-ne drumul! Sunt judecați părinții și tova-rășii noștri! Dați-ne drumul! N'aveți dreptul...”*).

MIHAI : La chemarea Partidului Comunist oamenii muncii au mani-festat împotriva războiului. Sunt numai câteva săptămâni de când la München s'a încheiat unul dintre cele mai monstruoase târguri imperialiste: sub oblăduirea capitaliștilor americani, Chamberlain și Daladier au vândut lui Hitler Estul și Sud-Estul Europei, acont pentru deslănțuirea războiului împotriva Uniunii Sovietice. La granița noastră stau tancurile cu svastică. Patria noastră e în pericol! Partidul Comunist din România cheamă la lupta pentru apărarea independenței și suveranității naționale.

PREȘEDINTELE : Recunoști că ai refăcut organizațiile interzise?

MIHAI : (*ferm*) Clasa muncitoare nu poate fi oprită să lupte prin nici un fel de măsuri. Ne-ați arestat, torturat, ne înfometăți în închisori. Mi-ați ucis copilul la Siguranță! Ați pus la cale mascarada acestei judecăți, când sentința e dinainte hotărâtă. (*Cu putere*) Dar vă înșelați! (*Ușa este forțată și în sală pătrunde mult public. Președintele este desorientat. Comi-sarul regal a pălit*). Acuzații adevărați nu se află în boxă. Ei stau în birou-rile ministerelor, în cabinetele bancherilor, în conacele moșierilor. Ordinele lor le îndepliniți aici. Dar împreună cu ei, voi sunteți cei condamnați de istorie!

PREȘEDINTELE : (*îngânând*) Pentru ultima dată îți spun...

MIHAI : (*intrerupe*) Avem cuvântul. Și-l vom spune răspicat. Im-peria-liștii pregătesc un nou război. Dar dacă războiul împotriva Uniunii Sovietice va fi deslănțuit, suntem încredințați că victoria nu va fi a impe-rialiștilor! Ne puteți condamna. Dar nu-i temniță să închideți poporul, cum nu puteți întoarce roata istoriei. Lupta și cauza noastră, a comuniștilor, este dreaptă. Noi vom învinge! Cu noi este marea Uniune Sovietică și conducătorul oamenilor muncii din toate colțurile lumii — MARELE STALIN !

CÂNTEC DESPRE TOVARĂȘUL GHEORGHIU-DEJ

INCHINARE

Din luminosul prag de praznic
Al lupte!or de trei decenii,
Ascult răzbind prin arși crânceni
Adânc răsunetul sirenii.

Sirena Griviței răsună,
Vuind ea vine de departe —
E glas al luptei ne 'nterupte,
Al luptei noastre fără moarte.

— Eroi ce rumenirăți zorii
Victoriilor proletare
In țara ce gemea robită,
Azi vouă vă închin cântare !

Nu caut vorbe iscusite,
Nevoie nu e să vă laud ;
Cuvinte pe măsura luptei
Ce-ați dus-o voi, zădarnic caut.

Din ea crâmpEE doar voi prinde
Și le-oi cuprinde în cuvânt —
In fața jertfei voastre, însă,
Eu mă aplec până 'n pământ.

Și totuși jinduesc cuvântul,
Cuvântul-vrajă, să recheme
Făptura celor din cenușă
Și să-i aducă iar în vreme.

— O ! de-ați vedea o clipă baremi
Cum visul vostru se încheagă,
Cum ce visa pe-atunci Partidul
Se 'ntruchipează 'n țara 'ntreagă.

Și să vedeți în fruntea luptei
Bărbatul care 'n treizeș'trei
A fost stegarul luptei voastre,
Când înfruntarăți pe mișei.

Eroi acoperiți de slavă
Ai clasei care n'a dat greș,
Cu *el* ne ducem azi 'nainte,
Cu-al vostru, cu al nostru Dej !

Aud cuvintele 'n cadență
În grele ritmuri, rând pe rând,
Sosind ca stoluri primăvara,
Foșnind din aripi și cântând.

E'n zvonul lor răstriștea veche
Și setea nouă de-a zidi,
De-a pune nou temei vieții,
De-a 'nainta, de-a birui !

'Nălțimile de voi visate
Și comunismul, culmea vieții,
Lumini răsrâng pe fața noastră,
Ne cheamă 'n faptul dimineții.

Primiți acest prinos de cântec,
De voi grăind și de acel
Ce azi poporul său și-l duce
Spre cel mai nalt și mândru țel.

GRIVIȚA

Cutremură văzduhul, cheamă
Sirena Griviței la luptă,
Prelung răsună 'ntr'una, sună
Chemarea ei neîntreuptă.

Mașinile-au tăcut, nu mișcă;
Funinginea domol se lasă, —
Un om, cu-un deget scrie *Grevă*
În prafuț așezat pe masă.

Mașini și roți cu dinți, șuruburi,
Curent electric, aburi, torță,
Căzut-a, parcă, peste ele,
Cu focu 'n jos, a morții torță.

Cu mâinile încrucișate
Se uită muncitorii crunt —
Ce sunt mașinile acestea,
Atunci când muncitori nu sunt?

Să vină domnii, dacă vor,
Cu laba leneșă și grasă,
Și vom vedea dacă profitul
Din strung și menghini o să iasă.

Ușor dă ordine guvernul
Grav decretând: Stare de-asediu!
Dar pentru foame și mizerii
Acesta oare e remediu?

Când greul vremii pe săraci,
Pe muncitori mai greu s'abate,
Ca să-i apleci și mai în jos
Tu le mai pui o curbă 'n spate.

Și încă una, încă una!
Ce-ți pasă ție că nu-i pâine,
Că omului capu-i plesnește
De grija groaznicului mâine?

Tu punga ta ți-o îngrijești,
Ca nu cumva să facă crețuri;
Tu mai ciunțești din pâinea noastră,
Să-ți crești cămara cu dulcețuri.

Vedem, — s'a 'mpotmolit căruța
Capitalismului în tină.

Nu merg afacerile voastre.
Dar oare noi suntem de vină ?

Fiica lumii voastre — criza —
Vă pune ghiarele 'n gâtlej,
Sunt crahuri la New-York, la Londra,
Iar voi îl arestați pe Dej !

A ! nu vă place că la luptă
Organizată el ne'nvață,
Că dușmanilor, fără milă,
Le smulge masca de pe față.

Că nu e singur, că-i puterea
Ce se ridică peste stavili —
De geab'ați scos-o în afara
Oricărei legi, oricăror pravili.

Vă temeți că această forță
Aici la poale de Carpați
Viața liberă aduce —
De ce vă temeți, nu scăpați !

În marea lui Octomvre
Din nouă sute șaptespre'ce
Izvor e de viață nouă
Ce viu din țară 'n țară trece.

Și aici la noi e vatră bună,
E veche vatră de răscoale,
De mult străbat chemări la luptă
Prin ani de trudă și de jale.

S'aud chemările lui Doja,
Lui Horea, Cloșca și Crișan, —
De mult așteaptă-această vatră
Să-i vie-odată-un mare an.

Poporu 'ntreg de mult așteaptă
O zi de mare sărbătoare.
Și ziua va veni, ea vine
Prin lupta clasei muncitoare !

Da, de popor vorbiți și voi,
De interese naționale.
De-aceea i-ați vândut averea
Și toate drepturile sale.

De-aceea-și au aici cuvântul
Franțuji, americani, engleji,
De-aceea curbe, sacrificii, —
Și stă la Siguranță Dej.

Știm, pentru noui și noui câștiguri
Stăpânii voștri vor războaie,
De-aceea-i pus călăul Hitler,
Ca muncitori germani să taie.

Ori nu-i așa? — De ce atunci
Cu 'nfrigurare strângeți arme?
Vor fabricanții de cadavre
Viața 'n lume iar s'o dărne.

Vor colții să-și încerce, ghiara,
Vor iarăși care mai de care,
Să 'ntindă mrejele robiei
Pe țări și mări, peste popoare.

A Sovietelor Uniune
Vă stă ca ghimpele în coaste.
— E farul, far ce nu se stinge,
Al păcii și nădejdi noastre.

Nu vrem război. Vrem libertate.
Vrem pâine pentru omul muncii,
Vrem casa să ne fie casă,
Să crească 'n veselie pruncii.

Acum sunt două săptămâni,
Când forța noastră vă 'ncolțea,
La cererile noastre toate
Voi ați răspuns fățarnic „da”.

Noi v'am crezut. Ne-am înșelat.
Vedem acum ce vi-i cuvântul:

E 'nvăluită 'n el minciuna
Precum în pajiște mormântul.

Acum vedem răspunsul vostru,
În baionete l-ați adus.
Și vă uitați la noi cu rânjet,
Și ne 'ntrebați ce-avem de spus.

Și noi vă întrebăm pe voi :
Visați cumva din nou Lupenii ?
Fiți, însă, cu luare-aminte
Ce spune vuietul sireniei...

Și dacă vreți răspunsul nostru,
Acesta este, plin și viu :
Noi vrem : Jos starea de asediu !
Și dați-i drumul lui Gheorghiu !

Lăsați pe omul nostru liber.
Ori credeți că de nu-i aici,
Puteți izbi în noi cu cisma
Ca 'n mușinoiul de furrnici ?

Amarnic vă 'nșelați ! Aici e
În inimă la noi și el ;
Aici sunt ceialalți tovarăși !
Avem o vrere și un țel !

Lovind în el, loviți în noi,
Loviți în drepturile noastre,
Loviți în pruncul care suge,
În viața nouă ce se naște !

Și când loviți în el, s'aude
La Iași, la Cluj, la Timișoara,
Pe Valea Prahovei s'aude,
S'aude în întreagă țara.

Căci el e glasul vrerii noastre,
E mîntea clară și 'nțeleaptă
Ce către țintă, către viață
Alege calea cea mai dreaptă.

Și dreaptă este lupta noastră.
Iar starea de asediu nu e
Obstacol să ne 'nfrângă-avântul,
În drumul nostru care sue.

Și în uzini și pe ogoare
Acelaș gând aripi desface:
Vrem drepturi pe măsura muncii,
Nu vrem război. Vrem pace, pace!

Stă 'ntemnițat la Siguranță
Tovarășul Gheorghiu pe gânduri,
L-au smuls din mijlocul mișcării,
Să-i spargă vajnicele rânduri.

Era de grevă totul gata,
Era 'n ajun de grevă totul,
— Răspuns la starea de asediu! —
Și iată dintr'odată scotu-l

Din mijlocul muncitorimii
Murdare labe, Siguranța.
Așa vrea regele, guvernul,
Așa vrea Anglia și Franța.

Așa voiesc americanii
Și fel și chip de olandezi;
Că-i greu să faci afaceri bune,
Când luptători răsar ca Dej.

L-au arestat, îl țin sub pază,
Crezând că totul stă pe pace,
Că' n urmă totul se destramă —
Și totuși greva se va face!

Agenții forfotesc în juru-i,
Mi-l tot întreabă, tot întreabă...
— Dar să mușcați în stânca asta
Vi-i gura copoiască slabă!

Cum ar putea să le trimită
Măcar o vorbă la ai săi?

O vorbă să-i îmbărbăteze,
Să nu se teamă de mișei!

Să 'nceapă fără el, să meargă
Pe drumul luptei înainte,
Să nu-i opreasc' amenințarea,
Nici mincinoasele cuvinte.

Acolo-i hotărîtul Chivu,
El duce lupta pîn' la capăt.
Nu-l tulbură pe el dușmanii,
Nici cu tertipuri, nici cu treapăd.

Acolo sunt și ceialalți,
Buni comuniști, unul și unul;
Pe-aceștia nu mi-i înspăimântă
Mitralierele, nici tunul.

Și 'n jurul lor stă neclintită
Muncitorimea ceferistă —
Să 'nfrângă vrerea ei de luptă
În lume forță nu există.

Când șueră 'n văzduh sirena,
Ea cu răsnetu-i răzbate
În Transilvania, 'n Moldova
Și 'n colțurile țării toate.

Aceeși grevă va cuprinde
Ehei! Aradul, Clujul, Iași! —
Zădarnic o să s'opintească
Mireștii și toți Fluerașii.

Vădiți de comuniști ca dușmani,
Căutară sediu nou, crezând
Că are să-i urmeze 'n masă
Muncitorimea în curând.

Și au luat cu ei statutul
Cu act constitutiv cu tot,
Dar masa n'a plecat cu dînșii,
Ea stă unită, cot la cot.

De grevă gata, ea așteaptă.
Un semn, și în ateliere
Va înceta de-odată munca,
Mașinile vor sta 'n tăcere.

Și semnul îl dădu Partidul.
Cu același gând, dela 'nchisoare
Tovarășul Gheorghiu îi spuse
Unui tovarăș la plecare :

„Începeți !” Vorba ca pârjolul
Cuprinse șapte mii de oameni.
Sunt șapte mii, dar parcă-i unul,
Cu-un singur gând poți să-i asameni.

Tovarășul Gheorghiu așteaptă.
Agenții 'n jurul lui se sbat.
Sunt parcă mai nervoși acuma,
Pe semne ei vor fi aflați.

Dar un cuvânt nu vor să sufle.
Se uită doar la fața calmă
A celui arestat. Ce-ar da ei
Să poată 'n ea ghici ca 'n palmă !

Să îi plecat de-aici cuvântul,
De-aicea de sub paza lor ?
Ori între muncitori e altul,
E poate-un alt conducător ?

Se 'ntreabă între ei și tac
Nedumeriți agenții foarte.
— Tovarășul Gheorghiu aude
Sirena parcă de departe.

Un ceferist, adus acum
Să-l aibă la 'nchisoare Vaide,
Tovarășului Dej îi spuse
Când nu-l băga în seamă haita :

„Tovarășe, e mare foc
La noi la Grivița. E grevă!”
Cuvinte pline de viață,
Ca din pământ în pom o sevă!

E grevă, deci e grevă, grevă!
La Chivu a sosit cuvântul!
Ah! Ce-ar pleca și el acolo,
Acolo-i sboară 'ntr'una gândul.

Rodește falnicul Octomvre,
Aduce vântul desrobirii
Și-aici, și-aici unde de veacuri
Tiranii vermuesc și sbirii!

Iși fac cu ochiul între ei
Dulăii adunați cohortă.
Au ordine de sus: să-l facă
Pe el „fugit de sub escortă”.

Dar nu-i acuma timp de moarte,
Acum când lupta a pornit;
Căci trebuie să meargă lupta,
Dușmanul trebui' biruit.

Află tovarășul Gheorghiu
Ce vrea cu dânsul stăpânirea —
Un gând avu: s'ajungă iute
Afară, cât mai iute, știrea.

Atuncea lui Vasile Luca
I-a scris pe-o foaie de țigară
Ce pun la cale ticăloșii —
Și freamăt s'a stărnit în țară!

Șoptiră frunzele 'ntr'olaltă,
Șoptiră undele pe ape,
Șopti pădurea, iarba, vântul:
„De sub escortă vor să-l scape!”

Vor să-l omoare, să-l omoare!
Grăiră holdele cu freamăt.

Vor să-l ucidă, să-l ucidă!
Zvoni 'n uzine ca un geamăt.

Și s'a pornit din gură 'n gură
Din om în om, cu glas mai tare,
Cu glas mai tare, tot mai tare :
„Vor să-l omoare, să-l omoare!“

Ingălbéniră-atunci ca ceara
Obraze hâde de călăi,
Văzând cu spaimă cum Partidul
Iși apără pe fiii săi.

Pe fiii săi, pe fiii țării,
Pe cei ce luptă pentru ea,
Pe cel ce viața ei o pune
Mult mai presus de viața sa.

Când semnul de Partid fu dat,
Atunci fu așteptarea ruptă —
Și spintecă văzduhu'n două
Sirena chiuind a luptă.

Către tribună muncitorii
Cu fruntea sus vin rânduri-rânduri,
Vin rânduri-rânduri — n'a fost unul,
Niciunul să fi stat pe gânduri.

Sunt șapte mii și toți o vrere,
Sunt șapte mii și mult mai mulți,
Acasă au soții flămânde;
Părinți bolnavi, copii desculți.

Sunt șapte mii și mult mai mulți,
In mult mai mulți arde speranța,
Și hotărîrea de-a lupta —
La Iași, la Cluj și la Constanța...

Sunt mult mai mulți, greviști sunt astăzi
Pe Valea Prahovei. Oriunde
Ei au tovarăși. Câți sunt, însă,
Nu știe nimenea răspunde.

In Franța lui Thorez, în China,
La Hamburg, Boston ori Transvaal,
Au pretutindenea tovarăși,
Și au tovarăși în Ural.

La Moscova, pe Don, pe Volga —
Câți sunt, e greu deodată a spune,
Căci sunt tovarăși milioane
Și milioane în Uniune.

Tovarăși sunt pe tot pământul
Și Stalin e în fruntea lor,
Partidul e, nădejdea vicleșii,
E luptă, pâine, viitor.

Sunt șapte mii și vin într'una,
La Grivița vin val-vârtej.
— De ce e stare de asediu?
De ce ni l-ați luat pe Dej?

De ce-i tot mai puțină pâinea?
De ce salariile scad?
De ce tot arestați tovarăși
La Timișoara, la Arad?

Ca fluxul mării crește, crește
Învînuirea și mânia.
— Va fi odată 'nscăunată
Dreptatea și în România!

Discursurile-aruncă flăcări
Ca un vulcan fierbând de lavă.
— Agenții fug să raporteze
Că situația e gravă...

Se tot perindă vorbitorii
De dimineața până seara,
I-ascultă Grivița și Grandul,
I-ascultă capitala, țara!

Vorbește simplu Chivu Stoica,
Cu glas tăios, muncitoresc,

Și numărul mulțimii crește
Și-ascultătorii înșiși cresc.

Căci crește'n ei curajul, ura,
Și setea crește 'n ei de luptă;
De hotărîre neclintită
E luminată fața suptă.

Doar ofițerii stau de-o panle
Privind pieziș, cu ochi de fiere, —
Ostașii, însă, stau și-ascultă,
Cu vorbitorii-s într-o vrere.

E foc în inimi. Care ger
Ar mai putea să le înghețe?
Și inimile ard văpaie,
Lumina pâlpăie pe fețe.

Ascultă țara și poporul
Și palma aspră pumn s'adună,
Doar ofițerii-și mușcă buza,
Că nu-i a bună, nu-i a bună.

Ascultă regele, miniștrii,
Și-și freacă fundul pe fotolii,
Și-s măcinați sub țeste chele
De gânduri negre ca sobolii.

„Vrem ordine cu orice preț!”
Scrâșnește Vaida Voevod,
„De nu e chip altfel, atuncea
Să trageți, trageți în norod!”

— Dar Regimentul două's'unu
Nu vrea să tragă, nu și nu!
Zădarnic urlă ofițerii
Cu spaimă'n ochi: Acu-i acu!

Nu vrea soldatul să ucidă
Pe frații săi, să fie fiară!...
— Hei, domnilor boieri, nu-i glumă.
Pe cât vedeți, e rău în țară.

Și ai văzut cum saci de pâine
Și mari pachete de tutun
Greviștilor le-aduc tovarăși?
Nici ăsta nu e semn prea bun.

Dac'ai ajunge la ananghe,
Pe voi cine v'ar ajuta?
Satana poate, ca s'ajungeți
Mai iute în puterea sa.

Dar ce vă pasă? Stați în plușuri
Și puneți mână de slugoi,
Năimită pe bancnote 'n sânge,
Să facă crime pentru voi.

Aveți copoi dresați anume,
Aveți jandarmi și grăniceri,
Nu țara vin ei s'o păzească,
Ci să păzească pe boieri.

Să facă borne cu cadavre
Din cei de jos spre cei de sus,
Să curgă șanț umplut cu sânge
Din trup de muncitor răpus.

Să nu v'atingă nici cu gândul
Cei ce trăiesc din aspră muncă —
Dar auie prelung sirena
Și bate clopotul în dungă.

Sirena dă de veste, sună,
S'audă Dunărea, Carpații,
Din Maramureș pân' la mare,
S'audă muncitorii, frații.

S'audă țările și veacul
Ce-au copt în cap bancheri mișei,
Burghezii, moșierii — câinii —
În greul an treizecișitrei!

Cu pași de plumb coboară seara,
E rece aerul ceșos;

Neliniște'n văzduh, în inimi, —
Noroi, zăpadă e pe jos.

Prin cartier e forfoteală,
Pe uliți tot mai mult popor,
Soldații 'n beznă 'ncarcă arma...
Ce vor?... să tragă vor?... ce vor?...

Femei cu pruncii după ele
Răzlesc țipând pân' la uluci.
— Bărbatului să-i spun o vorbă!...
— Căteia! Crește! un'te duci?!

Și joacă vinele de bou
Și patul puștii crunt izbește
Duioase mame și soții
Bătrâni, surori... iar noaptea crește.

Un foc aprins-au muncitorii
Și stau acum în jurul lui.
Să'ndoaie vrerea lor de luptă
Nu-i forță 'n lumea asta, nu-i!

Și mai aprind un foc, și altul,
Și alte, focuri după ele,
Se 'mpodobește noaptea neagră
Cu stele roșii, mândre stele.

Privesc agenții, ofițerii,
Fiori, sudori, simt pe spinare...
Li înspăimântă-aceste focuri
Ce spun de-o lume viitoare!

Un muncitor cu torță'n mână
Se 'ndreaptă spre ostași: „Măi frați!...“
Și cade, prăbușit de-un glonte
Neașteptat... Hei! câini turbați!

Făclia arde și arată
Un ofițer cu fața cruntă
Ce dă 'ndărăt, cu arma 'n mână,
Ca mișelia să și-o-ascundă.

Făclia arde. Gâlgâind
Se scurge sânge cald în glod,
Doi ochi privesc sticloși în noapte,
Și murmură văzduhul tot.

Sirena vuetă cu vaier,
Sirena spune și acuză,
Sirena cheamă, dă de veste,
Ca muncitorii toți s'auză.

Și muncitorii stau mai dârji
Stau noaptea 'ntreagă până 'n zori,
Ne 'nduplecați de-amenințare,
Stau șapte mii de muncitori.

E ora șase dimineața.
Iar soarelui din ceața groasă
Nu-i vine parcă să răsără,
Nu-i vine parcă să mai iasă.

Pătrunde frigul ca o ghiară
Și intră 'n carne, intră 'n sânge,
S'adună gârbov omu 'n haină
Și inima în piept se strânge.

Șed muncitorii lângă focuri,
Stătură toată noaptea treji —
O clipă nu s'a stins într'ânșii
Indemnul ce-l trimise Dej.

Ci sus pe camioane stau
Mitralierele de-aseară;
Călăii-s buhăiți de țuică;
Doar să-i asmuți, și au să sară...

„In cinci minute muncitorii
Să plece din ateliere, —
De nu, vom sta cu ei de vorbă
Cu gloanțe din mitraliere”.

Așa porunci dă Hotineanu
Faimosul comisar regal.

În cinci minute, mii de oameni!
Nu cumva vrei să muți și-un deal?

E limpede ce vrea. Comandă
Atac: tac! tac! tac! tac! tac! tac!
Cad rânduri-rânduri muncitorii,
Grămezi în lac de sânge zac.

Au spart o poartă, dau năvală
Cu baionetele pe armă,
Lovesc, izbesc, omoară, taie,
Zdrobesc înnebuniți și darmă.

Plâng pietrele, scrâșnește fierul,
Asudă zidurile sânge,
Uzina urlă de durere,
Dar muncitorul nu se plânge!

Cu spaima 'n piept soldații umblă
Și ofițerii plini de spaimă
Ordonă moarte, moarte, moarte!
Și spumegă 'ngroziți și 'ngaimă.

Cu ură muncitorii strigă
Greu înfruntând mitraliere
Și sună strigătul de luptă
Departe 'n viitoare ere!

Și sună, sună lung sirena,
O sună 'ntr'una 'ntr'una Roaită —
De unde sună? se întreabă
De sânge 'nebunita haită.

Cu sânge e 'mbibat pământul,
E sânge 'n tină, pe zăpadă,
Mașinile înnoată 'n sânge,
Și morți continuă să cadă.

Sirena chiotă 'n durere —
Deși-i străpuns de baionetă
Vasile Roaită, ea mai sună,
El stă cu pumnul pe manetă.

Pe ochi îi cade o şuviță,
Sub el genunchii-i se apleacă, —
Sirena sună înainte
Și niciodată n'o să tacă!

— Pământ cu slove sângerate,
Cu buze arse te sărut,
Lui Horea-i sunt urmași, lui Tudor
Acei ce-alcea au căzut.

Sunt picături din steagul roșu
Aceste slove — legământ
Că birui-va proletarul
Și comunismul pe pământ!

S'aude lanț târît pe jos,
Vin luptătorii în cătușe;
S'agită lumea, se frământă...
Tăcere.. se deschide-o ușe:

Și intră unul câte unul,
Incătușați, cu fruntea sus, —
Nu! Cu sentințe mincinoase
Mândria lor nu-i de răpus.

Sunt mândri, hotărîți și mulți,
Nebiruiți și mulți la număr,
Și strânși în boxă lâng'olaltă
Par zid, cum stau umăr la umăr.

Un zid în boxă, în zăbrele?
Un val gigant din ocean!
Giganți ce-au fost legați în fiare
De-un cârd meschin, iliputan.

N'au izbutit s'omoare 'n sânge
Dârzia Griviței cea mândră —
Acum cu legea lor încearcă
Să o strivească sub osândă.

Jandarmi în preajmă, baionete.
Trufaș un comisar regal.
Dar pe subt pudra parfumată
Obrazul i-l ghicești : e pal.

Ascunsă-i frica'n uniformă,
Sub fir de aur și butoni.
-- Jandarm ! să ții tu acuzații :
Să bată vor vitejii domni !

Privesc pe sub sprâncene domnii,
Și cât pot dâșii mai urât;
Iși potrivesc la gât cravata,
Li strânge nu știu ce de gât.

Scrâșnesc din dinți. Au prins o seamă
Din cei ce lumea vor s'o darme !
Un cap al lor stă strâns în lanțuri !
La stânga și la dreapta, arme !

Acela-i însuși Gheorghiu-Dej.
Sub nume fel și fel s'ascunde
Și'n taina gândurilor lui,
Oricât încerci, nu poți pătrunde !

E muncitor, pe cât se spune,
Dar când începe să vorbească,
Te 'ntrebi la ce'nvățași în școală
Atâta carte frânțuzească ?

Dar nu mai scapă el acum !
Il ține curtea marțială
In ghiara ei. Și fundul ocnei
Il va 'nghiți fără'ndoială !

— In timp ce domnii șed și schimbă
Opinii care mai de care,
Stau muncitorii în tăcere
Ș'așteaptă toți cu nerăbdare.

Așteaptă să audă glasul,
S'audă glasul vrierii lor,

A vrerii crâncene de luptă,
S'audă glas de muncitor.

Zvonește clopoțelu'n sală.
Stă un dosar, pe masă, stivă.
Aceasta este ordonanța,
Precum s'a spus, definitivă.

Trei sute pagini de acuze!
Un veac de ani de închisoare!
Și câtă ură și prigoană
În contra clasei muncitoare!

O zi citește grefierul,
Citește patru zile 'n șir,
Asudă și citește 'ntr'una
Acuzele din păr în fir.

Citește, tot citește 'ntr'una
Din păr în fir, din fir în păr,
Doar-doar o nemeri prin file
Și vr'un crâmpiei de adevăr.

Dar nu stă adevăru-ascuns
În mincinoasele dosare, —
Din pieptul celor ce muncesc
În viață adevărul sare.

Noi turnătorii — spune unul —
Muncim, trudim fără câștig,
Topind metal la grade-o mie,
În timp ce-ai noștri mor de frig.

În timp ce-ai noștri nu au pâine
Și degeră omul sărac,
Din banii ce ni-i fură, domnii
S'au plictisit de cozonac.

Prea spun aceștia multe cele,
Constată domnul președinte —
Răspundeți numai la 'ntrebare,
La ce vă 'ntreb, de-acum 'nainte!

E greu a înșfăca furtuna
De coamă și-a o pune 'n hăț —
Voi ce-ați ucis în massă oameni
Acuma vreți și judecați ?

Cu ură stăpânită 'n glas
Pronunță domnul președinte
Un nume iar. S'aude lanțul,
Apoi tăcere se întinde.

Tăcere e ca 'ntr'o pădure
Când stau de-asupra nori de smoală
Și 'ntâiul fulger se așteaptă —
Tăcere-i, de mormânt, în sală.

Cu grabă se privesc burghejii
Lungindu-și gâtul înainte;
Incet cu degetele joacă
Pe masă domnul președinte.

În ochii martorului Franței
Ai proletarului francez,
Lumina s'a făcut mai vie
Și-un tremur cald pe buze-i vezi.

În sală muncitorii-așteaptă,
Bat inimile mai grăbite,
Căci focul Griviței, nestinsul,
Începe 'n inimi să palpitate...

Tovarășii din boxă tac,
Nici ochiul parcă nu clipește,
Ca zidul stau umăr la umăr,
Și zidul, în tăcere, crește.

Un om s'a ridicat. E aspră
Figura lui. Privirea-i arde —
S'a luminat de-odată parcă,
Și vezi departe, mai departe...

— «Când înșirați atâtea texte
De legi să-mi dovedească vina,

Când vreți cu vorbe iscusite
Să vă 'nveliți noroiul, tina,

Eu să mă scutur de răspunderi
Și să m'ascund nu înțeleg.
Voi spune 'n fața tuturor
Aicea gândul meu întreg.

Voi spune-așa, muncitorește,
Și cine-am fost și cine sunt;
Căci muncitorilor din sală
Dator mă simt să le răspund.

N'am zece nume, cum se spune
In ordonanță. Cum să am ?
Sunt simplu muncitor, se știe,
Un muncitor electrician.

De ce-aș avea eu zece nume,
La ce-ar putea să-mi folosească ?
Se știe doar că nume multe
E-o calitate boierească.

Eu unul am, un singur nume,
Eu mă numesc numai GHEORGHIU ;
Așa-mi spun frații mei de muncă
Așa mă cheamă și mă scriu.

Sunt un fecior de om sărac,
De mic îndătinat cu munca;
Dar dela domni eu cu plăcere
Nicăcând nu am primit porunca.

Un element, precum se zice
Pe limba voastră, nesupus —
De-aceea-am fost mutat într'una,
Mereu în alte locuri pus.

Dar peste tot același lucru;
Același la Galați, la Dej!
Să fiu mutat, domniș directori
Găseau neconținut prilej.

De dragul lor nu m'am schimbat.
Schimbatu-s'a doar omul, gândul,
Schimbatu-s'a muncitorimea
Pe unde am trecut cu rândul.

Da. Mă durea văzând ce greu li-i
Acasă și'n ateliere.
Creștea mizeria și foamea —
Salariul însă — în scădere!

Creștea mizeria și foamea,
Și viscoalea și era ger;
Ni se vorbea de sacrificii
Și se făceau concedieri.

Maimarii ne sacrificau,
Vieața ne-o sugeau din oase,
Să nu atingă cumva criza
Și abdomenele lor grase.

Să aibă bani pentru 'narmare
— Procesul Skoda-i o dovadă! —
Și, pentru cei bogați, războiul
Pe capul nostru iar să cadă.

Căci zăngănește Mussolini
Și Hitler sabia cu sânge!
A prins pecinginea fascistă
Și-aici la noi puroi a strânge.

Iar cei din Wall Street fac cu ochiul
Și cu 'mprumuturi îi îndoapă —
Ei dau c'o tainică nădejde.
Dar... mai vedea-vom unde crapă!

Noi știm ce-i doare; e o țară
În care nu-i exploatare,
În care-a biruit și crește
Măreață clasa muncitoare.

Putem să stăm noi muncitorii
Cu brațele încrucișate,

Când știm că apa morții crunte
În țărmul nostru iar va bate ?

Noi am cerut organizare
Și muncitorii-au înțeles.
E oare cumva de mirare
Că ei spre luptă ne-au ales ?

De unde tot avântul falnic
Și 'nvățăturile aceste ?
Veți fi aflat și dumneavoastră,
Sunt scrise doar în manifeste.

Ei ! Da ! Partidul e și fi-va !
Căci el arată drum spre viață.
La el, pe-ascuns, cu drag, cu sete
Vin muncitorii și învață.

I-am lămurit ce bun prieten
Le e Jumanca, Flueraș.
Și azi ei știu pe care drumuri
Să-și ducă hotărîții pași.

Că azi dușmanii ne atacă,
De asta prea puțin ne pasă;
În ura lor, vedem mai bine
Că ei ne sunt dușmani de clasă !

Tot ce-am făcut e just, e drept.
E dreaptă marea noastră luptă.
De ani de temniță, de lanțuri
Ea n'o să fie întreruptă.

Căci ațâțară ceferiștii
Un foc arzând ca'n vârf de munte,
De-acum 'nainte 'n România
Ei vor lupta mereu în frunte.

Ați întrebat, dac'au strigat,
În plină stare de asediu,
Ce voi striga din plin și eu,
Aici : „Jos starea de asediu !”

— Se enervează clopoțelul
Svâcnit de domnul președinte,
Dar dup'o clipă de rumoare,
Atacul merge înainte :

— A fost legal, n'a fost legal,
Dar știu c'a fost pentru viață.
Ce legi s'accepte muncitorul
Viața însăși ne învață.

Și pentru că iubesc pe-aceia
Ce vor o viață 'ndestulată
Pe urma muncii lor, eu, iată,
Am fost trimis în judecată.

Procesul, însă, strâmb decurge,
Căci nu-s pe bancă acuzații :
Ei sunt miniștri la putere,
Directori în administrații;

Administrează C. F. R.-ul
Ori syndicate reformiste,
Dușmani haini, cozi de topor,
Mârșave slugi capitaliste.

— Noi așteptăm cu fruntea sus
Să auzim crunta sentință —
Știm c'o s'aducă noi prigoane
Și ani cumpliți de suferință.

Dar, domnilor, așa să știți :
Din calea dreaptă apucată
Pe muncitori nu-i mai întoarce
Nicio sentință, niciodată !»

DOFTANA

Doftană, vis urât, Doftană,
Din România boierească !
Și totuși de pe neagra culme
Fu dat lumină să pornească.

E primăvară-acum duioasă
În cîmîtirul cu trei pruni,
Sub flori și iarbă ce 'nverzește
Dorm fiii țării cei mai buni.

O, de-ar vedea că nu-i ce-a fost
Pe deal cumplita cetățue,
Că muncitori legați în lanțuri
Acuma drumul nu-l mai sue!

Ce'nseninați ar sta de vorbă
Cu paznicul dela intrare,
Văzând că-i om de-al lor, de-al nostru,
Un om al clasei muncitoare.

Că nu-i primește cu bătaie
La poartă nimeni ca pe vremuri,
Că nu-i „Balaurul“, pe capul
Cărui să verse, mii, blestemuri.

Nu-i spintecat văzduhul nopții
De glas tovărășesc: „Nu bate!“
Pustiu e 'n „Haș“ și pretutindeni
Domnește calm, singurătate.

Vin oameni liberi să privească
La locul unde 'n suferință
S'a pus plămădă pentru fapte
Spre drumul către biruință.

Aici a stat Vasile Luca,
Aici tovarășul Gheorghiu,
Celulele mai știu de dînșii,
Cum de atîția alții știu.

Vezi hainele vărgate, lanțuri,
Și parc' auzi cum bate toaca, —
Aici vieți, se' nmormântară,
Aicea valuri s'a scurs vлага.

Dac' ar veni dela Trei Pruni
Vre-unul astăzi, cum ar bate

În pieptu-i inima, văzându-și
Visările întruchipate !

Visările de altă dată,
Când se uita la ziduri sure,
Prin gratii, ori târa cătușe
Lovite 'n drum de pietre dure.

Și bucuria val i-ar crește
Văzând cum cei ce la mormânt
S'au prins să 'ntruchipeze visul
Celor apuși, cu legământ.

Se țin de legământ ducându-l
Cu fapta 'n viață mai departe,
Frumosul vis de-o lume nouă,
Un vis ce nu cunoaște moarte.

S'ar bucura nespus, să vadă
Că'n fruntea lor, și cel mai viu,
Și azi ca'n vremuri la Doftana
E chiar tovarășul Gheorghiu.

Pe drumul ăsta care urcă
Întortochindu-și greu spinarea,
Adusu-l-au legat în fiară,
Ca zidul să-i închidă zarea.

Avea pe-atunci treizeci de ani
Trecuți cu doi ; iar doisprezece
De muncă silnică, de trudă,
Urma 'n Doftana a-i petrece.

În muncă silnică-ai petrece,
Pe când își petreceau răsând
Judecătorii lui, dușmanii
Ce iscă jalea pe pământ.

Bătuse drumurile țării
Din închisoare 'n închisoare,

Subt pază grea, lovit, flămând,
Cu lanțurile la picioare.

Craiova, Văcărești, Jilava,
Aiudul și voi Ocne Mari —
În zidurile voastre sumbre
Fu mândrul fiu de proletar.

Când scăpărau câte-o scântee
Verigi de lanț izbite 'n peatră
Și ochii lui cu miez de fulger
Priveau la paznici câteodată,

Aceștia 'și pipăiau cu frică
Pistolul prins în cingătoare
Și până sus pe la directori
Treceau fiorii pe spinare.

Bătutu-l-au furtuni și vânturi,
Zăpezi și ploi pe drumuri grele —
Un veac și totuși n'ar ajunge
De-ai sta să spui de toate cele.

Iși aducea ades aminte
De tatăl său, Gheorghiu Tănase;
El, să se țină dârz în viață,
Întâia oară-l învățase.

„Băiatul, le spunea la alții
În nouă sute nouăspre'ce,
E bun, să n'aveți nicio teamă,
Și într'o zi ne va întrece“.

Era 'n Moinești, într'o ogradă
A unui muncitor. Aieve
O vede și acum. Acolo
I s'a vorbit întâi de greve.

Bătrânul! Ce-și iubea copiii!
Și pe Gheorghiuță 'ndeosebi.
Voi să-i aibă teferi, zdraveni,
La muncă pricepuți, la trebi.

Tovarășul Gheorghiu zâmbește :
Când vuieta turbat furtuna,
Când fulgere sburau din nouri
Și tunete gemeau într'una,

Când se surpa pe lume cerul
Și 'n aer hohoteau năluci,
Iar omul s'ascundea 'n odaie
Trântind înfricoșat la cruci,

Bătrânul își scotea copii
Pe prispă și 'ncepea să cheme,
Puterea de deasupra firii,
Boscorodind-o cu blesteme.

Vai ! omule ! gemea bătrâna
Frângându-și mâinile 'n odaie,
Privind cum strigă tot mai tare
Cuprins de fulgere și ploaie.

Bătrânul se 'ntorcea râzând,
Cu hainele și părul learcă —
Afară huruia furtuna,
Pierzându-se în zarea largă.

— Așa ! să știți, copii, că nu e
Duh necurat și niciun duh
Ce ne-ar pândi din întuneric,
Din nori, din bălțile cu stuh !

— Ades, încătușat pe drumuri
Ori pe la temniți în popas,
In sufletu-i, cu duioșie,
Trecute amintiri dau glas.

De câte ori nu s'a gândit,
Când sta pe patul fără țol,
La hârtiuța ce-a găsit-o,
Odată noaptea, mototol.

A ridicat-o de pe stradă,
Și 'n raza unui felinar

A desfăcut-o 'ncet, cu grijă,
Și a citit-o — iar și iar.

Apoi a pus-o bine tainic
Și a plecat grăbit spre casă —
De-acuma parcă o fereastră
În noapte i se luminase !

„Citește-o, dă-o mai departe !“ —
Prindeau aceste vorbe vii,
Mușcând minciuna unei epoci,
Ca flăcările 'n bălării.

Căutată rază, fără preget,
Lumină vie adăstată,
Ce călătorului în beznă
Cărarea dreaptă i-o arată !

Partidul Comunist ! Partidul !
Partidul ! Focuri sus pe creste,
Ca 'n vremi străbune de răscoală,
Erau aceste manifeste.

Ca 'n vremea de demult, când focuri
Pe culmi aprinse dau de veste
Norodului să 'nceapă lupta —
Ardea cuvântu'n manifeste !

Răzbea lumina din Octomvre
La Dunăre și sub Carpați :
Sculați, voi oropsiți ai soartei,
La luptă aprigă sculați !

Se luminase-a vremi de slavă,
Se rumenise răsăritul —
Partidul își găsisese omul
Și omul și-a găsit Partidul.

— Cătușe, voi, și lanțuri grele,
De ce-l țineți voi de picioare ?
Căci să-l opriți n'aveți putere,
Cu gândurile lui să sboare !

Acuma stă'n Doftana sură
Stă dus pe gânduri și nu doarme;
Visează și pe voi, cătușe,
Și pe-ale țării să le sfarme.

Ori își aduce iar aminte
De visurile din pruncie...
— La poala Măgurei un cablu
În aer firul și-l înscrie.

Munceau cântând electricenii,
Cântau un cântec proletar,
Era în Mai — ca prins de vrajă
Sta ucenicul de dogar.

Un vis a împletit în jurul
Acestui cablu-aerian:
Copilul s'a sbătut de-atuncea
S'ajungă electrician.

A cunoscut apoi și visul
Lui Lenin de-a 'mpânzi Rusia
Cu fir electric. El visează
În vâl electric România.

Acuma capul și-l frământă
S'aducă 'n temniță tratate,
Și 'n umezeala din celulă
Să 'nvețe electricitate.

Dar mai presus de toate-acolo,
Subt ziduri ude și teroare,
Lumină trebuia dospită,
Mereu s'arunce raze'n zare.

În frig și beznă, în strânsoarea
Celulelor întunecate,
Din luptă trebuia să crească
Mărețul vis de libertate.

Subt buba de pe trupul țării
Să zumzăe cu zvon de stup

Un sânge sănătos și proaspăt,
Să cadă buba de pe trup !

Iar pentru-aceasta tu, Doftană,
Fii inimă și creier fii,
Să ții viața 'n trupul țării,
Să-i crească îndârjiții fii.

Să vie ziua dărâmării
Acestor ziduri de robie,
Să 'nceapă veacul ei de slavă
Adevărata Românie !

— Un om se plimbă prin celulă,
Inchis jur-impjur i-i spațiul,
E frig, e umed, e 'ntuneric,
Dar gându-i sboară fără sațiu.

Au fost azi ceferiști trei sute
Aici la porțile 'nchisorii.
Cu glasuri clocotind de ură
Strigau la poartă muncitorii.

„Vrem să-l vedem cu ochii noștri,
Vrem să-l vedem, dacă e viu !
Răspundeți-ne cum trăiește,
Unde-i tovarășul Gheorghiu ?“

Li s'a răspuns cu patul puștii.
Dar nu-i nimica, nu-i nimica...
Nu 'n muncitori, nu'n filii țării,
Ci 'n domni se plămădește frica.

Le crește 'n inimi zilnic frica.
Căci spaimă e cruzimea lor,
E frica de închiși, de slobozi —
Le crește frica de popor.

Vin semne din afară 'ntr'una
Și pleacă 'ntr'una din Doftâna,
De-aici Gheorghiu conduce lupta,
Din alte temniți luptă Ana.

Și una-i lupta, mii de fire
Pe luptători uniți îi leagă;
Din inima 'nchisorii tainic
Lumină pleacă 'n țara 'ntreagă.

De unde vine? Stau și 'ntreabă
Stăpânii cu priviri de groază.
Și mai aruncă 'n temniți oameni,
Așează pază peste pază.

Dar comuniști apar într'una,
Chemări la luptă, manifeste,
Răsar ca florile din brazdă,
S'aprind ca focuri vii pe creste.

— Doftană, temniță cumplită,
In tine vrut-au să sugrume
Pe comuniști! — dar nu-i putere
Pe ei să-i potopească 'n lume!

In bezna ta ei frământară
Scânteii, și au stârnit lumină, —
N'au izbutit să stingă sbirii
Viața'nchisă pe colină.

Nici „hașul” tău, nici tot veninul,
Nici colții cruntului „Balaur”
N'au izbutit cu bale crunte
Să'nece visul lor de aur.

Ce gânduri n'au rodit aicea
Cercându-și floarea printre gratii!
Scrâșneau de ură păzitorii
Doftanei sure, blestematei!

Nu, n'a putut să 'nece toaca
Acele glasuri de revoltă
Ce-au spart în nopțile grozave
A temniței cernită boltă.

Ades călăii fierți de fiere
Simțeau că-i rod arici în pântec,

Văzând obraze sângerate
Cum izbucneau mai dârz în cântec.

Se 'nvâlvora prigona vifor,
Creștea teroarea, dar sub geamăt
Se 'ncăiera cu răii beznei
Un codru tânăr plin de freamăt.

Și pădurarul era el,
Feciorul vajnic din Moldova;
De câte-a pățimit pădurea
E greu să povestească slova.

Dar sbuciumul și izbitura
Lovea în piept și pădurarul —
Ci oricât s'a sbătut furtuna
Tot nu l-a doborât amarul !

El asculta tot vâlmășagul
Din țară și din alte țări,
Și adăsta ca răsăritul
Să 'mbujoreze-a vieții zări.

Știa c'o să sosească ziua
Când codru-o să dărâme zidul,
Când Doja, Horea 'n toți urmașii
Vor merge 'n frunte cu Partidul !

— Dar pare că pământul însuși
N'avea puteri ca să mai poarte
Doftana, vis urât, Doftana,
Inveninatul cuib de moarte.

Se pare cum că firea însăși
Ar vrea c'o oră mai de vreme
La lupta 'ntregului popor
Pe fiii cei mai buni să-i cheme !

— Cumplită noapte de Noembrie !
Și azi cu gândul te cutremuri...
S'a prăbușit zidul robiei,
Rușinea grea a celor vremuri.

Prin dărmăturile Doftanei
Umbla tovarășul Gheorghiu
Cu comuniștii strânși echipe,
Să mai salveze ce e viu.

Fuseseră aduși ostași,
Ce motroșeau stângaci la treabă
Mutând ici-colo câte-o piatră,
Cu nepăsare, fără grabă.

— Aicea nu-i de stat pe gânduri,
La treabă deci ! Și 'ncep de zor
Echipele cu trudă munca —
Gheorghiu-Dej e'n fruntea lor.

Ridică pietre, ia cu grijă
Pe cei găsiți și-i cară 'n brață,
Ascultă unde se aude
Sub ziduri geamăt de viață.

De toți întreabă, care unde-i,
Și cine nu-i. — Pe toți îi știe.
L'anunță un tovarăș tânăr :
„E mort Ilie Pintilie !”

— E mort Ilie Pintilie ?
Privește. S'a oprit de-odată.
Pleoapele-i se strâng și'n gene
Se sparge-o lacrimă curată.

Tovarășii privesc la dânsul,
Dar el se uită înainte,
Departe, înainte 'n zare,
Și parcă și-ar aduce-aminte :

„De-i comunist acel ce luptă
— Grăi cu zâmbet chipu-i trist —
Pentru popor, pâine și țară,
Atuncea, da, sunt comunist”.

EVADAREA

Vor trece multe veacuri încă
Până ce toate 'ncet s'or strânge'n
Măiestre slove, — tot amarul
Ce-a fost în veacul nostru crâncen.

Și-a lăbărtat pe continente
Cadavrul putred capitalul,
Era furuncul tot pământul
Puroiul clocotea ca valul.

Ce gofi, vandali setoși de sânge,
Sau care soiuri de capcâni
N'ar fi doar umbre șterse'n fața
Faimoasei „rase de stăpâni”?

Ce veac își mai aduce aminte
În lungul anilor înec
Să fi avut așa năpaste:
Treblinca, Auschwitz, Maidanec!

— Nu! în istorie nu-i urmă
De-asemănări cu vremea-aceea.
Doar timpul nostru a 'ntrecut-o:
Americani în Coreea.

Și'n toată jalea fără margini,
În toată crunta 'ncrâncenare,
Un far a stat nestins prin neguri,
O insulă'n furtuni pe mare.

O insulă a omeniei,
Dar cea mai largă dintre toate
Ce-o cunoscă vreodată omul
În secolele 'ntunecate.

O insulă, o țară 'ntreagă,
Un continent, a șasea parte
Din lume stete împotriva
Făuritorilor de moarte.

Pod luminat al lui Octomvre,
Crescut din lupte seculare,
De raze 'ncununată proră
A dimineții proletare !

Pe când fierbea, clocind furtună,
Apusul, obrintit buboi,
Bătea în turnul Spaski ceasul
Ca inima vieții noi.

Și calm, scrutând întinderile
Și nourii ca monștrii'n zale,
La muncă îndemna poporul,
Veghind la pacea lumii, Stalin.

La el cu gândul, muncitorii
În țara noastră s'au unit
Și înfruntând talazul morții
Și-au ridicat voința zid.

Au pus de-asupra steagul roșu,
Să fâlfăie în vijelie,
Și steagul fremăta în inimi,
Vestind o nouă Românie.

Zădarnic au cercat să frângă
Voința'n stâncile Doftanei —
Inflăcări întreaga țară,
Chema la luptă glasul Anei !

Chema Partidu'ntreg poporul,
Să pună stavilă urgiei,
Zăgaz fascismului să pună,
Cât vremea încă nu-i târzie !

Se'ngrămădeau cu sgomot norii
Și grohotind venea furtuna,
Nu scăpărare primul fulger,
Dar clocotea văzduhu'ntr'una.

Atunci 'nălțase steagul Ana
Chema la luptă, da de veste,

Că domnii vor prăpăd s'aducă
Și pe meleagurile-aceste.

Că vor de-aici, din țara noastră,
Să ducă focul mai departe,
Spre răsărit să ducă focul, —
Măcel, robie, chin și moarte.

Nici glonț, nici temnițele negre
În stare nu au fost să facă
Al Anei glas, chemând la luptă,
Înflăcăratul glas să tacă.

Același glas era, al muncii,
În temniți scuturând cătușe
Cătând lumini s'aprindă'n beznă,
Să'nfrângă veacul de cenușe.

Dar tot mai'naltele talazuri
Izbeau Carpații până'n vârful
Războiul tropotea sălbatic,
Duhori veneau, pe vânt, de stârvuri.

Duminică din tristul Iunie,
În dimineața zilei tale
Nu se'nveștiră'n port de praznic
Românii, ci în port de jale.

Căci de horică domnii'n piețe
Strâmbându-și în urale gura,
Scrâșni poporul și în piepturi
Se'ncinse grea și surdă ura.

Plecau ostașii fără voie,
Plângeau femeile, copiii.
— Ei ! Hitlere, tu neam de șarpe !
Ce ne-au făcut fiii Rusiei ?

Câte-un moșneag, vorbea cu tâlc,
Ținându-și sub bărbie bâta :
— Rusia-i mare, n'au s'o bată,
Să fie nemții mai p'atăta !...

Iar un soldat german cu rânjet,
Frecându-se voios pe mâni,
Ii spune cuiva pe nemțește :
„Așa... vreo patru săptămâni...”

Așa... vreo patru săptămâni...
O lună, două, apoi trei,
Și lunile în ani se-adună
Și anii se'nmulțesc și ei.

Vin vești în țară tot mai rele,
Mai proaste'n fiecare zi.
În haina ruptă a minciunii
Cu greu le poți învălui.

Pe cei plecați îi soarbe stepa —
Sunt partizani la orice pas,
Vin oști furtună, vifor groaznic,
Nu-i chip, acolo, de rămas.

Mașina de război își frânse
La Moscova în sânge botul.
Se plâng, se vaită mareșalii
Vrei, fűhrere, să pierdem totul ?

Dar Hitler scrie „V” pe arme,*)
Victorie, și-acum : nainte !
La Stalingrad, pe Volga mândră,
E tocul morții cel fierbinte.

Nu vrea, nu vrea bătrâna Volgă
Crumazul să și-l pună'n jug
Și buzele-i îmbujorate
Pe dușmani în genuni îi sug.

*) Când, în urma succeselor armatelor sovietice, era limpede cum va sfârși războiul, englezii au început să folosească litera „V” în sensul de victorie. Dar Hitler, ca să conjure pe semne destinul ce nu i se mai dovedea de loc favorabil, a început să-l întrebuințeze și el în acelaș sens, pentru că victoria, ci-că, îi revenea lui. Gazetele fasciste din țara noastră, ca să placă hitleriștilor, îl aveau imprimat mare peste prima pagină.

Uralul și-a trimis flăcări
Și tancurile toate'ncoace.
Siberia-și întinde brațul:
Poftim război, căci n'ai vrut pace!

Din Moscova, dela Kremlin,
Le-a spus o vorbă înțeleaptă
Popoarelor, slăvitul Stalin:
E dreaptă cauza noastră, dreaptă!

Și vrerea de-a zdrobi dușmanul
Lovește greu ca o secure,
Nu-i forță'n lume să-i oprească
Pe oamenii'n mantale sure.

Se clatină divizii frânte.
Doar Goebels buimăcit îndrugă...
E liber însă Stalingradul,
Iar hitleriștii sunt pe fugă!

I-au pus pe doftaniști să stee
La Caransebeș, la'nchisoare.
Acolo plămădeau acum
Venirea zilelor cu soare.

Slărniseră în țară setea
De tot mai dâră 'mpotrivire —
Tovarășului Dej dușmanii
Căutau să-i prindă din privire

Vr'un semn și-l ascultau ce spune,
Ca vremii tâlcul să-i priceapă,
Simțeau cum zi de zi puterea
Lor printre degete le scapă.

Drăghici și Bodnăraș, în taină,
Prindeau din lumea'ntreagă știri.
Un radio aveau sub scânduri,
Ascuns, nebănuț de sbiri.

Se'ntruchipa, treptat-treptat,
Un sâmbure de viață nouă
Ce trebuia coaja fascistă
S'o spintece, s'o rupă'n două.

Erau acolo Teohari,
Miron și Chivu, gata toți,
Cu alți tovarăși împreună,
Să'nfrângă trădători și hoți.

Se 'nspăimântau dușmanii singuri
Că luptătorii nu se gată.
Vin alții, de i-ai prins pe unii —
Sunt luptători în țara toată!

Dar prea e mică închisoarea,
Să'ncapă toți, și vechi și noi, —
În lagăr îi adună 'ntr'una,
Subt pază aspră de război.

Și vin într'una comuniștii
La Târgu-Jiu, la Târgu-Jiu;
Acolo stă, ținut în lagăr,
Acum tovarășul Gheorghiu.

Asupra lui stau ochi o mie,
Păzescu-l — nu cumva să fugă,
Căci bate vânt de primăvară,
De libertate și de ducă...

Ce-i drept, zăpada-i încă groază
Și poate încă să mai cadă —
Dar a'ncolțit de mult sămânța
Subt straturile de zăpadă.

Așteaptă soarele să vie,
Să-i rupă colții lui Gerilă,
Viața nouă să țâșnească,
Să frângă lanțuri, hulă, silă.

De-acum, scăpaseră o seamă,
Și Bodnăraș era cu ei —
Nădejdea'n inimi incolțise,
Erau pe ducă norii grei.

— Sosi de două ori în taină
Pe Jiu, în lagăr, Bodnăraș.
I-aproape clipa și-i aproape
Armata Roșie de Iași.

Puternic suflă vântul proaspăt
Vestind sosirea altei ere.
Ca frunza tremură burghejii,
Când stă pe creangă a cădere.

Că Churchill ăla nu mai vine...
Și zăbovesc americanii...
— Ci-și inmulțea pe zi ce trece
Partidul nostru partizanii.

August e luna. Vara'nclină
Spre toamnă cumpăna încet
Va fi o toamnă grea de roadă,
Va curge mustul berechet.

Va fi cu sbucium însă toamna,
Sunt nori în zare, de furtună;
Dar de-o fi vântul mai puternic,
Avem pe urmă vreme bună.

E totul gata. Inc'odată
Se 'mbrățișă la despărțire
Cu bunii, scumpii vechi tovarăși,
Drag cuprinzându-i în privire.

— Cu bine deci, iubiți tovarăși
Și să vă văd curând cu bine.
N'am să mă mai întorc aicea, —
Voi veți veni curând la mine.

Doi oameni trec prin întuneric
Cu pasu 'ncet și măsurat,
Tovarășul Gheorghiu e unul,
Un bun tovarăș celălalt.

El are grijă de acela
Ce prin hățiș de beznă pleacă,
În preajma zilei însorite,
Din lanțuri zorii să-i desfacă.

Incet, trec sârmele ghimpate,
Ca nevăstuicile prin gard.
E liniște. Și seara-i deasă,
Doar stelele pe boltă ard.

Acum cu grijă se strecoară
Spre „Cimitirul Polonez”
Ca două umbre 'n umbra nopții,
Nici nu-i auzi și nici nu-i vezi.

S'opresc și-ascultă. Parc'aud
Cum vine lin, un pas ușor.
„E bine!” — zice 'nsoțitorul.
Acesta este omul lor.

„V'am arestat!” — șoptește el
Cu voce caldă, prietenească.
S'au înțeles ca „arestați”
Prin santinele să răzbească.

Stau santinele două rânduri,
Au și ajuns la primul rând.
„Stai! Cine ești?” — „Poliția”
Răspunde glasul detunând.

Și trec 'nainte „arestații”,
Soldatul nu mai spune cărc.
S'au strecurat printre primejdii
Așa ca vidrele prin smârc.

Acum cu pas întins tustrei
Grăbit către boschet se 'ndreaptă,

Acolo unde doi tovarăși
Cu o mașină îi așteaptă.

E un tovarăș. Dar mașina ?
Și e târziu. Ce-o fi cu ea ?
Și nu-i timp de pierdut acum.
Și vremea tot trecea, trecea.

— E ceasu-aproape unsprezece.
Răsare luna peste-un ceas.
Nu-i chip să așteptăm aicea.
Nu-i loc aicea de rămas.

— Vă arestez din nou. Și haidem
Pân'la Depozitul cu arme.
Sosiră. Sfășie văzduhul
Semnalele unei alarme.

Trec avioanele prin noapte
Cu hurelul greu și surd.
Și 'n timp ce încercau o chee,
Plecăm ! — grăi fugarul scurt.

— Sosise 'n fine și mașina.
Iar luna se 'nălța încet .
Sub raza ei și sub alarmă
Porni mașina din boschet.

— Privi în urma ei prin noapte
Țăranul nostru, om sărac,
El, paznicul dela Depozit,
Slăvită-i fie fapta 'n veac !

Și-acum pe urmele mașinii
Să o pornim grăbit și noi.
Dar, iată, până s'o ajungem,
S'a și oprit într'un zăvoi.

O mierlă flueră 'n tufiș,
Pe semne vrând să dea de veste

Că-i oaspe nepoftit pe drum —
Trecu, și nimeni nu mai este.

Iși îndesește și mai tare
Zăvoiul umbra, deasa, groasa,
Să țină 'n taină că 'ntre sălcii
Un bun prieten are casa.

Mecanicul, om mai în vârstă,
Prieten vechiu din București,
Se sbate: „Pui să tai, bătrâno! —
Dar un pahar de vin dorești?”

La oaspeți cată cu iubire,
Nu știe unde să-i mai pună.
„Gheorghiță!... Măi Gheorghiță dragă!...”
Dar a uitat ce vrea să spună.

Și pe tovarășul Gheorghiu
Il strânge 'n brațe ca un urs.
Apoi o clipă stă pe gânduri...
„Măi! anii ăștia greu s'au scurs!”

Dar ce tot stau eu să vorbesc?
Hai, bătrânico, mai degrabă!
Că oaspeții or fi flămânzi.”
Apoi vorbește iar și 'ntreabă.

Dar oaspeții sunt frânți de cale.
Numai tovarășul Gheorghiu
E proaspăt ca izvoru 'n munte
Și ochii-ard ca focul viu.

Spre seară cerul s'a 'norat
Și 'ncepe ploaia cu găleata.
Dar nu-i nimic. Cu-atât mai bine.
Pentru plecare totu-i gata.

„Of! ce prăpăd, grăiește baba.
Să nu scoți cânele din casă!
Bărbate! Nu-i lăsa să plece.
Pe vremea asta cum să iasă?”

„Plecăm, plecăm! — zice Ioniță —
Acuma să plecăm, acum.
E tocma bine-așa, că nu e
Țipenie de om pe drum.

La noapte se îndreaptă vremea.
Acum se strâmbă ea o leacă,
Să hâșăe jandarmii 'n casă,
Ca teafăr omul bun să treacă.”

Ioniță-i un țăran spătos,
El știe muntele de-a rostul,
Și știe ceva, bănuște :
„O 'ncepe doar și veacul nostru !”

Porniră călătorii noștri.
Pădurea parcă era plânsă.
Era 'n pâraiele umflate
Amar și jale multă strânsă.

Nu plângeți apelor, nu plângeți,
Nu plângeți, râuri și pâraie,
Că vine vremea, vine vremea,
Din voi lumină să răsaie !

Din valuri tulburi, sbuciumate,
Din ape, da, scânteii și pară,
Din unda rece o să iasă
Căldură și lumină 'n țară !

E noapte încă. Vântul rupe
Marama norilor și luna
Ca un lămpaș în fundul minei
Arată calea, văgăuna,

Să știe cum s'o ia drumețul,
Să iasă mai curând la drum,
La drumul mare ce-l așteaptă
Să umble slobod de acum.

Să umble slobod cel ce slobod
Își vrea poporu'ntreg și țara —

De dorul celor ce-l adastă
Ii arde inima ca para.

Zădarnic s'au trudit mișeii,
Cu fața galbenă ca ceara,
Să țină șoimu'n colivie,
Să lege'n lanțuri, primăvara.

Acum așteaptă cușca goală
În ea să-și iee locul fiara,
Să-i iee locul cei ce vrură
Să țină'n lanțuri primăvara.

Și sboară șoimul, rupse gratii,
Verigile de fier le rupse, —
Fiori străbat spinarea fiarei,
Ce țării sângele i-l supse.

Și sboară șoimul, larg văzduhul
În fața lui se desfășoară,
Despică raze răsăritul,
Și se revarsă peste țară.

Fiori străbat spinarea fiarei
Ce-a supt al țării sânge cald —
Aripi de șoim aude'n aer,
E șoimul în văzduhul'nalt?

Fiori străbat spinarea fiarei,
Căci freamătă'mprejur pădurea —
Hei! Iotri ce-ați lovit stejarul,
Vă tremură în mâini securea!

În răsărit, despică raze
Văzduhul, — soare uriaș
Răsare și s'aude clocot,
Cum tunul bubue la Iași.

Și soarele se'nalță falnic,
Și sboară ca săgeata șoimul,
Căci omul e acum ca șoimul,
Căci aripi are, aripi, omul.

Spre București, cu nerăbdare,
Tovarășul Gheorghiu se'ndreaptă,
L-așteaptă-ai săi de mult să vie
Și un popor întreg așteaptă.

Se joacă'n șesuri vesel Oltul
Și zângănește'ncet din zale --
Și râde Argeșu'n câmpie
Cu toate valurile sale.

Iar holdele s'au prins în horă
Și calcă haturi și răzoare,
Să crape de necaz boierii, --
Și vântul chiue în zare.

Căci a venit de-acuma omul
Ce știe cum să ducă hora
Și să trezească dor de cântec
În inimile tuturor.

-- Pe ramurile grele'n soare
August își rumenește rodul,
Dar n'au să-l mai culeagă furii,
Culegător va fi norodul.

-- Prelung răsună o sirenă
La o uzină de departe.
Tovarășul Gheorghiu s'oprește,
La inimă sirena'l arde.

Își lasă capu'ncet în jos
Și parecă-și aduce-aminte...
Mai stă o clipă și ascultă,
Apoi pornește înainte.

Își simte pasul în țărână,
Își simte pieptul mai fierbinte,
Își simte pumnul cum se strânge,
Și merge, merge înainte !

EPILOG

Eu știu, — de unde contenește
Să spună mai departe cântul
De suitorul drum al vremii,
Vieața nouă-și ia avântul.

E pragul unei mândre ere
Acolo unde noi stătum,
Se naște-un secol de mărire,
Se pierde-o lume veche'n fum.

Cătușe grele, jug, robie
De două mii de ani purtate,
Cu răsvrătire și cu ură,
Au fost de-apururi sfărâmate.

E zi cu roșu însemnată
August al nostru două's'trei
Din anul patruzeci și patru.
E zi de slavă și temei.

Nu'n calendar a fost ea scrisă,
Cu roșu, zi de sărbătoare,
Ci pe pământul țării noastre
De oștile liberatoare !

Acela ce-a fugit din lanțuri,
Ca vieții drum să-i netezească,
Știu pe mâna de călău
Cătușe să incolăcească.

Așa se zămisli din noapte
Acea slăvită zi cu soare :
In lupta desrobirii noastre
A biruinței sărbătoare.

Nu'n calendar a fost ea scrisă
Cu roșu, ci pe glie'n țară,
Ostașii roșii cu ai noștri
Ogoarele le'mpurpurară.

Și pe ruinele lăsate
De dușmani s'a'nălțat drapel,
Pe care-i scris cu foc și sânge
Al vieții noastre falnic țel.

Neclătinat, mai sus, mai mândru,
Tovarășul Gheorghiu îl ține,
Să fremete de-asupra vieții
Ce s'a clădit peste ruine.

E steagul marilor victorii
Ce bate 'n vânt desfășurat,
E steagul ce Partidul nostru
Biruitoare l-a ridicat.

Azi riurile altfel cântă
Când intră'n clocot în turbină,
Când urcă'n fire de aramă,
Să dea căldură și lumină.

Și altfel cântă spicu'n holde
De când aripile nădejdi
Nu-s retezate de aceleași
Vrăjmașe mezuini și mejdii.

Sirena din uzine astăzi,
Când în văzduh prelung răsună,
Nu silă de-a trăi trezește,
Ci dragoste și voie bună.

E altul omul, alta țara,
Lumina'n față și înaltul;
Iar omul care urcă drumul
E'n fiecare zi mai altul.

Căci dacă-i greu să mergi'nainte
Și'n piept te mai izbește valul,
Vezi totuși drumul care sue,
Il luminează cincinalul.

Și dacă'ncearcă iar dușmanii
Morminte să-ți scobească'n cale,

Azi altfel ști-vei să-i întâmpini, —
Stegarul luptei este Stalin !

— Dar nu încap în cântec toate
Și nu'ncap într'un singur cânt.
Eu din trecut am prins un murmur,
Când riul era subt pământ.

Azi riul curge larg în soare
Și riul e întreg poporul,
E viața rodnică'n victorii,
Și soarele e viitorul.

Iar ca să spun cum ne îndreaptă,
Spre zări cu soare ce n'apune,
Acel ce-a fost și ieri în frunte,
Alt cântec voi clădi pe strune.

Alt cântec, nou, mai plin, mai tare,
Cu ritmuri și măsură gravă, —
De e măsură să cuprindă
În cânt a vremii noastre slavă.

IN PRAGUL PRIMĂVERII...

1

Peste noapte, viscolul se îndârjise și mai mult. Venit din largul Bărăganului, izbea măruntele și rarele așezări omenești din această parte a Bucureștilor, cu furie reînoită. Valuri întregi de zăpadă spulberată, răsu-cită în trâmbe lungi de pulbere plutitoare sau vârtejuită în coloane mișcă-toare, albiseră zarea nopții și-i înfundaseră depărtările — ca un zid uriaș de fum și de colb de ghiață. Până la un pas, vederile erau împânzite de roirea bezmetică a omătului stârnit de pe culmile teșite ale nămeților sau adus din nemărginirea văzduhului câmpiei. Șueratul sârmelor de telegraf, vuetul vântului scăpat pe câte-o gură de uliță îndepărtată și mugetul ne-întrerupt al acestui neîmblânzit potop, stăpâneau deopotrivă pustiul întin-derilor de aici, dintre oraș și Bărăgan.

Pe linia de garaj a haltei Titan, întorsă într'un arc deschis spre inima câmpului, se sgâlțâiau — scuturate de crivăț — cele cinci vagoare de vite în care era cantonat detașamentul de muncă c. f. r. Vântul își lăsa zăpada la adăpostul lor și troianul crescuse de sub roți până'n podina și în pereții de lemn subțire ai căsuțelor. Printre gratiile de fier bătute în locul ferestrelor, prin spărtura ușilor mari și grele — care tremurau pe role, pulberea cea mai fină pătrundea înăuntru într'o cernere mărunță și liniștită, ca de adânc de văgăună ocolită de viscol. În spatele vagonului din cap, sentinela tropăia fără întrerupere, sărea și se mișca să n'o cuprindă gerul și înghețul. Ascuns între tampoane, un felinar micuț își licărea sămburele de lumină ca dintr'o altă lume.

În vagon, liniște și frig, întunecime. Pe jos, peste un străț sărac de paie tocate de atâta vânzoleală, întinși pe mai multe rânduri, ca la cinci-zece de oameni. Dedesubt, în afară de pleava asta, nimic altceva; deasupra, desfășurate în lung, o pătură la șapte-opt; pieptul și capul, picioarele celor de sub ea — neacoperite. În dreptul ușilor și al ferestrelor cu grilaj, zăpadă troienită. Când urgia de afară se întărea și se clătina vagonul de parc'ar fi dorit să-l răstoarne, vântul zbucnea înăuntru și mai rece și mai tăios.

Oamenii — cei mai mulți trecuți de vârsta armatei — concentrați pentru muncă în detașamentele căilor ferate de luni și ani întregi, se

luptau pe tăcute cu somnul și cu frigul, așteptând zorile. Lungiți pe o parte se îngrămădiseră unii în alții, căutând fiecare căldura celuiilalt. Dar zdrențele în care erau îmbrăcați, paiele puține, păturile brumate de zăpadă, nu le mai puteau protegia dulceața somnului răvnit de atâtea nopți. Pe jumătate înghețați, dărdăiau cu dinții și cu pumnii strânși, suflând cu întrerupere, împrăștiat și greu. Din când în când, se auzeau oftături prelungite, sudălmii și blesteme, gemete scrâșnite. Câte unul, care nu mai putea îndura mâncărimea pielii de pe burtă și șolduri, începea să se scarpine înfuriat, trezindu-i și pe ceilalți din această amăgitoare amorțeală. Alții dormeau cu câte o mână vârată în căușul subsuorilor rănite de atâtea pișcături.

Spre ziuă, Vasile Bălașa renunță să se mai lupte cu somnul care nu mai venea. Se răsuci cu greu între trupurile celor de lângă dâns și rămase cu fața în sus, așteptând. Cu o mână, strânse un pumn de paie de sub mijloc și-l așeză sub ceafă, să-i fie capul mai ridicat. Iși trase și mai mult căciula terfelită peste urechi și frunte și-și împreună palmele în fața gurii, la căldura răsufării. Prin întunericul vagonului, nu vedea decât albul zăbreliț al ferestruicilor. De-afară, auzea urlatul viscolului înfuriat și ca o ceață răcoroasă îi umezea obrajii zăpada mărunță, pătrunsă în vagon.

Bălașa era țăran sărac, de-aici de aproape, din Vârtoapele — la numai un ceas de mers cu trenul pe linia Olteniței. Trecuse de patruzeci și cinci de ani; la concentrare, nu-l mai găsiseră bun pentru front și de aceea îl dăduseră detașamentelor de muncă dela căile ferate. Acasă, nu avea decât un pogoan de pământ din zestrea nevestei. Munciseră ani întregi pe moșia Stănculesei, împreună cu copiii, ca pălmaș. Cel mai mare căzuse la Cotul Donului, unde fusese împins în războiu nedrept de către moșieri și fabricanți. Nevasta acestuia, rămasă cu doi copii, trăia în timpul din urmă tot la dânsul. Cel mai mic, Dumitru, lupta acum pe frontul din Ungaria, împotriva hitleriștilor. De zece luni decând era concentrat, nu mai dăduse pe acasă; gândea că praful și pulberea se alesese de tot ce mai avea, că viața de câine și de rob pe care o duseseră împreună mai înainte, devenise și mai grea pentru ai săi.

Inchise ochii și oftă. De câțiva timp era și mai sleit de puteri și parcă îi era și teamă să se mai gândească la dânsii. Se îndoia de fericirea zilelor ce le așteptase odată cu întoarcerea războiului spre nemți și uneori, se împăca chiar cu faptul, că într-o dimineață va trebui să-l scoată și pe dânsul din vagon, înghețat, ca pe atâția alții. Măcar de i-ar scăpa din foc copilul și de s'ar întoarce acasă întreg și sănătos, să vadă mai departe de rostul gospodăriei!

Dar uite, de ieri dimineață, toți de-aicea fierb și se frământă, de-o veste care-a lăsat-o unul între ei. Și gândul acesta l-a făcut și pe Bălașa să nu mai poată ațipi nicio clipită. Dacă li se va face dreptate, așa cum se zvonește, atunci și viața lor va fi alta; altfel, tot degeaba... În Vârtoapele, sunt două moșii; pământ, cât vezi cu ochii de jur împrejurul satului, să ajungă cu prisosință tuturor săracilor, celor de pe front, văduvelor și mai ales celor fără o unghie de loc... Eh, dacă s'ar putea rezezi acuma pe-acasă, pentru vre-o câteva zile... să vadă ce-i pe-acolo... sau poate mai bine în primăvară, să semene bucățica aia de pământ, să nu-i mai moară nevasta și nepoții de foame... Ce-or mânca ei acum? Cu ce s'or încălzi?...

Stănculeasa s'a căinoșit și mai rău... Să plece; dar cum? Căpitanul cere o mie de lei pentru fiecare zi învoită... de unde să ia atâția bani? Dacăr îi avut, ar fi dat atuncea, când l-a concentrat și scăpa și el, cum au scăpat toți ai lui Tucaliu... Mai zilele trecute, au plecat chiar de aicea din vagon, doi — pe câte cinci zile cumpărate cu câte cinci mij de lei... El, de unde să dea?

Gândurile îi fură întrerupte de tremurătura vagonului zguduit de vânt. Pe dedesubt, pe sub podină, viscolul sufla și mai turbat. Isbită în iereastră, zăpada cădea de sus și mai deasă — într'o spulberare albă, abia simțită. Își șterse fața cu măneca surtucului și se întoarse din nou pe o parte, cu spatele înghețat în burta celui alt. Gândurile îl năpădiră iar... Făcea concentrarea cu încălțăminte și haine de acasă... plecase în primăvara trecută cu ce avusese și el... cu opinci, cu surtucul și pantalonii peticiți, cu căciula veche și roasă, toate avute de ani și ani. Dar în primăvară, vara și toamna ce trecuseră, în munca dela terasament, totul se distrusese. Il prinsese iarna jerpelit și sdrențuit, cu coatele și genunchii goi, fără opinci, cu picioarele înfășurate în cârpe și apărute de câte-o bucată de cauciuc, legată cu ațe de glesnă... Slăbise de nu-l mai cunoșteai... îi terciuiseră viața munca grea și mâncarea proastă, frigul și neomenia, grija celor lăsați fără de sprijin acasă. Arăta mai rău ca o vedenie, cu fața gălbejită și suptă, năpădită de barba și mustățile nerase de luni întregi, cu ochii ascunși în fundul orbitelor... Le spusese că vor primi în schimb costul îmbrăcăminte și al încălțăminte; dar în fiecare lună iscăliseră alt rând de tabeluri și niciodată nu ajunseseră banii și până la ei...

De aceea, își pierduse Bălașa încrederea și nădejdea. Inșă vorba celui ce-i răscolise ieri cugetul și inima, îi picurase în suflet putere nouă. Și tot ea îl făcuse să se svârcolească toată noaptea, fără de astâmpăr.

Își simți amorțit umărul pe care sta și se întoarse iar cu fața în sus. Cel din dreapta sa tuși de câteva ori, scuiă între paie și se răsuci și el, pe spate. Mormăi:

— Nu dormi, nea Vasile?

— Nu! — îi răspunse în șoaptă Bălașa. — Tot te ține în piept, Gaiță?

— Tot! — îi răspunse celălalt, apucat de-o nouă tuse.

Gaiță Nicolae era de fel din județul Roman. Răcise, când lucrase în toamnă sub ploi și dăduse repede în tuberculoză. Era mai târâr ca dânsul; făcea concentrare de un an și jumătate și avea acasă trei copii.

— ...bre, nea Vasile, — reîncepu Gaiță încet, — n'am putut să adorm deloc de gânduri... dac'o fi să fie precum a spus *ăla* ieri, are să fie bine... Ai, cum zici c'a spus?

Bălașa își întârzie răspunsul; își mai suflă oleacă în pumni și-i vârî apoi sub pătură, între dâșii. Se făcuse liniște; numai vagonul scârțâia sub izbitura viscolului, ca o șandrama.

— Nu spui? — îl întrebă Gaiță nerăbdător.

— Spun — vorbi Bălașa, — eu nu l-am văzut... am auzit și eu dela alții... a fost în vagonul din celălalt capăt, ieri noapte, către ziuă... e de-aici, de peste șină, dela Malaxa... muncitor...

— ...muncitor — îngână Gaiță; — ...și ce-a spus?

— ...spunea, că în primăvară intrăm cu plugurile în moșiile boerești... că *isploatare* asta a boierilor e gata, se va sfârși... că toate pământurile lor

vor trece la noi, vor fi ale noastre... că mai întâi, vor primi pământ cei de pe front, văduvele, invalizii și cei ce nu au, sau au prea puțin...

— Păi, asta înseamnă pământ, nu glumă... La noi, sunt trei moșii; mari, de-or să ajungă satului întreg... Tot pământul o să li-l ia?

— Așa spunea, că tot... o să li se lase și lor ceva, acolo, pe lângă conace...

Tăcură. În partea cealaltă a vagonului se auzeau paiele foșnind. Cel din stânga lui Bălașa se întorsese și el cu fața în sus și asculta.

— Atunci o să le piară sămânța! — grăi zămbitor Gaiță.

— Cui?

— Cui... boerilor!

— Și te doare, nu?

— Pe dracu!... Numai de-aș scăpa mai repede de aicea, ca să-mi primesc pământul... Făcui și socoteala... eu, șase pogoane trebuie să primesc... pe puțin, șase...

Gaiță vorbea greu, întrerupt din când în când de tuse. Mișcăta între dânșii, mâna lui Bălașa dădu de pieptul lui, umezit, scădat în nădușală. Pielea îi frigea ca un obraz îmbujorat de foc.

— Ce, te-ai aprins Gaiță?

— Da, mi-e cald... mai cald, ca niciodată... O să fie bine, nea Vasile, nu? ...Șase pogoane... jumătate am să le cer în luncă... am dreptul, că n'am nici o brazdă și apoi și câte-am îndurat dela boeri și aici...

În vagon, oamenii începură să se foiască. Se vedea că somnul nu reușise să le alunge gândurile. Unul câte unul, se întorcea tot cu fața în sus și cu ochii deschiși privea în întuneric, asculta vorbele celorlalți sau șoaptele cugetului. De frigul și de zăpada din vagon, de vuetul crivățului de-afară, uitaseră de multă vreme...

— ...la noi, — vorbi unul mai din fund, — sunt patru moșii... boeri care ne-au supt până la sânge... dar în toamnă, nici unul n'a semănat, nici măcar o brazdă... și nici nouă nu ne-au mai dat... Toți au fugit și-au lăsat pământurile pârloagă, să ne secere foametea... Hoți, mama lor!

— ...eu sunt din Cosminele, din Prahova... începu cel din stânga lui Bălașa, — noi, din moși strămoși clăcășim pe cele două moșii de cinci mii de hectare... palmași am fost o viață întreagă, robi la curte... în dijmă am înuncit toate aceste pământuri... grea dijma.. din patru, trei lua boerul și una omu'!

Șuerul vântului crescuse; se auzea ca un fluerat prelung și chinuit, rătăcitor prin noapte. Un val de zăpadă lovi în plin grilajul ferăstrucilor. Peste cei de sub ele, neaua aspră și rece cădea involburată.

— Ori aicea, ori afară, tot un drac! — gemu unul dintre cei care primiseră zăpada în față. Acasă, ne macină viața boerii și jandarii, precepția... aicea, ăștia... vai de mama noastră!

— Țară de haram! — grăi altul ca un ecou.

— Viață de câine...

— Ne-au umplut păduchii și râia... suntem fără cămăși, în trențe și fără de foc, pe câmp, în mijlocul iernii.

Într'un colț al vagonului, unul se sculă și după ce se scotoci prin buzunare, scăpără din cremene, ca să-și aprindă țigara. Se cocoloși apoi lângă peretele de scândură și începu să vorbească, în timp ce trăgea din când în când, câte un fum.

— Păi, bine-a spus-o cel dela Malaxa... e timpul să punem mâna pe par... așa nu mai merge... ne ridicăm și lovim în dreapta și'n stânga, până le-o pieri neamu'! — Trase din țigare lung, cu sete. Fața-i bărboasă și partea aceea de vagon se lumina pentru o clipă, ca sub un licărit de lumină. Continuă: — Am patru copii acasă... niciunul bun de muncă... i-am lăsat c'o baniță de mălai în covată, că astă toamnă, boerul nostru n'a cules porumbul de pe moșie... n'a vrut să-l dijmuiască... a rămas tot pe câmp, de l'au acoperit nămeții... Ce-or mânca, doamne, ai mei?

Ascultându-l, Bălașa se gândea cu mulțumire, că totuși, acasă la dânsul, parcă, parcă era ceva mai bine; aveau o vacuță. Vor avea muierile ce mulge pentru copii și-și vor mai amăgi foamea... cât de cât, până în primăvară, când or primi pământurile...

— ...la noi — vorbea un altul, — notarul și ȋrmarul, jandarii, ne-au mâncat! Pe bogătani i-au scăpat de concentrare și de front... pe cei de-au avut unde pune sfeclă, deasemenea... islazul care a fost al comunei, l-au împărțit între dâșii, cu agentul agricol și cu cei cu pământ mai mult... richizițiile, toate, pe capul nostru au căzut...

— ...phă! Păi, să-ți spun eu cum a fost la noi... — îl întrerupse un glas, — când am intrat în Rusia, boerul și-a adus deacolo tractoare și vite furate... vaci bune de lapte... acuma le-a ascuns... a trimis în loc, vacile noastre...

Pentru un timp, tăcură. Pe deasupra urgiei de afară, șueratul unei sirene pătrunsese totuși, până la dâșii. Câteva clipe numai și alte asemenea sirene dela toate fabricile din jur își uniră vuetul, ca într'un semnal de alarmă.

— E cinci — grăi Bălașa.

Oamenii tăceau, ascultând chemarea de dimineață a sirenelor.

— Asta e dela Malaxa! — grăi Gaiță.

Toți ceilalți își ascuțiră auzul urmăind glasul celei mai apropiate direct fluerături. Uneori, acesta se mai domolea, se subția sau dispărea răpus de viscol, dar izbucnea din nou parcă și mai întăritat și mai puternic.

— ...se svonea, că astăzi vine iar! — grăi unul din dreptul ușii.

— Cine să vie? — întrebă Bălașa.

— Cel de ieri... muncitorul dela Malaxa.

— Aha!

Vorbirea le fu întreruptă de zăngănitul rotelor pe care ușa alunecă într'o parte. Vuetul crivățului se auzea acum în toată puterea lui și un val de zăpadă fusese repezit cu sălbăticie înăuntru. Sentinela apărută pe scările vagonului, se ridică greoi pe podină și trase ușa iarăși la loc, cu sgomot. Tropăi; cu mâinile înghețate își scutură zăpada de pe umeri și de pe piept și-și lăsă arma să bocăne cu talpa-i de fier în podea.

— Dece nu dormiți? — întrebă el.

Din întuneric, zeci de ochi îl priveau nedumeriți, ascunși și bănuitori.

— De! răspunse cel care fuma în colț. — S'au încălzit păduchii și râia... ni-i teamă c'om înțepeni aici...

— Da' ce-i? — îl întrebă Bălașa.

Sentinela tăcu; înăuntru se simțea o liniște încordată, aspră. Mai apoi, făcu un pas spre mijlocul vagonului și șopti:

— ...mă, acuma trebuie să sosească iarăși cel de ieri... Ce fac, îl aduc la voi?

— Adu-l! — strigă Gaiță, ridicat într'un cot. — Adu-l, frate, aicea!... Ia, te uită!... De ce ne mai întrebi?

O mișcare surdă se produse printre oameni. Paiele foșneau împinse spre pereți și șoapte ușoare începură să se înlănțuie într'un murmur neînțeles. Unii se ridicau, se scuturau de pleavă peste capetele celorlalți și se ghemuiau apoi rezemați de peretele rece, cu picioarele sub pătură. Cei mai mulți însă rămaseră cu fața în sus, cu mâinile întoarse sub cap, tăcuți și gânditori. Când se făcu din nou liniște, soldatul din gardă vorbi scurt:

— Bine! Da' ...mucles!

— Nici vorbă, — îl asigură Bălașa, numai noi o să știm și cu Nae Toboșaru'...

Oamenii izbucniră într'un râs sfios, în glumă mai mult.

— Atunci, îl duc la alții... — îi amenință sentinela.

— Nu! — se opuse Gaiță. — Adu-l frate!... După ce-o pleca, gata, toți de-aicea am amuțit!

— O să mă mai gândesc! — răspunse soldatul.

După aceasta, trase ușa, coborî și-o închise iar. Înăuntru se lăsase o tăcere grea, adâncită de încordarea așteptării. Câteva clipe trecură încet, lungi — cât niște ceasuri întregi. Curând, Gaiță își pierdu răbdarea. Se ridică în picioare și săltându-se pe vârfuri, se apucă de rama grilajului de fier din ferăstruică. Își încordă mușchii slabi și se sălță în aer până ce ochii îi putură privi afară, în vânzoleala viscolului. Rândurile de șine înlinse până în poarta uzinelor luceau argintiu, sclipind. Vântul spulbera toată zăpada de pe terasamentul lor și-o repezea în zidul mare, roșu-întunecat, al fabricii. Până acolo nu era mai mult de două-trei sute de metri. În vârful stâlpilor de pe lângă gardul uzinei și aicea, printre șine, tremura câte un sâmbure de lumină. Incolo, nici o mișcare; pustiu.

— Ce e, Gaiță?... Se vede? — îl întrebă Bălașa.

Țăranul se lăsă în jos, apucat de tuse. Răspunse cu greu, sforțându-se:

— Nimic!

Când vru să se așeze însă, un fluerat haiducesc străbătu prin viscol. Gaiță se ridică din nou în dreptul grilajului și înlemni cu ochii ațintiți afară. De lângă vagonul lor, sentinela își rotea chipiul pe deasupra capului, într'un rotocol larg. Încă o clipă și din valul zăpezii spulberate, de acolo — de lângă ziduri, se desprinsese o umbră de om. Înainta cu pașii mari și apăsați, plecat împotriva viscolului ce-l izbea în piept și'n față.

— Vine, fraților! — strigă Gaiță și-și dădu drumul în jos, grămadă peste podea.

Oamenii se foiră iară. Unul din dreptul ușii se ridică și-o trase într'o parte făcând loc de trecere. În golul acesta, apărură capul sentinelei și cu al celuilalt. Cel dinăuntru întinse mâna și ajută muncitorului să se urce. După aceea, ușa trosni, închisă pe dinafară de sentinelă.

În vagon, nu se vedea prin întuneric decât umbra celui sosit.

— Noroc, tovarășilor! — le vorbi acesta hotărît, dar blând.

— Noroc! îi răspunseră cele câteva zeci de glasuri, ridicate într'un murmur înfundat și plin.

— Toată noaptea te-am așteptat, mă, frate! — începu nerăbdător Gaiță. — ...toți te-am așteptat... Ia, spune... spune, cum îi cu pământurile...

— Eu sunt lăcătuș, de-aici, dela Malaxa... — începu celălalt.

Cei care erau lungiți se ridicară într'un cot, cu fețele spre dânsul. Ceilalți se ghemuiră și mai bine în culcușul paielor. Lăcătușul se așează în nișlocul vagonului pe un cușar adus din fund, de cel care-i deschisese. De unde sta, Vasile Bălașa nu-i vedea decât conturul înturecat al pieptului și capul. Glasul i se auzea însă, limpede și grav, ca de moșneag sfătos.

— ...v'am spus-o de ieri, că'n primăvară, voi trebuie să intrați cu plugurile în toate pământurile boerești... adică ale voastre, ale celor ce le munciți cu adevărat... și nu mai e mult nici până atunci... Timpul acesta se apropie... voi trebuie să faceți însămânțările pe pământul vostru... Așa, că nu-i vreme de pierdut!

— Nu-i! — îl întrerupse unul din fund; — și-i bine și cum spui, că pământurile sunt ale noastre, ale tuturor... Dar ce crezi, boerii o să ne lase să le luăm...? Nu!

— Sigur, că nu! — îi luă vorba lăcătușul. — Și dacă o să așteptați să vi le dea ei, atunci de bună seamă că nu le veți mai avea niciodată... Mă, tovarășilor... fraților... păi, voi trebuie să vă luați singuri ce-i al vostru... soarta voastră stă în mâinile voastre... trebuie să vă strângeți rândurile, să vă uniți puterile și să loviți... fără cruțare... Altfel, nu veți avea pământ!

— D'apoi și guvernul zice, că ne dă... — vru să-i întărească spusele unul de-alături, de lângă dânsul.

— Tii! — făcu lurg lăcătușul. — Dac'o să așteptați să vă dea guvernul ăsta... adio pământ!... Păi, cine conduce guvernul, fraților? Rădescu! Ori, el este omul lor, pus de ei acolo, ca să le apere moșiile. Ce spune el?... Că nu este acuma momentul trecerii pământurilor în mâinile voastre... că reforma trebuie chibzuită, — adică, vedeți dumneavoastră: ce să dea, cum să dea, cât să dea, cui să dea?... Ehe, e cu cântec asta... vor să vă ungă ochii cu câte ceva, și cine știe când, și-apoi și ce-or da, să încapă tot pe mâinile bogătanilor... Cunoaștem noi jocul ăsta mincinos al boerilor și al slugilor lor... Zice, că s'așteptăm pacea... adică, să treacă primăvara, să rămână pământul neînsămânțat, și să ne îngenunché cu foa metea... Acuma e timpul!

— Așa este, — sări Gaiță; — dac'o s'așteptăm dela boeri, o să primim noi pământ, când ne-om vedea ceafa.

— La paștele cailor! — rosti un altul tocmai din fund.

— Ziua aia, n'o să vină niciodată! — grăi Bălașa convins.

— Ei, până atuncea, ori moare măgarul, ori...

— d'aia zic, — continuă lăcătușul, — că acuma e momentul... e timpul să ne alegem singuri drumul... suntem chiar la răscrucea a două drumuri: unul ne duce la viața care a fost, în jugul boerilor, sub stăpânirea și jaful lor, — iar altul, la viața pe care ne-o vom clădi-o singuri, așa cum vom dori... Acuma trebuie să alegem...

— Da... acuma, — murmură ca un ecou Bălașa; — nu mai e de așteptat!

— ...dacă mai pierdem timpul, ei prind rădăcini... se întăresc. Dece să mai așteptăm să ne dea ei, cât vor și cum vor... și să nu luăm noi tot, că doar al nostru este — și să-l împărțim cum vrem?

— Așa este! se repezi Gaiță înfierbântat; dar obosit, căzu repede alături de Bălașa; sufla greu și sub tusea ce-l scutura acum, oprise un timp discuțiile. Din întuneric, ochii oamenilor luceau aprins, scânteetor. Fiecare simțea în spate inima celui alt, zvâcnind. În așteptarea cuvintelor lăcătușu-

lui, tăcerea se reîntregise și parcă mai avan se năpustea în peretele vagonului zăpada înviforată.

— ...ei zic, că să'ntrebe poporul, dacă vrea reforma...

— Auzi, vorbă ! — se minună cel care deschisese ușa.

— ...d'apoi, poporul noi suntem, nu boerii ! — vorbea cu aprindere lăcătușul. — Dece să ne întrebe dacă vrem... asta o facem noi singuri... și pentru că vrem, facem și reforma... fără de ei... *acuma*... când vrem noi...

Gaiță îl asculta mulțumit, cu o fluturare de zâmbet în colțul buzelor. Se lăsase pe spate, furat de o moleșală caldă și plăcută, amăgitoare. Gândea la pământurile ce-or trece în stăpânirea lor și a copiilor lor. Acolo, departe, în Moldova pustiită de război se va schimba și cursul vieții lor... Iși duse o mână pe fruntea care-i frigea la fel ca și pieptul și parcă simți o înviorare sub răceala ei. Da, vor fi fericiți, așa cum le vorbea acum lăcătușul... și nu vor mai fi boeri... și nici jandarmi... și nu-și vor mai bate joc ca *acuma*, de viața lor, stăpânii... Căci ei vor fi stăpânii... va fi puterea muncitorilor și a țăranilor, uniți... puterea poporului...

Albul zilei găsi pe lăcătuș în mijlocul țăranilor. Intunericul din vagon se destrămasese pe nesimțite și-o lumină tulbure, vineție, amestecată cu umbre, stăruia înăuntru. Muncitorul stătea cu spatele spre o latură și cu fața spre cealaltă. Când putu vedea mai bine figurile oamenilor, îmbrăcămintea țerpelită, culcușul lor sărăcăcios de paie, i se strânse inima de durere. Dar își întări în același timp glasul și-și ridică pumnul amenințând. Bălașa nu-i vedea decât spatele și măciuca pumnului greu, întors ca o ghioagă în lovire. Ceilalți, sprijiniți pe coate sau de peretele vagonului, ascultau cu dragoste îndemnul său la luptă.

Dar în același timp, sirena uzinei sună intrarea schimbului de dimineață. Lăcătușul se ridică ; după ce vorbise celor din fața sa, se întoarse la cei spre care stătuse cu spatele.

— ...asta e, tovarășilor !... Dreptatea stă în puterea noastră, a muncitorilor și a țăranilor... pentru dobândirea acestei puteri, trebuie să luptăm acum.

Când îi zări fața, Vasile Bălașa rămase înmărmurit. Se ridică încet, pași printre picioarele și trupurile celorlalți și se opri alături de lăcătuș, cu ochii cercetători și cu o hotărîre ascunsă în priviri.

— Dumneata... tovarășe... nu te supăra !... Nu ești dumneata, al lui Dragostin din Vârtoapele ?

Lăcătușul tăcu ; ochii lor se întâlniră întrebători. Tăcerea celor din jur n'o mai putea tulbura acum nici măcar urgia viscolului. Ei urmăreau, cum lumirițele din ochii lui Bălașa și-ai muncitorului creșteau neasemuit de vii.

— ...matale ? — murmură lăcătușul ; — bre, nea Vasile, matale ești ?

— Eu, mă, neică ! — răspunse Bălașa. — Iată, cum am ajuns !

Mai întâi, mâinile lor se prinseră într'o încheștare pătimașă, plină de dragoste ; dar curând se plecară unul asupra altuia și se înlănțuiră într'o îmbrățișare lungă, neașteptată. Când s'au desprins, lăcătușul îi puse o mână pe umăr și-i vorbi prietenos.

— Ai îmbătrânit, nea Vasile ; gata, să nu te mai recunosc !

Bălașa clătină numai capul, fără de cuvânt. Pe el, îl muncea un gând :

— Mă, Răducule, parcă erai închis ? !

— Am fost, nea Vasile... am fost de mai multe ori arestat... mai înainte... acuma-s mobilizat pe loc, la uzină... lucrez tot aicea, la Malaxa... Tăcură.

Sirena sună pentru cea din urmă oară. Radu Dragostin strânse mâna lui Bălaşa cu aceeaşi dragoste.

— Mă duc... vin mâine dimineaţă iar... Noroc, tovarăşilor!

Lăcătuşul trase uşa, sări jos în clocotul viscolirii şi o luă de-a dreptul către şină, către poarta uzinei. Ingrămădiţi în uşa vagonului, toţi ceilalţi îi priveau îndepărtarea, tăcuţi şi gânditori.

— ...e dela mine din sat... din Vârtoapele... — vorbi cu mândrie Bălaşa; — ai lui stau gard în gard cu mine... de vreo unsprezece ani e plecat... cinci i-a făcut în fabrică... aici, la Malaxa, înainte de război... ceilalţi, şase, mai mult arestat... e comunist!

Departe, în poarta uzinei, ţaranii îi văzură şapca fluturată, învăluită într'un nou de zăpadă.

Dinspre celălalt capăt al şirului de vagoane, sentinela venea zâmbind, bătând cu patul armei în lemnul pereţilor:

— Deşteptarea!

Unul câte unul se întoarseră pe locurile lor să-şi grămădească paiele în colţuri şi să le acopere, spre a le feri de zăpadă. Ajuns la locul său, Bălaşa rămase un timp în picioare, gânditor. Când să se plece însă, îl speriasă zâmbetul lui Gaiţă, privirile ochilor lui, vii — dar reci şi sticloase.

— Haide, Gaiţă, scoală-te!

Gaiţă însă, rămase nemişcat, cu acelaş zâmbet fericit pe buze. Bălaşa se aplecă asupra lui şi doar când îi prinse mâna îngheţată, înţelese, că Gaiţă nu se mai putea scula. Ii îndoi mâinile pe pieptul încă umed şi cald, şi-i săltă capul pe-un şomoioş de paie.

— Hei, Gaiţă... Gaiţă! — oftă el. — Te duseşi şi tu!

În jurul lui, mai veniră vre-o câţiva şi un timp, rămaseră aşa, tăcuţi şi întunecaţi, cu pumnii strânşi. Bălaşa trase o pătură peste trupul mortului şi ieşiră afară.

Coloana se încheiase la adăpostul vagoanelor. Un plutonier făcea numărătura lor, notându-şi pe hârtie numărul oamenilor din fiecare grup. La sfârşit, pregăti raportul pe care trebuia să-l prezinte căpitanului aşteptat să sosească din oraş... Detaşamentul de muncă c.f.r. nr. 58... 20 Ianuarie 1945... efectiv control, 200... inapţi pentru muncă, 55... scabioşi, 67... dezeratori, 5... morţi, 1... prezenţi, buni pentru muncă, 72...

2

Sirena fluerase deja intrarea schimbului de dimineaţă. Ultimii muncitori treceau în grabă prin faţa portarului. În curte, o luau de pe loc în trap, către ateliere. După cel din urmă, portarul închise trecerea şi se retrase în spatele geamurilor aburite de ger. Cu mâna îngheţată, ridicată într-o mişcare arcuită, şterse sticla şi rămase cu privirile aţintite în gol.

Frigul se lăsase abia acum, spre dimineaţă, odată cu limpezirea bolţii. Despresurat de neguri, cerul rămăsese curat, albastru şi sticlos, ca o cupolă de cristal. Dela o margine la alta, — întins până dincolo de oraş în partea asta şi cu zarea pierdută în depărtările alburii ale Bărăganului în cealaltă parte, — părea ca o pânză sinelie cu ţesătura destrămată în

văzduh. Numai încoace, spre bariera Vergului, mai stăruia o sdreanță de nour albicios, scămos, ca o răbufnire de colb cretos, înghețată în înălțimi.

Peste linia ferată, dincolo de haltă, înapoia gropilor acoperite cu omăt murdar, se ridicau nenumăratele coșuri ale celorlalte fabrici și fabricuțe, de ciment, de sticlă, de cărămidă și de ulei. Din gurile lor, săltau — ușoare și neclintite, drepte, — coloane de fum. Parcă și ele erau înghețate, și totuși, nu le puteai urmări împrăștierea nevăzută, pierdută în albastru] cerului. Parcă se topeau acolo, în apele seninului.

În spatele zidurilor ce înconjurau uzina, străjuiau șirurile plopiilor înalți și subțiri, aliniați spre poarta nr. 1, din fața direcției — albi, ca niște uriașe lumânări de parafină. Intinse până în fund, atelierele din cărămidă roșie, fier și sticlă, cu porțile mari și grele și cu acoperișul zimțat, cuprindeau cea mai mare parte a spațiului dinăuntru. De aici, dela poarta nr. 2, vederile erau oprite în dreapta de pavilionul direcției, în stânga secției de mecanică ușoară, iar în fund, de forja mare. În această curticică, erau mai multe rânduri de șine paralele, pe care zeci de locomotive stricate așteptau să intre în reparație. Din loc în loc, peste pietre și asfalt, mai sclipeau încă peteculele de zăpadă acoperite cu o crustă vineție.

Portarul tresări; auzise scârțâit de omăt sub pași mișcați nerăbdător, afară. După câteva bătăi ușoare în geam, deschise.

— Am întârziat nea Spirică! — vorbi, ca o muștrare luată asupra-și cel de dincolo. — E greu, cu autobuzul ăsta!

Portarul tăcu, zâmbi neobservat și reținut, pe sub mustăți, și-i liberă trecerea. Când celălalt păși pe lângă dânsul, clipi din ochi cu subînțeles.

— Las-o moartă, Răducule! — apoi își lăsă capul într-o parte și-l privi pe sub sprâncene, ca un complice. — Știm, noi!

Radu Dragostin se opri în fața bătrânului, încurcat.

— Ce știi?

Portarul închise mai întâi ușa cu mișcări domoale, lungindu-i așteptarea și apoi se întoarse iar spre dânsul:

— De-aicea, văd tot... am văzut tot... Câți au mai rămas?

Lăcătușul nu mai putea nega; dar nici nu-i răspunse.

— Du-te! — îl îndemnă bătrânul. — Fii, fără grijă!... Dacă te pot ajuta cumva...

Dragostin îi zâmbi mulțumit și plecă.

Lăcătușul era un om încă tânăr, cu puțin peste treizeci de ani. Avea fața rotundă, smeadă, ochii mari și negri, scânteetori. La trup era bine legat, voinic și nu se prea vedea cât fusese hărțuit cu arestările; se îndreptase la față, recăpătându-și înfățișarea-i veche, plină de viață. Peste umerii obrazilor însă, tot mai stăruia paloarea zilelor de mizerie și de chin. Căpălase în schimb adâncimi neobișnuite în priviri, umbrite de ușoare adumbriri de gând. Faptul acesta te făcea să crezi, că Radu Dragostin era un om închis, cu o viață interioară a lui, muncită de întrebări remărturisite, ascunsă celorlalți oameni. Nimic mai greșit. Adâncimea gândirii nu făcea decât să dea acțiunilor lui o desfășurare sigură și clarvăzătoare, plină de îndemn gândit.

Întră în atelierul de montaj-locomotive, grăbit, desfăcându-și paltonul din mers. Tovarășii săi din echipă îl întâmpinară neliniștiți:

— Ți s'a întâmplat, ceva? — îl întrebă șeful echipei, un om în puterea vârstei, robust, cu fruntea lată și plată, mărită de începutul de chelie ascuns de șapcă.

— Nu; am întârziat, numai! — răspunse Dragostin.

— Hai, — îl zori celălalt; — astăzi, nu putem lucra decât împreună... trebuie să facem completările locomotivelor de pe linia de probă, de-afară. — Apoi se întoarse spre cel de al treilea om din echipă: Ești gata, Manole?

— Gata!

Manole Stan era mărunțel și slăbuț, cu pieptul îngust și mâinile ușoare, ca de conțopist. Dar inimos, vioi și iute, îndemânat, ca nimeni altul. Avea ochii mari și albaștri, părul blond, mustăcioară arămie sub nas. Purta pe față, întotdeauna, o licărire de zâmbet îndepărtat. Mai ales asta îl apropia de inima oamenilor.

În atelierul mare și luminos, domnea un sgomot neîntrerupt și neregulat de fiare zăngărite sau bătute, de turuitul ciocanelor pneumatice, de lovituri stinghere de ciocan, de strigăte întretăiate și scrâșnet de mașini. Macaraua mare de cinci mii de kilograme, se juca pe sus cu părți întregi dintr-o locomotivă demontată, desprinsă de pe ramă și pusă pe butuci. Toată secția lucra la repararea locomotivelor pentru front și în contul armistițiului. Alte echipe grăbeau înțocmirea trenurilor militare cu ateliere de mecanică, necesare trupelor moto-mecanizate.

Afară, cei trei ajutară mai întâi celor dela transportor, să treacă ultima locomotivă la care trebuiau să lucreze, pe linia de probă. Locomotiva se înclină puțin și un timp, până ce greutatea ei trecu în cumpănă, un rând de roți rămase în gol. Când acestea prinseră șina, alunecă ușor, rânduindu-se în spatele celorlalte. Transportorul hurui și se retrase în fund, spre forja mare.

Începură să lucreze la prima locomotivă din capătul de dincolo al liniei de probă. Montau curățitorul de linie, făcut dintr-o rețea de bare de metal, paralele, prinse într'un unghiu îndreptat spre mijlocul terasamentului. Șeful, Dumitru Petrică, lucra între cele două tampoane; în părți, deoparte și de alta, Radu Dragostin și Manole Stan.

— Dar, ce-ai pățit aseară, nea Petrică, — vorbi râzând Dragostin, — te-ai pierdut de coloană, ai?

— Da, mă, băiete, m'am rătăcit de voi!.. Păi ce, atâta popor n'a mai văzut Mihai Viteazu' în jurul său, de când tot călărește el pe soclu... Știi, m'am ținut multă vreme de voi... și-atuncea, când a început fanfara setebiştilor să cânte în fața Generalei, eram alături, sub pancarda voastră... E, dar când au venit tovarășii dela C. G. M. să ne anunțe sfârșitul Congresului și constituirea Confederației... mă, nu știu cum s'a făcut, că de-acolo, dinspre bursă a venit o altă coloană și ne-a împins dintr'odată, înapoi... Atuncea m'am desprins de voi...

Dumitru Petrică povestea întotdeauna cu însuflețire și într'un iel al lui, că până și lucrurile serioase le spunea cu haz. Asta și făcea dealtfel, ca ceilalți doi să-l asculte de fiecare dată cu plăcere și să-i ceară de multe ori, ca să repete iar.

— Te pomenești, c'ai nimerit în coloana femeilor! îl zgândări Manole.

— Phă! Ce coloană, mă? S'a dus coloana... Unde credeți c'am ni-

meri? Sns, pe ruinele universităţii... de-acolo, am văzut şi am auzit tot... tot...

— Adică, matala erai spectator, nu manifestant! — vorbi zâmbind şi c'un anume înţeles, Dragostin.

Dumitru Petrică îşi schimbă privirile şi înfăţişarea feţii, dintr'odată. Se opri din lucru şi se întoarse pe jumătate supărat către Radu Dragostin.

— Să ştii că mă supăr! — îl ameninţă el cu un deget ridicat. — Ți-am spus... n'am făcut politică în viaţa mea... nu mi-a trebuit... şi nici nu fac! Dar la manifestaţie, merg!... Merg în fruntea tuturor, dacă e nevoie; să-mi daţi şi steag şi pancardă, orice... le duc cu dragă inimă, mă, că aşa nu mai e de trăit!

Radu Dragostin se plecă şi mai mult sub rama locomotivei, ca să-şi ascundă zâmbetul ce-l încerca. — E om bun, nea Petrică! — gândi el. — Are un fond sănătos, ca majoritatea celorlalţi...

— ...d'aia m'am şi înscris în sindicat... continuă şeful. — Eu înţeleg să lupt pentru o viaţă mai bună, decât cum am avut-o sub Antonescu, cu jandarmii în fabrică, cu carcera peste drum şi pumnul în gură... dar politică nu fac!

Manole nu se mai putu stăpâni şi izbucni în râs. El se înscrisese în sindicat printre primii, şi'n tot atelierul nu era altul mai apropiat de lupta comuniştilor, ca dânsul. Cu o săptămână în urmă complectase o adeziune la partid, cu recomandăţia lui Dragostin. Şi singura frământare a lui din zilele acestea, asta era: va fi primit... când o să fie primit?

— N'ai de ce râde, Manole! — i-o tăie Petrică. Se'ntoarse acum spre dânsul cu un aer de superioritate pe care nu-l avea faţă de Dragostin: — Mă, ce'nseamnă să faci politică?... Să te'ncurci, ba cu unul, ba cu altul şi până la urmă să te baţi cu toţi, pentru putere!

Nici Radu Dragostin nu-şi mai putu ascunde râsul şi se ridică de sub tamă, hohotind.

— Stai, nea Petrică!... Stai că nu e aşa! — încercă el să-l lămurească pe celălalt.

— Lasă-mă!, — se oţărî şeful şi se întoarse iar către Manole — Păi, mă, Manole, asta-mi trebuie mie acum?... Da' de unde?... Să-ţi spun eu, ce-mi trebuie: un salariu, coalea, mai potrivit, că ăsta — deşi mi l-a mărit acum, de curând, — într'o săptămână Ți-l şi macină speculanţii... c'ai diacului s'au mai făcut, mă... şi mulţi au mai răsărit...

— Auzi, nea Petrică, — îl luă din scurt Dragostin. — Când am cerut noi mărirea salariilor?

Dumitru Petrică îşi ridică spre el fruntea-i lată şi-l privi gânditor, parcă ferindu-se să răspundă. Ştia, că oridecâte ori discuta cu Dragostin, cum făcea — cum nu făcea acesta, că tot a lui — întotdeauna — ieşea la suprafaţă.

— Păi, de când? De mult... de astă toamnă!

— Şi când ne-au fost mărite?

Lăcătuşul îl întreba scurt şi repede, parcă spre a nu-i lăsa răgazul să răspundă. Şeful însă, nu se grăbea; după fiecare întrebare sta un timp, gândea şi abia apoi răspundea.

— Acuma, de curând...

— Atât, cât am cerut noi?

— Nu!

— Prețurile au rămas aceleași?

— Pe dracu'... doar nu vorbeam tocmai adineauri de speculanți!

— Dece nu ni s'au mărit salariile atât cât le-am cerut, și atunci, când le-am cerut?... Dece înfloarește specula?

— Cum, dece?

— Spune, dece?!

Petrică rămase între tampoane gânditor și se uita bănuitor când la unul — când la celălalt. Apoi răspunse târăgănat:

— Păi, nu-i greu să răspunzi la asta... guvern-u-i de vină!

— Ahaaa! — făcu Dragostin.

— ...sigur, că da! — se răsti Petrică. — Guvernul nu-i bun!... Ce-l doare pe Rădescu de nevoile și lipsurile noastre?... El își apără pielea lui și a acelora pe care-i servește... pe-alde Malaxa, Bujoiu..., moșierii, bancherii și toți bandiții ăștia... Ne trebuie un guvern de-al nostru!

— Și ce vrei, atunci, să ne pice din cer sau să-l punem noi?

— Să-l punem... sigur, că să-l punem noi! — răspunse grăbit Petrică.

Între timp, ceilalți doi deveniseră serioși. Dragostin se apropiase de Dumitru Petrică și i puse blând o mână pe umăr.

— Ei, pentru asta trebuie să luptăm nea Petrică!

Abia acum prinsese șeful echipei firul înțebărilor puse de Dragostin. N'avea ce zice! Vedeă și el, că altă cale în afară de aceea a luptei, nu le-a mai rămas. În cugetul său era convins de asta! Dar ceva neînțeleș îl făcea să se tot cramponeze, măcar așa de formă, de vechile lui păreri.

— ...lăsați-mă'n pace! — le ceru el parcă îmbunfat. — Hai, să dăm zor, să plece și astea la noapte!

Cel dintâi, se aplecă Petrică deasupra curățitorului de șine. Pe după dânsul, Dragostin și Manole își făcură satisfacții cu ochiul. Dela o vreme, scenele acestea se întâmplau destul de des.

Lucră apoi tăcuți și liniștiți, fiecare cu gândurile lui. Soarele, care strălucise cu putere un timp, se mai domolise și parcă și cerul devenise mai mohorit. Dinspre Bărăgan, crivățul începuse să sufle încet, dar aspru și rece. Măinile le înghețau acum pe scule mai repede ca de obicei.

Se vede însă, că pe Dumitru Petrică nu-l răbdase prea mult tăcerea asta și reîncepu să vorbească despre manifestația de ieri, ca și cum nu s'ar fi întrerupt nici măcar o singură clipă.

— Cât am stat în piață, v'am putut vedeă, de acolo de sus... se zărea pe deasupra tuturor pancarda noastră mare, cu numele uzinei. ...Am încercat eu să-mi fac loc și s'o tai prin mulțime către voi, să intru'n colană, dar n'a fost chip... Nu găseai nici un locșor... nici măcar o cărașie pe care să te strecuri... Era ticsită toată piața de popor... Așa ceva, chiar că n'am mai văzut!

O îndepărtată și scurtă fluturare de zâmbet trecu fugară peste fața lui Dragostin „Ei, nea Petrică! — își zise în sine lăcătușul — Lasă, c'ai să vezi și asta!” Apoi îl întrerupse, mai mult spre a-i arăta că erau atenți la ceea ce vorbeau.

— Dar cuvântările, le-ai auzit?

— Pot să zic, că mai bine ca voi!... Chiar deasupra noastră era atârnat un difuzor... numai, n'am văzut prea bine fețele celor dela balcon...

Tăcu apoi; se ridică și-și legă fularul mai strâns în jurul gâtului,

vârându-i capetele pe sub salopetă. Înainte de a se apleca iar, privi şirul locomotivelor care aşteptau să li se facă complectările.

— Ei, ce ziceţi, terminăm azi? — îi întrebă el pe ceilalţi.

— Doar azi mai avem de lucru la ele; — răspunse de jos, Manole. — Azi îi 31... ultima zi...

— Trebuie să terminăm!... adăugă cu hotărâre Dragostin. — Poate mai stăm şi după schimb, cumva?

— Săam! — încuviinţă cu uşurinţă Petrică. — Degeaba am strigat ieri, *totul pentru front!*?

Manole însă, se cam întrecu cu gluma şi-l întrebă zâmbind:

— Zău, ai strigat şi matale?

Şeful de echipă îl privi cu ochii ciondănoşi.

— Iar începeţi?

— Lasă-l, nea Petrică, — interveni împăciuitoar Dragostin, — mai bine, povesteşte-ne mai departe!

— ...şi așa, mă... acolo în piaţă, a mai mers — cum a mers... Nu v'am pierdut din ochi nici un moment... când am luat-o pe Victoriei însă, nu v'am mai putut nici măcar vedea... Atuncea, m'am rătăcit... Ehei, când am ajuns eu în Piaţa Victoriei, cred că voi eraţi înapoi, la uzină, sau acasă...

Curând după aceasta, se mutară în capul altei locomotive. Dumitru Petrică ţinu curăţitorul de linie, până ce Dragostin cu Manole îi prinseseră primele şuruburi. Apoi, lăsă sculele jos şi se ridică frecându-şi mâinile.

— Eu mă duc să-mi iau paltonul... nu mai pot lucra așa... Le aduc şi pe-ale voastre?

— Adu-le!

Cum sta jos, sprijinit într'un genunchi, Dragostin îl urmări cu privirea până ce dispăru în spatele uşilor mari şi grele de fier, ale atelierului. Işi întoarse privirile asupra şurubului pe care-l strângea şi vorbi cu blândeţe lui Manole:

— Trebuie să ne purtăm altfel cu el... e un om cinstit, pe care ne putem bizui...

Dar nu mai apucară, nici el să continue — nici Manole să-i răspundă, că dinspre atelier, Dumitru Petrică alerga spre dâşii speriat, făcându-le semne disperate din mâini, strigându-le:

— Mă, Dragostine... Dragostine...

Radu Dragostin şi cu Manole Stan ieşiră de pe linie, alături de locomotivă, întru întâmpinarea lui.

— Mă, Dragostine, ia vezi tu, mă... Du-te înăuntru... vezi, că ăia de vor să schimbe comitetu', au început să latre iar...

Lăcătuşul nu-i răspunse; respiră adânc, foindu-şi pieptul ca în faţa unei încăerări. Intunecimea ochilor prinse a-i luci aspru, oţeloasă; un muşchi de pe obrazul stâng îi tremura uşor, mişcat de strânsura dinţilor. Calm, îşi lăsă sculele pe una din treptele scăriţei dela cabină şi porni.

— ...mama lor! — mormăi Petrică în urma lui — ...vor un comitet de bandiţi, în frunte cu oamenii lui Malaxa şi ai fasciștilor...

După Dragostin, plecă şi Manole Stan. Iute cum era, o porni din-

tr'odată în trap, cu sângele înfierbântat. Il ajunse pe lăcătuș mai înainte de a deschide ușa atelierelor.

Dumitru Petrică stătu o vreme nemișcat cu ochii după dâșii. Ceva neînțeleș îl împingea și pe el într'acolo. Mai întâi, făcu un pas mic, mic de tot; apoi încă unul. Piciorule-i se mișcă singure într'un mers precaut, parcă încetinit din teamă.

Înăuntru, în mijlocul a douăzeci de muncitori strânși în fața unei locomotive pe jumătate demontată, vorbea unul din oamenii colonelului Gorăscu, fostul subdirector general al închisorilor, iar acum funcționar superior în uzină. Radu Dragostin se opri aproape de dâșii, ascultând. Lângă el, într'o parte, sta Manole Stan; iar în cealaltă — cu un pas mai înapoi, Dumitru Petrică.

— ...trebuie să ne alegem un noul comitet! — striga omul grupului de fasciști, care dorea să pună mâna pe conducerea sindicatului. — Asta, care e acum, a fost pus în fruntea noastră de către comuniști și de cei care sunt de partea lor... Noi nu vrem să ne conducă comuniștii! — țipa din ce în ce mai tare, pentruca să-l audă și cei, care dela treizeci de pași încolo lucrau nestingheriți... — comuniștii vor să 'desorganizeze munca din uzină... vor să nărue viața întregii națiuni, pentruca să poată pune mâna pe guvern...

Ca întotdeauna în astfel de momente, Dragostin căpăta o încordare ascunsă, asemenea unei coarde înainte de cântec. Inima îi bătea cu putere alungându-i sângele în tâmpilele ce svâcneau, pumnii i se strângeau în buzunare, grei și tari, ca niște pietroaie. Dar nu se vedea nimic din toate acestea; numai cine-l cunoștea, observa în înfățișarea lui o semeție neobișnuită, o fierbere stăpânită de calmul ce i-l dădea puterea cugețului. Ceeace însă nu-și putea ascunde pentru nimeni, era privirea ochilor. Negri — ca tăciunii, scânteiau asemenea unei nopți brăzdate de fulgere. Uitătura lui căpăta dintr'odată, un tăiș, o involburare, în care într'un amestec de umbre și licăriri, ura pentru dușmani și blândețea și dragostea pentru tovarășii lui de muncă, creșteau.

Radu Dragostin trecu prin mijlocul grupului de oameni porniți împotriva comitetului, cu pașii rari și apăsați, cu fruntea ridicată. Incet, cu mișcări gândite, urcă pe locomotiva din fața lor și se opri pe podina de deasupra unuia dintre cele două tampoane. Mâna stângă și-o păstră în buzunar. Pe dreapta și-o ridică strânsă în pumn către piept. Săltă capul: privirile îi băteau acum peste cei de sub picioarele lui, în fund, în toată lărgimea atelierului. Un timp rămase așa, neclintit, parcă dăltuit în stâncă. Făcea că înfruntă neînfricat o furtună nevăzută, urgia pustiitoare a unui potop ce trebuia răpus.

Un murmur străbătu atunci atelierul, purtat din om în om, până în cele mai îndepărtate colțuri.

— ...vorbește Dragostin... ss! ...Dragostin!

Toată hărmălaia și sgomotul din hală încetă ca prin farmec.

Tăcu și cel care țipa împotriva comuniștilor.

Oamenii așteptau pe locurile lor cu sculele în mâini și ochii întorși către dânsul. Cel din cabina uriașei macarale își scoase capul prin fereastră și privea în jos, nerăbdător. Când și cel din urmă om din grupul celor ce cereau de câțva timp schimbarea comitetului, se răsuci spre dânsul, Dragostin zâmbi celor mai din fundul halei și începu:

— Tovarăși... Pe mine nu m'a mirat și nu mă miră nici acum faptul, că unii dintre noi s'au ridicat împotriva comitetului ce l-am ales...

Vorbea încet, că abia se auzea în tot atelierul și aceasta îi făcu pe cei din fund să se apropie. Nu se agita și nu țipa; dar când rostea un cuvânt, suna ca o goarnă a inimii pentru toți ceilalți. Uneori, mâna i se ridica în pumn sau se cobora cu palma desfăcută, întinsă parcă pentru binețe. După ce vorbea un timp cu fața într-o parte, se întorcea apoi în cealaltă și-și plimba privirile peste obrajii oamenilor, ca o mângâiere. Totuși, câteodată se încrunta pe neașteptate și atunea strângea pumnul și dinții, cumpănindu-și răbufnirile dinăuntru în volbura întărită a cuvintelor.

— ...celor legați cu strășnicie de grupul fasciștilor nu le place comitetul... și este firesc, să fie așa... Ei spun, că e-al comuniștilor, comitetul nostru de fabrică. Dar noi am ales împreună acest comitet și dacă cei mai mulți dintre membrii lui sunt comuniști, sunt acolo pentru că noi i-am ales... Ei spun, că pe noi ne conduc comuniștii... asta-i adevărat, pentru că comuniștii luptă în mod cinstit pentru interesele clasei muncitoare... Ei se plâng, că vrem să nărulm așezarea actuală a vieții noastre de acum... și asta este adevărat! Da, noi comuniștii vrem să distrugem orânduirea unei societăți bazate pe exploatare și jaf și să clădim o alta, mai dreaptă și mai bună... și tocmai de aceea muncitorii sunt cu noi!... Ei spun, că vrem să schimbăm guvernul, că vrem să înfăptuim reforma agrară, să ajutăm pe frații noștri țărani, că suntem alături de Uniunea Sovietică... Da, toate sunt adevărate!... Da, vrem să înlăturăm dela cârma țării guvernul, care în frunte cu Rădescu apără interesele moșierilor și ale fabricanților... și-l vom răsturna!... Da, vrem să...

Unul câte unul, muncitorii se apropiiau încet de locomotivă și se strângeau în fața ei, într'un semicerc mare, care se îndesea cu fiecare clipă. Vocea lăcătușului, când caldă — când tunătoare, parcă-i atrăgea cât mai aproape de dânsul, de inima lui. Se vedea aceasta după figurile lor deschise, după îndemnul nemărturisit.

— ...dar ceeace n'au spus ei, — vorbi cu tărie și i ură Dragostin, — este, că noi luptăm împotriva lor, a fasciștilor.. că vrem să-i sdrobim... și-i vom sdrobi, pentru că...

— Ia uite, la el! — strigă mirat unul din grupulețul celor de jos. Intrerupt, Dragostin se opri cu pumnul ridicat, amenințător.

— Dă-te, jos! — țipă cel care vorbise înaintea lui și apucă o rangă din mâna altuia, înfuriat.

— În Rusia să vorbești așa, nu la noi!

— ..mama lui, a și uitat cât a stat la poliție.. iarăși a început să...

— E vândut!

— Jos!

O bucată de fier svârlită dintre dâșii izbi în burta locomotivei, aproape de lăcătuș. Inșă ,cei care mai ridicaseră și altele de jos, rămaseră cu ele în mâini, surprinși de mișcarea ce se produsese printre oameni. Într-o singură clipă, Manole Stan sări ca un titirez lângă Dragostin și după dânsul, alți vreo zece comuniști încălecară tampoanele, suiră în rând pe podina prinsă de-a-lungul cazanului, neînfricați. Cei risipiți prin atelier, alergară cu sculele în mâini la fața locului. Și mulți dintre dâșii îndesiră

rândul comuniștilor de pe locomotivă. În curând, aceasta arăta ca un negru și uriaș ciorchine îmbrobonat de oameni.

Când se făcu din nou liniște, Dragostin începu să le vorbească și mai dârz și mai hotărât:

— Da, noi comuniștii nu vom înceta lupta până ce nu vom avea un guvern democrat... până ce nu vom zdrobi fascismul... până ce nu vom stârpi specula și sabotajul... până ce nu se va face dreptate țăranilor... până...

La sfârșit, din grupulețul fasciștilor lui Malaxa și-ai lui Gorăscu nu mai rămăseseră decât vre-o câțiva, dintre cei ce încă mai stăteau la îndoială... să plece și ei după ceilalți, sau să rămână cu masa celorlalte sute?

Atunci a luat cuvântul Dumitru Petrică, ridicat nu se știe când, chiar lângă Dragostin.

— ...fraților, — începu el indignat, — eu unul nu fac politică... dar orice om cinstit vede, că cei care vor să bage zăzania între noi, sunt dușmanii noștri... sunt cei care doresc să avem din nou jandarmii în fabrică... să geamă iarăși carcerile cu noi... să rămânem cu un salariu de mizerie pe mâna speculanților...

După aceasta, totul se liniști definitiv și muncitorii își reluară lucrul întrerupt.

În drum spre linia de probă, Radu Dragostin se întâlni cu secretarul celui de partid, care venea grăbit dinspre forja mare.

— Ce-i? — îl întreabă acesta.

— Bandiții au încercat să facă din nou agitație împotriva noastră.

— S'au legat iar de comitet?

— Iar.

Secretarul rămase gânditor, privind cu ochii mici șirul nesfârșit al atelierelor. Lăcătușul adăugă prevăzător:

— Cred că vor continua cu și mai multă furie!

— Da, trebuie să ne așteptăm la asta... răspunse secretarul; — și să ne pregătim... O să discutăm în ședință.

Dragostin dădu să plece, dar secretarul îl opri:

— Ai pus totul la punct, pentru diseară?

— Tot!... cei pregătiți pentru cele nouă sate din Ilfov, vor pleca astă seară... jumătate din câți au mai rămas — la noapte...

Intunecoasă, ca păcura, se lăsase noaptea peste sat. Neguri umede, greoaie, mocneau în văzduh, ca o ceață veșnic plutitoare, ca un cer al nourilor coborâți înspre pământ. Sub el, se strânsese un strat gros de fum de paie și de tizic, ieșit de cu seară din hornurile caselor sărăcicioase din Vărtoapele. De cum se apropiase de sat, Bălașa simți în nări mirosul acru-dulceag al fumului și parcă îndepărtate — peste un noian de ape, zări luminițele așezărilor din partea aceasta. Trecu prin fața primelor căsuțe cu pasul hotărât, cu privirile ochilor ațintite în negură, cu inima svâcnindu-i în piept, asemenea unui pumn viu pornit ca să lovească. Mergea cu capul ridicat, cu pieptul desgolit de trențele surtucului, plecat în arcuirea largă a picioarelor vânjoase și grele. Drumul dela gară până aici îl făcuse nu-

mai în jumătate de timp. Acasă, găsi întunec. Din uliță, trecu deadreptul în băătură; gardul pe care-l lăsase la plecare, nu mai era. Și nici câinele ce le străjuia pe prispă, nu-i mai sări în piept, ca de atâtea alte ori. Cu degetul ciolănos, ciocăni în geam, asemenea unui drumeț străin venit să poposească numai. Așteptă; dinăuntru se auzi un foșnet, un zgomot de bărdacă spartă și 'n întunericul de dincolo de luciul sticlei, apăru chipul unei femei.

— Deschide! — ceru el.

Femeia îl cunoscu după glas, sări la ușă și trase zăvorul cu înfrigurarea acestui moment neașteptat în inimă. În prag, se lăsă în brațele lui, suspinând:

— Vasile!

Bărbatul tăcu, o strânse ușor la piept și-i mângâie pentru o clipă creștetul acoperit în basma. Apoi, o îndepărtă:

— Hai... lasă!

Înăuntru, miros și urmă de fum, ca și afară și aproape la fel de frig. Pe un pat, sta noru-sa, muierea celui căzut la Don, alături cu unul dintre cei doi copii. În celălalt, era culcat cel de al doilea nepoțel, acoperit c'o foaie de polog. Bălașa se opri în mijlocul încăperii aproape mut. Târziu, rosti cu greutate și bună-voință, cald:

— Bună seara!

— Bună seara, tată! răspunse bucuroasă femeia de pe pat.

Copilul de dincolo începu să scâncească. Bătrâna, femeia lui Bălașa, se repezi din ușă — de unde rămăsese, către dânsul.

— Taci, mamă!... E taica!

— Tata? — întrebă copilul neîncrezător.

— Nu... taica... taica mare!

Bălașa se apropie de țânc și-i mângâie și lui creștetul cu mâna lăsată în jos. Apoi se întoarse spre femei și le întrebă:

— Vă pregăteați de culcare?

— Nu! se grăbi să-i răspundă cea tânără. — Stăteam și noi, așa, de vorbă!

— Atunci, de ce stați pe întuneric?

Noru-sa tăcu. Îi răspurse femeia lui, Lixandra.

— N'avem gaz, Vasilică... dela crăciur l-am terminat... și altul, pe ce să luăm?

Vasile Bălașa își strânse buzele și-și înăbuși un oftat care i se ridicase până'n gât. Îl slobozi totuși, într'un scrâșnet auzit și de femei. Făcu un pas și-și întinse mâna pe soba rece:

— E frig! — șopti el.

— Nici lemne n'avem, Vasilică... vorbi plângăreț Lixandra; — nici paie... am ars și gardul... doar ușa și ferestrele ne-au mai rămas să le băgăm în vatră... azi, ne-am afumat cu niște balegă înghețată adunată de pe drum...

Tăcură. Bălașa rămase gânditor, prolăpît în întuneric, ca un stâlp... „dece să ne fie nouă dată sărăcia — noi care muncim, iar boerilor — bogăția? Dece?” — gândea el. Și deslegarea, tot Răducu lui Dragostin le-o dăduse: — „...noi muncitorii și țărani trebuie să ne unim și să răsturnăm rânduiala asta a exploatarei... pământurile, roadele lor, trebuie să fie ale noastre, ale tuturor...”

— ...mie, nu mi-au mai dat nici ajutorul, tată! — murmură tânăra femeie — ...și nici celorlalte... ni le-au mâncat perceptorul, cu notarul și cu primarul... tot bogătanii-s la putere în sat...

Bălașa tăcea adâncit în aceleași gânduri.

— ...al lui Tucaliu cu maniștii lui... — continuă cu ură femeia, — știu numai să ia de la alții, dela oropsiții de-alde noi... dar...

Bălașa tăcea mai departe.

— ...ne-au luat și văcuța, Vasilică... izbucni în plâns Lixandra. — Asta mai aveam... câinii, nici nu s'au uitat la noi cât ne-am sbătut... de Tucaliu, care are opt, nici nu s'au atins... De ce, mă... că e manist și d'aia?... Zice, c'au luat-o pentru front... da' ce, noi nu știm că șefu', cu jandarii și ăilalți, taie în fiecare noapte câte una și duc carnea la tren, la București?... Impart câștigu' între dâșii, cei de-acolo, care conduc... Hoți... toți sunt hoți!

Bălașa tot tăcea.

— ...Stănculeasa aleargă călare prin sat, ca o nebună... să scoată femeile cu biciușca, acuma, iarna, la muncă pe moșie... face liste de cui o să-i mai dea sau nu, locuri în dijmă.

Și acuma, Bălașa rămase neclintit. Și chiar, dacă despre alte sute de asemenea fapte i-ar fi vorbit femeile, tot degeaba. El era convins: — „...altă cale decât aceea a luptei împotriva boierilor și a alungării lor de pe moșii, care sunt ale noastre, ale tuturor, nu există!” — le spusese Dragostin. — Nu se poate să existe! „Intr'adevăr, că alta nu poate fi!” — cugetă, în sine Bălașa.

Văzându-l așa de îngândurat și de ascuns, femeile amuțiră. După un timp, trezit din gânduri de tăcerea lor, porni prin casă cu pași ușori. Când se opri, le vorbi blând, ca niciodată până acum:

— Lasă... c'o să fie bine!

Femeile nu-i răspunseră; gândiră însă, într-o abia sperată și sfioasă încercare de bucurie, că dacă vorbește așa, trebuie să știe el ceva. Il cunoșteau cum era mai înainte: cârtitor împotriva stăpânirii și legiurii boierilor, se aprindea dintr'odată, ca iarba de pușcă. Tăcerea și hotărîrea asta a lui le făcură însă să creadă, să bănuiască doar, că acum era și pornit împotriva rânduielilor boerești. Lixandra, nevastă-sa, netezi cu mâna o margine de pat și-l îmbie:

— Stai, Vasile!

— Nu pot așa! — răspunse Bălașa. — Trebuie mai întâi să mă spăl și să mă curăț... acolo de unde viu, erau păduchi și râie... mureau oamenii...

— Aoleu, Vasile! — șopti speriată Lixandra.

— Da, așa era! — își întări spusele, Bălașa.

Cealaltă femeie sărise deja din pat. Luase tuciul dintr'un colț și întoarsă spre albul înegurat al ferestrelor, turnă în el apa din găleată. Apoi vorbi Lixandrei:

— Mă duc la vecinica, mamă; poate mi-o da un braț de ogrinji cu care s'o'ncropim.

După ce ieși, Bălașa își întrebă femeia:

— Unde-a spus, că se duce?

— Alături, la nora lui Dragostin... a rămas singură, săraca... bărbatul i-a murit în luptă, în Ardeal, iar bătrânul, de inimă rea.

— Ce vorbești?! — se minună Bălașa.

— Da, Vasile... și încă și cu trei copii... săraca!

Bărbatul tăcu și rămase un timp cu ochii în fereastră. În mijlocul bătăturii se vedeau albind mormanele de omăt, strâns să nu se topească lângă temelia casei. Incolo, pustiu și gol; la fel ca pe câmp. Se întoarse apoi, ușor, către femeie:

— Fă, Lixandră, tu știi cine m'a scăpat pe mine, de acolo? ...adică cine mi-a făcut vânt... că plecat sunt, nu'nvoit?

— Cine?

— Răducu lui Dragostin, fa!... El mi-a deschis capu'!

— Taci, Vasile! — șopti întrebător femeia. — Comunistu'?

— Da, comunistu'! — răspunse hotărît Bălașa. — Ei, ce om, Lixandră... ce om!

Vasile Bălașa rămase gânditor, retrăind în minte despărțirea de lăcătuș. Hotărîseră să se întâlnească peste două săptămâni din nou, acolo, lângă uzină. Femeia și-l amintea pe Răducu, așa cum plecase din sat: un flăcăiaș gonit de sărăcia alor săi, în lume.

Isteață și iute cum era, tânăra femeie, — rămasă văduvă în casa lor —, se întorsese de mult cu ogrinji, aprinsese focul în tindă, în gura sobii oarbe și intră de luă tuciul să-l pună peste flăcări. Când reveni în casă, aduse și-un capăt de lumânare aprinsă, luată tot dela nora lui Dragostin.

În fața luminei, Bălașa își feri goliciunea genunchilor și a pieptului. Femeile țipară scurt, înmămurind cu mâna la gură și ochii mariți. Vasile Bălașa părea mai mult o arătare de om; slab și supt la față, cu barba mare și ponosită, înfășurat în niște rămășițe cârpite și iarăși rupte, de haine ce curgeau în jos, ca zdrențele. Printr'o gaură a cauciucului roșu legat de picioare sub formă de opinici, se vedeau la fel de roșii, degetele umflate de ger.

Pe Lixandra o podidise plânsul. Rușinată și înfricoșată în același timp, cealaltă femeie ieși în tindă și de acolo se auzeau suspinele ce-o scuturau și pe ea. Se treziră și copiii, care între timp ațipiseră și se porniră și ei să plângă, fără să știe de ce.

— ...alege-s'ar prafu' de sămânța lor! — blestema Lixandra; — câini... peste tot sunt câini și răi... mânca-le-ar inima, pământul, pe care robotim ca robii!

— Ei, acum, na! — caută să le îmbuneze el. — Altă dădănaie! ...Lăsați, că tot degeaba plângeți... E timpul să lovim acum...

Din tindă, noru-sa intră cu ochii plini de lacrimi; scotoci suspinând la capătul unui pat și scoase de acolo o pereche de pantaloni tinerești, strânși pe picior și un rând de schimburi.

— Na, tată: — zise ea întinzându-i-i, cu ochii plecați. — Asta i-au mai rămas și lui... Pe unde-o putrezi acum... — și dădu într'un plâns și mai sfâșietor.

Bălașa primi pantalonii și rufele fiului său cu strângere de inimă. Rămase cu ele în mână, în mijlocul casei, gânditor: „Asta tot s'a dus! — își zicea. — Poate o scăpa cel puțin Mitriță din foc... Hei, el o să aibă parte de-o altă viață... cum n'a mai fost... fără de boeri și câini!”

Lixandra ieși în tindă și se întoarse repede, vorbind:

— Apa-i aproape gata, Vasile!... Te speli aicea, că'n tindă e și mai frig și doar asta ne lipsește acum, să și te 'mbolnăvești!..

— Cenușă, ați pus în ea? — întrebă Bălașa.

— Destulă!

Între timp, noru-sa — care se arăta în toate atât de îndemânatică, adusese copaia și-o potrivea acum cu un capăt pe un scăunăș întors, după ușă. Iși culcă apoi copiii, îi acoperi cu foaia de polog și se întoarse spre Lixandra:

— Am pus oala lângă tuci, mamă! Am adus și apă rece pentru limpezit... vezi, matală! Până atunci, eu mă reped la vecinica...

— Stai! — o opri Bălașa. — Du-te mai întâi, pe la tat'tu, pe la frații tăi, pe la frații nurorii lui Dragostin, pe la Vanghele, Cristea, Ciucuraș... alături, la ai lui Dogaru și să nu uiți, la Duma... Șoptește-le, c'am venit... și că să vină negreșit, acum, până la noi... spune-le că este vorba de pământ... adică, stai; du-te mai întâi pe la Gheorghe Duma...

În aceeași noapte, departe, în pusta ungară, în focul luptelor ce se dădeau în zona mlaștinilor dela sud de Nyregyháza, sergentul Bălașa V. Dumitru pornise într'o misiune grea.

...Peste zi, de trei ori se ridicase întregul regiment la atac și tot de atâtea ori fusese culcat la pământ și întors în șanțuri. Focul nemților era pustietor și într'adevăr, de netrecut. Era deajuns să ridici țeava puștii deasupra gropii, pentru ca în acelaș timp — un snop de gloanțe să și se înfigă în mușuroiul dela căpătâi. Un fir de papură dacă-l mișcai, primeai dintr'odată o salvă de branduri, precisă, dinainte pregătită.

După cea de a treia încercare, ostașii se întoarseră la baza de atac cu rândurile rărite și îndoiți, descumpăniți în suflete. Rămaseră un timp pitiți în gropi și șanțuri, legându-și rănile, pregătindu-și armele și mitralierele, punându-și la îndemână muniția, pentru un nou asalt. Câțiva cercetași porniră atunci prin desiş și stufăriș, târâș, să descopere punctele de foc ale hitleriștilor și hortiștilor. Dar în afară de un cuib de mitralieră și de importanta bază de foc care era la conacul din fund, nu putură să vadă mai mult.

Se hotărîse atunci, să se bată poziția nemților cu artileria, pe întreaga zonă a frontului lor, pas cu pas, bucată cu bucată. Câteva minute, pe toată linia gropilor nu se auziră decât strigătele de comandă ale observatorilor artileriei, indicațiile lor asupra obiectivelor și tirului tunurilor. Și deodată, văzduhul începu să urle de sborul proiectilelor, iar zarea din-spre nemți să se acopere de fum. Întreaga zonă a fermei în care se întăriseră hitleriștii, devenise un iad. Valuri întregi de obuze de diferite calibre și mărimi cădeau asupra ei într'o ploaie neîntrepută, pustitoare. Pe traiectorie, proiectilele de brand fâlfâiau ușor, ca niște păsări de pradă, repezite spre pământ. Tîuiau ascuțit și scurt cele ale tunurilor anti-tanc și urlau prelung, cele ale tunurilor dela *Greu*. Când cădeau, nu se mai vedea care-s unele, sau altele. Soldații însă le cunoșteau după ureche: fâl-fâl—buff! — făceau cele de brand.. uuah — uuah-uuah! — gemeau cele de *Greu*.... tiu-bû, tiu-bû! — isbeau cele anti-tanc.

Pământul din jurul fermei fierbea într'o zvârcolire înspăimântătoare.

La început s'a mai observat felul cum înfloreau din loc în loc, izbucnind spre înălțimi. Mai apoi însă, totul deveni un amestec înfricoșător de fum și pulbere, de flăcări și de glod, ca un nou tăciunat sub care ardea orice; până și țărâna. Un ceas întreg au bătut tunurile peste conac și în toată curtea așezărilor lui. După aceasta, s'au împărțit în două: o parte au împins tăvălugul bombardamentului spre înapoi, către pozițiile nemților din a doua linie; iar altă parte — încoace, spre ascunzătorile celor din primele rânduri. Au bătut și așa încă jumătate de ceas... și încă o altă jumătate — părțile din stânga și din dreapta lor. Acuma s'a văzut, că aici în dreapta, din locul unde se spărgeau proiectilele, săreau în sus blocuri mari de ghiață și se ridicau uriașe jerbe de apă împrăștiată. Se descoperise astfel, că în partea asta a fermei, mlaștinele nu mai erau un amestec de pământ și de ochiuri de apă, ci pur și simplu un lac întins, pe care frontul inamic își sprijinea un flanc.

Când bombardamentul se mai înmuia, soldații pricepură că în curând o să plece iarăși la atac și între dânsii începuse gluma:

— Ai văzut, frate Mitriță, — vorbea un caporal sergentului Bălașa, — au înghițit-o și p'asta nemții...

— De-acum, cred că li-i destul! — răspunse sergentul zâmbind.

— O să intrăm ca'n brânză... — adăugă un altul cu curaj.

— Cu mâinile în buzunare, auzi?

— Tii, să știi, că n'a mai rămas nici măcar un godăcel pentru inima noastră...

— Da', de unde... îl găsim gata fript... Ia, ia... — și cel care vorbea își ridică nasul în vânt; — parcă chiar miroase, mă, frate... zău, așa!

Nourii de deasupra fermei începură să se risipească. Prin pârza lor, din ce în ce mai destrămată, se vedea acum destul de bine. Pe locul conacului, nu mai rămăsese nimic; nici măcar zidurile. Totul era șters, ras de pe suprafața pământului; doar gropi uriașe din loc în loc și mormane de ruine fumegânde.

Dar nici nu se ridicară cu totul negurile de fum și pulbere și regimentul porni din nou la atac... Odată... focul dușmanului însă izbucni cu aceeași tărie, ba încă și mai viu... cel mai al dracului bătea din dreapta și de acolo, dintre ruine... dela un capăt la altul lanțul infanteriștilor fu iarăși culcat la pământ... O clipă numai... O comandă lungă răsună în lărmă dintre salvele de mitraliere și de brand ale hitleriștilor și soldații porniră iar... încă odată... După câteva salturi însă, focul îi culcă din nou... Topea, nu alta!... Trecu un timp în care oamenii și mai traseră răsuflatul și comanda răsună iar... soldații se ridicară încă odată... din nou, pentru a treia oară... dar tot degeaba! Se întoarseră în gropi și mai împutinați.

Era un mister; în afară de mici stuărișuri, de petețe de omăt și ghiață, de pământ răscolit și mocirlit, pe toată întinderea nu se mai vedea nimic altceva.

— Drace! — făcu cel cu purcelul, — și noi care credeam c'o să'nghițim o leacă de fripturică...

— ...mama lor! — sudui un altul, în timp ce scuipa țărână amestecată cu sânge; — păi, noi la noapte le venim de hac, fraților!

Se părea că într'adevăr și comandamentul renunțase să mai atace în aceeași zi, fără a lua și alte măsuri suplimentare. Soldații își ocupară

iarăși locurile din vechile gropi și cei mai mulți stăteau cu fața în sus, lungiți, urmărind trecerea nourilor către sud-est, spre țară. Răniții se târăseră cum putură până la posturile de prim ajutor. Cei mai greu loviți, fură cărați de brancardieri deadreptul, în ascunzătorile unde-i așteptau cărucioarele. Câțiva soldați cărară pe coate, cutii noi cu muniții. Trecuse de prânz; nici vorbă nu mai putea fi de masă. Cei mai mulți ronțăiau pe tăcute câte-un pesmet scos din sacul de merinde. Bine că nu trăgeau nemții și acum. Cât stăteau pe loc, nu-i bătea nici cu brandurile, nici cu mitralierele.

— Ei, ai văzut, frate, Mitriță! — vorbi caporalul, lui Bălașa.
— ...nafura lor de gușteri... unde-or sta, mă?

Bălașa însă tăcea și-și rodea pesmetul în liniște. Gândea. Acasă, desigur; bătrânul era concentrat, maică-sa și cu cumnată-sa cu copii mici, — singure, fără de nici unele... în țară, aceeași făină se măcina la moară... aceeași lipsă de dreptate era... Răbufniseră și până la dâșii știri despre lup'ele de-acolo, ale muncitorilor și sărăcimii satelor... dar unii comandanți ridicaseră între ei și țară un zid de tăceri... Iată, acumă vine primăvara... în curând s'or întoarce acasă, că nemții-s aproape îngenunchiați... Și 'n ce să bage plugul?... Tot în pământul Stănculesei? Nu! Asta nu se mai poate!

— Auzi, Bălașa, hai!

Se ridică într'un cot; soldații de lângă dânsul se furișau înapoi, pe urmele celorlalți, plecați prin stufăriș. Porni și el; după dânsul venea caporalul Stănică, cel care-l strigase ca acasă, Mitriță.

Batalionul lor se lăsase mult înapoia liniei de foc; trecură prin alte gropi și pâlcuri de stufăriș cucerite în ajun și după un ocol larg, porniră spre dreapta, dincolo de poziția lor. Ieșiră în fața întinderii de ghiață din coasta nemților.

Bălașa pricepu repede rostul acestei mișcări neașteptate.

— Acu-i acu, Stănică! ...Ii lovim pe-alde Fritz dintr'o parte, din flanc...

— Păi, pe ghiață? — îl întrebă mirat caporalul.

— Cred, că da!... poate-i mai bine așa... poate că ei nici nu s'așteaptă la asta...

--- Zău, mă!

Așa era. Cu noul dispozitiv al frontului se hotărîse ca batalionul lor să atace flancul inamicului, de-a-dreptul peste podul de ghiață. Primele două companii se desfășurară în trăgători, la adăpostul stufărișului de pe malul lacului. Restul batalionului rămăsese grupat mai înapoi, pe a doua linie. Dincolo de stufăriș, ghiața se întindea netedă și lucie, ca o nemărginită oglindă alb-verzuie. Gerurile din urmă o întârîseră, de-ar fi putut să treacă peste ea și tancurile. Pe marginile din stînga și din dreapta ei, se mai găseau stinghere tufe de grohotiș de baltă, câte un pâlce de trestie uscată sau de păpuriș. În față însă, până în malul pe care fusese clădit conacul, nimic. Întindere deschisă, dreaptă, pe care s'ar fi văzut și-un cartuş de armă.

— Pe asta, ne curăță până la unul! -- șopti Stănică cu ochii ațintiți printre trestii.

— Totu-i, să nu ne simtă! — răspunse Bălașa. — Cât să fie?... trei sute de metri... din câteva salturi, suntem în spatele lor..

Tăcură

Pe lanțul de trăgători se transmitea comanda:

— „când se va trage o rachetă albă, de-acolo, dela regiment, plecăm și noi... numai compania întâia... numai compania întâia...

Comanda trecu mai departe ca un murmur viu, din gură'n gură.

— Ai văzut, frate Mitriță, numai noi mergem. Pe noi ne mai apără stufărișul.. dintre ceilalți, unul n'ar fi rămas.

După asta, se făcu o liniște de parcă te cuprindea și frica. Așa era întotdeauna înainte de atac. Așteptând semnalul, soldații își încărcau armele, își potriveau lopețile în fața pieptului sau mușcau dintr'un pesmetel și mestecau tăcuți, de parcă-și ronțăiau și gândurile.

De departe, din nemărginirea stepei, se apropiau încete, ca un fum, umbrele serii.

Un șir de bubuituri înlănțuite'n rotop, se abătură dintr'odată, iar, asupra ruinelor dela conac. Artileria bătea din nou. Și în aceeași clipă, pe cerul din partea frontului de unde plecaseră, licări o lumină de rachetă ca o stea.

Plecară tiptil, tărându-se mai mult pe luciul gheții, alunecând. Cei care înaintau prin stufăriș mergeau plecați, ferindu-se să miște tufele; cei de pe ghiață însă, numai pe coate. Se vedea, că începuse și dincolo atacul, pentru că nemții trăgeau din ascunzătorile lor cu aceeași îndârjire. Incoace însă, nu trăgeau nici un foc. Câte un glonte rătăcit le şuia pe sus, tras din stânga, de la ai lor.

Cam la o sută de metri, se opriră cu toții, ca să răsuflă.

— Ii prindem, Mitriță! — își ară'a bucuria Stănică. — ...tu-le crucea lor!... de limbă-i spânzur, auzi?... de limbă!

— Mă, chiar dacă s'o mai fi răcit puțin purcelușul ăla, dar tot îl mâncăm; — șopti cel care dorea cu orice preț să pună mâna pe-un go-dănac. — Ție-ți dau coada, Stănică!

— Sst! — făcu Bălașa.

Toți ceilalți încremeniră.

— Ia uite, frate, de unde trag! adăugă sergentul.

— De unde, Bălașa? — îl întrebă sublocotenentul și se târî până lângă dânsul.

Sergentul îi arată cele două puncte principale ale frontului inamic. Unul, chiar în mijlocul ruinelor de pe locul conacului; iar al doilea, încoace, aproape de dâșii, la capătul stufărișului prin care mergeau. Între ele și în jurul lor, cuiburi de mitralieră. Sublocotenentul își ridică binoclul la ochi și stătu un timp nemișcat. Stănică și Bălașa așteptau cu sufletul la gură.

— ... sunt două cazemate... — grăi încet tânărul ofițer; — prima, acolo, între ruine... a doua, cea mai periculoasă, chiar aici în apă, la marginea lacului... de-aicea trag!

Sublocotenentul își desfăcu geanta, scoase o hârtie și așa culcat cum era, făcu pe ea o schemă și scrisese câteva rânduri. O întinse apoi unui soldat care se târî înapoi și se ridică într'un genunchiu.

— Trebuie să ajungem în spatele acestuia... să punem mâna pe ea... sau s'o aruncăm în aer... altfel, nu se poate! Aveți grenade?

— Avem! — răspunseră soldații.

Sublocotenentul ridică mâna și făcu semn de înaintare. Cei de pe ghiață începură să alunece. Cei din stufăriș, să se târască. Dar nu făcură decât câțiva pași și asupra lor se abătură ca o grindină, rafale de mitralieră. Nu se mai putea face nici o mișcare; nici înainte, nici înapoi. Focul îi ținuse locului, lungiți pe ghiață. Sublocotenentul căzuse între Bălașa și Stănică, lovit în cap. Alți câțiva, ceva mai încolo, departe de stufăriș. Dar asta nu era încă nimic. După o clipă, începură să fi bată cu brandurile. Ghiața porni să pârâie, să crape, să sară în sus într'un amestec de apă, de schije și de noroi. Cei care nu erau loviți direct și încă nu fugiseră în lături, piereau în frământarea valurilor. Se produsese o învălmășeală de nedescris. Bălașa cu Stănică fugiră de pe linia barajului prin stufăriș, înainte, către nemți; ceilalți, se târâră înapoi, cu rândurile rărite, pe locurile de unde plecaseră.

Dăduse greș și încercarea aceasta.

Curând, se lăsase inserarea.

Noapte.

În stufăriș, Bălașa și cu Stănică, uzi până la piele, dărdăiau ca de friguri. Se mai întărise și gerul. De jur împrejurul lor peste apă, peste ghiață, peste ruinele și întăriturile nemților, peste fronturile de dincolo și de dincoace de ei — liniște; o liniște de mormânt. Pe cerul sticlos și rece, puzderie de stele. Nici un semn de viață; nici dela nemți, nici dela români. Se auzea numai din când în când cum pârâia ghiața de ger. Începuse să bată și vântul; aducea cu el ace de zăpadă, ca într'o poșpăială de toamnă.

— Aicea putrezim, Mitriță! — murmură Stănică.

Bălașa tăcu.

— Ce facem? — îl întrebă celălalt.

— Stăm!

— Până când?

— Până-or veni ai noștri!

— Pe unde, dracu'?... Incoace, ghiața-i spartă pe-o sută de metri...

Tăcere.

Stănică începu să tremure și mai tare. Scăpase din vânzoleala asta fără căciulă. Își ridicase el gulerul mantalei, dar tot degeaba. Bălașa își deslăcu fularul dela gât și mutește, i-l înfășură împrejurul capului ca pe un bandaj. Dar nu trecu mult, că Stănică începu iar.

— ... mî-a'nghețat burta, mă!...

— ... dă-o dracului! Taci, odată!...

— ... mă doare!

— ... întoarce-te!.

Intunericul nopții fu tăiat de-un trasor pornit dela nemți.

Vântul foșni prin stufăriș, sunând frunzele trestiiilor.

— ... Mitriță!

— ... ce-i?

— ... vine cineva!

— ... ți se năzare numai!

— ... nu, ascultă!

— ... mă, că fricos mai ești! — izbucni Bălașa. — Moale, ca o muieră... cârpă!

Liniste.

Se târără încet, într'un tufiş mai des şi mai ferit de vânt; Bălaşa înainte, Stănică după dânsul. Acolo, peste ghiaţa dintre trestii, găsiră păpuriş culcat, moale ca o pătură. Se lungiră pe el, cu faţa'n sus. Dar nu ştiu cum dracu se mişcă Stănică, cum se suci, că şi trozni sub dânsul o trestie, înfundat, ca un pocnet de armă în ceaţă. Pe deasupra lor, îşi flutură lumina o rachetă trasă tot dela nemţi. Stănică încremeni cu mâinile înfipite în Bălaşa. Când lumina dispăru, sergentul se întoarse înfuriat :

— ... să ştii, că plec !

— ... unde?

— ... unde-oi vedea cu ochii !

— ... să nu pleci, Mitriţă, c'acea mor !

Bălaşa izbucni în răs :

— ...că fraier mai eşti, mă, Stănică ! ...Acea, între linii, e mai bine ca oriunde... Nu trag nici nemţii, nici ai noştri... cel mult pe deasupra...

Stătură astfel, multă vreme ; la început, hotărîră să pândească pe rând, dar nu se putură nici aşa odihni. Târziu, în cumpăna nopţii, porniră să suşotească iar, fără să se mai teamă de nemţi. Pe Stănică tot nu-l răbda :

— ...mă, Mitriţă, tu spuneai de unu delă a 8-a, care-a venit ieri din ţară ?

— ..eu ! — răspunse sergentul.

— ...ce zicea, mă ?

— ...zicea, că şi în ţară se dă o luptă... auzi, pentru pământ, Stănică.. că se vorbeşte cu adevărat, să căpătăm pământ...

— ...şi ?

— ...că boerii şi guvernul care-i pus de ei, nu vor ; dar...

— ...dar ?

— ...dar până la urmă tot vor trece toate pământurile la noi...

— ...zău, mă ?

— ...da... zicea, că'n primăvară intrăm cu plugurile în moşii... că până atuncea o să se împartă toate... întâi, nouă — ăstora care suntem pe front...

Stănică rămase cu ochii în gol, gânditor.

— ...că ai care luptă pentru asta, sunt comuniştii, mă !

— ...comuniştii ? — întrebă neîncrezător Stănică.

— ...da, mă, — vorbi gânditor Bălaşa ; — mi-aduc aminte, că era unul dela noi din sat, Radu al lui Dragostin... comunist, mă ! ...Intr'un timp, îl tot căuta poliţia prin sat... Eh, ce băiat !... ăsta a venit odată în sat şi-a vorbit cu tata o noapte întreagă... chiar despre asta, despre pământ... Era pornit rău împotriva boerilor...

— ...păi, cum să nu fie, mă, că de unde-s eu, din Teleorman, ne-au supt de tot !

— ...d'apoi la noi... e una Stănculeasa, dată 'n mă-sa !.., călare umblă, auzi ?

După un timp, Bălaşa se ridică într'un cot şi se târi pe o parte, până la marginea stufărişului. Dinspre români, nu se vedea nimic ; înspre nemţi însă, cam pe locul unde zăriseră cazemata din marginea lacului, zări câteva luminiţi, care dispăreau şi reapăreau neregulat. — Fumează ! — gândi sergentul. Nici nu le pasă, mama lor ! — In clipa aceea, îi încoîşi în minte un gând îndrăzneţ : Ce-ar fi, dacă s'ar furişa prin stufăriş

pără la dânsii, și ar arunca legătura cu grenada drept în ușa cazematei, între ei? — Abia acum își aminti cuvintele sublocotenentului... trebuie s'o aruncăm în aer... Altiel...

Când îi povesti lui Stănică despre asta, caporalul nu se arătă așa de entuziasmat, dar nici singur nu vru să rămână.

Plecără împreună; Bălașa înainte, Stănică după dânsul. Mergeau numai târâș, trăgându-se pe coate, cu curelele armelor întoarse după ceafă, cu legăturile de grenade în mâini. Nu făceau nici un zgomot; până și fâșăitul trupurilor lor se pierdea neobservat. Curând însă, se auzea cum paftaua dela centura lui Stănică zgâria ghiața ca un diamant în sticlă. Bălașa se opri și când caporalul ajunsese lângă dânsul, îi răsuci centura cu paftaua în sus. După câteva clipe, porniră iar; acum se vedeau și din păpuriș tăciunii țigărilor dela nemți. Din când în când, se mai opreau și ascultau, priveau 'n jur și înainte, își potriveau armele sau își făceau diferite semne, slab înțelese. Ajunseră astfel la un punct, dela care ghiața era sfărâmată până la mal. Peste apă, pluteau bolovănoase sloiuri mari, prinse între ele cu o pojghiță subțire de ghiață.

— ...ai noștri, când au bombardat încoace! — șopti Stănică.

Bălașa își plecă numai capul.

Rămăseră muți pe marginea podului de ghiață. Caporalul își puse legătura de grenade alături și pipăi cu mâna grosimea gheții. Cu degetele deslăcute își alătură palmele în fața lui Bălașa, atât era de groasă. Vru apoi să măsoare și adâncimea apei și întinse mâna în jos, pe lângă ghiață. Odată cu aceasta însă, își împinse în apă și legătura de grenade. Apa cli-poci, înghițindu-le. O rachetă trozni deasupra lor și-i lumineă, ca ziua. O rafală de pistol-mitralieră răpăi pe ghiață, chiar lângă dânsii. Bălașa sări în apă cu arma într'o mână și legătura de grenade în alta. Stănică însă, rămase sus, pe ghiață, ciuruit de gloanțe.

În aer, o altă rachetă se aprinse. Bălașa încremeni în apă, numai cu capul și mâinile afară. Pe deasupra lui, se încrucișară câteva rafale de mitralieră, secerind stufărișul într'o parte și alta. Un proiectil de brand fâlfâi prin văzduh și se sparse în pozițiile nemților, într'o scăpărare scurtă.

Din nou întuneric și liniște.

Bălașa devenise negru de frig; cu greu își stăpânea clănțănitul dinților. Se ridică în picioare; apa-i venea până la piept; destul de bine; nici prea mică — să se lungească, nici prea mare — să nu poată merge. Înainte de a porni, se mai uită odată în urmă, la umbra trupului lui Stănică întins pe ghiață. — Lasă, că tot nu-mi scapă, Stănică! — își zicea Bălașa. — O să le plătesc eu și pentru tine!

Într'o mișcare lină, ca de pește, porni ușor prin apă; își făcea cu greutate loc printre sloiuri și stufăriș. Prin întuneric țacăni scurt o mitralieră; mai întâi auzi foșnind trestii în jur și apoi își simți umărul cald. Se lăsă în apă; mâna stângă i se înmuia din ce în ce. Incet, lasă arma să-i alunece la fund. Prinse între dinți legătura grenadelor și-și desbrăcă mantaua. Când își ridică ochii văzu la numai cincizeci-șaizeci de pași, umbra cazematei. În spatele ei, tolăniți pe malul lacului, nemții fumau în pumni.

Incepu să meargă chircit, cu apa până sub bărbie. În umăr, rana îl înțepa din ce în ce mai dureros. Acuma și stufărișul se mai rărise... Înainta ușor... și parcă nici cazemata nu mai era așa departe... nu-i mai era frig... inima îi pompa în mădulele jar, nu sânge... Un pas... încă

urul... încă unul... Obosise... mâna stângă îi atârna ca moartă... În spate, i se încrucișară iarăși câteva rafale de mitralieră; se lăsă și mai afund, cu apa până la gură... Acum văzuse de unde trăgeau și mitralierele astea... dintre ruine... Bine, că nu din cazemată, sau de aproape, de lângă dânsa... Vedea acum și gura de întuneric a ușei acesteia... acolo va trebui să lovească... înăuntru are muniție... și totul va sări în aer... Zâmbi...

Porni iar... dar mitralierele cârăiră și mai aproape... parcă-l băteau din spate... Tot acolo, departe, poate unde căzuse Stănică, își flutură luminile o nouă rachetă... Se lăsă în apă, până peste creștet... își săltă numai ochii... zări siluetele nemților îngrămădite în ușa cazematei... dacă mai face șapte-opt pași, poate arunca ...când era copil, acasă la Vârtoapele, el făcea pe dedesubt și zece, și cincisprezece pași... Răsufilă adânc... pe locul unde fusese, apa își legăna undele ascunse de întuneric... După câteva clipe, ieși la numai douăzeci de pași în fața nemților, cu oul unei grenade între dinți... trase... se ridică și aruncă drept în mijlocul lor... în ușa cazematei... Gloarțele mitralierelor îl căutau de-acum din nou prin apă... de-acolo, simți sguđuirea pământului și auzi mugetul apelor învolburate, gonite dela țarm... apoi, parcă pluti și el prin aer și nu mai simți decât țaria pământului de sub dânsul...

...Așa-l găsiră în zori tovarășii săi de luptă... Gemea întins peste ruinele cazematei, cu mâna stângă învinețită, cu trupul înghețat, cu capul descoperit și umărul înroșit de sânge, dar cu zâmbetul de pe buze și din priviri, neșters...

4

În atelierul de montaj-locomotive, pe deasupra sgomotului obișnuit, a trăsnetelor de fiare și ciocane, a răbufnirilor de plăci grele de oțel și a zângănitului — când ascuțit, când înăbușit al pieselor prinse 'n menghină, se auzi totuși, comanda lui Petrică :

— Gata!

Uriașa macara prinse să huruie, să-și încordeze lanțurile, să svâcnească pe șinele-i suspendate, și încet, locomotiva care era prinsă în brațele ei începu să crească, să se înalțe. Când rămase atârând deasupra pământului, desprinsă de roți, un alt semn al șefului de echipă opri mișcarea. Dragostin, Manole Stan și încă vrea cinci-șase muncitori dela alte echipe, se plecară și începură să-i împingă roțile eliberate, înapoi. După aceea, așezară butuci sub ea și ușor, macaraua își slobozi povara neagră cu rama pe dânsii. Lucrau la lărgirea osiilor de linie îngustă și la revizia cazanului, a armăturii, a distribuției și a tuturor celor ce trebuiau reparate.

Începură lucrul morcănoși, în silă parcă. Ceva îi apăsa pe suflete. Cel mai tăcut dintre toți, mai îngândurat și mai ascuns părea Radu Dragostin. Ochii îi erau lipsiți de strălucirea lor de totdeauna. Priveau șterși și întunecați, umbriți de sprâncenele încruntate, lăsate în jos. Lăcătușul era frământat de nenumărate gânduri. Ceilalți tăceau și ei. Manole Stan îi urmărea fiecare mișcare a mâinilor, fiecare clipire a ochilor sau tresărire a mușchilor feții. Ajunsese să-l cunoască bine pe lăcătuș și să-i prețuiască apropierea, ca pe a unui tovarăș rar și îndrăgit. Păi, câte nu învățase dela dânsul, din toamnă până acum? El îl învățase să vadă, să cunoască adevărul; îl ajutase să priceapă multe lucruri neînțelese până

atunci. Lui Dumitru Petrică însă, pentru cu totul altceva îi plăcea lăcătușul. — Mă, ăsta n'are frică nici de dracu'! — își zicea ei adeseori. — Nu se teme! Se vede c'a crescut în lupte! — Atitudinea neînfricăată a lui Dragostin în fața dușmanului, dârzenia și hotărîrea cu care se arunca în luptă împotriva acestuia, siguranța ce-o avea în fiecare acțiune, — adică tocmai ceea ce n'avea Dumitru Petrică, toate astea nu le găsise și la alții.

Dacă de Manole Stan se putea spune, c'a crescut pe lângă Dragostin — de Petrică, numai că simte într'însul un soiu deosebit de oameni, plămădiți și crescuți în lupte și pentru lupte... — Ce tot dracu' ne speriaseră pe noi până acuma, — își spusese de multe ori Petrică, — că comuniștii's așa, că comuniștii's pe dincolo, că 'n toate felurile sunt, dar numai oameni, nu! ?... Uite-l, frate, om dintr'o bucată!... Nu mai găsești un al doilea, în tot atelierul!...

Așa se legase și Dumitru Petrică de Dragostin; de aceea, ori de câte ori îl vedea întristat, ceva, o coardă cât de mică a sufletului său se rupea și într'însul. Il durea și pe el frământarea lăcătușului.

— Mă, — îi zise Petrică, apropiindu-se de dânsul, — tu, tot la ce-a fost duminică, gândești?

Dragostin lovi cu ciocanul și-l lăsă să tremure pe nit.

— Tot, nea Petrică!

— Da, încuviință Dumitru Petrică — a trecut o zi și nici mie nu-mi iese din cap bătaia lui de joc... auzi, ne cheamă la Scala și el vorbește dela Aro, înconjurat de polițiști, de bestii și de huligani...

— General în solda moșierilor și a fabricanților... a lui Maniu și Brătianu... a anglo-americanilor... asta e! — scrâșni lăcătușul. — Bandit fără de țară... vagabond... dușmanul muncitorilor și al țăranilor...

— ...și mai zice, — continuă Manole, ridicat și el în picioare, — că apără interesele patriei... ale poporului... ale soldaților de pe front și din cazărmi...

— Eh, interesele lor de clică de jefuitori... Pe noi ne sug patronii și speculanții... pe țărani, boerii... Soldații noștri luptă împotriva hitleriștilor și ei fac fascism... Fascism în spatele frontului, mama lor!

Niciodată nu-l mai văzuseră ei așa de îndârjit și supărat. Ochii lăcătușului prinseră să scapere și parcă pietre ronțăia între dinți. Își păstra totuși un calm de sub care nu oricine îi putea ghici frământarea.

Alături de ei se mai strânseseră și alți muncitori.

— Păi ce, — vorbi unul dintre ei, — el a dat semnal huliganilor... că de la Scala au pornit cu toții pe Victoriei și pe Lipsani... să prade și să lovească...

— Și la Scânteia au încercat! — strigă altul, nou venit.

— Tot el ne-a mânărit ochii c'un spor de salariu și-a dat speculanților mână liberă... zice, că noi numai să muncim...

— Și ei să trăiască și să conducă, dumnezeii lor... c'am dat aseară o sută cincizeci de lei pe un kilogram de făină...

— Noi suntem în război și ei sabotează și joacă la bursă...

Mulți dintre cei din atelier se apropiară de ei, mai mult așa, să vadă ce s'a întâmplat de s'au strâns atâția. Dar cum veneau, acolo rămâneau și se înghesuiau să intre și ei în vorbă.

În scurt timp, cei mai mulți dintre ei se aprinseseră într'o discuție

vie, strigau și suduiau, amenințau, de parcă l-ar fi avut în față chiar pe Rădescu.

Fierberea și mișcarea aceasta neașteptată îl ațâțară și mai mult pe Radu Dragostin. Lăcătușul începu să freacă ca o furtună prinsă în cântarea vântului. Știa, că era necesar să arăte muncitorilor toată primejdia încercărilor de reînviere a fascismului... că trebuia să îndrepte ura masei lor în mod conștient împotriva manifestărilor huliganice... împotriva guvernului care se demascase singur... Lăsă ciocanul pe rama locomotivei, urcă pe o roată răsturnată pe lat, cam cu un cap mai sus decât ceilalți și-și săltă ca de obicei fruntea... Iși largi privirile, zâmbi :

— Tovarăși... tovarăși...

O clipă rămase cu pumnul dreptei ridicat în fața pieptului, așteptând.

Liniștea se întindea încet, până în cele mai îndepărtate colțuri ale atelierului.

Din fund se apropiau și alte rânduri de muncitori.

Tăcerea crescuse.

— ...Rădescu și cu clica sa, pusă în slujba moșierilor și fabricanților s'au demasca singuri... lui Rădescu i-a fost frică să apară duminică în fața noastră, a poporului... el și-a strâns bandele de huligani și de fasciști și-a dat semnalul... El s'a declarat fățiș împotriva democrației... el ne-a amenințat cu războiul civil... D'aia au și reînceput huliganii jaful pe străzi și atacul împotriva cetățenilor pașnici... ziarul nostru „Scânteia” a fost ars... au încercat să-i devasteze și redacția... muncitorii dela „Viitorul” au fost schingiuiți și închiși... Când Hitler primește ultimile lovituri, date cu strășnicie de Armata Sovietică...

— ...trăiască prietenia de arme româno-sovietică! — strigă o voce din mulțime.

— ...în timpul acesta, — continuă Dragostin — fasciștii dela noi scot iarăși capul și ies la drumul mare...

De lângă dânsul, Manole dădu semnalul :

— Jos fasciștii, moarte lor !

Lozinca prinse repede viață și zeci de muncitori începură să scandeze :

— ...jos fas-ciș-tii — moar-te lor!... jos fas-ciș-tii moar-te lor! — Erau și dintre cei care nu strigau, care veniseră numai să privească și să asculte.

— ...Rădescu spune, — reîncepu Dragostin —, că noi muncitorii să ne ocupăm mai puțin cu politica și să facem mai multă treabă... E clar ce vrea : noi să robim și ei să conducă... așa a fost și înainte... dar noi nu mai vrem să fie așa, vrem să ne conducem singuri... vrem un guvern care să ne apere interesele noastre și ale țăranilor... să fie al poporului... vrem un guvern al *Frontului Național Democrat* !

Printre muncitori, începu să se strige mai întâi timid ; după aceasta, antrenati de mișcarea svâcnită și scurtă a pumnului lui Dragostin porniră să strige scandat, cu întrerupere și apăsător :

— ...*vrem gu-vern Fe-Ne-De... vrem gu-vern Fe-Ne-De!*...

Întregul atelier, larg și înalt până în crestele-i de sticlă, hăuia, fremăta, ca o pădure învolburată de iureșul furtunii :

— ...jos Ră-des-cu... jos Ră-des-cu ...vrem gu-vern Fe-Ne-De...
vrem gu-vern Fe-Ne-De!...

La vremea asta, trenul de Oltenița gonia spre București. La fereastra unuia din vagoanele sale, stăteau în picioare și cu ochii pe câmp, Vasile Bălașa și cu Gheorghe Duma din Vârtoapele. Prin fața lor, întinderile iugeau înapoi, arătându-și pe rând, când negrul pământurilor desgolite de omăt, când albul straturilor de zăpadă încă netopită. Călduț, vântul le trimetea prin fereastră aroma țarinei dospite, a ierburilor încolțite și a mugurilor de pomi umflați înainte de timp.

Vasile Bălașa se așeză pe bancă, gânditor. Își tunsese barba și își aranjase și mustața, scurtând-o; avea pe el — curate — haina și cămașa rămase dela fiul său. Gheorghe Duma se lăsă cu coatele pe rama geamului coborît, plecat în afară. În spatele lui, încăperea vagonului se întinse dintr'odată, ca de-o înserare venită din senin; cu umerii și pieptul său, Gheorghe Duma abia intra în cadra ferestrei. Dinăuntru, i se vedea spatele lat, gâtul gros, picioarele vânjoase, ca două trunchiuri de copac; în dreapta îi atârna o traistă ajunsă până'n subsuoară, care se legăna scurt, în ritmul mișcărilor trenului. Când se întoarse, lumina năvăli iarăși în vagon; își arată pieptul desgolit, păros și puternic, ca de urs; pe fața-i și în ochii mari și blânzi, albaștri, plutea amărăciunea.

— Nu, nu mai putem aștepta! — rosti el către Bălașa. — Și eu cred, că trebuie să începem!

— Păi, acumă, trebuie să facem într'un fel... Altfel, nu se poate! — și Bălașa își scutură capul într'o împotrivire grea.

Gheorghe Duma se întoarse din nou la geam. Vorbea încet, în timp ce mângâia cu privirile-i blajine fața ogoarelor.

— Mustește țarina... Peste o săptămână-i gata... numa' bună de arat!... Trebuie să intrăm cu plugurile în tot pământul Stănculesei!

— O să intrăm! — grăi cu siguranță Bălașa.

— Crezi?

— Da'sigur! Asta noi hotărîm și-am hotărît, nu?

— Da! — recunosc Duma.

Până la București, nu mai scosese ră nici un cuvânt. Aproape de halta Titan, Bălașa se ridică la fereastră. În gară, se uită din tren, pe linia de garaj din dreapta; cele cinci vagoane ale detașamentului său nu mai erau. Il apucă pe Duma de mîneacă și-l zori:

— Hai, că nu mai sunt... nici urmă, măcar!

Coborîră.

— Ce să fie? — îl întrebă Gheorghe Duma.

— Ia, detașamentul ăla!

— Jhî! — înțelese în sfârșit, uriașul. — Se vede că i-a învoit pe toți, Răducu!

Zămbiră.

După plecarea trenului, trecură șinele către poarta uzinei. Bălașa mergea înainte, ca unul care cunoștea locurile și oamenii; Gheorghe Duma după dănsul. El făcea peste liniile de terasament doar doi pași;

punea un picior în partea asta, unul la mijloc și-l muta din nou, pe celălalt, dincolo.

Bălașa nu mai fusese niciodată aici; îl zărise însă, cum intra și ieșea pe poarta asta, pe Radu Dragostin. Dar când se apropie și se văzu în fața pavilionului dela intrare, cu pereții în întregime numai din sticlă, cu bare lucitoare de metal puse de-acurmezișul, ceva-așa ca un fel de teamă, îl încerca. I se mai potolise și curajul. Parcă și picioarele i se 'nmuia-seră; cât de cât. Se opriră la vreo douăzeci de pași, lipsiți de îndrăzneală.

— Aicea, bre, Vasile? — îl întreabă neîncrezător Gheorghe Duma.

— Aicea! — răspunse Bălașa cu glasul stins.

Înalt cum era, Duma se uită peste zidul de piatră, înăuntru. Un timp, înmărmuri cu ochii la atelierele mari și roșii, acoperite numai cu geam și fier, întinse — cât toată moșia Stănculesei. Uitase pentru ce venise.

Bălașa se simți ceva mai ușurat, când văzu că Duma nu-l zorește să intre, așa, dintr'odată.

— Aicea se fac trenurile, nu? — îl întreabă celălalt, cu ochii tot peste gard.

— Aicea! — răspunse Bălașa cu mai mult curaj.

Gheorghe Duma își prinse traista în subsuoară și se ridică pe vârfuri; acum vedea toată curtea, până 'n fund, ca'n palmă. Nerăbdător și încurcat în acelaș timp, Bălașa își mută greutatea trupului când pe un picior, când pe altul. Nu știa ce să facă, pe cine să întrebe, cum să-l găsească pe Dragostin. Cele două săptămâni, socotite împreună atunci, abia mâine se împlineau. Și locul întâlnirii era hotărît în altă parte, nu aici. Veniseră însă acum, pentru că nu mai putură răbda să aștepte încă o zi.

Duma făcu un pas spre dreapta, urmărind niște muncitori care treceau prin curte.

— Aicea lucrează și Răducu... Nu, Vasile?

— Aicea!

Înaintară cu pași mărunți până în fața căsuței de sticlă. Bălașa privea înăuntru la omul care vorbea în găoacea telefonului. Lui Gheorghe Duma însă, îi luase ochii strălucirea barelor de metal care-i oprea să intre. Cu mâinile sale mari și grele, aspre și ciolănoase, începu să le pipăie ca un copil.

— Pe cine căutați? îi întreabă cel de dincolo, ridicat în fața unui gemuleț deschis.

Gheorghe Duma își trase mâna de pe bară și își stănse și mai mult traista la subsuoară. Se uită cu teamă la șapca cu fireturi a celui de dincolo și apoi se întoarse la Bălașa, cu o uitătură, prin care parcă-l îndemna: — ce mai aștepți, spune-i!

Bălașa înaintă până la geam.

Veni și Gheorghe Duma.

— ...avem un om din sat, aicea —, începu încet Bălașa: i-am adus o vorbă de-acasă...

— E comunist! — adăugă cu mândrie Gheorghe Duma.

Dar Bălașa se încrunță la dânsul, de să-l bage în pământ — nu alta.

Portarul zâmbi.

— Spuneți, că am să-i comunic eu! — le ceru el.

— Nu... nu putem! — se împotrivi Vasile Bălașa.

— Matala, ești șefu'? — îl întrebă Duma pe portar.

— Nu! —

— Noi cu el vrem să vorbim!

— Cu cine, cu directorul? — îl întrebă mirat, celălalt.

— Nu! — sări Bălașa. — Cu Dragostin, bre! —

Când văzu că-i scăpase numele, Vasile Bălașa se fâstâci.

— ...e neam cu mine! — adăugă hoțeste Duma.

Portarul însă, pricepu ce era; ridică receptorul și-l chemă la telefon pe Radu Dragostin. Până să vorbească iar, Bălașa și cu Gheorghe Duma înlemniră cu mâinile pe bare, cu ochii la telefon.

— Tu ești, Dragostine?

Ochii țăranilor sclipiră și fețele li se luminară, dintr'odată.

— ...mă băiete, — vorbi mai departe celălalt; — până acum, i-ai căutat tu pe cei care erau aicea, peste șină... Acuma, te cauță ei... Vino!

Bălașa rămase cu gura întredeschisă, așteptând.

Gheorghe Duma se repezi la geam.

— Vine?

— Vine! îi asigură portarul.

Abia acum își simți Bălașa inima întregă.

Dar n'au mai avut timp nici să răsuflă ușurați, că în căsuța de sticlă, apărură din pământ, Radu Dragostin.

— Să trăiești, nea Spirică! — strigă el portarului, din mers și ieși la dânsii cu mâna întinsă.

Bălașa îi îmbrățișă palma înegrită de unsoare și sgură în împreunarea ambelor mâini. În pumnul lui Duma, mâna lăcătușului intră ca într'o scorbura. Țăranii parcă-și pierdură firea de bucuria revederii. Radu Dragostin își petrecu o mână pe după gâtul lui Bălașa și apucă cu cealaltă brațul lui Gheorghe Duma.

— Ce mai faci, bre, nea Gheorghe? — îl întrebă el pe fostul văcar al satului și slugă la ai lui Tucaliu, cu ani în urmă.

— Ia, cu sărăcia, mă, Răducule! — răspunse mișcat uriașul

Lăcătușul se întoarse apoi spre Bălașa.

— Parcă mâine trebuia se ne întâlnim, nea Vasile... Măine-i paisprezece, nu?

— Da... da' n'am mai putut aștepta, mă, Răducule!... Ne-au mânat oamenii... Și-i drept asta... Dacă mai stăm, e prea târziu... Uite, vine primăvara...

— Nu... nu mai putem aștepta, Răducule! — vorbi și mai pornit Gheorghe Duma.

— Dar nici nu trebuie să mai așteptați!

— Zău? — întrebă neîncrezător Duma.

— Sigur! — vorbi apăsător Radu Dragostin. — Guvernul s'a declarat împotriva reformei!

— Atunci o facem noi! — grăi Bălașa cu hotărâre.

— Da.

— Măine! — adăugă Duma.

— Măine.

Țăranii se uitară unul la altul, întrebători. Bălașa prinse mâna lăcătușului, care-i atârna pe umărul său și-l întrebă:

— Mergi, cu noi?

Radu Dragostin cugetă un timp. Apoi răspunse:

— Numai la noapte pot... cu trenul de diseară... După masă avem manifestație... Măine dimineață, trebuie să fiu la lucru...

Uriășul rămase gânditor, scărpînându-se după ceafă.

— Te-așteptăm, Răducule, — grăi Bălașa. — Mergem împreună.

— Ce spui, c'aveți? — îl întrebă Duma, după ce-și muncise atâtea vreme mintea ca să priceapă.

— Manifestație... întrunire...

— Ihi!

— Știți, ce? — reveni lăcătușul. — E făcută împotriva lui Rădescu... a guvernului care nu vrea să facă legea pentru pământ... mergeți și voi!

— Mergem! — hotărî grăbit, Vasile Bălașa.

Radu Dragostin îi trase mai într-o parte, pe un loc ferit, uscat și tăcut de soare. Își scoase din buzunar o gazetă și le-o întinse.

— Stați aici... mai cetiți din asta... Peste vre-un ceas, o să ieșim și noi. O să vă iau în oraș și pe urmă, ne întorcem și la tren... Le desfăcu apoi gazeta și le arătă articolul din dreapta jos, scris cu litere mari și groase: — Citiți aici!

Indepărtarea lăcătușului fu urmărită de către țărani cu priviri de frate.

Din poarta uzinei, Radu Dragostin le flutură șapca, așa cum făcuse în zece dimineți la rând lui Vasile Bălașa și celorlalți concentrați.

După aceasta, se așezară jos, pe marginea zidului de piatră. Privirile lor se plecară asupra gazetei. Vasile Bălașa începu să silabisească încruntat, în șoaptă mai mult:

— Țăranii împart moșiile...

Ca puhoaiile primăverii, bogate, repezi și furtunoase, ieșite din albiu — se revărsa poporul pe străzi. Coloanele, lungi și îndesite între zidurile caselor, înaintau din ce în ce mai greu, din ce în ce mai încet. Valurile mulțimii creșteau uriașe, gata să înlăture orice împotrivire. Piața Națiunii devenise ca o mare vie, involburată, în a cărei măreață întindere, fluviile omenești pornite de pe străzile ce dădeau în ea, curgeau mereu, fără întrerupere. Poporul se așeza aici, în inima capitalei, ca o imensă stea cu colțurile înfipte în toate părțile orașului, ca niște ape ce izvorau de pretutindeni — din jur, din viața și frământările cartierelor mărginașe, pline de uzine și fabrici.

Când porțile de fier ale uzinelor Malaxa au fost deschise și când coloana de mii și mii de oameni a început să treacă fremătând prin fața lor, Bălașa și cu Gheorghe Duma s'au ridicat înmărmuriți, cu ziarul desfăcut în mâini.

— Ia, uite, Vasile! — șopti Duma, mirat.

— Popor, nu glumă! — murmură Bălașa. — Putere!

Dar n'avură timp să se minuneze prea mult, că de-acolo, din fruntea coloanei se desprinsese Radu Dragostin, alergând spre ei. Ii apucă de mâini și-i trase grăbit după șirul nesfârșit al muncitorilor.

— Hai... mergem în față, ca să vedeți tot!

Țăranii ajunseseră în primele rânduri, fără să știe când. Lăcătușul intrase între dâșii și-i purta de braț, ca într'o plimbare grăbită. Înaintea lor, purtate de mâini vânjoase de oțelari, de turnători, de lăcătuși și de strungari, fluturau flămurile. Portrete uriașe erau purtate pe brațe și numărate pancarde scrise diferit, se legănau odată cu valurile mulțimii, Bălașa și cu Duma se uitau stingheriți, când înainte — când înapoi — când în jur; uriașul vedea coloana dela un capăt la altul. Soarele primăvăratic țesea deasupra oamenilor un văl de raze jucăușe, ca într'o plasă de lumină. Mătasea steagurilor roșii și tricolore, se unduia ușor, mișcată de vânt. Dar ceeace-i uimi cu deosebire pe țărani, era strigarea neîncetată a chemărilor de luptă. Dintre dâșii, Radu Dragostin puneă mâinile ca un cornet la gură și striga puternic peste toată partea aceea a coloanei. În urma lui, începeau și ceilalți să scandeze, din ce în ce mai tare, mai înflăcărat, aceeași lozincă.

Toate le înțelegea Duma, dar numai asta, nu! Într'un timp, trecu prin spatele lăcătușului lângă Vasile Bălașa. Curând începură să susțoească. Dragostin, care îi tot privise cu coada ochiului, observă aceasta și-l opri pe Manole Stan să intre între dâșii.

— Bre, Vasile — zise Duma —, numai că se strigă și oamenii's porriți, da' altfel, mergem ca la paradie...

Un ghiont și o uitătură rea a lui Bălașa îi întrerupse desfășurarea gândului până la capăt. Dragostin zâmbi ascuns și strigă o altă lozincă, mai scurtă și mai vic. Luați ca de un val, țăranii se priviră tăcuți, întrebător. Duma căuta să-și potrivească pasul cu-al lăcătușului, dar se trudea degeaba. El lua dintr'odată o jumătate de stângen și-i era prea greu să meargă mai mărunț. Se plecă iar la urechea lui Bălașa.

— Vezi tu, Răducu ăsta îi conduce pe toți... Toți ascultă de dânsul!

— Păi, dacă e comunist! — îl lămuri Vasile.

Merseră așa, în vuietul coloanei încă o bucată de drum. Lui Vasile Bălașa îi foșnea în sân ziarul care-i îndemna să treacă la împărțirea pământurilor. Infrigurarea, credința și bucuria pe care le purta acum în inimă îl făceau să calce ușor, mai mult pe vârfurile degetelor. Parcă și uitase de coloană, de freamătul din jur, de mișcarea care-l purta plutind, ca pe o frunză; gândea la felul cum vor socoti întinderea moșiei Stăneulesei, la listele ce trebuiau făcute, la apropierea primăverii. Curând însă, în iureșul altor chemări, se trezi singur, fără de Duma.

Nu-l găsi greu; Duma mergea cam în acelaș drept cu dâșii, dar pe-alături de coloană. Uriașul înainta cu pașii mari, legănându-se, cu fruntea ridicată și pieptul desgolit, strângând la subsuoară traista. La'nceput, parcă nu se simțise bine în coloană, parcă n'avea loc destul. Ceva îl împinsese în afară, să meargă pe margine, de unul singur; însă în acelaș timp, altceva, parcă și mai puternic îl ținea legat de masa oamenilor; simțise puterea lor, asemenea unui cerb de munte, șipotul apei.

Incruntat, Vasile Bălașa dădu să plece după dânsul, dar fu repede oprit de lăcătuș:

— Lasă-l... vine el!

Totuși, pe Bălașa nu-l răbdă; din mers, ieși până'n marginea coloanei și-l apucă de mânecă.

— Hai încoace, măi Gheorghe... că doar nu ești tu comandantul! Gheorghe Duma îi zâmbi și ținându-l de mână, îl mai purtă și pe el pe alătura de rând. Treceau acum pe lângă case înalte, mai înalte chiar și decât turnul bisericii din Vârloapele, pe lângă mașini și tramvaie oprite în drum, pe lângă alte coloane, pe lângă alte steaguri. Incet, pe nesimțite, Bălașa îl trase înapoi, în mijlocul celorlalți.

Coloana cobora pe o stradă care se lărgea și se deschidea, adâncă, într'o uriașă mare de capete omenești. Radu Dragostin dădu din nou semnalul unei lozinci și muncitorii începură să scandeze și mai viu și mai apăsător. *Jos fas-ciș-tii—Moar-te lor !... Jos fas-ciș-tii—Moar-te lor !...* Duma tresări; parcă auzea întâiaș dată aceste involburate, puternice chemări. Se uită în dreapta, în stânga, în jur, la Dragostin, la Manole, la Dumitru Petrică, la masa muncitorilor: toți strigau. El, nu! Se uită atunci și la Bălașa; și dânsul striga, mai încet, dar tot striga. Incercă să strige și el; însă așa, dintr'odată, nu putu decât să-și miște buzele în acelaș ritm, fără de glas. Lăcătușul zâmbi iar, urmărindu-l cu dragoste și interes. Când strigătul acesta se stinse, hălăduind în spatele lor, își făcu mâinile pâlnie și strigă iarăși cu și mai multă vigoare. Cei din jur îi prinseră deodată chemarea și îndemnul și izbucniră furtunos, într'un iureș nestăvilit, pornit din mii și mii de piepturi: *Vrem pă-mânt pen-tru ță-rani !... Vrem pă-mânt pen-tru ță-rani !* Fața și ochii lui Gheorghe Duma se luminară pe neașteptate. Iși strânse pumnii bolovănoși, își întări pasul greu și începu să strige, asemenea celorlalți: *Vrem pă-mânt pen-tru ță-rani !... Vrem pă-mânt pen-tru ță-rani.* Nu striga el în ritmul celorlalți și nici așa de scurt, dar vocea-i ruginită, ca de clopot greu și armonios, răsuna puternică și tunătoare, amenințător. Nu se opri nici când sufele de ochi din jur se întoarseră spre dânsul zâmbind. Iși petrecu numai pumnii prin zaua brațului lui Dragostin și a lui Vasile Bălașa și continuă să strige, neînfricat, răscollor. Intre coaste, simțea coatele celorlalți doi. Așa intrară ei în Piața Națiunii.

Aici, de dincolo de podul Șerban Vodă și de pe stradă în sus, de pe Splaiul Unirei, de pe Bulevardul Maria, dintr'o parte și alta, din fund, de pe Dealul Mitropoliei și mai ales din partea asta, dinspre Piața Sf. Gheorghe — coloane și iar coloane, amestecate în marea aceea de oameni, purtate de catargele flamurilor învăpăiate, mișcate ca valurile în furtună. Nemărginirea pieții, văzduhul, toată întinderea Bucureștilor se umpluseră de strigătele de împotrivire și de luptă. Poporul se revărsase aici, ca apele unui ocean cu adâncurile în necurmată fierbere. Se clătinău înălțimile și zidurile caselor ridicate spre cer, — și tremurau în acelaș timp înapoia lor, stăpânii: moșieri și fabricanți, bancheri și speculanți.

Masivă, coloana lor pătrunsese până aproape de mijlocul pieței și se opri. Vasile Bălașa și cu Gheorghe Duma nu mai aveau nici o măsură de asemănare a acestor lucruri. Parcă erau într'adevăr, o picătură într'un ocean. Singura lor legătură cu viața, cu această uimitoare priveliște, o aveau prin Radu Dragostin. Il țineau pe lăcătuș — unul de-o mână și altul

de alta—, ca pe-un frate mai mare, ce-i scosese și pe ei în lume.

Muncitorii își uniră eforturile și la glasul unei chemări strigate prin pâlnia megafoanelor, izbucniră, dela o margine la alta, ca un vulcan: *Vrem gu-vern Fe-Ne-De!... Vrem gu-vern Fe-Ne-De!... Vrem gu-vern Fe-Ne-De!* În clocotul acestei răscolitoare învolburări, vocea metalică și puternică a megafonului anunță:

— ... are cuvântul, tovarășul ministru Gheorghe Gheorghiu-Dej!

Ca un ropot de uriașe cascade, strigătul de luptă și de victorie al sutelor de mii de oameni, se ridică nestăvilit, într'o explozie nemaivăzută de entuziasm.

— Cetățeni și cetățene...

Piața amuți, ca prin farmec; parcă o baghetă magică se coborîse din senin și curmase dintr'odată vuietul furtunii, stăpânindu-l în adânc.

— ... tovarăși și tovarășe...

Dintre toți cei din jur, numai Gheorghe Duma îl vedea pe Gheorghiu-Dej. El înlemnise cu ochii la dânsul, acolo unde-l zărea vorbind poporului. Degeaba încercă Vasile Bălașa să se ridice pe vârfuri sau să se agațe de ceva; privirile lui nu băteau mai departe de ceafa celor din fața sa. Se trase atunci lângă Duma și începu să-l scuture de mânecă:

— Tu îl vezi, mă Gheorghe?

— Ih! — răspunse mutește uriașul.

— Cum e? îl scutură Bălașa nerăbdător.

Gheorghe Duma se uită la dânsul încurcat; cum să-i spună el, ce fel era Gheorghiu-Dej, acela care conducea lupta comuniștilor, adică a celor ca alde Răducu Dragostin?... N'avea cum! Ridică umerii neputincios și trist.

Bălașa însă nu-l slăbi; îl apucă de braț și-l smuci, rugându-se:

— ... mă, Gheorghe, mă... ridică-mă, mă, și pe mine!

Tăcut, Duma se aplecă și apucându-l mai jos de mijloc, îl săltă ca pe-un copil, de-asupra tuturor celorlalți.

Fața lui Vasile Bălașa se luminează de zâmbet. Gheorghe Duma rămase cu dânsul în brațe, ascultând cu gura întredeschisă, cu obrazul și fruntea încruntate, dar cu ochii vii.

În spatele lor, lăcătușul râdea pe înfundate, ca de altfel toți ceilalți tovarăși de ai săi...

... La sfârșitul manifestației, ei se rupseră de coloană și o porniră înapoi, spre gară. Peste oraș, se lăsase înserarea; din loc în loc, se aprindeau lumini. Vasile Bălașa mergea într'o parte și Duma în alta; Radu Dragostin, la mijloc, între dâșii:

— Mă, Răducule, — vorbi cu sfioșenie în glas, Bălașa —, vrem să ne scrim și noi...

— Unde? — îi întrebă Dragostin nelămurit.

— La comuniști!

Lăcătușul se opri gânditor. Pe fețele țăranilor, îndoiala își flutura o umbră grea, chinuitoare.

— Nu se poate?! — întrebă în șoaptă Gheorghe Duma.

— Ba, da! răspunse scurt Radu Dragostin — Hai, pe aici!

Cotiră pe-o stradă, apoi pe alta și încă pe una. Intrară la Organi-

zația de Ilfov a Partidului Comunist. Acolo, țăranii își lăsară adeziunile scrise stângaci, dar apăsate și întărite de vorba și iscălitura lui Dragostin. Erau primii din sat.

5

Trenul i-a lăsat în gară târziu, în plină noapte. Satul de aici se întindea în spatele gării, ca o îngrămădire și mai adâncă de întuneric. Până la Vârtoapele însă, așezat în cealaltă parte a căii de fier, trebuiau să mai meargă pe jos, vreme de vre'un ceas. Nu era drum de piatră, șosea; când se făcuse linia, Stănculeasa luptase de se așezase gara chiar în capătul moșiei ei, — c'aicea o avea; — dar nu îngăduise nici în ruptul capului să se taie drum drept peste pământul ei, spre sat. Oamenii se sfătuiseră între dâșii și ciupiră din petecutele lor de pământ, o fâșie îngustă cât o cărăruie, serpuitoare printre semănături. Dar aceasta ocolea tocmai pe dincolo de moșia boeroaicei, pe hotarul dintre ea și pământurile lor. Altfel, dacă o luai de-adreptul, pe țarina lăsată pârlăogă de Stănculeasa, făcea drumul numai în jumătate de timp. Și unul câte unul, țăranii își făcuseră în ultimul timp, potecuță dreaptă pe aici. Tot pe dânsa se îndreptară și ei spre sat; Duma în frunte, Dragostin la mijloc, iar Vasile Bălașa în urmă.

Noaptea era senină, cu cerul plin de stele tremurătoare, cu întunericul subțiat de lumina lor și zărilor îndepărtate. Nu era frig; dar se lăsase totuși o urmă de ger, înmuiată de fiorul primăvăratice al vântului ce lătea dinspre Dunăre. Pământul în cea mai mare parte desgolit, moale, plin de suctul zăpezilor, prinsese o crustă subțire, care se sfărâma sub călcătura ca o pojghiță de sticlă măcinată. Petecutele de omăt îndesit ca pâsla, stătut și întărit de apa scursă, trosneau numai înăbușit și rămăneau pătate de noroi, ca de niște urme de întuneric.

Duma înainta cu capul ridicat și mâinile în buzunare, cu traista în care purtase degeaba un codru de mămăligă până la București — repezită pe spate — cu surtucul desfăcut la piept și nasul în vânt; parcă adu-meca apropierea abia simțită a primăverii. Dar cum mergea așa, de parcă măsura ogoarele, se trăgea din când în când departe de ceilalți doi, ca la o sută de pași din față. Se oprea și aștepta, stând crăcănat, zâmbindu-le:

— Ajungeam de două ori, până acum!

Zâmbea și lăcătușul. Și iar porneau, pentru ca peste un timp Gheor-ghe Duma să-i aștepte iar.

Pe Radu Dragostin îl cuprinse amărăciunea amintirilor. După plecarea lui, bătrânii i se stinseseră pe rând, unul după altul. Cu puțin înainte de a muri, veniseră la dânsul pe jos, până la București. Își târăseră amarul și bătrânețile pe drum, cu gândul ca să-l vadă; simțiseră, că era pentru cea din urmă oară. După trei zile, luară drumul înapoi, parcă și mai adânc măhniți și mai adânc îndurerați... Fratele îi căzuse pe front. Acasă, nu mai era acum decât nevasta lui și cu cei trei copii, niciunul bun de muncă. Ultimul drum la Vârtoapele îl făcuse în toamna trecută; de-atunci, n'a mai fost pe-aici.

În urma lui, Bălașa își tot pipăia surtucul în dreptul pieptului, unde avea ziarul. Citise în el, scris negru pe alb, că nu trebuie să mai aș-

tepte... că e timpul să-și treacă singuri pământurile în stăpânirea lor... că în alte părți, în Dâmbovița, pe Vlașca, în Prahova și în Teleorman — sărăcimea satelor a și intrat cu plugurile în moșii... Și iată, că ei n'au făcut încă nici listele... că aproape două săptămâni au stat numai de flecăreală... Parcă i-ar fi chemat Stănculeasa pe moșie, să le-o dea plocon... cu lumânare!... Hei, peste tot trebuie cap!... D'apoi la asta? Dacă nu era nici Răducu, se stingeau cu ochii după pământ sau așteptau milă din partea boierilor și-a guvernului, care-i tot amăgea: că le dă... dar să mai aștepte, că nu e timpul acum... că vine și ziua lor cu lege și zapis dela stăpânire... vine, pe dracu! ...la sfântul așteaptă, avea să vie!

Insoțiți de lăcătuș, Bălașa și Gheorghe Duma intrară în sat, în altfel de cum pleaseră; parcă se simțeau de pe acum stăpâni. Pe Radu Dragostin însă, îl încercă un sentiment de adâncă evlavie, de dragoste fierbinte pentru casa și satul lui, pentru locurile unde deschisese ochii și hoinărise în copilăria lui amară. Aici îi erau îngropați părinții, sub brazda pământurilor stăpânite de Stănculeasa... aici, crescuse — păscând vitele chiaburilor până toamna târziu... aici învățase să urască pe asupritori, și tot aici, iubise pentru întâiași dată... Colțul acesta de țară era pentru dânsul, *patria*... și când spunea așa, gârdu lui zbura întotdeauna la uzină și aici... fiorul ce-l simțea în inimă când cugeta la țară, la poporul atâta vreme înrobiți, de aici pleca, din Vârtoapele... Prins în focul luptei pe care o ducea, lăcătușul știa, simțea, că luptă și pentru el... pentru satul lui... pentru oamenii din el... tovarăși și frați cu dânsul...

...Numai întunericul și vântul bănuiră că în colțul pleoapelor lui se iviseră lacrimi!

În fața casei lui Bălașa se opriă:

— Nea Vasile, vorbi cu greutate Dragostin, — până vă strângeți, eu trec și pe la ai mei!

— Bine, Răducule, — șopti părintește Bălașa.

Îl urmăriră cu privirile, până ce dispăruse în ograda lor.

— Hei, — gemu Duma; — sângele, apă nu se face!

Apoi se despărțiră. Vasile Bălașa intră la dânsul să facă loc pentru adunare, iar Gheorghe Duma plecă în sat, după sărăcime.

Când se întoarse, Radu Dragostin găsi casa plină de oameni, cunoscuți dinainte vreme de când era în sat, dar îmbătrâniți și schimbați acum ca alde Vanghele, Cristea, Ciucuraș, ai lui Dogaru și alții. Găsi însă și mult tineret, necunoscut de dânsul, ridicat după plecarea lui. Dar cele mai numeroase erau femeile, văduiele celor căzuți pe front, soțiile celor ce luptau acum în Ungaria și Cehoslovacia, sau mame de ale ostașilor luptători sau din cazărmi. În mijlocul lor, stăteau pe două scăunele joase, Vasile Bălașa și cu Gheorghe Duma. Un al treilea scăunel, gol, îl aștepta pe dânsul.

Lăcătușul le ură la toți binețe și strânse mâinile celor din primele rânduri, fără deosebire. Pe unul dintre paturi, stăteau câțiva moșnegi, plecați peste bătele noduroase și tot astfel se rânduiseră și în încăpere: cei mai în vârstă și cu mintea mai coaptă — în față, la locul de cinste, — că doar se hotăra roșuirea nouă a vieții lor; ceilalți — mai spre colțuri și spre ușă. Peste fețele lor, lampa din perete își tremura o lumină slabă și gălbuie. Bărbații erau descoperiți, cu căciulile în mâini sau pe gerunchi, femeile, cu brațele încrucișate sau cu câte un colț dela basma prins în gură.

La intrarea lui Dragostin, Bălașa — care citea ziarul adus de dânsul,

tăcu și-i făcu semn lăcătușului să se așeze. După un timp, la semnul acestuia, continuă :

— ...*am cântărit atent toți factorii...*

Radu Dragostin înțelese, că ei se opriseră tocmai la discursul lui Rădescu. Bălașa se opri din cetit și se întoarse spre dânsul :

— Aicea, ne-am poticnit, Răducule... ce-s aia *factori* ?

— Dușmanul ăsta de Rădescu, — încercă Dragostin să-i lămurească, — spune că a cântărit el singur toate lucrurile... adică a judecat situația, cum s'ar spune...

— Aha ! — făcu Bălașa ; apoi continuă : — ...*toți factorii pro și contra...*

— Stai, — îl opri Duma, — ce-i-asta *pro* ?

— *Pro*, adică *pentru*, — răspuse lăcătușul.

— Adică pentru reformă, nu ? — întrebă un bătrân.

— Nu, — sări Bălașa ; — păi, spune coala și *contra...* *pro și contra...*

— Atuncea nu mai înțeleg ! — își arată nedumerirea un țaran — Cum vine asta, și *pentru* și *împotriva* reformei ?

— Cum nu pricepi ? — își arată Duma știința, ca unul care fusese la București. — Adică, așa ! — și-și răsuci mâna și pe-o parte și pe alta.

— Aha, — făcu ceilălt, — o scaldă, cum s'ar zice...

— ...*și am ajuns la concluzia*, — continuă să citească Vasile Bălașa, — *că acum nu numai că nu este momentul potrivit pentru reforma agrară...*

— Cum, ce ? — întrebară grăbiți câțiva țărani.

— E simplu, — vorbi Bălașa cu ochii la Dragostin, — el nu-i pentru reformă !

Radu Dragostin își piecă numai capul, aprobându-l.

— General ! făcu un bătrân cu scârbă.

— Pui de cățea... de moșiereasă, ca Stănculeasa... — adăugă îndârjită o femeie.

— Ține cu boerii, ăsta !

— Le apără pământurile !

— 'Oț, ne duce cu vorba !

— Zi-i, bre, Vasile ! — îl înghionti Duma pe Bălașa.

— ...*și mai mult : a face reforma agrară acum, ar fi cea mai grosolană greșală...* — și Vasile Bălașa se opri iar.

— Atuncea, când?... când or vrea boerii ? — întrebă cel care se chema Vanghele.

— Adică, niciodată !

— Noi, altă primăvară nu mai începem, fără pământ !

— Noi, acumă vrem !

— ...*greșală*, mama lui !... Auzi, greșală dac'om trece moșiile la noi !

Între timp, se umpluse și tinda de oameni și alte câteva capete apărură în cadrul ferestrelor deschise. Puțini dintre ei se frământau și săreau înflăcărați la vorbă ; cei mai mulți mocneau tăcuți, cu gândurile ascunse înapoia privirilor îndoelnice, cercetători. Parcă nu le venea să creadă, că într'adevăr pot vorbi și despre pământ, acumă.

Când se ridică Radu Dragostin, se făcu tăcere.

— ...Rădescu e sluga boerilor, — începu el ; — de ei e pus acolo, ca să le apere moșiile... el zice, c'o să se facă reforma agrară... când ?...

Când vor vrea ei, boerii ! cum ?... cum or vrea ei... cât pământ li se vor lua... cât or vrea ei să dea !... D'apoi, nu el și nici boerii vor hotări toate acestea... ci dumneavoastră... noi, poporul ! ...Suntem în pragul primăverii acesteia... și chiar al primăverii unei vieți mai bune și noi... Noi nu mai putem aștepta nici mila și nici voința boerilor... trebuie să intrăm *acum* cu plugurile în moșiile lor... pământurile, toate, sunt ale dumneavoastră... *ale tuturor*... Stănculeasa nu mai are ce căuta pe ele... i-ați robît destul !

— Destul !

— Să plece !

— Să împărțim noi moșia !

— Ea tot n'a semănat nimic în toamnă !

— Și nici acum n'are de gând !... Să se facă listele !

Lăcătușul îi opri cu mâna ridicată.

— Da, altă cale nu mai aveți... nu v'a mai rămas decât să vă faceți singuri dreptate... țărani din Prahova, din Dâmbovița și Teleorman au și început să împartă moșiile... la Valea Lungă, la Tătărani, la Isvoarele, la Scăeni și în alte și alte sate, ei au trecut pământurile în stăpânirea lor... Ei au dat exemplu pentru toți țărani săraci din întreaga țară. E timpul s'o gonim și noi pe Stănculeasa... Pe moșia ei, care este a voastră, *a tuturor*, au robît moșii și strămoșii noștri... E plămădită cu sudoarea și sângele nostru de pălmași și de clăcași din neam în neam. Este udată de lacrimile vieții noastre amare duse sub biciul și căinoșenia Stănculeștilor... noi nu mai putem trăi așa... trebuie să ne luăm în mâinile noastre, soarta noastră... Să ne clădim viața după cum vrem... lipsită de boeri și câini...

— ...hei ! — oftă o femeie, clătînându-și capul.

Radu Dragostin vorbea încet, dar apăsător și cu pumnul, ca de obicei, strâns în fața pieptului. Într'un timp, vocea i se înmuie, îi devenise mai caldă, dar și mai răscolitoare. Parcă nu vorbea ; parcă șoptea ; în ochi, îi licărea stăruitoare o lumină ca de vis.

— ...are să fie frumoasă această viață... streini am fost până acum în casa noastră, în țara noastră... Noi, muncitorii și țărani, vom deveni stăpâni... pământurile, fabricile și uzinele, pădurile și munții noștri, toate, vor fi ale noastre... Noi, vă vom trimite pluguri, tractoare și mașini, unelte... voi veți răscoli și mai adânc pământurile și dela o margine la alta a lor, vor crește și mai bogate lanurile... va fi destulă pâine și belșug... fericire...

Țărani făcuseră ochii mici și, înmărmuriți, purtați de lăcătuș prin toată această magnifică și amăgitoare vedenie a vieții noi, trăiau aievea înțelesul vorbelor lui. Vasile Bălașa își vedea casa îndestulată, hambarul plin, feciorul întors din luptă și ogoarele fremătând de grâne... se vedea jucându-se cu nepoții, crescuți și întăriți de dulceața traiului... Gheorghe Duma nu vedea acum, decât șiruri nesfârșite de pluguri larg desfășurate pe moșia Stănculesei... parcă și auzea huruitul tractoarelor, bătaia tunetului lor peste Vârtoapele... parcă se și găsea în fața unui uriaș ogor, negru și întins, dela sat până'n linia ferată... parcă și simțea piciorul înfundându-se în stratul arăturii adânci, pufoase... parcă se și vedea aruncând sămânță din pumni sau alergând în urma semănătorilor... vedea lanurile mișcate de vânt... secerătorile... grămezi întregi de grâne... pâine... albă și mare, cum nu o avusese niciodată... Cu cotul, atinse însă traista ce o avea în sub-suoară... își aminti de codrul de mămligă din ea... de viața de acum...

Iși ridică atunci bolovanul unui pumn și lovi cu el în genunchi, zâmbind :

— O să fie bine !

— ...dar ca să fie așa, — continuă Dragostin privind în ochii aprinși ai țăranilor, trebuie să luptăm... să ne ridicăm împotriva boerilor... să trecem pământurile în stăpânirea noastră... să trecem puterea în mâinile noastre, ale muncitorilor și țăranilor, uniți pentru o viață mai bună...

— Ce mai ? !... S'a terminat; mâine, intrăm pe moșie !

— O trecem pe toată la noi !

— Să se facă listele !

— Să îndrăznească numai, să vie Stănculeasa cu noi !

— Mă, să-i luăm și calul, să n'o mai vedem plimbându-se ca o satană...

— S'o gonim din sat... să se ducă de unde-a venit...

— Unde-a'nțărca! dracu copiii !

— Măi, ce oameni !... lăsați astea !... Să se facă listele !...

— Așa... listele !

Între oameni se produsese o fierbere țărcoită de pereții încăperii prea strâmte a lui Bălașa. Cei care strigau mai tare erau cei dela fereastră. Din întunecimea tindei, numai un glas ascuțit de femele se auzea din când în când. Aici, în jurul lui Dragostin și al bătrânilor, liniștea se păstrase mai ușor.

Lăcătușul așteptă, până se făcu din nou tăcere.

— Trebuie să hotărâți acuma și cine vă conduce... s'alegeți comitetul...

Pentru o clipă țăranii rămaseră gânditori.

— Păi, cine ? — se întrebă unul dela fereastră, — nea Bălașa !

— Și cu nea Gheorghe, — săriră niște muieri din tindă.

Se vede, că lui Duma-i plăcu aceasta, că se înroși — așa mare cum era și se burzului în șagă la femeii :

— Bine... să dea dracu să nu m'ascultați... că lasă !

Mai aleseseră apoi, pe una din femeii — o văduvă săracă, rămasă cu patru copii —, un tânăr — fecior de-al lui Dogaru, care știa să scrie și să citească și, la propunerea lui Dragostin, pe unul dintre moșnegi.

— Noi rămânem aici, să facem listele, — se ridică la urmă Vasile Bălașa. — Spre ziuă, ne întâlnim din nou cu toții, ca să mergem, să măsurăm... aduceți țărui și lanțuri.

Țăranii se risipiră cu greu pe la casele lor. Înăuntru, pe lângă comitet, mai rămăseseră câțiva, cam câte unul din fiecare uliță. Dar nu trecu multă vreme, că cei mai mulți dintre dânșii s'au și întors, cu furci și cu topoare, cu băte, cu țărui și cu lanțuri. Pe cei dinăuntru, i-au lăsat să lucreze în tihnă ; ei s'au strâns în grupulețe mici pe prispa casei, sub fereastră, pe lângă ziduri sau în băutura lui Bălașa.

— Mă, curtea lui Vasile e numa' bună de adunare, — observă unul, glumind. — Doar că nu-i pietruită, c'altfel, ar fi fost la fel ca a regimentului... pustie...

Ceilalți zâmbiră. Incepură apoi să se sfătuiască asupra felului cum vor lucra pământul. Cum îl vor ara, unindu-și câte doi trei mârtoagele de cai... cum îl vor semăna... cum vor îngriji și apoi vor secera holdele... cum își vor aduce toată roada acasă, fără a mai lăsa dijmă Stănculesei... Oamenii își făceau socotelile lor, de noi stăpânitori ai pământurilor.

În casă, întocmirea listelor și împărțirea moșiei în loturi potrivite

nevoi fiecăruia, mersese repede. Era pământ destul, și doar, cei cari socoteau erau dintre dâșii; cunoșteau, ce și cât se cuvine fiecărui ins. înseseră mai întâi pe soldații de pe front, apoi pe cei din cazărmi, apoi pe văduve și orfani și apoi tot restul sărăcimii; mai trecuse și pe cei cu pământ puțin, cu câte un pogon, două. După toate astea, mai rămăsese ceva pământ și pentru fondul de rezervă al statului.

În acest timp, lăcătușul îi lăsase să lucreze singuri; îi ajuta, dar tot ei hotărau, cui și cât să dea. Apoi rămase cu Bălașa și-l mai povățui asupra felului cum trebuie să conducă oamenii, cum trebuie să-i țină uniți și mai ales cum trebuie să lupte fără cruțare împotriva Stănculesei, a jandarmilor, a primarului și a hogătanilor.

— Murim pe brazdă, Răducule, — se legă Vasile Bălașa, — dar nu plecăm... Odată ce am intrat, o să fim buni stăpâni și fără legea lor!

— Băgați, cât puteți mai repede, plugurile... ajutați-vă cu semințe și înșămânțați la timp...

— Nici o grijă... de-o viață întreagă așteptăm... se vede, că a fost scris să vie în primăvara asta!

Duma și cu ceilalți membrii din comitet, se răspândiră printre oameni, ca să le spună cum hotărâseră. Pe prispă și în bățatură licăreau din când în când, tăciunii țigărilor aprinse. Oamenii ascultau tăcuți, cu gândurile duse și inimile ticăind grăbite. Simțeau, că acum își hotărâsc singuri soarta, odată pentru totdeauna.

La plecare, Radu Dragostin îi salută prin întuneric cu pumnul ridicat. Dintre oameni, se aleseseră câțiva și plecară cu el să-l petreacă până la tren.

În urma lui, pe prispa casei lui Vasile Bălașa, ridicat ca un munte în mijlocul țăranilor, Gheorghe Duma povestea cu aprindere cum l-a văzut el pe Gheorghiu-Dej.

Peste moșia Stănculesei, întunericul încă mai stăruia. În faptul dimineții, noaptea se zbătea răpusă, strângându-și flamurile sdrențuite, dispărând, topindu-se în lumină — asemenea unui subțire și destrămat nour de fum. Zarea dinspre răsărit se depărta și se adâncea, albindu-se — în fiecare clipă mai mult. Cu zorile ce se iveau, pentru sărăcimea din Vârtoapele începea o nouă și neuitată zi.

Țăranii, în frunte cu Vasile Bălașa și cu Gheorghe Duma erau deja pe hotarul de lângă sat al pământurilor boerești. Duma purta lanțul; îl agățase cu un capăt de primul țăruș bătut în marginea ogoarelor. Bălașa conducea; păstra ordinea și veghea ca măsurătoarea să fie dreaptă, aidoma hotăririlor. Lista o ținea în mână-i tremurată, moșneagul intrat în comitet. În jurul lor, oameni sprijiniți în furci și băte, femei cu țăruii în brațe, tineri cu topoarele pe umeri.

Bătrânul se uită către Vasile Bălașa, săltându-și întrebător sprâncenele-i mari și groase, brumării. Când primi încuviințarea acestuia își ridică ușor mâna-i osoasă, vlăguită de munca furată în timpul unei vieți întregi de Stănculești, și încet și rar, cu voce ruginită, vorbi:

— Ion T. Năstase... soldat pe frontul din Cehoslovacia... cinci pogoane!

În văzul celorlalți, Gheorghe Duma măsură cinci lungimi de lanț. La capătul celei din urmă, tinerii bătură un nou țaruș. După aceasta, oamenii se grupară iarăși în jurul lor, așteptând cu ochii scânteind strigarea bătrânului:

— ...Bălașa V. Dumitru... sergent pe frontul din Ungaria... cinci pogoane!

Duma se plecă iarăși și mută lanțul de alte cinci ori. Bătură și aici un alt țaruș.

În clipa aceea însă, se auzi pe neașteptate strigătul unei femei:

— Vine Stănculeasa!

Intr'adevăr, dinspre sat, din partea unde-și avea conacul, Stănculeasa venea în galopul calului spre ei. Se cpriră din măsurat. Gheorghe Duma lăsă lanțul și apucă din mână unei femei un țaruș. Vasile Bălașa luă un topor și amândoi ieșiră în fruntea țăranilor. Ceilalți li se grupară în jur, cu furcile și bătele ridicare.

Stănculeasa părăsi drumul și o luă deadreptul peste locuri, biciuindu-și calul. Fuga acestuia se întărise. Se apropia. Țăranii așteptau, porniți să sfărâme orice împotrivire. Dar, cam pe la o sută de pași, Stănculeasa se opri încurcată, ridicată în șea. Stătură așa, înfruntându-se, timp îndelungat.

— ...Steaua mă-ti! — sudui Bălașa. — Hai, vino, c'acea te'n-gropăm... sub brazdă... să nu te uităm niciodată!

— ...dă-o'n mă-sa! — adăugă scârbit Duma. — Hai, să ne vedem de treabă!

Se'ntoarseră și reîncepură măsuratul sub ochii Stănculesei. Moșiereasa nu mai îndrăzni să facă nici un pas mai mult. Porni însă, să se plimbe de jur împrejurul lor, într'un rotocol mare, care se muta mereu tot mai departe, odată cu înaintarea sărăcimii pe pământul ei.

6

Radu Dragostin nu închisese ochii toată noaptea. Pe deasupra celor care-l frământaseră de cu seară, o sumedenie de alte gânduri i se ridicaseră în minte, într'o necurmată învâlmășeală. Rămânea un timp cu privirile ațintite undeva, în întuneric, urmărind desfășurarea unui anume gând, cercetarea unei anumite situații. Dar nu termina bine cu aceasta, că dintr'odată, o altă problemă, parcă și mai importantă, îl preocupa. Se răsucea încet, ferindu-se să nu-și trezească soția, și începea să desfășoare și firul acestuia, deasemenea — până când o alta nu-i apărea mai clară. Era vorba de situația din uzină și din țară.

„Tot au trecut la fapte, bandiții!” — cugeta el, gândindu-se la acțiunile huliganice ale grupului de fasciști din uzină. „Nici nu se putea altfel! După discursul lui Rădescu, care doar le-a cântat în strună și le-a dat semnalul, a prins din nou curaj”. Parcă vedea iar, cât de însuflețită era masa muncitorilor la începutul adunării din ajun. Trebuia să discute felul cum vor răspunde necesității de a se grăbi și mări producția materialelor pentru front. Aproape cinci mii de muncitori se strânseseră în sala cantinei; dar dinainte pregătiți, grupul celor câteva zeci de fasciști ocupase

estradă și-a început să strige pentru un nou comitet, lipsit de comuniști. Și gata învălmășeala; muncitorii s'au repezit și ei și i-au împins într'un colț, cu gândul să-i arunce pe fereastră. Numai că, în momentul acela, două plutoane de jandarmi cu tanchete și dube, înconjuraseră cantina. Reșise astfel clar ceea ce urmăriseră ei: farsa alegerii unui nou comitet, patronat de fasciști și de oamenii lui Malaxa, de grupurile reacționare încă existente în uzină, sub presiunea unităților de jandarmi. În ciuda acestora însă, muncitorii părăsiră adunarea și din cei cinci mii de inși, dacă au rămas ca la o sută înăuntru, să se aleagă ei, între ei... funcționari superiori, foști ofițeri și comisari, gestionari frauduloși, fasciști și reacționari de-ai lui Gorăscu... „Câți? — socoti în minte lăcătușul. — Nici măcar doi la sută!”

Dar, Radu Dragostin își dădea în același timp seama, că această acțiune este strâns legată de celelalte acte de banditism ale reacțiunii... de manifestările huliganice de pe străzi, de încercările de constrângere a muncitorilor dela Viitorul, de asedierea orașelor Craiova și Turnu Măgurele, de arestarea comitetelor sărăcimii din județul Dolj, și câte altele. „Da, — se socoti el, — reacțiunea a scos iarăși capul... a început în mod fățiș să atace forțele democratice pe un front larg... se agață de putere, ca înecatul de un pai!”.

Își mută privirile într'un alt colț al încăperii... „Dar asta nu este nici prima, nici ultima lor încercare!... însă, ștreangul li s'a înfășurat deja pe gât... cu cât se sbat mai mult tot cu atâta se strânge... și funia e'n mâinile noastre... În Capitală, la Grivița C.F.R., la S.T.B., la Vulcan, la Voina, la SET, la I.A.R. și la toate celelalte întreprinderi, comuniștii sunt în fruntea muncitorilor... De vre-o lună încoace, manifestațiile muncitorești se țin lanț... Și'n țară, deasemenea: la Ploiești, la Constanța, pe Valea Jiului, la Iași, la Hunedoara, la Galați și la Brașov... pretutindenea... Masele populare au și început schimbarea prefectilor, ca la Constanța, ca la Botoșani, la Brașov și Turnu-Măgurele. În sate, se formează mereu comitetele sătești ale sărăcimii... În jumătate din județele țării, țăranii — în frunte cu comuniștii — au și trecut la înfăptuirea reformei agrare... în Dâmbovița, Constanța, Prahova, Teleorman, Vâlcea, Târnava Mare, Dolj, Bacău, Neamț, Iași și Romanai, moșiile trec în stăpânirea lor, în ciuda împotrivirii guvernului... Pe front, Budapesta a căzut de exact o săptămână, chiar în ziua când am fost la Vârtoapele... linia frontului se întinde acum prin regiunea Bratislava și Breslau — la sud și spre Danzig — în partea de nord... Armatele Sovietice au înaintat într'un unghi ascuțit înfipt direct în regiunea Berlinului... s'apropie ceasul cel de pe urmă al lui Hitler... Tocmai deaceia au și început să turbe și să se svârcolească fasciștii dela noi... vor război civil în spatele frontului sovietic... Nu! N'or să reușească... situația e în mâinile noastre... în favoarea noastră... trebuie să-i lovim și mai puternic... să-i distrugem... — și lăcătușul strânse pumnii sub așternut, într'o încordare neobișnuită...

— Dece nu dormi, Răducule? — îl mustră ușor femeia. — Acum se face ziuă și tu nici n'ai închis ochii.. hai!

— Nu pot! Cu gândul la bandiții ăia, nu pot să mă liniștesc... Dacă au început așa, înseamnă că nici nu se opresc aici!

— Dormi, Răducule!

— ...și comitetul de fabrică abia mâine dimineață se întrunește... e

prea târziu... aseară trebuia... acum, în noaptea asta... trebuia să mobilizeze muncitorii pentru orice...

Femeia renunță să-l mai cicălească; dar se întoarce și ea cu fața în sus și rămăsese așa, amândoi, cu ochii deschiși în întuneric.

— Trebuie să plec mai devreme în dimineața asta... cine știe ce pregătesc huliganii și...

— Tăticuțule, — îi vorbea îngrijorată din patul ei, fetița, — dar tu nu mi-ai arătat pentru azi, la lecții!... Te-am așteptat aseară, până...

— Tu de ce nu dormi? — o luă la zor, maică-sa.

Fata tăcu. Era în clasa a patra primară. Din sărăcia traiului ce-l duseseră până acum, crescuse cu greu și era încă destul de slăbuță. Vorba lor și grija lecțiilor o trezise și pe ea din somn. Acum, aștepta răspunsul lui Dragostin cu inima strânsă.

— Ce lecții ai, Mărie? — o întrebă cu blândețe Dragostin.

— Numai la Istorie, să-mi spui, — reîncepu bucuros copilul, — că la celelalte am învățat singură!

— Dar ce, n'ai în carte?

— Ba, am; dar nu scrie așa cum îmi spui matale... când m'ascultă doamna, toți copiii se minunează... și ea... zice, că de unde știu așa?... dar nici eu nu-i spun!

— Ce lecție aveți?

— Despre revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan.

— Păi, ți-am mai spus-o p'asta, odată!

— Da, dar mai vreau! — se rugă fetița.

Maică-sa însă, se ridică într'un cot și-i vorbea răstit:

— Da' culcă-te, frate! — apoi adăugă mai blând: — Tăticul are treabă acum... lasă!

— Am să ți-o spun, altădată, Mărie! — căută s'o îmbuneze dânsul.

Fetița se chirci în pat, gândindu-se mai mult la treaba ce-o avea taică-su, decât la lecțiile învățate după carte. Trebuie să fie într'adevăr ceva însemnat, — își zicea ea; pentru întâia oară, refuzase să-i povestească din Istorie, așa cum o învățase el — nu știa de unde.

O vreme mai stătuse așa, tăcuți, fiecare cu gândurile lui. Radu Dragostin se gândea acum și la cei din Vârtoapele; dacă n'au dat nici un semn de viață toată săptămâna, asta însemnează că nu s'a întâmplat nimic. Ziarul de ieri scrisese și despre dânsii, despre felul cum au trecut moșia Stănculesei în stăpânirea lor. Scrisese deasemenea, c'au și început să are. Bună treabă!

Din oraș, de departe, de acolo până unde ajungeau tramvaiele, se auzi scârțâitul slab al celui dintâi tramvai. Dragostin întinse mâna pe măsuță, luă chibritul și scăpără cu ochii la ceas; era cu puțin înaintea de cinci. Se sculă; prin întuneric își trase pantalonii și-și încălță bocancii. Mai într'un colț, se îmbrăcă și nevastă-sa. Dânsa ieși apoi, să pună de ceai și să aducă apă rece pentru spălat. Aicea, nu aveau decât camera asta, și alături, o magazie de scânduri. Când se întoarce cu apa, lăcătușul aprinsese lampa și aștepta desbrăcat până la brâu, să se spele. Primi în pumni șuvoiul rece și-l aruncă pe față și pe piept, de mai multe ori. Se șterse apoi cu șervetul întins de femeie și se îmbrăcă ceva mai repede, grăbit să plece. Când îl văzu că-și pune și paltonul, nevastă-sa îl întrebă rugător:

— Nu stai, să bei un ceai, Răducule ?

— Lasă... n'am să ajung cu prea mult înainte !

Își încheie și nasturii dela palton. Fetița îl aștepta în pat ridicată în genunchi, cu pătura trasă până sub bărbie. Avea ochii lui, mari și negri, la fel de scânteietori. Părul deasemenea negru, îl avea împletit în două codițe lungi, lăsate pe spate. Avea însă și ceva din frumusețea liniilor distinse ale înfățișării maică-si.

Radu Dragostin se îndreptă spre ea cu mâna întinsă :

— Tăticuțule, — îl întâmpină ea, cu gândul tot la lecții, — o întrebare numai... nu-i așa, că împărații și regii nu țin cu poporul ?

— Da, nu țin... sunt dușmanii lui.

Îi strânse mânuța și plecă. Femeia îl petrecu până'n prag ; de-aici îi urmări îndepărtarea cu priviri îngrijorate. În bătaia luminilor aprinse în celelalte cămăruțe — ocupate tot de muncitori, nu știu cum, dar parcă-i văzu linia trupului puțin plecată, frântă. Se prinse cu mâinile de tocul ușii și-l strigă cu glasul tremurat, plin de dragoste și teamă :

— Răducule !

Lăcătușul rămase în poartă cu fața spre ea. Femeia alergă până acolo, dorind a-i spune ceva, dar se opri în fața lui fără de cuvânt. Ridică o mână și-i vârî sub șapcă şuvița de păr ce-i atârna pe frunte. Radu Dragostin îi înțelese frământarea și ca s'o liniștească, îi prinse mâna și i-o mângăie îndelung, adânc mișcat.

— Fii fără grijă... lasă !

Când își întoarse ochii dela colțul străzii, în poartă, umbra femeii încă mai stăruia. Acum parcă se simțea și dânsul cuprins de un oarecare fior de neliniște. Se scutură de el ca de un gând rău și luând-o pe alte străzi își mări pasul spre tramvai.

Drumul lung cu tramvaiul și cu autobuzul îi răpise cea mai mare parte din timp. Ajunsese la uzină numai cu o jumătate de ceas înainte de începerea lucrului. Bătrânul portar îl întâmpină și pe dânsul la fel de mirat :

— Mă, da' ce-i cu voi ; c'au mai venit și alții ?

— Ni-i dragă uzina, nea Spirică !... Noroc !

— Bună dimineața ! — răspunse portarul.

— Ce mai e pe-aici ?

— Mai nimic... comitetul de fabrică e dela șase în ședință, acolo, în pavilionul direcției.

— Aha !... — Dar jandarmii ?

— Au plecat de-aseară !

— În colo ?

— Liniște... sunt mulți care-au venit acum, mai din vreme...

— Ei, ce să faci ?... Grija de uzina în care lucrezi... de pâine...

Noroc !

Și Radu Dragostin plecă spre atelierul său, gândind mulțumit la mișcarea asta spontană a unora dintre muncitori, care îngrijorați de cele petrecute în ajun veniseră la uzină mai din timp. Într'adevăr, înăuntru găsi și pe Manole Stan, tânărul lui tovarăș de echipă și pe Dumitru Petrică, și pe mulți alții ; discutau, tot despre huliganismul dela adunarea din sala cantinei, despre încercarea neizbutită a grupului reacionar din uzină de a schimba comitetul. Când intrase el, unul dintre muncitori po-

vestea cu haz felul cum șeful secțiunii lor, un tehnician fricos, sărise în invălmășala de aseară, pe fereastră.

— ...stăteam alături; eu lângă fereastră, el în dreapta mea, cu ochii la ușă... când s'au sculat muncitorii și i-au înghesuit p'ăia ai lui Gorăscu și Malaxa în colț și s'a produs înghesuiala aia în ușă, el m'a și apucat de braț... — Ții! Dracu' m'a pus să vin, — zicea. — Dau eu să mă scol, să trec către estradă, el — nu și nu!... — Stai aicea, nu pleca! — și s'a agățat scai de mine... Am mai stat eu ceva, așa pe margine de scaun, ca un vătui în culcuș, până ce-au strigat ăia... jandarmii! — ...mă fraților, n'a trecut nici o clipă și numai ce-l văd că se ridică de lângă mine, deschide fereastra și... zdup!... Sare dincolo... Dus a fost, că nu l-am mai văzut nici când am plecat!

Radu Dragostin intrase și el în mijlocul lor și începu să râdă cu dânsii, bucurându-se de felul sănătos în care tălmăciseră ei întâmplările de ieri. Incepuse tocmai să povestească un altul, când în atelier intră un ins cu o șapcă în felul acelor de campanie, nemțești, cu calota ridicată și cu cozorocul lung și pleoștit — ca un cioc de rață, cu o rangă în mână. Se opri la numai câțiva pași de dânsii, parcă dorind să spună ceva, parcă neîndrăznind.

Muncitorii îl recunoscuseră că-i din grupul fasciștilor, dintre maniștii și legionarii lui Gorăscu. Dintre ei, se desprinsese unul vânos și-i ieși în față, privindu-l cu scârbă și dispreț, dintr-o parte numai:

— Ce e, mă, tot mai vreți comitet?

Ceilalți zbucniră într'un râs plin de ură, în bătaie de joc mai mult.

— Lasă-l bre, că ei s'au ales singuri... așa, între ei.. — zise unul.

— Ha! Ce vorbești! — adaugă un altul. — Pe ei i-au votat jandarmii!

— Păi, ce să facă? ...Dacă noi din uzină, nu... trebuia cineva!

Și hazul și batjocura se întăriră și mai mult. Celălalt însă, sta neclintit, privindu-i mutește, dușmănos. Numai că, cel care ieșise în față mai făcu un pas și cu capul întors peste umăr, se răsti la dânsul:

— Hai, șterge-o! — și-i făcu semn cu capul spre ușă.

Incolțit, nepoftitul se întoarse și plecă, târându-și ranga. În ușă însă, se opri și le strigă amenințător:

— Lasă, c'o să vedeți voi!

— Ia, uite mă, că mai are și glas! — strigă muncitorul. Apoi se repezi după dânsul: — Stai, mă... ce-o să vedem?

Dar celălalt o și sbughi pe ușă.

— Au prins curaj, bandiții... au ridicat iarăși clonțul!

— Lasă, c'o să li-l tăiem noi!

— Dar, cine era ăsta? — întrebă Dragostin.

— Parcă un desenator... unul de sus, dela direcție..

— Aha!

— Păi, ăștia au fost până mai ieri legionari... — completează un alt muncitor; — acuma-s maniști!

— Că nu putui pune mâna pe el... — își arată mânia cel care sărise să-l prindă —, că-i arătam eu.. îl aduceam colea, să-l judecăm..

Între timp, sosiseră și ceilalți muncitori și ultimii care mai erau de venit intrau acum pe ușă. Ca de puține alte ori în zilele din urmă, lucrul începu la ora lui, fără nici o lipsă. Muncitorii se răspândiră repede,

fiecare la locul lui de muncă și în marea hală, zăngănitul fiarelor, sgomotul ciocanelor, țiuitul ascuțit al pilelor de oțel, huruitul pe șine al macaralei suspendate, comenzile, — toate începuseră iar. Dar asta n'a durat decât ca la un sfert de ceas; de-afară, porni dintr'odată să bată scurt și des, o mitralieră. Cei mai mulți dintre muncitori se opriră din lucru, ascultând. Radu Dragostin se ridică deasupra piesei peste care era plecat și rămase cu capul întors spre ușă, gânditor. Manole Stan și cu Dumitru Petrică se uitau la el întrebători și parcă și speriați. În fund de tot, încă se mai lucra. Mitraliera din curte începu să bată iar, parcă și mai îndârjit. Tirului ei i se alăturară apoi și alte focuri de revolvă și de pistoale-mitralieră, într-o învâlmășeală viu susținută. Lucrul încetase dela un capăt la altul al atelierelor. Nelămuriți, muncitorii începură să se grupeze spre centru, cu sculele în mână, întrebându-se unii pe alții de rostul acestora.

Radu Dragostin, Manole Stan, Dumitru Petrică și cu alți câțiva alergară spre ușă. Dar numai ce-o mișcă puțin, ca s'o deschidă, că în peretele ei de fier, sunară scurt gloanțele unei rafale de mitralieră. Radu Dragostin se opri în spatele ușei întunecat la chip; lângă dânsul, se îngrămădiră toți ceilalți. Ferindu-se, o împinse iar, cu mai multă putere; dar și mai viu începu focul de dincolo. Dumitru Petrică îl apucă de braț și-l trase înapoi:

— Stai, nu vezi, suntem sechestrați aici!

— Ce dracu o mai fi și asta? — întreabă un muncitor.

— Mă, să știi că ăia de ieri tot nu s'au astâmpărat — adăogă altul. În ușă lor, focul încetase și nu începea decât atunci când încercau să iasă afară. — Este limpede, — gândi Dragostin, afară se întâmplă ceva și pe noi ne țin aicea sub foc, izolându-ne!... Ce-ar putea să fie?... S'or fi întors jandarmii... sau grupul fasciștilor — împinși de Malaxa și de Gorăscu — a trecut la asta?... Te pomenești, că da! De unde au atuncea arme?... Ce face anti-aeriana din fabrică, stă și se uită?

— Mă, Manole, — vorbi el către tânărul lăcătuș, — ia vezi, telefonul merge?

Manole Stan fugi în biroul atelierului; se întoarse destul de repede:

— Nu, nu merge... centrala nu mai răspunde...

— Nu ți-am spus eu că suntem asediați? — își întări Petrică părerea lui.

Totuși, Radu Dragostin îi îndepărtă puțin pe ceilalți și deschise ușa mult mai larg decât la primele două încercări. Dar mitralierele îi răspunseră și mai puternic. Un glonte, scăpat după marginea ușii, îi țiui pe deasupra și ieși prin acoperișul de sticlă, zăngănind.

— Asta-i de-aicea tras, de lângă forjă! — izbucni un muncitor.

— Vino, frate, încoace! — vorbi supărat Dumitru Petrică și-l trase iarăși înapoi.

Lăcătușul reveni în grupul celorlalți muncitori. — Nu-i chip! — cugetă el. Și neliniștit, începu să se frământa, pentru ca să găsească totuși un mijloc de a afla ce-i afară. Se gândi atuncea, că poate la atelierul celălalt, de lângă dânsii, — în sala strungurilor, — nu-i așa. Plecă într'acolo, urmărit de Manole și de Petrică și de o bună parte din ceilalți. Strungarii erau deasemenea masați în spatele ușilor mari și grele și se vedea, că după ce încercaseră și ei să iasă, fuseseră la fel opriți.

— Și la voi, e așa? — întreabă Dragostin.

— Și! — răspunse cineva.

Radu Dragostin înțelese din asta că nu numai dâșii, ci toți muncitorii din întreaga uzină sunt sechestrați, asediați cu foc în atelierelor respective. — Atunci, ce dracu-i afară? — se întrebă el supărat.

Aicea, la strunguri, unul se ridicase tocmai sus, în dreptul peretelui de sticlă și privea afară.

— Ce vezi? — îl întrebă de jos unul, un comunist.

— ...unii care trag. Acolo la direcție-s ceva mai mulți. ...tot de acolo bate și mitraliera... focul cel mai viu însă, cred că vine de-aici, dinspre poartă și nu văd... și'ncoace spre forjă..

O rafală de pistol-mitralieră ciurui geamul, cam la o palmă de capul lui. Strungarul coborî.

— Armată era? — îl întrebă unul.

— Nu!... Tot bandiții de ieri sunt... altcineva, cine?

— Aseară trebuia să-i găbjim, mă, frate! — spuse cu ciudă un muncitor.

— De... parcă știai asta? — vorbi altul.

— Ce mai... — se repezi al treilea, — trebuia să ne gândim, că n'or sta cu mâinile în sân!

Radu Dragostin cugeta în sine, câtă dreptate au muncitorii care vorbiseră acum. Se alătură tovarășului său dintre strungari — comunistul — și hotărîră să treacă imediat la organizarea apărării atelierelor, pentru orice eventualitate. El cu lăcătușii se întoarseră în atelierul lor. Baricadara întâi ușile din față, în afară de una singură unde postară o pază în frunte cu Manole Stan. Trecură să facă acelaș lucru și la ușile din spate, spre fabrica de tuburi. Dar abia începură să care și aici drugi și piese de fier, că într'una din uși, în afară, începu să bată cu îndârjire cineva.

Muncitorii își întoarseră fețele spre Radu Dragostin Lăcătușul păși în față, în apropierea ușii.

— Cine-i? — întrebă el.

— Deschide! — strigă cel de dincolo.

— Nu!.. spune mai întâi cine ești!

— Nu mai întreba ca prostu'... Mai bine chiamă-l pe Dragostin!

Lăcătușul recunoscă în vocea celui de dincolo pe bătrânul Spirică. Incet, dădură obstacolele la o pante și crăpară ușa. Portarul intră și se opri speriat, lipit cu spatele de ușă.

— Ce-i afară, bre, nea Spirică? — îl întrebă nerăbdător Dragostin.

— Bandiții, neică... au început iar bandiții lui Gorăscu!

Muncitorii continuară să baricadeze ușile, iar lăcătușul și cu alți câțiva se retraseră mai într'o parte.

— Spune, bre! — îl zori Dragostin.

— ...d'acolo, au început, dela direcție... au prins comitetul în ședință și l-au sechestrat sub foc... acolo se trage și înăuntru... cine știe, poate se luptă... Pavilionul direcției este complet ocupat de ei... au tăiat toate firele telefonice dela centrală... legătura celor dinăuntru cu orașul e întretruptă... toate intrările uzinei sunt blocate... și poarta numărul 1, și asta de aici, nu știu ce-o fi la poarta 3... sunt câte patru-cinci inși postați în ele cu pistoale-mitraliere... De-a-lungul zidurilor, afară, pe lângă șină, au o altă mitralieră... O alta bate dela direcție încoace, în ușile voastre...

și-aicea în colțul atelierelor mai sunt câțiva cu pistoalele care tot pe voi vă pândesc... asta e!

— Câți sunt? — întreabă calm Dragostin.

Portarul stătu un timp pe gânduri.

— Nu-s mulți... vreo treizeci... dar înarmați cu de toate... De unde dracu' au scos atâtea arme, nu știu... eu am fost de noapte și nu s'a simțit nici o mișcare...

Dragostin înțelese, că grupul fasciștilor încerca acum să pună mâna pe conducerea sindicatului și a uzinei (care fusese de curând schimbată), cu orice preț... cu forța... Rămase gânditor, cu adâncimile întunecate ale ochilor, năclintite. ceilalți muncitori se strânseseră pe lângă dânsul, așteptându-i tăcuți cuvântul.

— ...pe mine m'a trimis să-ți spun astea, cineva de-acolo dela direcție... continuă bătrânul ca și când asta era de mică importanță.

— Cum dela direcție... Cine? — îl luă din scurt lăcătușul.

— Unul, din cei prinși acolo deăștia, nu mi-a spus cine-i... mi-a telefonat la telefonul direct... o fi găsit pe acolo prin birou, un telefon nelegat de centrală... a spus, că să-ți spun dumitale, că știi ce să faci...

Radu Dragostin își duse mâna pe sub șapcă și începu să se scarpine încet; fruntea i se încuta văzând cu ochii, mușchii obrazilor îi svâneau... Singurul care-i putea da telefon, era secretarul celulei de partid, care făcea și el parte din comitet... Ce să facă?... Să încerce să-i dezarmeze, ridicând pe muncitori în luptă?... Nu... vor cădea prea mulți... Dar totuși, trebuia să facă ceva!

— Dar cum ai pătruns la noi, nea Spirică? — îl întreabă el pe portar.

— Când au început ei, mie tocmai îmi venise schimbul... când să plec, îmi dă tovarășul ăla al dumitale telefon... că nu mi-a putut spune nici el prea mult... se vede, că l-a întrerupt cineva... Mi-am făcut planul ca să vin pe aici, pe la fabrica de tuburi, prin spate... am început să mă vaet, cu bătrânețea, cu nesomnul și m'au lăsat să trec...

De-afară, se mai auzea din când în când, câte-un răpăit scurt de armă automată.

— Eu nu pot să ies de aicea? — îl întreabă lăcătușul.

— Ei! — zâmbi înfrigurat portarul. — Cum te-or zări, te-achită! ...Te cunoaște toată uzina... și tocmai pe voi, pe comuniști, caută să vă vâneze...

— Eu zic, ca să deschidem ușile și să ieșim! — vorbi un muncitor.

Radu Dragostin cercetă fețele celor din jurul său. Nu răspunse nici unul la propunerea celuiilalt. Apoi se întoarse iarăși spre portar:

— Te-ai mai putea întoarce la poartă, nea Spirică?

Bătrânul tăcu un timp; apoi răspunse scurt:

— Pot!

— Ce-o să le spui?

— ...că cei de-ai lor, care sunt aici, — între fabrica de tuburi și voi, nu m'au lăsat să trec...

— Aha! — făcu mulțumit lăcătușul. Își scoase din buzunar un carnetel, rupse o filă și notă pe ea două numere de telefon: — Uite, nea Spirică, ai aici două numere de telefon... cum ajungi, dai un telefon la primul... este telefonul Confederației... și le spui tot ce mi-ai spus și

mie... La al doilea, vorbești cu tovarășul.. uite, ăsta.. — și scrise pe hârtie, un nume... — E un tovarăș dela organizația de partid a Capitalei... La fel îi spui și lui... spune-i, că-i telefonezi din partea mea și că avem nevoie de ajutor..

Bătrânul primi hârtia, o împături și o ascunse într'unul din buzunarele de dedesubt. Radu Dragostin îi bănuia frământarea și parcă nu se mai îndura să-l lase pe bătrân să plece... Un altul, n'ar fi putut ieși nici măcar prin spate, afară, dar să mai intre și la telefonul dela poartă!... Nu, altă soluție nu era! Ajutorul putea să vină numai din afară!... Cuprinse umerii bătrânului în mâini și-l privi drept în ochi, cu un sentiment care cuprindea deopotrivă îngrijorare, dragoste și blândețe:

— Nea Spirică... numai dacă poți!

— Poți!

Și portarul se strecură din nou pe ușă, luând încă dinăuntru o înfățișare amărâtă și infuriată, supărat parcă pe cei dela colțul uzinei care nu l-au lăsat pe el — om bătrân, să plece acasă...

După acestea, muncitorii s'au strâns din nou înapoia ușilor mari, cu auzul ațintit afară; majoritatea dintre ei se înarmase cu răngi, cu lucăți de fier, cu ce apucaseră... Bătaia mitralierelor se auzea acum tot mai rar și parcă liniștea coborâse din nou în curtea uzinei. Cei care păzeau intrarea încă liberă, în frunte cu Manole Stan, nu-și părăsiră locurile nici un moment.

Pentru Radu Dragostin, trecerea clipelor era din ce în ce mai grea, din ce în ce mai chinuitoare. Tăcerea care se așezase într'un timp dincolo, i se păru atât de lungă și necunoscutul ei atât de ascuns, că nu mai putu răbda situația aceasta tulbure și încurcată. Parcă se îndoia și de reușita acțiunii bătrânului portar. Trecu încet printre cei care mai erau în fața ușii și dădu să deschidă iar.

— Stai, — îl opri din spate, Dumitru Petrică; — nu se poate!

Totuși, cu toată împotrivirea acestuia crăpă din nou ușa, dar focul deslănțuit afară, îl făcu să se retragă și mai încruntaț. Simțea, cum încet, încet, răbdarea îl părăsea, cum stăpânirea de sine i se destrăma.

Urmă din nou o lungă și încă și mai grea perioadă de liniște.

Intr'una din aceste clipe, auziră strigăte scurte, învâlmășeală neînțeleasă de voci, o izbitură în poartă și apoi de-odată, foc... foc viu, de pistol și de mitralieră... Dinspre atelierele de strungărie, răzbăteau până la ei, puternice și involburate scandări: *Ce-Ge-Me!... Ce-Ge-Me! Ce-Ge-Me!...* Răpăitul armelor automate continua și mai puternic.

Dragostin prinse ușa. Alături de dânsul, Manole Stan și cu Dumitru Petrică; în spate, cei mai hotărâți dintre muncitori. Lăcătușul se gândi o clipă la felul strălucit în care portarul își făcuse datoria... dar focul de afară și strigătul strungarilor începură iar... mitraliera trăgea acum mai scurt, în rafale rupte și dese... strigătul strungarilor cuprinse și pe muncitorii din spatele lui...

— *Ce-Ge-Me! Ce-Ge-Me! Ce-Ge-Me!...*

Liniște...

Pistoalele mitralieră răpăiră dintr'odată scurt, de mai multe ori.

Din hala strungurilor, sosi în fugă un muncitor și se opri în mijlocul lor cu pumnii strânși în fața pieptului, strigând:

— Trag în tovarășul Apostol!... Tovarășii de la Confederație au ocupat poarta... noi ieșim!

Pentru o străfulgerare de clipită numai, liniștea se întregi și mai grea. Și dintr'odată, muncitorii izbucniră puternic în urale nesfârșite.

Dragostin își propti umărul în tabla de fier a ușii... împinse... se repezi apoi înainte, urmat de restul muncitorilor... dar plumbii care se abătură asupra-le, îi și culcară la pământ... începură să se retragă încet, înapoi în hală, târându-se... Dumitru Petrică îl apucase pe lăcătuș de-un braț și-l trăgea cu hotărîre, mormăind: — stai... nu se poate... nu se poate! — Altul se întorsese cu Manole Stan în brațe... tânărul lăcătuș avea capul și fața înroșite de sânge. Mai erau răniți, alți doi muncitori... unul în coapsă, iar altul în genunchi... În urma lor, ușa căzuse greu, zăngănind, bătută de foc neîntrerupt.

Radu Dragostin se aplecă într'un genunchiu asupra tânărului lăcătuș... — îi săltă capul încet și-l așează cu ceafa pe celălalt genunchi... își scoase batista din buzunar și-i șterse fruntea de sângele cald. În mijlocul ei avea o găurică mică, din care gâlgâia sângele... Manole își deschise ochii mari și albaștri într'un răsuflet întretăiat, îngreuiat de îngustimea pieptului... Când îl zări pe Dragostin, fața i se destinse într'un zâmbet luminos ca de copil... buzele începură să-i tremure și o șoptă stinsă, sugrumată parcă, ajunse totuși până la urechile celorlalți:

— ...nu-i așa, c'am să fiu primit în partid?

— Da, *tovarășe* Manole! — răspunse cu hotărîre Dragostin.

Peste o clipă însă, pleoapele tânărului lăcătuș se pleacă încet... încet și ușor... pentru totdeauna.

În timpul acesta însă, sgomotele de-afară crescură, focul se întări și în clocotul unor urale nesfârșite, curtea uzinei se umplu de un huruit puternic și greu de roți și de motoare.

— ...jandarmii! — șopti înfrigurat un muncitor.

Și dintr'odată, în spatele ușii încă libere, începură să care alți drugii și alte piese grele de fier.

Dar uralele, parcă erau în altfel decât ale jandarmilor și dinspre strungari, se auzi acum destul de tare și de clar:

— Vin ceferiștii!... Vin ceferiștii!...

Prin largul ușilor deschise, năvăliră și ei afară, — în frunte cu Radu Dragostin —, asemenea tuturor celorlalți muncitori din toate atelierele. În curte, din zeci de camioane, coborau în grabă muncitorii dela Grivița C.F.R. Ei asaltaseră poarta nr. 2, dezarmaseră grupul fasciștilor de aici, ocupară postul de mitralieră și înaintau acum în masă, spre pavilionul direcției și spre forja mare. Rândurile lor se amestecară și se îndesară într'un uriaș front compact, care înainta ca un puhoi în plină rostogolire. Intrați în panică, bandiții începură să arunce armele și să alerge împleticindu-se către clădirea direcției... Dar alt grup de muncitori dela C.F.R., Vulcan, S.T.B. și I.A.R., care asaltaseră poarta nr. 1, scoase grupul reacționarilor postați în clădirea direcției și liberase comitetul sindical... Bandiții fugeau acum și din această clădire, urmăriți îndeaproape de rândurile muncitorilor... Fuseseră prinși astfel în cleștele puternic al celor două masse de muncitori... Însălmântați, încercară să fugă în stânga, spre fundul uzinei... Dar și de acolo se apropiau acum muncitorii dela forje... în jurul lor, cercul se încheiase bine strâns și se micșora din ce în ce mai mult... tot mai mult... mai mult..

Din clipa în care Radu Dragostin observă, că în urma lui mai vine cineva, iuți pasul. Intr'un timp, i se păru că și celălalt face acelaș lucru; și-l domoli atunci, ca să vadă dacă nu cumva este într'adevăr urmărit. Prin întuneric, nu putu distinge însă nimic mai mult, decât silueta și mai întunecată a unui om care se apropia. Se opri; streinul tot venea; înainta liniștit și parcă nimica nu-i trăda o asemenea intenție. Când îi zări de departe îmbrăcămintea militară, se liniști; se gândi dintr'odată, că este vr'un soldat de aici, din Vârtoapele sau dintr'un sat din partea asta, care sosise cu acelaș tren. Lăcătușul renunță la gândul, că dacă l-ar aștepta și ar intra în vorbă cu el, ar mai afla câte ceva de pe front sau din cazărmi. Treaba pentru care plecase iarăși la Vârtoapele nu-i îngăduia aceasta. De aceea, porni cu pasul și mai viu, mai mare, ca să câștige timpul scurs cu asta și să ajungă în sat înainte de așezarea nopții.

Cărăruia pe care mergea, trecea acum peste arături numai de o zi sau două răsturnate. Se vede, că au și ieșit la plug! — gândi cu mulțumire despre țăranii care intraseră în moșia Stănculesei. Știa și el, că-i prea devreme, dar înțelegea și nerăbdarea lor de a-și vedea pământurile însă-mânțate cât mai curând. Și apoi, și timpul se îmbunătățise în ultimele zile și nu se mai arăta nici un semn de vreme rea. Nouile ogoare dădeau văzduhului o aromă de pământ răscolit, o prospețime de țărină dospită. Parcă se și simțea în nemărginita și liniștita întindere a câmpiei, calda lor răsuflare.

Intrară în sat, deasemenea amândoi; el înainte, soldatul după dânsul. Când îl simți destul de aproape, lăcătușul se opri. Ostașul venea la fel de liniștit, cu pasul neschimbat. Trecu pe lângă el cu capul întors, căutând să-l recunoască din mers.

— Ești de-aceia, tovarășe? — îl întrebă Dragostin.

Soldatul se opri cu fața spre dânsul, bănuitor.

— De-aceia... de-ai lui Bălașa!

— Tu ești, Mitriță? —

— Eu... da' ce-i... cine-i?

Radu Dragostin înaintă până în dreptul lui. Prin întuneric, sergentul se tot uita la dânsul, cercetător.

— Răducule! — isbucni el. — Tu ești!

— Eu.

Iși strânseră mâinile cu putere, tinerește.

— Hai, că la voi mergeam... vorbi lăcătușul și dădu să-l prindă de braț.

— Stai, — îl opri sergentul, — pe ăsta mai trebuie să-l port încă o săptămână de gât...

— Ai fost rănit?

— O leacă... vin din spital acum...

— Aha! — făcu gânditor Dragostin și porări împreună mai departe.

Pe drum, nu se mai întâlniră cu nimeni. Puține case mai aveau în ochii ferestrelor lumini. Satul era cuprins în cea mai mare parte de o liniște ușoară, întreruptă, numai din când în când — de câte un lătrat stingher de câine.

Apropierea primăverii se simțea și mai bine aici; de prin grădini venea miros de lăstăriș trezit la o nouă viață, cu seva svâcnind sub coajă.

Acasă la Bălașa, se opriră mai întâiu în prag, sub privirile uimite ale femeilor.

— Mitriță! — izbucni Lixandra, cu ochii umeziți.

Fecioru-i zâmbi bucuros și-o strânse cu brațul sănătos la pieptu-i lat și puternic, îngăimând:

— Mamă!

Femeia stătu un timp așa, tăcută și mulțumită; dar când își ridică obrazul de pe asprimea postavului cazon, îi zări mâna spânzurată de gât și îngălbeni:

— ...ești rănit!

— Am fost! — îi răspunse sergentul și văzând-o că plânge, încercă să-i mângâie fruntea: — Lasă, mamă... s'a dus acum!

Lixandra se întoarse suspinând până lângă unul dintre paturi și-i netezi marginea. Apoi se întoarse către amândoi:

— Stați...

Sergentul prinse brațul lăcătușului și-l conduse până la pat. Alături de dânsul, se așeză și el.

— Ai venit de tot, sau numa' în conced' ? — își întrebă Lixandra feciorul.

— În concediu, mamă... pe zece zile.

— Și-apoi, iarăși te'ntorci ?

— Iar.

— Pe front ?

— Pe front.

Femeia se uită un timp într-o parte, ascunzându-și lacrimile. Apoi îi ajută să-și descheie centura de care-i atârna tocul unui pistol și mantaua. Mitriță se mai uită o clipă în jur, la copiii ce dormeau în pat, la pustiu și sărăcia ce domneau în casă și apoi se întoarse iar către maică-sa, înlemnită cu ochii la mâna bandajată.

— Dar unde-s ceilalți... tata... cumnata... — întrebă el.

— Au... cum uitai! — sări Lixandra. — Hei, ce-a fost aici, Mitriță!... Au intrat oamenii pe moșia Stănculesei, ți-au măsurat și ție cinci pogoane... toată sărăcimea a primit pământ... adică, poate că ți-a și spus Răducu... — zise ea cu ochii la lăcătuș. — Tat'tu e plecat în sat, să strângă iară comitetu'...

Lixandra se opri apoi cu ochii la Dragostin, îngrijorată de neașteptata lui sosire. Ghicindu-i frământarea, lăcătușul i-o luă înainte și-i vorbi zâmbind:

— Am venit să văd... poate, v'a fost milă de Stănculeasa și i-ați dat pământul înapoi!

— Milă ? — răspunse femeia. — Nici dracu n'are milă de dânsa!... Iar de pământ, fii fără grijă; am și intrat cu plugurile în el!

— Am văzut.

— Te trage altfel inima la muncă, dacă-l știi al tău! — vorbi și sergentul.

— Se'nțelege asta!... Dar Stănculeasa, jandarmii, primarul, cum v'au privit?... Au stat cu mâinile în sân ?

— Nu prea!... Dar nici mult n'au făcut... n'au îndrăznit... numai turbă și cârtesc... și-amenință, cu legile și ocna lor!

— Aha! — făcu lăcătușul... — o să schimbăm noi și aceste legi.

— Spune, ăsta al lui Tucaliu, mai ales primarele, că ce dacă am luat pământul, dacă n'avem lege și titluri pentru asta, tot degeaba!

Radu Dragostin înțelese din vorbele Lixandrei ceva mai mult: pe oameni îi frământa povestea asta a legiferării reformei.

— O să facem legi și pentru asta! — o asigură el.

— Da, da' legile le fac cei dela cârmă, de sus, și acolo-s tot numa' de-ai lor, de-ai căinilor...

— N'or să mai fie...

— Zău? — întrebă femeea, parcă și neîncrezătoare și mulțumită.

În cele câteva clipe care se scurseseră în liniște, sergentul Bălașa gândea la o conducere care să fie a lor, care să-i ajute și să le asculte păsurile, să le ușureze viața și munca, iar nu să-i împilească. Lăcătușul reveni cu glasul schimbat:

— D'aia am și venit!... Trebuie să schimbăm conducerea care nu e a noastră... și aici, în sat — și acolo, la București... trebuie să ne conducă un guvern care să reprezinte puterea noastră unită, a muncitorilor și a țăranilor...

Sergentul tăcu și parcă nu înțelegea prea bine, ceea ce cerea Dragostin.

— Adică, vrei să spui, s'avem primar de-al nostru, nu? — întrebă el.

— Da... și trebuie să-l punem în noaptea asta!

Ceilalți tăcură din nou; gândeau.

— ...și-un guvern de-al nostru! — adăugă lăcătușul. — Măine trebuie să fim înapoi, la București, ca împreună cu muncitorii să cerem un guvern nou...

Ostașul se ridică.

— Păi, să mă duc atuncea după tata!?

— Da, — încuviință Dragostin — și-om vedea pe urmă ce e de făcut.

— Numa' pe Duma să-l găsești acasă... — sări Lixandra. De câteva zile, el tot bate drumul la Cucuteni... Vrea să-i ridice și p'ăia d'acolo împotriva boerilor... să treacă și ei în stăpânirea moșiilor...

— Aha!... se'ntinde! — gândi Dragostin în urma sergentului.

Dar nu trecu mult și primul din comitet care se înfățișă în casa lui Bălașa, fu moșneagul acela, ales atunci, la propunerea lui.

— Cu pace bună, mă, băiete! — glăsui el, pășind peste prag.

Lăcătușul se ridică și-i strânse mâna.

— Noroc!

După aceea, se așezară amândoi pe aceeași margine de pat.

— Am venit, — continuă lăcătușul, — să vedem cum ne apărăm ceea ce am câștigat până acum... pământurile... să ne asigurăm, că în viitor vom fi întăriți și apărați în drepturile noastre...

Bătrânul își scoase căciula încet, își netezi pletele-i colilii, și-și întoarse ochii umbriți de sprâncenele-i stufoase și albe, către dânsul:

— Da, îmi spuse băiatul lui Vasile... E drept asta! Dacă primarul și guvernul e de-al nostru, nu se mai atinge nimeni nici de pământuri, nici de noi...

... În vremea aceasta însă, la postul de jandarmi era o întreagă adunare. Intr-o parte a biroului său, plutonierul aştepta în picioare cu degetele unei mâini vârâte între nasturii tunicii; în cealaltă parte, primarul, bogătan din neamul lui Tucaliu şi om de-al lui Maniu şi încă unul; tolănită pe scaun, în spatele biroului, cu o ţigare într-o mână şi cu biciuşca în cealaltă, Stănculeasa.

În faţa lor, păziţi în spate de trei jandarmi, Vasile Bălaşa şi tânărul care făcea parte din comitet.

— Aşa ! — vorbi în derâdere plutonierul. — Mai treceţi şi pe la noi...

— N'aveţi teamă, că n'o să vă ocolim ; ne-am gândit noi şi la asta ! — îi răspunse hotărît Bălaşa.

Prin umbra fumului, Stănculeasa îl privea pe sub sprâncene, pieziş, cu ură.

— Ce, plecaseşi iar după ortaci, ai ? — îl întrebă şeful.

— Asta nu vă priveşte ! — îi răspunse scurt, ţăranul.

— Ph ! — făcu al lui Tucaliu : — iată cum se poartă el cu autorităţile !

Tăcură. Stănculeasa se ridică şi-şi arătă trupu-i subţiratic şi svelt, prins în bluza şi pantalonii de călărie, cu care umbla de cele mai multe ori prin sat şi pe moşie. (Era destul de mare de ani, dar nu arăta mai mult de patruzeci). Isi puse cravaşa în subsuoara stângă şi porni fumând pe după birou către dâşii. În faţa lor se opri înfiptă în podele pe picioarele-i micuţe, încălţate cu cisme moi şi roşietice. După ce le suflă fumul în nas, vorbi cu o mânie aspră, cu greu şi în mod dispreţuitor, reţinută :

— S'a terminat cu ai voştri... la Bucureşti, se trage cu tunul după comunişti !

— Ei, începu Bălaşa la fel de liniştit, — dacă ar fi după voi, ce-aţi mai trage !

— Dar după cine ? — îl întrebă ea cu ochii mici.

— Dacă tot n'aţi simţit-o până acum, mai este încă destul timp, să simţiţi şi asta !

Plutonierul, simţindu-şi jignită măreţa-i autoritate, de îndrăzneala care o avea ţărăniul ăsta, faţă de dumneaei — moşiereasa Stănculeasa, se repezi într'însul :

— Ia, ascultă, mă, să nu-mi faci aicea agitaţie, că te lipesc de zid !

— Şi tu, mucosule, — strigă Stănculeasa către celălalt, — ce te-ai înhăităt cu ăştia ?

Şi Bălaşa, şi tânărul, îi înfruntară cu priviri vrăjmaşe, pline de ură.

— Spune ! — îl înghionti Stănculeasa cu mânerul cravaşei.

— Ştii ce, vezi-ţi de treabă, şi şterge-o mai iute din sat ! — o ameninţă Bălaşa.

— Gura, mârlane ! — strigă plutonierul.

— Lasă, că-i dau eu lui pământ şi comunism ! — şi nici una nici alta, Stănculeasa ridică cravaşa.

Până să lovească, Vasile Bălaşa dădu să i-o apuce, păşind în acelaşi timp înaintea ei. Moşiereasa însă, smuci şi iute îl şi plesni cu ea peste faţă. Cu un singur pumn ţăranul o repezi în zidul dimpotrivă. Plutonierul, sol-

dații, primarul rămaseră înmărmuriți. În fața lor, Stănculeasa se ridică de jos cu-un revolver în mână. Tremura ca o vargă și'n ochi îi scânteiau aprinse, lumini fulgerătoare :

— Te'mpușc ! — îl amenință ea pe Bălașa.

Infricoșat, plutonierul se repezi și-i aplecă mâna în jos.

— Nu aici, — se ruga el, — nu aici ; o să i le scoatem noi altfel, pe nas !... Voi, ce stați, mă ? — se adresă el jandarmilor. — Mâna pe el !

Cei trei jandarmi se năpustiră asupra lui Bălașa, ca niște lupi.

— La arest ! — ordonă plutonierul ! — Și p'ăsta... și p'ăsta ! — și arătă și către tânăr.

În ciuda protestelor și împotrivirilor sale, Vasile Bălașa se văzu totuși arestat. După puțin timp, jandarmii mai aduseseră înăuntru încă alți șase țărani. Situația aceasta neprevăzută îi răsturnase toate socotelile...

Dar în aceeași clipă, acasă la Bălașa, tinda dudu de pași grei, ușa se deschise și dintre cei de afară, pătrunse înăuntru numai Gheorghe Duma.

— Unde-i Vasile, fa ? — o întrebă el pe femeie. Când îl văzu însă și pe Dragostin, înaintă spre dânsul cu palma întinsă : — Veniști, ai ?... Necroc ! — și se întoarse iar spre Lixandra.

— Unde-i, n'auzi ?

— Nu știu, Gheorghe... a plecat după voi, mă !

Duma rămase încurcat, cu ochii în fereastră.

Cei din tindă începură să-și șoptească, nerăbdători. Printre dâșii, sergentul Bălașa își făcu cu greutate loc și zise :

— Jandarmii duceau acuma la post, șase inși !

Înăuntru se lăsase o liniște grea.

— Atuncea-i și el închis, cu toți ceilalți... — mugi uriașul. — ...tu-le steaua lor de găinari !

Liniștea se reîntregi din nou și mai adâncă.

De unde sta, Radu Dragostin se ridică tăcut și ieși pe prag, în fața oamenilor. Duma cu sergentul pășiră încet, până lângă dânsul. Țăranii așteptau cu înfrigurare, încordați și muți.

— E, păi așa nu merge ! — rosti hotărîtor lăcătușul. — Haide după ei !

Grăbit, Radu Dragostin trecu printre țărani, în fruntea lor. Gheorghe Duma se repezi după dânsul înfuriat, strigând celorlalți :

— Hai !

În urma lor, Lixandra rămase în mijocul casei, înmărmurită. O clipă, sergentul Bălașa stătu în cumpănă. Deodată însă, se răsuci, se'ntoarse la pat și-și scoase revolverul din toc. Il vârf în buzunarul vestonului și porni apoi în fugă după cei plecați.

Maică-sa se opri în prag, țipând speriată :

— Mitriță... Mitriță !...

Până la postul de jandarmi li s'au mai alăturat și alți țărani, femei și tineri, toată sărăcimea care primise pământ. În fruntea lor, mergea Radu Dragostin, cu Mitriță și cu Gheorghe Duma în părți. Pătrunseră în curtea postului ca un puhoi. Dintr'o singură opintire, Gheorghe Duma răsturnă cu umărul jandarmul postat în ușă și-i smulse arma din mâini. Bărbații mai în putere și mai curajoși intrară după lăcătuș și după sergent, înăuntru ; femeile și ceilalți se opriră pe la ferestre și în jur.

În fața jandarmilor, a bogătanilor și a Stănculesei, se opriră trei

inși: Radu Dragostin, Gheorghe Duma — cu arma apucată de cătare, ridicată în sus ca o măciucă — și sergentul Bălașa V. Dumitru — cu pistolul îndreptat spre dânsii, cu mâna stângă înfășurată în feșe și legată de gât. Pe lângă ei, țăranii intrau mereu, ocupând dinspre zid — spre mijloc, golul încăperii.

Când îi văzură înăuntru, toți ceilalți îngălbeniră. Stănculeasa, șeful de post și cu al lui Tucaliu, se uitau speriați la lăcătuș, cu tremuratul în suflet. Simțiră privirile acestuia, ca niște sulite înfipte în creerii, în inima lor.

Radu Dragostin păși spre ușa din dreapta și o încercă. Se întoarse apoi către plutonier, cu mâna întinsă:

— Deschide!

Plutonierul tresări și-și duse mâna la șold.

— Sus, mâinile! — porunci sergentul.

Mâna jandarmului însă, rămase tot pe tocul de piele.

Dar Mitriță nu șovăi; pistolul lui trosni și glonte se înfipse în peretele din spatele lui. Lovite de afară, geamurile zăngăniră pe podea și în cadra ferestrelor apărură, pumni și capete. Numărul celor care pătrun-deau înăuntru, creștea. Din camera de-alături, parcă sute de alți pumni și de picioare băteau în ușă.

Cei dintâi ridicară mâinile, bogătanii... apoi jandarmii... numai Stănculeasa rămase cu ele pe marginea mesei, gândind la pistolul din buzunar, privindu-i cu o ură rece și grea.

— ...steaua mă-ti! — mugi Duma, mișcându-și arma întoarsă.
— Sus!

Când strigă uriașul, zăngăniră geamurile rămase și pâlpoi lumina lămpii. Stănculeasa sări de pe scaun parcă împinsă de un resort și se retrase înfricoșată spre grupul celorlalți. Duma luă armele celor doi jandarmi și le întinse țăranilor; îl desarmă și pe plutonier și un timp rămase în cumpănă, uitându-se când într'o mână — când în alta; nu știa ce să-și aleagă: arma, sau pistolul șefului. În cele din urmă, renunță la găoacea de pistol și-o dădu altuia. La Stănculeasa însă, întârzie mai mult; îi pipăi pistolul ascuns în buzunărașul dela coapsă, dar cu toată truda sa, tot nu reuși să-și vâre casmaua de palmă după el.

— Scoate-l! — porunci el Stănculesei.

Moșiereasa lăsă pe masă un pistol cât o tabacheră de mic, cu prăselele albe, de sîdef și țeava negricioasă. Duma o împinse apoi cu patul armei, ca pe toți ceilalți într'un colț al încăperii. Lăcătușul se apropie de ușa din dreapta, care lovită — încă mai tremura și încercă din nou zăvorul.

— Stai, Răducule! — vorbi Duma. — Lasă-mă pe mine!

Uriașul se plecă puțin lângă ușă și când se opinti cu umărul în ea, o repezi ca pe-o jucărie, scoțând-o din țâțâni.

În cap cu Vasile Bălașa, toți cei închiși ieșiră zăbind. Abia când îi zăriră pe Dragostin în mijlocul țăranilor, înțelesesă ei, mișcarea asta grăbită a lor.

Lăcătușul se întoarse apoi către sărăcime și vorbi calm, ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat.

— Eu zic, să-i vărăm pe ei în loc... găsim noi și cine să ne conducă satul!

— La beci cu ei! strigă unul dela geam.

— Să între Stănculeasa întâi : — ceru o femeie.

— Și șefu' !... și șefu' !

Gheorghe Duma o împinse pe moșiereasă dela spate, înghiontind-o cu țeava puștii.

— Mișcă... ștoarfă !

Și așa, unul câte unul, toți ceilalți fură trecuți dincolo și zăvorîți... puterea lor trecu în mâinile comitetului sărăcimii...

...Dimineața, trenul de Oltenița gonia spre București, cu vagoanele pline de țărani.

Oameni... oameni... oameni și steaguri. Piața Națiunii răsuna din nou de proteste, de strigăte și de chemări... *Vrem guvern Fe-Ne-De ! Vrem guvern Fe-Ne-De !... Jos Ră-des-cu !... Jos Ma-ni-u-l... Jos Ră-des-cu !... Vrem gu-vern Fe- Ne-De !* Pe toată întinderea-i măreață, de jur împrejur, până în adâncul străzilor ce dădeau în ea, uriașa piață nu era decât o imensă, o nemaivăzută mare de capete omenești. Zeci de mii, sute de mii de oameni, fremătau, sbucneau neîncetat cuprinși într'o adâncă și răscolitoare involburare, ca apele unui ocean frământat de iureșul și urgia furtunii. Zeci și sute de steaguri își ridicau flămurile în vânt și mii de grupuri compacte de muncitori, țărani și ostași, își încrucișau chemările de luptă în văzduhul înfiorat de ele. Când strigătele mulțimii se ridicau din inima adunării, ele tălăzuiau spre margini — creșteau și din val în val de oameni, înaintau — spre toate colțurile pieții și până dincolo de aceasta, pe străzi și în oraș, stingându-se. Când dimpotrivă — veneau de pe întinsul nenumăratelor fluvii omenești care se revărsau de pe străzi în marea pieții, se întâlneau într'un răsunset puternic și vijelios, pe care nici înălțimile nu-l cuprindeau și care domnea, asemenea unui val ridicat din adâncurile mării, până la cer.

— Ei, fraților, — îi întrebă Gheorghe Duma pe ai săi, din Văntoapele —, văzutăr'ați ?

Dar țăranii tăceau și se minunau, pierduți în revărsarea asta de popor și numai când valurile strigătelor treceau și peste dânsii, începeau să scandeze prelung și întârziat.

— Putere, mă, nu glumă ! — le explica pe scurt Bălașa.

— Unirea e totul.

— Noi suntem țara, ăștia de ne-am adunat aci !

În mijlocul lor, se găsea Radu Dragostin, Dumitru Petrică și alți muncitori, cu care veniseră încolonați împreună, tocmai dela Malaxa. Lăcătușul striga din când în când câte o lozincă și apoi conducea cu pumnul ridicat deasupra lor, scandarea ei. La vremea asta, se terminaseră cuvântările celor ce au vorbit aici și mulțimea se agita pe loc, ca apa'n clocot. În partea din prelungirea Splaiului se forma o coloană uriașă care treptat, treptat, trăgea după dânsa întreaga masă a oamenilor.

Muncitorii din grupul lor trecură în primele rânduri. În față, purtate pe brațe de oameni, trei litere mari se clătinau și înaintau odată cu mulțimile : — *F. N. D.* O pancardă, care înfățișa un pumn ce lovea în plin, înconjurat de o puzderie de scântei, — semn al puterii muncitorești și al ziarului Scântea —, era deasemenea legănat pe deasupra capetelor.

În jurul lor, portrete cu chipul lui Lenin și Stalin erau răspândite din loc în loc asemenea unei prezențe vii și apoi, nenumărate steaguri cu mătasea învăpăiată și subțire — tremurau liniștite, abea mișcate de vânt.

Grupul lor a intrat în coloană pe o lărgime de cincisprezece — douăzeci de șiruri. În frunte, mergeau aliniați într'un singur rând, cot la cot, Radu Dragostin, Vasile Bălașa, Dumitru Petrică, Gheorghe Duma, sergentul Bălașa și mulți alți muncitori și țărani, la un loc.

De pe Splaiu, coloana urcă pe Calea Victoriei, printre mărețele clădiri ale Palatelor Poștei și Casei de Economii. Îngustimea străzii le îndesise rândurile și le îngreua înaintarea. Chemările strigate aici, izbeau în pietrele zidurilor, se întâlneau și răbfneau în sus, clătînând văzduhul.

Trecură și de bulevard; drumul li se îngustă și mai mult; în față, li se ridica drept, Palatul Telefoanelor. Coloana înainta pe lângă dânsul șerpuia, urmând cursul străzii și apoi nu se mai vedea. Dar asta pentru o clipă doar, până când, din fața ruinelor Teatrului Național, drumul îi se deschidea larg, spre piața palatului. Acolo, coloana înflorea într'o uriașă floare vie și multicoloră, care-și legăna ușor frunzulițele steagurilor. Și tot de-acolo, venea vuetul cel mai puternic și mai îndârjit al protestelor, care creștea, cu cât pe arena pieții năvălea mai multă, tot mai multă lume.

Erau încă, în dreptul ruinelor Teatrului Național... clocotul mulțimilor fusese spintecat de focuri vii de arme. Prima rafală de mitralieră își șueră snopul de gloanțe pe deasupra lor și se opri în sticla unei vitrine de pe dreapta; a doua, ciurui dintr'odată o mașină prinsă de șuvoiul oamenilor pe trotuar. Lăcătușul dădu semnalul și din sute și mii de piepturi începu să se strige cu ură și înverșunare: *Jos Ră-des-cul... Jos fas-ciș-tiil.. Jos Ră-des-cul!.. Jos fas-ciș-tiil..* Focul încetă; coloana trecu mai departe, în același iureș de proteste, în aceeași neconținută scurgere. Radu Dragostin își simți brațele și mai puternic strânse de către Duma și Bălașa. Prin minte-i fulgeră deodată gândul, că poate totuși, bandiții nu se vor da înlături de a mai trage... și încă în plin... direct în coloană... dar repede se scutură de dânsul... nu, nu se poate... nu vor îndrăzni!

Când scăpară din strânsura străzii în gura pieții palatului și de aici în piață, întreaga întindere a acesteia era ocupată de popor. Lăcătușul dădu semnalul celei mai puternice chemări. Și toți cei de pe lângă dânsul, din față și din spatele lui, mii și mii de oameni, își uniră strigătul lor cu al celorlalte sute de mii, spre care se îndreptau: *Vrem gu-vern Fe-Ne-Del Vrem gu-vern Fe-Ne-Del... Vrem gu-vern Fe-Ne-Del!..* Freamătul acesta lovea puternic în zidurile din jur, și de-aici, din inima Capitalei și a țării, el se ridica nestăvilit — asemenea unui val uriaș, pornit să înfrângă totul.

Radu Dragostin mergea cu pumnul ridicat, svâcnindu-l scurt în ritmul chemărilor scandate. La fel înaintau și ceilalți, care păseau cot la cot cu dânsul, într'acelaș rând. Vasile Bălașa, Dumitru Petrică, Gheorghe Duma, sergentul Bălașa și mulți alții, muncitori și țărani, își arătau dorința lor de luptă prin viața și puterea strânsă cu dărzenie în pumni. În fața lor, alte șiruri și rânduri nesfârșite de pumni. În spate, deasemenea; o întreagă pădure de pumni fremăta într'o aprigă hotărîre de a învinge... de a cuceri victoria.

Însă nu înaintară astfel, decât câteva zeci de pași... dintr'o dată, dinspre clădirea Ministerului de Interne, se abătu asupra mulțimilor o

ploaie de plumbi... mitralierele tocău într'o secerare lungă și largă, neîntreruptă... mulțimile făcură front spre dreapta, vuiră într'un înverșunat protest și încet, se fereau din bătaia lor, adăpostindu-se... Radu Dragostin cu Vasile Bălașa, Dumitru Petrică, Gheorghe Duma, sergentul Bălașa și toți ceilalți trecură pe marginea din stânga străzii. Lăcătușul era încadrat de Vasile Bălașa și Dumitru Petrică — într'o parte și de Gheorghe Duma și sergentul Bălașa — în cealaltă.

— Ei, uite de unde trag! — zise Dragostin și le arătă țevile câtorva mitraliere scoase pe ferestrele clădirii.

— Călăi! — scrâșni Dumitru Petrică.

— Uitați, le vin și întăriri... nu li-i de ajuns! — strigă sergentul.

Intr'adevăr, în fața ministerului sosiseră în fugă niște dube de Crucea Roșie, din care coborau unități proaspete de jandarmi.

Focul tăiașe coloana de restul mulțimilor strânse în fața palatului. În partea asta, dinspre bulevard, alte și alte rânduri de oameni, se strângeau în buza pieții, ca la atac. Dincolo însă, în partea dinspre Piața Victoriei, coloana se rupsese de masa mulțimilor strânse în jurul statuii; speriate, grupuri răslețe începură să părăsească piața... coloana se risipea... printre manifestanți, pătrunsese un fior de îndoială și de teamă... Dar în clipa aceea, s'au ridicat în mijlocul lor comuniștii și luând steagurile în mâini, fluturându-le, au pășit din nou în fruntea lor, îmbărbătându-i:

— Strângeți rândurile!

— Înainte, tovarăși... înainte!

— Vrem gu-vern Fe-Ne-De!

— ...aproape... și mai aproape... înainte!

Și astfel, apele mulțimilor s'au întors și mai învolburate pe arena pieții. Rândurile manifestanților se îndesiră și mai mult și strigătul crescă într'o împotrivire și mai grea și mai hotărâtă: *Jos Ră-des-cul.. Vrem gu-vern Fe-Ne-De!.. Vrem gu-vern Fe-Ne-De!..*

Radu Dragostin și cu cei din jurul său se mișcară târîș, spre înainte... un pas... doi... dar focul izbucni parcă și mai puternic din stânga lor.

— De unde dracu' mai trag? — se întrebă înciudat Bălașa.

— De aicea! — strigă Radu Dragostin, — și-și ridică o mână către stânga: — Uite, de-aicea trag, dela Palatul Regal!

— Aha! — făcu Duma, — din conacul ăsta, vasăzică!?

— Nici nu e de mirare!... — adăugă lăcătușul. — O cădășie întreagă!

Dar nu-și termină cuvintele că mitralierele reîncepură și mai viu din ambele părți. Pe asfaltul pieții rămaseră întinse, răpuse, câteva trupuri. Pânza focului începu să se miște încet către cei îngrămădiți în piață. Acolo, mulțimile porniră să se închege într'un cerc viu, strâns în jurul unei învolburări, iscate ca un vârtej în mijlocul pieții.

Dintre cei de dincoace, opriți de foc, se auzi atunci un strigăt:

— ...acolo, e Gheorghiu-Dej!

O singură clipită numai... și coloana din spate răbufni într'un puhoi nestăvilat de oameni și de steaguri, într'o revărsare care avea să cuprindă toată piața...

Lăcătușul se uită în dreapta și'n stânga la cei din rând cu dânsul, muncitori și țărani, ostași... și le strigă:

— Hai și noi!

Porni în fruntea tuturor, ca să înfrunte plumbii. Ceilalți îl urmăriră în deaproape, cutezători... o rafală de mitralieră le șueră în față... apoi în plin, în mijlocul lor... Radu Dragostin se prăbuși privind înainte, acolo unde rândurile se îndesau tot mai mult în jurul lui Gheorghiu-Dej... Căzu și Vasile Bălașa... Dumitru Petrică și cu sergentul Bălașa trecură în iureș, ca la asalt... Gheorghe Duma se plecă din fugă și-l luă pe Dragostin într-o subsoare, iar pe Vasile Bălașa — în cealaltă... Și așa, cu unul într-o parte și altul în alta, cumpănindu-se, cu fruntea ridicată și pieptul desgolit, uriașul alerga neînfricat, acolo unde mii și mii de oameni se repeziseră să îngroașe rândurile...

În urma lor, veneau și alții... și alții... mai mulți... tot mai mulți...

...Se aprinseseră luminile peste oraș. Căzuse noaptea. Dar în Piața Palatului, mulțimile încă mai fremătau. Mai vii și mai puternice se ridicau acum protestele lor de luptă... mai învăpăiate le fluturau steagurile. De pe străzi, dintr-o parte și alta, de pretutindenea, poporul continua să se reverse în nenumărate alte valuri, ridicate cu ură reînnoită împotriva călăilor... Mitralierele tăcuseră de multă vreme. Clădirile Palatului Regal și ale Ministerului de Interne, priveau cu ochii stinși, ascunse în întuneric. În spatele lor, întunecimile creșteau... Dar în inimile sutelor de mii de oameni, rămași neclintii în jurul steagurilor purtate de comuniști, creștea neînfrântă, înbitoare — lumina victoriei...

8

Soarele dimineții de primăvară bătea cu putere în geamuri într-o forfotă galben-aurie de raze jucăușe. Din strălucirea sticlelor, lumina pătrundea înăuntru la fel de vie întărind și mai mult albul încăperii de spital. De-afară, se auzea ciripit grăbit și vesel de vrăbiuțe întăritate, liuruit de mașini și de tramvaie, frânturi din viața orașului. Amăgită de sclipățul luminei din fereastră, o găză micuță — dar iute, se repezi în geam, pocni, alunecă rostogolindu-se în jos și apoi își relua din nou sborul către înălțimi.

— E primăvară! — rosti cu bucurie Dragostin, dar încet, atât cât îi puteau permite rănila din pânțele.

— La noi, în Vârtoapele, au început însămânțările... — șopti întretăiat și greu Vasile Bălașa. Il țineau prea tare durerile din piept.

Încă din ajun ceruseră, să li se întoarcă paturile — așa, ca să poată fi întotdeauna cu ochii în fereastră. După vizita de dimineață, parcă se simțeau o lecăuică mai bine; își puteau ține mai mult timp ochii în lumină, puteau iega mai ușor câteva cuvinte. Cu pernele puțin săltate, acoperiți până peste umeri de cearcafurile albe, stăteau cu fețele în sus, privind albastrul cerului. Ochii lăcătușului își adânciseră nemărginirea întunecimilor, dar căpătaseră în același timp și o ușoară și îndepărtată umbră de tristețe, ca de o blândă și plină de bunătate umezire — urmă a suferințelor. Fruntea și obraji, buzele, îi deveniseră palide, lipsite de sânge. Vlăguit de puteri, trupul i se încrâncena încă în chinga durerilor din pânțele.

În patul de-alături, la fel arăta și Vasile Bălașa; numai că, avea obraji și mai supti, ochii mai ascunși în orbite și din când în când, răsuflările-i scurte i se lungeau peste puteri, întretăiate, pornite din plămâni sfârtecați.

— Ai, Răducule, -- murmură el, — ce spunea tovarășul ăla, care a fost de dimineață?... de guvern, nu?

— Era secretarul celulei, — vorbi Dragostin cu privirile în fereastră; — ...gata, s'a schimbat guvernul... Rădescu a fugit la englezi și americani... la legațiile lor... Puterea a trecut în mâinile noastre...

— Da?... Hei!...

Tăcură, părăsiți de puteri; vorbiseră și așa prea mult. Dar pe Bălașa tot nu-l răbda:

— Acum o să se facă și lege, nu?

— O să se facă! — îl asigură lăcătușul.

— ...am scris-o împreună, cu plugurile...

— ...și cu sânge!

Multă vreme după aceasta nu mai putură să lege nici un cuvânt. Stătură liniștiți, cu ochii închiși, cu pleoapele mângâiate de lumină. Pe nesimțite, o soră se strecură înăuntru și se plecă grijulie, pe rând, deasupra fiecăruia. Se încredința, că încă mai răsuflă, că inimile încă le mai bat, că încă mai trăiesc. Ieși, cu o rază de mulțumire și de bucurie în priviri. Dar sgomotul înăbușit al ușii îl făcu pe Bălașa să tresară.

— ...zicea, că azi e manifestație?

Lăcătușul însă, întârzie cu răspunsul.

— Răducule! — strigă cu înfrigurare, atâta cât putea, țaranul.

— ...este... — răspunse Dragostin; — aicea, chiar sub fereastra noastră!

— ...ce bine!

Inchiseră ochii din nou; îi cuprinse o moleșală plăcută, îmbietoare la somn lung, în care până și durerile se îndulceau, se destrămau.

Spre prânz, sora aduse înăuntru pe sergentul Bălașa. Sergentul își lăsă ranița jos la capătul patului — pistolul mitralieră alături, sprijinit de ea, cu țeava în sus. Când își lăsă mâna-i însănătoșită pe fruntea lui taică-su, Bălașa deschise ochii; îl recunoscă. Privirile lor se întâlniră tăcute, strălucind.

— ...ce-i, Mitriță? —

— Plec, tată! — răspunse încet sergentul.

— ...s'a terminat concediul, nu?

— Da, chiar astăzi.

Bătrânul tăcu.

— Am arat totul, tată!... A rămas numai să se semene... dar asta o poate face și mama... cu cumnata...

Vasile Bălașa dădu să răspundă, dar un horcăit reținut prea mult timp, îi umplu gura de sânge. Scurpă în vasul întins de soră. Zâmbi, apoi.

— ...bine! — murmură Bălașa. — Să vii sătâtos, Mitriță! — și-și închise iarăși ochii.

Sub pleoapele sergentului sclipiră lacrimi. Un timp, rămase în picioare lângă patul alb, suspinând înăbușit. Sora-i făcu semn să iasă. Se plecă, își ridică ranița pe umeri și-și petrecu cureaua pistolului peste braț. Sora, care-l aștepta acum în pragul ușii deschise, șopti:

— Hai!

Dar sergentul se întoarse și la celălalt pat; peste fruntea gălbuie a lăcătușului, peste ochii lui acoperiți de pleoape, tremurau vii, razele soarelui. Cu o mână prinse țeava pistolului automat, iar pe cealaltă și-o

lăsă pe bolta frunții lui Dragostin, într'o mângâiere stângace, aspră, bărbatească. Ar fi vrut să-i spună, că acolo pe front, se va arunca și mai vijelios în luptă, că va vorbi despre adevărul acestei lupte și celorlalți ostași... dar nu îndrăzni să-i tulbure somnul și liniștea. Ieși cu inima îndurerată, cu cugetul curat și înălțat, până la măreția luptei celor lăsați în paturile spitalului Brâncovenesc.

Radu Dragostin și cu Vasile Bălașa stătură așa, până după prânz. Când își deschiseseră iarăși ochii, soarele bătea și mai puternic în fereastră și încă și mai plină de lumină devenise camera. De-afară, începură să străbată până la dâșii urale și strigăte nesfârșite, freamăt neîncetat de victorie. În minte, Bălașa revăzu din nou nemărginirea pieții înfesate de popor.

— ...a început! — glăsui el.

— ... da! — murmură lăcătușul. — Acum se strâng.

Rămaseră cu ochii deschiși, tăcuți și gânditori, ascultând.

Peste câteva clipe însă, ușa fu împinsă cu putere în lături și în rama ei apărură Gheorghe Duma. Uriașul intră cu pasul greu și apăsător, împins înaintea lui Dumitru Petrică.

Peste fețele și ochii celor din pat, tremurări slabe licăriri de zămbete. Ceilalți doi se opriră între paturile lor, întorși și ei către fereastră.

— Ați venit cu coloana, nu? — îi întrebă Dragostin.

— Da, — răspunse Petrică. Până o începe, mai stăm cu voi.

— Aha! — făcu lăcătușul. — Ce mai e prin uzină, nea Petrică?

— Ei, de-acuma-i mai bine... ce-ar putea să fie?... Dar lasă, să te scoli tu și...

Dumitru Petrică tăcu; pleoapele lăcătușului căzură iar.

Lângă celălalt pat, Gheorghe Duma răspundea vesel la întrebările lui Bălașa.

— ...ce-ați mai făcut?

— Am arat, am...

Se întrerupse; Bălașa sufla din ce în ce mai greu, din ce în ce mai rar.

Afară, vuetul mulțimilor creștea, se învoldura și le bătea în geamuri, ca o chemare sfântă, de neocolit.

Ochii lui Dragostin prinseră a clipi des și apoi rămaseră pironiți spre albastrul cerului.

— ...deschideți fereastra! — le ceru el.

Gheorghe Duma răsuci încuietorile și desfăcu laturile ferestrei în ambele părți. Odată cu năvala aerului rece și proaspăt, pătrunse înăuntru și freamătul miilor de oameni, puternic și cutremurat. Parcă se găseau, chiar în mijlocul lor.

— ...așa... așa!.. — gemu înăbușit Bălașa. — Ce bine!

Fața lui se luminează dintr'odată, ochii-i scăpărară, ca de-o flacără aprinsă undeva, în trupul lui, în inima lui.

Radu Dragostin parcă se simți din nou în fața mulțimilor. Un fior de cântec neînceput, de viață neînvinsă, îi străbătu prin corp. Inima începu să-i bată mai viu și mai puternic, înflăcărată. Intunecimile ochilor, deveniră strălucitoare, adânci, pline deopotrivă de umbrele învoldurilor și de lumina dragostei. Slăbiți, pumnii i se strânsură sub așternut, cu mare greutate. Nu-i rămăsese decât să se ridice și să vorbească... însă, parcă

se îndoaia c'ar fi putut avea tăria să facă aceasta... Tresări... vuetul de afară, chemările de luptă și de victorie ale poporului revărsat din nou în uriașa piață îi dădură noi puteri... acolo, trebuia să fie dânsul... încercă să se ridice într'un cot, dar nu izbuti...

— ...ridicați-mă! — șopti el... ridicați-mă, la fereastră!

Dumitru Petrică se împotrivi.

— Hai! — zise lăcătușul.

— ...și pe mine! — ceru Bălașa... și pe mine!

Atunci, uriașul se plecă și săltând paturile, le mută pe rând, până sub geam... Petrică îl ajută pe Dragostin să se ridice... Duma — pe Bălașa... lăcătușul ajunsese cu mâinile și pieptul pe lemnul ferestrei... Bălașa — alături... vedeau totul... Oamenii clocoteau în iureșul strigărilor, steagurile fluturau în vânt, mulțimile fremătau... În obraji, le apărură roșeața sângelui împins și mai puternic de inimile întăritate... luminile din ochii lor creșteau... Radu Dragostin se găsea cu adevărat în fața oamenilor cărora trebuia să le vorbească... își strânse pumnii... întunecimea ochilor îi scânteie în fulgere... în nemărginirea lor apăruse puternică, neîntinată, lumina dragostei ce le-o purta... o clipă, nu mai putu să deslușească în fața sa decât doar priveliștea revărsării de oameni și de steaguri... Pe deasupra lor, vedea luminate de vis, uzina... satul... orașul și întreaga țară... Poporul urca învăluit în pulbere de vis și de lumină... era stăpân peste fabrici și uzine... peste pământuri și mine... peste tot... În zare îi apărură coșurile uzinelor noi... pe ogoare, întinderi nesfârșite de lanuri... belșug și fericire... poporul înveselit, clădind o viață nouă... primăvara acestei vieți pornea acum, în clipa aceasta... Și ochii-i deslușiră iarăși oamenii din piață... Din curtea spitalului, Dumitru Petrică și cu Gheorghe Duma le fluturară mâinile, ca un salut al celor de jos... porniră apoi cu frunțile ridicate și pumnii strânși... grăbiți, intrară alături în valurile mulțimilor... adânc... tot mai adânc...

Capul îi alunecă și-i căzu molatec pe lemnul ferestrei...

— Răducule! — îl strigă Vasile Bălașa și-i prinse brațul.

Vuetul mulțimilor ajunse până la dânsii și mai involburat... Lăcătușul tresări... când își ridică ochii... văzu ca într'o pânză înțepoșată, chipul copilului... fetița cu ochii ca ei lui și părul împletit în codițe lungi pe spate, îi cerea să-i povestească iar, despre luptele pentru dreptate ale poporului înrobitor de veacuri... o lacrimă fierbinte îl fripse pe obraz... uite, alături de ea, era și soția... oprită în fața lui, îl striga cu aceeași dragoste și teamă... Răducule!... Hei, dar ce e asta?... Dece plânge?... N'are dece!... Uite cât de frumoasă a început primăvara... și cât de luminoasă li s'a deschis calea viitorului — în pragul ei... ce mândre flutură flămurile... cât de puternic și de neînvins s'a ridicat poporul...

Da, aicea, alături de popor... în mijlocul lui... în fruntea lui... aicea i-a fost și-i este locul... Iși prinse mâinile strâns, de lemnul ferestrelor... Nu!... Nimeni, nici o putere de pe pământ nu-l va putea smulge din locul acesta... aicea, în mijlocul mulțimilor a trăit... în mijlocul lor a luptat... În fruntea lor va porni acum, să clădească temelia vieții noi... Da, nimeni nu-i va putea opri să facă din țara lor, casa lor!

Alături de dânsul, Vasile Bălașa vedea pe deasupra nesfârșitei întinderi a apelor mulțimii, întinderile nouilor ogoare de pe moșia Stănculesei... din legănarea steagurilor, privirile-i sburau la legănarea atât

de mult visată a lanurilor de grâne... parcă și auzea scârțâitul carelor pline de roadă pe ulițele din Vârtoapele. O bucurie netrăită încă până în clipa asta, îi turna în mădulele puterea vieții noi...

— Răducule! — șopti el înveselit.

Lăcătușul își întoarse privirile spre dânsul, aprinse de lumina și cîțelită de forța — pe care totdeauna le căpăta din vraja nesecatului izvor al puterii poporului.

— Ce e?

— ...acum pot să-ți spun... — continuă parcă rușinat, Bălașa; — da, m'am temut într'un rând, că n'am să mai trăiesc!

— Dar acuma? — îl întrebă zâmbind Dragostin.

— Acum, nu!

Își îndreptară iarăși ochii deasupra mulțimilor. Radu Dragostin își petrecu o mână pe după gâtul țaranului, tăcu un timp și apoi începu să-i vorbească șoptit, privind cerul undeva, aproape de soare.

— ...noi n'avem vreme să murim, nea Vasile!... Puterea a trecut de azi în mâinile noastre... pământurile, fabricile și uzinele, munții și pădurile — vor trece toate la noi... țara în care am robit va trebui s'o reconstruim din temelii... fără de moșieri și fabricanți... Dușmanul pe care l-am înfrânt acum, nu este încă răpus... el s'a legat cu strășnicie de englezi și de americani, de dușmanii poporului nostru... Cu toate acestea vom construi luptând împotriva lor... zdrobindu-i... Vom ridica sate și orașe noi... uzine și fabrici noi... spitale și școli... va fi belșug și fericire, nea Vasile... așa, cum n'a mai fost!

— Stai... stai, mă, băiete! — se împotrivi Bălașa. — Ce, tu ai și crezut că doream să plec?... Hei... păi, noi abia am intrat cu plugurile în moșii... abia din primăvara asta începem să trăim!

Lăcătușul își întoarse față spre dânsul, parcă și mai gânditor. Vorbi:

— ...apoi și la sate câte mai avem de făcut!... pământul trebuie să rodească de două, de cinci, de zece ori mai mult... peste întinderea nemărginită a ogoarelor voastre, vor trece tractoarele... semănătorile... combai-nele... uriașe, cât întinderea Bărăganului, vor trebui să se înlanțuie ogoarele... holdele... belșugul și lumina va pătrunde în fiecare casă... fericirea...

Bălașa rămase cu ochii în gol, zâmbind ca un copil pe margine de vis.

— Nu! — își întări spusele Dragostin. — Noi n'avem vreme să murim!

Privirile lui se prinseră de steagurile fluturate — purtate pe deasupra mulțimilor într'o mișcare legănată, de massa acelor zeci și sute de mii de oameni — care creștea neîncetat sub ele... și care urca în urma lor din ce în ce mai sus... tot mai sus... mai sus... spre soare...

TOVARĂȘA

Prin roase-acoperișuri de șindrilă
mustea'năuntru ploaia fără milă.
Și'n casa asta, seara, pe ascuns,
trei oameni la ședință au ajuns.
Era'n Octomvre. N'au răzbit ușor.
Și ochii luminau obrazul lor
adânc brăzdat, ca după-o luptă grea
ce altele, mai grele, prevestea.

Ședința o conduse o femeie.
Prea multă vreme nu avea să steie,
c'o aștepta în chiar aceeaș seară
ședința delegaților pe țară.

Aveau un martor: jos, într'o copaie,
nepoata gazdei, surâzând bălaie.
Femeea se-aplecă ușor spre fată,
își odihni privirea încordată
și spuse-acoperind-o cu-o velință:
— „De mică, — și ia parte la ședință“.

Iar gazda își făcea de lucru'ncet,
în curte, să le poată da de știre.
Avea pe umeri șalul ei subțire.
Sta singură în ploaie, — doar urechi
la zgomotele străzilor străvechi; —
dar eu vă jur: de-aș cerceta pământul,
pe nimeni n'aș afla în lung și'n lat,
de gardă, mai cu dragoste-apărat.

Tovarășa, apoi, ieși din casă,
strângându-i gazdei mâna noduroasă
și o coti spre gară. Din odaie,

când ceilalți doi plecară-afară 'n ploaie,
cel tânăr spuse: — „N'am s'o uit nîcîcînd.
Pe leagăne se pleacă-atît de blînd!
dar în scîlipirea ochilor cunoști
în ea, conducătorul peste oști,
cu care-ai merge'n flăcări... Cine-i, spune,
tovarășa?” — „Eu nu o știu pe nume”.

Nici gazda nu știa. Dar nu odată
primi pe luptătoarea încercată.
Le spuse liniștit: „La revedere!”.
Cei doi plecară-apoi spre-ateliere
și ea intră în casă. Lîngă plită,
întinse la uscat broboada stoarsă
și își lipi de geamuri fruntea arsă.
Un timp rămase-acolo neclintită,
prîn întuneric încercînd să vadă
departe 'n cine știe care stradă
pe unde-o fi tovarășa acum...

O, dacă i s'ar scrie lungul drum,
nici tomuri groase nu i l-ar cuprinde!
Așa cum, lunecînd din munți, izvorul
cu râul își unește aprig spuma,
prîn fiii lui, Partidu 'ntotdeauna
și-a dus 'nainte fluviul larg, poporul.
Se tem dușman'li toți de ochii treji,
se tem ca de un tunet ce-o să vie,
și care prevestește fără greș
poporul biruind în vijelie.

Tovarășa, în vremuri de răscruce,
euvintele Partidului le duce.
Aceasta-i dă tăria 'n lupte aspre.
Acesta este chipul Anei noastre...

...Și gazdei îi veneau acestea 'n minte,
chiar tără a le prinde în cuvinte.
Plecînd dela fereastra 'ntunecată,
ea spuse, legănînd-o pe nepoată
cu mîna ei bătătorită, grea:
— „Și pentru tine luptă, draga mea!”

ALEXANDRU ANDRÎTOIU

I N M U Z E U

Doftana. Dintre ziduri mai pătrunde
Și-acum un aer umezit și greu.
Prin coridoare umede și scunde
Răsună pași, în drum către muzeu.

Trecutul e aici. Trăește viu,
Cu bici, cu răni, cu luptă 'nversunată.

.
Privesc, tăcuți, un tată și un fiu
Spre-o haină zdrențuită și vărgată.

Și tatăl rătăcește, gânditor,
Pe haina caldă-a fiului, cu mâna.
Ii mângâie vestonul nou, ușor,
Ii strânge'ncet, cu degetele, lâna.

Privind spre haina ruptă și vărgată,
Amândurora li s'aprinde fața.
Să nu se'ntoarcă viața de-altădată,
Și-ar da, în focul luptelor, chiar viața!

VALERIU FILIMON

EI N'AU MURIT

Mai străjuește turnul strâmb
Peste Doftana plumburie...
Privesc poezii — toți, pe rând
Un monument stând mărturie...

Pe lespezi aspre încrustat,
Un șir de nume am citit...
Și pumni de piatră-am încleștat
De-adâncă ură răscolit...

Neșters de vreme, deslușim :
„...Căzuți la posturi... luptători...”
În rând cu noi parcă-i simțim
Cu ochii vii, străbătători...

Ne-apropiem de zidul vechi...
...Un lacăt spart peste mormânt...
Simțeam cum ne vuia'n urechi
Răscolitorul lor cuvânt...

La căpătâi de straje-am stat.
Tăcuți gândeam... „căzuți... eroi...”
Dar n'au murit ! Neîncetat
Inima lor, azi, bate'n noi !

MIRON RADU PARASCHIVESCU

PATRU TOASTURI DE ZIUA PARTIDULUI

PAHARUL

Când ridicăm paharul plin
În cinstea marii sărbători,
Străbat, prin unda lui, lumini
Ca raza soarelui prin nori.

Și dacă dintre anii grei
Alegi ce-a fost de ce-i acum,
Lumina strălucind în ei
E tot ce'n noi a fost mai bun.

De anii cei trecuți, e bine
În astă zi să ne-amintim,
Când ard în inimile pline
De svonul celor care vin.

Fiorul limpede-l păstrează,
Din vechea luptă, așa dar,
Să fii, când te pătrunde-o rază,
Strălucitorul ei pahar!

CELOR DELA „HAȘ“

Te uită'n fruntea primăverii, cum
Un soare tânăr focul și-l aprinde
Și la sărutul lui țâsnind din scrum,
Ridică iarba proaspătul ei dinte.

Tot câmpul ăsta a zăcut întins
Sub viscole tăioase, de zăpadă;
Tot ce e viață azi, părea că-i stins,
Dar ea creștea când nu fu ochi s'o vadă.

Voi, ce-ați luptat cu fiarele de glezne,
Abia acum vă dați măsura plină:
Ați luminat când noi am fost în bezne,
Azi străluciți când sântem în lumină.

LAMPA

Mă poartă negrul tren prin noaptea-albastră
Dar și de n'ar fi bolta ei senină,
Lampa arzând departe 'ntr'o fereastră
Imi spune de lumina ce-o să vină.

Ea reînvie nopțile trecute
Când o feștilă'n geam ne da de veste,
Iar noi pluteam pe lângă garduri mute,
Cu pieptul căptușit de manifeste.

Când ne-am deprins de-atuncea ochiul treaz
Să vadă'n beznă raza ce străbate,
Cum n'am vedea că jumătate — azi, —
Din lume-i încă'n ilegalitate?

Din trenul negru ce acum mă poartă,
Văd dimineața lumii ca prin fum,
Pe când sub bolta nopții ca o poartă,
Plăpânda lampă mi-e semnal de drum.

LEGĂMANT PARTIDULUI

De-ar fi să-ți număr anii, niciodată
N'ași termina, când cei trecuți, mereu
În cumpenile timpului trag greu
Iar cei ce vin, în sbor prind lumea toată.

Știu doar atât, că timpul nesfârșit
Prin tine unda lui și-o înnoiește

Cum soarele tăria și-o sporește
Cu fiecare zi întinerit.

Dar inima ? Cum nu ne-ai ține-o trează
Când și pe tine însuși te întreci :
Văd peste anii tăi de azi, trei zeci,
Mai limpezi, alții mulți cum luminează.

De-am ascultat îndemnul tău fierbinte
Urmându-l ani dearândul, fără frică,
Oricât de mulți sunt cei ce se ridică,
N'am vreme să mai mor de azi 'nainte !

CONSTANȚA TUDORACHE

TOVARĂȘEI ANA

Când m'am născut — ca jarul sub cenușe
Viața mocnea'n colibele de lut...
Eu pâine n'am mâncat prea des — și nici păpușe
Ca să mă joc voioasă, n'am avut !

Cum să trăesc, n'am învățat la școală.
Și adevărul cel în foc călit
Eu l-am aflat din fiecare coală
Și slovă, răspândită de Partid.

Căci tu deși nu mă știai pe nume
Adesea mă priveai cu tâlc adânc,
Vroiai să-mi aflu rostul meu în lume,
Mă îndemnai să lupt, și nu să plâng !

Și pentru că țineai prea mult la mine
Te-au aruncat ani lungi în închisori !
...Zadarnic au lovit călăii'n tine
Cercând să te despartă de popor !

Dar vine dimineața după noapte,
Și nouă soarele ne-a răsărit !
Văd adevărul înflorind în mij de fapte
Ce prin furtuni le-am cucerit și le-am sădit !

N'aș vrea să'nșirui azi în vers cuvinte
Ce pâlpâie o clipă și se sting !
Ci-ți scriu cu dragoste, din inimă, fierbinte,
Că m'ai crescut să lupt și să înving !

Și-ți mulțumesc că tu mi-ai dat putere
Mai mult poporul, țara să-mi iubesc,
Și'n dușmani să lovesc cu dârză vrere,
Cu tot avântul cald și tineresc !

M'ai învățat cum să răzlesc prin norul
Dușmanilor spre zile mai senine
Prin tine-am învățat ce e poporul,
Ce e Partidu-am învățat prin tine.

Azi ție-ți scriu, tovarășe iubită,
Ca mamei mele — chiar așa îți scriu ;
Cresc liberă și mândră, oțelită,
Și pasul mi-e pe drum mereu mai viu.

Din pilda ta puternică, măreață,
Învăț să fiu ostaș al vremii noi.
Eu astăzi știu cum să răzbat în viață
În rând cu-al clasei mele larg șuvoi.

CICERONE THEODORESCU

POVESTE DIN ULIȚA NOASTRĂ

O, Maiul pe ulița noastră !
Țin minte... Sunt treizeci de ani.
...E-o fată. Se joacă'n fereastră.
E-o casă. De oameni sărmani.

Țin minte... Aici lângă curte
Trăgea o mașină mereu.
— „Copoii !”... Cu șoptele scurte.
Cu pasul de pândă și greu.

Vânează pe tata, firește !
Pe mama, ascunsă'n vecini...
...Fetița din uliță crește
Sub pânda acestor streini.

E mică. Nu știe ce-i viața.
Se uită și nu zice păs.
Se'ntoarce spre soare cu fața...
Dă'n mugure, cald, un surâs.

Și-i duse — pe mama, pe tata...
De unde să știe'n ce loc ?
...E'n grija vecinilor fata,
Tovarășa noastră de joc.

Privind pe sub gene, din joacă,
Ea crește cu ochii atenți :
— Și azi percheziții-or să facă ?
Și mâine-or să vină agenți ?

Când lumea aude motorul,
Scrâșnește ca frânele'n roți...
Iși lasă, ferestrele, storul...
...Și noapte, și pândă, e'n toți.

Trec, astăzi, pe ulița noastră.
Mă uit, — un tablou amintit :
...Băiatul ce sburdă'n fereastră
Ii seamănă fetei, leit !

În soare se'ntoarce cu fața
Privind, pe sub gene, spre drum :
Așteaptă să-l ia, dimineața
Mașina, — la creșă, acum.

Ce sgâlțâie caroseria ?
...Șoferul nu spune nici păs :
Ii joacă în ochi bucuria
Că saltă, mașina, de răs...

În hohot pufnește motorul,
În tumele repezi de roți...
Iși nalță ferestrele storul...
Și soare, și viață, e'n toți !

...De chiot mașina e plină,
De râsul atâtor copii.
— „Or ți-e de mirare, vecină ?”
— „Vecine, copil să tot fii !”

AUREL RĂU

INTÂLNIREA

Era o noapte spre sfârșit
Când polițiștii-au prins de veste.
L-au arestat pe loc. Umpluse
Orașul tot de manifeste.

Călca'ndesat. Il escortau.
Luna trecea cu fața suptă.
In urma lui, pe zid ardeau
Din loc în loc, chemări la luptă.

Amare ceasuri au trecut.
Celula-i udă, fără soare.
Rana țâșnită pe sub bici,
O simți, te ustură, te doare.

Flămândă, mama, ți-o visezi.
Tovarășii nu-ți știu de urmă.
Și-i primăvară prin livezi,
Și dorul vântului te scurmă.

...N'a vrut să scoată un cuvânt.
Sub lungi torturi tăcea ne'nfrânt.
Focul din pieptul fără haină
Ardea și rămânea o taină.

Buimac, străin, un ceas, bătea.
 În colț, un om fără cămașă,
 Alături, un călău, cravașă,
 Doi comisari. — Tăcere grea.

Și, mai șiret, un comisar
 Zâmbi, vrând aer blând să-și deie :
 Crezând că a găsit „o cheie“,
 Schiță un semn către portar.

Ușa scânci c'un glas amar.
 Intră pe ușă o femeie.

De-odat', o clipă, s'a părut
 Că ziduri umede și gratii
 Sub cerul gol s'au desfăcut :

Două priviri jucând flămând
 Se'mbrățișară tremurând
 De dragoste și chin și șoapte,
 Ca zările a două focuri
 ce s'au întretăiat prin noapte.

În fața mamei sta legat
 Unicu-i fiu. Un lanț îl strânge.
 Pe-obrazul mândru, ne'nfricat,
 I s'a prelins un fir de sânge.

— Induplecă-l, și-l scapi de moarte !
 Șopti un glas — și răsunau
 Cuvintele, ca strune sparte.
 Dar ochii fiului ardeau...

Ea tresări, trecu în față.
 I-s pumnii strânși, dinții-au scrâșnit,
 Și lacrimile'n ochi îngheață.
 — Să nu spui ! Nu ! — îi spune ea.

...S'a luminat. Ca o văpaie,
topind a timpului bătaie,
privirea lui îi mulțumea.

Un glonț și-a vânturat ecoul.
Un trup căzu pe bolovani.
Era un utecist. Eroul
avea doar optsprezece ani.

Dar n'a murit. Și-acum trăește,
și va trăi, în țara mea.
Te uită : în atâția oameni
Aceiași ochi îi poți vedea.

COLO PE TELEGA 'N JOS

Firicel, frunză de brad,
Sburdă, măi, Telega'n vad,
Valu'n maluri vălurește
Parc'ar spune o poveste.
Sprinteioară-și taie cale
Către Prahova la vale,
Sprinteioară, voinicește,
Bucuria și-o doinește,
Florilor și omului,
Vântului și pomului,
Și îi dă în drum binețe
Sondei 'nalte de-o mândrețe
Și din steagu-i fluturând
Mai învață câte-un cânt,
Ca o doină care zice
Despre vremile de-aice,
Despre mândra primăvară
Poposită peste țară.

Dar de-odată se'ntristează.
Apa'n unde se'nspumează,
Peste prunduri mi se frânge,
Nu mai râde nici nu plânge,
Ci se'nvârte în bulboană
Pe sub coastă de Doftană,
Inspre mal când ea privește
Un alint îmi șoptește:
— „Voi din soare ați băut

Libertate n'ați avut
Căci a-ți dat-o omului
Omului, flămândului."

Spre Telega'n jos coboară
Un flăcău și-o fetioară,
El înalt și sprinteior
Păltinaș trup de fecior,
Ea svârlugă lângă el
Parcă-i trasă prin inel,
Cu obrazii rumeiori
Cum îi floarea de bujor,
Părul spic valuri pe umeri
Douăzeci de ani să-i numeri.
Sus pe mal mi-au popostit,
Cale lungă-au drumuit
Din ținutul dobrogean
De pe malul dunărean,
Unde omu'n stâncă sapă
Nouă cale pentru apă,
Să se legene pe mare
Șiruri albe de vapoare.

Fata chipul și-l apleacă
Spre oglinzile din apă
Să-și mai vadă ochii ei
De-s tot negri tăciunei.
Dar Telega tulburește,
Chipul nu-i mai oglindește.
Atunci fata se'ntrista
Și pe apă mi-o'ntrība :
— „Surioară spune, spune,
De ce valul ți-i în spume ?
Că nu umblă pe afară
Vânticel de primăvară ?
Au prea mult ai alergat,
Au cu vântul te-ai certat ?
Au vre-un lup suriu, urft,

Din izvoare ți-a băut?"
Ea pe fată mi-o privea
Și cu drag îi răspundea :
— „Nici cu vântul m'am certat,
Nici pe lup n'am adăpat,
Nici pe șerpi și lipitori,
Nici pe ulii răpitori.
Ci pe omul, frate bun,
Ce prin codru cel bătrân
Iși căta, căta dreptate,
Aburcat cu flinta'n spate
Prin priporul munților
De urgia domnilor.
Ci mă sbat și mă frământ
Că aicea, în mormânt,
Colo sus lângă cei pruni
Imi sunt cei prieteni buni,
Cei ce lupta-au îndrăgit,
Dragi prieteni ce-am iubit,
Șoimi inaripați în zbor,
Floarea comuniștilor.”

— „De știi tu povestea lor
Hai și spune-ni-o și nouă !”
In fântâna ochilor
Jucau boabele de rouă.
Două inimi ascultau
Valurile povesteau :
— „Fost-au mare vremuri grele
Când aicea sub zăbrele
Svonul luptei clocotea
Inimi multe sângera,
Eu în vad mă'nvolburam
Lună, stele, întrebam,
De ce toaca'n noapte bate
Sus acolo în cetate.
Intrebat-am și pe soare,
Călătorul de pe zare :
— „Spune-mi-ai ce se petrece
In împărăția rece,

In cetatea ferecată
In cetatea blestemată ?”

— „Zile, nopți, se pritoceau,
Pomii mi se înfrunzeau,
Până, mare, într'o zi
Pe costișă că zării
Pe sub prunii plini de rod
Cum venea val de norod
Din cetate către vale
Și călăi dădeau târcoale
Tot cu pușca de-a'n splinare
Și pistoale'n cingătoare,
Mi-i jurau și mi-i loveau
Tot din urmă-i împingeau.
Dar voinicii toți cântau
Munți și codri hurducau.
Sonda cântu-l îngâna,
Vântu'n lume mi-l ducea,
Cu dogoare și lumină
Până'n fabrică și mină.

Fir de vânt svonea pe sus
Braț pe umeri el i-a pus.
Sburau florile din măr
S'așterneau la față'n păr.
Ascultau flăcău și fată
O poveste-adevărată.

— „Ici pe mal mi-au poposit
Și văzut-am, am văzut,
Cum soare s'a'ntunecat,
Pasăre n'a mai cântat,
Vântul aprig se sbătea
Când în lanțuri mi-i vedea.
Lanțuri grele ghintuite

Peste glesne nituite,
 Cum și Horia a purtat
 Când pe grofi i-a înfruntat.
 Intrebat-am iar pe soare,
 Călătorul de pe zare,
 De ce sunt în lanțuri puși,
 De ce sunt cu pușca duși ?
 Soarele nu-mi răspundea
 Și mai mult se'ntuneca.
 Dar citeam în ochii lor,
 Tot înaltul munților,
 Că-mi mergeau cu trupul drept
 Și trăgeau setoși în piept
 Din mireasma sondelor,
 Florilor și pomilor,
 Și'n ochi jar incins ardea
 Că pe soare întrecea."

— „Plânge-ți ochii fată mare ?”
 Picurară pe cărare
 Lacrime, mărgăritare !
 — „Ba nu plâng. Telego, spune
 Tot ce-a fost aici anume “

— „Da, lângă-ale mele ape
 I-am văzut aici, aproape,
 Pe trup răni și vânătăi,
 Semn de caznă și văpăi.
 Printre ei, un voinicel
 Cu trup drept de stejărel
 Și cu ochi ce scăpărau
 Toți cu el se sfătuiau.
 Sprincenat cu fruntea lată
 Păru-i negru-a fost odată,
 Dar acum e'nzăpezit
 Că dușmanii-au juruit,
 Să mi-l pună jos sub bolți
 Unde zile nu-s, ci nopți

Lungi cât luna și cât anul
Vezi că îmi știa dușmanul,
Că sub zid sub groasă grindă
Poate moartea o să-l prindă
Pe cel care-i ținuta,
Cu fer roșu mi-i ardea.
Întrebat-am întrebat
Pe voinicul sprâncenat,
De ce'n ochi li s'au aprins
Dor de luptă, foc nestins,
De ce noaptea din cetate
Crâncen strigăt îmi străbate:
— Nu mai bate, nu mai bate,
C'o veni, veni poporul
Și-o zdrobi odat' zăvorul
Și socoată o să dați
Milioanelor de frați.
De mânie n'o-ți scăpa
Nici în iad de veți intra“.

Și-mi răspunse cel voinic:
— „Vezi, Telego, pe colnic;
Spre cetate cum duc iarăși
Alți frați buni și alți tovarăși?
Ca și noi s'au răzvrătit
Și la luptă au pornit,
Jaru'n suflute s'aprinde,
Pe tot omul să cuprindă,
Tot grumazul din restee
Să s'aprinde din scântee.
Din palate să sdrobească
Toată șleahta ciocoiască,
Cu'ntreg neamul de căpuși
Cu osânzi și șapte guși,
Ce ne bea sângele, bea,
Și de-i grea lupta, de-i grea
Ni-i azi clocot inima,
Că ni-s mugurii lăstari
Și lăstarii cresc stejari.
Nici ierni grele și nici ploaie

Nici furtuni nu ni-i îndoaie.
Grea e lupta, soră-mea,
Dar ni-i roșă inima,
Că o stea, aprinsă rază
Calea noastră luminează.
Stea crăiasa stelelor,
Steaua comuniștilor.
Domnii și în somn tresar,
Că îi arde steaua, jar,
Și ne cată și ne'nchid
Sub greu lacăt, sub greu zid.
Ei pun unul sub zăvor,
Ies alți zece'n locul lor.
Nu poți năbuși izvorul,
Când izvoru-i tot poporul.
Nici Doftane, nici balauri,
Nu-mi opresc din drum pe fauri
Care-au făurit Partidul,
Cel viteaz, nebiruitul,
Și nu-i țel să nu-l atingă,
Comuniștii știu să'nvingă."

Multe, dragilor, mi-a spus
Până dusu-i-au în sus,
In cetatea ferecată,
In cetatea blestemată.

Zile, nopți, se pritoceau,
Pomii mi se desfrunzeau,
Eu în mal mă frământam
Pe voinici îi așteptam,
După ce prin țară-am dus
Toate câte ei mi-au spus.
Dară, măre, într'o sară
Bătea vânt în frunză rară,
Norii stol mi se strângeau
Și pe stele mi-ascundeau,
Cerul mi se'ntuneca

Sufletul mi se'ntrista,
Când o soră căprioară
Spusu-mi-a sus la izvoară
Că i-a dat de veste vântul
C'o să clocote pământul.

Când luceafăru-asfinți,
Iată, mare, se porni
A urla stihiiile
Vântur'le, urgiile.
Tot văzduhul hăuia,
Muntele se hurduca,
Stâncile se despicau,
Pomii mi se fărâmau,
Iar din vad apa eşită
Se sbătea înnebunită.
Moartea'n noapte alerga
Printre ziduri pătrundea.
Și-am pornit vârtej ca vântul
Nici ca vântul, chiar ca gândul,
Jos către cetatea grea
Unde parcă mă chema,
Strigăt greu, strigăt de frate :
— „Alelei ! fiare spurcate,
Cum de slobozi ne lăsați
Cum fugiți înspăimântați,
Pradă morții-aici ne dați !
Unde vi-s puterile
Să opriți furtunile ?
Nu vi-i teamă că ciocoi
Or vedea cum fug slugoi ?
Slugoiășii voinicoși
Cum mai știu fugi fricoși !”
Și slugoi toți fugeau,
Comuniștii rămâneau,
Să dea ziduri la o parte
Ca să-mi scape dela moarte
Buni tovarăși de durere,
Dârji tovarăși de putere.
Alergam și mă sbăteam,
Calea tot nu dovedeam.
Și mă prinse-a zilei geană

In margine de Doftană.
 Colo sus, din cea cetate,
 Erau ziduri fărâmate.
 M'așternui pe prund jelind
 Și-auzii un glas chemând
 Glas blajin de moldovan,
 De sub zidul bolovan :
 — „Pieptu-mi frânge, vă grăbiți,
 Ici, tovarăși îmi veniți
 Și dați zidul la o parte
 Că nu-i timp acum de moarte.
 Juruit-am, juruit,
 Să văd omul slobozit
 Din lanțul stăpânilor,
 In ziua luminilor,
 Să văd soare pe uzină
 Cum îmi scaldă în lumină
 Oamenii și zarea toată,
 Ca în țara minunată
 De unde în zori răsare
 Călătorul de pe zare“.

Dar chemarea se sfârșea,
 Sus o pasăre-mi doinea
 Doină grea, doină de jale,
 S'o duc Prahovei la vafe,
 Să-mi audă țara toată
 Că'n cetatea blestemată
 Cei călăi mi-au îngropat
 Pe voinicul neînfricat
 Fiul bun Partidului,
 Ici sub greul zidului.“

— „Păltinașule băiat
 Ochii ori ți-au fulgerat ?
 Ori căzut-a pe cărare
 Fulgerul de răzbunare ?
 — „Fulgerat-am, dar tu spune
 Tot ce-a fost aici anume.“

Zi și noapte au trecut
Strigătele-au străbătut :
— „Nici o clipă să nu-mi stați
Pe tot omul să-mi scăpați
Dela urgisita moarte,
Dați molozul la o parte.“
Și de ziduri nu mai sunt,
Și de-i lacăt la pământ,
Comuniștii nu-mi plecau,
Pe tovarăși mi-i cătau,
Că nu-i om din cel mișel
Comunistu-i de oțel,
Că îmi știe el, îmi știe,
Altă vreme o să vie,
Când tot omul va cânta
Doină dragă'n țara sa.

Băteau vânturile toate
Gând de sus, dinspre cetate,
Imi veneau jos către pruni
Voiniceji mei cei buni.
Dar ei singuri nu-mi veneau
Frați pe umeri mi-i purtau,
Că li-s trupur'le zdrobite
Dar tot de călăi păzite.
Ei mireasmă nu mai simt,
Nici pe-obraz sărut de vânt,
Mierle n'or mai auzi,
Nici la sonde n'or privi!
Soarele mi-i lumina,
Sondele mi-i petrecea,
Și prin codri'n frunza rară
Doinea cântec de vioară,
Cântecul de văi știut
Ce-l cânta un deținut
Eri pe seară sub zăbrea,
Ce la luptă 'mbărbăta.
Tot ce-i floare sfat ținură,
Pe cărare-mi așternură

Tot bujori și maci ca jarul,
 Să-și petreacă grădinarul
 Sub zăbrele'mbătrânit,
 Ce pe flori a îndrăgit.
 Sus o pasăre doinea,
 Vântul soarelui spunea :
 — „N'oi mai putea duce'n țară
 Cântec drag din cea vioară.
 Nici flori n'or mai răsări
 Că nu-i cine le sădi !“
 Soarele-i răspunse'ndată :
 — „Cât vezi zarea țării toată,
 Răsări-vor numai flori,
 Numai maci, numai bujori,
 Că sunt mii de grădinari,
 Din lăstari ei cresc stejari,
 Și viorile-or cânta
 In sirene ce-or chema,
 Când veni-vă ziua mare,
 Oamenii la sărbătoare.

Și de-atuncea, eu mereu
 Mă opresc din drumul meu,
 Și de-i lună și de-i geană,
 Ici sub coastă de Doftană,
 Ici în vale la Trei Prunț,
 Lângă cei prieteni buni.
 Li alint, le povestesc
 Cum cresc visurile, cresc
 Cum din munți până la mare
 In tot omu-i sărbătoare,
 Cum cresc nouile uzine,
 Cum zdrobim mereu jivine
 Viața noastră cum ne crește
 Și cum țara ni-i cinstește,
 Că Partidul ni-i stegar
 Ni-i stegar, ni-i făurar.”

Eburdă soarele'n amiezi,
 Cântă vântu'n codri verzi,

Intr'o zi de primăvară
Poposită peste țară.
Fată și flăcău priveau
Și Telegii-i arătau
Cum urcau mereu, urcau
Spre Doftana cum suiau
Câtă iarbă, câte foi
Tot de-ai Patriei eroi.
Muncitorii, oțelarii,
Cântăreții, cărturarii,
Și țărani cu albe plete
Și feciori și mândre fete,
Pioneri fluturași
Și buniști și ostași,
Imi veneau din țara toată
Spre Doftana cea de platră.
Și urcau către izvor
Să-și ogoale setea lor,
Setea-amară, jăruită,
Peste ani nepotolită,
Că mult mi-au fost flămânziți
Și în noapte cetluiți.
Azi imi vin, imi vin pe rând,
Imi vin slobozi și cântând
Vin aici să ia putere
Din a luptelor durere.
Că-i Doftana mărturie
Celor vremuri de urgie.
Și cât soare-o străluci
Și cât vântul mi-o doină,
Cât o curge Dunărea
Și cât mierla va cânta,
N'o fi greu și jale'n doină
Și nici sloată și nici moină
Nici trântori să sugă stupii.
N'om lăsa să sburde lupii.
I-om hăiti de prin coclauri.
Și Doftane și balauri
N'or mai fi pe-al țării plai
Cât îi soarele de Mai.

Comuniştii n'or lăsa
 Să se'ntoarcă iarna grea.
 Colo pe Telega'n jos
 Arde focul luminos.
 Golo'n vale la Trei Pruni
 Nu-i nici jar şi nici tăciuni,
 Ci îi pară, vâlvătaie,
 Patru zări mi-le'ntretaie.
 Cea dogoare îmi străbate
 Până'n ţări de mai departe,
 Şi-mi trece prin ziduri grele
 Printre lacăte, zăbrele,
 Unde'n lanţuri ferecaţi
 Sunt tovarăşi, ce ni-s traţi
 Că şi ei se răsvrătesc,
 Şi sfârşitul prevestesc,
 Corbilor, tâlharilor,
 Graşilor, bancherilor
 Şi le duce lor scânteie,
 Glas tovarăşesc să deie
 Că popoarele, cu toate
 Beau isvoare nesecate
 De-acolo de und' răsare
 Călătorul de pe zare
 De pe unde vâlureşte
 Volga mândră ca'n poveste.

Bătea vântu'n flori de soc
 El mi-a prins-o de mijloc
 Pe svârluga cea de fată
 Şi-o porniră de îndată
 Către valul de tovarăşi
 Tot cătând în urmă, iarăşi,
 Cum Telega în jos pe maluri
 Işi ducea povestea'n valuri,
 Sprinteioară pe-a ei cale
 Către Prahova la vale.
 Şi Telega mi-i privea.
 Fata'n ochii lui zâmbea.
 Nu sunt singuri, singurei,

foată țara ei cu ei.
Către Prahova la vale
Își tăia Telega cale
Valu'n mal îi vâlurea
Și-o chemare șopotea...
Nu uita...

Da...

Nu uita...

Doftana, 19 Martie 1951

PETRE GHEORGHE

E-o sală de muzeu, — ieri, închisoare, —
Cu grele porți, acum date'n lături.
Alunecă pe zid aripi de soare,
Adie-un vânt din munții cu omături.

Zăbrele, drugi, ghiulele mari de fier
Zac sub pereți, brumate ca de-o ceață.
Privești, ascuți, și fiecă ungher
De comuniști îți spune și te'nvață.

Trec oamenii încet. Minieri, sondori,
Țărânci din Olt și pădurari ai Vrancei.
Cu trese noi, soldați pășesc, ușor,
Atenți, — să nu le scârțâie bocancii.

Și — nu știi când — de-odată-au stat pe loc.
Ascuți: numai răsuflatu-l auzi.
Le joacă ochii'n ape-adânci și'n foc.
O fetișcană-și șterge ochii uzi :

— Cine-a purtat aceste tălpi de brad
Intinse-aici sub ziduri care strigă ?
Și lanțul greu de ele atârnat
Cine l-a dus, verigă cu verigă ?

Și șapca asta veche, 'ngălbenită
Pe care frunte-a stat în ploi și vânt ?
(De-un glonț e șapca veche ciuruită,
De sânge e stropită și pământ).

Șoptește un sondor : — „E a lui Petre...
„L-am cunoscut... în patruzeci și doi...
„De plumb era văzduhul peste vetre.
„Veni atunci Petre printre noi.

„Fiu de sărmani. Zidar de meseri
„Dar parcă printre noi s'ar fi născut.
„Puțin la trup, dar cald ca o făclie.
„Avea scânteii în glas... Și-acu l-aud... :

— «Nu dați petrol spurcatului măcel
«Pentru-ale burgheziei interese!»
„Priveam la Petre. Clocotea în el
„Poporu'ntreg. Partidu-l trimesese.

„Iubea copiii, marea, iarba, cerul...
„Când îți vorbea de prunci, — era lumină...
„Doar ochii lui te străpungeau ca fierul :
— «Fii tare-acum, ca vremea lor să vină!»

„...L-au prins. Era'n Ploești. Căzuse noapte.
„In sânge se târau pe zare norii.
„De piatră-a fost. Răbdă sub răngi cât șapte.
„Nu și-a trădat tovarășii, sondorii.

„Svârlit în închisoarea 'ntunecoasă,
„Să-l frângă boala, frigul îndârjit,
„Rămase carcera neputincioasă;
„Nici zidurilor Petre n'a vorbit.

„N'avea'n picioare ghete când l-au scos
„Pe câmp, sub fulgerări de baionete.
„In lanțuri glezna... și călcâiul, ros...
„Și tălpile de lemn în loc de ghete.

„Greu atârna cătușa blestemată...
„Greu-tălpile din aspru lemn de brazi...
„Dar ochii lui sub șapca destrămată
„Șburau departe'n vremile de azi.

„Bătut era, desculț și desbrăcat,
„De-abia putea povara să-și urnească.
„Dar bolta până'n zări a tremurat
„Când a strigat : „Partidul să trăiască !”

„N'au îndrăznit să-i cate'n ochi. Au tras
„Din spate, clănțănind, în beznă-ascunși.
„Căzu. Dar trupu'n câmpul gol rămas
„Purta mânia țării'n pumnii strânși...”

.

...Tăcu sonдорul. Trec aripi de soare
Pe lanțuri, peste șapcă, pe saboți.
Pe dealuri, merii tremură de floare.
Sunt umezi ochii, strânși sunt pumnii toți.

Vin de pe deal flăcăi, și vin moșnegii,
Ca pentru sărbătoare îmbrăcați.
In fuste noi, trec apele Telegii
Țărănci cu pruncii'n spate cățarați.

Și trec într'una spre Doftana oameni
Prin soare crud și pomii'n adieri.
Spre șapca veche, spre saboții galbeni,
Cravate roșii-apeacă pionieri :

— Nu vom uita, nu, Petre, niciodată ! —
Spun pumnii strânși și-adâncii ochi senini.

...Și e Doftana o lumină, toată.
Și șapca e țesută din lumini.

LETIȚIA PAPU

FIUL LUPTĂTOAREI

— Trezește-te, azi o vedem pe mama !
La geamuri noaptea-și destrăma năframa,
Bunica lin mă scutura de umăr
Și anii mei erau puțini la număr.

Eu am sărit. — Da, mamă, unde ești ?
Văzusem chipul ei doar în povești
Și'n vis vedeam măicuța'ndepărtată.
N'o sărutasem încă niciodată.

...Amiaza urcă fără strop de soare.
Înaltă este poarta de'nchisoare.
— Dece o țin aici? am întrebat.
— Dușmanii — vezi — au strâns-o sub lăcat

Pe ei se luptă să-i alunge ea —
Bunica la ureche îmi șoptea.
— „Și vrea s'aducă stele și grădine
Fetițelor, băieților ca tine...”

Eu așteptam pe lespezi de cenușe,
Pe mama ferecată după ușe.

Ea a venit din zidurile grele,
Ca pasărea măiastră prin zăbrele,
Și mi-a cântat în inimă deodată
Ca'n pomul din pădurea fermecată.

Ce stele calde, mamă, ți-erai ochii !
Te-am prins încet, ca'n vis, de poala rochii.

Tu-mi murmurai cuvinte mângâioase
Cu glasul tău de flăcări și mătase.

S'a năpustit o namilă spre noi,
(Aflai că-i gardianul, doar apoi).

Duhnind, cu labe groase m'a zmucit...
De urlat gratiile-au zăngănit.

Ga gerul greu mă scuturase frica,
Și m'am ascuns, plângând lângă bunica.
S'a'nchis cu sgomot poarta ferecată.
N'am mai văzut pe mama niciodată.

Sărutul ei ce nu i l-am primit
Mă străpungea în piept ca un cuțit.

Apoi aflat-am — nu eram prea mare —
De Donca Simo moartă la'nchisoare.
Șopteau două vecine sub batiste :
„E-orfanul deținutei comuniste”.

...Dar nu-s orfan ! Sub macii din năframe
Zâmbește Donca'n mîile de mame.
Te bucură măicuța mea vitează...
Toți pruncii țării azi te'mbrățișează.

SOLO JUSTER

TĂCEREA

(fragment)

De câte zile-l bat în şir?...
I! frige sarea de pe răni
şi-şi strânge de durere dinţii.
Dar limba-l aspră, foi de ştir.
— „Tot taci ? Ți-om împuşca părinții !”
Pe lume bice sunt destule
să-l bată pân' la sânge. Sare
destulă e să-i tot presare
pe rana tot mai adâncită.
O vorbă îi vor smulge oare ?
...Şuvoi de apă tâmpla-i spală.
E-o baltă roşie pe podele.
Iar şueră sălbatec biciul,
şi peste gânduri, tot mai des
îşi lasă ceaţa grea, perdele.
— „Cine-ţi dăduse dinamită ?
Poţi oare să plăteşti vreodat'
tu, trenu'n aer aruncat ?
Războiul vreţi să'mpiedicaţi ?
Hai spune, unde v'adunaţi ?”.

Ca fiarele lovesc agenţii.
(E vreun hotar al suferinţii ?)
De sânge pumnii sunt roşiţi,
şi l-ar tot sfâşia cu dinţii...
De câte zile-l bat în şir,
O vorbă, doar, fără a-i smulge ?

..Din trupu-i biciu-și rupe bir.
De unde strâns-a în priviri
atâtea flăcări de speranță?
Voința cine i-a călit?
Și unde-și ține-ascunsă
tăria-i de granit?

Reci spaime-i trec pe-agenti
din creștet până'n talpă:
de mâini și de picioare e legat.
Dar tace, tace neînduplecat.
Agenții spun lovind într'una:
„De-oțel să fie, n'ar răbda!”
E-atât de falnic omul ist!
Iar ochii lui le dau răspunsul:
— „Oțel e? Nu! E comunist!”

VOLUNTARI

Cele patru tunuri târîte de antetrenele-chesoane se zdruncinau greoi de fiecare dată când roţile lor uriaşe întâlneau vreo adâncitură pe şosea. Dacă nu era adâncitură ci o groapă în toată puterea cuvântului, matahalele de oţel coborau lin, sprijinindu-se cu coada în chesoane şi înălţându-şi spre cer gurile deschise, iar la urcuşul malului dimpotrivă al gropii, se aplecau cu fruntea în pământ ridicându-şi afetul ca o coadă după cum trăgeau chesoanele. Câte-un pietroi, scos din ţărână de tancurile care trecuseră mai înainte, nimerea uneori sub roţi şi pasul namilelor îl strivea numaidecât, râşnindu-l cu şina. Caii stârneau atâta praf cu copitele, încât bateria înainta învăluită într'un nour uriaş, lunguiet. La mică depărtare în faţa bateriei, se vedea însă mergând un alt nour de praf, mai rotund. Acolo se aflau călăreţii, păşind aliniaţi în spatele căpitanului.

Amiază de Iulie, dogorătoare. Văzduhul curgea fierbinte pe faţa oamenilor, pe mâinile lor, peste ochi. Hainele se încingeau ca tabla. Şi nici o suflare de vânt nu venea de nicăeri, ca şi cum amortise de căldură firea întreagă. Sus de tot, în slava cerului albastră-spălăcită, jucau în soare ca nişte musculiţe, câteva avioane. Undeva, în stânga, se auzise că ar fi Prutul, însă nimeni nu simţea vestindu-i nările nici cea mai mică reveneală, după cum s'ar fi cuvenit să se întâmple dacă mergeau într'adevăr dealungul unei ape. Ostaşii înţelegeau deocamdată numai că drumul acesta, spart de tancuri, duce spre miazănoapte, pe partea dinspre răsărit a Prutului. Dar cât de departe se aflau ei acum de apă ? Incotro anume merg ? Habar n'aveau. Asta numai căpitanul o ştie.

— Câţi kilometri om fi făcut noi până aici, de azi dimineaţă de când tot mărşăluim ? — întrebă unul dintre soldaţi, vorbind cu greutate, ca un bâlbăit, din cauza scuturăturilor violente ale antetrenului. Stăteau pe banca de metal câte trei soldaţi în şir, în fiecare dintre trăsurile acelea înalte şi fără de capră, fără vizitiu pe capră. În schimb, de fiecare pereche de cai, moţăia toropit în şea un conductor, bizuindu-se că ceilalţi doi vor fi veghind.

— Şi ce folos ai tu, măi, Ţărălungă, dac'ăi afla câţi kilometri am făcut de azi de dimineaţă ? — rosti un alt soldat, cu amărăciune, privind lung spre stânga, în zare, acolo unde pesemne se ascundea Prutul, nevăzut.

— Folos n'am, că mi-i tot una — răspunse Ţărălungă, — da'... așa... Şi tăcu, privind la fel cu ochii arşi de dor depărtările. Se gândea că

de-ar lua-o cineva încolo, după ce ar trece apa îndărăt și ar mai coborî la vale, spre Vaslui, ar ajunge în satul lui, ar putea bate'n poartă și i-ar spune Tincăi, văzând-o cum iese iute din casă : „Femeie, să știi că tot trăiește Costache al tău, măcar că a trecut printr'o bătălie grozavă ș'a văzut cu ochii lui secerișul vieților... Și i-i dor amarnic de copii, de vatră, de tine, dar nu poate veni că-l țin legat maimarii lui.”

Ar întreba Tinca, potrivindu-și bărbia în palmă și cotul în palma celeilalte mâini, femeiește, privind în țărână :

— Da' nu-i de-ajuns de când face armată a doua oară în viața lui ? L-am așteptat doi ani, când eram fată la mămuca și la tătucu. Atunci era mai ușor ; își făcea și el rândul lui, ca toți flăcăii. D'apoi acu avem trei copii și n'are cine lucra pământul... Și iar l-au luat la cătănie, se'mplinesc în toamnă doi ani. Nu le-o fi destul maimarilor lui cât i-a argătit de pomană ?

„Femeie — ar răspunde cineva, acela pe care și-l închipue Costache Țărălungă, pe când își topește privirile spre toarta cerului din apus — d'apoi n'ai aflat c'au pornit domnii război nou, încă de-acu o lună ? S'a năpustit neamțul deasupra muscalului și ne-a băgat Antonescu în pârjol și pe noi... amărății de noi...”

„Eu — poate că ar zice Tinca, înăbușit, clătînându-și capul — eu mă gândesc să nu-și încarce sufletul de păcat, Costache... Să nu sloboadă glonț ucigaș peste oameni care nu i-au făcut nimic... ba încă, după cum spui, văd că îi și năpăstuieste neamțul fără pricină tot așa cum ne năpăstuieste și pe noi.”

„Războiul n'alege, Tincă — i-ar răspunde acel cineva, în numele lui Costache. A dat ordin Antonescu, au dat ordin pe urmă și ofițerii... gata ! Soldatul ce mai poate face ? Izăcută”.

„Izăcută, izăcută, — parc'o vede Costache pe nevastă-sa cum se oțărăște, încăpățânată. — Da' și moartea o împrăstie soldatul peste oameni nevinovați. Lui cum i-ar veni oare, dac'or pune foc odată satului și ne-or ucide neprietenii... Nemții ăștia cu cruce'ncârligată... că mult pân'atunci nu mai este. Și Costache în loc să sară să ne ajute, mai cumplit să lovească și el în noi împreună cu neamțul ?...”

„Ce tot dărdăi din gură, fa ? — se supără acum soldatul Țărălungă, în mîntea sa — ce, la noi îi Rusia ?”

Tare i-i ciudă că i se năzărește într'una femeia, stînd cu mîna la gură și cătînd mîhnită spre dînsul. O trag de poale copiii, i-s obrajii trași, uscați, iar pleoapele i-s umflate de plîns. Și-l caină prelung, cu glas subțirel, cutremurat :

„Costache, Costache ! Ne-ai lăsat de izbeliște și te-ai înhăitit cu nelegiuții. Din om gospodar, sărac dar curat la cugetul lui, te-ai făcut tâlhar. de drumul mare și ucigaș. Costache, Costache, ce pedeapsă-i asta dela dumnezeu pe capul nostru ?

— Soldatul izăcută, — mormăi Costache Țărălungă mutându-și încruntat privirea din zare mai aproape, ici chiar asupra bocancilor lui spărți, prin care se ițește, la vîrf, unghia neagră dela degetul cel gros. Cât s'a ținut el de majur să-i dea cizme și tot nu i-a dat. Nu-i vina nimănui : cizme puține. Au căpătat acei care-au avut cu ce-i plăti majurului de-o cinzeacă. Costache înțelege că'n alt chip nici nu s'ar fi putut petrece lucrurile. De unde să bea majurul un rachiu, altfel ? Da' dacă nu-i de unde scoate nici de-un rachiu,

iacă, rămâi cu bocancii, așa spartii cum sunt. Nu din pricina aceasta se mânia întru sinea sa, ci fiindcă nu-i mai iese din minte chipul Tincăi gălbejit, înlăcrămat și dojenitor. Ce știe ea de armată ? Femeie... Crede că la armată face cătana ce-i poștește inima. He, he ! Ba joacă ursul în două picioare fiindcă-l frige la tălpi, nu pentrucă-i cântii la ureche.

— Soldatul n'are încotro, izăcută, altfel pușcăria-l mănâncă — mor-măie din nou Țărălungă, hotărât, dar cu gura coclită ; și încremenește pe banca antetrenului, ținându-și cu ochii, fără să-l vadă totuși, degetul cel gros dela picior, ivit prin rânjitura bocancului.

Bateria merge, hodorogind din fiare și din oțeluri, cuprinsă'n praf ca'ntr'un abur. Caii trag cu opinteli, ostașii clipecesc doborâți de căldură. Sus în înălțimea cerului, parcă s'a mai mărit roiul de musculițe al avioanelor. Înainte, abia de mai deslușește din zvonul prafului ceata de călăreți îngrămădiți în spatele căpitanului. Soarele urzică.

— N'or fi cumva rusești avioanele acelea ? — întrebă deodată, cu spaimă abia stăpânită, căprarul Roban, din dreapta lui Costache Țărălungă. Al treilea dintre cei ce se aflau pe acest antetren, își răsturnă capul cerce-tând bolta cerului încă odată, apoi răspunse nepăsător :

— Da' de unde ! S'ar uita ele așa, la noi, învârtindu-se fără grijă ?

— Ar ordona dom' căpitan — face și Țărălungă — să răspândim tunurile pe câmp... să *camumflăm* caii...

Vasile Roban îi încuviințează :

— Așa-i.

Din nou s'asterne tăcerea gândurilor peste rășnetul de fierărie al roților. Pe o parte a drumului se'ntinde un lan de grâu copt și necules, se părduește părăsit de oameni. Pe cealaltă, se apleacă unele spre celelalte capetele de floarea soarelui, frunte'n frunte.

Sergentul merge călare pe de lături, iar ceilalți trei soldați dela tunul lui înoată prin praful șoselei, târșindu-și care cizmele, care bocancii. Din șase oameni câți sunt la un tun, numai trei au loc pe bancă. Sed cu schimbul. Sergentul și-a făcut socoteală că a cam sosit vremea să coboare unii și să'nceapă a trepăda pe drum, în locul celorlalți care se vor sui din mers pe banca de oțel. Costache Țărălungă, ghicind de pe obrazul sergentului ce poruncă e gata să rostească, nici nu mai așteaptă. S'a prins cu mâna de vergeaua care ține loc de spătar și se pregătește să sară. Dar sergentul spune altceva :

— Măi, avioanele acelea au să s'apuce să lase bombe. Vedeți cum s'au înmulțit ?

— Și coboară drept în jos — observă Roban.

— Nemțești 'or fi, don' sergent ?

— Dracu' să le știe ! Parcă-s nemțești. Da' ce tot fac ele acolo ?

— Poate-au dat peste ruși ? — cutează unul din cei ce pășesc spor-nic pe lângă tun, pe jos.

— Vorbești și tu ca să nu taci, — se stropșește sergentul. Infanteria-i la mama dracului, înaintea noastră. Cum au să fie ruși la stânga noastră, între artilerie și Prut ?

— Io-te că bombardează, don' sergent !

Își întoarseră toți spre cer capetele ghemuite între umere. Avioanele coboriseră într'adevăr destul de mult. Unul săgetă ca un pietroi scăpat din

mână, apoi se înalță iarăși amestecându-se cu celelalte. Dar înainte să se ridice la loc, aruncase bombe. Se vedeau ca niște puncte mici, negre, întepând seninul. Când se arată o dără nouă de puncte semănate de un alt avion, preajma fu zguduită de cutremurul exploziei îndepărtate a celor dintâi. Nimic alt decât avioanele cât niște găze negre, abătându-se rând pe rând asupra pământului, câteva punctișoare închipuind bombele și un huruit uriaș pe sub pământ, de parcă se sfărâmau răunchii țarinelor. Soldații se priviră înspăimântați unul pe celălalt, albi la față, neștiind ce să facă. Sergentul simți că i-a pierit sudoarea de pe față, parcă i-ar fi supt-o cineva ca pe cerneală cu sugătoarea.

Un călăreț, venind val-vârtej din față, în galop, răcnea cât îl ținea gura, în timp ce plesnea calul fără milă cu varga peste crupă :

— Răspândirea ! A ordonat don' căpitan... Camuflați caii și materialul. Fuga, că ne bombardează și pe noi... Răspândirea !

Bateria se destrămă într-o clipită. Tunurile se infundau prin grâu, strivindu-l, cât mai departe unele de celelalte. Ostașii, suduiți de sergent, zmulgeau brațe mari de grâu de pe margină, ca să astupe cu el, trântit, urmele lăsate'n lan de roți și ca să acopere tunurile și caii, răsfirați departe, în inima holdei. Dinspre Prut într'una huriau amenințător văzduhurile ca și cum nu mai isprăvea de trecut un tren lung pe pod. Se părea că tresaltă pământul dedesubt, zvâcnind.

Căpitanul Paul Văcăreanu ordonase țipând către călăreți :

— Răspândirea ! Imediat ! In grâu ! In grâu !

Sângerând pânțelele calului cu pintenii, el o zbughise în partea cealaltă, în floarea soarelui, pe un drumeag pe care-l descoperise tot atunci. Avusese timp să poruncească și soldatului său, îngrijitorul calului, să-l urmeze în galop. Dar soldatul nu se putea ține de căpitan, călărea o iapă ogârjită. Avioanele bombardau mereu în picaj. Paul Văcăreanu, răsucindu-și capul plecat pe gâtul calului, le vedea cum își dau drumul unul după celălalt. Nu se mai distingea o explozie de alta. Sări din șea și se trânti în țărână lângă tulpinele noduroase de floarea-soarelui, păstrând într'o mână dârlogii și'n cealaltă, cravașa. Calul, ținut din scurt, tot zmucea din cap. Văcăreanu strigă înăbușit către soldatul care sosea din urma lui, într'un galop nevolnic :

— Ia calul, dobitocule. Pieri cu dânsul unde știi, mama mătii... cât mai departe, cât mai departe ! Fugi, fugi, n'auzi..

Soldatul se îndepărtă în trap, cu amândoi caii, izbind la pământ tulpinele înalte. În curând, căpitanul îl zări oprindu-se și îngrămădind frunze pe spinarea cailor, pe șei.

— S'a oprit prea aproape, tâmpitul — bolborosi înciudat Paul Văcăreanu. — Dacă-l descoperă din avion, din cauza cailor, m'am ars și eu.

O porni iute, în patru labe, printre tulpini, ca atunci când era un țânc și se târa pe sub scaune. Pantalonii de culoare foarte deschisă i se murdăriseră în genunchi rău de tot. Dar nu se opri, nu se scutură. Numai să fie cât mai departe de caii și soldatul pe care l-ar fi putut descoperi vreun avion.

Stătu deodată locului, istovit. Nu-l mai zărea pe soldat. Nu mai zărea nici avioanele, fiindcă pălăriile de floarea soarelui astupau cerul. Văcăreanu încă nu se simțea în stare să se ridice pe vine și să privească ; i se tăia-

seră picioarele. Huruitul parcă tot continua, mai slab. Sau îi vâjâiau urechile?

Și nu pricepea deloc: cine a bombardat? Bolșevicii? Acolo, în stânga, Paul Văcăreanu știe sigur că mărșăluia Divizia X. Firește că putea fi supusă ușor unui bombardament în picaj, așa desfășurată cum se afla și lipsită de artilerie antiaeriană. Nu și-au luat nici o măsură de precauție, ziceau că nu le trebuie. Dar avioanele — își spuse Văcăreanu mușcându-și buzele de enervare — nu sânt sovietice. Ce, nu mai cunoaște el siluetele de Stuka? Atunci înseamnă că acolo, în stânga, nu e Divizia X, ci sânt trupe sovietice.

La gândul acesta, căpitanul Văcăreanu se cutremură de groază. Își imagină dintr'o dată cum a încurcat lucrurile statul major. Au confundat din nou semnele de pe hartă, au interpretat greșit informațiile.

— Ahh... — gemu căpitanul și-și îngropă obrazul în țărână. — Desigur că am luat-o mult prea la dreapta după ce am trecut Prutul. Sovieticii ne-au lăsat, anume ca să ne taie retragerea când ne vom pomeni înconjurăți. Idiotul de general, idiotul de general!

Acum nu mai avea nici o îndoială: rușii vor ataca nămaidecât infanteria noastră luată pe neașteptate. Avioanele nemțești n'au putut măcina decât o parte din trupele bolșevicilor... Și statul-major care susținea că sovieticii au avut numai armată de acoperire pe graniță și că s'au retras, rupând contactul... Idiotul de general!

Domnea o liniște nefirească. Țărâiau insectele în țărâna caldă. Paul Văcăreanu trebui să-și mărturisească însfârșit că-i vâjâie într'adevăr urechile, dar că bubuitura neîntreruptă a exploziilor nu se mai aude. Se înalță clătănându-se și stătu pe vine, ca un popândău, ițindu-se printre pălăriile truface, cu petalele lor galbene, răsfărânte în jurul miezului verzi. Cerul era curat. Dacă-ți micșorai ochii privind atent, parcă deslușeai totuși plutind în zare, spre apus, o umbră de fum răsfirată.. Poate-i un nour subțire. Căpitanul Văcăreanu se înalță și mai mult, cătând peste legănarea plantelor, spre lanul de grâu unde știa că s'au ascuns tunurile lui. Depart. Când a putut el ajunge tocmai aici? Acum trebuie să-și adune bateria, să se pregătească de luptă. Va trimite un agent la divizion, maiorului, să ntrebe ce are de făcut comandantul bateriei în asemenea împrejurare tragică.

Înceleșându-și fălcile ca să nu-și mai audă dinții clănțănind, Paul Văcăreanu o porni hotărât îndărăt, spre locul unde se despărțise de cal. Incetul cu incetul își venea în fire. Obrajii pe care și-i simțise reci înainte, prindeau treptat să i se încălzească. Își scoase mânușile, le scutură, și le puse din nou și se izbi cu cravașa peste pantaloni, să-i mai curețe de țărână. Cizmele erau într'un hal fără de hal, parcă nici nu i le făcuse lună azi dimineață ordonanța. Neajunsul acesta îl sperie și mai mult, în loc să-l înfurie. Deaceea răcnii punându-și mâna pâlnie la gură:

— Ioanee! Adu caii! Unde ești?

Strigătul răsună prizărit peste întinderile vegetale, coapte'n amiază. Totuși Ion răspunse din depărtare, slab, ca la un telefon defect:

— Aici, don' căpitan. Iaca-i aduc tot acū.

— Trap, nă, auzi? — își făcu iarăși curaj Văcăreanu, răcnind. — Galop!

Și când se ivi soldatul, cu fața roșie nădușită toată sub cască, zbu-

ciumându-se în șea pe iapa lui ogârjită și abia stăpânind dârlogii celui alt cal, rotund și lucios, căpitanul Văcăreanu chiar își ieși din sărite :

— Te-ai ascuns la dracu în tufe, lepră fricoasă ce ești ! De când te-aștept... vită'ncălțată !

— Trăiți, don' căpitan... cercă să răspundă Ion, sărind din șea, dar ofițerul nu-i dădu răgaz :

— Inchide fleoanca și ține scara !

Ion prinsese'n palmă talpa cizmei lui Văcăreanu, i-o potrivea în scară și, crăcănându-se, propti în mâini ca să nu se strâmbe chinga, greutatea trupului celui ce încăleca. Apoi se aburcă și el pe iapă, rânduindu-se după căpitan.

În grâu, tunurile cu sergenții lor așteptau ordin. Nimeni nu știa unde se topise căpitanul. Cei trei ofițeri subalterni răsăriseră, rând pe rând, palizi, din diferite ascunzișuri. Liniștea de acum a văzduhurilor îi neliniștea și mai tare pe toți. Cine n'ar fi știut ce s'a văzut și auzit mai înainte, și-ar fi putut închipui pe drept cuvânt că oamenii aceștia au avut năluciri care i-au înebunit.

— Vasăzică și sovieticii bombardează în picaj, — spuse un sublocotenent tânăr, cu o mustață mică neagră, abia mijindu-i deasupra buzelor umede.

— Aș ! — răspunse locotenentul, un zdrahon cu fâlci rumene și cu spinare largă — Aștia au fost nemți, garantez.

Cel de-al treilea ofițer era un sublocotenent mai în vârstă, om cu o față chinuită, răvășită de cute și de simțăminte pe care nu voia să le mărturisească. Tăcea, ascultând posomorit discuția celor doi.

— Atunci... — făcu primul sublocotenent, cel tânăr, cu glas subțirel și trăgănat... — atunci, acolo-s rușii ?

— Se prea poate — zise cu îngrijorare locotenentul

— Și ?

— Și, ce ? O să ne batem dacă s'o ordona.

— Vai de capul nostru.. — oftă atunci ofițerul în vârstă, iar ceilalți doi îl priviră lung, dojeșitor. Ca să șteargă impresia neplăcută a acestei exclamații, rostite cu amărăciune, locotenentul vorbi tare, către soldați :

— Nu știți încotro a apucat don' căpitan ?

Nu știa nimeni. Nu se auzi nici un răspuns. Locotenentul își prelungi cu mâna cozorocul șepcii, (nu-i plăcea să poarte casca) scrutând câmpul.

Costache Țărălungă, stând aproape de sublocotenentul acela care avea cam anii lui, repetă în șoaptă, pentru sine :

— Vai de capul nostru ! — și trase cu coada ochiului, speriat, spre sergentul Udrea care fuma, sprijinit de roata tunului. Udrea îl zări :

— Te uiți la mine, ha ?

Obidit, Costache Țărălungă își pironi ochii în țărână. Vai de capul nostru ! Dacă l-ar raporta sergentul la comandantul lui de secție, sublocotenentul acesta bătrân și moale, ar mai fi cum ar mai fi. Dar Udrea nici nu se gândește. Se teme că sublocotenentul are să mototolească lucrurile. Deadreptul la căpitan vrea să-l pârască Udrea. Soldatul Țărălungă înghiți în silă, să scape de nodul care i se urcase'n gât. Măcar dacă s'ar putea sfătui cu Vasile Roban. Însă Roban s'a așezat în grâu, mai deoparte, singur ; el va fi știind la ce se gândește, de-și tot freacă obrazul cu palma și-și trece

mâna în răstimpuri peste ochi. Poate i-i milă de zilele lui puține, că nici n'a apucat să trăiască și l-au și luat la armată. Până'n seară câte nu se mai pot întâmpla... Război nu-i? Stă moartea cu gura căscată și te soarbe de parcă nici n'ai fost.

În cele din urmă se arată și căpitanul Văcăreanu, repezindu-și calul, în copci, din floarea-soarelui încoace. Soldații săriră toți în picioare. Cei trei ofițeri făcură câțiva pași în întâmpinarea lui.

— Agent pleacă imediat la divizion! — strigă de departe căpitanul, făcând semne și cu cravașa pe deasupra urechilor calului. Locotenentul strigă la rândul lui ceva către un ostaș care încăleacă pe loc și pieri în direcția arătată de căpitan.

Lui Costache Țărălungă, îi tremura falca de jos. Iși trase curelușa căștii așa încât să i se proptească'n ea bărbia și se alătură de caporalul Roban:

— Vasile, de m'o pârl Udrea să zici că nu-i adevărat.

Roban îi șopti, abia mișcându-și buzele:

— N'ai grijă. Să te ții tare.

Omul din coasta lui suspină neauzit, privindu-l temător pe sergent, cum a înțepenit cu mâinile lipite de pantaloni. Îl știe de-acasă, de mult, de pe când era încă un copilăndu Udrea și zburătuia vrăbiile cu praștia. Tată-su, om cuprins, are câteva pogoane într'un loc, hotar în hotar cu cele două pogoane ale lui Costache. Dar și lui tată-său i-i la fel de împietrită inima.

Udrea parcă nici nu-l vede pe Țărălungă. Stă în poziție de drepti, înalt, spătos, cu pufușor roșcat pe obraz în loc de barbă — că nu-i prea crește — și abia așteaptă să-i cheme căpitanul pe comandantii de tun. E cel mai vajnic dintre sergenți, nici pe departe nu-i stau ceilalți alături. Când primește porunci, izbește din călcăiele cizmelor de socoli c'o să dărîme pământul și după aceea se repede ca un uliu printre ostașii dela tunul lui. Priceput și aprig, nimic de zis. I-a mâncat sufletul lui Costache, în cele câteva luni de când s'a nimerit să-l aibă la tunul lui.

Căpitanul a descălecat și se plimbă cu ofițerii pe șosea, vânturându-și cravașa. E mic de stat, parcă-i un copil pe care-l mână locotenentul înainte. Nici Văcăreanu nu poartă cască, ci o șapcă ridicată mult deasupra florii de fir. Are cizme înalte, răscroite la spate iar din față trecându-i de genunchi. După părerea lui Costache, pantalonii aceia aproape albi ai căpitanului, seamănă cu niște izmene, oricât ar fi ei de călcați cu dungă. Aceasta se datorește mai ales faptului că, dela șolduri în sus începe vestonul de un cachi întunecat. Căpitanul Văcăreanu e tare mândru însă de pantalonii lui, neasemuitori cu ai altor ofițeri. Tocmai pentru că-i scund, se poartă cât poate mai elegant. Totdeauna-i ras proaspăt, pudrat și mirosind tare a parfum. Pe lângă dânsul, acum, locotenentul pare un soldățoi, așa cum pășește greoi cu cizmele lui mari, de trupă, ținându-se puțin în urma căpitanului, pe stînga lui și aplecându-se ascultător spre dânsul. De-o parte și de alta a acestei perechi nepotrivite merg sublocotenentii, tăcuți. Unul e tinerelul acela, abia ieșit din școala de ofițeri. Umbra de mustăți parcă i-a tras-o cineva în glumă cu tăciunele, dedesubtul nasului. I-s ochii limpezi și obrajii netezi. Casca în loc să-i dea un aer bărbătesc, mai curând îl face să semene cu un copil care și-a pus coif de hârtie în cap.

Dar casca nu-i de hârtie, e de oțel și s'a încins în soare, de frige. Din când în când tinerelul își scoate batista din buzunar și-și zvântă cu ea sudoarea de pe față.

Celălalt sublocotenent, vârstnicul, pășește îngândurat, cu mâinile la spate, strivind cu talpa bulgării de țărână din marginea șoselei. Și el poartă cizme de trupă ca și locotenentul, să și le cruțe pe cele proprii care-l costă parale pe când astea, ale statului, sânt pe gratis. Din timp în timp își aruncă ochii obosiți spre locul de pe cer, unde s'au văzut avioanele mai înainte, și care-i necrezut de senin acum.

— Domnilor — zise Paul Văcăreanu, agitat — să vedem ce ordonă divizionul. Mă aștept să intrăm imediat în poziție, chiar aici. Inamicul e colo. (Și arată cu cravașa în stânga, spre Prut). Fără nici o îndoială.

— Domnule căpitan — îl întrerupse locotenentul — știu precis că acolo era în marș Divizia X. Tocmai de asta nu pricep...

— Nu pricepi fiindcă nu raționezi — i-o reteză mândru Văcăreanu. — Trebuie să te orientezi după situație. Ia uitați-vă, domnilor...

Și se opri, făcând semn sublocotenenților să vină mai aproape. Și tinerelul e înalt. Celălalt, omul între două vârste, e potrivit de statură. În mijlocul subalternilor săi, căpitanul pare un puștiu care se rățoește la cei mari.

— Ia uitați-vă. Fiți atenți. Au bombardat avioanele germane? Au bombardat. Cred că n'a confundat nimeni silueta lor.

— Germane erau, don' căpitan — întări tinerelul, lipindu-și respectuos călcăiele, de-i zângăniră pintenii.

— Așa, Iliescule, — spuse cu mulțumire Văcăreanu. — Au văzut aviatorii ce obiectiv au? Sigur că da. Ei nu trag ca noi, artileriștii, fără să vadă din baterie inamicul. Este? Este.

— Numai să nu fi fost Divizia X, a noastră, — oftează ușor cel mai în vârstă.

— Fugi, domnule de-acolo, cu aiurelile astea. Habar n'ai de tactică, — se înfurie căpitanul privindu-l tăios pe rezervist. De-aia merge rău în armată la noi, fiindcă... — Își opri însă vorba jignitoare, mulțumindu-se să-i arunce o privire de sus și se întoarse spre locotenent. — Trebuie să luăm măsuri, imediat. Să ne așteptăm din minut în minut la atacul rușilor. Așa că... poziția bateriei: tunul unu, colo. Tunul doi... Udrea!

La răcnetul neașteptat al căpitanului, ofițerii tresăriră. Udrea își săltă capul, apoi îl rezezi înainte și o rupse de fugă, ocolind grupul ofițerilor, așa încât să se proțăpească salutând drept în fața căpitanului.

— Tu ești tunul doi, — spuse căpitanul fără să întrebe și totuși cerând, după cât se vedea, un răspuns.

— Unu, don' căpitan — făcu Udrea cu palmele înțepenite pe pantaloni.

— El e comandantul lui unu — aprobă locotenentul.

— Așa? zise Văcăreanu nemulțumit și-l fulgeră din ochi pe sublocotenentul în vârstă: — Dumneata mi-ai raportat ieri altfel. Nici nu-ți cunoști oamenii din secție.

Cel învinovățit și luat atât de iute vru să se apere, dar căpitanul făcu un gest scurt cu mâna, ordonând parcă: Taci! — și se întoarse iar către sergent:

— Bine. Unu. Stânga'mprejur. Marș. Pas alergător.

Il lăsă pe flăcău să alerge o bucată, apoi comandă :

— La dreapta, marș. Stai. Acolo pui tunul tău. Direcția... și arată vag cu cravașa spre Prut.

— Am înțeles, don' căpitan — răcni umflându-și vinele dela gât Udrea. — Aici pun tunul unu... — Căpitanul nici nu se uită la el cum a salutat scurt, cu mâna la bonetă. Vorbea din nou cu ofițerii. Udrea răcni iar, de astădată către soldații care stăteau îngrămădiți în jurul unui tun :

— Măi, tunu' unu ! Dați-i drumu' încoa. Trap, trap !

Ofițerii salutară și se răspândiră printre soldați. Tunurile răsucite'n loc de cai, se mișcară greoi, troncănind, pisând grâul și înșirându-se pe o singură linie, la distanțe mari unul de celălalt, dincolo de șosea. Săriră conductorii să desprindă caii de antetrenele pe care le lăsau ceva mai în urma tunurilor mișcate acum cu brațele de soldați. Locotenentul, cu mâinile în șolduri, în mijlocul forfotei, striga din timp în timp, suduind fără vreo pricină anumită.

— Poate mă lasă Udrea'n pace — șopti Costache Țărălungă, plin de nădejde, către Roban, în timp ce se'ncordau amândoi, împreună cu ceilalți, să tragă afetul mai spre dreapta, așa cum poruncise sergentul.

— Bine-ar fi — îi răspunse Roban. Iar Țărălungă se uită recunoscător la fața smeadă a căprarului acestuia cu care s'a împrietenit de când se cunoscuseră. Tot *coligentul* 39 e și Roban, da-i altfel de om decât Udrea. Uite, până acum câteva luni nici nu l-a știut pe Vasile Roban, că erau împărțiți în alte baterii. Și cu toate acestea, cum s'au întâlnit, s'au și înțeles, fără să vorbească multe. A priceput Costache din ochi că și căprarului i-i greu în armată și a văzut că și căprarul îi crede lui când îi sângerează inima după copii. Atât le-a fost de-ajuns ca să se apropie.

Din urmă, pe șosea, se auzi un muget de claxon. Venea prăvălindu-se prin hopuri un automobil. Soldații se opriă din lucru privind cum se apropie din depărtare vârtejul de praf stârnit de goana mașinii. Dar tot atunci răsună în urechea lui Țărălungă și ordinul lui Udrea pe care-l zări cu groază stând în fața căpitanului.

— Țărălungă ! La don' căpitan.

Prins cu munca, nici nu băgase de seamă Costache că sergentul îi și dădea raport lui Văcăreanu. Hotărît că l-a spus. Soldatul Costache Țărălungă simți că-l ia cu slăbiciune dela inimă. Sudoarea i se răcise la ceafă, de parcă-l sufla vântul, măcar că nicio adiere nu venea de nicăieri.

— Hai mai iute ! Ce te mocoșești ? — îl auzi iarăși pe Udrea ridicând glasul. Când fu în fața căpitanului, stătu cu mâna înălțată la bonetă, neputându-și lua ochii îngroziți din ochii lui căprii cu dungi mărunțele, galbene, ca niște spice puse roată. Cunoștea bine ochii aceștia și căutătura lor nemiloasă.

— Ce-i, măi ostaș, — începu a râde binevoitor căpitanul — ți s'a făcut dor de-acas', că n'ai mai fost demult ?

— Nuuuu... don' căpitan... — bolborosi Costache, trăgând cu coada ochilor din nou spre sergent. Udrea rânjea, parcă stingherit, lăsându-se de pe un picior pe celălalt. Deodată zise, aspru :

— Lasă mâna jos, măi ! Ce-ai încremenit în salut ? — Și cu un

oftat, lui Văcăreanu: — Sufletul mi-l scuipe cu dânsul, don' căpitan. Parc-ar fi răcut, nu om vechi. Și-i nesupus, îi clănțau...

Paul Văcăreanu părea că nici nu-l auzise. Zâmbea tăcut către soldatul care-și desprinsese degetele dela bonetă, străduindu-se să-și întindă cât mai bine palma pe pantaloni. I se strâmbase gura căpitanului de zâmbetul acela rău, care-l împungea în fălci ca o zăbală. Obrajii grăsuți, albiți cu pudră, i se umflau de răs. Iși plesnea ușor cravașa de cizme. Și tăcea, tăcea mereu, neslăbindu-l din privire pe soldat. Pe neașteptate, tipă deschizând o gură mare cașicum voia să muște:

— Paștele și dumnezeii... Ți s'a făcut de ocnă, ostaș?

— Don' căpi...

— Gura! Ce-ai spus, mă... ce-ai spus, pe timpul bombardamentului? Repetă! — Și trăzni cu cravașa peste brațul lui Costache, iscând o trîmbă de praf. Costache icni. Il arsesse lovitura de i-a venit a crede că i-a amorțit brațul.

— N'auzi? — se mânie și mai tare căpitanul — repetă!

Ridică din nou cravașa și-l șfichiui peste față. Soldatul se apără, gheboșându-se, ascunzându-și fața în mâini.

— Nu mișca, ostaș! — strigă Udrea, crunt. Cravașa, abătându-se cu vâjăit, îi fripse lui Țărălungă degetele. Abia îl mai auzi pe căpitan:

— Nu vrei să repeți, ticălosule? Spune, sergent, tu, repetă tu.

— Trăiți don' căpitan — vorbi Udrea cu părere de bine în glas — a spus când eram toți cu sufletul la gură și camuflam materialul... a spus... să iertați... Mama lui de război și de Hitler... Ș'a înjurat urît, a zis că pământ străin am căutat, pământu' o să ne'nghită...

— N'am zis de Itler nimic, don' căpitan — se încrâncenă Costache.

— Da' de război ai zis? — îl înfruntă Udrea întorcându-se spre el.

— Ai zis mă, sau nu? — răcni Văcăreanu, ridicând cravașa.

— Nu, don' căpitan — strigă atunci Țărălungă, privindu-l cu ochii lărgiți peste măsură.

— Cum, mă? Minte sergentul, mă? — făcu Văcăreanu, scos de tot din sărite. Costache Țărălungă pricepu că n'are voie să spună că minte sergentul. Se clătină înainte și înapoi, fără să-și desfacă picioarele, fără să-și desprindă mâinile de pe pantaloni:

— M'am înfricoșat, don' căpitan...

— Ceee? — urlă Văcăreanu — Te-ai înfricoșat? Și de asta insulți războiul sfânt?... Ocnă! La ocnă te trimit... la tăiat sare... paștele...

Dar nu avu când urma. Automobilul se apropiase și se oprise brusc la câțiva pași, zmucit. Era o mașină cenușie, nouă, cu botul lung. La volan, stătea un subofițer neamț, cu uniforma lui albastră, cu ochii apoși, mai albaștri decât uniformă și cu boneta aruncată pe ceafă. Deschizând portiera, în spatele șoferului, un locotenent neamț își scoase mai întâi la iveală niște picioare nemăsurat de lungi, cu cizme înalte, lucioase. După aceea apăru și trupul deșirat, purtând în vârf un obraz cât un pumn, cu o șapcă făloasă ridicată și mai tare decât a lui Văcăreanu deasupra florii din frunte.

Văcăreanu, uitând pe loc de Costache, se repezi la neamț salutându-l prelung și aplecându-se mereu înainte, de gândeai că-i face temenele. Locotenentul neamț se îndreptă din șale, lovind călcăiele. Parcă era și mai

lung acum, când îl avea în față pe Văcăreanu. Iși duse neglijent mâna la cozoroc apoi i-o întinse căpitanului. Ofițerii veniră și ei și așteptau stând mai la o parte. Neamțul nici nu se uită la dânsii. Vorbea cu Văcăreanu în șoapte, tot arătând din ochi spre stânga, spre Prut. Pe urmă, se urcă înapoi în mașină, adunându-și cu greu picioarele înăuntru și spuse ceva pe limba lui către șofer. Automobilul, sforăind, zvâcni și se năpusti înainte, pe șosea, urmărit de privirile românilor.

Căpitanul Văcăreanu ordonă cu o înfățișare măreață :

— Incolonarea ! Imediat !

Și zâmbi superior, foarte mulțumit de mirarea celor trei ofițeri. Locotenentul îndrăzni să se apropie și să întrebe, îngrijorat :

— Punem în altă parte în poziție, don' căpitan ?

— Nu punem nicăiri. Continuăm marșul.

— Dar...

— A fost o confuzie, domnule. Ia, vino'ncoa. — Și tare, către sublocotenenți :

— Comandanții de secție, executarea. — Apoi, plimbându-se cu locotenentul :

— Uite, frate, ce s'a'ntâmplat... O confuzie... Mi-a explicat ofițerul german, foarte drăguț băiat... Ai văzut ce politicoș mi-a vorbit ? Eh, nemții sânt un popor civilizat, domnule, nu ca noi...

— Spuneți că a fost o confuzie ? — făcu locotenentul, nerăbdător.

— Da, închipuie-ți... E divizia X acolo, nu bolșevicii.

De uimire, locotenentul se opri dând din brațe ca din niște aripi :

— Avioanele... au fost sovietice ?

— Fii serios, domnule. Ce sovietice ? Germane. Stuka, nu-ți dai seama ?

— Bine, dar... — făcu locotenentul, simțind că i se leagă limba — dar... erau ai noștri.

— Da, închipuie-ți. Nu i-au cunoscut aviatorii germani, că au fost până acum în Franța, abia i-a mutat cu flotila aici... S'au luat după culoarea uniformelor, cachi, au crezut că-i coloană bolșevică. O confuzie... Locotenentul neamț chiar și-a cerut scuze, a fost foarte politicoș. Herr Hauptmann în sus, Herr Hauptmann în jos... M'a rugat să dăm niște explicații convenabile, pricepi ? Foarte distins tip, ce să-ți spun, mi-a făcut plăcere. Civilizați, domnule, nu ca ai noștri.

Locotenentul parcă voia să mai adauge ceva, dar se răzgândi. Clătină din cap și zise după o vreme :

— Multe au fost...

— Păi, germanii au aviație, domnule, nu glumă. Praf o să-i facă pe bolșevici.

— Desigur — murmură locotenentul, neputându-și alunga din minte tabloul sinistru care i se'nfățișase, aflând că totuși acolo fusese Divizia X în care număra o serie de prieteni.

Bateria se încolonase. Călăreții cu dârlogii în mână așteptau lângă capetele cailor. Numai sublocotenenții erau călări și colindau de colo, colo, împărțind ordine. Căpitanul Văcăreanu tresări, amintindu-și ceva. Strigă -

— Udrea !

Sergentul veni alergând. Văcăreanu întrebă :

- A mai auzit cineva porcăriile pe care le-a spus nemernicul acela ?
- Caporalul Roban, don' căpitan.
- Adu-l la mine.

Peste un minut, Costache Țărălungă și Vasile Roban stăteau nemîșcați în fața căpitanului.

- Tu ai auzit ce-a spus ăsta... când cu bombardamentul ?

Vasile Roban păru că nici nu-l vede pe ofițerul din fața lui. Se uita lung la Udrea care se trăsesese mai deoparte, răsând tăcut. Caporalul își încleștă dinții până simți durere. Era un băiat negricios, cu obrazul rotund și cu ochii sprinteni, jucăuși deobicei ca licărul apei, noaptea. Acum însă privirea îi scăpăra de ciudă că l-a băgat sergentul și pe dânsul în bucluc. Își tot cântărea cuvintele în minte și nu știa ce să răspundă.

- Ai auzit, mă, sau nu ? — strigă Văcăreanu.
- N'am auzit, don' căpitan — rosti caporalul, hotărît.
- Udrea ! Auzi că n'a auzit.
- A auzit, don' căpitan — făcu Udrea, cu un glas plin de reproșuri subînțelese. — Era pe burtă chiar lângă mine. Cum să n'audă ?
- Erai lângă sergent, mă ? — întrebă căpitanul, dintr'odată foarte liniștit. Roban răsufă greu, dar răspunse :

— Da.

— Și n'ai auzit ? — Acum Văcăreanu zâmbea ca și atunci când îl întrebase pe Costache, iar zâmbetul părea că nu-i mai încape între fălcii. Vasile Roban spuse cu glas surd :

— N'am auzit !

Șueră prin aer cravașa ca un șarpe, lăsând urmă roșie pe obrazul caporalului. Flăcăul stătea neclintit, privind drept înaintea lui cu ochi fioroși. Mormăi cu glas schimbat :

— Don' căpi...

— Gura ! — urlă Văcăreanu și, ferindu-se de ochii lui Roban, se repezi la Costache Țărălungă, tăbărând cu pumnii peste fălcile lui. Soldatul, ca să scape, se făcu mic, ghemuindu-și capul în genunchi. Cu piciorul, Văcăreanu îl doborî în țărână și'ncepu a-și izbi cizmele într'însul, la întâmplare, în neștire. Cel trântit la pământ nici nu sufla. Își păzea capul cu mâinile și se răsucise cu fața'n jos să-și acopere pantecele. Cizmele îi frământau coasta. Atunci omul icnea. Toți soldații își lungiseră gâturile, privind înspăimântați. Locotenentul se îndepărtase puțin și-și aprindea o țigară cu mâinile tremurânde. Ofițerii, călări, se uitau unul la celălalt, neștiind ce să facă. Udrea găsisese un fir de iarbă și-l mesteca în dinți. Se înălță un murmur de pretutindeni, din toate piepturile, atunci când Văcăreanu, turbat, ațâțat de propria lui mânie, se sui cu picioarele pe spatele soldatului, pisându-l. Locotenentul, îngreșoșat, aruncă țigara. Văcăreanu țopăia, zbierând :

— Să te'nveți minte, trădătorule... suflet de rob ce ești... vită...

Deodată răsună glasul lui Roban, gros, de nerecunoscut, amenințător :

— Don' căpitan, nu ucideți ! Nu-l ucideți, că...

Paul Văcăreanu se opri, încercând să se țină în echilibru pe spinarea lui Costache. Lunecă, se poticni și dintr'un pas fu nas în nas cu Roban. Strigă :

— Ce ?

Și după o clipă, strigă din nou, însă mai moale :

— Ce, mă ?

Vasile Roban stătea neclintit, stană de piatră. Pe obraz, i se umflase și i se înveteșise vârca lăsată de cravașă. Căpitanul Văcăreanu clipi, apoi își zmulse ochii din ochii lui. Se'ntoarse, punând mâinile la spate. Cravașa i se fâțâia în mână ca o coadă. Porunci, fără se se uite la nimeni :

— Luați-l. Marș la antetrene. — Și către locotenent, tot fără să-l privească :

— Ordonă, domnule, încălecarea... Inaintarea... Să vie calul meu.

Se repezică câțiva să-l ridice din țărână pe Costache. El ofta și icnea, simțindu-și mădularele fărâmate. Scurpa câte-o gură de sânge.

Automobilul cu neamțul, făcând calea'ntoarsă — pesemne greșise drumul, — se apropia iarăși, sfârâind pe șosea. Văzându-l pe soldat că abia se târăște sprijinit de subțiori de ceilalți, ofițerul neamț făcu semn șoferului să oprească și-l întrebă pe Văcăreanu, scoțând capul pe geam :

— Was ist los ? *)

Căpitanul, salutând vesel, îi explică repede. Neamțul dădea din cap, răsând. Apoi duse mâna înainte pe un trăgaci imaginar și închise un ochi. Să-l împuște pe vinovat — pricepu Roban. Și tresări, nemaiputându-și lua privirea de pe fața neamțului, iar neamțul, ca și cum i-ar fi umblat privirea caporalului pe obraz, îl căută cu ochii printre ceilalți soldați. Il zări și-l întrebă pe Văcăreanu, în nemțește :

— Acela de colo e țigan, nu ?

— Probabil, răspunse Văcăreanu, căutând înadins să nu dea importanță întrebării. — Știu că-i fierar, lăcătuș... așa ceva... Mi l-au trimis pe cap.

Se salutară din nou. Mașina pieri în urmă. Bateria o porni la drum, mai departe. După un timp, căpitanul îi spuse locotenentului care călărea alături de dânsul :

— O să te miri de ceea ce o să-ți spun... și totuși așa e. Recunosc : eu nu-s un ofițer bun pentru front. Da, da. Sânt prea moale, prea milos... Mi-a fost milă de nenorocitul acela... Știi ce-a făcut.

— A insultat războiul nostru sfânt — răspunse locotenentul.

— Da. Ce mi-am zis ? Bătaia-i din rai, nu ? Puteam să-l trimit la Curtea Marțială. Il executa. Dar mi-a fost milă. Mai bine-i dau un toc de bătaie...

— Sigur.

— Și pe urmă, domnule, nici martorii... Nu erau buni martorii. De U'drea... sergent vrednic, nu-i vorbă, foarte bun sergent... dar știu că-i în dușmănie veche, din sat, cu netrebnicul. Mi-au spus ostașii. Vasăzică. Știi, se găsesc și unii tipi caraghioși printre învârtiții din justiție... Cât despre fierarul acela sau ce-i el... caporalul... Știi ce mă gândesc ?

— Ordonăți.

— Ai grijă, domnule. O misiune ceva mai grea... când s'o ivi pri-lejul... mai primejdioasă... Ai grijă să-l trimiți. Asta-i muncitor. Bolșe-

*) Ce s'a întâmplat ?

vizat... Nu mi-a plăcut deloc căutătura lui. Se uită urît, pe sub sprâncene, ca hoții. Cum se ivește prilejul, îi și faci vânt... Imediat.

— Am înțeles.

În zare, tremura de căldură pânza văzduhului. Roiuri de musculițe călătoreau în avioanele lor minuscule, și alcătuiau un soj de insulițe plutitoare în aer. Pălăriile de floarea-soarelui se ciocneau într'una fără să se clinească. Praful își rostogolea trâmbele mari, leneșe. Stând pe banca antetrenului, lângă Vasile Roban, Costache Țărălungă mesteca din greu din când în când și aplecându-se în afară, scuipa roșu în țărână.

2

De vreo săptămână mergeau diviziile într'una, noapte de noapte, coborînd spre sud, pe stînga Nistrului. În zorii dimineții aceleia de August, poposiră în piața largă a unui târg pustiu. De mai demult se zvonise printre soldați că-i mână la Odesa, adică acolo unde mor oamenii pe capete, ca muștele. Acum se știa de toți că într'adevăr aceasta li-i ținta: la moarte. Se'neguraseră oamenii, vinete li se făcuseră fețele de întristare. Ce căutau ei la Odesa? Pentru ce să moară acolo, fără nici un rost, cotropind pământ străin?

Semnul de pe obrazul lui Vasile Roban se mai tămăduise. Încă i-l deslușeai, dacă cercetai cu băgare de seamă chipul lui smead, dar locul nu mai era umflat. Costache Țărălungă, în schimb, tot mai gemea încă noaptea prin somn, vaitându-se că-i ruptă carnea pe el până la ciolan. Pe tot trupul i se'ngrămădeau și azi vânățiile. Udrea rânjea, văzându-l cum se oblojește uneori cu burueni.

Trăgeau toți nădejde că se vor putea odihni, după mersul de o noapte, în târgul acesta unde, după cât se arăta, erau case vraiste destule, numai bune să adăpostească grupele de ostași trudiți. Dar locotenentul porunci pe neașteptate:

— Incolonarea! Înaintarea!

Unde? Cu inimile grele, soldații se rânduiau la locurile lor. Bateria se urni. Ofițerii, pe marginea șoselei, călări, priveau scurgerea coloanei. Le erau roșii de nesomn, ochii. Păreau plouați. Nu mai suduiau, nu mai răceau. Și pe dâșii îi cuprinsese jalea. Sublocotenentul cel tânăr se ținea ca mînzul după cel mai bătrîn. Locotenentul, deșelându-și calul sub trupul lui îmbelșugat, ordona potolit, în silă. Căpitanul Văcăreanu plecase undeva în față, de vreo câteva ceasuri și toți, ostași și ofițeri, măcar că-i rodeau temerile și întristările, răsuflau mai ușurați.

— Ia uite cum se duce infanteria la tăietoare, șopti soldatul care stătea pe bancă, între Roban și Costache.

— Săraci! oftă Țărălungă, privind cum trec infanteriștii pe șosea, încărcăți cu ranița, cu arma, unii cu mantaua înfășurată la spinare, alții fără mantăi, dar zăngănindu-și la șold baioneta de lopată.

— Cică într'un batalion, ieri, au mai rămas opt oameni — făcu Vasile Roban

— La ce-i ucide degeaba? — întrebă Costache; dar nu-i răspunse nimeni. Ieșiseră din târg. Pe de o parte și pe cealaltă a drumului neted

ca'n palmă se'ntindeau culturi nesfârșite: sfeclă, varză. Departe'n fund o holdă. Grâu sau poate ovăz.

— Auzi — vorbi soldatul acela tânăr și slab care stătea între Roban și Costache — ci-că nu-i târg unde-am poposit noi. E sat.

— Sat cu pavèle de piatră, Lixandre? — făcu Roban cam luător în răs. — Cine și-a bătut joc de tine?

— Zău, don' căprar, că-i sat, — se'nverșună Lixandru, răsucindu-și înapoi capul cu nasul ascuțit, ca și cum voia să se mai încredințeze odată. L-am pus eu să'ntrebe pe unul dela a cincea care știe rusește. A vorbit cu niște babe.

— Și i-au spus ele că-i sat? — se minună Costache de prostia lui Lixandru.

— Păi! Chiar ci-că și semăna a sat mai demult. Dar l-au prefăcut bolșevicii.

— Atunci e oraș, nu mai e sat, — vorbi cu hotărîre Roban.

— Ba-i sat — o ținu Lixandru pe-a lui. — Că oamenii îs plugari. Așta-i pământul lor... cât vezi cu ochii...

— Colhoz, cum s'ar zice... — rosti Costache și-și purtă privirea peste întinsul culturilor până'n zare. — Așa-i la Rusia. Oamenii n'au pământ. Numai colhozul are... E mai rău ca la noi...

Vasile Roban gândi cu glas tare:

— Ba mai rău ca la noi nu se poate.

— Aici ai dreptate, — îl încuvință Costache. Și după o vreme întrebă:

— Da' boierul lor unde-o fi stând?

— Care boier? — întrebă și Lixandru, la rândul lui.

— Boierul de-aici... Stăpânul colhozului...

— Nu-i nici un boier — răspunse Roban în locul lui Lixandru. — A pierit sămânța lor, în Rusia. Parcă din ce pricină se bat acum cu rușii boierii noștri? Nu de asta?

— Soldatu' izăcută — suspină după o vreme Costache.

Pe lângă dâșii trecea în trapul calului, ca un duh rău, Udrea.

— Din ce te-ai luat tu așa de rău la harță cu Udrea, măi Costache? — îl cercetă Roban pe prietenul lui.

— Da' nu m'am luat 'nica la harță — spuse amărît omul. — Mă dușmănește el demult.

— Pentru pământ? — se interesă Lixandru.

— Ihî, — făcu Costache Țarlungă, cu năduf. — Nu-i mai ajunge pământul... nici lui, nici lui ta-su... De când a venit în hotar cu mine, c'a mai cumpărat acū' un an niște pogoane, parc'aș fi lup, așa mă hăituiește... A fost ceasul meu cel rău să mă dea în tunul lui.

— Poate să te și omoare într'o zi, — șopti cu bănuială'n glas Lixandru.

— Poate... — fu de părere Costache, oftând.

Vasile Roban asculta, posac. Il împovărau gândurile, de nici nu mai știa cum să răzbească printre ele. Cuvintele lui Lixandru i se lăsaseră grele, drept în fundul inimii ca un mâl. Își făcea socoteala că abia a împlinit 23 de ani, cu vreo șase săptămâni înainte să'nceapă războiul. Tot trăsese nădejde c'o să se libereze anul acesta... Când colo...

— De-aş fi fost mai mare cu un an măcar... — vorbi el către Lixandru şi Costache. — Numai cu un an mai devreme de m'ar fi născut mama...

— Ş'apoi ce? — răsese în silă Lixandru, boţindu-şi faţa prelungă, uscată. — Nu te lua în război?

— Nu-l lua, — spuse Costache. — Nu-l lua că pe ei îi ţine pe loc acolo, la ateliere... la cheferu...

— Da' de ce? Ei îs mai breji ca noi? — sări Lixandru, cu răsvrătire în glas şi-şi întoarse aprig spre Costache nasul lui cel lung, cât un plisc.

— Ii ţine că trebuie — lămuri Costache, ştiutor. — Ei fac trenuri... Cu ce să cari *amoniţia* la front?... Trebuie.

Caporalul tăcea. Se uită ţintă'n gol şi tăcea. Ii plutea pe faţă o mâhnire negrăită. Casca îi umbrea şi mai tare ochii negri, învăluţi în tristeţă. Pe sub pieliţa obrazilor, îi jucau fălcile ca şi cum înghiţea. Deodată tresări. Se înălţă în picioare, apucându-se cu o mână de vergea şi cu alta de umărul lui Lixandru. Striga de să te asurzească :

— Lapteş! Culiţă Lapteş... Don' s'lo'nent... Lapteş!

Treceau iarăşi nişte infanterişti, cu pas iute, pe şosea, în lungul bateriei. Cel strigat, un ofiţer pe care-l ghiceai numai după tresă, fiindcă încolo era îmbrăcat întocmai ca soldaţii, se opri ieşind din coloană şi cercetând în toate părţile să vadă cine l-a chemat. Era tânăr, părea să fie de-o vârstă cu Roban, însă mai năltuţ, mai mlădiu. Avea nişte ochi adânci, verde-întunecat, ca frunza nukului, bătrână. Descoperindu-l pe Roban care se zbučia mai departe, în picioare pe antetren, făcând semne, ofiţerul veni spre dânsul cu grabă mare :

— Vasile! Dă-te jos, măi! Ce faci tu, măi, Vasile?

De cealaltă parte, se arătase şi Udrea, nedumerit de frământarea caporalului. Zărind un ofiţer, salută scurt şi, aflând întâmplarea, îi făcu semn din cap lui Roban că poate coborî.

— Are prietenie cu un sublocotinent — vorbi cam cu îndoială Lixandru.

— Gândesc că taman despre el mi-a povestit mie Roban altădată — spuse Costache. — Ba... mi-aduc aminte... chiar aşa-i spunea: Culiţă. Să ştii că ăsta-i... Se cunosc de mici, că stau ai lor pe-o stradă. S'au jucat — zicea — împreună în ţărână, când erau prunci.

— Dacă era la dânsul în companie poate-l lăsa la vatră! — îşi dădu pe faţă un gând flăcăul cel slab şi parcă-i părea rău că nu s'a întâmplat să fie aşa.

Costache zise, incredinţat :

— Ii lăsa, hotărit că-l lăsa...

Cei doi prieteni păseau alături, pe lângă şirul soldaţilor. Culiţă îl zguduia de umăr pe Vasile Roban :

— Măi, de când n'ai mai fost pe-acasă ?

— Dela Crăciun. N'a mai vrut majurul să mă lase şi de Paşti. Tu...ai fost?

Ofiţerul şovăi puţin înainte de a răspunde :

— C'o Duminică înainte să'ncepă războiul. Moş Roban e sănătos, maică-ta la fel.

— Şi... Liza ?

Culiță Lapteș acum își căuta batista în buzunar. O scoase de-și tamponă obrazul și numai după aceea spuse :

— Pe ea... n'am văzut-o...

Vasile Roban se'ntrebă în ciudat, în sinea lui, cum de n'o fi văzut-o, că doar tatăl Lizei stă și el tot pe aceeași stradă, la câțiva pași de curtea unde locuiesc împreună maistrul Calistrat Lapteș și tatăl lui Vasile.

„Imi ascunde ceva”, gândi Roban. Ii știa de mult apucăturile. Dar nu zise cu glas tare decât :

— Ai avut o permisie mai lungă?

— Câteva zile... Mi-a spus taică-tu că la ei, la turnătorie, lucrează pentru război acum... Merge greu, sânt cam nemulțumiți oamenii. Nici lui raoș Roban nu-i convine deloc... Ei, ce să-i faci? Așa-s vremurile...

După câțva timp se îmbrățișară și se despărțiră. Lapteș își reluă locul în fruntea plutonului său. Vasile Roban sări pe antetren. Însă abia apucase să se așeze și tună glasul lui Udrea :

— Ia, jos. Mai lăsați-i și pe ceilalți sus.

Săriră toți trei în șosea. Într'un timp, Roban îi spuse lui Costache :

— Nu mi-a plăcut azi deloc de Culiță. Am înțeles că se ferește de mine.

— Păi, dacă-i ofițer.

— Poate și de asta... Dar pricina cea adevărată e alta.

Și așa i se spovedi Vasile Roban lui Costache Țărălungă, ca să-și mai ușureze necazul. O găsisse de Crăciun pe Liza schimbată. Nu mai era ea fata care i se uita în ochi ca altedăți. Vasile nu-i ceruse socoteală; se închisese în el și se trudea să înțeleagă. Vedeă bine ce grea li-i viața în casă la dânsa, și cum nu li s'ajunge. Șase guri. De câștigat câștigă numai doi : ea la țesătorie, când se'ntâmplă s'o primească și tată-său, care-i montator, în atelierele c. f. r. Bani puțini, nevoi multe. Dar parcă nu fusese totdeauna așa ? Nu-i era limpede deloc lui Vasile de ce i-a pierit Lizei veselia ei obișnuită. Până l-a întâlnit într'o zi pe Culiță în casă la Pandele. Negru i s'a făcut atunci înaintea ochilor. Ce să caute Culiță, învățător, om cu carte, într'o casă de muncitor ?... Tată-său, maistrul l-a ținut prin școli, că-i dădea mâna.

— Și n'ai cercat-o pe fată cu vorba ? — întrebă Costache.

— Ba da. Mi s'a jurat că nici ea nu știe ce-i cu dânsa. Pe urmă, m'am tot dus, că se isprăvisse permisia.

— Da' pe el l-ai cercat ? — întrebă iar Costache.

— L-am cercat — spuse Roban, cu supărare. — M'a luat în răs. Mi-a spus că el are alte planuri... c'o domnișoară, o boieroaică... Mi-a arătat și fotografia. L-am crezut.

— Poate-o fi spus drept, — vru să-l liniștească celălalt.

— Așa gândeam și eu. Dar... acum... Il cunosc eu de mic cine-i.

Bateria se oprise la poalele unui deluț. Infanteriștii, îl ocoleau pe amândouă laturile, pierzându-se prin văi. Ca niște bătaii mânioase în gard răsunau departe mitralierele. Locotenentul plecase înainte cu sergenții, împărțea locurile unde să se așeze tun de tun.

— De-acu iar începe greul — oftă Costache.

Până'n seară munciră, scăldați în nădușeală, să sape șanțuri, gropi sub afetul tunurilor, să care proiectile. De partea cealaltă a deluțului, în

vale, se auzeau într'una împușcăturile, când mai tari, când mai slabe. Luptau și mureau infanteriștii, stropind cu sânge un pământ care nu le trebuia. Aici, însă, în baterie, era o liniște de necrezut. E drept că soldații, îmboldiți de sergenți, munceau pe rupte. Dar ofițerii, așezați pe iarbă, fumau.

Abia după miezul nopții s'a isprăvit cu săpăturile. Istoviți, artileriștii adormiră în șanțuri, cu pumnul căpătâi, sub bolta nopții, blândă, pe care stelele păseau mărunțel, descolte, în vârfuri. Din timp în timp câte una se lungea nemăsurat, căzând, ca și cum ar fi săgetat un trup prin văzduhul siniliu, sărind la scăldat în vreun iaz.

Caporalul Vasile Roban nu izbutea să dea ochii în geană. Mereu i se năzărea chipul lui Culiță Lapteș, obrazul lui oval, prelung, cu ochii verde-întunecat, cu nasul subțire, arcuit gingaș. Pe strada lor totdeauna se știuse că Lapteș e un băiat după care-și frâng gâtul fetele. Mai ales că era și cu școală...

Iși amintește Vasile de strada lor, acasă și simte că-i plesnește inima de câtă suferință i s'a adunat înăuntru. Mai rău l-a răscolit întâlnirea cu Lapteș. Dece nu poate el zbura acum, doar pe-un ceas, s'o cheme pe Liza din casă... Poate-ar ieși măcar la geam... s'o întrebe, să-i povestească tot jarul lui, să-i arate temerile... ca să i le potolească ea cum o ști. N'au vorbit de dragoste niciodată ei amândoi, dar s'au înțeles mereu din priviri. Nici nu era nevoie de mai mult. Nea Pandele dela o vreme nu se mai mira văzându-l tot mai des în casă la dânsul pe feciorul lui Roban. Nevasta lui Pandele, țața Fira, de' mai strâmba uneori din nas, că-i dorea măritiș bogat fetei. „Cât de frumoasă-i Liza mea, poate să mi-o ceară oameni cu stare, nici nu gândești cine... așa fără zestre cum o știi”.

Liza cu toate acestea nici nu voia s'audă de măritiș. Cât timp fusese Vasile ucenic, la turnătorie, e-adevărat că Liza, fetișoară, îi cam ieșea în cale lui Culiță. D'apoi Lapteș, fudul nevoie mare, nu stătea cu oricine de vorbă, nici chiar dintre fete. Casa lui tată-su e arătoasă, cu perdele albe la ferestre, cu mobilă de lemn lustruit înăuntru. S'a ridicat maistrul an după an de nici nu-l mai cunosc muncitori cum a fost odată. A și luat avere bună când s'a însurat cu fata lui Iftode, cel cu prăvălia de coloniale. Asta s'a petrecut numai cu puțin înainte de celălalt război. Culiță a deschis ochii în îndestulare, oricât s'ar plânge el veșnic că-i sărac. Poate-i sărac într'adevăr față de alții pe care-i întâlnește pe unde se duce, în oraș, în centru. Dar pe strada Atelierelor, cine zice că-i sărac Lapteș, apoi dovedește că nu știe ce-i sărăcia.

Să poștească la moș Roban. Stă în aceeași curte turnătorul acesta bătrân cu maistrul lui care i-i prieten de altfel. Casa-i a mamei lui Culiță, ei îi plătește moș Roban chirie și bagă Calistrat Lapteș banii în buzunar. Parcă vede acum Vasile cele două camere din fundul curții, lângă cișmea. Sânt despărțite de casa maistrului și-s mici, cam strâmbe, făcute din chirpici nu din cărămizi; și cu ferestre cât palma. Ușa se'nchide cu ivăr și cu lacăt. Înăuntru, stau pe lângă pereți paturile de scândură geluită, așternute cu câte un mindir. Intr'o cameră, unde-i și plita de bucătărie, dorm bătrâna și sora lui Vasile. În cealaltă stătea el cu frate-su mai mic. Acum o fi trecut frate-su la bătrâni, ca să doarmă Constanța dincoace. Cine mai știe? Din 39 de când s'a dus să-și facă armata, n'a mai putut veni decât în vreo două, trei rânduri acasă. Și tot pe repezeală. Nici că izbutea să găsească un timp

potrivit ca să se sfătuiască pe îndelete cu Liza, să-i spuie ce plan își făcuse el. Tot socotea c'or să-i dea drumul în 40; pe urmă în 41. Ieșise de câțiva ani lucrător proaspăt. Loc, acasă la moș Roban, tot ar mai fi. Numai să fi vrut Liza... Dar armata s'a tot prelungit, pân'ce l-a aruncat în război. Hei, de-ar fi avut niște gologani acolo, să-i plătească majurului dela mobilizare, poate că altfel se'nforceau lucrurile. Dar n'a avut. L-au trimis la război... Dela'nceput a dat peste Paul Văcăreanu; era locotenent Văcăreanu pe-atunci, dar tot comanda baterie. Câte zile de'nchisoare n'a făcut Vasile din pricina lui...

Și din nou i se năzări chipul lui Culiță Lapteș, gâtul lui alb ca de femeie în gulerul prea larg al vestonului, părul castaniu ondulat, căzându-i pe tâmplă, atunci când și-a scos casca. Se vede că uniforma cea nouă și-o ține în ladă, s'o păstreze.

Cu toate că se împotriva, caporalul Roban își aminti limpede toată întâmplarea dela Crăciun.

Il lăsaseră pe-o săptămână. Zburând venise dela gară acasă. Scârțâia zăpada sub bocanci de parcă-i da binețe în graiul ei. De departe, ajungând în strada lor, a zărit zidul lung, de cărămidă roșie, al atelierelor. Era de vreme, înainte de patru, mai avea de așteptat până să fluere sirena. În curte la ei, pârție lată în fața casei lui Costică Lapteș și alta mai îngustă spre cișmea și spre căsuțele din fund. Maică-sa spăla în bucătărie, aplecată pe balie.

— Vasile! — a strigat zărindu-l, și a svârlit în zoaie săpunul. Nu știa ce să facă mai întâi: să-l sărute, să-și usuce mâinile'n șorț sau să-i deie de mâncare. — Ai slăbit, dragu' mamei, te suge armata...

Pe urmă a venit și tată-su, călcând rar, ostenit. Când l-a văzut pe Vasile, a spus parcă fără nici o mulțumire:

— Tu ești?

Privindu-l în treacăt și-a scos scurteica, pe urmă șapca. Și le-a aninat în cui, și s'a așezat alături de fecior la masă:

— Când gătești cu oastea? Nu-ți mai dă drumul odată?

— Nu știu, tată, — spusese obidit Vasile. — Acum, decând cu Antonescu... dracu știe. Văd că i-a lăsat pe unii, mai bătrâni, și adună tineret.

Moș Roban, (așa-i zic toți la atelier) își netezise mustățile cărunte, întrebând gânditor:

— S'aude c'are să fie război, măi băiete?

— Nouă ne spun ofițerii că avem de luptat... Dar, pentru ce avem de luptat, nici ei nu știu bine.

— Ba știu ei, dar nu vă spun vouă. Avem de luptat împotriva noastră, asta avem... c'am fost proști și nu ne-am unit când trebuia, ca să strivim capul năpărcii... Tu să faci ce-i face și să scapi de armată înainte să'nceapă războiul. Auzi? Că-ți fac rost de mobilizare pe loc, dacă intri iar la lucru.

Tare schimbat i-a mai părut atunci tată-su. Nu-l mai auzise niciodată vorbind astfel. De răspuns însă, el i-a răspuns doar atât:

— Da, tată.

N'a fost să fie așa cum plănuise bătrânul. L-a prins pe Vasile războiul ca'n minghine. Acum nici pomeneală să mai poată scăpa din ghiara de fier a oștirii lui Antonescu. Și luptă, ce să facă? Luptă chiar și împotriva lui însuși, cum zicea taică-su.

A doua zi după ce sosise, în permisie, la Crăciun, n'a mai putut răbda. Pe frigare îl punea dorul de Liza. S'a dus acasă la nea Pandele. Liza iarăși nu mai lucra la țesătorie, că nu era loc. Ca și alte dăți, cosea. Comenzi de prin cartier, dela nevasta cârciumarului, a farmacistului, a vreunui maistru.

Când a intrat Vasile, s'a ridicat îmbujorându-se și'n loc să-i iasă înainte cum s'aștepta el, a strigat-o pe maică-sa de dincolo :

— Mamă, a venit...

Dar nu și-a urmat vorba, nu știu de ce. Cu o fluturare din cap și-a aruncat pe umeri coadele bălane care-i alunecaseră cât stătuse aplecată asupra lucrului. A făcut un pas spre Vasile :

— Când ai venit ?

El i-a întins mâna, zâmbind. Era rece mâna Lizei, nu i-a răspuns la strângere ca altădată. Sau poate numai cât i s'a părut lui atunci? Indată a sosit și bătrâna, au stat de vorbă. Vedea el că nu-i tocmai bucurasă de vizită mama Lizei, dar ce era să facă? S'a mai dus și a doua zi și a treia zi. Niciodată n'a putut-o prinde singură pe fată. Parcă înadins făcea ea așa ca să aibă veșnic încă pe cineva în preajmă. Intr'o zi Vasile l-a găsit pe Culiță Lapteș la Pandele acasă, cu bătrâna și cu Liza. Il sorbea din ochi baba pe Culiță, nu mai știa ce lucruri plăcute să-i spună. Liza sta nemișcată pe un scaun, privindu-și lung mâinile puse'n poală. Vasile se uita la dânsa, nedumerit : de ce tace ? de ce-i dusă pe gânduri ? L-a strâpuns într'un rând o bănuială cumplită.

Culiță purta o uniformă nouă, de postav subțire, cu nasturi mari, lucioși. Îi venea bine. Spunea că și-a făcut-o de când e concentrat și mai dădea a înțelege că primește bani destui. Bătrâna îl asculta zâmbitoare, îi spunea că-l dorise, că se gândise mereu la dânsul. Liza tăcea. Numai tăcerea aceasta îi mai dădea curaj lui Vasile, că altfel poate chiar ar fi plecat, necăjit de tot. Era el prieten din copilărie cu Lapteș, dar deosebirile dintre starea lor crescuseră mereu. Culiță începuse a fi domn, vorbea tot mai din vârful buzelor, încă de pe când era în școală, în timp ce Vasile se învăța a tipări în forme pământul cernut și bătut. Terminând școala, Culiță plecase într'un alt oraș, învățător. Nu mai aveau după cine-și frânge gâtul fetele din cartier. Dar peste câțiva ani iar a venit. Făcea școala de ofițeri, în permisiile se abătea la tată-su acasă. Și nu după multă vreme l-au concentrat, l-au făcut ofițer. Cine era mai mândru decât Calistrat Lapteș, când vedea ce țănoș i-i feciorul și cât de frumos îi șade? Iarăși se răsuceau fetele pe drum, privindu-l. Și Liza? Mult ar da Vasile Roban să știe dacă și Liza se răsucea la fel. Dar el era la regimentul lui, pe zonă, cine știe unde; venea acasă rar de tot, doar pentru două-trei zile ș'atunci nu se prea întâlneau să-l întâlnească pe Lapteș.

În după amiaza aceea, când l-a găsit pe Lapteș acasă la Pandele, Vasile își hotărîse că neapărat s'o întrebe pe Liza dacă-s bune planurile lui, dacă i-s și ei pe plac. Văzând un ofițer în casă, șovăise pe prag, nerecunoscându-l pe Culiță. Și aici crescuseră mari de tot deosebirile între ei. Nu numai că-i despărțea până și haina, însă de data aceasta deosebirea îi cerea neted lui Vasile să se umilească, iar lui Culiță să se îngâmfe. Cel puțin dacă n'ar fi fost Liza de față! Însă Liza era și se uita lung la amândoi. Ba mai era și mama ei care-i iscodea din ochi pe amândoi tinerii.

Culiță s'a ridicat de pe scaun și s'a dus la Vasile să-l îmbrățișeze...

Pentru moment, caporalulul i-a mai venit inima la loc. S'au așezat, au început a vorbi de câte toate. Dar nici acum nu s'a putut să nu se simtă afurisitele acelea de deosebiri. Vasile vorbea despre majuri, despre corvoadă, despre țesălatul cailor; Culiță — despre ofițeri, despre distracții, despre uniforme și soldă. Leafa lui de învățător era o nimica toată pe lângă ceea ce primea acum lunar.

Poate că tocmai din pricina aceasta tăcea Liza? Și era cea din urmă zi de permisie a lui Vasile. S'a frământat el o grămadă, până când i-a putut sufla fetei la ureche:

— Liză, vreau să vorbim ceva... numai noi doi...

Ea nu i-a răspuns, Și nici nu i-a înlesnit în vreun fel să rămână singuri. Vasile a trebuit să plece odată cu Lapteș, ca și când n'ar fi venit cu un gând anume. Chiar i-a trecut prin minte după aceea că avea Liza cine știe, un drăguț. S'a dus noaptea la gară, singur, și'n tren își spunea cercând să se mângâie: „Poate că n'are pe nimeni. Se sfiește...” Dar parcă nu-i venea a se încrede. Plecând dela Pandelescu îl întrebasese și pe Culiță ce zice, i s'a părut schimbată Liza? Culiță râsese de dânsul, răspunzându-i în doi peri.

Nu l-a mai văzut de-atunci până azi după amiază. Și nici pe-acasă n'a mai putut da.

„Ochii lui Culiță sânt la fel cu vestonul lui Văcăreanu, au aceeași culoare” îi trecu deodată prin minte lui Vasile. Și totuși nu se gândise la asta deloc. Parcă i-ar fi șoptit-o cineva la ureche, pe întuneric. Sări în sus, speriat, cu sentimentul că fusese lângă dânsul cineva, care-i ascultase gândurile, îndelung. Nu era nimeni însă. La câțiva pași de dânsul tunurile se deslușeau prin pânza nopții, fumurie: stând sprijinite'n săpi ca niște lupi în coadă, își înălțau gurile spre cer, urlând mut. Două sentinele, se plimbau pe lăturile lor, și-și tot ștergeau nepăsătoare vârful baionetei de ciucurii stelelor. Spre apus un nor negru măncase o bucată bună din cer și zăcea acum buget, atârănând deasupra lumii cu pânțele lui doldora de stele nevăzute. Rar, zbucnea câte o bufnitură de armă, departe, scufundându-se în tăcere așa cum sar broaștele în tău, clipocind. Liniște. Morții presărați pe vale vor fi părănd oameni vii adormiți. Oamenii vii, frânți de trudă, dorm ca morții.

Dela o vreme, Vasile Roban nu mai putu răbda. Il usturau pleoapele de parcă suflase'n șperlă. Se ridică și porni spre una din sentinele. Voia să-i ia locul să stea el de veghe; tot nu-i venea somnul. Lixandru era sentinela. Il întrebă minunându-se:

— Da' ce ai?

— Nu pot dormi — făcu Roban. — Mă arde'n suflet.

Lixandru își scoase pușca de pe umăr, întinzându-i-o:

— Ține arma mea... — Și pe urmă, domol, cu glas tainic: — Pe mine tot așa mă'ncearcă din suflet. Da' nu știu cum să fac.

Roban își petrecu brațul prin cureaua puștii, săltând din umăr să și-o așeze mai bine. Întrebă:

— Ce să faci?

Lixandru se uită la dânsul, nehotărît. Se vede bine că luptă cu el însuși, neștiind dacă-i mai bine să tacă ori să vorbească. Rosti cu greutate

— Să pun capăt războiului... Dacăș fi la infanterie, ar fi mai ușor

Roban pricepu. Spuse :

— Măi Lixandre, da' nu-i păcat să te calicești singur?

— Mai bine schilod, decât să mă răpuie o schijă, — făcu Lixandru îndărjit. — Că nici nu mai pot îndura iadul din baterie, pricepi? Văd că Țarlungă rabdă și mai multe decât mine. Se vede... unde-i mai bătrân... sau poate s'a deprins așa. Da' eu... dacă nu izbutesc să pun capăt războiului... îmi fac o seamă.

Vasile Roban stătu o vreme cu fruntea plecată sub strălucirea albă a baionetei care-i creștea trufașă din umăr. După aceea murmură :

— Cred, nu mai poți îndura... dar este și altă cale... să scapi.

— Nu-i. M'am gândit la toate — spuse Lixandru.

— Ba este... Dă-te prins. Aud că nu-i omoară bolșevicii pe prizonieri. Ne-au spus numai așa ofițerii... ca să nu-i lăsăm singuri.

— Dacă nu-s infanterist... — suspină Lixandru, nemângâiat. — Aici, la noi, stai cu juvăul de gât toată ziua și cu sergentul după cap. La infanterie-s mai slobozi... mai aproape de ruși...

Vasile Roban vorbi încet, cântărindu-și cuvintele :

— E greu... N'ai cum mișca... Dar de schilodit, să nu te schilodești singur, Lixandre... Chiar de-i scăpa, să zicem, de judecată... mâna sau piciorul tot nu le pui la loc. Mai așteaptă...

Lixandru rămase o vreme pe gânduri. După aceea se urni :

— Mă duc... Poate că ai dreptate.

Și plecă spre șanț să se culce. Pășea rar cu picioarele lui lungi, de cocostărc. Inșă, cum mergea aplecat, adus de umeri, nu mai părea înalt.

Vasile Roban începu a se plimba, tulburat. Taina lui Lixandru îi zbătuse'n piept niște simțiri vechi, pe care le crezuse uitate. Alte gânduri se trezeau acum, bătând din aripi, ca stolurile de păsări călătorești luându-și sborul. Era la dânsii în atelier, la turnătorie, unul, Gheorghe Mălinescu. Un om cu niște ochi care te frigeau ca jarul din cuptorul deschis. Pe-atunci Vasile era în al treilea sau al patrulea an de ucenicie. Trecuseră mai bine de doi ani dela grevele din 33... Pe câți nu-i arestase atunci poliția... Cei mai mulți nu s'au mai întors niciodată la lucru. Taică-su îi hotărîse să nu se miște din casă toată luna sau și mai mult, cât o fi să fie grevă. Il ținea lângă dânsul, să n'o zbughească. De multe ori îl puneă să meargă înaintea lui și împreună se duceau spre seară în casa de alături, la Calistrat Lapteș. Maistrul se burzuluia totdeauna când venea vorba despre frământările muncitorești din Capitală. Valurile acestor frământări noi și mai mari ca de obicei — după câte se părea — se întindeau cuprinzând toată țara și ajungeau până și în atelierul de turnătorie din orașul acela de provincie.

Sfătuiau îndelung Calistrat Lapteș și moș Roban. Despre grevă și muncitori, despre comuniști... Iși povesteau unul altuia cum a curs sânge cu nemiluia la Grivița, în București. Moș Roban clătina din cap, îndurerat. Calistrat Lapteș bătea cu degetul în ziar, supărându-se :

— Dece vor să facă revoluție? A tras armata în muncitori... Păcat! Dar de ce se țin și ei de comuniști?... Ce caută comuniștii la noi? Se face el și singur socialismul, fără comuniști... pe îndelete... Bolșevicii să stea la ei, în Rusia.

Moș Roban oftând își apleca asupra ziarului fruntea brăzdată :

— Prea multă moarte... prea multă urgie...

— Și cine-i de vină ? — îi cerea socoteală maistrul Lapteș. — Bolșevicii... Nu zic că-i ușoară viața noastră. Sânt nedreptăți mari, sărăcie... loție... Dar trebuiau să procedeze pe cale legală. Dece avem legi? Ca să le respectăm.

Iar moș Roban, privind pozele întunecoase din ziar:

— Câtă risipă de vieți... Oameni cu neveste, cu copii...

Atunci a auzit întâia oară Vasile Roban că, în Rusia, bolșevicii înfometează poporul, ucid fără nici o socoteală, sparg bisericile, pun oameni nevinovați la zid. Se cutremurase de spaimă. Ii înghețau ochii jucăuși, țintind tabloul cumplit care i se înfățișa în minte când îl asculta pe Calistrat Lapteș citind câte mai scriau în gazete. Vedeă niște căpcăuni, cu șpangi de fier în fiecare mână, năpustindu-se asupra lumii, strivind-o de garduri și hohotind cu gura largă până la urechi, spartă și neagră ca intrarea într'o pivniță. Iar când se'ntâmpla, cine știe cum, să-i audă pe unii muncitori șoptind, feriți prin colțuri, între ei și vorbind cu dragoste despre bolșevici ori despre comuniști (numiri deosebite pe care el adeseori le încurca, pe-atunci) își făcea socoteală că de l-or afla maistrul sau taică-su ascultând asemenea vorbe oprite, va și căpăta vreo două iuți peste cap. Și-și vedea de drum.

După ce s'a potolit greva, s'a întors la lucru împreună cu tată-su. Calistrat Lapteș se învârtea din nou grăbit printre muncitori, împărțind comenzi partidelor, dojenindu-l pe unul pentru o piesă neizbutită, amenințându-l pe altul cu o amendă zdravănă. Față de moș Roban se purta totuși mai cu milă că, de! îl avea de vecin și chiriaș.

Gheorghe Mălinescu sosise pela sfârșitul lui 936, mutat din alte părți. Era un om tânăr, înalt, negricios. Când vorbea cu cineva nu-și mai urnea ochii din ochii lui. Chiar și cu maistrul lui, cu Gurău, la fel era : când îi spunea maistrul ceva, Mălinescu tot țintă cu privirea pe fața lui stătea. Cazangiu. Vasile Roban îl întâlnea rar. Ii hotărâseră și tată-su și Calistrat Lapteș să nu care cumva să-l prindă că „s'a înhăitat cu comuniștii”. Se mai șoptea și despre alții, prin ateliere, că ar fi fiind comuniști. Când venea vorba despre ei, oamenii trăgeau cu coada ochiului împrejur, înspăimântați, și-și scădeau glasurile. Parcă plutea înspre ei atunci un duh de amenințări, neștiut, care voia să-i soarbă cu tot, cu comuniștii. S'a'ntâlnit Vasile cu Mălinescu o singură dată, când nici nu se aștepta.

Nea Chircu dela vagonaj își mărita fata. O dădea după Gândac Alecu. Moș Roban, naș. Era într'o Duminică, de ziua lui Alecu, în 1936. Alecu râdea : „Am pus nunta de sfântu' Alexandru, măi, înadins. Economie. Să nu mai cheltuiesc și eu anul ăsta”.

Chircu stătea pe-o ulicioară noroioasă, de partea cealaltă a atelierelor. Pe mireasă o știa Vasile doar din vedere. Pe Alecu îl cunoștea bine, că era tot turnător, ieșiseră lucrători proaspeți odată. „Calfe”, cum li se zicea, jumătate în glumă, jumătate serios. Găsise Alecu niște haine negre cu împrumut, nu știu de unde. Când l-a văzut așa de gătit, împopoțonat și cu floare albă la cheutoare, pieptănat lins cu cărare, s'a pornit pe-un răs Roban de-i dădeau lacrimile. Alecu s'a cam supărat, dar s'a ținut să nu arate, fiindcă era ziua lui, ba și nuntă pe deasupra.

Stăteau seara la ospăț, în camera dinspre uliță. Ajutată de vecine, soția lui Chircu aducea la masă oalele cu sarmale, pe care din depărtări mireazma de varză ca o goarnă le vestea nărilor. Vinul păruse cam acru

la început, acum nu se mai cunoștea. Veselia îmbujora toate fețele, scotea stropi de nădușeală pe frunte, lega și încurca limbile.

Când l-a văzut printre musafiri pe Mălinescu, vorbind tihnit într'un cerc de oameni mai în vârstă ca dânsul, Vasile Roban a uitat să mai necăjească fata cu care=și găsisse de hârjoană. S'a strecurat până în colțul „comunistului”, să tragă cu urechea. N'a aflat mare lucru. Se plângea un cazangiu — altul decât Mălinescu — de hoțiile lui Gurău. Altcineva arăta cât de mult s'au scumpit iarăși toate. A intrat în vorbă cu Chircu, amintind ce amenzi strașnice și nedrepte s'au trântit mai peste tot de câteva luni. Mălinescu mai mult tăcea, din timp în timp azvârlea câte-o întrebare, pironindu-și ochii după obiceiul lui drept în ochii celui întrebat. Într'un rând și-a întors fața spre Vasile, zărindu-l cum s'a așezat binișor pe o bancă, nu departe de el. L-a privit într'un fel ciudat, parcă mâhnit, parcă muștrător, apoi l-a întrebat pe Chircu, tare :

— Băiatul lui moș Roban, nu ?

— Da. El e — a răspuns Chircu.

Mălinescu a zâmbit cam silnic. Apoi i-a spus lui Vasile, ușor, în treacăt, parcă puțin cam întristat, dar înțepându-l cu ochii :

— Îți place s'ascuți? — și n'asteptă răspuns. Și-a îndreptat iar obrazul spre cel ce vorbea de valul de scumpete. Vasile se foia stingherit pe bancă. Pricepuse că ar fi fost mai nimerit să plece, să se amestece cu tineretul. Crezuse că de asta l-a întrebat Mălinescu ceea ce l-a întrebat. Chiar voia să se ridice, când a apărut și moș Roban, vărîndu-se între cei din jurul cazangiiilor. Se cam chercelise moș Roban. Ii atârnavă umede tufele de muștați cărunte și-i lucea chelia, roșie, ca un fund de tingire, frecat cu lustru. A venit clătinându-se, cu paharul în mână, stropind ici colo vinul, după cum i-o luau razna și picioarele :

— Chi... Chircule — făcea moș Roban chicotind — maaai lăsați politica. Aăasta-i... comunist... Băiat bun da... comunist...

Și a întins mână să-l ia de gât pe Mălinescu, să-l îmbrățișeze. Ceilalți râdeau. Mălinescu nu s'a ferit, dar l-a cuprins pe bătrân de mijloc și l-a așezat pe bancă, scoțându-i paharul din mână :

— Stai ici, moș Roban. Să nu te'mbrânceană ceva, din grabă.

Moș Roban s'a rățoit :

— Pe mineee? Să mă'mbrânceană? Păi, nu mă cunoști... Eu...

Incetul cu incetul, ceilalți au reluat discuția. Moș Roban asculta doar pe jumătate, întrerupea fără rost, și sorbea într'una din pahar.

Nici nu și-ar mai fi amintit poate Vasile de întâmplarea aceasta, dacă nu s'ar fi petrecut atunci un fapt deosebit. Cineva 'a pomenit cine știe cum de Spania. Trecuse numai o lună de când Franco își pornise rebeliunea împotriva republicii democratice. Vasile a observat că Mălinescu, deși tăcea mereu, își mușcase ușor buza. Chircu a spus :

— Habar n'aveam că-i război în Spania. Uite-așa, la un pahar, mai afli câte una, alta.

— E groasă rău acolo — a stăruit cel ce adusese întâi vorba. Abia acum băgă de seamă Roban că era tot cazangiuul care dăduse pe față mai înainte câteva dintre ultimele hoții ale maistrului Gurău. Vorbind, cazangiuul își tot alunga privirea dela Mălinescu la ceilalți, iar Mălinescu se uita la

dânsul, neclintit. — E groasă rău... Ucid democrația. Franco ăsta e un fel de Hitler al spaniolilor.

Moș Roban sughiță :

— Este! Hitler... jos cu el!

Mălinescu se învioră pe neașteptate. Vorbi purtându-și ochii dela unul la celălalt, la toți din jurul lui :

— Frate, izbesc fasciștii pretutindeni în democrați... Pun la cale războiul. Uite, în Spania... Nu-i republică socialistă, să zici că... Ii era numai ceva mai îndemână muncitorului, răsuflau oamenii mai ușurați... Incepeau să se respecte drepturile populare. Au și sărit fasciștii... Vă dați seama, frate, ce'nseamnă asta ?

Moș Roban sughiță din nou :

— Hitler, nu... Jos! Da' Spania... ce mai ala-bala... Spania nu-i Hitler... Altă mâncare de pește-i acolo... știm noi...

— Tot un fascist e și Franco — se împotrivi celălalt cazangiu.

— Nici Hitler nu-i *facist* — rosti cu încăpățănare moș Roban — Știm noi... Voi sântei comuniști, zăpăciți lumea... *Facism*, la Italia... Am discutat eu cu maistrul... Hitler e mai rău decât faciștii, dă-l la dracu'... Jos cu el!... Da' la Italia, nu-i așa rău...

Mălinescu îi făcu un semn ușor din cap cazangiuului. Acela încercă să schimbe vorba. Chircu se scărpină în ceafă, mormăind :

— Multe mai sânt... Și încurcate, bre, omule, că nu le mai dai de capăt.

Deodată Mălinescu păru că și-a amintit de Vasile Roban. Nu-l privi decât într'un singur rând, scurt, apoi, încrețindu-și fruntea, se întoarse spre moș Roban, care chicotea cu paharul la gură. Discuția lunecase din nou asupra unor mărunțișuri obișnuite, zilnice. Mălinescu se aplecă asupra lui moș Roban, luându-l de braț :

— Moșule, al dumitale-i feciorul ăsta, da ?

Turnătorul se'ntoarse mirat. Iși supse mustățile și rosti cu limba greoaie, vădit mulțumit, totuși, că se interesează celălalt de el :

— Al meu... Ce, nu-l cunoști ? Vasile... Am mai avut trei, înaintea lui, da'... s'au dus. Adică unu era fată... Dela ăsta'ncoace îmi trăiesc... și Mitu și Constanța... Cam bolnavi ăia mici, da' trăiesc...

— Câți ani ai, moș Roban ? — întrebă de data aceasta cu multă milă în glas Mălinescu. Iar moșul se înveseli, se mândri poznaș :

— Juma'. Juma' de veac. Uite-acuș, acuș o bat... juma'tea... să vezi ce chef... când o fi... peste vreo trei ani... Te chem și pe 'mneata...

Izbucniră toți în răs, cu hohote prelungite. Moș Roban, încântat că-i izbutise și de astădată gluma lui cea veche, se uita victorios la cei din jur, zâmbind larg de i se mișcau mustățile pe obraz. Mălinescu răsese și el, dar numaidecât apoi păru că s'a'ntristat. Oamenii, începând a se ameți, se plesneau de plăcere cu palmele peste genunchi, îl zguduiau de umăr pe moș Roban, hohoteau nemăsurat. Mălinescu îi șopti pe neașteptate lui Vasile :

— Ai auzit până acum vreodată ce-i în Spania ?

— Ți, — făcu Vasile, mirat. Șoapta lui Mălinescu era fierbinte, uscată :

— Acolo luptă poporul pentru pace și libertate. Dacă te-o întreba

măine cineva ce-a mai spus Mălinescu în seara asta... am văzut că te interesează... așa să-i spui, de te-o'ntreba, auzi ?

Era atât de aspră privirea lui Mălinescu, încât Vasile se zăpăci, roși, se bâlbâi :

— Domnule Mălinescu... dar ce vă'nchipuiți ?

Mălinescu rosti tăios :

— Nu-mă închipui nimic. Ar fi bine să mă'nșel... — Și deodată, îmblânzindu-și glasul, făcu iar cu aceeaș milă cu care-i vorbise și bătrânului Roban :

— Poate chiar mă'nșel, cine mai știe... Dar ține minte una... că ești tânăr, și ai nevoie : dacă Franco ar ieși biruitor în Spania, asta ar însemna începutul altui război mondial. Pricepi ?

— Nu, — răspunse Vasile, zăpăcit și rușinat de tot.

— Ar trebui să poți pricepe — zise parcă supărat Mălinescu și, ridicându-se de pe bancă, se îndepărtă. În seara aceea nu l-a mai văzut Vasile. Pesemne plecase. Peste câteva săptămâni a aflat întâmplător că plecase și din atelier. Nimeni nu știa unde.

Nici mai pe urmă n'a știut lămurit Vasile ce se petrece în Spania. Nu-i ardea de politică, tată-su îl supraveghea cu strășnicie. Era șef de partidă bătrânul, îl luase să lucreze la dânsul.

Cum au trecut anii... N'a stat Vasile cu tot dinadinsul să-și amintească întâmplarea aceasta decât târziu, când era la armată. Avea vreo opt luni de când sosise'n regiment, recrut. Incepuse războiul lui Hitler, cutropirea Poloniei. Și nu pricepea Vasile un lucru : ce legătură poate fi între Spania și Polonia ? Ce tâlc să fi avut vorba aceea a lui Mălinescu ?

Dar războiul mondial, uite-l. S'a întins ca focul în pădure. Acum au sărit și asupra sovieticilor... *Au sărit ?* Cine au sărit ? — se'ntreabă Vasile, frământat de nedumeriri. Franco, nu... La noi în țară pe vremea când s'a ridicat Franco, nu era Antonescu... Nimeni n'auzise de el. Dar Hitler era ș'a-tunci ș'acum. Fasciștii... Ci-că numai în Italia e fascism. Dar uite-i, toți stau într'un mănunchi, toți cei cărora le trebuie războiul. De-o parte ei. De cealaltă, popoarele, cu muncitorii și comuniștii în frunte : împotriva războiului. Cum de nu pricep oamenii din timp toate acestea ?...

...Se subția cerneala nopții. Nu era încă dimineată, dar în văzduh se simțea apropierea zilei ca o suflare proaspătă. Un ostaș cu arma în spate veni poticnindu-se și căscând spre Roban :

— Care ești în locul lui Lixandru ? 'Mneata ? Hai, că ți s'a isprăvit schimbul, don' caporal...

Vasile Roban coborî în șanț și-și căută un loc mai ferit unde să se poată cuibări. Trupurile oamenilor adormiți zăceau nemișcate, dar fiecare trup răsufla, în fiecare bătea inima... atâtea inimi de jur împrejur... Dimineața neivită încă destrăma mereu întunericul, răbindu-l.

3

După ora 5, a'nceput să zbârnăie telefonul. Locotenentul și-a scos numai capul din adăpostul lui săpat adânc în pământ :

— La posturi !

Soldații au sărit la tunuri, înlăturând camuflajul, pregătind proiectilele. Dar comanda de tragere nu mai venea. În vale, dincolo de dâmb, se'nte-

țiseră împușcăturile. Câte-o mitralieră păcănea un timp, găurind auzul ca acul unei mașini de cusut. În răstimpuri, bufnituri înfundate.

— l'auzi, brandurile ia — rosti un soldat.

Nimeni nu-i răspunse.

Alte bufnituri mai puternice răsunară de undeva, din față. Trecură pe deasupra bateriei șuerături ascuțite, plângătoare și se pierdură numaidecât, îndepărtându-se. Pe dealurile din preajmă, luciră din pământ lumini ca'n cremene când scaperi și se înălțară fumuri negre, rotunde. Trăsnetul exploziei obuzelor se auzea, abia când fumul, crescând, începeau să semene cu niște ciuperci uriașe de funingine. Căzură proiectile și mai aproape de baterie, zguduind pământul. Artileriștii se uitau unii la ceilalți, galbeni la față, ca totdeauna când se apropia de ei bombardamentul.

S'a rupt firul telefonic în câteva rânduri. Locotenentul aștepta înfrigurat, nerăbdător, până când izbutu telefonistii dela observator să descopere ruptura și să lege cablul. Căpitanul Văcăreanu își ținea în curent subalternul cu ceea ce petrecea pe câmpul de luptă :

— Domnule, dacă mai contraatacă bolșevicii odată, o să trebuiască să luăm măsuri... Cum ? Da măsuri, adică... s'o luăm din loc. Dar nu cred să fie nevoie. I-a ținut infanteria în vale pe ruși... Sigur, i-a ținut. Avem destulă infanterie aici. Rușii sânt puțini... dar au un curaj, domnule, fenomenal. Vin în picioare la atac... Nu, n'am primit ordin să tragem. Stați pregătiți. Așteptați... A, uite ce-i, domnule. S'a rupt firul de cinci ori până acum. Mi-a omorât doi telefoniști... cel puțin așa cred, fiindcă nu s'au mai întors... și pe ceilalți doi... Cum ? Cine-s dispăruți ? N'are importanță, vedem noi pe urmă... Ceilalți doi sânt răniți... Nu, nu-i nici o primejdie la observator, ne apără infanteria. Inșă pe câmp, când se repară firul... sigur, foarte expuși. Dacă se mai rupe odată, trimiți un om din baterie pe cablu. Știi pe cine ?... Așa, da. Pe ăla. Bun, ne-am înțeles. De când îmi stă el mie'n gât... bolșevicu ..

Firul s'a rupt și a șasea oară. Vasile Roban s'a pomenit că-l cheamă sublocotenentul acela mai în vârstă, comandantul lui de secție :

— Te duci, Robane, pe cablu, să-l repari. Cum ți-o fi norocul.

Sublocotenentul stătea în șanțul lui din spatele tunurilor, rezemat de peretele de pământ. Fuma. Într'o mână țigara și un creion, în cealaltă carnetelul pe care înșcria comenzile. I se zbârcise și mai tare fața. Căpătase o culoare cenușie, de parcă-l bătuse praful. Oftă :

— Să știi că n'a fost ideia mea. Da' dacă așa-i ordinul...

Caporalul nu răspunse nimic. Se duse să-și ia arma din șanțul de lângă tun. În momentul acela, spinteca iarăși văzduhul unul dintre fluerale care se tot auzeau trecând din timp în timp pe deasupra bateriei, spre dealurile mărunte din jur pe unde se aflau și alte unități de artilerie. Flueratul crescua mai amenințător ca oricând.

— Păzea ! — strigă nu știu cine.

Proiectilul se sparse în apropiere, vuind înalt, asurzitor. Peste căștile celor prăbușiți în șanțuri plouară zuruind pietricelele ridicate'n slăvi de explozie. Câteva clipe mai târziu, străbătea prin baterie un bâzâit greoi, apăsător.

— Schija... — bolborosi Lixandru Amărieuței, scuișând înciudat țărâna care-i intrase'n gură. Se ridicară toți din șanțuri și adăposturi, fără să se mai gândească la nimic. Mai deoparte se risipea fumul exploziei, leneș.

— N'ai mai plecat, Robane ? — întreabă mânios, strigând tare, Udrea.
— Ce mai stai ? Ordinul lui don' s'lo'nent. Execută.

Vasile nu văzu rânjetul lui Udrea, nici ochii înspăimântați ai lui Țărălună. Porni încet, aplecat, gata să se trântască la pământ, cum va auzi șuerul obuzului. Iși amintea glasul lui Costache : „Soldatul izăcută”. Pe câmp nu găsești orcând găuri în care să te adăpostești. Ce are-aface : soldatul izăcută...

După ce-a trecut culmea, a trebuit să meargă de-a bușilea. I se părea că aude lângă tâmpile piuitul gloanțelor. Poate că numai cât îi țiuiau urechile. Dar mitralierele se auzeau din ce în ce mai limpede, clămpănind. Se vedeau destul de aproape cuibarele de fum ale proiectilelor de brand care explodau cu trosnet uscat, scurt. Vasile nu-și putea alege drumul pe unde ar fi fost mai adăpostit. Era nevoie să meargă pe fir, să caute ruptura.

A găsit-o.

Se liniștise de tot pe drum. Se deprinsese și cu împușcăturile și cu exploziile. Parcă n'aveau nici o legătură cu el însuș. Trecea printre ele ferindu-se mereu cu băgare de seamă așa cum trecea și prin atelier, într'o zi de turnat, fără să atingă formele din care se holba la el câte un ochi roșu sau mai vânăt de fontă topită. Doar că-i era și mai cald decât la turnat.

Stătea acum gată să alătore capetele firului și să lege. Le dădu drumul în țărână, dintr'o dată. Ii săgetase mintea o întrebare ivită, i se părea lui, din senin : Pentru ce ? Cine are nevoie ca el, caporalul Roban Vasile, el, muncitorul Vasile Roban, să repare telefonul bateriei, cu riscul vieții lui ? Dece să-l repare ? Ca să poată nimeri cu obuzele Paul Văcăreanu în sovietici, în pâlcurile acelea de oameni curajoși, care vin în picioare la atac, apărându-și orașul lor, poporul lor... patria lor ? Și dacă bateria nu va putea executa comanda căpitanului, ce-are să fie ? Cui păgubește asta ?

Rămase așa câțva timp, uitându-se încurcat la firul care zăcea rupt ca un șarpe tăiat. Las' să zacă... De-atâtea ori s'a'ntâmplat că, în timp ce un telefonist se zvârcolea în agonie lângă firul pe care abia-l legase, în altă parte pe cablu o schijă să-l fi rupt încă de mai înainte. Când se puteau prevedea asemenea întâmplări, pe timpul unor bombardamente mai puternice, cei mai șmecheri sau mai fricoși dintre telefoniști nici nu se mai osteneau să caute ruptura. Se adăposteau undeva și se întorceau liniștiți. Plecau din nou alții sau, mai târziu tot ei. Cineva, până la urmă, firește că totuși izbutea să lege firul peste tot unde fusese rupt.

— La ce bun ? — murmură Vasile. Și porni îndărăt. Venindu-i chef să fumeze, sări într'o groapă, își răsuci atent țigara, aprinse, trase fum adânc de parcă respira. Nu se urni din groapă nici după ce-și termină țigara. Privea. Pe vale nu se vedea nimic, în afară de explozii. Dar soldații se mișcau și mureau acolo, înfrâțiți cu țărâna. Așa luptă infanteriștii trei sferturi din timpul lor : în găuri, ca țistarii.

Intr'un târziu, văzu mergând pe fir de-abușilea un om. Iși ascuți privirea și văzu. Costache Țărălună venea ! Și pe dânsul l-a trimis vasăzică Udrea. Costache înainta ținând firul în mână. Uneori se prăbușea, înspăimântat de o bufnitură mai violentă. Roban, când îl socoti c'a ajuns destul de aproape de groapa lui, îl strigă. Țărălună se înveseli mai întâi zărindu-l, apoi zise spriat :

— Vasile, te suduie don' lo'nent de mama focului. Zice c'ai tras chiulul.

— S'o fi rupt firul și'n altă parte — făcu Roban, nepăsător.

— Nu s'a rupt, c'a întreat la telefon pe cei de la a cincea, lângă noi. La ei nu s'a mai rupt... Nu vezi? Bat brandurile încolo...

— Așa... — făcu din nou Roban, la fel de nepăsător. Apoi: — Săi în groapă ici, lângă mine, ce stai afară? Lasă dracului telefonul. Hai să-ți spun ceva.

Costache însă zise:

— Intâi să repar... să gălesc ruptura...

Și plecă mai departe, repede, aproape fără să se aplece.

În timp ce Costache, descoperind pe semne locul unde era tăiat firul, mocoșea acolo, ghemuit, Vasile Roban văzu c'au început să se miște umbre pe vale. Iarăși toca o mitralieră dela noi, înebunită. „Atacă rușii” gândi Roban.

Nu avu când privi mai mult. Proectilele de brand începură a cădea în preajma gropii lui, nu departe. I se păru că'n vale se ȧes umbrele mai iute, săltând. Costache Ȧărălungă se ridicase și venea fugind încoace. Deodată-l văzu prăbușindu-se. Il așteptă să se ridice iar. Nu se mai ridica. Zăcea pe-o coastă, se răsucea. Vasile Roban își zvârli arma în groapă, zvârli apoi și centura cu lopată și cu baionetă cu tot. O porni alergând spre Ȧărălungă.

Nu era prea departe. Costache, pe-o rână, își privea uimit piciorul drept năclăit de sânge. Iși ducea mâna spre genunchi, pesemne cu gând să-și cate rana, apoi și-o trăgea înapoi, uitându-se cum s'a înroșit. Vasile îl apucă de subțiori, îl târî, căzu cu el în groapă.

— Te doare, Costache?

— Mă ustură, — spuse Costache, alb de tot la față.

Il tăiase o schijă de brand deasupra genunchiului.

— Am să rămân șchiop... în cârji... — gemu el.

— Dacă nu ȧi-a fărmat osul, nu rămâi șchiop — răspunse Roban și-i tăia cu baioneta pantalonul pe pulpă. N'aveau pansament la dânșii. Trusele individuale se păstrau la trenul de luptă, într'o ladă. „Servanȧii n'au nevoie de ele”, hotărîse Văcăreanu.

Cămășile. Și le rupseră amândoi la poale. Roban înfășură strâns piciorul rănitului. Tot năboia sângele prin cărpe, dar cel puțin nu mai curgea gărlă. Costache, întins pe spate în fundul gropii, gemea stîns.

Auzind urale, Roban se iȧi din groapă. Acuma se deslușea bătălia. Fugeau infanteriștii. Sovieticii, năvălind din mai multe părȧi de pe povârnișurile dinspre sud, alergau în șiruri strânse, pe când fugarii din faȧa lor se risipeau din ce în ce mai mult. Focurile de armă se îndesiseră de nu le mai deosebeai unul de celălalt.

Și deodată izbucniră niște călăreȧi dintr'o pădure. Alȧii, din altă pădure. Veneau în galopul cailor, fluturându-și în mâini săbiile. Dădeau buzna peste cei din urmă fugari care se mai zăreau împrăștiȧi ici colo. Sclipeau săbiile în soare ca fulgerele.

— Costache, — strigă Roban — i-au alungat. Vin!

— Cine? — întrebă Ȧărălungă, cu ochii închiși de durere.

— Rușii! Vin sovieticii, măi... Au să ne găsească.

— Ne omoară, — icni rănitul.

— Poate ne-or și omori, — șopti Roban pentru el însuși. — Las' să ne omoare dacă-i pe-aceea... — dar cu glas tare, zise anume ca să-l audă Costache : — Eu zic că ne lasă cu viață, de ne-om preda... Numai să ridi-
căm mâinile.

Mereu cu ochii închiși, Țărălungă își și înălță mâna, apoi îi dădu drumul în țărână, abătut.

Tunurile trăsneră, zguduind pământul. Se'nălțară trâmbe mari de fum din păduricile de unde ieșiseră călăreții. Pe vale însă nu mai coborau alți călăreți iar cei dintâi nici nu se mai vedeau. Parcă-i înghițise zările. În schimb umbrele care, după socoteala lui Roban, erau infanteriști sovietici, se împrăstiau într'una alergând îndoite și deodată vădîră că au închipuit o jumătate de cerc, abia desenată prin ierburi și prin grâne. O jumătate de cerc care înainta, strâmbându-se din când în când și iarăși făcându-se la loc. Tunurile tot mai avan dădeau de-a azvârlita ca urșii cu cioatele. Câteva explozii se apropiară de cerc. Una din ele căzu chiar pe locul unde furnicau umbrele unor sovietici, care scormoneau pământul vrând pe cât se părea să-și sape măști.

Ce s'a petrecut în clipa aceea în mintea lui Roban, el nu știa lămurit. Destul este că a sărit din groapă, ș'a început să alerge. Înșfăcase din fugă baioneta și ajungând lângă fir, izbi. Izbi de câteva ori până desprinsese firul în două. Apoi alergă îndărăt spre groapă sărind înăuntru. Tunurile trăsneau mai departe, câteva obuze explodară mugind și improșcând țărâna chiar la câteva zeci de metri de adâncitura în care se aflau cei doi.

— Cel puțin știu un lucru — îi spuse Roban lui Țărălungă încă gă-fâind. — I-am luat puterea lui Văcăreanu.

În baterie, după plecarea lui Roban, începuse a crește neliniștea. Se afla dela celelalte baterii că infanteria ține piept din ce în ce mai greu sovieticilor. Și telefonul tăcea. Locotenentul își frângea mâinile, înebunit, neștiind ce se face.

— Udrea, trimite om pe fir.

— Teles. Țărălungă. Șterge-o.

Dar după ce plecă Țărălungă, telefonul tot mut rămase. De la o baterie vecină, un ofițer îi comunică locotenentului :

— Situație gravă. Ne pregătim să dăm îndărăt. Am și chemat atelajele. Voi ce faceți ? Sânteți mai înaintați ca noi, băgați de seamă.

Locotenentul își mușcă degetele, strigă până ce răguși, ordonă să plece un al treilea om pe fir. Dar înainte s'o pornească și acesta, bâzâi telefonul. Locotenentul se repezi la aparat, îmbrâncindu-l pe caporalul telefonist :

— Don' căpitan... ce facem ? A cincea pleacă.

— Nu te grăbi, domnule — se auzi glasul enervat al lui Văcăreanu.

— Ai răbdare... Să vedem mai întâi ce iese. L-ai trimis pe ăla... Roban? Da? Văd că a dres firul tot unul de-al meu, rănit... da' poate merge. Ai mai trimis doi ? Cum ? Unu ? Ei și ?... Dă-i dracului, nu-i vorba de ei acum. La compania lui Popescu e cam albastru. La noi? Nu. Stăm pe loc... Ai pregătit tragerea O₂ ? Bun. Așteaptă.. Îți spun peste câteva clipe. Comanzi „foc” la ordinul meu. Așteaptă... Mă tem să nu dăm în cap tot la ai noștri. Se retrag... Mi se pare că trebuie să scurtez. Da... Ascultă : deriva aceeaș : distanța...

A muțit telefonul. Locotenentul strigă cu desnădejde în receptor,

strigă și caporalul când obosi locotenentul. Nimic. Iarăși devenise telefonul un obiect fără folos. Udrea nu mai aștepta nici un ordin. Răcni către soldatul care-și făcuse cruce mai înainte că a scăpat de pacostea să plece pe fir :

— Marș ! N'auzi că nu mai vorbește don lo'nent ? Galop pe fir.

Omul privi în jur cu ochii injectați. Impușcăturile dincolo de dâmb se iuțiseră și parcă se tot apropiiau. Locotenentul urla acum în aparat :

— A cincea ! A cincea ! A cincea...

— Un' să mă mai duc, don' sergent ? — se rugă scuturat de fiori soldatul, fără să se miște din groapă. Dar Udrea, spre mirarea tuturor, nu-i răspunse. Nu răcni, nu sudui. Se ridică ușurel din șanț și, trecând pe lângă locotenent, îi aruncă :

— Mă duc s'aduc atelajele, don' lo'nent.

— Du-te, Udrea, du-te, — spuse locotenentul cu glasul frânt, pe când cei doi sublocotenenți, — unul, un copil aproape, celălalt, aproape bătrân — stăteau unul în fața celui alt, privind-se prostiți.

Atelajele n'au mai sosit. Udrea s'a tot dus. Undeva, într'o coastă, răsări ca limba unei flăcări, un pâlc de călăreți, în galop.

— Cavaleria ! — țipă Iliescu, sublocotenentul cel tânăr

— Pregătiți foc de mitralie... — izbuti să mai ordone locotenentul, îngrozit, și-și acoperi fața cu palmele.

Câțiva soldați, întorcând tunurile greoaie pe platformele lor de lemn, plângeau. Iliescu țipa mereu, ieșit din minți. Iar sublocotenentul cel mai în vârstă, cu fața lui zbârcită și cenușie, se trânti în iarbă, fără să-i pese de cei din jur ; scoțând din buzunar niște fotografii, le sărută pe rând, cu ochii în lacrimi.

Locotenentul ordonă să se tragă prima mitralie. Căzură câțiva călăreți. Ceilalți se năpustiră în baterie cu săbiile zvârcolite'n aer ca un foc alb.

...Din groapa lor, Vasile Roban și Costache Țarălungă deslușiră din ce în ce mai limpede un uruit de copite, venind asupra lor. Roban se iți pe după o tufă care creștea chiar la marginea gropii.

— Drept încoace vin, măi Costache.

Privi apoi groapa. Era destul de adâncă și nu prea lată „Va fi fost un amplasament de brand aici”, își spuse Roban nu tocmai sigur că-i așa. Oricum însă, era o groapă bună. Așeză armele deoparte și se chirci lângă Țarălungă :

— Te arde rău ?

— Parcă m'a mai lăsat — minți. Costache și-și deschise ochii tuleri. De durere, i se albiseră buzele. Își scoase casca. În țărână, capul lui mare se legăna încet, urmărind parcă zvâcnelile din rană. Un cap mare, cu părul zbârlit și lipit de sudoare pe frunte, pe tâmpile, un cap cu fața pârlită de vânturi și soare. Dar ochii, închiși pe jumătate, parcă mărturiseau și alte simțiri, mai vechi, și totuși răbufnind acum ca și suferința : nădejdi strivite, păreri de rău...

Atunci trecură pe deasupra călăreții în goană. Tăcând, unul lângă celălalt, Roban și Țarălungă nu zăreau decât fulgerarea burților cailor, cu copitele strânse sub ele. Când burți albe, când burți negre. Și apoi cerul senin. Uruitul se îndepărtă.

— Au să nimerescă peste baterie, — îi dădu în gând lui Costache

și, spunând tare ceeace-i trecuse prin minte, își ținti ochii spre caporal, uluit.

— Ș'are să tragă cu tunurile'n ei — rosti Roban, încruntat.

Costache avu îndată prilej să se minuneze de știința caporalului. Au răsunat peste o clipă, aproape de tot, niște explozii. Vor fi fost cele comandate de căpitanul Văcăreanu sau altele, în vălmășagul luptei nu se mai putea înțelege.

După trecere de vreun ceas, domnea liniște deplină de jur împrejur. Nu se mai vedea țipenie pe câmp. Depărtate, niște tunuri într'un timp mărâiră gros ca zăvozii. Soarele pornise a se rostogoli din vârful cerului spre apus.

— Nu ți-i foame, Costache? — întrebă Roban simțind ca un pumn apăsător sub coaste.

Costache nu răspunse, dar încercă să se scoale în coate. Abia îndrăznea să-și miște șoldul drept, de frică să nu stârnească durerea. Dede-subtul genunchiului îi atârna fleandura pantalonului rupt. Cârpele înroșite nu mai musteau de sânge; se închegase sângele.

— Știi Vasile, — zise Țărălungă cu glas slab — mi-i mai bine acū. Tot mă doare, da' nu-mi mai este atât de greu la inimă... Că m'am gândit la Tinka mea. Se cheamă că de-acū... 'om muri, n'om muri, vedem noi ce s'o alege... da' mai multe păcate peste cele câte le-am făcut până azi, n'om adăuga. Eu așa socot. Și mi-i mai ușor.

— Când s'or ivi rușii, măi Costache — răspunse Roban — noi ridicăm brațele în sus... ne predăm... Tu ai să poți?

Costache Țărălungă surâse mulțumit și făcu semn din cap că da. Inșă după câteva clipe îi trecu o lucire de spaimă prin ochi. Bolborosi:

— Dar dacă... dacă...

— Nu te teme — îl încredință Roban. — Mie mi-au spus niște oameni din infanterie... Ei știu mai multe. Bolșevicii îs oameni buni, iertători cu cei necăjiți... Nu omoară fără pricină. S'au mai predat și alții, am aflat eu... I-au luat prizonieri și nu le-au făcut nimic, dacă s'au dat prinși.

— D'apoi nu de asta mi-i frică, — se zbătu Țărălungă, fără să mai ție seamă de piciorul lui sfâșiat. — Nu de asta...

— Păi, de ce alt să-ți mai fie frică acū? — se cam inciudă Roban. Costache o ținea una:

— De moarte nu mă mai tem... c'am văzut-o cu ochii... Da' dacă ne-or dibui aici ai noștri?... Atunci...

Vasile Roban se'ncruntă și mai tare. I se aprinse obrazul rotund și smead de parcă i-l cioplise colțuros cineva într'o piatră întunecată. Mormăi cu dinții încheștați:

— Nu ne dibuiesc, au fugit... I-au luat la goană sovieticii...

Inșă temerea lui Costache Țărălungă îl împunea și pe dânsul cu cornul ei nevăzut. Tăcu o vreme ascultându-și gândurile. Apoi zise tare, limpede:

— De ne-ar găsi careva de-ai noștri... ș'ar încerca să mă'ntoarcă. te pomenești, cu sila... uite, vezi arma?... Trag în el.

Tăcură amândoi o vreme. Costache închisese iarăși ochii, istovit. Și într'un târziu vorbi încet, ca'n vis:

— Poate mă vindec... Și poate n'oi rămâne nici șchiop.

Se lungise mult umbra tufei de pe marginea gropii, când au prins cu urechea zarvă de glas omenesc. Roban tresări. Privi afară.

— Rușii, Costache. Vin la noi, să ne ia, — făcu el, cu glas înăbușit. Ii era teamă, dar îl năpădise și o bucurie mare. Simțea că-i tremură picioarele, că inima îi rupe coastele. Se înălță, ieșind din groapă cu brațele ridicate.

— Ciort! strigă unul dintre cei din față, oprindu-se. Erau vreo patru, mergeau agale, ca la plimbare, dar cu armele'n mâini și cu ochii în toate părțile. Roban îi aștepta, neclintit.

Când se apropiară, înconjurându-l, îi văzu râzând. Înțelese că glumeau între ei pe seama lui. Dar, după ce-l descoperiră și pe Costache, încetară să glumească. Unul mai tânăr și mai sprinten o porni în fugă peste câmp, fără multă vorbă.

Degeaba se trudi Roban să le arate ce s'a întâmplat cu ei și cum a fost întâmplarea. Nu-l pricepeau. Nu pricepea nici el limba lor. Însă fuma rău împreună, alături, privind când peste câmp, când la Costache. Doi dintre ei se îndepărtară pe urmă, după ce scosese răzătoarele armelor zvârlite în fundul gropii. Al treilea rămase lângă Roban. Clătina mereu dojenitor din cap și spunea ceva pe rusește. Văzând că tot nu se înțelege, răsă, apoi îngenunchie lângă Costache, făcându-i semn lui Vasile să îngenunchie și el. Când desfăcu pansamentul, băgă de seamă înslărușit Roban despre ce-i vorba. Il ajută să panseze rănitul. Rana începu a sângera iarăși tare, însă rusul părea a fi meșter la oprirea sângelui și la înfășurat cu pansamentul. Costache gemea abia putând îndura atingerile. Totuși nu se zbătea, nu cerea să fie lăsat în pace. Într'un rând, Vasile îl auzi șoptind, printre icnete:

— Slavă ție, doamne!

Iar rusul, bandajându-l cu grijă:

— Nicevo, nicevo.

A venit și rusul cel tânăr cu o brancardă de-a spinarea. L-au încărcat pe Țărălungă pe brancardă. Dinainte mergea tânărul, în spate Roban. Și celălalt rus, pășind pe de lături cu arma sub braț, mai zise odată, blând:

— Nicevo, nicevo.

Era un om voinic, bălan, cu ochii așa de albaștri că parcă te tăiai în ei. Câteodată, aruncând vreo vorbă din mers celui tânăr, i se întipărea pe față un soi de veselie blajină, el știa din ce pricini. Se trudea mereu să i-o lămurească și lui Roban, și, înțelegând că nu va izbuti cu vorbe, iar se apucă să-i facă semne. Duse arma la ochi, prefăcându-se că trage, apoi arătă cu degetul, că adică Roban trage în el și după aceea, cu brațele în lături și cu fața foarte nedumerită, întrebă:

— Pocimû ? *)

Costache Țărălungă, de pe brancarda lui, socoti că a înțeles și-i spuse lui Roban:

— Mi se pare că întreabă: de ce-am tras noi într'înșii?

Caporalul înălță din umeri, ușor, să nu-l zmucească pe rănit:

— De! Știu eu... ofițerii...

*) Pentru ce?

— Ah, vot*) — strigă rusul atunci. — Afițerî, Antonescu....

— Antonescu, da, — răspunse Vasile cu năduf. — Și Hitler...

Din față, fără să-și întoarcă fața, sovieticul cel tânăr rosti deodată cu o ură neîarmurită în glas :

— Ghitler... fașisti... procliați...**)

— Auzi ? — tălmăci Costache ceea ce pricepuse. — Procleți, zice... Da' nu noi. *Faciștii*, care-or fi ei aceia...

Așa se pomeniră toți patru că există totuși niște cuvinte cunoscute tuturor și cu ajutorul cărora pot comunica, în ciuda faptului că nu știu deloc unii limba celorlalți. Făcuseră chiar un popas mai lung anume în acest scop. Lui Costache Țărălungă treaba aceasta i se păru dealtfel foarte firească, nici cea mai mică mirare nu-l cuprinse.

Vasile Roban însă își aminti din nou de cazangiuil Mălinescu, apoi de Spania, de bănuiala cu care-l rușinase Mălinescu și apoi de vorba aceea a lui... cu războiul... Se mai adunaseră niște ostași sovietici în jurul lor, la popasul acela. Veni și unul mai mare pesemne, fiindcă-i făceau loc ceilalți. Era îmbrăcat la fel cu ei, numai că purta cizme în loc de moletiere negre, și'n cap, șapcă, în loc de cască. Incolo, tot bluză strânsă pe mijloc cu o centură și pantaloni de culoare cam pestriță. Pe guler însă îi străluceau câteva pătrățele dintr'o piatră roșie. Părea să fie un om tare bun. Râdea cu soldații, se'ntorcea răsând spre prizonieri și spunându-le ceva din care ei nu deslușeau nimica. Se dovedi curând că era mult mai nimerit sistemul descoperit de Costache Țărălungă : o vorbă cunoscută de toți, de pildă *tovarăș*, *român*, sau *rus* sau *bolșevic* și apoi, cu mâna, semnele care se cuveneau. Dintr'un sac de merinde, cineva scoase o pâine și niște zahăr. Vasile Roban tocmai se frământa cum să facă el ca să întrebe și să aștepte pe loc răspuns dacă, în Spania, au biruit într'adevăr fasciștii de s'a aprins iarăși lumea în război. Dar i se părea din cale afară de greu să se poată face înțeles. Și apoi, parcă-i era din ce în ce mai tare rușine de neștiința lui.

Deaceea se apucă să muște din darurile de pâine și de zahăr, mștestând și înghițind cu greutate, măcar că-i era cumplit de foame.

4

Scârțâia zăpada sub tălpile păslarilor ca și cum ar tot fi mărâit supărată că pașii singuratici ai omului, care trecea grăbit pe ulița satului îi tulbură fihna. Se înserase deabinelea, stelele tremurau pe cer înfrigurate, dar curând, după ce se mai îndesi întunericul, luciră mai puternic și părură că au înghețat pe boltă și că au rămas acolo neclintite ca niște turturi mici. Gerul era năpraznic, se auzea ici colo trosnind câte-un gard nou. Pe amândouă laturile uliței, căsuțele de lemn sub acoperișurile lor ninse, abia se mai deslușeau ca un șir lung de umbre mari peste albul zăpezii. Prin ferestre răzbăteau afară privirile îmbietoare ale luminilor gălbui. Trecătorul, simțindu-și obrații mușcați crunt de ger, nu se putea împiedeca să nu întoarcă din mers capul spre ferestrele acestea, închipuindu-și ce cald și

*) Iată.

**) Blestemați, afurisiți.

bine va fi fiind înăuntru. Dar își alunga îndată asemenea gânduri moleșitoare, ca și cum s'ar fi temut să nu cumva să-l înduplece vre-unul din ele în cele din urmă. Ar fi putut bate, firește, la vreo poartă cunoscută ca să intre și să se mai încălzească, dar aceasta l-ar fi întârziat. Iar el era hotărât să ajungă cât mai de vreme în lagărul de prizonieri, instalat nu demult într-o clădire dincolo de sat. Deaceea, înfundându-și în buzunarul scurtei mâinile, cu mânușile de blană cu tot, își iuțea pașii, făcându-se că nici nu mai observă luminițele din geamuri.

Încă nu se învățase cu gerurile rusești, deși le cunoștea bine dela Moscova, unde se stabilise de mai bine de doi ani, după ce a venit din Franța. Nici n'a prins de veste cum de-au și trecut acești doi ani. Fusesse ca o zi lună: scurtă. Abia începuse a se deprinde cu traiul din Uniunea Sovietică, pașnic, deși clocotitor din cauza activității. Parcă prindeau a i se mai rări și momentele triste în care-și amintea fără voie de sfârșitul luptelor cu fasciștii în Spania, sau de tovarășii lui din compania de pușcași *Grivița*, căzuți în bătălii. Il sorbea din ce în ce mai mult, deplin, munca lui la radio. Situația politică internațională devenea din zi în zi mai complicată și mai amenințătoare. Câte-odată se și ntreba uimit cum de mai pot dormi oamenii în liniște, cum de cântă, dansează, fără grije și-și fac planuri de viitor fericite. Eh, — gândea totuși — așa e, oamenii își trăiesc viața lor, trebuie să și-o trăiască... tot așa cum războiul mondial trebuie întârziat cu orice preț, dacă nu poate fi împiedicat.

Lui însă nu-i putea pieri nicio clipă din minte crima fasciștilor: înghințirea Spaniei, strivirea republicii democratice de către Hitler și Mussolini. „Câtă dreptate a avut Pasionaria” — murmură trecătorul, și-și repetă pentru a nu știu câtea oară cuvintele ei pe care le știa pe de rost și le spusese și altora în atâtea rânduri, din 1936 încoace: „*Noi luptăm pentru pace și libertate. Dacă rebelii ar triumfa, aceasta ar fi începutul războiului mondial*”. Cum de n'au priceput din timp toți democrații aceasta?... Hei, unii n'au priceput fiindcă n'au vrut să priceapă. Neintervenția lor a fost în realitate intervenția lor...

O vreme ascultă, fără gânduri noi, scârțâitul ritmic al zăpezii sub pașii lui mari și cu toate acestea părând neînsemnați față de lungimea drumului și de tăria gerului. E cam departe lagărul, orice s'ar zice. Oare ce-o fi adăpostit înainte de război clădirea aceea cu mai multe pavilioane, împrejmuită cu un zid scund? Nici nu și-a găsit răgaz până acum să-l întrebe despre asta pe Serghei. L-au luat treburile cu zorul lor dela începutul săptămânii, adică de cum a sosit aici. Ce n'ar fi dat el să rămână la Moscova!

Cu necaz că e totuși aici, într'un sat la vreo 400 de chilometri de Kremlin și nu în Moscova, omul își îndesi pașii, punându-și capul în piept de parcă mergea împotriva vântului. Dece nu l-au primit în Armata Roșie? Doar a fost voluntar, știe meșteșugul armelor... Sau măcar de i s'ar fi îngăduit și lui, ca și altor tovarăși, să lupte împreună cu populația Moscovei, apărând Capitala. În Armata Roșie nu i-au permis autoritățile sovietice să se înroleze; nici lui, nici altcuiva dintre refugiații politici. Bine, asta n'are rost să discute mai mult, deocamdată. Dar apărarea Moscovei... Ar fi reușit cu siguranță, măcar în felul acesta, să mai poată trage iarăși cu arma în hitleriști, dacă nu i-ar fi dat partidul pe neașteptate sarcina să se ocupe de prizonierii români. Poftim! Tocmai când izbutise să se elibereze

dela munca prea sedentară... Supărătoare mai sânt și coincidențele de felul acesta: te sufleci să lovești zdravăn cu toporul, te încordezi, și când colo, na, că ți-au pus în mână un felinar, să luminezi drumul. Parcă nu puteau să trimită și pe altcineva aici, între prizonieri, ca să-i desmeticească. E o muncă frumoasă, firește, dar...

Acum se vede bine poarta lagărului, apropiată. În ghereta cocoțată pe zid ca un foișor, o sentinelă, cu arma strânsă sub mână enormă a cojocului, bate din picioare, în vârfuri, să nu facă zgomot. Drumetul se uită la ceasul din căsuța portarului, dădu mulțumit din cap văzând că nu-i prea târziu, apoi, scoțând din portofel o autorizație, o arată și intră în curte.

Nici tipenie pe drumurile dintre pavilioane, deși mai era mult până la stingere. Frigul îi strânsese în dormitoare pe toți soldații prizonieri, și nemți și români. Altfel i-ar fi găsit pe mulți plimbându-se ca de obicei, după ce se întorc dela lucru. Acum însă nu e întuneric la mai niciunul din geamurile celor patru pavilioane; stau la taclale oamenii. Mai în fund se arătau sticlind ferestrele lungi și înguste dela pavilionul ofițerilor. Ce rost o fi avut mai înainte pavilionul acesta de-i altcum construit decât celelalte? „Numai de n'aș uita să-l întreb pe Potcoavă și despre aceasta...”

Ii găsi într'adevăr pe prizonierii români în dormitoarele lor, tolăniți pe paturi și povestindu-și câte toate, sub licărirea becurilor prinse în tavan, când mai slabă și când mai grăbită, după cum îi porunceă motorul Diesell din sat. Erau vreo trei sute, românii. Cea mai mare parte dintre ei, prinși la Odesa. Restul soldaților prizonieri se alcătuiă din nemți, veniți din toate punctele frontului și din câțiva finlandezi cărora gerul acesta strașnic de Decembrie nu le făcea nicio impresie deosebită.

— Bine-ați venit pe la noi, domnule Mălinescu — zise un soldat către noul venit, și se răsuci pe pat în așa fel încât să poată ușor întinde mâna ca să o prindă pe a musafirului, de-o vrea acesta ca și alte dăți să-i deie bunăseara, după obiceiul lui, strângându-i mâna. Se deprinseseră curând oamenii — și le plăcea — cu obiceiul acesta pe care, la început, nu prea știau cum să-l tălmăcească din partea unui asemenea străin, îmbrăcat simplu, e drept, dar știutor de multă carte și tare umblat prin străinătăți, după cum băgaseră toți de seamă. Căprarul Nichifor Axinte hotărîse, după ce-l văzuse întâia oară;

— Asta-i comunist, măi, de-aceea cunoaște atâtea și ți le *isplică* până'n fund, de le vezi cu ochii. La cizmărie, la noi, aveam un client... bun om, tare bun și deștept, dar sărac... Ne-a adus de câteva ori la dres ghetele copiilor.

— Comunist? — întrebăse cu multă nerăbdare'n glas Răstoacă, fiindcă el, în cătuna lui de munte, niciodată nu văzuse un comunist, măcar că auzise câte ceva și despre acest soi de oameni.

Axinte răspunsese:

— Păi...

— Și ce i-au făcut? — sărise dintr'un ungher Costică Dalbu, arătându-și, ca întotdeauna, odată cu dinții galbeni, și pripiala'n vorbă.

— D'apoi ce-ai fi vrut să-i facă Dalbule? — i-o întorsese moș Zabrac, cântărindu-l din ochi cam în batjocură. — Dacă vine un comunist în prăvălie la ei, numaidecât trebuie să-i facă ceva nu știu cine? Să-l spuie la poție? Sau ce?... Doar între oameni s'a dus acolo la cizmărie... n'a pătruns

între jivinele din restaurant unde zici tu că le duceai boierilor paharele pe tavă și-ți puneai haine negre pentru asemenea treabă grea.

Numai că de data aceasta n'o mai nimerise Ion Zabrac cu cuvântul lui pișcător. Axinte zise, după o vreme, către Dalbu :

— L-au arestat... — Și întorcându-se spre Zabrac : — Jivine se găseau și la noi, moșule, că avea patronul atelier de lux, nu era doar un cârpaci pe-un scăunel cum știi'mneata se vede din satul Scăienilor, pe unde ne-ai spus că ai hălăduit.

Se cam înțepau între ei Axinte și cu Zabrac, din pricină că Dalbu, priceput de felul lui la negustorii, îi făcea parte mai mult lui Axinte din mahorca pe care-o scotea ieftin, cu vicleșuguri, dela cei ce nu fumau, dar tot își ridicau rația de mahorcă, schimbând-o pe mâncare cu fumătorii. Deaceea-l și ardea moș Zabrac pe Dalbu îndată ce i se părea că iarăși a grăit pe necugetate, iar Axinte, ca după o învoială anumită, numaidecât îi luă parte fostului ospătar.

Gheorghe Mălinescu observase chiar din primele zile că prizonierii se *jeftuesc* între ei, vânzându-și și cumpărându-și orice obiecte de folosință personală găseau : mâncare, haine, încălțăminte. Administrația lagărului trebuia chiar să se servească uneori de măsuri disciplinare destul de riguroase pentru ca să stăvilească negoțul. Serghei Potcoavă „*nacialnicul scladului*” *) cum îi spuneau soldații în mod obișnuit, era deadreptul necruțător cu negustorii improvizați în lagăr și totuși apucătura aceasta desgustătoare nici că da semn că are să dispară așa de curând.

Mălinescu, stând de vorbă cu oamenii mai ales seara, când erau liberi, adeseori pornea taifasul tocmai cu vreo aluzie glumeață la cei mai cunoscuți dintre împătimiții de vânzare-cumpărare, și apoi trecea îndată mai departe continuându-și în vreun fel oarecare lămuririle pe care începuse a le da cu o zi două mai înainte. Arăta pe îndelete ce înseamnă comerțul adevărat, cum se face comerțul în Uniunea Sovietică și cum nu seamănă el nici pe departe cu jăcmăneala din România sau din orice altă țară capitalistă. La început, cei mai mulți dintre soldați puneau ochii în pământ, lăsând a se înțelege prin asta că ei au o anumită altă părere despre negustorie. Dar Mălinescu mai arăta și cum au cumpărat nemții pe nimic toată avuția României, zi cu zi, an de an, până ce-au băgat țara întreagă în buzunar. Oamenii își ridicau capetele, ascultând încordați și deodată se iscau întrebările, numeroase, așa cum își dau drumul norii vara, după ce-au așteptat o vreme, umflați, deasupra ogorului. Cu adevărat însă, ploaia rodnică o înfățișau mai ales răspunsurile lui Mălinescu. Legau rod mințile ascultătorilor. Iar noaptea târziu, Mălinescu întorcându-se în sat, mai ținea luminată o vreme fereastra unei din căsuțele de lemn, în camera pe care o împărțea cu Serghei Potcoavă, și-și nota într'un carnet sumedenie de întrebări, de nume de prizonieri și de amănunte date din viață de ei.

În seara aceea, după ce-i strânse mâna lui Răstoacă, văzându-l cum s'a și pregătit el să dea bună seara din toată inima, Mălinescu îl întrebă în glumă :

— Ia spune, Toadere, tot așa de tare ți-i dor de oi și azi ?

Răstoacă era cioban, acasă. Dalbu râse, răspunzând în loc :

— Lui îi e dor de oi și nouă, de lapte.

*) Șeful depozitului.

— Iar ți-i gândul tot la mâncare, Dalbule? — îl dojeni Ion Zabrac. — Măcar de-ai fi mare la trup cum îi Răstoacă, așa mai zice. Dar ești ca țărul, de mă și'ntréb: ori nu mai ai fund?

— Las'că nici mâncare nu-i așa multă — vorbi de pe patul de sus un altul tot atât de subțire ca și Dalbu. Mălinescu, privindu-i fața palidă, cu trăsături regulate, destul de frumoase, se trudi să-și aducă aminte cum îl cheamă pe intelectualul acesta, îmbrăcat acum în haine cazone. Nichifor Axinte fără să fie rugat îl ajută să-și amintească fiindcă zise, grăbindu-se după prostul lui obicei a dezaproba orice plângere a prizonierilor, fie neîndreptățită, fie și îndreptățită:

— Dacă sânteți spartii... Ori cât vi s'ar da, tot nu vă mai ajunge vouă, Cătănoiuile. Da' ce mai vrei? Pâine, 400 de grame ai? Ai. Supă, cașa...

— Măncarea-i puțină — i-o reteză Mălinescu, privindu-l țintă și dându-i a înțelege astfel că n'a vorbit cu rost. — Nici oamenilor sovietici nu li-i de ajuns. Trebuie îndestulați în primul rând ostașii roșii, nu?... Nemții au cotropit atâtea republici ale Uniunii...

Nu spuse mai mult, dar își purtă îndelung privirea lui mult grăitoare peste obrazele celor din jurul lui și oamenii înțeleseseră că, în restriștea în care se afla pe-atunci Uniunea Sovietică încălcată de nemți, români și alte armii fasciste, era cel puțin o necuviință să se mai vaete că nu ospătează ca acasă din puținul pe care și-l rupeau dela gură sovieticii hrănindu-i și pe prizonieri. Toader Răstoacă vorbi așezat, cu părere de rău:

— De-ar fi numai nemții... Dar ai noștri nu fac la fel ca nemții? Încă să mulțumim că...

— Parcă noi am vrut să venim peste sovietici? — făcu Axinte înadins. — Cine ne-a mânat dela spate?

Mălinescu spuse cu blândețe:

— Las' că la vară o să vă duceți...

— Ceara mamii lor de *fasciști*... câți sunt și la noi și la nemți — rosti înăbușit Zabrac, tăindu-i vorba.

Mălinescu urmă neturburat:

— O să vă duceți, cred unii dintre voi prin colhozuri... sau la fermele de stat... la muncă... și o să vă hrănească mai bine acolo, cu siguranță. După cum veți lucra... Apoi la vară și cu nemții... cu războiul... va fi altfel...

— Domnu' Mălinescu — vorbi Toma Cătănoiu de pe patul său de deasupra — dvs. considerați că și legionarii sânt fasciști?

— Ce tot îndrugi, Toma? — sări Dalbu. — Cum o să fie legionarii fasciști. Ei sânt altceva...

Mălinescu se uită la Dalbu și la Cătănoiu părând cam nedumerit. Apoi oftă și zise răspicat:

— Legionarii sânt fasciști... În privința asta nu-i nici o îndoială, Dalbule... Ia să vedem, dacă vreți, în câte feluri s'au mai botezat singuri fasciștii, după țara în care se află.

Se pomeniră oamenii ca și'n alte dăți că fac roată în jurul lui, ascultându-l cu frunțile încrețite și ochii larg deschiși. Toader Răstoacă, de mirare, își întredeschisese gura. Ion Zabrac sta neclintit pe patul dimpotrivă, uitându-se ca 'n zare, dus pe gânduri, la cel ce vorbea. Toma Cătănoiu, sus, întins pe burtă, își proptise bărbia în mâini. Dalbu, cu privirea țintă la Mălinescu, își pierdea treptat chipul neîncrezător dela început, și-și dădea din

ce în ce mai mult aerul că află lucrări pe care le-ar fi știut de mult, numai că le mai uitase. Nichifor Axinte da din când în când din cap, semn că ar cam cunoaște și el unele din cele ce se lămuresc acum.

În timp ce răspundea unei întrebări a lui Răstoacă, Mălinescu băgă de seamă un chip nou între ostași. Un caporal tânăr, cu obazul rotund și smead, cu ochii jucăuși, care-l privea lung, de-o bucată de vreme abia stăpânindu-și neastâmpărul. „Unde l-am mai văzut oare?” se ’ntrebă Mălinescu încordat, silindu-se totodată să fie atent și la ceea ce începuse a spune Nichifor Axinte. Dar trebui deocamdată să renunțe a-și aduce aminte, fiindcă Toma Cătănoiu povestea cum l-au ucis legionarii în 41 pe un prieten al lui, evreu, cântăreț bun din vioară.

— Nu făcuse nimănui nimic. Cânta. Nici asasinii lui nu știau de ce l-au omorât. Nu-l cunoșteau... — făcu amărît Cătănoiu. — I-au atârnat cadavrul în cui, la abator.. Dece?

— D’apoi la Iași ce-a fost astă primăvară? — zise Axinte, clătînând din cap. — Au ucis cu nemiluita... Nemții și legionarii, cu poliția.., căsăpie a fost, nu alta. Era la noi unu, Șehter, lucrător bătrân. Avea o casă de copii... L-au împușcat în stradă și pe el și pe vecinul lui, Trandafirescu... Voise Trandafirescu acesta să-l scape de moarte pe bătrân. Se așezase între el și neamț... Iși închipuia că n’o să cuteze a trage neamțul dacă l-o vedea că-i creștin.

— Și-a tras? — întrebă Zabrac.

Axinte privi în altă parte, ferindu-și ochii îndurerați:

— I-a doborât pe amândoi cu automatul... Bun cizmar mai era Șehter!.. Și se avea ca frații cu Trandafirescu.

— Feciorul moșierului nostru din Scăieni... — zise Zabrac... conu’ Sandi.. nu era legionar. El cu partidul țăraniștilor se ținea. A fost și deputat... Bătea el amarnic țărani de pe moșia lui ta-să și înainte... dar după ce-au venit legionarii, ne-a stins, ne-a snopit în bății. Mai tare ne asuprea și ne bătea ca înainte. Da’ nu era legionar, ce-i drept, numai cumnatu-său era... Zicea boierul Iorgu Vasu, tatăl lui conu Sandi, că de-ar fi fost colonel, nu maior, pe dânsul îl puneau prefect legionarii.

Mălinescu întrebă, ascuțindu-și urechea:

— Maiorul Vasu care-i dincolo, la ofițerii prizonieri?

Zabrac răsă încetișor, ștergându-și mustățile cu palma:

— Păi, dar... I-o fi urît, acum, fără lăutari, fără băutură... Făcea niște urgii la conac fecioru-său, de se dusesse buhul. Și el, câtu-i de trecut, că-i de-o vârstă cu mine... ia așa se destrăbăla cu tinerii delaolaltă... cu muieri... Aduceau tot soiul de muieri dela târg, de nu mai voiau nevestele din sat din pricina asta să mai slujească la curte... Se rușinau, săracele, de câte urăciuni și blestemății vedeau petrecându-se acolo.

Pe neașteptate, fără vreo legătură cu cele ce se vorbeau, Mălinescu își aminti cine-i caporalul acela cu chipul rotund, smead. Revăzu casa lui Chircu, nunta, îl revăzu pe moș Roban, clătînându-se... Ce s’o mai fi întâmplat oare și cu oamenii de pe acolo în anii aceștia din urmă? Nu mai aillase nimic din țară de prin 1937, decât doar știrile politice importante. Feciorul lui moș Roban... Hm! Nu-i nici o mirare că-l descoperă acum printre prizonierii de război.

— D-ta ești Roban, nu? — îl întrebă pe neașteptate.

Flăcăul tresări ca din vis. Veni mai aproape bucurându-se, zâmbind:

— Eu, da. Știi că... știți că... nu vă recunoașteam. Mă'ntrebam mereu
 — Vasăzică — spuse Mălinescu — ai ajuns ș'aici... prizonier de război...

Sub privirea grea de muștrări mute a cazangiuului, Vasile roși, iar ochii îi lunecară în toate părțile, căutându-și parcă o scăpare. Bolborosi:

— M'au ținut la armată, de cum m'au încorporat... Nu mai mi-au dat drumul.

— Mda... — făcu Mălinescu, pe gânduri. Și unde-ai fost până acum de nu te-am văzut?

— Vin din alt lagăr — răspunse Roban. — Am sosit azi dimineață. Sântem vreo douăzeci... Erău numai nemți acolo în lagărul acela. Ne-au adus aici, zicea un nacialnic, între români.

Mălinescu dădu din cap spunând doar:

— Aha! — Apoi întoarse capul spre Ion Zabrac: — Ei, și cum e cu maiorul Vasu? Zi, îi părea rău că nu-i prefect...

Numai seara izbutea Mălinescu să stea de vorbă tihnit cu soldații, o oră, două, însă începuse a-i cunoaște binișor pe mai toți, în cugetul lor adânc Ziua, trecându-și ceasuri după ceasuri cu ofițerii, în pavilionul lor, nu izbutea să-și ducă munca nici pe sfert față de ceea ce realiza cu soldații.

— Cred că o parte din vină e și a mea, Serioja, — îi spunea lui Potcoavă uneori. — Nu mă trage inima spre ei, spre ofițeri. Din gură le spun eu multe, dar inima tot nu mi se încălzește.

— Ce să ți se încălzească? — răspundea Potcoavă, cu accentul lui de om din Republica Moldovenească. — Burghezi...

Mălinescu îl privea răsând:

— D'apoi nu merge așa, măi frate. Burghezi, firește. Și mai ales mic-burghezi... Sânt mulți mic-burghezi printre ofițeri... Dar oricum ar fi: partidul strânge azi într'un singur front toate forțele antifasciste. Intâi și'ntâi să doborâm fiara hitleristă... Las'că-mi strunesc eu inima. Are nevoie poporul să mi-o strunesc și mai tare acum.

— Asta așa-i, făcea Potcoavă. — Numai că antifascismul burghezilor... Ia te uitate, ia, ce-au făcut englezii. În Spania neintervenția, iar la Munchen... Eeei, când le-o mai veni burghezilor mintea la cap...?

— Asta-i mai greu, — încheia Mălinescu. — Totuși ceva poate că tot or fi învățat, de când i-a mușcat și pe dâșii sălbăticiunea din Berlin.

Printre ofițeri, Mălinescu descoperise dela început doi antifasciști. Nu luaseră atitudine categorică împotriva lui Antonescu, dar urau războiul și-l urau pe Hitler. Nici nu fuseseră ajutați, nu-i vorbă, până atunci, decât prea puțin, de sovietici din administrație, printre care și Potcoavă. Nu era timp, treburi multe, neamțul tot se târa și se târa spre inima țării socialiste. Cei doi ofițeri români antifasciști crescuseră aproape singuri, citind, comentând știrile de pe front și, în deosebi, amintindu-și câte mai știau de-acasă, din gazetele de stânga de pe vremuri. Unul era locotenent, avocat chipurile, însă, neputând răzbi prin jungla baroului, se lăsase curând de meserie, devenind funcționar într'un minister. Celălalt era un sublocotenent medic care se nedumerea și azi, cum l-a putut părăsi batalionul de infanterie pe front, în timpul unei retrageri în panică, fără să-l fi înștiințat nimeni, în satul în care se afla întâmplător.

Se împrieteniseră amândoi cu un ofițer neamț aviator, pe care ai lui n'aveau ochi să-l vadă fiindcă, îndată după ce căzuse cu parașuta pe teri-

toriul sovietic, ceruse să vorbească la radio ca să-și strige în lumea întreagă revolta împotriva barbariei hitlerismului. Pe Gustav Schnorke îl boicotau ceilalți ofițeri nemți prizonieri, tot așa cum și românii strănși în jurul lui Iorgu Vasu — singurul ofițer superior în întreg pavilionul — își ascultau căpetenia și se uitau într'una chiorăș la locotenentul Panțăru și la doctorul Dâlgeanu. Pe oamenii aceștia — trei, față de vreo șaizeci de fricoși sau de otrăviți cu propaganda lui Goebbels — îi găsisse Mălinescu răbdând și rezistând la toate micile mizerii pe care le aducea conviețuirea cu ceilalți, nemți sau români coalizați. Pavilionul ofițerilor prizonieri era împrejmuit de un gard și o curte mică înlăuntrul curții largi a lagărului, anume pentru influența nefastă a pensionarilor cu trese și decorații din pavilionul ofițeresc, să nu dăuneze și mai mult soldaților prizonieri.

Ofițerii n'aveau voie să iasă din curtea lor în curtea mare a lagărului.

Cea dintâi acțiune a lui Mălinescu a fost să obțină pe loc învoirea comandantului lagărului ca ofițerii antifasciști să poată circula liberi în toate pavilioanele. Firește că măsura aceasta i-a atârșat și mai tare pe ceilalți împotriva antifasciștilor, totuși de atunci, Schnorke, Panțăru și Dâlgeanu avură mai puțin de suferit din cauza „energumenilor” cum le spunea Panțăru.

A doua acțiune a lui Mălinescu, între ofițeri, a fost să le explice celor doi ofițeri români că au o poziție politică absurdă: cum poți fi anti-hitlerist declarat, fără să iei atitudine hotărît și împotriva lui Antonescu? Doctorul Dâlgeanu căzuse imediat de acord cu aceasta:

— Eu, domnule Mălinescu, îți mărturisesc... și-l rog pe domnul Panțăru să mă ierte... până acum am tăcut fiindcă... dar eu nici nu pot face vreo deosebire între Hitler și Antonescu... decât ca mărime a plăgii... cum să zic? Ca grad de nocivitate a evoluției. Inșă virusul e acelaș... dacă-mi îngădui dumneata să spun astfel.

Mălinescu îl privise chiar cu simpatie atunci pe omul acesta cu păr cărunt, nepotrivit pentru gradul lui mic și cu obraji ușor încrețiți de cutele unei bătrâneți premature. Dâlgeanu avea ochi obosiți, uzați, și pe buze un zâmbet permanent de scuze neexprimate. Era de o politețe supărătoare câteodată.

Panțăru, trupeș, arătând la față taman cei 30 de ani ai lui, cam nervos, ba chiar cam brutal uneori, i-o întoarse numaidecât:

— Doctore, nu-i unul și acelaș lucru... Antonescu... recunosc... omul hitleriștilor, ce să ne mai ascundem? Asta da... Inșă nu-i tot una. Antonescu e totuși român, orice s'ar zice. Poate că n'a avut intenții rele. A ieșit prost fiindcă a exagerat el nota națională, s'a luat după legionari... In definitiv, antifascism nu înseamnă negarea naționalismului...

Înțelegând că Panțăru îi va da mai mult de furcă, Mălinescu îl sprijinise hotărît în discuție pe Dâlgeanu, rezervându-și să se ocupe mai pe urmă singur de locotenent, ca să-i împrăștie confuziile. N'a fost chiar atât de ușor. Ofițerul a acceptat în cele din urmă că trebuie să-și precizeze atitudinea față de dictatura lui Antonescu și și-a precizat-o într'adevăr, renunțând să mai facă deosebire între generalul trădător din România și căprarul politic dela Berlin. Dar fantasmagoriile lui șovine îl părăseau greu.

A doua zi după ce-l aflate — nu cu prea multă mirare, dar cu destulă durere — pe Vasile Roban în dormitorul soldaților — Gheorghe Mălinescu se duse de dimineață la ofițeri. Ei abia își terminaseră ceaiul.

— Bună dimineața — zise Mălinescu, intrând în camera în care stăteau prizonierii citind sau discutând.

Îi răspunseră câțiva, adunându-se în jurul lui. Maiorul Iorgu Vasu se afla într'un cerc de ofițeri, strânși într'un colț, care hohoteau înalt de râs, ascultând „bancurile” unuia dintre ei. La intrarea lui Mălinescu, maiorul își întoarse doar puțin capul și zărindu-l pe cazangiu, clipi condescendent, apoi reveni cu privirea la cel ce povestea :

— Zi, mă, Săndulescu. Ce te-ai oprit? Dă-i drumu, că-i hazoasă.

Vasu aflate de vreo două zile că Mălinescu e :

— „...un lucrător, măi dragă... Comunist, pff!... Lucrător, mi-a spus mie plutonierul Gălbinaș, că eu mă informez, domnule... nu stau așa ca Tărăbuță... El are omul lui, auzi, între soldați... om de încredere din compania lui... Și nu știe nimic. Eu n'am pe nimeni, dar aflu tot. Mă informez. Că, vine un caz ca ăsta... Și cum vă spun : lucrător... ăsta să-mi țină mie lecții de politică? Pff!

La început îl luase drept intelectual (— ...dacă se exprimă, domnule, așa! Mă înțelegi... parcă l-a făcut mă-sa cu biblioteca în mână...) și încercase a discuta în contradictoriu, mai mult ca să se distreze. Dar Mălinescu știa să fie caustic, la nevoie, ceea ce îl cam indispucea pe Vasu, oricât era el, altfel, de nepăsător.

Căpitanul Alfons Tărăbuță care era cu fața spre ușă nici nu se gândi să răspundă. Rămăsese țeapăn, cu buzele strânse și mâinile la spate, uitându-se ofensat cum se adună mai mulți, în frunte cu Panțăru și Dălgeanu, în jurul noului sosit. Știa că pe unii din ei nu i-ar fi putut opri în nici un caz să-i sară comunistului înaintea. Cazangiu! aducea totdeauna știrile noi dela Sovinformbirou și le comenta interesant. „Ce-i al lui, e-al lui, e inteligent — își spunea Tărăbuță, melancolic. — Dar rău până'n măduvă oaselor... bolșevic lipsit de orice scrupule naționale. E capabil să discute până'n noapte numai să-și convingă ascultătorii. Comunist colțat...”

Deocamdată însă, Mălinescu n'avea deloc grija lui Tărăbuță, nici a lui Vasu. De-aseară, de când îl reîntâlnise pe Vasile Roban, îi venise în minte o idee nouă. Își spunea : ce folos că-s izolați ofițerii de soldați, dacă elemente nesigure se află chiar în mijlocul trupei... Câțiva plutonieri... Roban acesta despre care nu știu ce să cred... Trebuie să iau măsuri în privința asta ; voi folosi ofițerii antifasciști.

Voia să termine mai repede vorba cu ofițerii care-i cereau noutăți. Le și făcuse semn lui Panțăru și Dălgeanu că vrea să se plimbe puțin cu ei prin curte. Dar tocmai atunci își găsi să-l mai întrebe ceva un sublocotenent, un om încă tânăr, cam bondoc, cu vorbă repezită :

— Domnule Mălinescu, am citit eu nu demult nu mai știu unde... că de s'ar fi deschis încă un front în Europa împotriva nemților... Acuma, să-ți spun sincer : eu nu cred că se poate compara situația nemților din celălalt război cu a lui Hitler, azi. Mi se pare că e exagerat...

Mălinescu îl privi țintă, după obiceiul lui, mirându-se de interesul pentru problemele militare al acestui ofițeraș, rezervist după toate aparențele... Se căută prin buzunare și găsi ce-i trebuia. Scoase o tăietură de

ziar împăturită cu grijă, o desfăcu și, în loc de răspuns, începu a traduce din rusește:

— „*Una din cauzele insucceselor Armatei Roșii este lipsa unui al doilea front în Europa împotriva trupelor fasciste germane...*”

Se făcuse tăcere în sala întregă. Ascultau toți, chiar și cei din jurul maiorului Vașu. Mălinescu nu avusese de gând să citească decât partea privitoare la insuccesele vremelnice. Dar pentru că discuția se încinsese numai decât devenind generală, se văzu nevoit a căuta spre începutul articolului și a traduce și „*Eșecul războiului fulger*”, apoi și partea intitulată „*Sdrobirea imperialiștilor germani și a armatei lor este inevitabilă*”. Ofițerilor le erau cunoscute textele. Comandantul sovietic al lagărului le adusese la cunoștință mai de mult conținutul raportului lui Stalin, la 6 Noembrie 1941. Însă comentariile pe care le făcea Mălinescu acum adânceau pentru mulți înțelesul cuvintelor, lăsându-i îngândurați.

Ofițerul cel bondoc — Nicușor Ștefănescu îl numeau ceilalți — părea să fie încă și mai preocupat de aspectul politic al problemelor decât de cel militar. Discuția cu aprindere oridecâteori se întrerupea lectura. Totuși, când Mălinescu îl strânse puțin cu argumentele ca să-l determine să ia atitudine, Ștefănescu tăcu, se bâlbâi, apoi tăcu de tot, încruntându-se și dând câțiva pași îndărăt, cu gând vădit să se strecoare printre alții în spatele cercului. Mălinescu îl lăsă în pace. Ieși în curte cu Dâlgeanu și Panțăru.

Plimbându-se cu ei, Mălinescu le spuse între altele:

— Domnilor ofițeri, ar fi bine să treceți dumneavoastră mai des prin pavilionul unde se află soldații români. Au nevoie de dumneavoastră. E o ocazie și aceasta să vă apropiați de popor, nu? Și apoi... sânteți oameni de cultură... trebuie să-i ajutați să înțeleagă de ce războiul lui Antonescu e nedrept.

Doctorul și avocatul-funcționar se uitau unul la celălalt stânjeniți. Panțăru zise:

— De dus, ne mai ducem noi printre ei. Dar nu-i așa de simplu să-i faci să priceapă ceva. Sânt grei de cap.

Mălinescu zâmbi cu o ironie neascunsă:

— Eu, cu toate acestea mă'nțeleg perfect cu dâșii. Și nu numai atâtă, domnilor ofițeri, dar mai găsesc câteodată și ceva de învățat la unii... cum e Răstoacă, de pildă... Sau Axinte...

— Adevărul e altul, făcu deodată Dâlgeanu care își tot mozolise buzele până atunci. O privire a lui Panțăru însă îl făcu să redevie calm. Vorbi cu oarecare sfială:

— ...adică... nu voiam să spun asta, mă scuzați. Voiam să mai notez doar încă un fapt real: soldații nu prea sânt sinceri cu noi. Se codesc să ne spună ce au pe suflet. Știi, domnule Mălinescu, își fac și ei ' socoteală, oricum, că noi sântem doi... iar ceilalți...

— Cred că nu e asta cel mai important lucru, deocamdată — spuse Mălinescu. — Cei mai numeroși sânt soldații. Iată poporul... și soldații sânt toți împotriva războiului și a lui Antonescu... Ofițerii? Veți fi mai mulți după un timp... mult mai mulți... Soldații v'ar înțelege deplin și ar fi și foarte sinceri cu dumneavoastră, dacă i-ați ajuta să-și împrăștie nedumeririle... Luați pozițiile, fără frică, loviți în lichelele care demobilizează... Unii plutonieri... și alte cozi de topor... fără milă...

Sfatul lor a ținut destul de lungă vreme. În toiu sfatului acestuia, Mălinescu a pronunțat în vreo câteva rânduri numele căprarului Vasile Roban, ferindu-se însă cu grijă să dea a înțelege că-l bănuiește de ceva.

Voia numai să le rămână ofițerilor întipărit bine în minte numele acesta, pentru ca să-l deosebească și ei pe Roban dintre ceilalți prizonieri.

La amiază făcând drumul înapoi spre sat, Mălinescu se'ntreba cu ciudă de ce nu-i mai ies din minte ochii jucăuși ai lui Vasile Roban. Nu-și dădea seama nici dacă a procedat bine atrăgându-le atenția celor doi ofițeri antifasciști asupra turnătorului. Firește, ei nu știu nimic, au reținut probabil doar un nume pronunțat de mai multe ori. Totuși...

Drumul spre sat cobora pe nesimțite. Mălinescu n'avea însă impresia că-i este mai ușor mersul. Dimpotrivă, gândurile îl trăgeau mereu înapoi spre lagăr. Gerul mai slăbise: acum nu-l mai simțea tăios în obraji, ci aspru ca și cum apăsa pe ei o rașpă, frecând. Improșcată de soare, zăpada ardea cu flăcări albe. Mălinescu își ținea ochii aproape închiși, abia deslușindu-și calea prin ploaia fină a genelor. Din urmă îl ajunsese și-l întrecu o sanie care tot hartoisă, parcă nevrând să se lase târâtă de cal: dar calul tot o țara nepăsător, mutându-și harnic picioarele și ținând capul aplecat. Ai fi zis că-și numără pașii, așa tot scutura din cap.

— Domnu' Mălinescu! Suie ici, că-i mai bine'n sanie decât pe jos.

Mălinescu deschise ochii mari fără să mai țină seamă că-i dădeau lacrimile din cauza strălucirii zăpezii. Nu pricepea ce-i cu Axinte, singur în sanie, încotoșmănat într-o fufaică groasă și călătorind așa, fără grijă, ca acasă la el. Prizonierul își legase pe sub bărbie urechile căciulii rusești. Îi râdeau ochii albaștri cam spălăciți, pe chipul spânatec, slăbuț și semănând, îmbodolit de căciulă, cu al unui copil bolnăvicios.

— Așa, hai-hui, de capul tău? Cum de te-au lăsat?

Cizmarul plescăi din limbă către cal, îndemnându-l, săltă frâiele să-i piște puțin hamul spinarea și apoi, mândru:

— Dece să nu mă lase? L-am rugat pe Serioja... Potcoavă, știi... nacialnicul...

— Da.

— Zic: „Serioja, las' să vin odată singur în sat, când iau sacii cu făină pentru lagăr. Mi-i dor, frate, să umblu măcar odată fără pază...” Și m'a lăsat.

— Hm! — făcu Mălinescu și se apucă numai decât cu mâna de marșginile lădoiului pe tălpoaie. Iarăși hartoise.

— Da' de ce? — zise Axinte, rățoit, ca și cum Mălinescu ar fi făcut vreo observație. — De ce să nu mă lase? Ce, fug?... Nu fug, nimic. Am un chef și eu, acolo. Uite, mi-a făcut cheful Serioja. De-o săptămână îl tot rog...

— Și unde-i Serioja acum?

— În sat. M'așteaptă.

Cele dintâi căsuțe ale satului le ieșiră întru întâmpinare: La o fereastră, răsări un copil care-și tot lipea mânuțele de geam, privind afară cu aerul că vrea neapărat să se smulgă din brațele în care ședea și să se'nalțe dincoace în văzduhul luminos. Lui Mălinescu copilul acesta îi aminti de ghivecele de flori la fereastră și cum se răsucesc într'una florile spre soare. Femeia cu copilul în brațe dispăru curând, sania întră în inima

satului; dar lui Mălinescu o vreme i se păru că tot mai vede mama și copilul stând la geam. Axinte, mereu cu gândul la hatârul pe care i-l făcuse Potcoavă, spunea:

— Eu suflu de om nu-s? Prizonier, da... Nu zic. Prizonierul îl ții în lagăr, îl păzești cu baioneta. Dacă'm venit cu arma pe pământ străin. așa-i. Da's vinovat eu cu ceva, domnu' Mălinescu?

, Mălinescu șovăi înainte de a răspunde cu o întrebare:

— Crezi că nu ești vinovat într'adevăr cu nimic?

— Eu zic că nu — făcu Axinte, cu hotărîre. — Nu ne-ai spus și mneata la fel? Eu chiar de-atunci, din seara aceea, am început să mă gândesc că nu-s vinovat cu nimic. — Și fiindcă observă un gest de nerăbdare al lui Mălinescu, i-o luă înainte: — Da' de greșit, am greșit. Păcat mi-ar fi să spun că nu. Am greșit... Dacă n'am știut... Ca pe-o vită m'au mînat la război. Și eu... nimic. Răbdam. Ziceam: parcă poți să faci ceva? Tata n'a trecut și el prin altă vâlvătaie în nouăsuteșaisprezece?... Măcar mai pe urmă să fi aflat el câte știu eu acu... Poate mai degrabă mă trăsnea de mic în moalele capului, decît s'ajung topor de oase în mîna dușmanului. Da' nici tata n'a știut...

Mălinescu îl asculta numai cu jumătate de ureche. Ii era gândul la Roban, neîncetat. Iși amintise de tatăl caporalului, moș Roban cel slab de înger și prieten vechi cu maestrul dela turnătorie. Revedea figurile înspăimîntate ale unora dintre muncitori, atunci când li se spunea drept răspuns la vreo plîngere: „Bolșevicilor, vă dăm pe mîna Siguranței!” Zise încet:

— Va să zică... — și deodată rosti tare, cu un glas cald, neașteptat de cald: — Ai dreptate, Axinte... Nu știați voi despre multe. Nu vă lăsau să știți... Greșala...

— Greșala-i greșală — zise Axinte. — Eu aș da orice ca să-mi îndrept greșala. Pune-mi arma din nou în mînă... și să vezi. Mai întreb eu în cine să trag? Nu mai întreb. Nici ordin nu stau s'aștept. M'apuc să dobor fasciștii ca pe... Dar cine-mi dă mie armă? Nu-mi dă nimeni. Prizonier... Încă-i pot recunoștința lui Serioja c'a fost bun.. mi-a făcut chef. Hei, nu s'o termina războiul odată... Acu' m'am învățat eu minte. Tot m'oi întoarce cîndva acasă. Apoi m'oi răfui eu atunci cu cine știu... Avem noi socoteli vechi. Pîn'aici nu înțelegeam niciunele, ca un copil eram. Dacă nu știam, nu știam... Tocmai pentru asta mai întâi și'ntîi am să mă răfuesc.

Mălinescu se înalță fără veste în sanie, clătînându-se din cauza hartocelilor.

— Ia stai. Oprește. Cobor aici.

— Apoi nu mergi la cantină? — se miră Axinte. — Uită c'am ajuns, mai avem un colț.

— Nu, nu — zise iute Mălinescu. — Nu merg la cantină. Cu bine.

Sări jos și o porni înapoi cu pași mari. De mîncat are timp până'n seară, nici nu-i este prea foame deocamdată. Dar chestia asta, cu Vasile Roban, trebuie s'o lămurească numaidecât. Dacă nu-l prinde acum, la masă, în lagăr, diseară are să fie mai greu. N'are să-i poată lăsa pe ceilalți pentru turnător. Și nici dela munca de după amiază n'ar vrea să-l ia.

Soldații tocmai ieșau din sala de mese. Mergeau tîrîndu-și picioarele prin zăpadă, amestecați, vorbind cu glasuri groase. Ici colo, unii pufăiau

din cornete de mahorcă. Fumuri mici se înălțau plutind nehotărîte, în văzduh și se risipeau pe neașteptate la câte o mișcare mai bruscă a cuiva.

Cei ce purtau păslari și fufăici făceau parte din brigăzile care tăiau copaci în pădure. Ceilalți, cu treburi în preajma lagărului, erau îmbrăcați cu mântăile lor cazone, subțiri, strâmte, pătațe. Nu le putea împrumuta magazia îmbrăcăminte groasă tuturor. Vasile Roban se ivi pe ușa sălii, cu o bucată de pâine în mână. Ii spânzurau pe piept mânușile de blană cu un singur deget, legate cu o ață de după gât. Fufaica îl făcea să pară mai puțin mlădiu decât era în realitate. Când îl zări pe Mălinescu, se opri din mers, chibzuind parcă iute ceva, apoi își băgă dărăbul de pâine în buzunar și așteptă pe loc, văzându-l pe cazangiu că vine drept la el.

— Bună ziua — spuse Mălinescu zâmbind și întinzându-i mâna. — Nu te'nreb cum ai mâncat. Te'nreb dacă te-ai săturat?

— M'am săturat — făcu Vasile stingherit pesemne de întrebare. — Am avut supliment bun, c'am întrecut ieri norma cu mult.

— Chiar ieri ai început lucrul? — întrebă iarăși Mălinescu. De cum ai sosit?

— N'aveam nevoie de odihnă, — zise Vasile. — În tren am amorțit stând. Dincolo, în celălalt lagăr... tot la pădure am cerut să muncesc.

— Și cum te'mpaci cu munca asta?

— Mă'mpac.

După câțeva vreme, Vasile băgă de seamă cu mirare că deși cineva care i-ar fi ascultat în treacăt, ar fi putut spune că stau doi oameni de vorbă împreună despre lucruri obișnuite, totuși el nu făcuse altceva decât să răspundă întrebărilor lui Mălinescu. Avea cazangiuul un dar al lui să ia oamenii cu binișorul și să-i îndemne blând, pe neobservate, până ce se trezeau și ei că i-au spus tot ce aveau pe suflet. După rosturile din lagăr și după amintirile de pe front, Mălinescu aduse vorba ușor despre cele de mai demult, de-acasă. Întrebă:

— Gură, maistrul dela cazangerie, ce-a mai făcut?

— Ii merge bine — răspunse Vasile. A venit un inspector nou, după ce-ai plecat dumneata. S'a înțeles bine de tot și cu asta... Auzeam acum un an că și-a mai trântit un rând de case.

— Din amenzile cazangiuilor... — zise Mălinescu.

Vasile înălță din umeri:

— Parcă numai din amenzi? Are el tot soiul de tertipari... cu pontatorii, cu inginerul... Se pricepe să le învărtă. Unii spuneau că din materiale își scoate grosul. Parte dreaptă cu inspectorul și cu magazia...

— Se prea poate — spuse Mălinescu. Și deodată: — Dar Pandele? Cum îi mergea când l-ai văzut ultima oară?

Vasile tresări. Pomenise despre Pandele mai înainte, când îl întrebase Mălinescu dacă tată-su, moș Roban, era prieten și cu alții, în afară de Calistrat Lapteș. Drept vorbind, nici n'ar fi avut nevoie să-l amintească pe Pandele că mai mult se ciondăneau între ei, bătrânii, când se vedeau rar. Ii spusese numele numai așa, de drag; se gândea la Liza.

— Ii mergea... așa... răspunse Vasile vag și cam turburându-se.

Mălinescu băgă de seamă aceasta numaidecât. Iși plimbă privirea pe toată fața tânărului, urmărindu-i în deosebi ochii. Parcă-i pipăia chipul cu degetele, nu cu privirea și apăsa peste tot să simtă unde-i ascunsă o așchie, sub piele.

— L-ai cunoscut mai deaproape pe Pandele? — făcu, fără să-l slăbească din ochi.

Vasile roși. Roși tare, fără voie. Simți că s'a făcut ca sfecla și din cauza aceasta se zăpăci. Spuse la întâmplare:

— Mă duceam pe la el... adică la... Mă știa nea Pandele că vin...

Se așezaseră alături amândoi pe treptele de piatră ale unei clădiri, după ce măturaseră zăpada cu mănușile. Lui Vasile nu-i era frig; îl învelea bine fufaica. Mălinescu simți însă îndată cum îi trece răceala pietrii prin paltonul necăptușit. Se ridică. Mișcarea aceasta i se păru lui Vasile că a fost prea iute, nesăpănită. Iar Mălinescu vorbi cu un glas greu, parcă lovind:

— Ia ascultă, Roban. Pe căi ocolite nu-i bine să mergem. Spune-mi colea, cinstit... bărbătește...

Vasile se uita la dânsul nedumerit. Cuvintele acestea: „cinstit, bărbătește” îi aduseră o suferință cruntă. Nu'nțelegea de ce nu-l întrebese nimic despre întâmplarea din casa lui Chircu. El doar tocmai se pregătea în minte, în timp ce-i vorbea despre altele, să-i arate lui Mălinescu cum s'a înșelat atunci, bănuindu-l. Asta, da. Însă Liza? Ce-l interesează pe Mălinescu dacă lui Vasile îi este dragă fata lui Pandele? Mălinescu urmă:

— ...te puneai taică-tu... sau maistrul... să tragi cu urechea, și să le raportezi ce auzi de la comuniști?

— Nu! — strigă Vasile sărind în picioare. — Și atunci, la Chircu, mi-ai dat a înțelege la fel. Dar crede-mă că nu... nu...

Mălinescu îl privea lung. Se vede că înfățișarea lui Vasile îi plăcu, pentrucă-l luă de umeri și-i spuse cu un alt glas, blând, parcă înduioșat:

— Dece strigi? Te cred. Am vrut numai să știu. De altfel nici mie nu-mi venea să-mi închipui că s'ar fi putut ține moș Roban de astea. Maistrul... nu știu.

— Nici maistrul Lapteș — zise Vasile hotărît. — Este el cum este, dar... Nu, nici el n'ar face de-astea. N'ar mai fi fost tata prieten cu dânsul atunci, pentru nimic în lume...

— Se poate — zise Mălinescu. Și deodată, părând că-și amintește de ceva, întrebă încet, îngrijorat: Dar la Pandele de ce zici că te duceai? După câte știu, taică-tu nu era prieten bun cu el...

Vasile înghiți în sec... Ii venea din cale-afară de greu să se simtă așa, bănuind într'una, de parcă într'adevăr ar fi săvârșit ceva urât. Doar n'a făcut nimic niciodată. Ține și acum la nea Pandele tocmai fiindcă-i e dragă Liza. Iar Mălinescu, uite cum își tot închipuie nu știu ce. Vasile se hotărî să lămurească lucrurile odată pentru totdeauna, deși îl stingherea să vorbească despre Liza așa, ca despre cineva care poate fi amestecat cu alții, oricum. Zise cam necăjit:

— Are nea Pandele o fată... Și eu... Dar când erai dumneata la atelier, încă nu mă prea duceam la dânsul. Mai târziu...

Nu se uita la Mălinescu. Ii era ciudă că l-a silit să spună ceeace altfel nu i-ar fi spus în ruptul capului. Se uita încruntat spre fundul curții încolo, pe unde se tot arătau prizonierii trecând dintr-o clădire în alta. Și deodată se simți luat de umeri. Mălinescu îl trăsese spre dânsul cu un gest prietenesc și-l împingea ușor să'nceapă a se plimba amândoi alături. Râdea Mălinescu:

— Ei, bată-te să te bată... Ce n'ai spus din capul locului? Uite,

frate, să-ți mărturisesc și eu: nu știam ce să cred. Gândește-te singur... O bănuială veche. S'a dus. Pe urmă... te găsesc aici... Tu, muncitor cheferist. Nu-mi explicam...

— Dar acum mă crezi? — făcu Vasile întorcându-și capul spre dânsul.

— N'am niciun motiv să nu te cred. Dar nu asta... Altceva e important. Vrei să știi ce?

— Ce?

— Ce-ai să faci de-acum înainte. Eu cu Pandele am fost prieten bun. Și cu Chircu mă'nțelegeam... Ia spune: oare ce-ar face Pandele dacă... să zicem... s'ar afla în locul tău?

Vasile nu înțelese. Cum ar fi putut fi Pandele în locul lui?

— Intr'adevăr — răsă Mălinescu — e cam greu să ne închipuim că asta ar fi posibil. Dar să presupunem... Să presupunem că unul ca Pandele... mai tânăr desigur... s'ar găsi în situația în care te afli. Oare ce-ar face?... Imi povesteai că ai fost bucuros când te-au luat sovieticii prizonier. Iți spun drept: gândeam că mă minți. Nu, nu te uita așa... Sunt convins acum că ai fost sincer. Inșă... mai departe? Ești muncitor, n'ar trebui să uiți asta niciodată.

Vasile mergea umăr la umăr cu Mălinescu, privind drept înaintea lui. Spuse cu ochii pierduți în niște depărtări numai de el știute:

— În lagărul celălalt... Nu ăsta de unde vin acum. Altul unde-am fost dus, după ce-am plecat cu vaporul dela Odesa... Era un subofițer de-al nostru român... — S'a predat singur, chiar după ce a trecut Prutul cu regimentul lui. El i-a căutat pe sovietici, a alergat după ei, că ei se retrăgeau. Nu voia să lupte, îmi spunea, contra bolșevicilor.

— Cum îl chema? — întrebă iute Mălinescu.

— Nu știu — zise Vasile, înălțând din umeri. — Noi îi spuneam Sandu... tovarășe Sandu... Așa ne-a hotărît el să-l chemăm. Multe aș mai fi putut învăța dela dânsul... Dar nici-o săptămână n'a rămas în lagăr după ce am sosit eu. L-au dus la Moscova. El zicea că are să vorbească la radio. Și pe urmă... ca și la Odesa... ca și în lagărul de unde vin. Oameni de tot felul. Unii spun așa, alții altfel. Iar eu... eu nu știu nimic. Ce să fac?... Spuneau niște ruși odată că ar trebui să ne mișcăm, să se afle în lumea'ntreagă nemulțumirea noastră... Cum ne calcă și ne batjocoresc nemții... Parcă eu zic că nu? Dar dacă spui... ce-i? Ce ispravă faci cu asta? Se isprăvește războiul?

Mălinescu, observând că se adună brigăzile pentru pădure și se încolonează cu fața spre poartă, întrebă:

— Ce, a sosit vremea să pleci la lucru?

— A sosit, — răspunse Vasile. — E cam departe locul nostru. Dar, dacă vrei, eu pot să mă'nvoiesc la *starși*-le *) nostru. Ași vrea să mai stăm de vorbă...

Mălinescu îl învălui cu o privire mângâietoare:

— Și eu ași vrea să mai vorbim. Dar dacă nu ieși azi după masă la lucru, pierzi suplimentul, nu-i așa?

Vasile scutură din mână, fără pă sare:

*) responsabilul.

— Las' să-l pierd. Un ceas de vorbă cu rost ține de saț mai mult și decât pâinea.

— Ba facem alfel, — zise Mălinescu, vioi. — Merg și eu. Plimbare..

Vasile clătină din cap cu îndoială :

— Ești cu un paltonaș cât o frunză. N'ai pâslari... Dacă nu te'mbraci gros, nu-i bine.

— Așa-i, frate — zise Mălinescu, — Păi, să-i spun lui Serioja să-mi împrumute...

— Pân'la magazie nu-i chiar așa aproape. Și nici n'o fi pe aici na-cialnicul.

Mălinescu spuse atunci zâmbind, mulțumit de ideia care-i venise :

— Ia, stai... Cer pâslari la poartă. Trebuie să aibe careva o pereche la îndemână.

— Dar fufaică ?

— Găsesc eu și fufaică.

N'a găsit. I-au dat un cojoc lung până'n pământ și greu de parcă era cusut cu plumb. Pâslarii largi, mânușile largi, iar căciula îi cădea pe sprincene.

— Leag-o sub bărbie, — îl povățui Vasile.

Mălinescu și-o legă, apoi intră în coloană, târându-și poalele cojocului pe zăpadă. Incepu a păși împreună cu ceilalți. Sergentul comandant al escortei prizonierilor veni la dânsul, într'un rând, pe drum și-l întrebă în rusește, râzând :

— Ei, ce, d-ta vrei numaidecât să știi cum trăiește un prizonier ?

— Desigur că vreau — răspunse Mălinescu. — Trebuie să știi de toate.

— Și o să rămâi cu ei până s'or întoarce acasă ? — glumi mai departe sergentul.

Iar Mălinescu aruncându-i un zâmbet lui Vasile, făcu :

— Rămân. Cu ei odată mă'ntorc acasă..

Rusul râdea mereu ; arătă cu mâna spre cojocul uriaș al lui Mălinescu :

— Dar d-tale îți vine mai greu decât lor.

Mălinescu își sterse fruntea care-i transpirase sub căciulă deși gerul iarăși prinsese a se inteți.

— Nu-i nimic. Mi-i cald. Tocmai ce-mi trebuie.

Sergentul voia să se îndepărteze spre capul coloanei. Mai râse odată cu voie-bună uitându-se cum își târa cojocul Mălinescu și făcu vreo câțiva pași mai repezi înainte. Inșă pe urmă se opri, așteptând să-l ajungă rândul în care se aflau Mălinescu și Roban. Acum privea încordat, cu o lucire gravă în ochi. Din mers îl luă de braț pe Mălinescu, vorbindu-i. Vasile nu înțelesese ceace spuse sergentul mai înainte pe rusește, dar acum desluși cuvintele străine de parcă ar fi fost în limba lui :

— Comunist, da ? Vî comunist, conecino. *)

În după amiaza aceea, în pădure, folosind pauzele de lucru ca și drumul la dus și întors, Mălinescu și Roban și-au istorisit o sumedenie de întâmplări. A aflat atunci Vasile atâtea lucruri noi câte nici nu-și închipuise

*) Comunist, da ? Ești comunist, firește.

vreodată că ar putea încape într'o minte omenească. Dar când a vrut să le strângă pe toate la un loc, au sărit și s'au împrăștiat ca un fișic de go-logani pe care nu l-ai învelit bine în hârtie.

— Ai răbdare — îi spuse Mălinescu zâmbind. — Noi o să mai sfătuim și alte dați. Pe rând o să-ți iei tot ce-ți trebuie... O să te înarmezi. Vezi singur ce mare nevoie ai să te înarmezi...

Și după o pauză :

— Ești muncitor, Vasile. Ai mai multe îndatoriri decât alții. De aceea trebuie să și cunoști mai multe decât alții... Numai nu te pripi. Cu binișorul... temeinic... Cât se poate de repede trebuie să ajungi să înfelegi totul linipede. Dar *cât se poate de repede*, să știi, nu înseamnă *în grabă*.

...Până prin Februarie a rămas Mălinescu în lagăr. Oamenii munceau, discutau, se'ntrebau când vine pacea. Cei doi ofițeri antifasciști, Panțăru și Dâlgeanu, veneau acum mai des printre soldați, dar seara jucau șah în pavilion, la ei. Mălinescu a mai încercat cu perseverență un timp să atragă și alți ofițeri. Panțăru și Dâlgeanu îl incredințau că nu va reuși. Chiar și ei, uneori, aveau momente de nesiguranță, de mâhnire adâncă. Era grea viața lor laolaltă cu Vasu, cu Tărăbuță și cu cei care-i înconjurau.

Intr'o zi, Mălinescu a primit însărcinarea să plece în alt lagăr. I-a chemat deoparte pe cei doi ofițeri și pe Vasile. Avea numai câteva minute, la poartă îl aștepta sania să-l ducă la gară. Le-a spus :

— Uite, frate, trebuie să plec. S'a îmbolnăvit un tovarăș de al nostru, care fusese trimis ca și mine pe lângă un lagăr. Acolo unde a lucrat el sânt mai mulți prizonieri români decât aici... Iar noi sântem puținței. Nu știu când mă'ntorc, poate n'oi lipsi prea lungă vreme. Inșă voi până atunci nu stați cu mâinile'n sân. Ce-aveți de făcut, v'am mai spus. Munciiți, luptați, nu vă lăsați copleșiți de mărunțișuri... Vasile, eu în tine-mi pun nădejde multă, să știi.

Și a plecat, urmărit de privirile mâhnite ale celor trei. Roban se încrunta, necăjit că iarăși i-a fugit sprijinul pe care abia și-l găsisse. Ofițerii au oftat tăcuți, gândindu-se că de-acum le va fi și mai nesuferită viața în preajma maiorului Vasu și a căpitanului Tărăbuță.

5

Dela popasul acela unde le ieșiseră în cale sovieticii cu pâine de-a lor și cu zahăr, Costache Țarălungă făcuse drumul, o bucată de vreme, împreună cu Vasile Roban. La început au mers într'un camion până la Odesa. De-acolo s'au despărțit. Pe Costache îl cercetase un doctor chiar în sat, înainte de a veni camionul.

Era un sat frumos, mare, cu mai toate casele de zid. Curțile însă în unele părți erau pustii, în altele adăposteau mișuneală de ostași. Din când în când se cutremura pământul ca de un fior și chiuiau obuzele spărgându-se în preajmă, cu zgomot înalt de fierărie răsturnată și de sticlă zdrobită. Unul dintre aceste proiectile căzu chiar în preajma satului, în timp ce prizonierii ajunseseră în inima lui. Costache Țarălungă nu se putu stăpâni să nu sudaie câtând îngrijorat cum se cernea de sub o strașină niște moloz sfărâmat :

— Mila mamelor voastre, nu vă săturați cu piciorul meu. Pofțiți să-mi mâncați și capul... mila mamelor voastre... de *facești*...

Vasile găsi că mânia rănitului este foarte îndreptățită. Sovieticul cel

tânăr însă, așa cum mergea înainte ținând în mâini coarnezle brancardei, răsese scurt, fără bucurie, spunând răspicat :

— Vași *).

Apucaseră a învăța românii, cât stătuseră la popas, ce'nseamnă cuvântul acesta și le veni tare greu să-l audă acum.

Pe Costache, la Odesa, l-au băgat într'un spital cu pereții albi, cu paturi albe, cu infirmiere îmbrăcate'n alb. Atăta era de curat și de alb totul în acest spital, încât adeseori Costache Țarălungă, privindu-și picioarele rămase tot negre și zdrelite chiar și după ce se'mbăiașe, gândea că nu i se cuvine asemenea bunătate și desfătare.

Și pe dânsul îi gătiseră cu o cămașă albă, netezită cu mare îngrijire. În camera unde-l puseseră mai erau încă vreo douăzeci de paturi, fiecare cu rănitul lui. La vreun ceas după ce-l aduseseră aici, Costache se dumirise că cea mai mare parte dintre răniți erau români, în bună măsură soldați infanteriști doborâți de gloanțe. Mai erau și câțiva nemți, care-și vorbeau tare dela pat la pat, într'o hârjonire răstită de sunete înecate'n gât. Românii grăiau mai molcum, fie că nu le îngăduiau altfel durerile, fie din sfială. În stânga patului lui Costache, era unul îmbrobodit până peste cap cu un munte de pansamente. Zăcea pe spate, neclintit. În dreapta era un altul, fără picioare. Aflând că i le tăiaseră doctorii numai cu două zile înainte, Costache Țarălungă se scutură de un fior care, trecându-i peste spinare ca un fierăstrău începu apoi, în închipuire, să-i roadă temeinic ciolanul în dreptul rânii.

— Da' nu te-ai rugat de ei să nu ți le taie ? — întrebă Țarălungă. Celălalt își clătină pe pernă capul, privind dus în tavan :

— La ce ? Nu mai erau bune de nimic. Mi le-a cosit schița ca pe iarbă.

Și după o vreme adause cu glasul tremurat : — Cine-o fi avut nevoie de picioarele mele ? Cine ?

Costache tăcu, tulburându-se. Ii ardeau mâinile, fața, pieptul. Rana o simțea ca pe-un șobolan răcâindu-i pulpa. În fața ochilor i se arătă iarăși și iarăși Tinca, așa cum o lăsase când a plecat cea din urmă oară la concentrare : stând la gard, cu mâna la gură, ca o stană de piatră. Copiii cât ulcelele se alergau în jurul ei și i se îngrămădeau în fuste, chisucind subțirel. Ea nu-i vedea și nu-i auzea. Stătea neclintită, petrecându-și bărbatul cu ochii.

— Acu' m'oi întoarce schilod — oftă Costache, răsucindu-se în așternutul care se'ncinsese sub el și-l frigea.

În cea dintâi noapte de spital a lui Țarălungă, au venit ca și'n atâtea alte dăți, neștiute de el, avioanele nemțești deasupra Odesei. Au lăsat bombe, detunând clădirile și făcând să zăngăne geamurile. Toate casele, la sovietici, — băgase de seamă Costache, — purtau lipite de sticla ferestrelor benzi de hârtie, încrucișate ca o împodobire năstrușnică. Il dumerise careva dintre răniți, la spital, că nu-i de podoabă, ci de nevoie : ca să nu se spargă geamurile în timpul bombardamentului. Și ferestrele spitalului arătau la fel, prinse ca sub gratii de hârtie.

Din toate părțile huiiau dogit tunurile antiaeriene. Le cunoștea bine glasul, Costache, de pe front, dar acum i se păru mai strașnic, mai ocrător glasul acesta care se înălța mândru în slavă ca și cum s'ar fi repezit

*) Ai voștri.

să-i apere cu mușcătura dinților pe răniți, pe locuitori, pe doctori, pe toți sovieticii aceștia în care-și punea el nădejdea, singura lui nădejde că-i vor scăpa viața.

A doua zi dimineață a venit din nou lângă dânsul infirmiera aceea bălaie, care și peste noapte îi răcorise fruntea cu mâna de câteva ori. Nu se mai sătura Costache uitându-se la ea și mângâind-o cu ochii. Nu doar că i-ar fi întunecat mințile fierbânțeleale din trup, dar fata asta îi amintea într-una, fără să vrea, de Vasile Roban. Strașnic mai semăna cu Liza aceea despre care-i povestise caporalul în atâtea rânduri. Tot codană și ea, numai că-și purta coadele împletite pe creștet ca o cunună. Părul îi era galben ca paiul și ochii albaștri ca rădăcina flăcării, — întocmai așa cum i-o zugrăvise Roban pe Liza. Era o copilă, infirmiera, pe lângă Costache. Acest amănunt îl întărise și mai mult în încredințarea că-i leită Liza.

„Ce-ar zice Vasile — se'ntrebă Costache — de-ar vedea-o ca mine ce gene lungi cât streășina de stuh își apleacă peste obrazul neted și rumen atunci când citește slovele de pe hârtiuțele acele puse pe sticle cu doctorii. Cum i s'ar mai zbuciuma lui Vasile inima, când ar vedea-o surâzând așa, de parcă are de spus o sumedenie de lucruri și nu se hotărăște pe care să-l spună mai întâi... I-ar mai trece de dor băietanului... Sau, cine știe, poate că mai rău l-ar zădări asemănarea aceasta, amintindu-i că mândra lui a rămas dincolo și că ofițerul acela, cu ochi verzi și cu gură de femeie, nu se mai împiedică'n nimeni... o poate ademini nesupărat... Eh, tinereță!”

Infirmitiera bălaie trecuse pe la toate paturile, înțelegându-se cu unii prin semne, iar cu cei care rupeau măcar câteva cuvinte rusești, stând de vorbă cu blândețe și răbdare. Intre acești din urmă fericiți se număra și Costache, minunându-se singur ce ușor îi vine a rosti și a ține minte asemenea limbă la care, până a nu întâlni alți oameni, nici cu gândul nu gândise. Doctorul, un ofițer cu halat alb pe dânsul, cercetă rana lui Costache și încuviință liniștit din cap ca și cum socotea că nici nu se poate să arate altfel un picior și că totul e în bună regulă. Nu spuse nimic și trecea mai departe.

— Ți-l taie, — rosti vecinul din dreapta, după ce plecă doctorul. Așa s'a uitat și la mine ș'a dat la fel din cap. Hotărât că ți-l taie...

De data asta Costache își pierdu cumpătul de-a binelea. El și dorea sufletul după piciorul lui, îi și era ciudă pe vecin. Infanteristul acesta, căruia îi luase picioarele o schijă de brand la un atac, numai întâmplări jalnice povestea: că pot cădea bombele aviației pe spital, fiindcă nici nemții, nici românii nu aleg unde seamănă moartea; că rușii au interes să piară cât mai mulți dintre prizonierii răniți, ca să nu ție de pomană prea mulți schilози; că într-o zi, poate și mâine, dacă vor pleca sovieticii din oraș, îi vor otrăvi pe toți, să nu ajungă vii în mâinile celorlalți.

Iată de ce curând de tot ciuda lui Costache se preschimbă în ură față de omul fără picioare. Iar ura aceasta îi sporea cu atât mai mult părerea de rău că va rămâne și el schilod. Ii veni să-i spuie celui alt: „Și dacă mi-l taie, unu-mi taie... nu pe amândouă, ca ție”.

Dar nu i-o spuse. Ii fu milă de dânsul. Gândi:

„Nu-i destul că s'a caliclit pe vecie. El mai otrăvește și răutatea dintr'însul... L-a pocit careva din naștere...”

Când veni infirmiera cea bălaie Costache o opri. O'ntrebă făcând semn că-și taie piciorul cu mâna și dând din cap de sus în jos, cu pri-

virea întrebătoare... Fata izbucni într'un râs ușurel ca de cleștar atins cu unghia:

— Niet, diadia, niet. *)

Și din cele ce mai adăugă ea, vorbindu-i cu glas mângâios, Costache pricepu limpede că n'au să-i scurteze dreptul din jos de șold după cum se temuse. Dar în ghips tot i-au pus piciorul, după nu multă vreme, arătându-i că i-a plesnit osul.

Așa s'a pomenit Costache într'o zi cărat cu targa pe un vapor și purtat peste mare, după aceea cu trenul, până într'un oraș necunoscut, la un alt spital. Cinci luni a zăcut până i s'a tămăduit cu totul rana. Nu știa că Vasile Roban plecase de mai înainte din Odesa, fără să-i fi putut da de veste. Tot pe un vapor se încărcase lotul de prizonieri între care se afla și Vasile, tot pe Marea Neagră călătorise și lotul acesta și apoi cu trenul, dar de sosit, sosise în altă parte.

Primăvara lui 1942 a fost răcoroasă. Zăpezile s'au topit târziu. Căzuseră cu nemiluita peste iarnă și nu se mai dădeau duse. Dar și vremea s'a încălzit anevoie, de parcă gerul troienise un alt soi de nămeți, ai lui, prin văzduhuri. Soarele, pela sfârșitul lui Aprilie, răzbea, însă răzbea luptând cu amintirea potrivnică lăsată de iarnă.

În sufletele oamenilor, primăvară nu era deloc. Războiul dăinuia. Crâncen, pustitor, războiul nimicea orașele și satele, curma zilnic zeci și zeci de mii de fire ale vieții, cernea casele până în depărtările cele mai mari, cuprinzându-le în răsuflarea lui cruntă.

Hitleriștii, e adevărat, suferiseră o înfrângere mare prin Octombrie 1941 lângă Moscova, și pe la sfârșitul lui Februarie, se pomeniseră scoși cu sila de prin niște locuri sovietice, unde poltiseră să-și facă bârlog. Cu iuteală răspândindu-se prin întreaga țară a socialismului, veștile acestea ajungeau și în lagărele de prizonieri. Oamenii se bucurau de asemenea vești mai mult decât de orice altceva. Primăvara, pentru oameni, veștile acestea o alcătuiau. Se mai luminau puțin sufletele, înțelegând că stă totuși stavilă tare în drumul celor ce aruncă jăraticul războiului peste mări și țări. Iar prizonierii se înfiorau de nădejdea că vor fi înfrânți mai repede fasciștii și va veni odată pacea mult dorită.

Lagărul în care se afla Vasile Roban în primăvara lui 1942 părea mai mare, de când nu-l mai strângeau paftalele albe ale nămeților. Pavilionele se înălțau în soare, zâmbind în miezul zilei cu toate ferestrele lor deschise. Pe drumul spre sat coborau lin și drept căruțele, iar în marginile drumului, spre care hârtoiau astă iarnă săniile, mijeia acum ca o mustață verde, colț crud de iarbă nouă. Prizonierii plecau ușori la pădure, fără să se mai îmbrobodească, deși fufăicile încă-și făceau da'oria să apere trupul omului cu zăplazul lor de vată.

În amurg, când se'ntorceau soldații dela pădure, de departe lagărul le făcea semn, sticlindu-și stegulețele roșii ale geamurilor de sus, în care bătea soarele înainte să se culce. Dalbu sau Răstoacă sau Cătănoiu ziceau:

*) Nu, moșule, nu.

— Am mai dat o zi la spate.

Dar ajungând mai aproape de lagăr tot nu se puteau împiedica să cugete că nu se poate ști câte zile vor mai fi rămas încă de dat la spate. Iar lagărul, cu zidurile și cu paza lui de sentinele de jur împrejur îi făcea atunci să se mohorască și să se'ntrebe amăriți de ce n'au oare putere să iasă de sub străjuire ca să poată da și ei mână de ajutor cumva la dobândirea grabnică a păcii.

Altora dintre prizonieri însă, mai potoliți, zidurile nu li se păreau o piedică, ci mai curând un lucru de tot nefolositor. li spunea Ion Zabrac lui Vasile Roban :

— Unde să fugi, măi frate ? Las'că și sântem amarnic de departe... dar chiar de n'ar fi așa: cui îi trece prin minte să plece acum de-aici ? La ce ? La palmele și suduielile majurului ? Parcă de-ai ajunge acasă, zic și eu așa... că am ajunge... te lasă jandarii să-ți vezi de ale tale ? Inapoi la regiment. N'ai murit întâia oară pe degeaba ? Hai să te omorîm acî.

Vasile Roban nu avea nimic de spus împotriva. Chiar așa stăteau lucrurile după cum le înfățișa Zabrac, omul acesta blajin, cu vorba domoală.

Era de loc de pe lângă Bacău. Zicea că a fost luat de sovietici chiar în cea dintâi săptămână după începerea războiului. Il ținea fără drept căpitanul lui în companie, nevrînd să știe că Zabrac era om trecut de vârsta militariei. Căpitanul arăta în scris la superiorii lui că are nevoie de brațe pentru muncă.

Stăteau ei, cu compania, într'un ostrov, pe Dunăre. Acolo și-a petrecut Ion Zabrac un an întreg din viață, fără să mai iasă măcar odată. Nu-i îngăduia căpitanul. Il vrăjmașea cumplit pentru o pricină mai veche. Indrăznise Zabrac odată, mai înainte, a ieși la raport și a se plînge că nu i s'a dat permisie, după dreptul lui, fiindcă nu adusese rîndul trecut din sat cele ce i se ceruseră în schimb : ouă, găini și câte mai sînt în gospodărie. Pe-atunci, căpitanul era locotenent, iar căpitan era un altul care nu se avea bine cu locotenentul. I-a dat drumul în permisie, căpitanul acela, mai mult ca să-i facă în ciudă locotenentului. Indată după aceea pe locotenent l-au făcut căpitan și i-au dat compania pe mână, iar căpitanul cel vechi a fost mutat. Când s'a întors Zabrac de-acasă (tot cu mîna goală, că n'avea de nici unele) negru s'a făcut la față aflînd cine i-i comandant proaspăt. Nici cel vechi nu fusese ușă de biserică, dar tot era mai altfel.

Ș'asa a stat Zabrac după aceea, ca la închisoare, un an întreg.

— S'a înecat în Dunăre, când au dat rușii peste noi, — povestea Ion Zabrac. — El ne lăsase de izbeliște... Fugea singur în barcă; s'a răsturnat. O pedeapsă și asta... Cum nu s'a gândit el măcar la feciorii mei, dacă nu la dreptul meu ? Am doi feciori mari, amîndoi în armată, nu știu ce s'o fi ales de ei. Mai trăiesc oare ? Is teferi sau schilozi ?

Deși era mare deosebire de vîrstă între ei — i-ar fi putut fi tată Zabrac lui Vasile — totuși îi legase strîns împreună prietenia. Lui Vasile îi mai trecea parcă în felul acesta de dorul lui Costache Țărălungă, despre care nu mai știa nimic. De câte ori nu sfătuisese el odinioară cu Țărălungă despre întâmplările războiului și despre dulceța vieții de care ar avea parte oamenii, de n'ar fi ciocnirile și măcelurile între oști... Acum sfătuisese cu Zabrac, dar i se păru că Zabrac nu-i tot așa de sprinten la minte cum fusese Țărălungă.

Mălinescu plecase de mai bine de două luni și bun plecat era. Nici despre el nu mai știa nimic. Il întreba uneori pe Serioja Potcoavă, cu care se împrietenise bine în răstimpul din urmă :

— Unde-i Mălinescu, frate? Dece nu se mai întoarce, că uite, e din ce în ce mai multă nevoie de el printre noi. Cei doi ofițeri ne-au cam lăsat. Nu s'or fi înțelegând ei cu ceilalți care țin partea lui Antonescu, dar tot mai la îndemână le vine în pavilionul ofițeresc decât printre soldați. I-am simțit eu... Și noi, singuri, fără ajutor, ne zbatem cu politica, ne zbatem să înțelegem... dar merge greu. Nu zic, ne mai trimite știri comandantul, mai stai și tu de vorbă uneori cu câte unul... Da-i puțin, nu ajunge.

Serghei Potcoavă moțăia din cap, cu gândul la altele :

— Știu eu, știu... Da' vreme nu-i. Mai frământați-vă și voi, munciți-vă mințile. Undeva o să ieșiți la lumină... dacă vă luptați... Poate-o veni Mălinescu. Eu, crede-mă, nu-mi văd capul de treabă.

Dar Mălinescu nu mai venea și nici nu trimetea vreo știre, cașicam n'ar fi știut cât îl doreau prizonierii.

Toader Răstoacă i-a mărturisit într'o seară lui Roban o mare nedumerire a lui cu privire la Europa și, oricât s'au trudit după aceea cei ce-l ascultaseră, tot nu l-au putut dumiri. Tolănit pe patul care mai nu-l cuprindea, zicea Răstoacă, socotind pe degetele lui groase :

— Voi ziceți că'n Europa sânt 22 de țări. Le-am numărat împreună pe degete. Așa este. În 13 țări din Europa poruncesc hitleriștii, singuri stăpâni. Adevărat; și țările acestea le-am numărat una câte una. Pe urmă, mai sânt șapte țări care au la cârmă slugi de-ale lui Hitler, năimite de el din timp. Intră și România aici. Bun, face douăzeci. Mai rămân Anglia și Uniunea Sovietică... Acuma de Uniunea Sovietică, nu zic... Asta-i alt soi de țară. Una că-i și mai mare de vreo două ori cât toată Europa. Dar mai pune la socoteală mai ales asta : ea e pierzania fasciștilor. Vasă-zică dușmancă de moarte a lui Hitler. Bun. Și asta-i limpede. — Ei, d'apoi ce facem cu Anglia? Poți s'o pui în rândul țărilor unde poruncește Hitler ?

— Nu se poate, măi Toadere, — făcu Axinte. Or fi ei cum or fi miniștrii de-acolo... că parcă s'ar lupta și parcă nu s'ar lupta cu Hitler... tot zic c'au să mai deschidă un front în Europa și nici că-l deschid... Asta-i drept. Dar de potrivit, să știi, nu se potrivește să pui Anglia în rând cu țările lui Hitler.

— N'o pun, — zise hotărât Răstoacă. — Dar s'o pun în rând cu Uniunea Sovietică se potrivește? Așa-i că nu se potrivește?

Răsaseră Cătănoiu, Dalbu și alții de Răstoacă. Dar la această din urmă întrebare a lui n'au mai răs. Nu puteau răspunde în niciun fel. Zabrac a întrebat :

— D'apoi tu, măi Răstoacă, împarți țările după politică, nu după hotare ?

— După politică, — a răspuns Răstoacă, încăpățânat. — Războiul acu e unul. Și politica trebuie să fie una. Țările stau atunci, sau colo sau colo : ori de partea poporului, ori de partea fasciștilor. N'a spus și Mălinescu așa ?

— Ba a spus, — murmură Roban, chinându-și mintea să găsească un răspuns cuprinzător și adevărat, pe înțelesul oricui. Însă aliații Uniunii

Sovietice nu-i înlesneau deloc acest răspuns. Dimpotrivă: mai rău îl încurcau și pe el și pe ceilalți prizonieri.

Dalbu zise rânjind, cum îi era obiceiul:

— De spus, așa a spus Mălinescu. Da' uite că și America... Are ea un singur fel de politică? N'are. Ții minte ce spunea Mălinescu: președintele și poporul, deoparte, contra lui Hitler... da' miliardarii sânt cei mai tari și-ar vrea să-l cruce pe Hitler... America... multe o fi făcând la ea acolo, numai front în Europa... nici gând.

Cătănoiu se aruncă pe patul lui cu mâinile sub cap și zise privind în tavan:

— Ce tot le încurcați? Europa e un continent, America-i alt continent și Anglia e o insulă.

— America-i în America iar Anglia e în Europa — răspuse Răstoacă, dârz. Și rămăsese așa, cu degetul în vânt după cum începuse a socoti, neștiind dacă să-l îndoaie, băgând totuși Anglia aceasta printre statele plecate lui Hitler sau... ce altă ar fi de făcut cu dânsa? Ținea seamă, fără să vrea, de cele spuse de Cătănoiu și de aceea încă șovăia. Mormăi:

— Anglia luptă împreună cu America împotriva hitleriștilor? Asta-i adevărat: și țările acestea luptă. D'apoi luptă cum știu ele, adică altcum decât sovieticii... Și ce fel de luptă-i asta? Unde li-i frontul? Uite, na, că tot n'am cum o socoti pe Anglia asta... dacă-i vorba de război... Degeaba..

— Anglia-i o insulă, — strigă tare ca pentru surzi Cătănoiu, fără să-și ia ochii din tavan.

— Poate-i o insulă din America, — încheie Zabrac vrând să-l liniștească în felul acesta pe Toader Răstoacă. Iar Răstoacă se potoli într'adevăr. Zisă:

— Păi, de ce nu mi-ai destăinuit-o dela început? Acum e limpede, — și, îndoiindu-și în sfârșit degetul, isprăvi socoteala: — Douăzeci și una... Cu America, de-ar fi în Europa, douăzeci și două.

În lipsa lui Mălinescu, Serghei Potcoavă devenise povățuitorul lui Roban, dar nu-l îngăduiau treburile mai deloc.

Venea adeseori când găsea timp, seara, în dormitorul unde se aflau Zabrac și Roban, alături. Venea și ziua uneori după dânsii la lucru, în pădure. Serghei era *nacialnic* la *sclad*, adică mai mare peste depozitul cu alimente al lagărului. Prietenia lui cu cei doi prizonieri începuse de-acolo că, descoperind ei odată o halcă mare de carne înghețată ascunsă în zăpadă (pesemne o furaseră niște prizonieri din bucătăria lagărului; mare lucru de n'or fi fost dintre nemți) i-o arătaseră nacialnicului, ducându-l la locul cu pricina și înlăturând zăpada în fața lui.

Îl auzeau de departe, când venea. Vorbea tare, pronunțând apăsător cuvintele, și cântându-le într'un fel deosebit. Serghei vorbea moldovenește ca și rusește. Se născuse, după cum spunea, în acea republică sovietică de pe Nistru alcătuită de moldoveni.

— Undi-s oamini cii doi, negri la față și alghi cum îi helgea pi dinuntru? — glumea Serghei, prefăcându-se că nu-i vede în dormitor, cum stau pe paturile lor. Și spunând acestea se uita la alții, făcându-le din ochi.

Într'o seară, când tocmai se hotărise Vasile să-l întrebe amănunțit ce-i de făcut cu Anglia asta, în privința căreia și el ca și Răstoacă are anumite îndoieli, Serghei veni târziu, aproape de stingere. Părea tare

ostenit, vorbea mai încet ca'n alte rânduri. Se vedea că avusese multă muncă.

Prin fereastra deschisă pătrundeau, în seara aceea de Aprilie pe sfârșite, adierile unui vânt răcoritor. Era încă frig afară deși se luase toată zăpada. Dormitorul însă, mare, cuprinzând multe paturi așezate unul deasupra celuilalt și mulți oameni, se încălzea câteodată peste măsură, ca și iarna.

Serghei, prinzându-se cu mâinile de stâlful patului, se cățără sus, lângă cei doi prizonieri și se așeză, lăsând să-i spânzure picioarele. Măcar că-i erau umflați ochii de nesomn, tot îi venea să se ție de ghidușii.

— Zabrace, — făcu întorcându-se spre soldatul care se și vârise sub pături iar acum, la sosirea unui oște, se ridicase în coate — da' ce-ți prăpădești, bre, toate lucrurile pe unde-apuci? Dacă nu știam că-i al tău, te pomești că-l aruncam.

Și-i strecură în mână, să nu vadă ceilalți, un boț de ziar cât pumnul, plin cu mahorcă. Zabrac era fumător înrăit, tânjea dacă nu-și putea mulțumi patima, iar tutunul, pe timpurile acelea de restriște la sovietici, nu se găsea pe toate drumurile. Ar fi vrut Zabrac să-i spuie ceva, să-și arate bucuria pentru darul primit, dar Serghei începu să rădă răsunător, bălăbănindu-și picioarele:

— Las'că știu eu ce poțesteți să spui.. Că adică n'ai uitat nimic, niciări. Da' eu am găsit, iaca am găsit..

Mai stătu puțin, după aceea, povestind despre câte se mai scriau prin gazete și ce zicea lumea. Vasile Roban nu mai încercă să-l întrebe cum ar fi socoteala cu Anglia. Se temea să nu rădă de el Serghei Potcoavă. Doar nu odată sfătuiseră ei împreună despre câte se întâmplă pe fața pământului și care-i tâlcul lor. Invățase multe Vasile dela Serghei și parcă puseseră odată pentru totdeauna la cale și întreagă Europa cu politica ei. Nu prea era potrivit lucru acum să-i ceară s'o iee dela capăt. Insa de lămurit, degeaba, tot nu știa Roban cum l-ar putea lămurii pe Răstoacă privitor la Anglia, la America și la făgăduielile de ajutor pe care nu și le țineau.

„Poate-oi da mai târziu de rostul lor” gândi Roban.

Serghei, neștiind ce gânduri îl muncesc pe Vasile se aplecă spre dânsul și-i șopti, străduindu-se să vorbească așa încât să nu-i audă ceilalți:

— Vasile, da' eu am să depăn o vorbă cu tine.

— Deapănă, Serioja.

— Amu nu se poate, e târziu. Acuș sună de culcare. Măine ne-om vorbi neapărat. Să mă cauți la scld, unde-mi fac vacul.

— Te-oi căuta.

— Da' amu ți-oi spune numai atât.. Ca să ai ce chibzui peste noapte... Cât mai este până la Intâi Mai? Ai numărat?

— Vre-o câteva zile, — spuse Roban, străbătut de o bănuială.

— Apoi da. Sărbătoare cum puține-s... Ei, îi mai chibzui și singur, până mâine. Vezi de te sfătuește cu Zabrac și cu cei doi ofițeri oameni buni. Noapte bună.

A sărit sprinten jos, cu cizmele lui de pânză verzuie, ușoare, și a pornit-o fără zgomot spre ușă, printre paturile pe care cei mai mulți dintre prizonieri dormeau. Mergea înadins în vârfuri, legănându-și din această

pricină mai tare umerii ca de obicei. Dus pe gândurile lui, Roban îi urmărea cu ochii statura îndesată, cu bluza militărească strânsă creț pe mijloc, deasupra pantalonilor de postav albastru umflați drept, până la genunchi. Așa-l văzuse purtându-se totdeauna și totdeauna nelipsita lui șapcă îi stătea pe vârful capului, descoperindu-i fruntea boltită, ochii limpezi și zâmbetul luminos ca de copil.

S'a sfătuit îndelung Vasile Roban cu Ion Zabrac și în noaptea aceea, înainte să adoarmă și a doua zi de dimineață. Nu i-au dat de capăt întrebării. Erau în pădure, la doborât copacii, într-o pauză de lucru. Spunea Zabrac :

— Ce putem face noi ? Prinși sântem, altceva nimic nu sântem. Tăiem lemne în pădure... Mulțumim rușilor din suflet că-s așa de buni și nu ne păstrează mânia... măcar că tot ar fi pentruce. Da' sărbătoarea... O fi sărbătoare pentru noi altădată, când ne-om vedea pe la căși.

Vasile Roban scutura din cap nemulțumit :

— Nu Zabrace, aici nu ai dreptate. Este sărbătoare pentru noi întâi Mai sau nu este ?

— Dacă-s prins...

— Dar de paști, mai săptămânile trecute, tot așa ai zis ? Ouă și cozonac n'ai avut că nu-i de unde, însă nici n'ai lăsat să treacă ziua așa, fără o vorbă deosebită.

Ion Zabrac îl privi cu mirare :

— Păi, cum am apucat din vechi...

— Uite nea Zabrace — oftă Vasile, cu fruntea plecată — aici e buba. Paștele ne-au îngăduit boierii dela noi să-l prăznuim cât am dorit, ba ne-au și îndemnat la asta. Dar alte zile mari, numai ale noastre... numai pentru noi, mari... pe-acelea ne-au silit să le uităm.

— Armindenii... făcu Zabrac, încruntându-se. Că mie chiar de masă pe iarbă verde îmi ardea... când nu-mi mai puteam dezdoi spinarea de trudă... iar plodurile chisuciau, flămânde...

— D'a nu-s Armindenii, — se'nciudă Vasile. Iar Zabrac, uitându-se la dânsul pieziș :

— Da' ce-s mă rog ?

— Întâi Mai, nu pricepi ? Sărbătoare pentru toți oamenii muncii.

— O fi, spuse Zabrac. Și adăugă, înmuindu-și glasul, fiindcă-l văzuse mâhnit pe Vasile. — Se poate că-i și asta o zi mare... zi sfântă... dar niciodată n'am aflat de dânsa până acum.

Vasile Roban sta din nou cu capul plecat. Se cunoștea bine că are un necaz vechi, copt. Răsuflea greu. Când își ridică fruntea îi sticleau ochii, ca două boabe mari gata să se spargă, iar glasul abia și-l stăpânea să nu tremure :

— Nici eu n'am știut care-i adevărul, nea Zabrace... Nu numai despre întâi Mai.. Despre toate n'am știut adevărul. Mi l-au ascuns... Am crescut ca bălăriile.

Ion Zabrac se răsucea stingherit, nepricepându-se cum să-și mângâie prietenul. Rosti într'un târziu, cam răstit :

— Că n'om fi fiind noi bălării... Nu-i drept asta... Ei ne-au înăbușit pe noi ca bălăriile... Ei...

— Care ei ? — întrebă Vasile.

Zabrac răspunse :

— Domnii.

După o vreme lungă, în care din nou cătase înspre pământ, Vasile vorbi încet, parcă înăbușindu-se :

— Tată-meu e domn ?

Iar Zabrac gândi în sinea lui, pierzându-și răbdarea : „Are hachițe în dimineața asta, băietanul“. Și cu glas tare :

— Nu-i domn 'nica. Ia pune mâna pe beschie că ne-am hodinit destul.

Tăiau un trunchi gros de tot. Copacul își înălța deasupra lor creștetul rotund, pletos, fără să-i ia în seamă. Stătea semeț ca și când n'avea să se prăvale în curând cu huiet mare. Dar fierăstrăul, înclinat asupra rădăcinii, rodea cu dinții, rodea. Din copacul acesta trufaș fără nici o pricină, s'or întocmi de-acum îndată altele mai bune : vapoare, schele...

Pe Serghei îl găsi Vasile stând pe capacul unui butoi, în sclad, cu un registru pe genunchi și însemnând de zor ceva cu un creion bont.

— Zdravstvuite, — zise, văzându-l pe Vasile Roban. — Nu, ia îngăduie puțin să isprăvesc aici. Stai colo — și-i arată cu mâna alt butoi, înainte să se scufunde înapoi în socotelile lui.

Mirosea foarte amestecat întotdeauna în magazia aceasta peste care împărăția Serghei Potcoavă. Astăzi însă mirosul cel mai puternic era acela de lemn nou, venind dinspre niște lăzi mari puse una peste alta. Vasile știa că Potcoavă fusese un fel de contabil și în colhozul lui, acolo, spre Duboșari. Deaceea-l și pusese administrator acum, în lagărul acesta care număra aproape 2000 de prizonieri. Spunea că făcuse războiul dela 'nceput până spre toamnă. Atunci, într'o bătălie pe Bug, îl străbătuse un glonte în piept, ieșindu-i pe sub umăr. Ii sfărtecaseră plămânul. La spital s'a văzut că are să rămâie cu suflarea scurtă, dar n'aveau ce-i face. I se mai stricase în luptă și mâna stângă ; îi stăteau degetele țepene. I-au dres-o pe cât a fost chip, dar nici acum nu se poate sluji Serghei de ea cumsecade. Uneori se înfurie și înjură cumplit, amintindu-și că-i beteag și nu-l mai lasă înapoi în armată. Dar se demolește repede. Scurpă amărît, zicând :

— Incă-i bini... Mai sunt la noi distui ca și-i scarmini pi fașiști... Vini vremea... Di-a fi nevoi și di mini, apui așa cum mă vez tot pot întomni o spânzurătoare pentru căpiteniili lor.

Potcoavă își isprăviseră socotelile. Inchise cu zgomot registrul, îl azvârli pe o masă peste altele și, sărind de pe butoi, veni lângă Vasile :

— Ei, frate, ce mai zici ?

— Eu, Serioja — spuse Roban — două treburi am azi cu tine.

— Nu, s'aud.

Vasile îi făcu loc alături de dânsul pe butoi, apoi vorbi :

— Mai întâi cu Intâi Mai. Uite ce m'am gândit... Să știi că-nu m'am înțeles cu Zabrac.. Pe ofițeri nici nu i-am văzut... El tot n'a prins tâcul sărbătorii acesteia... Dar eu m'am gândit așa...

— Tot era mai bine, — întrerupse Serghei cam dojenitor — dacă te sfătuiai până la capăt cu dânsul. Un cap e un cap, două-s mai multe. Vasile se foi pe butoi, cam stingherit :

— Vezi că mi-a venit greu... nici eu nu știu dece...

— Dar eu știu, — făcu Serghei cu glasul lui puțin cântat. — De-amu ce să ne mai sfădim... Zi-i 'nainte.

— Uite, Serioja. Zabrac zice că n'a știut niciodată ce 'nseamnă cu ade-

vărat Întâi Mai. Parcă eu am știut? Nici acum nu știu ca lumea. Mi-ai spus tu, am mai citit prin cărțile câte mi le-ai dat.. Asta nu-i rău. Însă nici de-ajuns nu-i. Ți-am povestit în ce fel am crescut eu acasă.. de copil. Ca o buruiiană...

Își aduse aminte de ceea ce spusese dimineața Zabrac și îndreptă :

— M'au înădușit buruienile.

Potcoavă îl măsură de sus până jos, sever :

— Și de asta nu-ți pasă acum de Întâi Mai? Muncitor ești tu?

— Stai, stai, Serioja, nu'mpunge fără rost... Nu zic că nu-mi pasă. Ba-mi pasă, bre, și mă arde uite ici, în piept, că m'au legat domnii la ochi atâția ani. Și mai ales că l-au legat pe tata... Ca orbii am fost noi.. și ca noi o sumedenie alții... Mă și cutremur de spaimă când îmi dau seama cum ne puneau să ne scuipăm singuri în suflete...

— ...burjuii, — complexă Serghei cu glas surd.

Vasile răspunse, înclăștându-și pumnii :

— Da, burjuii... La noi le zice burghezi, așa am văzut că scrie în cărți... Ne-au mânat pe noi, muncitorii, unui împotriva altora. Nu numai în război, dar și-acasă, mai înainte... Era la noi un maestru, unul Lapteș.. ți-am povestit... om cumsecade altminteri... nu fura, nu zăpsea pe nimeni...

— Știi, știi... se iuți Potcoavă nemulțumit. — Cel care l-a prostit pe tat-tu, de și-a făcut din el unealtă.

— Erau prieteni buni... — zise Vasile Roban aplecându-se tare înainte, ca și cum ar fi fost vinovat de această prietenie și și-ar fi cerut iertare.

Potcoavă înălță din umeri, sâcâit :

— Și ce vrei să-ți fac eu?

— Tu n'ai ce-mi mai face, Serioja. Am stat eu de vorbă cu Mălinescu.., cât a fost aci. Parcă mi s'a luat de pe piele un strat de lip. Nu zic că s' curat... Mai am încă destulă murdărie, nescoasă. Dar am să mă frec, măi frate, am să mă frec... nu singur... am să mă frec de tot ce-oi întâlni aspru în cale... pân'oi rămâne limpede cum îi sticla... Am să răscumpăr tot timpul pe care l-am irosit... Și păcatele tatii, tot eu am să le răscumpăr. Pân' ce n'o ieși la iveală, limpede, cugetul meu muncitoresc... așa cum trebuie să fie el, cum ar fi trebuit să fie din totdeauna... pân'atunci nu mă las.

— Da' de-acolo înainte? — întrebă Serghei cam luător în răs, măcar că până atunci îl privise pe Vasile cu ochii înduioșați. Se folosise de împrejurarea că, înflăcărat de hotărîrea lui, Vasile vorbise uitându-se tot timpul înaintea lui, dincolo de cele ce vedea. Dar când Vasile își întorsese capul, Serghei n'a mai avut ce face, a trebuit să găsească un prilej de glumă, ca să nu i se cunoască ce-i scria pe față.

— De-acolo înainte, măi Vasile — zâmbi Potcoavă — apoi cu atât mai vartos n'o să te lași, fiindcă nici n'o să se mai poafă... dacă zici că vrei să fii muncitor așa cum trebuie, până'n fundul sufletului... O să vezi, asta înseamnă să te faci om adevărat. Dacă ai ști ce lucru de preț e asta!

Ca și cum s'ar fi rușinat de entuziasmul lui, tăcu uitându-se'n jos. Mormăi mai pe urmă, ursuz :

— D'apoi că... știi tu oare despre ce fel de oameni vorbesc eu?

— Poate... zise cu sfială Roban — poate... despre comuniști?

— Da' lui Zabrac i-ai spus ce-ai învățat?

— I-am spus, dar el... Mai sânt în lagăr și alții. Se'nvârt ca pe jăratric la fel cu mine... Răstoacă, Axinte, Dalbu... Dar... dacă nu-i Mălinescu printre noi, să ne'ndemne... să ne dea curaj... Ia 'ntreabă-l, de pildă, pe Dalbu: Vrei, Dalbule, să ieși în fața oamenilor la club, pe scenă, să spui tare câte le spui la ureche? Nu vrea, se teme.

— De Antonescu, da? — zise Potcoavă în silă.

— Sunt și niște plutonieri printre noi — răspunse Vasile, aproape șoptind. — Ne-au băgat în sperieți. Cum dracu le află ei pe toate, nu știu. Aduc vești... Că merge mai departe frontul, că nemții sânt tari, înaintază. Atunci oamenii își trag capul înapoi între umeri, tac. Li-i frică, na... Oameni... Ce, crezi că mie parcă tare mi-i îndemână când aud?

— Dacă ți-i frică... — începu nehotărît Potcoavă. Și deodată-și mută gândul. Rosti: — Ce spun plutonierii?

— Este unul... Gălbinaș îi zice... Ș'aseară se strânseseră ostașii în jurul lui, în dormitor. Vin singuri, nuri cheamă nimeni. Are limbă ascuțită Gălbinaș ăsta, le deslușește tare bine.

— Ce zicea?

— Păi, fă și tu socoteală, Serioja. Cum să nu-l asculte oamenii? Că zicea: Măi, războiul acuş, acuş e gata. Rămân rușii cu ale lor și noi mergem la ale noastre. Două, trei luni... patru cel mult... Se face pace. În toamnă, dacă nu cumva și mai devreme, numai ce te pomenești că bat în poartă cu patul armei. Care-i acolo? Nemții. Schnell! Zurück!... Se răfoia Gălbinaș și oamenii... cu gura căscată la dânsul.

— Și tu ai tăcut? Nu i-ai luat vorba lui Gălbinaș acela?

— Nu — spuse Vasile încercat. — Dacă l-am văzut și pe Zabrac că se dă mai spre patul plutonierului și nu mai ține seama de ceeace-i spun eu... mi-am pus pătura în cap, am dormit.

— Eh, Vasili, Vasili — îl mustră Serghei, oțărindu-se. — N'ai dormit destul acasă? Nu te-ai săturat de amorțeală?

Vasile Roban se scutură ca și cum arunca de pe umăr mâna cuiva:

— Nu-i vorba de amorțeală. N'aveam cum îl dovedi pe Gălbinaș, nu m'ar fi ascultat oamenii. De-aș ști, eu să le spun cum le spunea Mălinescu...

— Și dacă nu le poți spune chiar ca Mălinescu, de ce să nu te-asculte oamenii? Nu tot despre dreptatea lor vorbești?

— Frica, bre... Cum de nu vezi? Ție ți-i ușor, te cred. Te'ntreabă careva: ai ținut partea sovieticilor? Zici: păi, dacă's sovietic... Și gata. Ce-au să-ți facă? Da' ei? Pe ei când i-or strânge, de... Ce-au să răspundă? Au dreptate oamenii în felul lor. Li-i frică. I-așteaptă acasă nevestele, copiii... Chiar și eu mă gândeam mai ieri la asta...

Serghei Potcoavă vorbi cu lehamite multă în glas, dar și cu o tristețe rău ascunsă:

— Vasăzică și tu crezi c'au să ne bată fasciștii?

— Nu știu — răspunse Vasile. — Drept îți spun, cu palma pe inimă: nu știu. Ce să mă mai feresc? Cu oamenii altfel stau eu de vorbă, mai cu băgare de seamă, dar ție ți-o spun deschis ca la un frate. Dacă nu știu, nu știu... Nemții is tari.

— Atunci, — oftă Potcoavă amărît, — ce să mai vorbim? Indoaie-te de spate să...

— Ba să vorbim — strigă Vasile, sărind de pe butoi și înfundându-și mâinile în buzunarele pantalonilor. Ai fi zis că și le-a pus în șolduri din cauza pantalonilor cazoni care au buzunarele în față. — Dece să nu vorbim? Eu pentru asta am venit la tine. Eu, Serioja, nu mă tem. Adică... poate mă tem și eu. Da-mi țin firea. Nu vreau să mă tem... Dacăș fi pe front, nu aici, la popreală... știu eu, ce-aș face acum. Proașcă'n nemți și'n toți fasciștii aș face.

Serghei încă își păstra pe față mâhnirea. Ii se adâncise niște cute de-o parte și de alta a gurii. Il privi pe sub sprâncene pe Roban și zise răutăcios :

— Numai vezi că nu ești pe front, ești la popreală.

— Râzi tu, râzi de mine, Serioja, — făcu atunci prizonierul de-a dreptul mâniindu-se. — Dar să știi că mie nu-mi pasă. Am vrut să mă sfătui cu tine. Nu vrei? Sănătate. Hotărîrea tot nu mi-o mai schimb. Nu te uita așa la mine, că nu mă sperii. Nu m'a speriat el pe mine An tonescu ș'o să mă înspăimânți tu ?

— Că viteaz mai ești — zise Potcoavă în bătaie de joc. — Vezi mai bine să nu rămâi fără casa. Cred că or îi început bucătarii să împartă mâncarea.

Vasile Roban părea că rici nu l-a auzit. Ținându-și mereu mâinile în buzunare, se rezemă ușor, privind în curte afară, spre gardul de sârmă care trecea mai încolo, din par în par. Din cauza ghimpilor, gardul i se păru creț lui Vasile, așa cum îl înțepau în ochi razele ascuțite ale soarelui. după lumina mulcomită de umbră din magazie. Scaipă necăjit în țărână și se uită o vreme, atent, la doi soldați nemți care-și tirau papucii de lemn ducând spre sala de mese un căzânel, ținut de torți. Aburul mâncării, la fiecare zmcitură a nemților pe drum, se învârtejea în văzduh și rămânea mai în urmă de parcă vântura din coadă.

— Dau masa, da, — rosti Vasile pe gânduri, fără să-și ia ochii dela nemți. Apoi spuse liniștit de tot, ca și cum pomenea de un lucru care nu l-ar fi interesat deosebit de mult :

— Ascultă Serioja, când s'a isprăvit războiul celălalt, așa e că au rămas unii dintre prizonieri aici? N'au mai vrut să se întoarcă acasă. le-a plăcut la voi... — și adaugă sprijinindu-și capul de ușă : — Era revoluție...

Serghei Potcoavă pornise a-și răsuci o țigară de mahorcă :

— Ți-i frică, Vasile. Te-ai molipsit dela ceilalți. Apă curge în vinele tale.. Na, de ici, mahorcă. Ține și hârtie... Dă' nu lua tot ziarul, bre, rupe și dă-mi înapoi jumătate, că nici eu n'am.

În timp ce Potcoavă își căuta chibriturile, Vasile Roban se gândea dacă să-i spuie despre Liza sau nu. La dânsa se gândise el întrebând ceeace întrebese mai înainte. Parc'o vedea cum flutură din cap, zvârlindu-și înapoi pe umeri coadele bălane. La ea îi fusese mintea acum, stând de vorbă, ca și as'noapte. Ca și'n atâtea alte nopți.

Se răs gândi. Ce să-i spuie lui Serioja despre Liza ? Ca să-l amă-rască fără rost ? Serghei nu știe de i-o mai fi trăind sau nu nevasta. S'a despărțit de dânsa, plecând la război, și n'a mai văzut-o.

Il privi cum își aprindea cornetul cu mahorcă, pufăind. Vasile aprinse și el. O singură dată i-a spus Serioja în treacăt că nu știe ce s'o mai fi întâmplat cu nevastă-sa. A oftat după aceea și a schimbat repede vorba.

„Tare-i Serioja ăsta — cugetă Vasile — e tare la suflet ca lemnul de stejar”. Și se hotărî; zise:

— Degeaba mă tot iei tu la vale că mi-i frică. Mi-i frică sau nu mi-i frică, treaba mea. Eu știu atât: că este nevoie să-l înfrunt pe Gălbinaș, pricepi?

— Apoi că-i și foarte greu de priceput, — răsă Potcoavă, uscat.

— Așa, așa, — îl fulgeră din ochi Vasile — stai călare pe butuc și te hlizești. Eu vin la tine să te rog ceva, tu-mi arăți cotul.

— Ei, păi nu mi-ai spus că vrei să-mi ceri ceva.

— Îți spun acu — făcu Vasile mai îmbunat. — Numai frământă-ți și tu mintea, nu sta așa ca bolovanul. Lui Gălbinaș degeaba i-aș scurta-o în dormitor. Să zic că l-ași dovedi... măcar că nu cred. Afurisită limbă ce mai are iuda. Ei, da' să zic că l-ași dovedi... Ce-am folosit? O să se ferească de mine pe viitor, atâta tot. Chiar ș'asa se ferește. Pe urmă, parcă-i numai el? Iar oamenilor li-i frică, bre, li-i frică. Între dâșii vorbesc ei multe, că's sătui până în gât și de război și de asuprirea de-acasă. Nu-i unu să nu fi căpătat măcar câteva palme... Injurături? Floare la ureche... Ori pe moșia boierului, ori la armată, ori în fabrică... oriunde... Are aici Zabrac un fel de neam de-al lui, chipurile târgovăț... Se dusesse la Brăila în port, se făcuse hamal. Ce povestește ș'acela, se'ngrâncenă carnea pe tine de groază, uiți că nici ție nu ți-a fost mai moale... Toți, Serioja, toți gem. Le-a ajuns cuțitul la os. Dar frica-i și mai tare decât durerea.

— Și ce vrei să faci? — întrebă Potcoavă, fumând.

Vasile vorbi repede:

— Să-l înfrunt pe Gălbinaș de față cu toți. Nu în dormitor. La club. Mă sui pe scenă, uite, bag mâinile în buzunări și le spun de la obraz pe toate... Pe toate... Ce-au făcut din mine tata și cu maistrul meu, dacă s'au luat după burjui. Cum m'am lăsat eu, muncitor, legat la ochi și împins să trag în frații mei... în muncitorii din țara asta sovietică. Ș'apoi să le spun oamenilor și cine-i Gălbinaș, c'am aflat... comăndul lui de lingeblide! Socru-său... are crâșmă în poarta regimentului. Care dintre soldații dela dânsul nu știe? Pe toate vreau să le spun... Tare, în gura mare... Da' să m'ajuti și tu. Mă tem să nu mă'ncurc... când o veni vorba despre război, știi... Acolo, dacă n'oi spune lămurit, răspicat, ca la gazetă... ce-i c... nemții și cum au să vie ei acuș-acuș tava, cu cracii în sus... dacă nu m'oi pricepe să le-aștern ia așa, una după alta, cu cap... apoi nu-i bine... Că oamenii m'or asculta. Când or vedea că nu-mi pasă de Antonescu, nici de ofițerii lui, nici de închisoare... M'or asculta, or băga în tidve... Poate chiar s'or ridica și dintre dâșii câțiva să spună ce-i doare. Axinte, Răstoacă. Ii luăm apa dela moară lui Gălbinaș... Pricepi Serioja? Mă ajuti?

Potcoavă, nemișcat pe butoi, uitase să-și mai ducă la gură cornetul de mahorcă. Sta cu el între degete, uitându-se lung, încordat, la Vasile Roban. Nici nu clipea. Pe obraz, sub piele, îi tresărea din când în când un mușchi. Vru parcă să spună ceva dar numai cât mestecă și înghiți în sec. Când îl întrebă din nou Vasile, scuturându-l de genunchi, supărat: „Spune, vrei să mă ajuti? Că doar nu-ți cer un cap de țară!”, Potcoavă își întoarse privirea spre țigară, îi scutură pe jos scrumul, măcar că nu era nevoie și, după ce trase un fum, zise rar, gândindu-se vădit la altceva:

— Și asta pe semne te gândești tu s'o faci vineri, de Întâi Mai. Asta ai chibzuit as'noapte, nu?

Vasile îl privi mulțumit, parcă și puțin mirat, apoi încuviință din cap:

— Dar să-mi mai citești din gazete... să mă pui să spun, după tine. Asta-mi trebuie mie: să mi se dezlege limba.

— Heee, — oftă Potcoavă. — Dacă te-ai fi înțeles cu Zabrac era și mai bine.

Roban însă nu-l asculta. Își urmărea cu ochii deschiși o năzărire a lui. Vorbi cu un glas nefiresc, ca'n somn:

— Pe când era la noi, la ateliere, Mălinescu... Lumea fi zicea „comunistu“... Mi-a spus el odată o vorbă...

— Ce vorbă?

— O știi. Vorba aceea... cu Spania...

— Aha! — făcu tare Serghei, scuturând din cap, ca și cum descoperise ceva nou. Apoi după o vreme făcu din nou, dar mai încet: — Aha!

— Să fi avut eu atunci mintea de acum... — se jelui Vasile, oftând. — Multe aș mai fi înțeles, altfel ar fi fost toate. Nu puneam mâna pe armă sau pe tun, să fi știut că mi-o taie din cot.

Dar Serghei Potcoavă începu să râdă cu hohote, ghiontindu-l, înecându-se:

— N'ai minte nici amû deloc, Vasile, deloc... Degeaba te lauzi, că de săltat dela pământ nici de-o șchioapă n'ai săltat. D'apoi cum să nu pui mâna pe armă, bre? Să stai așa ca popândăul, să tragă alții în tine?

— Eeee, — se supără prizonierul. — Eu ziceam de război.

— Bine, bine, lasă, — îl împacă nacialnicul scladului, încă râzând. — Om mai vorbi noi despre asta. Da' să ne'ntoarcem la Întâi Mai.

Vasile se'ncruntă:

— D'apoi nu ne-am înțeles?

— Nu ne-am înțeles de fel. Nu se cuvine să le vorbești așa oamenilor. Sărbătoare... Aud c'o să-i aducă la club și pe toți ofițerii aceia care stau deoparte în clădirea lor, la țarc.

Vasile se supără acum deabinelea:

— Și ce, dac'au să vină ofițerii? Las' să vină! Este între dânșii unul pe care-l știu, din divizion. Era la altă baterie... las'să poștească. Am să-l întreb pe Gălbinaș de câte ori s'a șupurit mai ales seara pe lângă gard, milogându-se de sentinele... de-a luat învățătură ticăloasă dela căpitanul lui? Am să-l întreb și pe căpitan: Dece-i iubește el așa de tare pe nemți? Să spuie ce bine a avut el dela nemți, că noi cât am avut, știm... Câte căruțe au încărcat, la Odesa, el și colonelul lui de le-au trimis la tren... Că aveau un om al lor la tren, le căra acasă tot ce jefuiau în țară străină. Să povestească și soldații din regiment...

— Ho! — îl opri Potcoavă. — Nu mi le spune mie, că știu, is sătul. Lor să le spui.

— Da' dece zici că nu de Întâi Mai? Eu, Serioja, vreau să cinstesc sărbătoarea... Pentru cea dintâi dată în viața mea s'o cinstesc... Să-mi descarc cugetul, să-i zgâlțâi și pe ceilalți din ațipeală...

— Of, Vasile, Vasile — se căină Potcoavă, prelung. — Cap ai,

mințe la ce-ți mai trebuie? D'apoi dece să nu lași să se desfășoare sărbătoarea după șartul ei, frumos? Dece s'o tulburi, dacă nu-i nevoie?

— Cum, nu-i nevoie?

— Iaca nu-i... Azi, ce-i? Duminică. Pe Joi sau Vineri după masă vi-ți strânge toți românii la club. Și soldați și ofițeri. Vorbim cu comandantul lagărului să îngăduie. E om bun, o să vă lase..

— Dar munca? — se'ngrijoră Vasile. — Cum o să lăsăm normele? Mai avem de terminat câteva parcele în pădure. Poate-i mai bine să ne adunăm seara.

— Ba nu. După masă e bine. Seara îs oamenii trudiți, au nevoie să doarmă. Ii spun eu unui tovarăș care-o să-l întrebe pe comandant. Se poate opri lucru o jumătate de zi, știu eu. S'a mai întâmplat și'n alt lagăr. La noi, în Uniune, toți au dreptul să se sfătuiască între ei, să țină adunări. E scris în Constituție.

— Parcă scrie'n Constituție și de prizonieri, — îl râse Vasile.

— Nu, de prizonieri nu scrie — mărturisi Potcoavă, luat așa, fără veste. Și deodată: — Da' nici n'avea cum să scrie de voi acolo, bre! Voi v'ați năpustit mai târziu, ca tăunii la miere... Ei, și dacă nu-i scris, ce? Nu sănțeți tot oameni? Nu se poate adică să vă strângeți laolaltă ca să văntrebați unul pe celălalt, să vă zbateți împreună și să aflați și singuri unde-i adevărul? Ba se poate. Și trebuie.

Aici, glasul lui Potcoavă i se păru lui Vasile parcă și mai cântat ca de obicei. Vorbele acestea, spuse așa, cântat, îl făcură — nu știa de ce — să se simtă mai tare, mai încrezător în puterile lui. Se îndreptă de spinare, își umflă puțin pieptul și cătând în ochii prietenului:

— Numai din niște gazete de mi-ai mai tălmăci..

— Budut i gazetă*) — o dădu pe rusește Serghei. — Stăm să tot citim azi după masă. Aveam eu o treabă în oraș, mai pe seară, dar nu-i mai însemnată ca a ta. Și mâine..

— Atunci mă duc să-mi iau mâncarea. O pun deoparte și vin tot acu' înapoi.

— Nu te mai duce — zise Potcoavă. — La mine este o pâine întreagă, că mai n'am mâncat ieri.. M'a durut iarăși rana și n'aveam poftă deloc. Două scumbii sărate... Hai, ș'om ospăta împreună.

— Hai, — zise Vasile. — Dar tare nu te'nțeleg eu pe tine, Serioja. Găsești mâncare caldă, aici, la bucătărie. Zici că n'ai drept să mănânci dela prizonieri? Bine. Atunci dece nu te duci în oraș, să mănânci la cantină, cum fac ceilalți ai voștri? Îți place mai mult mâncarea rece?

Potcoavă desfăcea din ziare, pe masă, un pachet. Vorbi alene:

— Timp nu-i, frate. Sânt singur cu hardughia asta de sclăd pe cap. Voi, aproape două mii.. cu nemți cu tot.. De-oi încurca socotelile cu făina, cu untdelemnul, cu sarea... Tot ce vezi aici.. apoi nu mi-o fi bine. Comandantu-i prea moale, mă lasă de capul meu. Atunci trebuie să mă strâng singur în chingă, că altfel... Și, la dreptul vorbind, nici n'am ce face în oraș.. singur cum mă aflu..

Rămase puțin cu privirea pierdută. Apoi zise:

— Hai ș'om mânca iute. Pe urmă, citim.

Până'n seară au tot citit gazetele și au discutat de și-au făcut

*) Vor fi și gazete.

capul calendar. Inșă pe măsură ce răzbeau în adâncul celor scrise în articole și telegrame, Vasile, în loc să se înveselească, se 'ntrista. Serghei Potcoavă, furat de știri și de explicații, nu băgase de seamă nimic. Vorbea însuflețit, gesticulând, exclamând. Deodată Vasile spuse c'o jale nemărginită:

— Nu putem ține adunarea, Serioja...

— Dece n'o puteți ține? Dacă vreți voi adunare, eu pun mâna'n foc că vi se dă voie s'o țineți.

Vasile oftă, copleșit:

— Știu... Dar ce mă fac, că n'am să pot spune ce trebuie și cum trebuie... Degeaba. N'am să pot... Văd eu de pe-acum, că n'avem cum ține adunarea.

Potcoavă îl privi mânios:

— Apoi de ce mă faci să pierd timpul de pomană? Ci-că n'o să poată... Ce fel de inimă ai tu, măi Vasile? Nici cât la un pui de găină. Nu te'ncomeți să le-arăți oamenilor ce ai pe suflet?

— Ei, Serioja, la noi oamenii nu-s ca la voi. Știu eu... Alt fel trebuie să fie toate la adunare. Dacă nu-i Mălinescu... Eu n'am să pot trage oamenii după mine.

Potcoavă se uita drept la dânsul, posomorît:

— Mălinescu nu-i. Ei, și vasăzică nu mai faci adunare?

— Nu pot.

— Atunci suie-te pe cuptor, — i-o trânti Potcoavă îndesat. — Suie-te pe cuptor și dormi. Că n'am să fac eu adunarea în locul tău. Alta-i treaba mea.

S'au despărțit supărați. Seara, Vasile a încercat să le facă parte de planul lui și altora. Răstoacă și Axinte s'au prins îndată. Dar Zabrac șovăia, iar Dalbu și Cătănoiu erau hotărît împotriva. Atunci și-au schimbat părerea și Axinte cu Răstoacă.

Roban s'a gândit peste o zi să-i întrebe și pe cei doi ofițeri anti-fasciști, cum li se pare ideia lui cu adunarea prizonierilor români la o consfătuire.

— Fii serios, domnule, — i-a răspuns Panțăru. — Cum o să faci una ca asta? Nu dă voie legea. Nu-mi tot spune ce te-a asigurat Potcoavă. Ce știe el? Ascultă-mă pe mine, nu-i posibil. Și, drept să-ți spun, nu văd ce folos...

— Ba folos ar fi — zise Dâlgeanu, ieșind încet din niște gânduri ale lui. — Dar nu cred să fie cu puțință. Ne adunăm noi, când ne cheamă rușii, pentru vreo veste mai importantă... cum a fost cu alungarea nemților din fața Moscovei... Asta-i altceva. Inșă între noi, pentru noi... hotărît că nu-i posibil.

A venit Intâi Mai. A trecut Intâi Mai.

Îi spunea Vasile Roban lui Toma Cătănoiu, într'o seară, în dormitor:

— Domnule Toma, tare mi-a mai crăpat obrazul de rușine...

— Când, frate? — întrebă Cătănoiu, simțindu-se deosebit de satisfăcut că-i spune cineva *domnule*. De mult uitaseră mai toți că poartă și el un galon albastru de teterist pe umăr. Doar când aveau unii a-i cere un lucru deosebit îi mai spuneau *domnule*, ca să-l înduplece. Îl făceau miel cu vorba asta.

Roban urmă :

— Nu numai de mine zic... Pentru toți mi-a crăpat obrazul de rușine. Ai văzut nemții ? S'au găsit câțiva la ei. Au pus lozinci pe pereți, au ținut discursuri... A fost și ofițerul acela al lor, Șnorc sau cum îi zice...

Cătănoiu căscă, prefăcându-se că i-a venit somn

— A! La întâi Mai faci aluzie ? Ee, nemții... așa-s ei. Le plac de-astea...

— Parcă nouă nu ne-ar place ? — făcu Vasile, oftând. — Da' dacă ofițerii... Sau măcar d-ta, domnule Toma ? Nu zău, ce-ar fi să te-apuci... măcar de-acum înainte...

Toma Cătănoiu nu mai ținu în seamă că i se spusese *domnule*. Stăruința cu care îl pisa de-un timp Roban, cerându-i să pregătească o cuvântare, i se părea absurdă. Zise :

— Iar ți-a venit ideea aia fixă cu adunarea ? Mai slăbește-mă, te rog. Dacă nici Dâlgeanu și Panțăru nu-s de părere, n'o să ne găsim noi mai cu moț. Și nici n'are rost, na...

— De ce să n'aibă ?

Cătănoiu îl privi pieziș.

— Păi, când te-or lua ofițerii ceilalți, cu Vasu și cu Tărăbuță, într'o serie... Pe unde scoți cămașa, ia zi ?

Vasile oftă din nou :

— Poate dacă-i tragi 'mneata un discurs, colo...

— Vezi-ți de treabă, frate — făcu Toma și se'ntoarse grăbit pe cealaltă parte.

Și zilele treceau... După ce s'au împăcat, a mai luat odată Vasile vorba cu Potcoavă, din nou. Dar adunare, hotărît că nu era cum face. Potcoavă spunea ursuz :

— Dacă tot nu te'ncumeți, ce să ne mai răcim gura de pomană ? N'ai încă destulă tărie'n tine, măi. Ce nu te hotărăști odată s'o iei din loc... Singur, în frunte...

— N'am să pot, Serioja, n'am să pot singur. Ceilalți nu vor niciunul.

Intr'o zi, Potcoavă l-a vestit răsând :

— Măi Vasile, de-acu ți-a fi mai ușor : vine Mălinescu ! Mi-a răspuns la scrisoarea pe care i-am trimis-o.

— Nu, taci... strigă Roban, ducându-și mâna ca femeile la gură, de mirare și de bucurie. Aproape că nici nu mai știa ce să spună. La început, i se păruse chiar că nici nu înțelege bine.

Și dintr'odată lucrurile au căpătat altă înfățișare.

Mălinescu a ascultat în tăcere tot ce i-au povestit Roban și Potcoavă. După aceea i-a poftit pe Dâlgeanu și Panțăru în dormitor la soldați, s'a sfătuit în gura mare cu toți ș'a pus atâta foc în vorbele lui, că s'au aprins inimile oamenilor până la una.

Slăbise la față Mălinescu. Acum părea încă și mai negricios și mai înalt. Dar privirea îi era și mai răscolitoare ca alte dăți. Lui Vasile Roban i se părea uneori că-l ustură ochii sub privirea aceasta adâncă.

În cea de-a treia zi după sosirea cazangului, s'a hotărît că adunarea se va ține neapărat în după amiaza următoare.

Acea după amiază pe mulți i-a mai descumpănit...

Mălinescu le pregătise din vreme de toate. Pusese să se măture curat în sala clubului, ceruse comandantului învoire, trimisese veste ofițerilor români să poștească toți. Câteva seri în șir, n'a mai fost vorba despre altceva decât de plănuita adunare. Mălinescu petrecea prin dormitoare ceasuri întregi, dăscălindu-l pe fiecare în parte. De cum primise scrisoarea lui Potcoavă, el nici nu se mai gândise altfel decât să-și isprăvească mai repede treburile acolo și să vie aici ca să-i ajute lui Roban să-și înfăptuiască gândul.

După masă, în club, se înșirau aliniate băncile ca un pluton înconlat. Sticlea soarele în geamurile spălate și limpezite. Potcoavă adusese, el știa de unde, un steag tricolor românesc pe care-l așezase Răstoacă în fundul scenei, cu pânza prinsă de perete în ținte. Când au început a intra în sală ofițerii, descoperindu-se, fiecare din ei se uita întâi la steag, nepricepând, apoi la cei câțiva soldați care veniseră mai devreme și stăteau strânși într'un colț, în jurul lui Răstoacă și al lui Dalbu. Căpitanul Tărăbușă, comandantul lui Gălbinaș, chiar a încremenit de uimire cu boneta în mână cum apucase a și-o scoate, intrând.

Pe urmă au sosit și soldații, tropăind sgomotos pe podele cu bocancii, foșnindu-se pe bănci, îngrămădindu-se, smârcăind. Stăteau mai în spate, sfiindu-se de ofițeri pe care-i cercetau din ochi, tăcând.

Ofițerii se așezaseră toți — vreo treizeci — în băncile din față.

Soldații, să fi fost vreo trei sute, n'au încăput în club toți câți erau. O bună parte dintre ei rămăseseră în sala cealaltă și ascultau de-acolo, prin ușa deschisă.

Ofițerii șopteau între ei din când în când, făcându-și semne din cap. Maiorul Vasu, făcos, smolit la față, zâmbea cu dispreț de fiecare dată când își întorcea capul spre soldați. Căpitanul lui Gălbinaș stătea pe banca din față, drept la mijloc, picior peste picior. Avea niște cizme lungi, lustruite.

— Acum și le face singur — zise încet Axinte — și uite că nu-i cade mâna.

— Cum îl cheamă, bre? — întrebă Răstoacă.

— Tărăbușă, — răspunse Axinte — Alfons Tărăbușă.

— Da' ce fel de nume-i ăsta? — se minună Răstoacă. — Tărăbușă, bine... Da'....

Dalbu începu să râdă:

— Măi, ciobane, la voi, în cătună, nici măcar de-un nume mai acătării nu știți. Boier, bre.. Eu ași zice chiar că mi-aduc aminte de dânsul.

— De unde-ți aduci tu aminte?

— Parcă l-am văzut în restaurant.. Dacă nu cumva era vreun altul care seamănă cu el. Phii, ce chefuri îi mai trântea... cu dame...

— Ia mai tăceți, — se oțărî spre dâșii Nichifor Axinte. — Aveți să le spuneți ceva ofițerilor, spuneți-le în auzul tuturor... Nu tot șopocăiți pe la colț... Nu-i vedeți ce strâmb cată la noi? De-or simți că-i luăm în râs, nici n'or să vrea să steie de vorbă.

— Da' ce nevoie am eu de vorba lor? — făcu Dalbu.

— Dalbule — i-o întoarce atunci Răstoacă, serios — Nichifor are dreptate. Este o socoteală aici: îi poftim pe ofițeri ca să-i întrebăm și pe dâșii ca și pe ceilalți... că's români... ce socotesc ei... Ii sau nu destul cât am pătitit toți până acum de pe urma nemților ș'a războiului? Să chibzuiască... Mălinescu zice să ținem seamă neapărat și de ei.

Dalbu pufni pe nări, a lehamite:

— Ș'apoi ce? Că tare le mai pasă lor de noi.. Să fi trăit și eu cum au trăit ei, pe front... Sau la concentrare, mai ales...

— De noi, nu le-o fi păsând — zise Răstoacă — dar de țară poate că tot i-o fi darând inima.

Axinte își uită o clipă sfatul de mai înainte și sări în vorbă:

— Cum să-i doară ce n'au?... Dar ia tăceți, frate, tăceți și așezați-vă pe bănci. Acuș trebuie să pice comandantul... Hai să stăm colo, lângă Roban.

Vasile Roban nu-și putea lua ochii dela căpitanul lui Gălbinaș. Il măsura într'una, dela creștetul, pe mijlocul căruia se plimba cărarea, dreaptă ca trasă cu tibișirul prin părul blond pieptănat lins — și până la tălpile cizmelor, niște tălpi înguste, subțiri ca de papuci. Alfons Tărăbuță purta o uniformă care fusese foarte elegantă. Era peticit acum vestonul în coate și cu gulerul cam jegos, dar tot strâns pe talie în stătea. I se lăfăiau pe umeri epoleții prinși cu elastic pe dedesubt și, când se răsucea cumva căpitanul, i se mișcau și epoleții ca niște bonturi de aripi, iar el parcă aname se tot răsucea spre maior, vorbindu-i iute în șoaptă. Spunea Gălbinaș că fusese prins căpitanul, împreună cu maiorul acesta, pe când se duceau cu automobilul dela batalion la postul de comandă al diviziei, la general.

Pe Vasile Roban îl mira mai ales fața căpitanului. Ai fi zis că-i bolnav de o boală tainică, una care nu-l trăgea și nu-l sugea, dar care îi scorjise obraji ca atunci când ți-i jupoaie vântul. Clipea într'una nervos, din ochii fără gene și-și strâmba nasul ca și cum îi mirosea urât. Poate chiar că-i mirosea, fiindcă soldații tixiseră sala, iar ceilalți ofițeri se văzuseră nevoiți să se strângă mai aproape, între ei, pe bănci.

Pe lângă Tărăbuță, care era mic, subțirel, sprinten, maiorul Iorgu Vasu părea un soi de urs atunci ieșit din vizuină. Il cunoșteau toți în lagăr din câte mai povestise Zabrac că le văzuse petrecându-se la conacul moșiei maiorului. Iorgu Vasu aproape că n'avea gât; îi stătea capul deadreptul pe umeri. Când îi răspundea câte ceva lui Tărăbuță, plecându-i-se la ureche, abia i se desfăceau buzele groase, care altfel închipeau din gura lui un soi de pețetie Jungăreață și vânăță sub mustața tunsă scurt.

— Ce-ai rămas așa cu gura căscată la căpeteniile ofițerilor; Robane? — îl întrebă Dalbu pe Vasile, dându-i cu cotul.

— Vreau eu să ghicesc — răspunse Vasile Roban — care-i tartorul dintre ei doi: Vasu, cum mă tot încredințează Zabrac, ori celălalt, căpitanul lui Gălbinaș? După câte văd, căpitanul se ține mai fudul și maiorul se pleacă în fața lui. Se vede că nici ei nu-și mai iau în seamă gradele, între dâșii, dacă's prizonieri.

Axinte zise:

— Da' de unde... Și la regiment era la fel. Nu-i știu eu? Doi ani mi-am mâncat cu dâșii în concentrare. Și pe-atunci se pleca Vasu tot

aşa în faţa lui Tărăbuţă. Ce noroc au avut ei să fie ş'aici, în Rusia, împreună

— Şi de ce i se gudură aşa maiorul la picioare, căpitanului? — întreabă Răstoacă.

— Păi, or fi ei prieteni vechi, dar nu se potrivesc la avere. Ce are Vasu? O moşie de nici două sute de hectare? Dar Tărăbuţă... Hehe! socru-său, bancă vestită în trei judeţe... nevastă-sa, fabrică la Bucureşti, de zestre.

— Ce fabrică?

— Nu ştiu, da'i tare bogată. N'avea el Tărăbuţă nevoie să se roage ca să scape de război. Cine i-i de vină? Pofta decoraţie. Apoi... ce-a căutat a găsit.

— Poate i-a dat ordin maiorul — o trânti şi Răstoacă aşa, prosteşte. Dalbu, mai cu pricepere la oamenii subţiri, îi răs'e'n nas;

— Măi, ciobane, când băga maică-ta pâinea la cuptor era bine să-ţi fi pus şi bostanul la copt. Cum era să-i dea ordin fleacul ăsta de maior, unui om cu bancă şi cu fabrici? Tu nu te gândeşti? Căprar ca Roban al nostru sau ca Axinte să fie Tărăbuţă şi tot stă Vasu sluj în faţa lui. Ba şi generalul stă...

— Las'că şi tu ai potrivit-o straşnic de data asta — se amestecă Roban, mai mult ca să-i vie în ajutor lui Răstoacă pe care-l tot ruşina celălalt. — Tărăbuţă şi căprar! Boierii îşi încep armata cu gradul de sublocotenent, nu de soldat, ca noi.

Axinte făcu, împăciuitor:

— Sânt şi ei căprari şi sergenţi, ba şi soldaţi, cât fac şcoală.

— Tare mi-ar fi fost mie îndemână la asemenea şcoală — spuse râzând Roban. — Cu masa de-acolo, pe salteluţa de-acolo, ehe! Să tot faci armată. După aceea cred şi eu că-ţi vine să zburzi, să alergi după decoraţii...

Toma Cătănoiu care ascultase tăcut până atunci, stând lângă ei, spuse dând din cap:

— Sânt şi inşi săraci printre ofiţeri. Pe ăştia mi-e mie cel mai ciudă. Dacă te insultă sau te atinge cu cravaşa unul ca Tărăbuţă, zici, la urma urmei, că-i şi natural. Boier nu-i? Boierii sânt dela Dumnezeu ca şi seceta sau grindina... sau lăcustele... sau molimele. Dar când dă în tine unul din ceilalţi, un pârlit, un maţe-fripte de funcţionar sau de învăţător... sau chiar de ofiţer activ, că cei mai mulţi activi n'au decât sărăcia lor de soldă... atunci te seacă la inimă, îţi vine să te trânteşti în ţărână şi să urli, să-ţi muşti degetele... şi să-i întrebi: mă, dece dai? dece mă spurci cu balele tale? Tu nu eşti tot un golan ca mine, un năpăstuit la viaţa ta?... Zău că aşa-mi venea să-l întreb pe câte unul, la cazarmă, când începea să se umfle în pene.

Foşneli şi frământări în sala alăturată, drumul alegându-se şi aici şi acolo prin mulţimea aceloră dintre prizonieri care stăteau în picioare, vestită că a sosit comandantul. Maiorul Petrov intră, urmat de Mălinescu şi de Potcoavă. Vasile Roban, uitându-se din întâmplare la şapca lui Mălinescu şi văzând-o ce bine seamănă la culoare cu cea pe care şi-o cumpăraseră el ultima oară, avu o strângere de inimă. Uite, mai bine de trei ani sânt, de când lui nu-i mai este îngăduit să se îmbrace cu altceva decât uniforma

soldățească. Dacă n'ar fi fost blestemul acesta de război, acum poate că ar fi stat lângă Liza, înfiorându-se de apropierea ei.

Maiorul Petrov, înainte să urce pe scenă, se opri, se'ntoarse cu fața către prizonierii care se ridicaseră toți în picioare și strigă:

— Zdravstvuite, tavařiși!

— Să trăiți! — răspunseră oamenii în cor, tare, dar nu toți odată ci cam învălmășit. Maiorul Vasu, răsfrângându-și și mai mult buzoaiele lui vinete, se uită urît la soldați, clătînând a muștrare din cap. Căpitanul Tărăbuță, în schimb, nici nu se clinti. Stătea drept, cu călcăiele lipite, cercetându-l pe Mălinescu lung, cu o privire jignită.

— Sadites,*) — aruncă maiorul, în timp cu urca scărița spre scenă, împreună cu ceilalți doi. Se așezară prizonierii la loc, cu zgomot mare, cu tropăituri și cu hârșcăială de bănci. Când se făcu tăcere, începu a vorbi maiorul, oprindu-se din când în când ca să tălmăcească Potcoavă pe românește ceea ce spunea el pe rusește.

Din cauza acestui maior sovietic, soldații români ajunseseră să-i pizmuiască pe nemții din lagăr. Maiorul știa bine nemțește, venea uneori să discute cu prizonierii. Atunci împărțea câte-un pumn de tutun celor cu care tăifășuia, se interesa de necazurile lor mărunte, îi dojenea, îi povățuia, ba chiar le făcea și hatăruri unora dintre ei. Prilejuri de-acestea norocoase se iveau mai rar pentru prizonierii români, care aveau nevoie de ajutorul lui Potcoavă pentruca să se înțeleagă cu comandantul. Petrov nu voia niciodată să se slujească de acei dintre prizonieri care știau rusește. El numai pe Serioja îl folosea drept tălmaci. Maiorul Petrov nu era prea înalt, dar era bine legat, rumen, plin de sănătate și bunăvoie. Li râdeau comandantului ochii ghiduși, chiar atunci când nu glumea. Avea un glas mângăios, învăluitor.

L-a descoperit odată pe Axinte că-și clămpănea talpa bocancului ducându-se grăbit spre spălătorie. L-a strigat și l-a întrebat prin Potcoavă:

— Ce meserie ai?

— Cizmar, — a răspuns Axinte cam stânjenit.

Iar Petrov a început să rădă zguduindu-se și privindul pe Axinte, de parcă-l știa de când lumea. Potcoavă a tradus:

— Cizmar, da? și încălțări nu's și nu's. Ei, se'ntâmplă, frate.

Apoi i s'a șters de tot râsul de pe față, numai ochii albaștri își continuau zâmbetul lor mut. Potcoavă traduse iarăși:

— Efecte militare și încălțăminte trebuie acum pentru Armata Roșie, să-i batem mai iute pe fasciști. N'ajunge și pentru voi. Dumneata să-ți repara singur bocancul deocamdată cum vei ști... Zice dumnealui, comandantul, că are să închipuie aici un atelier de ciubotărie și pe dumneata are să te puie *starși*, cum s'ar zice șef peste ceilalți.

Maiorul se îndepărtase apoi grăbit, cu Potcoavă după dânsul. Iar Axinte rămăsese foarte nedumerit. Atâta rusească învățase el, cât să știe că înseamnă *Vă*: dumneata. Potcoavă îi spunea *tu* și lui Axinte și celorlalți, totdeauna. Numai de data aceasta îi spusese *dumneata*, tălmăcind acel *Vă* al lui Petrov. Un maior — sovietic, e adevărat, dar maior — să-i spună *dumneata* unui caporal cum e Axinte?

*) Ședeți jos.

„Au rușii multe apucături și ciudățenii”, încheiase întru sine Nichifor Axinte.

Pe scenă cei trei stăteau în picioare. Nu se aduseseră scaune nici masă, ci numai o bancă lungă. Mălinescu se trăsese mai în fund. Potcoavă tălmăcea spusele maiorului Petrov :

— Cetățeni din România prizonieri de război, mi s'a adus la cunoștință că unii dintre dumneavoastră doresc să ție o adunare. Ați cerut voi după câte știu, să vă sfătuiți despre nevoile poporului vostru pe care l-au cotoplit fasciștii. Eu cu plăcere vă înlesnesc una ca asta. Hotărâți între dvs. ce aveți de făcut în cumpăna în care vă găsiți, că iacă unde v'a împins cărdășia cu Hitler. Dar eu vreau să vă mai spun și o părere de-a mea. Ia vedeți Azi tremură lumea de răstelile lui Hitler. Cei fără minte chiar se închină în fața hitleriștilor, măcar că și ei îi urăsc de moarte. Inșă poporul sovietic nu s'a închinat și nu se va închina niciodată nimănui. Poporul nostru sovietic nu se teme de nimeni. Noi îi batem pe fasciști, da, îi batem... Singuri luptăm în Europa cu oștile hitleriștilor și le dăm după cap cu pumnul. I-am bătut la Moscova și la Rostov-pe-Don. Nu de mult i-am izgonit din ținutul Lenin-gradului și din ținutul Smolenscului... Noi știm una : că aici nu-i vorba numai de un război între ruși și nemți și nici măcar de un război între două armate. Tovarășul Stalin a spus : „Uniunea Sovietică și aliații ei duc un război de eliberare, drept, care urmărește eliberarea popoarelor înrobite din Europa și din U.R.S.S. de sub jugul tiraniei hitleriste”.

Făcu o pauză scurtă maiorul Petrov, uitându-se la ofițerii care, în fața lui, ascultau nepăsători. Vasile Roban băgă de seamă cu uimire că lui Petrov nu-i mai zâmbeau ochii întâlnind chipurile ofițerilor. Dimpotrivă, parcă trecu prin ei o undă de durere și după aceea una de revoltă și de mânie. După o clipă urmă, aruncându-și privirea prin toată sala către soldați. Potcoavă traducea mai departe.

— Poporul român, poporul vostru suferă sub călcâiul fasciștilor. Țara voastră se zbate în durere, se scaldă în sânge pentru pofta lui Hitler. Voi ați venit cu sâneafa asupra noastră, ați adus moartea și jaful cu voi. Dar poporul sovietic știe cine-s cu adevărat vinovații pentru aceea că voi v'ați rostogolit în mocirlă. Nu-i vinovat poporul român. Cei care-l mână dela spate, aceia poartă vina. Lor li se și pregătește o pedeapsă tocmai pe măsura fără-delegii lor. Singuri și-o pregătesc... Voi v'ați adunat vasăzică să vă sfătuiți, așa cum s'a mai întâmplat și'n alte lagăre. Ei, sfătuiți-vă, sfătuiți-vă... Spor la muncă !

Mayorul Petrov coborî apoi scărița și oprindu-se în fața prizonierilor, care se ridicaseră iarăși în picioare, duse mâna la cozoroc :

— Do svidania *).

Indată după plecarea comandantului, Potcoavă rosti solemn :

— Dau cuvânt tovarășului Mălinescu.

A vorbit puțin Mălinescu. A vorbit despre război și despre durerea pe care a adus-o tuturor oamenilor necăjiți dela noi. A arătat cât de nedrept este acest război și ce rușine înseamnă el pentru poporul român .

Aici, căpitanul Tărăbuș se mișcă nervos căutând cu ochii în jur, de parcă voia să-l vadă pe cineva și nu-l găsea în sală.

*) La revedere

Mălinescu își urmă cuvântarea, ridicând glasul. Vorbi despre trădarea de țară săvârșită de Antonescu.

Prin rândurile ofițerilor trecu un soi de vânt rece, înfiorându-le umerii.

Iar când încheie Mălinescu, spunând cu mândrie că poporul român, în ciuda generalilor și politicianilor care l-au vândut lui Hitler, „a fost, este și rămâne pe veci prieten cu marea Uniune Sovietică”, — sala se împărți în două, deși nimeni nu spunea niciun cuvânt, nimeni nu făcea un gest. Înflorise bucuria și nădejdea pe toate fețele soldaților, dându-le o înfățișare luminoasă. Iar în marginea mulțimii lor de capete alăturate și zămbitoare, stătea grupul posac al ofițerilor ca o pată pe un tablou vesel, scăldat de soare. Dâlgeanu și Panțăru se așezaseră mai deoparte, în spatele celorlalți ofițeri, dar stăteau stingheri, neștiind ce să facă.

Nimeni nu aplaudă când Mălinescu își isprăvi cuvântarea. Soldații nu știau să aplaude; nici nu le trecea prin minte că au dreptul să-și arate părerea despre cele rostite pe scenă. Dâlgeanu se consultă din ochi cu Panțăru, apoi încercă să dea semnalul. Aplauzele lui fură urmate de câteva altele singuratice. Soldații se priveau unii pe alții surprinși, păstrându-și încă pe buze surâsul cald de mai înainte, dar neînțelegând ce se petrece, dece bat câțiva din palme.

Căpitanul Alfons Tărăbuță zămbi atunci, fericit. Cu mâinile înadins încrucișate pe piept, îl măsură pe Mălinescu din creștet în tălpi și după aceea se aplecă spre Vasu, șoptindu-i ceva, arătându-i din ochi sala și dând din cap. Lui Vasile Roban i se păru că ametește de mânie. Se și ridicase de pe bancă fără să știe ce-o să facă. În sală începuse un freamăt. Aplauzele muriseră de mult și surâsurile de mai înainte se ștergeau treptat pe chipuri, ca o lumină care se stinge încet.

Vasile Roban se ridicase în picioare, fără să știe ce-o să facă, dar știu numaidecât, după ce întâlni cu ochii obrazii scorojiți ai lui Tărăbuță și buzele vinete ale lui Vasu. Incepu să bată din palme, tare, cât putea de tare, făcându-le semn și celorlalți — Răstoacă, Axinte, Dalbu, Cătănoiu — să se ia după dânsul. Singure în sala ceea ticsită, aplauzele lui Vasile Roban răsunau pătimașe ca un ecou al vorbelor spuse mai înainte de pe scenă.

Mălinescu făcu și el semn spre soldații pe care-i îndemnase Vasile să aplaude, însă un semn cu alt înțeles: Să mai aștepte puțin. Apoi, uitându-se țintă la ofițeri, Mălinescu strigă:

— Trăiască România liberă și independentă!

Numai câteva clipe a ținut încurcătura ofițerilor, dar clipele acelea nu le-a mai putut uita Vasile Roban niciodată. La strigătul lui Mălinescu, Tărăbuță tresări ca fript, își strânse pumnii pe genunchi și aruncă din cap înapoi spre cei din spatele lui, dând hotărât a înțelege să nu se clinească niciunul. Maiorul Vasu, holbându-și ochii și răsfrângându-și buzele, îi privi crunt pe ofițerii care ridicaseră mâinile să aplaude. Mai mult de jumătate dintre ofițeri ridicaseră mâinile. Vreo câțiva au lăsat chiar să se audă primele bătăi din palme; dar semnele făcute de Tărăbuță și de Vasu îi înlemniră. Își lăsară binișor mâinile pe genunchi, privindu-le urât pe sub sprâncene ca pe niște părți nesupuse ale trupului lor și care fuseseră gata să-i dea de gol.

Singuri Dâlgeanu și Panțăru săriseră în picioare aplaudând din toată inima. Soldații porniră și ei a aplauda pe rând, stângaci. Nu erau obișnuiți și pace. Unii deschiseseră întâi gura să strige scurt de trei ori, într'o

singură voce : Ura ! Dar aplauda Mălinescu pe scenă, aplaudau zâmbind cu gura la urechi și făcând din cap spre ceilalți : Roban, Cătănoiu, Dalbu, cei doi ofițeri... și Zabrac și Răstoacă... Un flăcău îndrăzneț de felul lui, Sevastian Pârlog strigă tare, repetând : — Trăiască... Indată sala răsună în-
treagă de bătaii din palme și zgomotul acesta mare, alcătuit din atâtea altele mici, semăna la auz cu ceea ce ar fi fost pentru văz o sală plină, plină până'n tavan și'n ferestre, de flori de toate soiurile, de toate culorile.

În vuietul aplauzelor, ofițerii rămăseseră gheboși, amărâți, strânși cioată în jurul lui Vasu și a lui Tărăbuță, având aerul că se apără de ploaie cu umbrelele ca niște ciuperci.

Pe când se potoleau cu greu aplauzele, Panțaru se aplecă spre un sublocotenent din fața lui, singurul care se hotărâse în cele din urmă să bată din palme, și-i șopti :

— Nicușor, ce-ai făcut ? Te-ai ars ! Te degradează Tărăbuță.

Nicușor Ștefănescu îi răspunse congestionat, cu ochii furioși :

— Ei, nu, las-o... Asta a fost prea, prea... Eu, mă știi, nu-s antifascist, însă... prea, prea... Patria, domnule locotenent ! Să nu saluți patria... Prea, prea...

Se făcu liniște în sală. Potcoavă îi pofti pe ofițeri să ia ei întâi cu vântul, dacă doresc. Ofițerii se foiră neliniștiți pe bănci, uitându-se unul la celălalt, dându-și coate. Unii își plecaseră capetele și nu și le mai ridicau de să crezi că pierduseră cine știe ce comori pe sub bănci. La urechea lui Roban, Toma Cătănoiu șopti mânios :

— Acum tac. Li s'a defectat muzicuța. Dar să se afle ei iarăși cu noi în țara lui Cremene... ce ne-ar mai spune și ce ne-ar mai face.

Vasile nu-i prea înțelesese șoapta, pentrucă Potcoavă tocmai atunci îl chemase pe scenă. Se ridică puțin cam amețit de emoție și porni șovăind să urce scările. Simțea că i s'au răcit obraji. Căpitanul Tărăbuță se uita după dansul cu buzele strânse, cu privirea plină de un atât de nețărnut dispreț, încât lui Vasile i se păru că privirea aceasta îl izbește în față ca odinioară un vârful de cravașă. Într-o năvală de gânduri își amintea de Văcăreanu, de vârcă pe care i-o lăsase pe obraji. Își aminti de Costache Țărâlungă, trântit în drum și pisat mărunț pe spinare de cizmele lucioase ale lui Văcăreanu. Sângele îi bufnea în inimă. Urcă scara pășind sgomotos și când se pomeni alături de Serghei și de Mălinescu, se liniști pe neașteptate de parcă nu era el, caporalul Roban, cel ce se hotărâse să-l înfrunte de față cu toți, oricât de greu va fi, pe căpitanul Tărăbuță și pe ordonanța lui, Gălbinaș.

Cuvântarea și-o pregătise Vasile amănunțit, i-o arătase și lui Mălinescu. O învățase pe de rost, însă n'a mai răbdut dela o vreme să spună doar ceea ce pregătise. A adaus și altele, vorbind dela inimă cu durere răscolită, cu dorul de țară sorbindu-l în chemarea lui largă cât o îmbrățișare. Într'un rând, întorcându-și capul, prinse privirile lui Mălinescu și ale lui Potcoavă. Se așezaseră amândoi pe banca de pe o latură a scenei, ascultându-l. Mălinescu își aninase privirea de Vasile, grea, ațintită, cercetându-i parcă vorbele una câte una ca un maestru piesele, când le-a terminat. Umflându-și pieptul, Vasile Roban urmă a vorbi către soldați, către ofițeri, desvăluindu-le tot ce știa el. I-a luat de martori pe Zabrac, pe Răstoacă și pe alții...

Tare ar fi vrut să spună și ce-a aflat el despre niște anumiți ofițeri

cum sânt Tărăbuță ori Vasu, dar se stăpâni. Așa îl povățuise Mălinescu, să se stăpânească. L-a dovedit cu fapte numai pe Gălbinaș, arătând câte minciuni a târât el zilnic în lagăr printre soldați. Plutonierul se schimbase la față, dar se prefăcea că râde și făcea semne altora: ce se leagă de mine? Însă râsul îi scădea mereu. Gălbinaș începu apoi a se frăsui, a înălța din umeri și a privi încurcat prin unghere. Păru că-și mai vine în fire atunci când Vasile Roban pomeni și despre alții care se furișează seara la gardul ofițerilor ori au prieteșug mare cu anumiți subofițeri nemți, deochiați, pentru ca pe urmă să împuieze urechile oamenilor.

Tărăbuță, țepăn, neclintit, își încheștase dinții ca și cum îl săgeta o bătătură prin cizmele lui cu lustru, numai că nu binevoia să lase să se vadă. Maiorul Vasu în schimb își tot dădea ochii peste cap ca să arate, că n'a mai pomenit de când e el asemenea indisciplină și obraznicie la o țoapă de soldat. Imprejurul căpitanului și maiorului, ofițerii' ceilalți stăteau cu ochii pe jumătate închiși, uitându-se îngândurați la nasturii dela haină sau în ceafa celor din față.

Când a isprăvit de vorbit, Vasile Roban și-a șters gura cu dosul mâinii, plecând să coboare scărița. Stăruia peste sală o tăcere apăsătoare. Mălinescu însă începu a bate din palme și din mijlocul soldaților răsunară atunci de-asemeni câteva aplauze sfioase. Totuși le venea greu soldaților să-și închipuie că poate fi aplaudat un ostaș. Mai ales un ostaș care a vorbit ce-a vorbit de i-a făcut de răs pe unii domni ofițeri, măcar că n'a spus numele niciunui. Mălinescu păși către mijlocul scenii și întrebă tare, alungându-și privirea lui ca o arsură pe toate chipurile:

--- Fraților, are dreptate sau nu are omul ăsta, Vasile Roban?

— Are, răspunseră nehotărâți vreo doi. Și pe urmă glasurile se înmulțiră, se amestecară, tot crescând într'un vuiet învălmășit.

— Are dreptate... Așa este... Hotărât că-i drept ce-a spus... E adevărat... Parcă a știut ce-i în inima mea, așa a vorbit... Are dreptate... Dacă are, are...

Deodată s'a cutremurat sala de aplauze noi. Nu se știe cine va fi început. Ropoteau spornic de parcă o zbughise mulțimea la drum mare și grăbit. Fețele râdeau. Glasuri răzlețe izbucniră când s'au mai rărit aplauzele:

— Ce-i drept, e drept... Mai auzim și cuvântul nostru în gura cuiva... Mie, frate, la inimă mi-a mers.

Ofițerii stăteau mai departe nemișcați, încruntați. Mălinescu îi pofti și el încă odată să ia cuvântul, însă niciunul nu răspunse. Tăcerea își întindea din nou aripile peste sală ca o bufniță pe creanga ei. Fără veste se auzi glasul lui Ion Zabrac din mijlocul oamenilor. Toate capetele se'ntoarseră spre dânsul. Zabrac se înălțase în picioare și vorbea apăsător, răspicat. I se înroșise de necaz obrazul dogorit de vânt și de soare, așa încât părea pământiu. Auzindu-l cu ce aspru glas vorbește, nu mai puteai lua seama la uniforma lui soldățească, ci mai curând vedeai că-ți stă dinainte un țăran aproape bătrân, răzbit de suferințe, ros și sătul de amaruri și de nedreptăți. Zicea:

— Să vorbească și domnii ofițeri. Că noi toți om vorbi, dacă-i nevoie. De ascuns, nu mai avem de ce ne ascunde. Cum a grăit Roban, așa om grăi fiecare. Am și dat semn din palme pentru asta... Numai domnii ofițeri n'au dat nici un fel de semne. Eu cer cu tărie, numaidecât să-și spuie cuvântul și

dumnealor : bine le pare unde ne-a împins Itler, ori ba ? Milă și dor li-e de țara noastră, biata, ori se bucură și mai încolo c'a ajuns de jaf ?

N'a mai fost nevoie de niciun îndemn. Au pornit aplauzele iureș, de parcă le rostogolea cineva fuga din țuhali. Bătând din palme, Vasile Roban se uita la Zabrac și nu pricepea : de unde a scos el vorbele acestea ? S'au sfătuit împreună de dimineață, e adevărat, dar se codea atunci Ion Zabrac. Spunea că nu-i deprins să vorbească în adunări și că se teme să nu-i vie greu față de ofițeri.

Dar nici după ce a sărit cu vorba Ion Zabrac, n'a luat cuvântul vreunul dintre ofițeri. Tăceau cu ochii în podele. Stăteau neclintii ca butucii.

Li s'au deslegat în schimb celorlalți limbile. Au urcat pe scăriță și au vorbit oamenilor și Răstoacă și Axinte și Dalbu, apoi o grămadă alții. Toți arătau cât s'au scârbit de război, ce foc îi ustură când se gândesc acasă și cum le plânge inima știind prădăciunea și răsul pe care-l fac nemții de țară. Flăcăul cel îndrăzneț se sfătui repede cu Zabrac, apoi strigă din mijlocul sălii, urcându-se pe o bancă :

— Să iasă din război țara noastră, iacă ce zic eu. Să se afle voința noastră, s'o strigăm tare de să răsune în lumea'ntrăgă : afară cu nemții, cu fasciștii ! Noi pace vrem ! Pace cu Uniunea Sovietică.

Un sergent fu de părere că încheierea aceasta la care a ajuns adunarea să fie scrisă pe hârtie. Mălinescu pesemne îi dăduse asemenea idei. Soldații, bucușii că s'a găsit cineva să-i ajute, tropăiau zgomotos, își tăiau vorba unul altuia. La un moment dat, nu se mai deslușea ce se petrecea în club. Potcoavă îi chemase sus pe scenă pe Roban, Răstoacă, Zabrac, Axinte, Dalbu și pe flăcăul acela, Sevastian Pârlog. Mulțimea din sală fremăta, râdea, tușea, bătea din palme, ascultând puțin ce mai spunea vreunul pe scenă și iarăși îl întrerupea, întărindu-i spusele sau strigând. Mălinescu coborîse între prizonieri, nu mai ieșea din mijlocul lor. Cu fiecare schimba un cuvânt ; unuia îi dădea o povață, pe altul îl îndemna. Și, purtându-se așa printre oameni, vorbindu-le, împiedicându-se în privirile lor ca'n lăstărișul prin care treci făcându-ți loc cu mâna, — el rămânea totuși același, senin, hotărât, iar privirea lui încinsă ca un cărbune, pipăia mai departe chipul fiecăruia ș'al tuturor.

Se făcuse târziu, venise noaptea, dar adunarea părea că nici habar n'are să se închidă. În câteva rânduri, dăduse Potcoavă a se înțelege că deacum s'or mai ține adunări și'n alte zile. De geaba.

Și tocmai când nu se aștepta nimeni, se ridică în picioare căpitanul Alfons Tărăbuță, făcând semn spre scenă că are ceva de spus. De-o bucată de vreme se tot uita Nichifor Axinte la dânsul fără să prindă ce tot șopocăiește iute cu Vasu și cu încă vreo doi, trei ofițeri. Când l-a văzut urcând pe scăriță, Axinte i-a spus lui Roban :

— Să știi că vrea să ne întoarcă hotărîrea, scârnăvia asta. Mare lucru dacă nu i-a venit în mințe să sperie iarăși oamenii.

— Incerce, — răspunse dârz Roban. Dar fruntea i se înegurase.

Mălinescu, oprit în mijlocul sălii, privea încordat. Iși dusese mâinile la spate, să nu i se vadă pumnii încheștați. Iar Tărăbuță începu cu glas poruncitor :

— Domnilor ofițeri ! Și voi, subofițeri și ostași...

Se înccă dar făcu o sforțare, zvârlindu-și bărbia înainte și urmând ceva mai potolit :

— Eu înțeleg exasperarea unora dintre voi, ostași. Vă vedeți captivi, reduși la inactivitate prin forța împrejurărilor. Numai în felul acesta ne explicăm noi, domnul maior Vasu și cu mine, gestul vostru de azi. Noi vă dăm dreptate. Da, vă dăm dreptate, fiindcă vă înțelegem și vă compătimim. E foarte greu de suportat situația în care ne aflăm cu toții. Și poate chiar am fi făcut și noi ca și voi, dacă am purta pe umeri galoane de lână... sau nimic... în loc de trese. Însă legea onoarei este aspră. Au mult mai multe și mai grele îndatoriri ofițerii decât trupa. Așa încât noi nu putem privi cu indiferență la rătăcirea voastră...

Din fund se auzi deodată glasul calm al lui Mălinescu :

— Ostașii sunt pe calea cea bună, domnule căpitan. Nu vorbi de rătăcire. Rătăcesc unii dintre ofițeri... Nu spun de dumneata. Dumneata mergi pe drumul dumitale și o să vezi unde te scoate.

Alfons Tărăbuță întâi înghețase, căutând dușmănos la cel ce-l întrerupea. După aceea începuse a clipi nervos și a tot da din mână vrând să răspundă, dar neprididind. Mușcându-și buzele, se întoarse spre Serghei Potcoavă :

— Domnule, vă rog dispuneți să nu fiu întrerupt. Li s'a cerut ofițerilor să vorbească. Poftim, vorbesc în numele ofițerilor. Cer să fiu ascultat.

Potcoavă, minunându-se, îl privi ca pe o arătare curioasă. Apoi rosti rar, în timp ce în sală se înălța un murmur neliniștit :

— D'apoi n'am ales încă președinte al adunării. Vorbește cu dânșii, că ei hotărăsc. — și arată spre Roban, Axinte, Dalbu și ceilalți.

Tărăbuță tresări de parcă-l înțepase cineva. Mânios, făcu stânga'm-nejur sa coboare pe scăriță. După un pas se răzgândi. Se'ntoarse iarăși pe călcăie :

— Axinte, — zise căpitanul cu glas înăbușit — te știu băiat cuminte, așezat. Mă înțelegi, nu-i așa ? Uite, te rog eu, comandantul tău, te rog eu să faci liniște și să ceri să nu mai fiu întrerupt.

În sală, într'adevăr murmurul sporise neîncetat, devenise larmă ; acum nu te mai puteai înțelege cu altul decât strigând. Dar în locul lui Axinte, răspunse Ion Zabrac cu o umbră de zâmbet sub mustață :

— Vorbiți, domnule căpitan. Nu vă oprește nimeni să vorbiți .

— Dar nu vezi că mă'ntreru pe ? — făcu Tărăbuță cu desnădejde, dând din mâini.

— Faceți și dumneavoastră la fel, — îi răspunse Răstoacă atunci, cam luător în răs.

Alfons Tărăbuță se făcu și mai galben la față, dar nu zise nimic. Se'ntoarse iar în mijlocul scenei, încercând să vorbească. Însfârșit deveni limpede pentru toată lumea de ce se încăpățâna căpitanul să cuvânteze: de-a-dea a înțelege, cu vorbe ocolite, că nemții vor fi în curând victorioși, că se vor întoarce prizonierii acasă și acolo vor avea de dat răspuns judecătorilor militari pentru lipsă de credință față de Antonescu.

Nu l-au lăsat să termine.

Unii dintre soldații prizonieri prinseseră a sușoti îngrijorați, privind când spre ofițeri, când spre mutra de șobolan a lui Gălbinaș, care-și admira șeful, ițindu-se pe după umerii celor dinaintea lui. Însă cea mai mare parte dintre soldați protesta. Se auzeau voci groase, câte un hohot de răs răzleț, înjurături aruncate așa, în vânt. Mălinescu trecu pe neașteptate printre oameni ca o furtună, venind în fața scenei. Și de acolo strigă mânios :

— Ajunge, domnule căpitan. Dacă toți ofițerii ar gândi ca dumneata...

Se auzi însă deodată glasul tăios al lui Panțaru :

— Nu-i adevărat.

Stând în picioare, drept, înfruntând privirile tuturor, repetă și mai tare :

— Nu-i adevărat. Nu toți ofițerii gândesc așa cum a spus căpitanul Tărăbuță. Sublocotenentul Dâlgeanu și eu declarăm aici, în fața tuturor, că sântem împotriva lui Hitler și a lui Antonescu. Vrem pace.

Se ridică și doctorul Dâlgeanu strigând cu vocea cam răgușită de emoție, dar silindu-se să fie demn :

— Noi sântem pentru pace. Trăiască România...

Șovăi o clipă sub privirile lui Vasu, crunte ca două brațe suflecate și ridicate năpraznic; dar imediat își reveni și continuă, sfidându-l pe maior :

— ... liberă și independentă !

Zgomot, aplauze, ofițerii se uitau unii la ceilalți, zăpăciți. Și fără veste răsună un glas din mijlocul lor :

— Domnul căpitan să vorbească numai în numele lui, să ne spună convingerea sa personală.

Tărăbuță îl măsură dușmănos pe cel care rostise cuvintele acestea. Și'n gând se afurisi singur : „cine-l pusese să se certe cu dânsul chiar azi dimineată, după ce-au jucat pe furiș, ca să nu-i prindă cineva din administrație, un pocherăș cu cărți improvizate din hârtia unui volum de versuri șterpelite din bibliotecă ? Știa că-i răzbunător Săndulescu ăsta. Trebuia să se aștepte că i-o coace”.

Înălțând din umeri, simulând indiferența, Tărăbuță vru să coboare, să se ducă la locul lui. Dar răcnete mănioase se iscară atunci din toate colțurile :

— Nu ! Stai acolo. Răspunde ! Răspunde !

Ca suflat de vânt, vru Tărăbuță să coboare iute de pe scenă, punând piciorul pe scărișă. Câțiva oameni se repeziră să-i taie drumul când îl văzură jos și întinseră brațele spre dânsul, poruncindu-i :

— Nu se poate, dom'le căpitan. Poftim înapoi, sus. Noi vrem să știm lămurit : Cu cine ești dumneata ? Cu Hitler sau împotriva lui ?

— Dragii mei, — făcu Tărăbuță cu o voce cam bâlbăită, dar străduindu-se grozav să nu-și piardă cumpătul — ostași, dați-vă seama ce faceți. E spre răul vostru. Eu...

Un vlăjgan cât ușa făcu un pas mai aproape, răsuflându-i în nas lui Tărăbuță. Vlăjganul acesta, cu un cap mai înalt decât ofițerul, era deschiat la veston de căldură și prin cămașa albă, desfăcută la piept, i se vedeau mușchii bolovăniți ca țâțele. Rosti vlăjganul cu un răsunset ca din fundul pământului, în timp ce-i scăpărau ochii sub fruntea cam îngustă, acoperită de o tufă de păr negru și zbârlit ca măturoiul hornarilor :

— Dom'le căpitane, cătu-i cu binele... poftim sus. Că de nu, asta mi-i crucea, te duc în spate.

Tărăbuță clipi numai de două ori. Nu l-a văzut nimeni de-a clipit și-a treia oară, fiindcă se răsucise prâsnel în călcăie, repezindu-se pe scărișă în sus.

Mălinescu, văzându-l că răsare din nou pe scenă pășind încurcat, îl întrebă scurt, necruțător :

— Ei, cu cine ești dumneata ? Cu Hitler sau împotriva lui ?

Sala clocotea. Soldații porniră să strige în cor :

— Cu fasciștii sau împotriva ? Răspunde ! Cu cine ?

Tărăbuță iarăși se apucă să bată marginile cu vorbe de-ale lui, tulburi. Nu izbuti să spună multe. Soldații i-o tăiară năvalnic :

— Nu știm noi despre astea. Să răspundă : cu cine ? Cu noi sau împotriva noastră ?

Clipea exasperat căpitanul. Iși rotea ochii prin sală, băgându-și tot mai mult capul între umeri. Era palid. Făcuse un pas îndărăt. Dar când se așteptau toți să-l vadă fugind drept în brațele vlăjganului de lângă scenă, Tărăbuță tresări, reveni în față și, îndreptându-și umerii strigă :

— Cu patria !

Tăcerea peste sală căzu greu ca o pasăre împușcată. Fu rândul ofițerilor să fremăte. Maiorul Vasu își ridică sus mâinile strânse una'n alta și le scutură în semn că-î felicită pe Tărăbuță. Se ridicară nasurile ofițerilor, pieri spaima din ochii celor care, puțin mai înainte, se uitau în jur înnebuniți.

Soldații încremeniseră cu privirile agățate de cele trei ațe aurii de pe umărul lui Tărăbuță. Nu căpitanul însă îi făcuse să se oprească din clocotul lor și nici strigutul lui desnădăjduit, ci cu totul altceva : înțelesul măreț și scump al cuvântului acestuia, neprețuit ca și cuvântul *mamă*. Acolo, departe de patrie, smulși din patrie de vâlvoarea războiului, arși de ură împotriva celor ce întinaseră patria, trădaseră patria, vânduseră patria — soldații tresăreau numai la auzul numelui ei. Tăcerea însă nici măcar o clipă întreagă nu i-a putut ține pe oameni în laț, pentru că răsună aspră vocea lui Panțaru :

— Dumneata să nu vorbești despre patrie !

Și în timp ce câțiva ofițeri îl petreceau ca prin sabie cu privirile lor furioase, Mălinescu se apropie de scenă cu pași largi :

— Care-i patria dumitale, domnule căpitan ? Cine te-a trimis la război ? Patria ?

— Da, patria, — răspunse țăntos, Tărăbuță.

— Ba Antonescu, — strigă Zabrac răzbit.

— Patria nu-i Antonescu — sări și Răstoacă. — Antonescu e dușmanul patriei.

Sub năvala strigătelor, Tărăbuță făcu o ultimă efortare să reziste. Zise cu o înfățișare mai puțin semeață :

— Noi am primit ordin ca și voi. Am făcut ce s'a ordonat...

Vasile Roban își aminti atunci de Costache Țarlungă. Il vedea zăcând, călcat în picioare de căpitanul Văcăreanu ; îl auzea șoptind, ca'n atâtea rânduri când îl uluia suferința lui și despotismul șefilor lui : „soldatu' izăcută"... Se vedea pe el însuș plecând pe fir să-l repare, iar pe obraz deodată simți că-i arde iarăși locul unde ridicasă o vârcă plesniturea aceea de cravașă. I se crispaseră mâinile și parcă-l îmbrânci fără veste cineva să se repeadă la Tărăbuță, să-l înșface de gât și să-l scuture, întrebându-l *cine* a ordonat ? *Cine ? Tu n'ai ordonat la fel ?*

În momentul acela însă, Mălinescu zise tare :

— Patria e poporul. Singur poporul are dreptul să poruncească. Te-a trimis poporul la război împotriva Uniunii Sovietice, căpitane ?

Și, din rândurile soldaților, se deslănțuiră strigăte noi, mândioase :

— Nu te-a trimis poporul... Nu te-am trimis noi... Minți!

Vlăjganul de lângă scăriță puse mâna pe rampă, răcnind:

— Să nu mai vorbești niciodată de patrie. Nu-ți dăm voie!

Cât timp s'au petrecut aceste din urmă, mai toți ofițerii nu făcuseră o mișcare, nu scosese răsunet o vorbă. Cei câțiva pe care-i făcuse mai cutezătorii cuvântul „patria” folosit cu viclenie de Tărăbuță, acum amuțiseră. Dar cine-i mai lua în seamă pe acești ofițeri? Soldații strigau mai departe. Sgomotul parcă nu mai încăpea între pereți și se sbătea să iasă, lovindu-se de el însuși.

Se urni atunci și maiorul Vasu ca să-și apere subalternul, care de-un timp își tot îndrepta ochii stăruitor spre dânsul, având o înfățișare foarte jalnică. Mătăhălos și speriat, maiorul ridicându-se greoi de pe bancă făcu semn că are ceva de spus. Se auziră numaidecât țistuituri, glasuri înăbușite, șoapte abia stăpânite. Însfârșit se făcu pe jumătate liniște, pentru că Roban, de pe scenă, vânturase cu brațul întins, pe deasupra capetelor, strigând ceva nedeslușit. Putu afla ascultare maiorul Vasu:

— Uitați-vă, ostași, ce situație...

Furtuna de voci și zgomote se porni însă din nou și mai avan:

— Fără ocolisuri... Nu ne trebuie nici o situație... Spune cu cine sânteți? Cu cine?... Cu cine? Răspunde...

Mayorul se clătină ca și cum îl loveau în obraz pietre, nu vorbe. Se așeză la loc pe bancă, încovoidându-se, scufundându-se parcă sub zgomot. Iarăși era o harababură de glasuri din care nu se mai deosebea nimic.

Mălinescu urcă hotărît pe scenă și, într'un colț, se sfârui repede cu Roban, Zabrac, Axinte. Răstoacă, Dalbu și Pârlog, care până atunci stătuseră fără putere pe banca lor.

După sfatul lui Mălinescu, ieșiră toți șase în față pe scenă, prinzându-l la mijloc pe Tărăbuță, care-i privea aiurit. Potcoavă și Mălinescu se țineau mai în fund, de-o parte. Vlăjganul de lângă scăriță se liniștise și păzea mereu ieșirea, posac, cu brațele încrucișate peste pieptul lui umflat.

— Fraților! — strigă Răstoacă, fiindcă el era cel mai voinic din toți și avea glasul cel mai puternic. — Oameni buni! ia stați, mai potoliți-vă puțin....

Se potoliră cu destulă greutate vocile, însă zgomotul dura. Sala semăna cu pădurea peste care a trecut o pală de vânt din acele care îndoie sau rup copacii. Acum gemea pădurea, fremătând până în adâncuri și aținându-se s'o zbuciume îndată o pală nouă.

Răstoacă tună iarăși cu glasul lui cât o măciucă:

— Măi ostași, măi! Gura! Fiți oameni de înțeles, ce naiba! — Și, solemn: — Are cuvântul Nichifor Axinte.

Soldații tăcuseră de tot la cele din urmă vorbe ale lui Răstoacă. Ii mira înfățișarea lui neobișnuită, tonul lui. Părea însă pe de altă parte și un lucru de râs: cum vine asta adică, să-i deie cuvânt Răstoacă lui Axinte? Dar așteptară să vadă ce urmează.

Nichifor Axinte, cam străveziu la față, micuț, tinerel, înaintă pe scenă până ajunsese pe vârful bocancilor pe margină. De acolo, spuse:

— Tovarășii! că eu așa am să vă spun... Facem noi, prezidiul, următoarea propunere: cine vrea să așternem noi în scris hotărîrea noastră... moțiune se cheamă... acela să ridice mâna. Care nu, să n'o ridice.

Inseamnă că el îi cu Hitler, cu fasciștii, că se declară dușman al poporului român și al poporului sovietic.

Ofițerii tresăriră pe bănci, indignați... Maiorul Vasu tot spunea ceva, învârtindu-și buzele vinete, fără să se audă. În sală însă, cât ai clipi fu o pădure de brațe înălțate. Furtuna se îndepărtase, abia îi mai deslușeau urmele pe fața răvășită a câte unuia. Ridicaseră brațul toți soldații chiar și acei puțini care-l priveau încă mereu cu respect pe Tărăbuță, deși acum pe scenă el semăna mai mult cu o curcă plouată. Și subofițerii stăteau cu mâna sus. Și Gălbinaș.

Stând cu brațul ridicat, Dâlgeanu și Panțăru se priveau ochi în ochi unul pe celălalt cu o mândrie pe care nici nu și-o bănuiseră vreodată.

Pe scenă în fund, Mălinescu își ridicase brațul sus de tot și, așa cum se înfățișa vederii, nalt, dârz, cu ochi de foc, era falnic ca un steag. Serghei privea cu un zâmbet plin de dragoste cum se proiectează umbra semeață a muncitorului pe drapelul tricolor prins în perete.

În schimb, ofițerii — afară de cei doi antifasciști — stăteau toți cu mâinile în poală și cu fruntea în pământ. Căpitanul Tărăbuță zvăcnea din umeri de parcă'l tot pișca cineva.

Stătură cam mult astfel. Axinte nu mai știa ce să spună și se dădu binișor îndărăt. Mălinescu veni un pas mai aproape de Roban spunându-i ceva la ureche și atunci Roban rosti tare:

— Ei fraților, ne-am dumirit cine-i cu patria și cine-i împotriva ei. Singur a arătat fiecare... Noi vă vestim că o să scriem moțiunea și pe urmă vă vom chema la o adunare nouă, s'o citim împreună. Acum ridicăm ședinta; mergem la dormitoare.

Soldații părură că nici nu l-au auzit. Nu se clintiră. Începură a vorbi iarăși cu larmă mare, arătând cu degetele spre ofițeri. Atunci Răstoacă făcu:

— Gața, bre, n'ați priceput? Plecăm de-acu. S'a terminat.

Iar Sebastian Pârlog îi ținu hangul:

— La dormitoare. Trecem întâi pe la masă. Nu vi-i foame?

Și Dalbu, neașteptat de tănoș, țipă:

— Dați-i drumul, ce mai stați? Dați-i drumul. Haide! Haide!

Sala se goli pe încetul. Pâlcu de ofițeri, în jurul lui Vasu aștepta într'un colț să-și găsească loc spre ieșire. Căpitanul Alfons Tărăbuță se trăsese într'un ungher al scenei și asista de-acolo la consfătuirea în picioare pe care o țineau, pe șoptite, cei șase soldați împreună cu Mălinescu și Potcoavă. Pânde ceva. Când i se păru că va prinde un moment favorabil, se duse glonț la Mălinescu. Își recăpătase siguranța mersului. Numai chipul îi era încă livid. Spuse repede:

— Domnule... nu știu cum vă numiți... Vreau să vă spun ceva în numele ofițerilor.

— Ce-ai avut de spus, ai spus — făcu Mălinescu, încruntându-se și părând cam mirat. — Iar restul nu interesează.

— Totuși... vă rog... Am ceva extrem de important... dar... între patru ochi — zise Tărăbuță, arătând spre ceilalți.

— Atunci cu atât mai mult nu ai ce-mi spune, i-o trânti Mălinescu. — Noi nu facem nimic pe ascuns unul de celălalt. La noi, toate sânt pe față, ai văzut.

Tărăbuță făcu un gest cu mâna, resemnat ca și când ar fi spus:

Fie, o înghit și pe asta. Ferindu-se de a-i mai privi pe soldați, rosti cu atâta demnitate câtă își mai putea înjgheba :

— Domnule, eu înțeleg rațiunea politică a acțiunii dumneavoastră. De aceea am și venit să vă comunic cum considerăm noi, ofițerii, lucrurile. Altfel... Noi, domnule, sântem neutri. Vă rugăm să menționați această expresie în moțiune : ofițerii sânt și rămân neutri.

— Treaba dvs ! — răsuse uscat Mălinescu. — Pe front tot neutri erați ?

— Vă rog, domnule, — sări Tărăbuță, făcându-se că nu aude întrebarea — e dreptul nostru să cerem ca în moțiune...

Mălinescu, măsurându-l de sus până jos îl întrerupse :

— Te-am întrebat dacă pe front tot neutru ai fost. Să precizez. În satul... îți amintești ?

Tărăbuță se făcu deodată alb ca varul. Clipea. Mălinescu întreabă :

— Îți amintești ce ordin ai dat unui pluton în satul acela din Ucraina ?

Țâsniră câțiva stropi de sudoare pe fruntea lui Tărăbuță. Cu gura strâmbă aproape, șopti :

— Nu înțeleg la ce faceți aluzie. Nici n'am auzit...

— Bine, bine, o să înțelegi cândva, — îl încredință Mălinescu.

Și-i întoarse spatele.

7

Când văzu că au rămas singuri în sala clubului, Mălinescu spuse către Potcoavă, arătându-i pe cei șase soldați care-l înconjurau :

— Noi mai stăm puțin, că mai avem câte unele de pus la cale. Tu probabil că ai prin lagăr o grămadă de alte treburi, dela care te-am smuls. Așa încât îți mulțumim pentru ajutor și pentru toată osteneala deosebită pe care ți-ai dat-o azi cu noi și...

Dar Potcoavă, zvârlindu-și șapca pe ceafă și căutându-și tabachera prin buzunarele adânci ale pantalonilor, răspunse cu o împotrivire neașteptată și totuși dezmințită de surâsul care i se fugărea pe față :

— Ba eu, Gheorghită, hotărât aș zice altminteri. Ia vezi : mai întâi și mai întâi o țigară n'om suci noi, fraților, împreună ? Destul am stat cu gurile uscate cât a fost ședință... Apoi, poftim toți luați de ici, nu căutați că-i mică *tabacherca*. Mai am... Prinde cu inimă între degete, Zabrace, știu eu cât îi duci dorul. Când a fost să vorbești, știu că nu te sfiai tu așa...

Ion Zabrac răsuse atunci tăcut, cu mulțumire și-și umplu de nădejde petecul de hârtie pregătit din vreme. Potcoavă, devenit mai gureș ca oricând, urma a vorbi cu spor cașicum nu s'ar fi simțit ostenit de fel, cu toate că fiecare îl știa că alergase într-una de dimineață, ajutându-i lui Mălinescu. Zicea zâmbind și făcând cu ochiul :

— Iacă, iar nu știu cum s'a întâmplat de-am nimerit la târg peste niște mahorcă. Scumpă foc, da' face... Știi, Gheorghită, în lagăr, tutun sau mahorcă nu-i și nu-i. Tot aștept de-o lună să vie drepturile prizonierilor și-ale noastre. Da' drepturile nu vin... Nu-i... Războiul... Tu dacă n'ai tutun spune-mi. Om găsi poate câteva fire la tovarăși, în sat.

— Eu fumez rar — zise Mălinescu; însă tot se apucă să-și răsucească țigara. Nu era îndemânatic deloc la treaba aceasta. Potcoavă îi luă țigara din mână, aruncă hârtia care plesnise între degetele nedibace ale

celui ce fuma rar și-i întocmi repede un cornet măreț, cu vârful dinspre gură subțire și îndoit, iar cu celălalt, gros și astupaț cu grijă, numai bun să-i dai foc. Soldații își și turnaseră, din margini de ziar, țigări drepte și albe ca niște bețișoare cojite.

Fumară privindu-se veseli unul pe celălalt. Ce ți-i și cu buruiana asta de tutun! Fumezi și parcă ți se mai împrăștie odată cu fumul și osteneala sau îngrijorarea.

Se așezară roată pe bănci. Pufăind fără deosebită pricepere, Mălinescu spuse:

— Când eram la închisoare după trei zeci și trei... — suflă fumul înaintea sa adăugând, în treacăt: — Am stat puțin, numai un an. Nu-mi venea nici mie a crede când m'am văzut liber.

Cătănoiu, fumând pripit de parcă mânca din capătul de țigară, ținu să aile neapărat:

— Și nu te-au prins nici mai târziu?

Mălinescu zâmbi:

— Când am simțit că mă dibuiesc agenții de-a fost nevoie, m'am ascuns... Ei, dar eu voiam să spun altceva.. Era cu noi în închisoare un ardelean. Bun luptător... Il condamnaseră la Budapesta pe viață, după 919. El a fugit în România. La București l-au condamnat din nou, în trei-zeci și patru... Parcă'l văd... voinic, sănătos... făcea gimnastică în celulă, ca să nu se îmbolnăvească. Ridica brațele, se lăsa pe genunchi... Avea niște mustați mari, stufoase, însă pe cap, se tundeau cu mașina... Era român și cu toate acestea îl chema Ghiula... Nu fuma. Îi dojenea aspru pe toți tovarășii noștri care fumau. Le spunea: „Noi n'avem dreptul să ne primejduim sănătatea fără rost. Fumatul, în condițiile în care trăim noi, e o primejdie. Iar sănătatea noastră e absolut necesară altora. Răspundem de ea în fața partidului”. Unii râdeau de dânsul. Ghiula se supăra, îi ocăra. Odată l-au băgat la haș pe unul dintre noi, un fumător pătinaș. Se pusese'n gură cu directorul închisorii. Și mai tare s'a supărat Ghiula, ne-a făcut morală la toți pentru unul singur: „Nu-i mai luați atâta parte tovarășului... A fost nedisciplinat; nu trebuia să acționeze până nu se sfătuia cu noi. Așa ne-a crescut partidul, să ne-o luăm fiecare'n cap, cum vrem? Mai bine fuma mai puțin și se gândea mai mult. Eu, dacă'r fi după mine, l-aș pedepsi când va ieși dela haș... „Dar pe de altă parte tot el a fost cel cu inițiativa să-i trimitem un pachet de tutun tovarășului, printr'un gardian, om de-al nostru... Glumeam și eu: „Ghiula, cum se'mpacă asta cu principiile tale de nefumător?” — „Nu se'mpacă deloc”, îmi spunea. „Dar ce putem face? Omul are nevoie acolo de tutun, se mai ia. Dacă avem o ocazie bună să-l ajutăm, de ce să n'o folosim?”.

Singur Mălinescu zâmbea înduioșat amintirii acesteia. Ceilalți îl priveau lung, fără să-și poată reprezenta lămurit cum va fi trăit el acolo, în pușcărie. După ce mai trase un fum, Mălinescu spuse iar:

— L-au băgat odată la haș și pe Ghiula. Când a ieșit, spunea că pentru prima dată în viața lui i-a părut rău că nu-i fumător. Dar și gardianul acela care ținea cu noi, fusese mutat între timp. Atunci zice Ghiula: „Ei, ia uite ce om cu noroc sânt eu. Ce mă făceam, de-aș fi fost fumător?”... Știa el să privească totdeauna viața așa, încât să se vadă dela început aspectul ei cel mai bun... Mult curaj ne dădea... Un om și jumătate.

Vasile Roban se nita neclinit la Mălinescu și parcă tot nu se dume-

rea că omul acesta din fața lui, care povestește atât de liniștit întâmplări din închisoare, era același Mălinescu pe care-l auzise spunându-i, în casa lui Chircu, o vorbă de neuitat. Ce deplină și tristă împlinire și-a aflat vorba aceea a lui ! Iată, fasciștii au triumfat deocamdată în Spania. Războiul mondial s'a pornit. De unde știuse Mălinescu acestea ? Și dacă le-a aflat dela tovarăși de-ai lui, după cum l'a încredințat, de unde știuseră aceia ? Comu-riștii prevăd viitorul ? Prins de gândurile acestea, Vasile se trezi deodată că dă din cap energic răspunzându-și singur, fără cuvinte: „hotărît că-l prevăd. Au ei, se vede, altfel de minte decât ceilalți oameni”.

Cașicum ar fi ghicit gândul lui Vasile, Zabrac îi spuse lui Mălinescu, mai apropiindu-se puțin de dânsul pe bancă :

— Dacă nu-i cu supărare, eu aș vrea să te întreb un lucru pe 'mneata.

— Spune, nea Zabrace, — făcu Mălinescu binevoitor, întorcându-și capul spre soldatul acesta cărunt.

Zabrac întâi tuși, își șterse mustățile cu pumnul, apoi zise :

— Nu știi cumva când s'o sfârși pârjolul ista de război odată ? Auzeam dela Roban că începutul i l'ai cunoscut cu mult înainte.

Dar spre mirarea lui Vasile, Mălinescu răspunse :

— Asta nu știu... Ceeace știu sigur însă, e că fasciștii vor fi învinși. Asta ți-o cheazășuesc, nea Zabrace. Și, după ce ne-om întoarce în țară.. hei, o mai fi sărbătoare și pe ulița noastră.

Ion Zabrac spuse can: nemulțumit :

— Nu pentru asta am întrebat. Știu eu c'o să-i cadă nasul neamțului odată. Dacă nu ne-om pune noi nădejdea în biruința asupra *faciștilor*, apoi cine... Da' socoteam că poate aflu dela 'mneata... cât mai ține.. Nu mi-i de mine. Eu aci... nu zic că mi-i ușor... da' m'am limpezit. La feciorii mei mă ducea gândul... că ei is dincolo, în puterea lui Antonescu, la armată. De nici unele nu află. Zac în beznă, săracii... de-or mai fi trăind.

În momentul acela, Mălinescu se uită la Vasile, în loc să se uite la Zabrac și zise încet, apăsător, cu ochii ațintiți asupra lui :

— Tocmai asta-i. Greu izbutesc oamenii dela noi astăzi să afle adevărul. Dar cine l-a aflat, nu trebuie să mai șovăie. E mare nevoie să răs-pândim pretutindeni adevărul despre viața oamenilor muncii. Asta ni-i îndatorirea cea mai de seamă.

Dumneata, de pildă Zabrace, ai luat azi cuvântul la adunare ; vasă-zică ai împins cu umărul și dumneata, atât cât ai putut deocamdată, ca să se strângă mai multe puteri împotriva fascismului. Măine o veni vremea să faci mai mult...

— Mai mult ? — strigă atunci Axinte. Mai mult e una singură : Armă să-mi deie'n mână, de s'ar putea... Să trag în fasciști ca'n ciori...

— Hei, unde-avem noi norocul acela ? — zise și Răstoacă, oftând. Mălinescu surăse cu o lumină mare pe obraz :

— Poate l'om avea... Dar nu-i vorba de noroc, ci de tărie. Când veți fi acasă...

Vasile îl întrerupse nestăpânit :

— Când ne întoarcem acasă, facem republică democratică cum a fost în Spania. Ș'o apărăm cu dinții... să nu se'ntâmple...

— Ba facem socialism, — strigă iarăși Axinte. Ce să ne mai încurcăm cu altele ?

Mălinescu se ridică de pe bancă, zâmbind mereu :

— Multe-o să facem atunci. Și numai bune... Ei, dar de-acum să ne-apucăm de treabă. Avem de scris moțiunea. Măine trebuie neapărat, să adunăm oamenii încă odată. Dintre ofițeri, cei doi antifasciști și... mai vedem noi. Dar vouă, măi fraților, v'a plăcut cum s'a desfășurat meetingul? — și adăugă lămuritor mai ales către Răstoacă, Zabrac și Pârlog: — Așa li se spune de obicei adunărilor de acest fel, *miting*... Ar fi trebuit să-l organizăm mai bine și mai din timp.

— Noi am organizat pecăt am putut, — făcu Roban cu sfială.

— Știu, că doar împreună am muncit, — răspuse Mălinescu, — dar nu ne putem mulțumi cu ceea ce am dobândit. Avem de lucru de-acum înainte, nu glumă. Trebuie să mergem din om în om să-l dăm din nou pe fiecare, până ce nu i-o mai rămâne nici urmă de îndoieli.

Serghei Potcoavă se ridică și el de pe bancă, întrebându-l pe Mălinescu:

— O să stați pe semne mult, așa-i? Atunci întâi să se ducă la masă dâșii. Poate-om descoperi și noi, Gheofghiță, un dumatic pe undeva. Pe urmă eu mă reped pe la comandament, iar voi, dacă vreți, vă întruniți într'o încăpere tihnită, găsesc eu unde. Și-ți sfătui cât poți și până la ziuă.

Potcoavă i-a călăuzit până în camera pe care-o alesese pentru dâșii și i-a lăsat, ducându-se la treburile lui, că avea destule. Cei șase soldați împreună cu Mălinescu, au cinat acolo în pripă și au rămas până la miezul nopții, chibzuind în amănunte tot ce aveau de făcut pentru ca mișcarea anti-fascistă din lagăr, pornită azi atât de furtunos, să nu lăncezească în viitor, ci, dimpotrivă, să meargă înainte tot mai năvalnic. S'au ocupat în-deosebi de moțiune, scriind-o cu grijă și hotărînd în ce fel aveau s'o înfișeze oamenilor mâine seara.

La despărțire, Mălinescu îl opri pe Roban în ușa dormitorului, după ce-și luă seara bună dela ceilalți. Era o noapte frumoasă de început de vară. Iși aninau stelele gâteala lor mărunță prin pleata rotundă a pomilor. Pavilioanele, cu toate geamurile înecate în umbră, se arătau ca niște vapoare mari care încă nu-s gata a porni, dar despre care știe oricine că vor porni într'o bună zi. Sus pe zid, în gheretă, o sentinelă asculta văzduhurile nopții. Și din depărtări se auzi trâmbița unui cocoș, vestind că n'a mai rămas mult până'n zori.

— Vasile, — spuse Mălinescu luând mâna caporalului și strângându-i-o, — știi ce lucru de seamă ai făcut astăzi? Ai descătușat oameni.

Vasile se trudea să deslușească prin întuneric fața lui Mălinescu. Nu-i vedea bine însă decât ochii care străluceau. Zise, cuprinzând tare cu degetele mâna caldă a cazangiului:

— Dacă n'ai fi fost dumneata, nu izbuteam nimic.

— Ai dovedit hotărîre și curaj, Vasile, — răspuse Mălinescu; și avea un glas duios de parcă era altul. Nu m'ai înșelat, ți-ai ținut făgăduiala pe care ai făcut-o atunci, în pădure.

Vasile clipi stânjenit, amintindu-și că, în ziua aceea de iarnă când îl însoțise Mălinescu la muncă, el într'adevăr se legase înaintea lui să deștepte oamenii, oricât de greu ar fi fost să fie aceasta.

— Dacă nu-mi scria Potcoavă cum te zbați singur aici — adause Mălinescu — poate mai întârziam dincolo. Sânt greutăți destule și'n lagărul acela, iar tovarășul Staicu pe care l-am înlocuit, tot nu s'a făcut încă sănătos. Să-ți spun drept, eu aproape n'am mai cunoscut oamenii, întorcându-mă

aici. Știam că-i lăsasem abătuți, adormiți... Puțin timp am putut sta cu ei. Tu... cum ai izbutit să-i schimbi, să-i întărești? Te-au ajutat ofițerii?

Vasile se întrebă, mirându-se în sinea lui, dacă-i adevărat că oamenii s'au schimbat. Nu-și dădea seama, fi văzuse doar zi de zi. Mălinescu desigur că putea judeca mai bine în privința aceasta, întrucât pune alături purtarea de astăzi a soldaților cu aceea de acum trei luni și jumătate. Dar cine-i schimbuse dacă schimbare era? El, Vasile Roban? Răspunse nehotărît.

— Și ofițerii au mai fost pe la noi... Din când în când... Dar cel mai mult Răstoacă, Axinte, alții... Ei au vorbit cu oamenii, s'au trudit să le deschidă ochii. Nu știu, poate și eu am o parte aici, Insă...

— Ce? Spune, — îl îndemnă Mălinescu, văzându-l că șovăie. Vasile spuse cumpănindu-și cuvintele:

— Două mi se par mie că trebuesc ținute în seamă, mai presus de orice. Una din cele două e tocmai asta... că trăim acum în Uniunea Sovietică. Altfel decât la noi răsuflă omul aci: liber, fără piedică gândului nici faptei. În țară, chiar și înainte de război... nu mai spun acum, sub fasciști... de-am fi îndrăznit să rostim tare măcar a zecea parte din câte am spus în adunare astăzi... în care ocnă am fi nimerit nu știu, dar sigur ajungeam fiecare la ocnă. Oamenii și-au scuturat frica mai întâi de toate. Nu deplin, e adevărat... Insă nici nu se mai tem așa... Simt puterea sovietică de partea lor.

— Asta hotărît că așa este, Vasile, — zise Mălinescu repede și cu atâta căldură încât fiecare dintre cuvintele lui parcă-l îmbrățișa pe Roban. Să nu uiți niciodată... niciodată, auzi?... că aici e țara libertății noastre. De-aici luăm noi, muncitorii, putere... învățătură... Libertatea de-aici ne vine, din țara asta neasemuită, sovietică... Pentru poporul nostru ca și pentru toate popoarele înrobite... numai aici e nădejdea cea mare. — Tăcu o clipă. Ai fi zis că-și ascultă atent niște gânduri care l-au năvălit. Apoi urmă: Și care-i cel de al doilea motiv? Spuneai că-s două...

Vasile trebui să facă o efortare pentru ca să se poată întoarce la cele ce începuse a arăta mai înainte. Se trudi să gândească deslușit, până la capăt, așa cum îl învățase Mălinescu zilele acestea și vorbi iarăși cu băgare de seamă:

— Da, două... Socoteam că dumneata ai fi cel de-al doilea motiv... Că adică pentru că ai stat astă iarnă cu noi, așa cum stai și acum... Dar, știi... cred că nu socoteam destul de bine. Ce-i un om? Ce poate face un om singur? Oricât de frumos și de temeinic ne-ai vorbit, — degeaba... Oamenii tot nu s'ar fi hotărît la nimic, de ai fi fost careva din toată lumea... Un om singur... Insă oamenii știau cine te-a trimis la ei. Au înțeles...

Mălinescu îl privea țintă. Vasile crezu că n'a vorbit destul de limpede și că poate l-a supărat. Ii trecu chiar prin minte că vorbele lui i se vor fi părut necuviincioase lui Mălinescu. De aceea adăugă iute:

— Să nu-ți închipui că nu prețuesc destul osteneala pe care ți-ai dat-o cu noi. Să nu crezi asta... Dar voiam să-ți spun că tăria... Ceeace i-a urnit pe oameni... a fost mai mult...

— Tăria asta e partidul, Vasile — spuse Mălinescu răspicat. Și deodată, apropiindu-se de tânăr îl trase spre el și-l sărută pe amândoi obraji.

— Asta... asta voiam și eu să spun — strigă înăbușit și bucuros Vasile, cu obraji arzând. Partidul... Iar dumneata ai adus...

— Mie deacum să-mi spui tu — hotărî cu dragoste Mălinescu; și

scoțându-și încet mâna din mâna lui Vasile, adăugă: Sântem ori nu sântem tovarăși?

Abia în momentul acesta își dăduseră amândoi seama că stăteau de-atâta timp cu mâinile strânse, vorbind în șoaptă. Vasile zise, mișcat, simțind încă în palma dreaptă căldura mâinii lui Mălinescu:

— Sântem... Sântem tovarăși.

Iar Mălinescu rosti cald, cu patimă:

— Să te porți cu vrednicie Roban. O să întâlnești în curând partidul... O să-l întâlnești și prin alții încă, nu numai prin mine. Pregătește-te neîncetat pentru întâlnirea aceasta. Să te gândești mereu, mereu, că trebuie să fii vrednic de clasa muncitoare și de partid... tăria noastră... Vom da socoteală în curând poporului și partidului de tot ceea ce am făcut în anii aceștia. Iar socoteala noastră se cuvine să fie limpede ca ziua, nu?

— La mine nu-i chiar așa de limpede... — suspină Vasile întristat și-și aplecă fruntea. Își amintea iarăși de viața lui de mai înainte, stîngheră, răznită. Mălinescu îl bătu pe umăr:

— Capul sus! Cu întristarea nu faci nimic... Dacă lupti neîncetat să te transformi într'un om nou, ți se limpezește conștiința mai iute decât crezi. De altfel... tu n'ai băgat de seamă că ai și început să devii alt om? Numai capul acesta aplecat nu-mi place... Comuniștii sânt oameni cu fruntea ridicată sus totdeauna. Tu vrei să fii comunist? Da? Atunci...

Vasile își înălță capul numaidecât, cu hotărîre. Il văzu pe Mălinescu stînd în fața lui drept, înalt, puternic. Vasile se simți și el mai tare din momentul acela.

Văzu cerul deasupra ticsit de mulțimea stelelor care-l priveau ațintite ca milioane și milioane de ochi omenesți. Auzi susurul vîntului prin pomi ca o chemare de pretutindeni, ca răsuflarea omenirii întregi, învăluindu-l.

Dinspre răsărit venea adierea. Vasile se duse cu mintea pe urma adierii departe, departe, până în strada Atelierelor, până în căsuța unde-l revăzu pe tată-su, ca în seara aceea, ultima, intrînd pe ușă, punându-și în cui scurteica și șapca și vorbind cu o înfățișare schimbată pe care nu i-o mai cunoscuse nicicînd până atunci. „Voi avea de dat socoteală și tatii”. Își spuse Vasile. Iar gândul îl purta apoi dincolo, în casă cealaltă, a montatorului Pandele, care i-a fost prieten bun lui Mălinescu ș'o să-i fie mereu...

— Vreau să te întreb ceva, — zise pe neașteptate Vasile, după un timp. — Pandele e comunist?

Mălinescu răspunse încet de tot, abia i se auzea glasul:

— Nu știu. Acum poate-o fi... Pe-atunci nu era în partid, dar se purta ca și cum ar fi fost membru de partid. Câte însărcinări nu i-am dat! Pe toate le-a îndeplinit bine. Modest, tăcut, devotat... Trei nopți m'a adăpostit la dînsul după ce-mi dăduse de urmă Siguranța. Mă căutau agenții peste tot, că dispărașem din ateliere... ții minte... Numai în podul casei lui Pandele n'au scotocit. I-a dus el cu vorba... Tare îndemînatec om... — Și deodată rîse Mălinescu: — Bine-ar fi fost, dacă te-ai fi dus și mai des încă pe la dînsul... Poate că... Dar fata lui Pandele nu ți-a vorbit niciodată de partid?

Vasile răspunse cu mare părere de rău:

— Nu mi-a vorbit.

— Ei, ce să faci? — spuse întristat Mălinescu. — Așa-i astăzi la

noi : se ferește omul până și de copilul lui. Mi-aduc aminte că nevasta lui Pandeale era cam harțăgoasă.

— Da, nu semăna cu dânsul deloc. Chiar și la mine se uita pieziș, — făcu Vasile cu obidă. Iar prin inimă, ca un junghi îi trecu iarăși ascuțișul durerii lui vechi, amorțite o clipă. Iși amintea de tăcerea Lizei în seara aceea... Uite c'au trecut aproape doi ani de-atunci... Uniforma nouă a lui Culiță Lapteș... Acum e'n țară Culiță. Poate se duce la Pandeale acasă și mama Lizei îl întâmpină bucuroasă, mândră. Iar Liza?... Aici, gândul lui Vasile se risipi dintr'odată ca un bulgăre sfărâmat în pumn. Și tot nu știa: i-a rămas între degete sau nu, miezul? Dar avut-a bulgărele miez? Liza, din amintire îl privea blând cu ochii ei albaștri ca toporașii și nu spunea nimic. Pe umerii ei, coatele blonde străluceau în lumină și se părea că și ele, de fiecare dată când își înclina Liza capul, ar fi vrut să facă un semn anume și nu-l mai făceau.

Văzându-l pe Vasile pierdut în niște gânduri pe care nu le rostea, dar nici nu i le ascundea, Mălinescu zise tare :

— Ei, destul am întârziat. Noaptea-i scurtă. Hai să mergem la culcare. Măine dimineată... nu uiți... ne întâlnim în pavilionul ofițerilor. M'am înțeles cu Serioja, să nu ieșiți la lucru nici unul dintre cei care ați stat cu mine în noaptea asta. Inșă spune-le la toți... să nu piardă o clipă de cum s'or trezi dimineată. Moțiunea, să facă ei așa încât s'o simtă fiecare om adânc în sufletul lui, atunci când o iscăli-o. Și să vedem de nu vom izbuti să ne alăturăm măcar vreun ofițer, doi, în afară de Panțaru și Dălgeanu.

— Ar fi bine, — zise Vasile.

— Sigur. Sânt și unii oameni cumsecade printre ei. Pot fi treziți... Ei, noapte bună... tovarășe Roban.

Vasile răspunse, înecat de-o bucurie imensă, stăpână desăvârșită peste dânsul, în clipa aceea :

— Noapte bună, tovarășe Mălinescu.

Măinile li se întâlniră din nou fierbinți, vâjnoase : așa cum le erau și inimile.

Întărând în sat, Mălinescu își încetini pașii. Partea cea lungă a drumului ținea de la poarta lagărului până aici. Acum nu mai avea de mers înainte decât puțin, apoi va face colțul, și după douăzeci — treizeci de metri ajunge acasă. Serghei probabil că doarme la ceasul acesta târziu.

Noaptea era străvezie. Scria luna umbrele apăsate, cu creion negru. Ulița albă, netezită de lumină, cobora domol printre garduri ca o apă. Din loc în loc pomii își aplecau capetele unul spre celălalt, șoptind; mai deoparte, un plop răsucea tăcut pe fusul lui razele toarse din caerul lunii care-i sta în creștet. Tipenie pe drum. Casele dormeau cu ochii închiși.

Mălinescu, înainte de a face colțul, se opri în dreptul unei ferestre. Iși amintea de mama cu copilul în brațe, pe care o văzuse în fereastra aceasta astă iarnă, pe când trecea în sanie cu Axinte. Mama era tânără. Iși purta părul tras în sus, dela tâmple spre creștet; un păr castaniu deschis ca lumina soarelui trecută prin perdele groase. Mălinescu o mai văzuse pe femeia aceasta de câteva ori, tot la geam, și alte dăți. Nu știa cine-i, însă copilul semăna leit cu dânsa. Aceeaș căutătură curioasă și veselă, acelaș zâmbet încrezător pe buze. Parcă-l vedea pe copil cum tipărea sticla cu

degetele, având aerul că vrea să treacă dincolo și cum îl certa maică-sa răsând și abea stăpânindu-l cu cealaltă mână.

Pe Mălinescu, atunci, îl apăsau gânduri încurcate cu privire la Vasile Roban. Nu-și putuse învinge o mânie cumplită descoperindu-l printre prizonieri, adică printre cei ce luptaseră împotriva Uniunii Sovietice, Dar îl nedreptățise pe tânărul turnător. Il socotise și mai vinovat decât era în realitate. Și totodată îl mai săcăia și bănuiala — întemeiată după cum a înțeles mai târziu, — că poate e o greșeală la mijloc. Pe atunci, când era în dreptul ferestrei, încă nu știa lămurit ce are de făcut mai repede.

Se clătina în sanie lângă Axinte, îl asculta pe Axinte fără să-l audă deplin, iar în fața ochilor i se năzărea chipul rotund al lui Roban. După ce a trecut sania de locul acesta în care stă el acum privind, înfățișarea lui Roban s'a contopit în mod ciudat cu aceea a copilului. Și Mălinescu n'a mai avut răbdare, a sărit din sanie, s'a dus în lagăr. Dar ce bine a făcut că s'a dus!

Mai târziu a mai zărit-o de câteva ori pe mama copilului prin curte. Pe copil însă nu l'a văzut din nou, decât ieri. Se juca pe treptele casei, întorcându-și din când în când, fericit, fața spre soare. Crescuse. În numai câteva luni crescuse și se schimbase. Cresc repede copiii când sunt mici; în câteva luni aproape că nu-i mai cunoști.

Mălinescu își aminti însă deodată că mâine trebuie să se ducă de dimineață la ofițeri. Mai aruncă o privire spre casă ca un rămas-bun și plecă.

Pe când Mălinescu se opri pentru câteva clipe în fața casei aceleia, Ion Zabrac, în unul din dormitoareale soldaților români, în lagăr, se chinuia să adoarmă și nu izbutea. Din celelalte paturi somnul își înălța cântecul lui năstrușnic. Sforăiau oamenii; răsufălările lor înălțându-se cu amarnică huruială, răsunau de parcă le săpa cuțitul plin de toane al unui strung nemaipomenit. Din când în când cineva gemea sau striga prin vis liniștindu-se îndată după aceea, ca și cum se ferea să tulbure mai mult vechea datină a sforăielilor la vremea nopții târzii.

Zabrac îl simțise de mai demult pe Roban intrând prin întuneric. Il auzise dezbrăcându-se și vârîndu-se în pat. Il credea adormit. Deodată îl auzi suspinând prelung, ușurat, Zabrac își sili ochii să vadă în întuneric și-l zări pe Roban stând într'un cot, de parcă vorbea cu cineva. De mult timp, se vede, încremenise așa, fiindcă nici o altă mișcare nu mai făcuse după ce se urcase în pat.

— Nu dormi, Vasile? — șopti Zabrac.

Cel din fața lui răspunse:

— Abia m'am întors. Am mai stat de vorbă cu Mălinescu... — și iarăși suspină încet, fericit.

Zabrac nu-i mai spuse ceeace-i trecea prin minte, anume că a trecut multă vreme de când l-a auzit întorcându-se.

Il frământau pe Ion Zabrac niște griji care nu-i mai dădeau pace și nu-l lăsau să adoarmă. Poate că tot nu i le-ar fi arătat lui Roban. Dar simțindu-l pe băiatul acesta atât de plin de încredere și atât de mulțumit, încercă să ia putere nouă dela dânsul. Zise:

— Vasile, oare ce-o fi de-acum cu noi?

Băietanul îi răspunse cu un glas jumătate răstit, jumătate glumeț:

— Ce vorbă-i asta, nea Zabrace ?

— Iaca bine, vorbă... — spuse Zabrac domol. — Mă uitam la conu' Iorgu... maiorul Vasu, de !... și-mi făceam socoteală că, de ne-ar avea numai pe vreo câțiva dintre noi în mână... mamă, mamă!... Pe mine cel puțin... fiindcă mă cunoaște dela moșie... cred că nici nu m'ar spânzura, nici nu m'ar împușca. Numai cât mi-ar jupui pielcuță cu pielcuță de pe spate, până la una... și-ar presăra sare deasupra să mă usture la fel de tare până'n clipa când'oi închide ochii de tot...

— Ia nu mai boscorodi acolo, — zise râzând Vasile. — Deocamdată și maiorul și căpitanul Tărăbuță și alții ca ei se plimbă frumușel în curtea lor ca găinile; când o veni vremea, i-om scoate noi de-acolo pe toți ș'om vedea atunci ce-i de făcut cu dânșii... Mai bine te-ai gândi care dintre ofițeri sânt oameni mai buni... dacă-i știi... că pe-aceia trebuie să'ncercăm să-i rupem și să-i tragem de partea noastră.

Ion Zabrac tăcu o vreme. Se foi în așternut, scoase mâna de-și așează pătura mai bine la picioare, apoi întrebă neliniștit :

— Ție nu ți-i frică deloc, Vasile ?

Lui Vasile Roban îi răsuna din nou în urechi cuvântul atât de simplu dar atât de cuprinzător pe care i-l spusese Mălinescu la despărțire. Ii spusese: „tovarășe”... Într'o năpustire viforoasă de gânduri, își aminti de tată-su, de ateliere, de Liza și de Pandele, de război, de fasciști... dar și de un vis strălucit de viață nouă, un vis care prinsese de câteva luni a i se înfiripa din ce în ce mai puternic în minte. Cu Mălinescu în pădure a visat el pentru prima oară temeinic viața aceea. A visat-o apoi și singur... Dar Zabrac... Ce voia să afle Zabrac ?

Vasile șopti mai tare, surâzând în întuneric :

— Frică? Deloc, nea Zabrace. Acuma îmi vine să sar de gâtul oricărui om bun, să-l îmbrățișez și să-l iau cu mine... departe... departe.

Mai era cineva care nu putea dormi în noaptea aceea. Sta cu mâinile sub ceafă, întins pe patul lui din pavilionul ofițeresc și privea tavanul fără să-l vadă. Nu avea nici o tulburare adevărată, nici o îngrijorare. Cel puțin așa își închipuia... Numai că nu putea dormi din cauză că într'una, într'una revedea în minte întâmplările de după-amiază. Il auzea din nou pe maiorul Petrov cuvântând, îl auzea și pe Mălinescu. Apoi se auzea pe sine-însuși, Nicușor Ștefănescu, aplaudând cu înflăcărare numele țării, în ciuda strămbăturilor poruncitoare ale lui Vasu și ale lui Tărăbuță. Până aci, sublocotenentul Ștefănescu, retrăind amintirile, nu se împiedica în nici una. Dar mai încolo, nu mai era așa de simplu. Strigătele soldaților... spectacolul lamentabil dat de Tărăbuță... moțiunea... Toate acestea i se înfățișau ca într'o ceață, îl oboseau.

După adunare, Panțăru și Dâlgeanu se și agățaseră de el, cum era de așteptat :

— Nicușor — spunea Panțăru râzând — de-acum nu mai ai încotro, te faci și tu antifascist, că tot i-ai căzut dela inimă lui Tărăbuță.

— Ia lasă-mă'n pace — i-a răspuns Ștefănescu — nici nu i-am fost la inimă vreodată și nici nu vreau să-i fiu. Dar asta nu înseamnă că's antifascist. Nu's nimic. Nu mă interesează pe mine chestiile astea politice.

Dâlgeanu încercase să-i demonstreze că nu e posibil să nu iei o atitudine acum. Susținea că, în anumite momente de criză, atitudinea ți-o impun împrejurările din afară, fie că primești aceasta, fie că nu. Ștefănescu l'a luat atunci pe un alt ton:

— Uite ce-i, doctore. Eu sânt naturalist... profesor de științe naturale. M'a pasionat botanica, e drept, dar a trebuit să studiez și biologie în general. Ca și dumneata... Ai găsit dumneata vreun moment în viață când lucrurile sunt hotărît, sau numai albe, sau numai negre?... Așa, tranșant... Asta nu există. Dialectic considerând viața, poftim, dialectic... o să constăți că ea e totdeauna într'un fel și în altul, în acelaș timp.

Panțăru nu prea pricepuse. A cerut să i se explice. Și când a înțeles a izbucnit triumfător:

— Dar moartea? Uite, un corp e sau viu sau mort, Amândouă, în acelaș timp, nu poate fi. Poftim tranșantă...

Îi contra argumentase atunci chiar Dâlgeanu. I-a vorbit despre morțile aparente și despre cazurile când viața este de fapt o contrafacere. A luat drept exemplu pentru aceasta, cretinii. Panțăru nu s'a dat bătut. Spunea:

— Păi, dacă moartea-i numai aparentă, înseamnă că totuși e viață. Una... A doua: un cretin, o fi el mort intelectualmente, cum zici d-ta, dar e viață în el. Viață, viață... Nu se poate spune că viața este în acelaș timp și moarte. Asta-i fantasmagorie filozofică.

Atunci Ștefănescu i-a povestit cum au creat viața niște savanți, pe cale experimentală. Au pus formol în apă de var și, în anumite condiții, după un timp s'a înregistrat apariția unor organisme celulare cu totul elementare.

„Sau poate — adăugă prudent — numai a unei simple materii protoplasmice”.

— Dar cu toate acestea viață, vezi dumneata, — spuse sublocotenentul Ștefănescu. Formol și apă de var, apoi viață. Praguri, ascultă-mă pe mine... praguri, tranșanțe nu există în natură. „Totul curge”, vorba celui bătrân Heraclit.

— Dar, în viața socială, există — se încăpățănase Dâlgeanu.

Îl lăsaseră amândoi în pace, în cele din urmă. Acum însă, întins pe pat, cu mâinile sub ceafă, Nicușor Ștefănescu sta cu ochii deschiși, clipind rar și neștiind ce să se hotărască a crede. Are dreptate oare Dâlgeanu, când susține că viața socială nu poate fi prețuită tot după criteriul biologic? El, Ștefănescu, a susținut că da. Însă îi stăruie în minte și-l hărțuiește o întrebare: atunci de ce a aplaudat împreună cu soldații antifasciști la strigătul lui Mălinescu, deși acceptase mai înainte, fără rezerve, ordinul dat de Vasu și de Tărăbuță că ofițerii la adunare vor rămâne absolut pasivi, orice-ar fi să se întâmple?

Ștefănescu fusese chiar foarte bucuros că Tărăbuță și Vasu își luaseră asupra lor grija oricăror reacțiuni de care ar fi fost eventual nevoie. În felul acesta îl scăpau de o bătaie de cap pe care n'o dorea. Se simțise degajat de orice răspundere, iar aceasta îi convenea perfect. Și când colo, uite, fără voia lui, s'a pomenit că a intrat în conflict cu toți ceilalți ofițeri, în timp ce Dâlgeanu și Panțăru îl și consideră acum de-al lor. Păcătoasă încurcătură! Cât a dorit tot timpul să fie și să rămână deoparte de toate frământările acestea pe care le consideră meschine, inutile.

Necăjit de neprevăzuta lui întâmplare, Nicușor Ștefănescu fusese tăcut toată seara. Tărăbuță îl și luase la ochi, ieșind dela club. La cină îi spusese :

— Dumneata, Ștefănescu, aud că ți-ai manifestat niște opinii personale la meeting. Ți-a venit pe semne gust să poți circula liber prin tot lagărul ca și feți-frumoșii aceia de Panțăru și Dâlgeanu...

Un locotenent, izbucnind în râs, îi întărise spusa :

— Lăsați-l, don' căpitan. Cine circulă azi în Rusia, mâine în țară nu va mai circula deloc.

Și a închipuit, cu degetele încrucișate, niște gratii dindărătul cărora privea holbându-și ochii în chip caraghios.

Ceilalți au început a hohoti. Panțăru și Dâlgeanu, ca de obicei, nu erau de față. Mâncaseră în fugă și ieșiseră să se plimbe cu Schnorke. Hohotele se isbeau ca niște cai în galop de un Ștefănescu prăbușit sub picioarele lor. S'a roșit ; a trântit lingura pe masă, strigând :

— Cred că mai de grabă dumneavoastră ar trebui să vă fie jenă... la toți... Ce-ați dat a înțelege, mă rog, când ați respins prin muțenie urarea lui Mălinescu ? Oricine ar fi el... comunist sau nu... e un patriot român. A strigat : „Trăiască România...” Patriotismul...

— Stai, stai, nenișorule, — l'a luat în primire Vasu. — Stai că nu-i așa. *Trăiască, trăiască...* dar ce fel de Românie ? Ha ?

— Liberă și independentă... — făcu sarcastic căpitanul Ancel care stătea lângă Tărăbuță. Iar Tărăbuță întorcându-se spre Ancel, zise :

— Aia nu mai e România. — Și scutură din cap violent, repetând cu îndârjire. — Nu-i România noastră aia... Aia, e începutul drumului spre comunism.

Căpitanul Ancel, slăbănog, cu ochii vesteji și cu niște mustăți mari pe oală, se făcuse cunoscut de mai demult prin povestirile lui, foarte adevărate, despre bețiile monstruoase pe care le trântea odinioară și care creaseră faimă în trei regimente. Acum, silit să bea numai apă, îi ocăra pe sovietici de fiecare dată când ducea la gură cana. Răspunzându-i lui Tărăbuță, Ancel îl privi disprețuitor pe Ștefănescu și murmură :

— Păi eu, de ce zic ?

Sublocotenentul s'a ridicat dela masă și a ieșit în curte urmărit de privirile celorlalți. Le simțea în spate, în ceafă, privirile acestea. Din ușă, l-a mai auzit pe Tărăbuță declarând tare, înadins :

— Il prefer pe Săndulescu, da, da. Ești măgar și lipsit de caracter, Săndulescu, să știi, dar nu-ți fac insulta să te compar cu...

Ușa pe care a trântit-o Ștefănescu a bufnit ca un pumn zdravăn în masă.

„De-acum au să-mi facă mizerie toțiăștia, nu glumă”, gândi Ștefănescu amărît, fără să știe bine ce-l amărăște mai mult : că nu poate dormi sau că-i vor face mizerie ceilalți ? „In definitiv, nici așa nu eram eu prieten la toartă cu vreunul dintre ei. Mai de grabă aş putea spune că m'am legat oarecum cu Dâlgeanu... Ei, dă-i dracului! Mult mai supărătoare e chestia ailaltă... tranșanțele... Ce tranșanțe, dom'le, nu există nici o tranșanță!”

Se lumina de ziua și el tot nu putea adormi. Ca să scape de gânduri își aminti voit o sumedenie de lucruri și de ființe din trecut. Iși evocă figurile colegilor de liceu și de facultate, ale celor din cancelaria

școlii, apoi ale notabilităților din orașelul unde fusese numit numai cu doi ani înainte de izbucnirea războiului. Incercă zadarnic să se mai bucure ca alte dăți că e atât de aproape de București catedra lui. Socoti după aceea amănunțit, sperînd să-și înduplece somnul, câți ani mai are tată-su până o ieși la pensie și află cu spaimă că la anul ar trebui să se și întâmpale aceasta. Pensia lui de fost funcționar la primărie, sigur că n'are să-i ajungă deloc. Până a nu fi fost luat prizonier, Nicușor Ștefănescu trimitea regulat părinților câte o sumă lunară, rupînd-o din leafa și mai târziu din solda lui. Nu se însurase tocmai pentruca să-i poată ajuta pe bătrâni. „Acum probabil că o duce și mai greu, bietul tata”, își spuse mahnit. Și înjură printre dinți, amintindu-și cum se lăuda Tărăbuță mai zilele trecute cu taică-su, colonel vechi, care posibil să fi avansat general, că-i venea rîndul.

În cele din urmă, îl luară într-o horă nouă, alte gânduri. Cum au încremenit studiile lui pentru doctorat. Ce lucrări noi vor fi apărut între timp și câți ani îi vor trebui, după ce se va încheia pacea, până să se pună din nou la curent... N'a avut bani niciodată să-și cumpere tratatele necesare. Mereu trebuia să se ducă la București pentru orice volumaș, să-l consulte în bibliotecă sau să-l ceară cu împrumut dela foștii lui profesori. Se simți însă mai mîngăiat când îi veni în minte că, poate în timpul războiului, nu se vor fi scris prea multe în domeniul botanicei...

A doua zi, sublocotenentul Ștefănescu s'a învîrtit mereu, fără rost, ba prin dormitor, ba prin curte, străin de toți ceilalți. Se plimba în neștire, bondoc, cu mâinile la spate și fără să-și aplece fruntea nici măcar când trecea pragurile, de parcă ducea un coș pe creștet. Câteodată se și împiedica de praguri, dar nu le lua în seamă. Treceau unii grăbiți pe lângă dînsul și-l ghionteau, cu sau fără voie. El nu se ferea, nici nu se supăra. Își urmărea un gând al lui, greu de prins. Nici când a venit Mălinescu nu și-a ieșit din ale sale. Nu s'a mai dus ca alte dăți să facă parte din cercul care-l învăluia pe comunist; „nu-mi arde — își zicea — de dispute politice și militare”. Se plimba, se plimba mereu, singur, cu capul sus, dar cu fruntea încrețită. Străbătea coridorul în lung dintr'un capăt în celălalt, cobora treptele, ieșea în curte, se întorcea în sala în care se aflau Mălinescu și ofițerii, apoi o pornea iarăși pe coridor.

Nu-i vorba, că și cei ce se strânseseră acum în jurul lui Mălinescu erau mai puțini numeroși ca de obicei. Mălinescu începu, din vorbă'n vorbă, să discute cu dînșii însemnătatea semnării mișionii. Se străduia să-i convingă că această luare de atitudine din partea soldaților și ofițerilor antifasciști reprezenta implicit și o luare de atitudine contrarie din partea celor ce nu se solidarizau cu dînșii. Panțăru și Dâlgeanu, care mai înainte discutaseră îndelung cu Mălinescu în curtea mare a lagărului, îl sprijineau cât puteau, recurgînd uneori la argumentări destul de strânse, care-i incomodau pe unii dintre cei ce aveau destule a-și reproșa.

Nu se aștepta nimeni să-l vadă pe Tărăbuță apropiindu-se de cercul din jurul lui Mălinescu. Și totuși a venit căpitanul. S'a apropiat cu pași măsurați, ținîndu-și mâinile în buzunarele pantalonilor și încercînd să dea a înțelege în toate felurile că intră în vorbă nu pentrucă l-ar

interesa subiectul, ci fiindcă se consideră dator numai să impună un punct de vedere al său. La un moment dat spuse cu o voce iritată:

— Domnule, eu repet ceea ce v'am spus și ieri. Moțiunea aceasta trebuie neapărat să cuprindă și voinea ofițerilor. În moțiune, insist... e dreptul nostru... cerem să se specifice clar că noi sântem neutri.

Mălinescu nici nu se uita la dânsul. Dar Panțaru i-o întoarse ironic lui Tărăbuță, spunându-i cu un zâmbet:

— Ce nevoie aveți de asta, domnule căpitan? Dumneavoastră sunteți convins că nemții vor birui. Așteptați până atunci. Să nu vi se strice cumva cariera, dacă vă amestecați printre antifasciști...

Tărăbuță se înfurie:

— Nu vorbesc cu dumneata. Cu dumnealui vorbesc.

Mălinescu îi răspunse uscat:

— Cu mine? Nu. — Și către ceilalți care se uitau mirați și la dânsul și la Tărăbuță, neînțelegând ce se petrece:

— Moțiunea domnilor ofițeri, va cuprinde numai exprimarea voinței antifasciștilor. Ea nici nu poate cuprinde altceva; n'ar avea rost.

— Bine, domnule, — strigă obraznic Tărăbuță, atunci cei care se declară neutri, ce sunt după dumneavoastră? Fasciști?

Dâlgeanu își făcu loc cu coatele, ca să iasă mai în față, și cu privirea drept înainte spre căpitan, ca un braț cu arătătorul întins, pronunță solemn:

— Azi, da.

Trecu tocmai atunci și Nicușor Ștefănescu, plimbându-se pe lângă grupul de ofițeri care ascultau tăcuți înfruntarea lui Tărăbuță de către Panțaru și Dâlgeanu. Ascultă și el. Replica lui Dâlgeanu îi răsună în urechi bubuitoare de parcă, pentru dânsul, doctorul vorbise la microfon.

Se îndepărtă încruntat, cu fruntea și mai încrețită, simțind că-l răscolește un început de mânie oarbă. N'ar fi putut spune ce anume îl mâniase, dar nu se mai simțea calm deloc. Se duse la gardul care despărțea curtea ofițerilor de curtea mare a lagărului și se sprijini de-o ulucă, privind lung dincolo la forfota soldaților. Aproape numai uniforme nemțești se vedeau. Rar, ici colo, apăreau ca niște puncte, hainele verzui românești. Se arătă într'un rând flăcăul acela al cărui nume îl reținuse ieri, întâmplător: Sevastian Pârlog. Nicușor Ștefănescu își amintise, auzind numele acesta că pe bunicul lui dinspre mamă îl chema cam la fel: Pârlogea. Fusese țaran bunicul Pârlogea; fiică-sa, — mama lui Ștefănescu — se măritase cu feciorul popii Ștefănescu acolo, la ei, în sat la Cârliși...

— Să trăiți, domnule sublocotenent — auzi deodată în spatele lui. Se întoarse iute. Il salută caporalul care vorbise ieri, la adunare, îndată după Mălinescu. Stătea cu mâna la bonetă, jucându-și ochii și zâmbind prietenos.

— Bunăziua, — răspunse Ștefănescu, nepricepând ce dorește dela dânsul caporalul. Dar când Vasile Roban îi întinse mâna, sublocotenentul chiar se zăpăci puțin. Ce să facă? Să i-o întindă și el? De l-o vedea vreunul dintre ofițeri, iarăși o să se pornească o serie de întepături la adresa lui; le dă motiv. Dar nici nu putea să-l lase cu mâna întinsă pe cineva care nu-i făcuse nici un rău... Și mai ales, pe băiatul acesta care-i zâmbea vesel, atât de deschis și încrezător. Ștefănescu îi strânse mâna lui

Roban, dar nu apucă să și-o retragă foarte repede, așa cum intenționase la început, fiindcă-l auzi spunându-i :

— Vă rog să-mi iertați îndrăzneala, domnule sublocotenent. Inșă vreau să vă felicit. De-asta mi-am îngăduit...

— Pentruce să mă feliciți ? — întrebă mirat Ștefănescu.

— Pentrucă ieri ați arătat că sânteți cu noi.

Ștefănescu înălță o sprânceană :

— Cred că te înșeli, omule. Eu n'am ridicat mâna... Și, fără să știe de ce, spuse mai încet, șovăind: — Numai domnul locotenent Panțăru și sublocotenentul Dâlgeanu... Eu... nu...

Roban râse fără să pară surprins și se rezemă de gard, alături de Ștefănescu :

— Chiar nu? Eu nu știam, drept să vă spun. N'am văzut ce-ați mai făcut... și nici n'am întrebat pe nimeni. Dar credeam așa... Că vă văzusem aplaudând, știți, când a strigat Mălinescu „Trăiască România”... Așa am crezut...

— Nu, n'am ridicat mâna... Așa încât... — făcu Ștefănescu necăjit, vrând să se descotorosească de caporal.

— Dar de ce n'ați ridicat-o? — nu se lăsă Roban, prefăcându-se a nu fi observat că ofițerul dorește să curme discuția.

Și discuția a avut loc. Lui Vasile Roban nu-i mai putea vorbi Ștefănescu despre tranșanțe și netranșanțe. Acum era vorba, simplu, fără complicații filozofice, dacă poate sta cineva nepăsător sau nu văzându-și patria ingenunchiată de fasciști. Atât. Și astfel punându-și problema, Nicușor Ștefănescu se simțea din ce în ce mai strâmtorat, din ce în ce mai aproape de o mărturisire pe care o vedea dând năvală peste dânsul, așa cum înlătură soarele umbra pomului și te găsește pe banca pe care te așezaseși mai înainte, tihnit. Ștefănescu însă nu voia să fugă; asta, nu.

— Eu, frate — îi spunea el lui Roban — am avut o atitudine a mea în țară. Eu sunt un om sărac, dascăl de liceu. Mă ocup în special de botanică... de ierburi... Nu mă interesează chestiunile sociale și problemele politice. A, da... discut din când în când... așa, de dragul discuției. Dar atitudine?... Facă alții ce-or ști. Eu nu mă pricep. Eu mă pricep numai la ale mele. Cum am fost în țară, așa vreau să fiu și aici, acum. Așa încât... vezi...

Numai că Vasile Roban a găsit ce răspunde și la acestea. Avea cl un dar de a întoarce mereu lucrurile în așa fel, încât să nu se piardă deloc din vedere faptul esențial, viața, chiar viața lor acolo, în lagăr. Lui Ștefănescu, caporalul îi făcea impresia că-l ține într-una cu ochii ațintiți asupra unui amănunt pe care el, Ștefănescu, n'ar dori să-l mai vadă; iar caporalul dimpotrivă, tocmai asupra acestui amănunt i-ar cere stăruitor să-și ațintească ochii. Un amănunt? Pentru Nicușor Ștefănescu era în tr'adevăr un amănunt, în aparență. Spuse:

— Și ce crezi dumneata... că fără politică nu poate cineva trăi?

Roban îi răspunse cu adâncă încredințare :

— Nu poate. Dacă nu face el politică, fac alții cu dânsul politica lor. De-o pildă cum face căpitanul Tărăbuță cu dumneavoastră sau cu alții...

— Dă-l naibii! — se enervă sublocotenentul: Alt exemplu mai bun decât frizura aceasta cu cizme nu găsești?

— Deocamdată nu găsesc altul — se încapătănă Roban. — Sau, presupunem, dacă vreți, altceva. Să luăm un muncitor... Un turnător, să zicem. Că eu îs turnător... Bătrân, nu vrea să știe de nimic. Iar maestrul lui îi spune: — Uite așa și așa... Il ascultă turnătorul, crede că nu face nicio politică... și când colo, îi trage tocmai cu politica dușmanului de clasă... care-l pune să-și bage singur degetele în ochi... Acum, să mai zicem că are turnătorul un fecior...

Mălinescu ieșise și el în curte, mai pe urmă, cu vreo câțiva ofițeri. Săteau pe bănci și discutau. Ieșise și Tărăbuță cu Vasu, cu Săndulescu și cu alții, așezându-se la soare, în altă parte a curții. Lui Nicușor Ștefănescu nu-i mai păsa însă că-l văd toți discutând aprins cu acel caporal care-și îngăduise ieri atâtea, la adunare. Ii pune caporalul niște probleme foarte noi, extrem de interesante. Și viu, viu,... viață adevărată...

S'au despărțit peste vreo două ore; venise între timp și Mălinescu lângă Roban, și se amestecase și el în discuție, făcându-l pe sublocotenent să înțeleagă că ceea ce spunea caporalul are o bază și mai largă încă. Ștefănescu a continuat după aceea să se plimbe singur până l-au chemat la masa de amiază.

Mâncă tăcut, cu nasul în farfurie. Habar n'avea ce spun cei din jur. Incercă mai pe urmă să stea puțin la taifas cu Panțăru și Dâlgeanu. Il sâcăia faptul că vorba lor era câteodată cam moale și cam nesigură, dar întrucât îi sunau încă în auz unele afirmații neașteptate ale lui Mălinescu sau ale caporalului, chiar și ceeace susțineau pe rând ca și'n atâtea alte dăți, ofițerii antifasciști, i se părea acum că a căpătat un înțeles mai plin, mai adânc.

Spre seară, nu mai răbdă. Reîncepând să se plimbe, cu mâinile la spate, mormăia: „O semnez. Gata... O semnez. Eu nu fac politică... Asta-i sigur. Dar nici politica lor să n'o facă alții cu mine... Să știi că semnez”.

Totuși, când l-au invitat Panțăru și Dâlgeanu să meargă cu ei la adunarea de după amiază a refuzat îndârjit. Se răzgândise dintr'odată, nici el nu știa cum:

— Nu-mi trebuie mie complicații în viață... Nu, nu, duceți-vă singuri. Eu am să mă mai gândesc. Dacă vă spun că nu merg, nu merg... Degeaba, nu merg. Nici măcar simplu spectator nu vreau să fiu. Nu!

Panțăru și Dâlgeanu au plecat, bombănind necăjiți. Fuseseră siguri că-l vor convinge să semneze. „Dar e încapătănat Ștefănescu acesta, ceva de necrezut...”

Ștefănescu a rămas singur, bozumflat, nemaștiind ce se petrece cu dânsul. Se uita dincolo, în curtea largă și-i vedea de soldați adunându-se mereu în grupuri din ce în ce mai mari. Apoi au început a intra în club. Se așteptau unii pe ceilalți în dreptul ușii înguste și treceau pragul rând pe rând, hotărâți. Pragul acela îi atrăgea irezistibil atenția lui Ștefănescu, de parcă ar fi fost o ultimă mare descoperire științifică, nu un simplu prag. Când îi zări pe Dâlgeanu și Panțăru mergând împreună cu Mălinescu, Roban, Pârlog și încă vreo doi, Nicușor Ștefănescu sări de pe bancă nestăpânit și fugi în dormitorul ofițerilor. Ii venea să strige de ciudă; se simțea enervat ca un stup zumzuitor, înrăit.

Maiorul Vasu juca cu locotenentul Săndulescu un joc inventat de dânsii, cu bețele de chibrituri în lipsă de altceva (cărțile de pocher le rupseseră Tărăbuță): răsturnau cutia pe masă și luau cu mâna foarte iute,

fiecare, întorcând capul, atât cât puteau cuprinde cu trei degete. Soț sau fără? Miză: cincizeci de grame de pâine din rația de a doua zi.

Iorgu Vasu, zărindu-l pe Ștefănescu, părăsi jocul fără nici o explicație și veni spre dânsul. Il înșfăcă de braț nevrând să ia în seamă împotrivirea mută a sublocotenentului și-l duse la Tărăbuță care stătea pe marginea patului împreună cu Acel și încă alți doi ofițeri. Râdea maiorul arătându-i-l pe Ștefănescu lui Tărăbuță :

— Alfons, ți-am spus că tu nu judeci totdeauna bine oamenii. Uite-l Il vezi? O face el așa pe nebunu' uneori, că-i civil... rezervist... Da-i băiat de treabă. Așa-i că ești băiat de treabă, Ștefănescule? Aplauzele ca aplauzele... Il plac lui mofturile astea, fiindcă-i boboc. Dar de semnat hârtia comuniștilor...

Iorgu Vasu își bătu obrazul cu degetul :

— ... asta odată cu capul, nu. E băiat bun, Alfons, nu-l mai înjura degeaba.

Căpitanul Tărăbuță își ridică încet capul privindu-l pe Ștefănescu. Ii despica țeasta, cărarea între cele două plăcuțe de păr gălbui, pieptănat lins. Pe fața lui scorojită se ivise un zâmbet de mare satisfacție care-i împingea în sus colțurile gurii de parc'ar fi fost niște mustați sfârscuite. Zise grav, în ciuda zâmbetului :

— Așa? Vasăzică ți-au venit mințile înapoi în cap? Bun. Fii atent pe viitor la conduita dumitale, dacă vrei să rămânem prieteni.

Ștefănescu stătea între ei, ținut la braț de maior și nu izbutea încă să priceapă bine cele ce se întâmplă. Ce au ăștia iarăși cu dânsul? Veni și Săndulescu de se așeză pe pat aproape de Tărăbuță, vorbindu-i amical, cașicum nu s'ar fi certat niciodată până atunci. Se vede că se împăcaseră azi dimineață.

Sublocotenentul Ștefănescu făcu un stânga'mprejur impecabil, așa cum pe semne nu va fi reușit el să execute mișcarea aceasta nici în școala de ofițeri, la examen. Ii trecu prin minte că intrând și-a pus boneta în cuier și că ar trebui să se întoarcă pentru ca să și-o ia. Dar nu se întoarse. Incepu a merge repede, trântind ușile. Coborî treptele dintr'un salt și alergă prin curte. La porțiță îl opri sentinela :

-- Nelizia!*)

— Ba se poate — strigă Ștefănescu. — Ia antifasist...**) Dă-mi drumul. N'auzi? Ia antifasist...

Strigă și se zbuciumă într'una, până veni un subofițer sovietic, atras de zgomot. Intr'un limbaj chinuit, ajutându-se și de diferite semne cu mâna, Ștefănescu îi arată că vrea numaidecât să se ducă la club, ca să semneze moțiunea. Subofițerul — tot un om scund ca și Ștefănescu, dar cu o figură hotărâtă, având aerul că lui îi plac acțiunile precise, — spuse scurt :

— Davai.

L-a însoțit în club chiar el și l-a dus la Mălinescu, explicându-i dar și întrebându-l pe rusește, ce-i cu ofițerul acesta. Soldații adunați în jurul unei mese, semnav pe rând încet, chinuind tocul. Acum se opriseră toți din scris privindu-l pe Ștefănescu.

Mălinescu îl ascultă pe sovietic, dând din ce în ce mai des din

*) Nu se poate. **) Eu sunt antifascist.

cap și prinzând a zâmbi larg, prietenos. Se întoarse spre Ștefănescu și-l întrebă :

— Ce este, domnule ofițer? Vrei să semnezi?

Nicușor Ștefănescu era palid, intrând. Acum roși dintr'odată. Răspunse, întrebând la rândul lui :

— Nu se mai poate?

— Dece să nu se poată? — zise Roban, care sta alături de Mălinescu. — Eu chiar îi spuneam tovarășului Mălinescu, mai înainte, că nu cred să vă rabde inima pe dvs. să nu veniți la noi...

Se repeziră Panțaru și Dâlgeanu la Ștefănescu, strângându-i mâinile și îmbrățișându-l. Se îngrămădiră apoi și soldații, vorbindu-i noului sosit, cătându-i drept în ochi sau, zâmbindu-i. Unii se sileau să se apropie de dânsul ca să-i spună că-l cunosc mai demult și că-l așteptau.

Pe Ștefănescu îl zăpăcise primirea aceasta. Parcă intra într'o familie mare, strâns unită și căreia îi aparținuse din totdeauna.

Luă tocul să semneze. Câțiva soldați se grăbiră să-i apropie călimara, să țină marginea de sus a hârtiei cu mâinile lor bătătorite, pentru ca scrisul ofițerului să nu fie stânjenit de nimic. Alții, priveau clipind cum aleargă tocul în mâna lui, însemnându-i repede și răspicat numele întreg, cu gradul.

Nicușor Ștefănescu semnă, emoționat cum niciodată nu mai fusese în viața lui de până atunci.

După ce semnă, Mălinescu îl felicită din nou, spunându-i :

— Ei, ai pornit-o la drum... Pe drumul acesta vom merge noi în țară, domnule sublocotenent. E drum de glorie și de victorii. Drumul eliberării poporului nostru.

Iar Ștefănescu îi răspunse :

— Eu, frate, sunt profesor. Atâta tot. Cresc tineretul oamenilor din patria mea... Dar știi dece nu se putea să nu semnez moțiunea? Mă-am făcut socoteala: Dacă nu semnez, n'am să mai pot fi profesor, după război! Uite dece : se presupunem, prin absurd... că România tot nu va scăpa de fascism când se încheie pacea... În acest caz eu... degeaba... n'aș mai avea cum și ce preda dela catedră. Ce să le spun copiilor? Minciuni? Acum când știu care-i minciuna și care-i adevărul? Acum când am văzut adevărul cu ochii mei în Uniunea Sovietică? În nici un caz. Ar fi degradant... dezgustător... Inșă mai mult : sunt sigur... și-s sigur de demult... că hitlerismul va fi doborât. Atunci? Spune, atunci? Cum am să îndrăznesc eu să vorbesc despre patriotism, despre patrie, despre cultură... știind că aici... unde aveam toate posibilitățile să lupt pentru cultură și pentru patrie... n'am făcut nimic? Pricepi dumneata, domnule Mălinescu? Eu nu am o părere hotărâtă despre comunism. Nu prea am înțeles ce-i asta. Dar am constatat un lucru absolut sigur : patriotismul e de partea aceasta, unde se află comuniștii. N'aveam cum să aleg. E un singur drum, adevărat spuneai dumneata. Pe drumul acesta am pornit-o... sântem de acord : spre România liberă și independentă.

Mălinescu și Roban se priveau ochi în ochi, cu fețele însorite de un zâmbet de biruință, în timp ce soldații în jurul lor se frământau din ce în ce mai mult, din ce în ce mai puternic.

(Sfârșitul în numărul viitor)

IN SPATELE FRONTULUI

1

— Am ajuns ! șopti Vasile și-și încleștă degetele pe brațul lui Bogdan. Incepem?

Celălalt aruncă o privire cercetătoare de-alungul străzii cu trotuare umbrite de castani tineri, plantați de curând. La ora aceea numai rari trecători întârziați se grăbeau spre case și orașul părea tăcut, de parcă uriașul căluș al nopții i-ar fi astupat gura cu care striga, bubuia și fluera în timpul zilei. Noaptea era fără lună.

Bogdan îl privi cu un zâmbet pe tovarășul de lângă ei, neliniștit și bucuros, grăbiț așa cum și el fusese la prima acțiune.

— Dă-i drumul!

Degetele celuiălt strângeau de mult sticluța din buzunar, pe care o încălziseră, de parcă ar fi așezat-o în bătaia soarelui. Tăcut, o scoase din buzunar, ridică dopul și deșertă apa peste batista curată, pe care și-o pregătise. Apucă apoi batista udă cu mâna stângă, vârî dreapta în buzunarul în care așezase etichetele, scoase una, pe care o umezi pe partea gumată și o lipi de fereastra întunecată a casei, lângă care se aflau.

— Merge ? întrebă Bogdan, scrutând bezna, găurită din loc în loc de felinarele cu lumina camuflată.

— Ba bine că nu! răsă Vasile. Și se lipesc, frate, se lipesc de-o s'asude copoi multișor, până să le dea mâine jos !

Dând din cap, Bogdan începu și el să arunce prin curți foițele subțiri, pe care erau bătute la mașină comunicatele sovietice, cu privire la mersul războiului. Rar găsea prinsă de poartă câte o cutie pentru scrisori și aturci, bucuros, vâră foițele în cutie.

— Vezi, îi șopti celuiălt, lipește pe sticlă, pe cărămida goală, pe metal. Zidul tencuit nu ține bine...

Din când în când azeau zgomotul unor pași, și atunci amândoi pășeau liniștit, ca niște trecători în drum spre casă. În mahalaua aceea, cartier muncitoresc oropsit de primărie, străzile erau desfundate, numai gropi, pe care ploile le transformau în băltoace întinse între trotuare. Casele mărunte își înșirau pereții stropiți de noroi uscat și numai curțile celor

fericiți aveau câte un puț, din cel numit „american”. Tramvaiul se oprea departe; canalizarea era obiectul tuturor promisiunilor electorale.

Un sergent de stradă flueră lung, un altul îi răspunse. Tinerii trecură pe trotuarul celălalt și urmară să împrăstie materialul. Lozinca partidului: „**Pace, pâine, libertate!**” chema de pe nenumărate etichete ascunse încă de întunericul ocrotitor, dar tinerii își închipuiau cetele de oameni care aveau să citească dimineăta, în drum spre ateliere, cele trei cuvinte care închideau nevoile și nădejiile celor mulți, îi vedeau împărțind tovarășilor de muncă :

— „Știi, azi noapte din nou s’au împrăștiat manifeste... Sunt și ’n țara asta oameni, ai să vezi !”

Mândria că ei, ei doi și tovarășii lor de pe întreg cuprinsul țării erau acei oameni adevărați, oamenii care îndrăzneau să înfrunte lanțurile și moartea pentru a duce cuvântul Partidului și a lupta împotriva războiului lui Antonescu, mândria aceasta le umplea inimile, îi îmbărbăta. Ce însemnătate mai avea faptul că în primele ore ale dimineții, odată cu muncitorii, aveau să vadă etichetele și copiii siguranței, care se vor sili să le rupă ? Vestea va fi avut vreme să-și facă drum acolo unde trebuia și antonescienilor nu le mai rămânea decât să blesteme și să se teamă de răcnete hitleriştilor.

Și apoi, nu rămăseseră neatinse la împrăștierea trecută, două etichete, o zi întreagă ? Veniseră oamenii din tot cartierul să vadă cu ochii lor dovada aceea de bărbăție, treceau prin fața etichetelor și citeau literele de tipar, spunându-și în minte, cu bucurie : „**Pace, pâine, libertate...**” Pace, pâine, libertate... Cele două peticuțe de hârtie, nu mai late decât un pod de palmă, făcuseră o temeinică muncă de agitație. Oamenii se întorceau înviorați la locurile de muncă, răspundeau dărz inginerilor, luau la vale cozile de topor; încercau să-i ghicească, în rândurile tovarășilor lor, pe cei ce puteau fi în legătură cu oamenii care împânzeau orașul cu manifeste în timpul nopții, pe cei despre care se șoptea atunci când un tren cu muniții sărea în aer când începeau să spumege comisarii și se înmulțeau pe pereții uzinelor afișele caraghioase, cu ziduri în formă de ureche, sau amenințări înșirate în stihuri :

**Cine limba lungă are
Cinci ani va săpa la sare!**

Ajunseseră oamenii să se bucure. Dacă se vedeau asemenea afișe, multe din cale afară, însemna că treburile antoneștilor nu prea merg bine. Mulțimea afișelor trăda tăria primejdiei, trăda spaima domnului conducător și a doamnei patronese!

Când un copoi înțelesese în cele din urmă rostul mulțimii de oameni, care se tot învârteau în sus și în jos pe strada până atunci liniștită și începuse să sgârie, furios, etichetele cu unghiile, oamenii se strânseseră în spatele lui, dându-și coate, înveseliți de necazurile și de munca polițaiului stăpânirii.

Numai când apăruseră întâmplător, de după un colț, niște uniforme hitleriste, ceata batjocoritoare se desfăcuse și oamenii se împrăstiaseră.

Amintindu-și toate astea, Bogdan zâmbi. Dar în clipa aceea auzi prea târziu zgometul unor cizme și o lanternă de buzunar îl prinse în suvița

ei de lumină pe Vasile, cu mâna încă întinsă, ca și cum ar fi mângâiat tuciul unui felinar. Sub palmă, eticheta, pe care abia o lipise.

— Ți-am spus să nu bei, Nae! strigă Bogdan și se repezi spre Vasile, prefăcându-se că-și mustră prietenul chefliu.

Așa cum stătea, Vasile părea că îmbrățișează într'adevăr felinarul și polițistul răsă înțelegător.

— A băut fără sifon...

— Și dacă nu i-aș fi spus! strigă Bogdan. Să vezi ce-mi face acu mă-sa, când l-o vedea...

Pașii sergentului se îndepărtaseră și Vasile, galben ca o lămâie stoarsă, tot mai strângea felinarul la piept.

— Mare noroc am avut, șopti Bogdan. Hai, c'a plecat...

Fără o vorbă, Vasile se deslipi de felinar și privi lung petecul de hârtie, pe care-l acoperise cu palma, ca și cum abea atunci ar fi înțeles puterea uriașă, pe care lozinca o închidea.

— Mai ai etichete? întrebă Bogdan

— Nu, era ultima...

— Atunci o luăm din loc. Te pomenești că mai vede sticlele vreuna și-și aduce aminte de noi!

Tinerii porniră grăbiți, străbătura câteva străzi. Uruitul ultimelor tramvaie îi vesti că se apropiau de capătul liniei și Bogdan se opri deodată:

— Cum de am uitat? Nu mi-ai spus ce nume conspirativ, ți-ai ales...

— Nu m'am gândit, începu Vasile. Știu și eu?

— Cum ți-am spus adineauri, răsă Bogdan. Nae... Ce zici, îți place Niculae? Și cum celălalt încuviință, dând din cap, Bogdan îl privi în față, drept. Apoi, cu glasul schimbat, șopti: — Tovarășe Niculae, te felicit pentru prima acțiune de luptă în rândurile Uniunii Tineretului Comunist!

Își strânsesă mâinile. Emoționat, Vasile tuși. Pășind mai departe își spuse că viața lui căpăta din noaptea aceea o țintă, că viața lui nu-i mai aparținea. Și simți adânc răspunderea pe care o cuprindea mândria gândului că intrase în rândurile celor mai buni, mai hotărâți. Avea de înfruntat primejdii. În fața lui se deschidea drumul cu atâta râvnă căutat, drumul care ducea spre Partid. Am să fiu vrednic? se întrebă băiatul. Și își răspunse singur, hotărât: — Da, am să fiu.

Iar când, întorcându-și privirile, întâlni zâmbetul încurajator al lui Bogdan, se simți sigur, puternic.

În stație se adunase o mână de oameni care așteptau autobuzul. Când mașina sosi, se înghesuiră cu toții, se îmbrânciră, încercând să se urce.

— Am copil, oameni buni! strigă o femeie și ceilalți, cum putură, încercară s'o ferească și să-i facă loc.

Dar atunci se ivi un ofițer neamț. Avea într-o mână o sticlă cu vin și cu cealaltă apuca la întâmplare, câte un cetățean, îl trăgea îndărăt și-și făcea loc cu genunchii. Oamenii începură să murmure:

— Platz, platz, răcnea ofițerul. Verfluchte...

Bogdan îi făcu lui Vasile cu ochiul și amândoi se strecurară îndărătul ofițerului. Acesta ajunsese tocmai la femeia care pusese un picior pe scara autobuzului. Intindea mâna s'o tragă înapoi și pe ea, când Vasile tipă:

— Pardon! și-l pocni pe neamț în spinare. Sticla îi scăpă din brațe și vinul se împrășteie pe jos, printre cioburile verzi.

Oamenii zâmbiră pe sub mustăți și-l acoperiră pe tânărul, care se pierdu în mijlocul lor. Furios, ofițerul încercă să-și scoată revolverul, dar se trezi cu Bogdan, care-l prinse în brațe, strigând într'una :

— Nu împingeți, nu împingeți!

Ofițerul răcnea, amenința. Profitând de înghesuială, câte un cetățean îi zvârlea un ghiont și urca în autobuz. Era, prin beznă, o luptă aproape tăcută, în care ofițerul, imobilizat, încasa pumnii, urlând de durere și furie, iar oamenii — muncitori din cartier — se răcoreau pentru multele pricini de ură, pe care le aveau împotriva hitleriștilor. Scoțându-și capul prin ferestruică, șoferul înțelese ce se petrece și nu se îndura să pornească mașina.

— Gata! strigă deodată Bogdan.

Șoferul claxonă, oamenii se urcară într'o clipă și autobuzul porni în viteză. Buimăcit, ofițerul rămase singur pe trotuar.

— I-o făcurăm! răsă un muncitor, îndreptându-și haina sucită pe trup.

— Mi se pare că era beat, spuse cu nevinovăție Bogdan.

Celălalt îi făcu cu ochiul, dar tânărul își scoase liniștit biletul și se îndreptă spre capătul autobuzului, după ce-l întrebă pe taxator cât era ceasul. Il lăsă pe Vasile să-și urmeze drumul și coborî curând, îndreptându-se spre strada, pe care trebuia să controleze felul cum decursese acțiunea.

Mai zâmbea încă, amintindu-și de mutra furioasă a ofițerului și se gândea că și asta era — în felul ei — o acțiune. Și încă o acțiune la care fuseseră antrenați cetățenii, care arătaseră că atâta așteptau.

Deodată se opri. Dacă vreun tovarăș căzuse la împrăștiere?

Își mușcă buzele și pași mai încet. Cineva trecu pe lângă el, fluierând, apoi se făcu liniște. În depărtare șueră un tren, poate unul din miile de trenuri care duceau armament și oameni către front. Fără veste își aminti de jurnalul de actualități, în care văzuse pentru prima oară oameni sovietici, în anul acela cumplit al izbucnirii războiului.

În sala întunecată a cinematografului se iviseră pe pânză oștile lui Antonescu, pătrunzând tâlhărește într'unul din nenumăratele sate ferice ale Marii Uniuni. Satul era în flăcări, gloanțele șuerau.. Un tanc nemțesc se opri în capul unei uliți și azvârlea foc, în timp ce în fund, departe, se zăreau trecând prin pânzele fumului niște chipuri nelămurite.

— Priviți, răcnea glasul care însoțea imaginile, acolo sunt bolșevicii...

Bogdan simțise cum inima îi zvâcnește fierbinte și se ridicase pe scaun, cu pieptul înainte, încercând să vadă, să deslușească o față, în goana imaginilor de pe ecran. Acolo, în carne și oase, luptau comuniștii, învățătorii, tovarășii lui, făuritorii Marii Revoluții din Octombrie. I se părea în clipa aceea că broșurile pe care le cetise nu însemnau nimic față de chipul adevărat, încordat, al unui om care-l văzuse pe Lenin, care-l urmărise și muncise cu Stalin, chipul unui om născut pe pământul socialist, pe care-l apăra acum împotriva haitei asmuțite de marii bancheri din birourile capitonate.

Nu izbutise să vadă chipul niciunui om sovietic. Ieșise din sală atunci și multă vreme rătăcise fără țintă, zguduit de imaginile acelea...

Din susul străzii venea pentru control prima pereche de uteciști. Pășiră pe lângă Bogdan, silindu-se să pară nepăsători și abea dacă schimbă o privire. Înainte de prima răscruce se iviră alți doi și așa, pe rând, putu Bogdan să-i treacă în revistă pe toți. Nu lipsea nici unul. Mergeau liniștiți. Însemna că acțiunea fusese dusă la capăt fără pierderi, așa că

luând-o spre casă, Bogdan zâmbi ironic, pășind pe lângă sediul circumscripției de poliție, în poarta căreia dormita un polițai.

„Ați pus-o de mămăligă!” îi strigă, în gând. „Știu c'o să vă frece mâine”...

În odaia lor, în care trebuia să se aplece ca să poată intra, coborând două trepte, mama îl aștepta, cărpind lângă masa șchioapă.

— Unde-ai umblat până acum? Știi cât e ceasul?

— Săru-mâna, mamă. Nu te supăra... Am avut niște treabă, am isprăvit-o cu bine.

— Așa? Întrebă bătrâna și-l privi peste ochelarii cu rame de sârmă.

Bogdan se întinse pe patul lui și — cu mâinile pe după cap — zâmbi fără a mai răspunde. Ghicea oare mama aceea, cu obrajii supti și înegriți de anii plini de lipsuri, de viața aspră a mai tuturor femeilor din cartier, ghicea ea oare rostul întârzierilor lui, al vorbelor șoptite, pe care le schimba cu câte un tovarăș, atunci când acela îl căuta acasă, pentru o priciră care nu suferea întârziere?

De multe ori se întrebese Bogdan și i se părea uneori că bătrâna îl privea într'un fel anume, dovedind că știa și înțelegea tot. Acum, de pildă, îl privise peste ochelarii cu rame de sârmă, rostind numai vorba aceea: Așa?, cu o unduire a glasului, care spunea multe.

— La ce te gândești? Întrebă mama.

Întins pe pat, Bogdan își întoarse ochii spre făptura ei mereu cernită și un val de duioșie îi cuprinse inima.

— La matală, — șopti.

Femeia lăsă în poală ciorapul la care cârpea și dădu încetișor din cap.

— Acum zece ani, vorbi ea, tot în odaia asta stăteam și tot la masa asta și era târziu, tot ca acum. Tu erai mic, dormeai colo, și eu mă gândeam, mă gândeam... Pe tată-tu îl ridicaseră jandarmii, că fusese și el în grevă, atunci când au impresurat atelierele și au tras în oameni... Eram singură, de el nu știam. Ce să mă fac eu? ziceam. Cum să răzbesc?... Și cum mă frământam așa, țin minte ca acū, m'am gândit că peste zece ani ai să fii om și că ai să ai parte poate de mai mult noroc decât tată-tu...

Femeia tăcu o clipă și din nou își clătină fruntea, în timp ce Bogdan o urmărea nemișcat. Dulapul trosni, dar nici unul dintre ei nu păru să fi auzit.

— Au trecut zece ani, spuse ea, cu glasul obosit, zece ani... Impușcăturile de atunci au sporit și războiul bântuie în lume, tată-tu-i acolo, pe front, iar tu te strecoreai noaptea pe uliți și faci ce faci... Nu, grăi repede mama, văzându-l pe Bogdan că dă să vorbească, nu spun asta ca să te opresc! Nici pe tată-tu nu l-am oprit, când a fost cu greva... Dar când o să se sfârșească toate, când, Bogdane, băiete, mai spuse oftând, mi-i inima grea...

Tânărul se ridică de pe pat și așezându-se pe un scaun la masă, îi cuprinse mâna:

— Știi vrasăzică?

— Știam, zâmbi mama, lăsându-și palma peste mâna feciorului. Dar uneori... șovăi o clipă, și urmă încet, cu glasul frânt, uneori... mă tem...

Bogdan îi strânse mâna mai tare. Se aplecă spre ea.

— Nu trebuie, spuse cu blândețe. Ce-ar zice tata?

Din nou zâmbi femeia, dar lacrimile îi străluciră în ochi de astă dată.

— Mărie, Mărie, rosti ea, aminînd vorbele bărbatului, cine e femeie de grevist? Buzele-i tremurau, și lacrimile pe care încercase să le oprească îi curgeau acum nestăvilit, umezindu-i obraji.

— Nu lua seama, șopti printre lacrimi... așa... nu știu... Te-am așteptat prea mult...

Mișcat, Bogdan îi cuprinse umerii, cu brațele.

— Măicuța mea, încercă s'o liniștească, măicuța mea.. și prinse a-i vorbi încetișor, ca unui copil, strângându-i capul la piept.

Când peste câteva clipe o simți mai potolită, îi povesti întâmplarea cu neamțul, pe care oamenii îl bușiseră în stația autobuzului.

— Să-l fi văzut cum urla și se frământa, când i-a căzut sticla! Te-ai fi crezut la teatru...

Femeia zâmbi printre lacrimi, îmbărbătată de voioșia lui și-și șterse ochii cu podul palmei.

— Nu te lua după mine, spuse mai apoi. Uneori, stînd singură, mă răzbește așa... Tu, să nu iei seama...

Dar Bogdan se și ridicase dela masă și cotrobăia acum într'un sertar, căutînd o carte, pe care i-o împrumutase lui Vasile. Cu o zi în urmă, îi fusese înapoiată.

— Mamă, am să te rog ceva, — îi vorbi, când se întoarse la masă, cu cartea în mâini. — Citește asta...

— Ce e? întrebă bătrâna și apucînd cartea cu coperta făcută fereniță din pricina multelor mâini prin care trecuse, citi încet: Maxim Gorchi — Mama...

În picioare, cu mîna pe umărul ei, Bogdan își aplecă și el ochii peste carte.

Sirena șueră lung. Isbind o ultimă dată într'un nit buclucaș, așa încât carcasa locomotivei sună ca un uriaș clopot, Bogdan sări jos și se îndreptă către cantină. Când ieși din hală, priveliștea cunoscută îl întâmpină cu grămezile de șpan ruginit, cu roțile, arcurile, osiile și mormanele de fiare vechi, cu vagoanele arse sau turtite ca niște armonici printre care oamenii se grăbeau, vorbind între ei despre scumpete și despre război.

— Am trecut azi dimineață pe-acolo, îi șopti Vasile. Un copoi se mancea să le rupă...

— Dar oamenii? întrebă Bogdan, tot în șoaptă.

— Se strânseseră ca la urs!

— Aha! rîse utecistul, și schimbînd vorba, începu să povestească despre munca din dimineața aceea.

La cantina, care se reducea la o simplă bucătărie murdară, unde mirosul de ceapă se împletea cu alte mirosuri grele și rîncede, oamenii făceau coadă, ca de obicei, întindeau gâturile să vadă zeama lungă din străchinile de tinichea ale celor ce apucaseră să capete de mâncare și, văzînd-o, începeau să injure, mînioși. Cei care gustau din zeama aceea, în care printre coji de ceapă pluteau câteva boabe de fasole, strigau și mai tare, amenințînd direcția și bucătarul, care le furau ultimul ban cu așa zisa lor cantină.

Alții, resemnați, cu pâinea într-o mână și strachina în alta, își alegeau un loc în curte, pe un morman de fiare sau într'un vagon distrus și îmbucau repede, strâmbându-se și înghițind noduri.

Nepăsător, bucătarul vâra polonicul în cazan și-l deșerta în străchinile întinse, în timp ce sudoarea i se prelingea pe fața roșie, picurându-i de pe mustăți.

— Ciorbă-i asta ? se plângea careva, luând mărturie părerea tovarășilor de muncă.

Glasurele oamenilor se ridicau mânioase, cerând socoteală :

— Hoțule, strigă Bogdan, te crezi în codru ?

Ca și cum n'ar fi auzit, bucătarul umplea mai departe polonicul, păstrând aceeași înfățișare nepăsătoare, scârbită parcă.

— N'auzi ? răcni un muncitor bătrân. Te faci că n'auzi ? Uite ! Și în hohotele celorlăți, cu o mișcare furioasă, îi trânti în obraz ciorba, pe care tocmai o primise. Cu ea, sau fără ea, tot atât...

Fața roșie a bucătarului se făcu vânăta. Cu șorțul își șterse chipul mănjit, în timp ce liniștea prefăcută dinainte lăsă loc unei furtuni de răcnete nedeslușite, pe care le însoțea cu amenințări subliniate de energicele zvâcniri ale polonicului.

Oamenii râdeau din toată inima, îl ascunseseră pe bătrân, iar glumele-l improșcau pe bucătarul batjocorit, care urla și nădușea, strănutând ca o pisică burzuluiță, în dosul mesei lungi, care-l despărțea de muncitori.

— Scaldă-te 'n ciorbă, măcar așa, să-i simți gustul și tu ! strigă Bogdan, peste capetele celor din primul rând.

Dar un strungar voinic, îmbrăcat într'o salopetă albastră, se isbi de el și-l fulgeră cu privirea. Apoi desfăcu rândurile din fața lui și, apropiindu-se de bucătar, vorbi liniștit :

— Dece mai subțiezi și tu ciorba, Buză ? Și așa n'avem ce alege...

Fă-o tu mai bună, mormăi bucătarul și izbi înciudat în cazan. Destul de bună-i și așa, pentru voi !

Acum oamenii nu mai râdeau. Strigăte mânioase întâmpinară obrăznicia lui Buză, în care cu toții văzură din nou numai veriga din lanțul care se isprăvea pentru unii cu direcția, pentru alții cu regele, lanțul care-i ținea legați în sărăcie și foame.

— Câine ! strigă cineva. Nu ți-a scos nimeni colții ?

Capetele oamenilor se mișcară ca niște valuri întunecate și în fața urii care se desprindea din mulțimea amenințătoare, bucătarul dădu îndărăt :

— Cine-i de vină ? se scutură el. Plătiți mai mult și-o să mâncați mai bine... Vorbiți cu direcția...

— Ca să poți fura mai mult, așa-i ? întrebă iar strungarul cel voinic. Și luând mărturie mulțimea de oameni adaugă : — Așa-i ?

— Vezi bine că-i așa ! strigă repede Bogdan, și ceilalți încuviințară. Ba începură să se audă din mulțime și acuzări, amintind despre mănecarea din anume zile, când după toate furtişagurile Buză se mai și îmbăta, iar hrana muncitorilor semăna cu orișice, numai cu o hrană omenească, nu.

— Nu ne furați destul și așa ? întrebă cineva. Se îngrașă direcția din foamea noastră...

Nu-i mai ardea nimănui de glumă, nici râsete nu se mai auzeau. Mulțimea muncitorilor se frământa, împingea masa lungă, îndărătul căreia bucă-

tarul se simțea tot mai înghesuit în perete, tot mai strâmtorat. Pe fața lui vânăță, ochii se mișcau încoace și încolo ca două bile de pământ ars.

— Ticălosule! răcni careva, luptându-se să ajungă în față. Stai numai să pun mâna pe tine... Stai...

Dar Buză înțelese la vreme că nu-i de fel nimerit să mai stea. Mor-măind gros, înfricoșat, se repezi în lungul peretelui, deschise o ușă și pieri în clădire, în timp ce huiduilele oamenilor îl urmăreau din încăpere în încăpere.

— Fraților, strigă atunci strungarul cel voinic, așa nu se mai poate! Cu mâncarea asta o să dăm curând în brânci și nici de câștigat un ban n'o să mai fim buni.. Nimeni să nu ridice azi mâncarea! O delegație dintre noi să arăte direcției o strachină cu ciorbă și să ceară ca pe banii noștri să se dea ce trebuie, să nu fim furați și să mâncăm omenește.

Descumpăniți, oamenii șovăiră o clipă.

— Ușor de zis, strigă cineva. Cum să muncești o zi întreagă fără să bagi ceva în gură?

Dar muncitorul bătrân, care-și azvârlise ciorba în fața bucătarului, îl privi mânios și strigă:

— Tu, Oanță, și lături ai înghiți, numai să zici c'ai înghițit ceva!

Câteva râsete țâșniră ici și colo, — Oanță, plictisit, se dădu mai afund.

— Stamate are dreptate, urmă bătrânul. Ce? Ii place cuiva borhotul lui Buză? Nici lui Oanță, cât e el de mâncău, nu-i place... este, Oanță? Și fără a mai aștepta încuviințarea aceluia, bătrânul strigă: — Iaca, eu îs gata să merg cu Stamate în delegație. Și să cerem un bucătar ales de noi, cinstit, nu hoț ca'n codru! Și direcția să dea și ea, să nu sugă și sângele din noi!

Stamate îl privi bucuros și se gândi că nu degeaba era moșul printre cei care, în treizecșitrei, se ridicaseră dârji, la chemarea Partidului. Avea și-o propunere, la care Stamate nu se gândise!

Câțiva se desprinseseră de mulțime și acum se furișau printre vagoanele avariate de bombe, încercând să piară nevăzuți, dar grosul muncitorilor rămânea pe loc. Odată aleasă, delegația se îndreptă spre direcție. În urma celor trei, masa muncitorilor venea încet, fără vorbe sau mișcări de prisos. Știau cu toții că nu se joacă. Era vreme de război și lucrurile se puteau întoarce a primejdie, gând care le venise pesemne târziu unora, ce se desprindeau din mulțime acum chiar pe drum, îndreptându-se spre ateliere. Ceilalți înaintau hotărâți.

Dar Buză apucase să dea de veste că muncitorii „să răscoală“. Comandantul militar al atelierelor și un inginer le ieșiră înainte, nervoși și nesiguri. Trebuia evitat cu orice preț un conflict de proporții, — așa se răspunsese la întrebarea neliniștită a direcției. Amintirea zilelor sângeroase din Februarie 1933 îi speria pe cei ce aveau tot interesul ca în țară, în spatele frontului, să domnească „o ordine perfectă“. Nici un scandal, nicio împușcătură. Nemții se plâneau și așa că atelierele nu produceau deajuns și amenințau cu luarea de măsuri Noroc că acum încă nu aflaseră...

Stamate îi văzu pe cei doi și schimbă o privire cu bătrânul Comșa, care păsea în dreapta lui, — cu Petrescu, din stânga. Comandantul militar și inginerul le veneau repede în întâmpinare, așa că Stamate se opri. În urma delegației lor, la vreo zece pași, se opri și grosul muncitorilor.

Inginerul Tănăsescu era socotit ca având anumite simpatii democrate, de vreme ce își făcuse studiile la Londra și admira ținuta vestimentară a lui Anthony Eden, pe care căuta să-l imite. Comandantul militar, maiorul Botorcea, legionar antonescian, era un adept convins al hitleriștilor. Direcția îl alesese tocmai pe Tănăsescu, pentru a întregi autoritatea lipsită de diplomație a comandantului și a-i potoli pe muncitori.

— Ce-i, oameni buni? începu Tănăsescu, nesigur.

Își pipăia din două în două minute mustăcioara neagră. Stamate îl privi în ochi și vorbi răspicat:

— Nu mai putem, domnule inginer. Lefurile sunt mici, toate cele trebuincioase, scumpe. Și, după toate, iată, iată, cu ce trebuie să-și întărească puterea un om care muncește din greu toată ziua? Și-i făcu semn lui Petrescu, cel care purta o strachină cu fiertura lui Buză.

Petrescu arătă ciorba și spuse și el:

— Priviți, domnule inginer. Direcția dă mult prea puține alimente și bucatarul ne mai fură și el pâinea dela gură! Odată l-am prins cu carnea lipită pe piele, sub brăul cu care era încins. Altădată căra un sac cu cartofi din bucătărie. S'a jurat că se lasă de astea și noi l-am crezut, că suntem oameni, sfârși mai moale Petrescu, neobișnuit să rostească atâtea vorbe în șir. Acú, nu se mai poate...

— Fleacuri se repezi Botorcea. Dacă'm sta să ascultăm... Își vârâse mâna dreaptă în despicătura hainei și când își scoase chipiul, îi luci dhelia rotundă ca o tingire de alamă, spoită de soare. Ai noștri mor pe front, scriu pagini nepieritoare în istoria neamului și voi... voi... Pe front! răcni deodată maiorul. Pe front! Acolo să vă plângeți de ciorbă, sub gloanțele bolșevicilor! Auziți?... Faceți pe voinicoșii, acasă?

— Noi, domnule... începu moș Comșa, mânios, dar Tănăsescu îl apucase pe Botorcea de braț și-l și trăsese nițel îndărăt.

— Ia să văd, grăi el, ia să vedem ciorba! Ce, nu e gustoasă?

— Gustoasă? isbucni moșul. Lături, nu ciorbă! Apă dela spălatul străchinilor! Cu asta să se țină omul?

Când aburii ciorbii gădilară nările inginerului, nasul subțire i se strâmbă fără voie. Își pipăi din nou mustăcioara și vorbi cu blândețe:

— Poate fi hrănitore și așa, știți... adică...

Nu mai știa însă nici el ce să spună și Botorcea găsi de cuviință să-i sară în ajutor.

— Sigur că-i hrănitore! Voi nu vă gândiți? Și, în timp ce mâna cu degete grăsuțe i se întindea către cei trei delegați: — Dece vă plângeți? mai tipă. Stați frumos la căldurică, leafa leafă, casa casă, nevastă, copii... Cât n'ar da eroii noștri de pe front să schimbe cu voi!

— Asta-i drept, chibzui Tănăsescu, de parcă ar fi fost și el un muncitor și ar fi găsit câteva fărâme de adevăr în vorbele maiorului. Dece să facem tulburare de prisos? Pe mine mă știți, eu țin cu voi și n'am dece să vă nșel. Vă doare ceva, veniți la mine frumos, ca la un părinte...

Stamate îl privi lung pe inginerul acela tinerel, care voia să-i fie părinte și lui și moșului Comșa.

— Iacă, am venit, spuse el totuși, cu glas liniștit.

— Da, dar asta-i frumos? și mâna inginerului arătă peste capetele delegaților mulțimea muncitorilor, care se apropiaseră, strângându-se zid

în spatele celor trei. Eu vreau să vorbim prietenește, dela unul la altul... Voi, dragii mei, strigă Tănăsescu spre ceilalți, duceți-vă în liniște la locurile voastre. Cu delegații voștri vom vorbi și ne vom înțelege, ca niște români ce suntem cu toții!

— Apăi om asculta și noi, că tot români se cheamă că suntem și înțelegem și noi! strigă Oanță.

Câțiva muncitori răsăra scurt și apoi urmară să privească posomorîți înainte. Ceilalți nici nu se mișcaseră.

— N'auziți? strigă Botorcea scos din fire. Și proșăpîndu-se pe picioarele lui scurte, răcni ofîtereste: — Stînga împrejur, marș!

O undă de murmure se ridică din mulțimea oamenilor, care păru că înaintează c'un pas.

— Nu, nu! strigă Tănăsescu, atingându-și de câteva ori repede mustața, de parcă ar fi fost numai lipită deasupra buzei și s'ar fi temut că se poate strîmba dela locul ei. Nu așa, oameni buni. Cine vrea stă, cine nu, pleacă. Suntem prieteni, nu-i așa? Cei cuminți înțeleg despre ce e vorba și se apucă de lucru. Dece să pierdem orele degeaba? Ceilalți...

Multora li se păru că la ultima vorbă mâna inginerului se strânsese într'un pumn mic, alb, care pieri dealtfel îndată, în buzunarul hainei. Dintre cei care văzuseră pumnul, sau căroră li se păruse că-l văd, câțiva șovăiră și se îndreptară spre ateliere.

— Vedeți? Vedeți? strigă Tănăsescu. Sunt și oameni cu scaun la cap...

Stamate se încruntase, văzând fuga celor șovăelnici. Dar se întoarse și mai hotărît spre inginer.

— E vorba de hrana noastră, îi aminti. Cerem ca direcția să îmbunătățească aprovizionarea și să fie schimbat bucătarul...

— Cereți?... Cum? Cum?

Botorcea se înroșise la față și gâfâia de furie.

— Cerem, răspunse scurt Stamate. Și vrem să propunem noi un bucătar.

Murmure de încuviințare îi întăriră cuvintele. În curtea atelierelor, pata neagră pe care o închipuiau trupurile muncitorilor se mișca, își schimba marginile, se întindea și se strîngea, asemeni unei uriașe bucăți de cauciuc.

— Înțelegeți, spuse Tănăsescu nervos, că bucătarul e bun. Nu poate fi schimbat...

— Numai pentrucă fură! întregi moș Comșa. Asta ați vrut să spuneți, domnule inginer?

— Nu... se încurcă Tănăsescu. Adică... Nu poate fi schimbat, asta-i. De azi înainte masa va fi așa cum voiți. Poftim, eu personal am să mă ocup de asta și am să controlez, mai adaugă el și Botorcea îl privi uimit, o clipă. Apoi înțelese însă și clipi repede. E bine? încheie Tănăsescu.

Un val de șovăială clătină mulțimea.

— De, spuse cineva, dacă-i așa...

— Atunci... începu și Petrescu, dar Stamate îi tăie vorba:

— Noi, domnule inginer, am hotărît să-l schimbăm pe Buză. Doar așa o să scăpăm de o parte din furtișaguri. Pentru grija dumneavoastră vă mulțumim, dar...

— Lupul păru-și schimbă, dar năravul ba, spuse iar Comșa. Cum să credem că din coadă de câine se poate face sită de mătase?... Buză tot hoț rămâne.

— Ești prea bun, strigă Botorcea, care tăcuse până atunci, — și-și întoarse fața spre Tănăsescu. Nu vezi? Aici sunt oameni încăpățânați.. Numai eu o să le bag mințile în cap!

Tănăsescu încremeni. Il privi speriat pe comandantul care depășise însărcinarea primită. Dacă se amesteca armata aveau să fie ciocniri, împușcături, adică tocmai ceea ce trebuia să se evite. Amenințarea lui Botorcea avu însă efect asupra muncitorilor mai slabi de înger, care din nou șovăiră.

— Gândești-vă, strigă neliniștit Tănăsescu, nu împingeți lucrurile prea departe.

Șovăiala celor din spatele lui îi dădu curaj lui Petrescu.

— Eu zic să primim, începu acela, privindu-l întrebător pe Stamate.

— Nu se poate, răspunse strungarul, mișcându-și trupul voinic. Noi avem un mandat...

— Spuneți voi, oameni buni, strigă Tănăsescu, folosind începutul de desbinare din sânul delegației și adresându-se peste capul ei mulțimii.

Vocile se amestecară, se făcu larmă.

— Așa să fie, primim! răcnea Oanță.

— Minciuni! Afară cu Buză! strigau alții.

Comuniștii încercară zadarnic să-i facă pe cei care se încredeau în făgăduiala inginerului să înțeleagă că sunt trași pe sfoară. Cei mai mulți, desmeticiți din mânia care-i strânsese în fața birourilor, se gândeau numai cum să iasă cu fața curată dintr'o încurcătură, în care se vâriseră fără multă chibzuială. Numărul mai mare avu greutate. Propunerea inginerului fu primită și oamenii se împrăștiară, îndreptându-se spre halele atelierelor.

— Ai văzut? spuse mulțumit Tănăsescu, în timp ce se întorceau în clădirea direcției. Asta-i adevărată diplomație...

— Britanică și democrată, nu? rânji Botorcea.

Prudent, Tănăsescu își pipăi mustața și tăcu, nevoind să învenineze relațiile cu comandantul sprijinit de nemți. Dar își făcu socoteala că la viitoarea chenzină va încasa cu siguranță un spor de salariu și la gândul ăsta zâmbi. E drept, avea o soție pretențioasă...

Înainte de a intra în biroul directorului, amândoi își potriviră hainele.

— Ei? întrebă bărbatul, care se plimba prin încăperea elegantă al cărei covor gros înăbușea sgomotul pașilor, după cum ușa capitonată îl sugruma pe acela al vorbelor. V'am urmărit pe fereastră..

— Gata, râse Botorcea. Cu botul pe labe!

Tănăsescu făcu o strâmbătură, neascunzându-și desgustul, pe care felul necioplit de a vorbi al colegului, i-l pricinuia.

— Dați-mi voie să raportez, spuse el, pipăindu-și mustața. Muncitorii au fost domptați și s'au întors la lucru. Propun amendarea celor trei, care au făcut parte din delegație...

Directorul zâmbi și deschizând o cutie de argint de pe birou o împinse către inginer.

— O țigară?

— Sunteți prea amabil, rosti Tănăsescu, aplecându-se ușor, în timp ce Botorcea răspunse printr'o simplă mișcare a capului.

— Țin să vă mulțumesc, mai spuse directorul, pentru devotamentul față de instituție. Energia și abilitatea dumneavoastră vor fi răsplătite, în-

cheie el, sprijinindu-se cu amândouă palmele pe cristalul de pe birou. Și comunicate celor în drept...

— Domnule director, oricând... puteți conta oricând...

Cu fața luminată de bucurie, Tănăsescu socoti de prisos să sfârșească fraza. Soția lui își putea cumpăra mantoul de vizon.

Nevasta lui Stamate spăla vasele și i le trecea apoi bărbatului, care le ștergea cu o cârpă vărgată.

— O să trebuie să treci oleacă pe la vre-o vecină, spuse Stamate și așeză o farfurie lângă ceștile șterse frumos.

— Iar ? oftă femeea îndreptându-se din șale.

— Iar, zâmbi bărbatul. Ce să-i faci ? Tu știi că trebuie...

Când Bogdan ciocăni în ușă, îi deschise și-l așeză la masa acoperită cu ștergarul cusut de nevastă.

— Dece ești plouat ? râse strungarul, urmărind fața întunecată a tecistului.

Bogdan îl privi cu mirare.

— După cele ce s'au întâmplat azi la ateliere...

— Ei, ce s'a întâmplat ? zâmbi Stamate mai departe.

— Tovarășe Stamate ! izbucni tânărul. Doar a dat greș acțiunea. Nu înțeleg...

— Mai sunt multe pe care nu le înțelegi tu, băiatule, grăi Stamate, cu glasul deodată schimbat. În treaba de azi n'ai înțeles două lucruri. Întâi, că și râsul e o armă, care cere să fie folosită cu chibzuială. Dacă toată lumea ar fi râs când Comșa i-a asvârlit lui Buză ciorba'n față, s'ar fi potolit toți și cu atât rămâneam. Înțelegi ? Noi trebuie să organizăm, să canalizăm toate nemulțumirile în vederea acțiunii, să educăm clasa muncitoare, s'o facem să-și cunoască prietenii și dușmanii, să ajungem acolo încât oamenii să priceapă limpede cine sunt sovieticii și cine hitleriștii, să ceară oprirea războiului. Cantina noastră nu trebuie să ți se pară un lucru mărunț. Acolo se înoadă nemulțumirile muncitorilor din ateliere. Asta n'ați înțeles-o și erați să pierdeți prilejul de a strânge masa într'o singură voință, de a o organiza pentru acțiune.

Bogdan își plecă fruntea.

— Adevărat, șopti el. N'am înțeles.. Dar și ce s'a întâmplat cu acțiunea... Și făcu o mișcare a mâinii, care trebuia să-i mărturisească amărăciunea.

— Asta-i al doilea lucru pe care nu l'ai înțeles, urmă liniștit Stamate. Dacă oamenii șovăie, dacă sunt nelămuriți, înseamnă că propaganda delat om la om nu e convingătoare și nu se duce așa cum trebuie. Să ne fie învățătură. Trebuiește să arătăm că hoții cei mari sunt domnii care stau în spatele direcției, Buză fiind doar unealta lor mai mică. Se va stăpâni o zi, două, trei. Apoi va începe totul dela capăt. Oamenii vor vedea că noi am socotit bine, că inginerul i-a înșelat și se vor apropia de noi. Faptul c'au eșit în masă pentru a-și sprijini revendicările, înseamnă o călire pentru viitor. Acum înțelegi ? Acțiunea de azi a fost o școală pentru mulți muncitori, pentru noi, înainte de toate. Incepută spontan, a luat un caracter prea puțin organizat. Aici trebuie să dăm bătălia. Incolo... timpul lucrează pentru noi.

Ridicându-și fruntea, Bogdan asculta cu luare aminte glasul potolit al celui prin care Partidul îndruma și conducea organizația de tineret din ateliere. Cum se schimbau toate acum, în urma cuvintelor strungarului voinic, sigur pe sine! Pentru Bogdan, Stamate era Partidul, vorba care însemna nădejde, încredere, pe care o rostea cu dragoste, cu respectul copilului pentru părinte. Se simți rușinat deodată, pentru clipele de dezamăgire pe care le încercase.

— Nu prea s'au văzut uteciștii la acțiunea de azi, spunea Stamate. Asta înseamnă că încă nu știu să se orienteze în împrejurări neașteptate, că nu se pricep să însuflească massa. Iar legătura cu massa, e sarcina noastră de căpetenie.

Și-i aminti lui Bogdan de pilda tovarășului Stalin, care aseamănă Partidul cu eroul mitologic Anteu. De câte ori acela atinge pământul, era de nebiruit. De câte ori Partidul e legat de massă, el nu cunoaște înfrângeri.

Bogdan asculta, înțelegea adevărurile rostite de tovarășul călit la școala luptei revoluționare, dar nu se putea împiedeca să nu se simtă abătut, ca un om care se află vinovat, în ciuda felului prietenesc în care i se arată greșelile. Așa când Stamate îi ceru să raporteze despre împrăștiere, se mai învioră. Povesti cum totul se petrecuse cu bine, cum la acțiune luase parte un nou utecist, cu numele conspirativ Niculae. Stamate voi să afle cum a fost adus în mișcare, ce fel de element e și-și notă în minte toate amănuntele.

— Și a mai fost ceva, zămbi Bogdan și povesti întâmplarea cu ofițerul hitlerist.

Stamate zămbi și el. Se gândi că era într'adevăr bine că simțămintele cetățenilor se putuseră verifica odată mai mult, în ura față de cei ce năpădiseră țara ca lăcustele, împingând-o cu ajutorul antonescienilor în ticăloasa aventură a războiului anti-sovietic.

— Și încă ceva, spuse Bogdan. Tovarășul Ștefan o să fie încorporat. Ne-am gândit întâi, bine înțeles, să nu se prezinte, dar când am aflat că e încazarmat în București, am socotit altminteri. Înseamnă că vom putea face prin el o nouă legătură în armată.

Stamate chibzui o clipă.

— E un tovarăș sigur?

— El l-a ascuns pe tovarășul, pe care ne-ai dat sarcina să-l adăpostim acum o lună. L-am verificat și în alte împrejurări, spuse Bogdan.

Stamate încuviință.

— Tot?

— Tot, răspunse celălalt, după o scurtă tăcere.

În odaia cu mobilă sărăcăcioasă, umblând între pereții spoziți curat, Stamate îi lămurii tânărului sarcinile pentru săptămâna ce venea. Lupta în ateliere trebuia urmată, mai ales în jurul cantinei. Să se continue munca de agitație, lămurirea oamenilor. În ateliere avea să se difuzeze ultimul număr al „României Libere” ilegale, iar uteciștii trebuiau înarmați ca să poată discuta situația de pe front, unde se petrecuseră evenimentele de seamă dela Stalingrad.

— E marea cotitură a războiului, vorbi Stamate. Nu degeaba a spus tovarășul Stalin: „Va fi sărbătoare și pe ulița noastră...”

Tulburat, Bogdan se ridică și el de pe scaun.

— Și noi? Tovarășe Stamate, noi stăm și ne ținem de cantină? Ce-

lula vrea să i se încredințeze o sarcină mai de seamă, să-i poată ajuta mai temeinic pe cei care au pornit dela Stalingrad...

— Așa ? întrebă Stamate. Și cum ?

— Locomotivele, se încălzi Bogdan. Tot reparăm și reparăm la locomotive, care duc spre front trenuri cu armament, petrol, câte și mai câte. Întârziem noi cât putem, dar ce folos ? Până la urmă tot sunt recepționate... Și ar fi atât de ușor să strecurăm un pumn de nisip unde trebuie, ca să „gripăm” măcar o parte din ele !

Mâna lui Stamate i se lăsă pe umăr și strungarul îi vorbi, privindu-l drept în ochi, cu 'n zâmbet :

— Nu te sbuciuma ! Nicio acțiune nu-i mărunță, dar întâi trebuie să ucenicești, să crești în munca revoluționară. O să vă vină și vouă rândul să luați parte la acțiunile mari, pe care Partidul le întreprinde, înțelegi ? Dar asta nu se poate face oricum. Numai când locomotiva a fost recepționată, după ce a ieșit adică din atelier și nimeni dintre noi nu mai răspundem pentru ea, numai atunci trebuie stecurat nisipul... Fiți disciplinați și duceți-vă la capăt sarcinile pe care le aveți și pe care, prin urmare, nu le mai îndepliniște altcineva. Când o să vă dovediti meșteri, o să vă încredințăm și treaba asta, care nu-i chiar atât de ușoară cum crezi...

— Ard tovarășii de dorința de a face un lucru mare, spuse mai îmbunat Bogdan. Mai cu seamă Filimon. Zice că-i e rușine să poarte numele lui Sârbu, dacă nu se arată vrednic să-i răzbune moartea...

— O să i-o răzbune, grăi Stamate, întunecat. Spune-i să fie sigur !

Amândoi rămaseră o vreme tăcuți, cu gândul la râpele acelea din Valea Plângerii, așezate în spatele crematoriului. Acolo fusese împușcat într'o dimineață Filimon Sârbu, utecistul erou. Acolo fuseseră împușcați elevii uteciști, care împrăștiaseră manifeste, chemând la luptă împotriva regimului antonescian. Acolo căzuseră sub gloanțele plutoanelor de execuție atâția comuniști, vârstnici și tineri, vinovați de dragoste pentru poporul din sânul căruia eșiseră, de ură împotriva călăilor lui. În spatele crematoriului...

— Va veni o vreme, spuse Stamate și cuvintele-i pluteau solemn în încăpere, o vreme când chipurile lor vor fi în inimile tuturor, însuflețind la muncă și luptă. Atunci, pentru întâia oară în istorie, poporul își va croi viitorul... Nu mai e mult, nu !

Incet, în șoaptă, Bogdan murmură o frântură din cântecul ce se ridica între zidurile închisorilor și afară, în orașe și sate, ori unde o inimă bătea pentru biruința cea mare, care avea să vină :

**Hei, trece, trece
Doftana azi petrece,
Doftana azi petrece,
Și noi ne veselim.**

— Da, grăi Stamate visător, zorii's aproape... Se reculese însă repede și, întorcându-și fața către tânărul care își pironise ochii în niște depărtări ascunse încă de zilele viitorului, spuse : — Trebuie să luptăm să aducem zorii, Bogdane. Iată, cu puțin înainte de atelier, acolo unde se încrucișează șinele tramvaiului, s'a deschis de curând o tutungerie. De fapt e un oficiu de propagandă hitleristă, care întârzie zorii spre care năzuim. Acolo se împart gratuit toate fișucile nemțești și românești, pline de înjurături și minciuni la adresa comuniștilor și a Uniunii Sovietice.

— Știu, vorbi și Bogdan. De câte ori am putut am rupt afișele „Signalului” și ale tuturor foilor lor...

— Nu-i destul. Tineretul are sarcina să chibzuiască și să pună capăt activității oficinei fasciste. În mreșile ei mai pot cădea încă destui.

Fața celui alt se luminează, când răspunse bucuros :

— Celula va socoti drept sarcină de cinste, însărcinarea asta. Și o vom duce la capăt !

Când peste puțină vreme Bogdan plecă, Stamate se îndreptă spre un colț al odăii, ridică o scândură din dușumea și se înapoie la masă cu „Problemele leninismului”. Căută pagina la care rămăsese cu cititul și străbătu încet rândurile prin care Stalin îl îndruma, învățându-l și pe el să gândească, să înțeleagă și să lupte.

Așa îl găsi femeia, când se întoarse dela vecina la care se dusese, ca să-l lase nestânjenit să vorbească cu Bogdan. Ridicându-și ochii de pe carte, bărbatul întrebă :

— Ai venit ?

— Mereu e mai greu, mai greu ! oftă femeia.

Cu glasul obosit, povesti cum vecina fusese dată afară dela lucru. Bărbatul îi era pe front. N'avea un ban în casă, datorii în schimb, la proprietar, la băcan, la brutar.

— Ce să fac, atât întreba, ce să fac ? Dela omul ei n'are veste, de patru luni, poate e mort la vremea asta și ea nu știe... Poate se întoarce be-teag, fără o mână sau fără un picior... Atunci ce-o să facem ? întreba. Să cerșim în stradă ?... Dacă ai fi văzut-o, urmă ea, apropiindu-se de Stamate, dacă ai fi văzut-o ! N'are treizeci de ani și-i toată cărunță...

Istovită, femeia se lăsă apoi să cadă pe pat. Ochii bărbatului se în-necaseră. Cu fiecare zi ce trecea, mizeria devenea mai cumplită, noui și noui oameni se vedeau împinși în brațele foamei. O parte dintre ei, găseau calea luptei, alții — destui, — își treceau singuri lațul după gât. Și, în vremea aceea, nevestele negustorilor și ale ofițerilor se făleau cu blănurile furate, parchetele locuințelor lor piereau sub covoarele grele, cu toții se plâneau de mulțimea meselor îmbelșugate, iar numărul pianelor se înmulțise în București în asemenea măsură, încât de multe ori nu se mai găseau cumpărători pentru noile transporturi din orașele jefuite ale Uniunii.

— N'o să mai țină mult, spuse strungarul, și începu să umble cu pași mari prin încăpere. Nemții sunt bătuți pe front. Și chiar în țară... Se gândi la comuniștii pe care îi cunoștea, la tineretul din ce în ce mai hotărât, mai dârz, la muncitorii în care ura clocotea, amenința să se reverse... Nu, spuse încă odată, n'o să mai țină mult. Și întorcându-se către femeia care-l privea, remișcată : — Înțelegi ? Aproape nici nu poți să-ți închipui... Glasul lui Stamate se încălzi, fremătă ca o strună :

— Va fi o lume în care munca va fi cinstită, răsplătită... Cine nu muncește, nu mănâncă ! Va fi o lume în care copiii vor crește odată cu furnalele, vor putea învăța... O lume în care n'ai să te mai temi de jandarmi, pentru că nici un fabricant n'o să te mai poată închide și ucide, folosind legea ! O lume nouă, nouă...

— Petre, șopti femeia, Petre..

Bărbatul se opri. Veni apoi către ea, se așeză și-i cuprinse mijlocul :

— Înțelegi, spuse el liniștit, cu căldură. Nu trebuie să plângem...

Să lovim, să răsturnăm putregaiul... Lumea nouă e ținută 'n lanțuri. Cine-o să rupă lanțul, Anicuțo ?

— Mulți, răspunse ea, ridicându-și ochii. Și noi doi...

Stamate o cuprinse mai tare, strângând-o la piept. Privirea-i alergă apoi prin încăpere, se aținti asupra mesei pe care, deschisă, cartea tovarășului Stalin îl aștepta. Se îndreptă spre masă.

2

Venind din părți opuse două tramvaie fuseseră silită să se oprească din pricina mulțimii de oameni care foiau în jurul căsuței stației, unde se deschisese de curând o tutungerie. Vatmanii sunau într'una, pasagerii își scoteau capetele prin ușile deschise ale tramvaielor. Un tânăr înalt, cu o cicatrice roșie pe obraz, alerga prin mulțime, fluturând niște ziare, pe care le tot vâra pe sub nasul oamenilor.

— Signal! Fotografii! Ultimele evenimente! Cucerirea Stalingradului! Luați cu toții, cu toții, nu costă nici un ban!

Tânărul se izbi de Bogdan, care eșise dela lucru. Fără a-i da atenție o porni grăbit spre tramvaiele imobilizate, unde începu să împartă revistele și fotografiile pe care le purta într'o matriță veche, de carton, a unei pagini din „Universul“.

— Dă-mi un „Signal“! strigă o doamnă, întinzându-și mâna prin ușa deschisă a unui tramvai de clasa întâia. Ce hârtie! spuse, apoi, răsfoind revista: Ce fotografii! Niciodată n'o să ajungă publicațiile noastre la asemenea tehnică...

Domnul de lângă ea o privi și dădu din umeri, în timp ce tânărul cu cicatricea alerga mai departe, strigându-și zierele. În tot tramvaiul, numai trei persoane ceruseră tipăriturile nemțești, deși erau toate publicate în ediție românească.

Era lesne de văzut că în jurul tutungeriei se strânseseră mai mult obișnuiții gură-cască, cei care socotesc orice prilej nimerit ca să-și piardă un sfert, sau o jumătate de ceas. Apoi se înghesuiau s'apuce cât mai multe foi gospodinele cartierului, cărora le lipsea întotdeauna hârtia pentru nevoile gospodărești. În sfârșit, erau destui și dintre cei care luau zierele și le citeau.

Scârbit, Bogdan își făcu loc și se desprinsese din mulțime. Împărțirea tipăriturilor fasciste făcându-se întotdeauna la ora când muncitorii eșeau din ateliere, ținta celor ce voiau să difuzeze materialul de propagandă era atinsă.

— Da, asta nu poate dura, își spuse Bogdan, gândindu-se nu atât la faptul că propaganda dușmănoasă avea sorți de izbândă, (înțelesese că de fapt numai o mică parte din cei adunați erau câștigați) dar mai ales la nevoia de a se demonstra că poporul refuză propaganda fascistă, gândindu-se la efectul de contrapropagandă pe care încetarea silită a împărțirii ziarelor l'ar putea avea.

Merse astfel o vreme, îndreptându-se spre casă, când privirile îi fură atrase de un camion al Wehrmacht-ului, care aștepta, oprit, să i se deschidă drumul. În camion se aflau câțiva bărbați în uniforme sovietice uzate, iar într'unul din colțuri, un soldat german se rezema în pușca, pe care o proptise în podea.

Prizonieri! O undă fierbinte îi cuprinse trupul și inima porni să-i bată

apăsât. Neamțul se uita înainte, spre botul camionului, plictisit de reținerea la încrucișarea aceea de străzi. Rotindu-și privirile, Bogdan se apropie și asvârli în camion pachetul cu țigări, pe care tocmai îl cumpăraseră. Un prizonier înalt, care-i atrăsese luarea aminte, îl prinse, mulțumindu-i pe nesimțite aproape printr'un semn din cap. Dar înainte de a porni camionul, Bogdan mai zări o femeie, care le aruncă și ea niște țigări prizonierilor. Se priviră o clipă amândoi.

— Să-i vorbesc? se întreabă el. Dacă-i o provocare? și hotărând să nu dea curs primului imbold, se mulțumi să privească lung în urma camionului, întrebându-se unde puteau fi duși prizonierii aceia sovietici, apoi se pierdu în mulțime.

Dar află curând că și Filimon zărise acelaș camion și tinerii se confundară în tot soiul de presupuneri. Întreaga celulă utecistă se puse în mișcare. Pândind drumurile camionului, care făcea curse regulate spre oraș și afară din oraș, văzură că se transportau în el scânduri și materiale de construcție. Presupunând direcția probabilă a camionului, aflară ceea ce doreau.

Nemții amenajau un mare aerodrom lângă gara Chitila. Nu fu o treabă prea grea pentru tinerii din ateliere să se repeadă până acolo. Prizonierii erau puși la muncile cele mai anevoioase, nivelau terasamente și construiau un nou hangar, care trebuia să întregască sistemul de pe aeroport.

Când Bogdan îi raportă lui Stamate despre descoperirea făcută, acesta se informă la rândul lui la legătura de partid superioară și le dădu apoi tinerilor sarcina de a intra în contact cu prizonierii de pe aeroport. Acest lucru părea mai greu de realizat, așa că celula se întâlni și ținu o ședință pentru a găsi calea cea mai potrivită de acțiune.

Era Duminică. În pădurea din preajma Bucureștilor, tinerii se adunară, aducându-și pachetelele cu mâncare și mingea de foot-ball, ca niște excursioniști pe care primăvara îi scosese dintre zidurile de piatră ale orașului. Și primăvara aceea își râdea într'adevăr de război și de moarte, venea proaspătă ca ghiociei, care-și ridicau capetele de sub frunzele toamnelor trecute.

Unele crengi înmuguriseră. În pădure plutea un miros iute de arbori, de ciuperci, de mușchi și pământ. Câte o rază își trimetea printre trunchiurile încă golașe un sul de lumină, înăuntrul căruia roiau gâzele îmbătate de aerul cald. Mierlele se fugăreau fluerând, graurii cântau încăpățânați.

— U-iu! strigă Vasile și începu să alerge prin luminișul în care intraseră, împingând înaintea lui mingea, cu tot felul de mișcări viclene, ca și cum un alt jucător ar fi încercat să i-o răpească.

Apoi se lăsă să cadă pe covorul de frunze uscate și așteptă ca ceilalți să-l ajungă. Când se așezară cu toții, scoțând în fața lor și desfăcând pachetelele cu mâncare, Bogdan deschise ședința. Filimon se întinse pe burtă și, cu bărbia sprijinită în palme, asculta; alții se așezau turcește sau lungiți pe o rână, așa că semănau cu niște excursioniști obosiți, odihnindu-se în luminișul acela, în foșnetul și țârâitul pădurii.

— Stalingrad, spunea Bogdan, a însemnat începutul sfârșitului. Cu și mai multă putere trebuie să muncim, să luptăm. E vorba să ajutăm într'adevăr armata sovietică. Munca de lămurire dela om la om trebuie dusă neîncetat cu curaj, pentru că fiecare om lămurit înseamnă un prieten mai

mult, un simpatizant. Și „Apărarea Patriotică” are nevoie de fiecare sumă pentru ușurarea vieții grele a tovarășilor din lagăre și închisori.

Filimon începu să fluere un cântec oarecare și Bogdan se opri din vorbă. Un bărbat trecu prin luminiș, aruncă în trecere o privire tinerilor, cari păreau că petrec ca la iarbă verde și pieri pe potecă. O pasăre zbură peste capetele băieților, care se întorseseră după omul ce se depărta.

Liniștit, Bogdan urmă să le împărtășească celorlalți știrile aflate dela Stamate. Ochii îi străluceau când vorbea despre acțiunile partizanilor din Ucraina.

— Și la noi, spuse, a început să se audă despre grupuri de partizani din munți...

Un acelaș freamăt încordă trupurile întinse pe păturile de frunze moarte.

— Și noi? întrebă Filimon, nerăbdător. Spune!

— Avem două sarcini de seamă, rosti bucuros Bogdan. Prima: să punem capăt propagandei naziste care se face la tutungeria din stația lui 6. A doua: să luăm legătura cu niște prizonieri sovietici.

Începură să vorbească repede, cu toții. Fiecare avea câte o propunere, simțea nevoia să convingă, să discute, să ia parte la amândouă acțiunile.

— Uite, grăi Filimon. Ștefan s'a împrietenit la cazarmă cu'n șofer. Să facă rost de un camion al armatei și să treacă în goană prin fața tutungeriei, aruncând o granată. Până explodează au timp să ajungă departe și să li se piardă urma!

— Și oamenii care se află pe stradă? întrebă Vasile. Vrei să omori oameni nevinovați?

Celălalt șovăi o clipă.

— Firește că nu... Și luminându-se la față strigă: — S'o arunce noaptea!

— Prea-i ca în filmele americane! răsă Bogdan.

Dar după primele propuneri mai mult sau mai puțin năstrușnice, începură să vorbească chibzuit, cu seriozitate. Filimon și Vasile fură însărcinați să realizeze planul, pe care-l discută în amănunte.

— În cece privește legătura cu prizonierii, spuse Bogdan, trebuie să fie anume zile în care nu lucrează. Zile când își spală lucrurile, de pildă, sau au alte îndeletniciri... Atunci le-am putea vorbi!

— Prin semne? întrebă Gogu, un tânăr slăbuț, care ținea legătura cu o celulă de elevi și studenți.

— La început prin semne, altfel n'avem cum... Tu însă poți să dai de pe acum tehnicului sarcina să facă rost de niște acte, ca să le avem pregătite.

Și această chestiune fu discutată, până se ajunse la încheierea că Bogdan și Gogu vor lua legătura cu prizonierii.

— Încă ceva, își aminti Bogdan. Legătura unei alte celule de intelectuali a căzut și tovarășii nu au cui preda sumele pentru „Apărarea Patriotică”. Cineva din celula ta să iasă peste două zile, la ora 6 după masă, pe General Anghelescu. O să vină o fată, cu o carte în mână. Parola: „Ce tramvai să iau să ajung la gară? Bine înțeles, tramvaiul 14!”.

— Ce tramvai să iau să ajung la gară? Bine înțeles, tramvaiul 14, repetă Gogu. Și după o clipă, adaugă: În regulă...

Soarele strălucea și încălzea ca într-o zi de vară. De pe malul uneia dintre gropile adânci, adevărate râpe care se căscau la o anumită depărtare de aeroport, Bogdan și Gogu vedeau toată întinderea de pământ din fața lor. O gârlă șerpuia printre râpele acelea și în apele puține își clăteau întotdeauna niște femei albiturile, se jucau copii mai mult goi decât îmbrăcați sau, lângă mal, se plimbau perechi de îndrăgostiți, căutând locurile singurate. Câmpul nu era niciodată pustiu, dar ori de câte ori veniseră până acum tinerii, nu dăduseră încă peste urma celor pe care-i căutau. E lesne de priceput încordarea cu care urmăreau acum, de pe malul pe care se aflau, cele ce se întâmplau lângă gârlă.

Un soldat neamț fuma plictisit, liniștit de vecinătatea aeroportului și de întinderea de pământ cunoscută, în timp ce prizonierii se spălau sau își spălau rufăria. Nu departe de ei se aflau femeile, copiii și ceilalți locuitori ai satului sau bordeelor din preajmă.

Bogdan își încleștă palma pe brațul celuiilalt și amândoi se ridicară, nepăsători ca niște oameni din partea locului, veniți să hoinărească. Așa coborîră în râpă, apropiindu-se de femeile care vorbeau între ele și se așezară pe malul apei, între acestea și grupul prizonierilor. Neamțul fuma mai departe, fără a părea să-i fi luat în seamă.

Gogu își scoase ghetele și, vârandu-și picioarele în apă, începu să se bălăcească. Lângă Bogdan stătea întins pe spate prizonierul înalt, căruia îi azvârlise țigările atunci, în prima zi când camionul trecuse prin fața lui. Privirile li se întâlneau.

— Tovarășe! șopti tânărul.

Celălalt se răsuci pe o rână. Bogdan îi împinse pachetul cu țigări.

— Spasibo, zâmbi prizonierul, apucând darul. Horoș, pareni!

Mintea lui Bogdan lucra înfrigurată. Cum să-i spun? Cum să-i spun? Iată, se gândise atât la clipa asta, și acum se trezea că nu mai știe ce are de făcut. Se uită la Gogu — încremenit și el — apoi își atinse pieptul cu degetul și șopti:

— Comunist.

Mâna prizonierului alunecă pe pământ și-i cuprinse mâna, strângându-i-o cu putere. Ochii albaștri îi luceau. Spuse câteva cuvinte, înăbușit, dar Bogdan nu izbuti să deslușească decât o singură vorbă:

— Stalin..

Și atunci, în timp ce inima-i bătea repede, repede, făcând să-i svăcnească vinele gâtului, repetă și el, cu căldura unui jurământ, a unui crez:

— Stalin!

Se scurseră câteva clipe. Neamțul, cufundat în gândurile lui, fuma netulburat. Scoase apoi un carnețel și răsfoi filele micuțe.

— Slușaițe, spuse prizonierul și, cu mâna, îi arăta lui Bogdan soarele. Făcu apoi de trei ori un semn spre cer și sfârși prin a închipui o cruce, cu arătătoarele ambelor mâini. Ponimaiete?

— Nu, dădu tânărul din cap, înciudat. Nu..

Dar Gogu îl izbi cu cotul și-i șopti:

— Nu pricepi? De trei ori apusul soarelui, adică peste trei zile Crucea-i pentru sărbătoare. Adică peste trei zile e liber din nou.

Bogdan nu mai pierdu vreme întrebându-se cum de ghicise Gogu semnele. Intorcându-se către prizonierul care-l privea țintă, arătă că înțelesese.

— Tac, șopti acela. Apoi îl arătă pe Bogdan, se arătă pe el, spunând Serioja, pentru ca mâna să i se îndrepte în cele din urmă spre una dintre râpe, în fundul căreia creștea un pâl de salcâmi. Horoșo?

— Horoșo! zâmbi și tânărul, bucuros că de data aceea înțelesese.

Așa fu stabilită întâlnirea. Cei doi mai întârziară o vreme la malul gârlei, glumiră cu femeile și se depărtară însfârșit, aruncând o ultimă privire grupului de prizonieri. Neamțul își răsfoia carnetul mai departe. Serioja le făcu semn cu ochiul.

În privința cantinei lucrurile se desfășuraseră așa cum prevăzuse Stamate. Cei trei muncitori care făcuseră parte din delegație, primiseră înștiințarea că au fost amendați „pentru lipsă de disciplină în muncă”; timp de două zile, Buză se arătă morcănos, injura și bruftuluia oamenii care-i întindeau străchinile, dar mâncarea era întrucâtva mai bună și Oanță se mândrea în fața muncitorilor

— Ai văzut cum a înghițit-o? N'a zis nici pâs...

Pâs nu zicea Buză, dar suduia fetele dela bucătărie și le izbea cu polonicul, din te miri ce. Înțelegând că de frică să nu provoace complicații, direcția se hotărîse probabil să îmbunătățească temporar aprovizionarea și că Buză se oprise dela furtișaguri, Stamate dădea din cap:

— Așteaptă, îi spunea lui Petrescu, muncitorul cu care fusese în delegație și care înclinase către primirea propunerii inginerului.

În dimineața aceea, oamenii găsiră în dulapurile în care își puneau hainele o mulțime de exemplare din ultimul număr al „României Libere”. Cei mai mulți le ascunseră de îndată. Apoi, în timpul lucrului, cei ce se cunoșteau mai îndeaproape vorbiră despre veștile, pe care ziarul ilegal le aducea.

„România liberă” anunța că la îndemnul Partidului Comunist fusese încheiat Frontul Patriotic Antihitlerist, front de luptă în care Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Madosz-ul și Partidul Socialist Țărănesc se uniseră în lupta pentru democrație și libertate cu Partidul. Sarcina Frontului Patriotic era „mobilizarea tuturor patrioților pentru lupta de eliberare națională de sub jugul hitlerist, pentru dărâmarea regimului antonescian, pentru încetarea războiului împotriva aliaților și încadrarea României în lupta popoarelor iubitoare de pace, împotriva fascismului”.

— Înțelegi? îi spunea Comșa lui Petrescu. Crește lupta pentru viață, pentru pâine...

— Eu un lucru nu înțeleg, grăi Petrescu. Și social-democrații?

— Cine? Glasul bătrânului era aspru, mânios. Știi c'au fost printre ei unii cari au dat pe mâna siguranței listele cu numele comuniștilor?

Pâlpâiri roșietice jucau pe fața lui Comșa, aplecată spre cuptorul în care metalul topit clocotea, ca o mare aprinsă.

— Că n'or fi toți ticăloși, îndrăzni Petrescu.

— Toți? Cine spune?... Firește că nu toți! Unii dintre domnii de

sus, dintre domnii cu lavalieră și vorbe mieroase, aceia pun bețe în roate. Cei din partid pot fi cinstiți, dar îi cred pe primii, se lasă încă înșelați.. Dece nu am putut face Frontul Unic Muncitoresc?—se supără Comșa. Dece?

Dar Petrescu nu mai apucă să răspundă. Ușa hălei turnătoriei se deschise și comandantul militar Botorcea năvăli în atelier, însoțit de trei soldați.

— Cine a împărțit asta? răcni maiorul, fluturând unul din nenumăratele exemplare ale „României Libere”, răspândite în toate atelierele Ocna vă paște!

Comșa aruncă o privire grăbită asupra chipului strâmbat al comandantului, îi văzu chipul înroșit.

— Haida! Drumul! strigă bătrânul și Vasile apăsă mânerul, care deschidea gura cuptorului.

Șuvoiul incandescent începu să curgă în oală, ca un șarpe greoiu, de flacără. Speriați, soldații se opriră.

— Dați toate foile! răcni Botorcea, scos din fire de nepăsarea oamenilor, care-și vedeau de treabă

— Se toarnă! răspunse Comșa domol, cu priviri ațintite asupra lichidului de foc, care fierbea în oală, răbufnind în clăbuci grei.

O nouă oală luă locul primei, al cărei conținut era turnat acum în formele de pământ, rânduite frumos dealungul pereților. Căldura devenise înăbușitoare, gazele împânzeau atelierul cu perdelele lor înecăcioase, în mijlocul cărora trupurile oamenilor se pierdeau, apoi apăreau deodată, pe neștiute. Trezindu-se asifel cu Comșa alături, ivit din plăsmuirea aceea ceļoasă, ofițerul se dădu cu'n pas îndărăt.

— Ziarele! încercă să răcnească iar, dar bătrânul dădu mănios din mână:

— Ce tot vreți de capul nostru, domnule maior? Vreți să greșim fonta?

Strigătele oamenilor, care nu puteau fi văzuți, umpleau atelierul. Atunci când se iscau din aburii gazelor, sudoarea le curgea pe trupurile vânjoase. Incremeniți pe prag, speriați, soldații se uitau la priveliștea aceea drăcească și nu îndrăzneau să se miște.

— Haidem! le zvârli din mers ofițerul și cu toții părăsiră ușurați turnătoria.

Se lovira însă de aceeași dârzenie și în celelalte hale. Strungurile urmau să cojească piesele și strungarii păreau să fi surzit odată cu Stamate, aplecat peste strungul lui; în hala de montaj Bogdan trebăluia, cu o cheie franceză, la trupul unei locomotive în reparație; Oanță și ceilalți fierari puneau ciocanele electrice să izbească în calupurile aurii, stărnind o larmă de nu se mai înțelegea om cu om; lăcătușii păreau că au de bătut în toate tablele din lume, iar tâmplarii bocăneau, fierăstruiau și dădeau la rândeă într'un vârtej de rumeguș și talaj, în iscarea căruia Gogu și Filimon se dovedeau a fi cei mai pricepuți.

Zadarnic își dădu seama Botorcea că vestea sosirii lui se întinsese în toate atelierele. Muncitorii înțeleseseră că nu trebuie să se lase provocați și nimeni nu-i adresa cuvântul, altfel decât pentru a-i dovedi parcă neputința de a pătrunde gândurile celor pe care țintea să-i înspăimânte. Nesigur, făcu mai multe percheziții în ateliere, căută câțiva muncitori, luați la întâmplare. Găsi însă prea puține exemplare ale „României Li-

bere", pe care oamenii avuseseră grijă să le ascundă în așa fel încât să nu poată fi aflate. Trei muncitori mai neprevăzători, în dulapurile cărora rămăsese totuși câte un ziar, fură scoși din ateliere între soldați, dar Bortorcea se gândea că acești trei arestați nu-l vor scuti de neplăcerile pricinuite de furia celor de sus.

Valul de mânie stârnit de perchezițiile și arestările acelei dimineți răbufni la ora prânzului, când primii muncitori își primiră strachina, umplută de o zeamă la fel de scârboasă ca aceea din pricina căreia se răstrăiseră cu două zile în urmă.

— Ce-i asta? întrebaseră Oanță, privind uluit fiertura, pe care Buză i-o dăduse.

— Ciorbă! mârâi bucătarul. Gata! Altul la rând...

Omul se desmetici însă repede.

— Apăi stai, frățioare, strigă el, lăsându-și mâna pe brațul lui Buză. Așa ne-a fost socoteala?

— Dar cum? rânji bucătarul, încercând să-si desprindă brațul. Credeai c'o să crăpi numai prepelițe?

Intr'o clipă, Oanță văzu roșu. Strigând, se năpusti asupra bucătarului. Dintr'un salt fu pe masa cea lungă, în dosul căreia se mișca Buză, apoi sări asupra lui.

Intr'un zgomot de vase trântite, cei doi se rostogoliră pe podea, înclăștați într'o luptă sălbatecă. Masa se răsturnă. Tipând, fetele care lucrau în bucătărie o sbughiră pe ușă, în timp ce alți muncitori se năpustiră și ei, izbind în bucătarul care-i înfometa.

— Na, pentru tine! răcnea Oanță, bușindu-l pe omul căzut. Na, pentru inginer!

Se făcuse o larmă asurzitoare, mulți încercând să se apropie ca să poată izbi măcar odată în ticălosul pe care-l podidise sângele. Ura s'rânsă în ei, ura împotriva tuturor asupritorilor, a lipitorilor care-i sleiau în muncă și sărăcie, ura împotriva celor care puteau percheziționa și aresta, numai pentrucă cineva se încumetase să păstreze cuvântul unui prieten care glăsuia adevărul, ura împotriva tuturor domnilor mari sau mici, descătușată, se revărsa asupra hoțului dovedit odată mai mult.

— Fraților, răcnea Petrescu. Stamate și moș Comșa au avut dreptate! Corb la corb nu-și scoate ochii.

Cu greu izbuti Stamate să-și facă drum, ca să ajungă acolo unde ciorchinele omenesc, agățat de trupul bucătarului, se frământa, icnind. Ceilalți comuniști, înțelegându-i gândul, se avântară și ei. Li apucară pe cei mai înverșunați, trăgându-i la o parte, încercând să-i potolească.

— Tu? strigă Oanță, simțindu-se apucat de Stamate. Tu? Te-ai dat cu boerii?

— Destul, spunea Stamate. O să-l omorîți. Sunteți nebuni? Intrăm într'un bucluc din care n'o să mai știm să ieșim...

— Dracilor! striga și Comșa. Când vă învăța de bine prima dată, n'ați vrut s'ascultați! Acu vă învăța și iar nu 'nțelegeți?

Uteciștii trăgeau și ei de muncitorii înfierbântați, vorbeau celor cari încercau să-i împiedice. Deodată Bogdan se ridică, apucă o cană cu apă și prinse a-i stropi pe bătauși. Privind fețele nedumerite ale celor udați, cei mai mulți izbucniră în hohote, iar glumele începură să se

încrucișeze. Până și Oanță, cel mai înverșunat, se ridică, ștergându-și cu măneca suvițele de apă care-i curgeau din păr și strigă răzând:

— Gata, de-ajuns. S'o fi învățat minte, tâlharul!

Tâlharul însă nu se mișca. Il udară și pe el, îl frecară și izbutiră să smulgă un geamăt din massa de carne, ce zăcea pe podea. Atunci veni în fugă și Tănăsescu.

— Stați! Stați!... Opriți-vă, striga de departe inginerul.

— Ho, că ne-am oprit, zise careva, în timp ce acei care se bătuseră, încercau să pună nițică rânduială în vestimentele strâmbate pe trupuri.

Inginerul sosi găfâind. După obicei, își pipăi mustăcioara înainte de a întreba, suflând greu:

— Buză... Ce?... L'ați ucis?

— Cum să-l ucidem, domnule inginer? vorbi moș Comșa. Numai că oamenii l'au învățat minte...

Înlăturându-l, inginerul se apropie de trupul însângerat al bucătarului.

— Duceți-l la sanitar, spuse, cu o mișcare de desgust, după ce-i văzu fața umflată.

Câtiva îl apucară de mâini și de picioare și-l luară.

— Nu vă e rușine? începu apoi inginerul. Mi-am pus obrazul pentru voi și acum...

— Și-acum, uitați ce trebuia să mâncăm, îndrăzni Petrescu, arătându-i cazanul cu fiertura aceea puturoasă. Ne-ați făgăduit să vă îngrijiți de o masă omenească și când colo...

Neliniștit, inginerul își pipăi de câteva ori mustața, încrețind din nas, ori de câte ori ajungeau până la el aburii fierturii.

— Și ce vreți, la urma urmelor? întrebă el, silindu-se să pară stăpân pe sine.

Stamate se apropie și răspunse liniștit:

— Direcția urmează să ne înșele. Pe de altă parte, Buză a fost tâlhar și tot tâlhar a rămas. Chiar după bătaia asta, o să se țină o vreme și iar o să-și dea în petec. Așa cum am mai spus, noi cerem să fie schimbat și mai cerem — își roti privirile peste capetele celor din jur și sfârși răspicat — eliberarea celor trei muncitori arestați azi dimineață!

Se făcu tăcere. Cererea aceasta venise prea fără veste, chiar pentru tovarășii de lucru ai strungarului. Dar curând se auziră murmure, strigăte de încuviințare. Inginerul făcu un pas înapoi.

— Cum? Indrăzniți să luați apărarea acelor dușmani, acelor... Nu vă dați seama! strigă el. Ar trebui voi, voi singuri să-i dați pe mâna autorităților pe cei care vă stărnesc, pe cei care pactizează cu bolșevicii...

— Nu sunt vinovați cu nimic, rosti iarăși Stamate. Ziarele nu au fost găsite la ei, ci în dulapurile lor, unde puteau fi puse de ori și cine...

Muncitorii înaintau în rânduri tot mai strânse. Fețele erau încordate, hotărâte...

— Nu știu, începu Tănăsescu, n'am nicio putere... Adresați-vă autorităților... Cât despre bucătar.., despre bucătar...

— Măine, oricum nu poate găti Buză, spuse cineva. O să aducem noi un om...

— Nu știu, se apără Tănăsescu, nu știu. Să vedem. În orice caz vinovații vor fi pedepsiți!

Un val de mânie zgudui mulțimea, care se tălăzui deodată, pe loc.

— Ce zice? Ce zice? strigă cineva din fund, care nu auzise.

— Care vinovați? întrebă Bogdan, mânios. Vinovații de foame sau vinovații de furt?

Glasurile se ridicară, amestecându-și revolta.

— Așa-i!

— Să răspundă!

— Care vinovați?

— Nu știu, strigă Tănăsescu, privind repede în jur. Amândoi, gata!

Dar Stamate își îndreptă deodată trupul.

— Nu stârniți noi nemulțumiri, domnule inginer, vorbi el. Să rămână lucrurile așa. Va veni un bucătar nou..

Tănăsescu înghiți de câteva ori.

— Dumneata, începu el, dumneata... mi-se pare că ești capul răutăților? Mi-se pare că-i stârnești?

— Eu nu stârnesc pe nimeni, spuse liniștit strungarul. Ne stârnește nevoia...

Dând din umeri, inginerul se pregăti să se întoarcă în birou.

— Bine, spuse el, în doi peri. O să vedem...

În urma lui, oamenii se strânseseră în jurul lui Stamate.

— Ai avut dreptate, grăi Oanță. Și scuipând în urma inginerului, adăugă cu amărăciune: În cine am crezut noi!

— Cine a zis că aduce bucătar? întrebă Stamate.

— Eu, spuse un om cu barbă crescută de câteva zile. E frate-meu...

— Ești chezaș pentru el? mai întrebă Stamate. Uite, oameni! ascultă...

— E om cinstit, rosti celălalt, e om de treabă...

— Băgați de seamă, le mai atrase strungarul luarea aminte, ca bucătarul nu se sfârșesc necazurile, nici pe departe: dar cel puțin să nu ne fure și el...

Oamenii care se adunaseră în jurul lui mai înaintară cu un pas. Cu ochii la Stamate, ascultau încordați

— Cum așa? întrebă Oanță.

— Hoții cei mari tot cei din spatele direcției rămân, spuse Stamate. Și după o clipă de tăcere adăugă: — Și cei care înfometează poporul și-l trimit departe, să moară..

Nu era nevoie de vorbe mai limpezi. Ici și colo, din mulțimea muncitorilor începură să se audă glasuri, se încinseră discuții. Unul făcu socoteala, arătând că leafa nu-i ajunge decât pentru chirie, lumină și apă.

— Dar femeia? Dar copiii? striga omul. Ei n'au nevoie de mâncare?

— Se mai rupe o talpă, se amestecă în vorbă un altul. Cu ce o pui la loc?

Din mijlocul tinerilor, Filimon începu să vorbească:

— Ne ține ucenici cu anii și nu ne mai califică! Dece să nu ne dea leafă de lucrător, dece să le muncim de pomană?...

Stamate lăsa oamenii să-și strige durerile. Apoi, când socoti că grăiseră de ajuns, încheie:

— Acum înțelegeți. Treaba cu Buză e numai prima biruință, dar

noi trebuie să pășim mai departe. Cine râvnește la o viață mai bună, cine vrea pace, să nu uite că lupta abia a început!

Mai vorbiră o vreme, în grupuri mai mici, apoi Stamate chibzui o clipă. Il trase deoparte pe muncitorul care făgăduise să aducă un bucătar și-i spuse încet:

— Să vină mâine la birou, la domnișoara Georgescu, Mariana Georgescu. Să-i spună că noi l'am trimis și că... știe ea, mai rosti Stamate. O să facă tot ce s'o putea!

Ceilalți începură să se împrăștie. Unii își umpleau totuși strachina cu fierură, înainte de a pleca să se așeze pe fiarele din curte.

— Dar cu cei închiși? întrebă deodată Oanță. Li lăsăm așa, în plata domnului?

Stamate strânse din dinți.

— Să mai așteptăm câte zile, spuse într'un târziu. Poate văd și ei că's nevinovați și le dau drumul... Dacă nu...

— Dacă nu?

— Om face noi într'un fel, zise Stamate. Dar, măi Oanță, voiam să te întreb ceva. Și depărtându-se împreună cu el, strungarul îi șopti:

— Ai văzut foaia aceea pentru care i-au ridicat?

În după masa acelei zile, Filimon se plimbă pe calea Griviței, în sus, după ateliere. În forfota oamenilor trupul lui se pierdea aproape și nimeni nu-l deosebea pe tânărul, care fluera vesel, oprindu-se în fața vitrinelor. O căruță trecu pe strădă, uruind. Când își întoarse ochii, o văzu pe Lenuța și inima prinse să-i bată. Fata venea spre el și cozile îi săltau pe piept.

— Aștepti de mult? întrebă Lenuța. N'am putut pleca mai devreme.

Se cunoscuseră abea de o lună, se vedeau atât cât le îngăduia vremea, dar nu-și mărturisiseră încă dragostea de care amândoi erau plini. Pentru Lenuța, numele lui Filimon închidea atâta viață, atâtea nădejdi, că se obișnuise să-l șoptească de câteva ori seara, înainte de a adormi. Atunci fața lui smeadă, cu ochi mari, pătrunzători, îi apărea în bezna încăperii și Lenuța vorbea, vorbea cu chipul acela al lui Filimon, mărturisindu-i tot ce nu îndrăznise încă să-i spună în zilele când se întâlneau și se plimbau pe străzile pline de lume sau priveau de pe înălțimea podului Grand trenurile care veneau și plecau, încercând să ghicească gândurile celor din vagoane.

Despre dragoste, Filimon avea o părere nelămurită. Până acum câțiva ani, fetele alcătuiau pentru el un fel de lume de a doua mână, întruchipată în ființe cu care nu puteai bate mingea, ființe care plângeau prea ușor și te amenințau că te părăsc acasă, dacă le izbeai în timpul jocului. Și putea fi vreun joc în care să nu se întâmple ca unul sau altul să cadă, să-și julească genunchii sau să-și rupă hainele? Împărtășind părerea prietenilor lui, Filimon se depărtase de asemenea fapte plângăcioase, mulțumindu-se să le privească de departe, cu o umbră de dispreț. Pe atunci, problema era ușor de rezolvat.

Dar trecuseră cei câțiva ani și băiatul se aflase oarecum încurcat în fața fostelor tovarășe de joacă. În locul fetițelor, pe care numai îmbră-

cămînă le deosebea întrucâtva de băieți, Filimon văzu trupuri împlinite, întâmpină priviri mândre sau fierbinți, care-l făceau să se simtă stânjenit și să nu poată răspunde de îndată la întrebări dintre cele mai obișnuite. Ce se întâmplase?

Erau unii băieți care se prefăceau că știu o mulțime de lucruri, dar acele lucruri cu care ei se lăudau, îl lăsau rece pe Filimon, nu-l lămureau, pentru că-și dădea seama că lăudăroșii mințeau de stingeau pământul. Și pe când se frământa singur să găsească răspunsul, o întâlnise pe Lenuța.

Dacă l-ar fi întrebat cineva ce crede despre fata aceea cu cozi răsucite, care săltau din mers, ar fi răspuns, de bună seamă, că nu seamănă cu niciuna dintre cele pe care le cunoștea.

— Ei, cum așa? zâmbise Bogdan când Filimon i se destăinuise și ucenicul tâmplar băgase de seamă că nu-i poate desluși celuilalt ceeace simțea.

Știa numai că Lenuța și cu el se potriveau, că amândorura le plăcea să stea și să vorbească împreună și că odată, când fata se rezemase de el, ca să nu cadă, căci se poticnise într-o piatră, simțise un val de căldură în tot trupul și răspunsese aiurea la o întrebare pe care ea i-o pusese...

Acum se plimbau iarăși printre oamenii nepăsători de pe stradă, fără să-i vadă și fără să-i audă. Filimon povesti întâmplarea din dimineața aceea, în care Buză o pățise urit, iar Lenuța îl asculta închipuindu-și-l pe Filimon în mijlocul muncitorilor mânioși.

Cotiră pe o stradă lăaturalnică. Forfota numai era aici atât de vie și tinerii pășiră o vreme alături, fără să schimbe vre-un cuvânt, mulțumindu-se din când în când să se privească. Sgomotul căii Griviței îi gonia din urmă.

— Vezi tu, Lenuțo... începu Filimon. Dar se opri.

Din partea cealaltă a străzii venea spre ei un flașnetar bătrân, care învârtea liniștit manivela, împrăștiind sunetele puțin răgușite ale unui vals.

— Planete pentru domnil Planete pentru domnișoare! spuse bătrânul, ridicându-și șapca de piele roasă și înegrită de vreme.

Nemișcat, ca și cum ar fi fost cioplit dintr'o piatră verde, papagalul clipea rar și se uita adormit cu ochii lui rotunzi.

— Dă-mi o planetă, se hotări Lenuța și amândoi priviră zâmbind mișcarea bătrânului, care apropia de ciocul încovoiat al pasării cutiuța cu bilețele.

— Planetă pentru domnișoară, Tony! spuse bătrânul, dar papagalul părea că nu-l aude. Planetă pentru domnișoară! îi aminti înc'odată flașnetarul

Papagalul dădu în sfârșit semn că se trezește. Bătu din aripă, se mișcă pe bețișorul de care-și încheștase ghiarele subțiri și, apucând cu ciocul un bilețel, căruia-i dădu drumul îndată cârâi, de două ori, omenește:

— Domnișoară! Domnișoară!

— Brava, îl lăudă bătrânul, în timp ce tinerii zâmbeau bucuroși. Bătrânul îi dădu Lenuței bilețul, primi gologanul și o porni încetișor mai departe, învârtind liniștit manivela. Valsul răsună din nou răgușit.

— Ia te uită, răsă Lenuța, întinzându-i lui Filimon bilețelul peste care-și aruncase privirea.

Filimon îl apucă și citi cu glas tare :

— Ai să trăiești nouăzeci de ani. Ai să te măriți curând cu un bărbat frumos, care o să trăiască tot nouăzeci de ani. O să aveți zece copii.

Amândoi rămaseră o clipă tăcuți. Ar fi râs desigur de proorocirea papagalului, dar în cuvintele acelea era și ceva care o făcu pe fată să roșească, în timp ce Filimon zâmbea stânjenit.

— Lenuța... îndrăzni el, apucând-o de mână.

Dar nu putu vorbi mai departe și o privi numai, ținându-i mâna între palmele lui, care parcă frigeau, pe când inimile amândurora svâcneau, privirile li se făcură moi, și pleoapele le clipeau mai repede.

Rămaseră așa o vreme, iar când se regăsiră o porniră mai grăbiți, râzând și grăind tare, ca ușurați, deodată. Fără să fi vorbit. Înțelegeau că era ca și cum și-ar fi spus tot ce voiau, ca și cum și-ar fi mărturisit dorurile și gândurile cele mai de taină.

— Stai ! strigă Filimon și, lăsându-o pe Lenuța nedumerită, se repezi în prăvălia pe lângă care treceau, pentru a se reîntoarce peste o clipă. Așa, mai spuse el, apoi. Dă-mi mâna ! Și-i trecu în deget un inel micuț, de zinc, trecându-și pe degetul lui un al doilea.

— Vai, ce faci ?... șopti fata. Iși duse apoi încetîșor palma la obraz, așa încât să-l atingă cu inelul și rosti tulburată : — Eu... badgă de seamă... Eu n'am să mă despart de el niciodată...

— Niciodată, spuse și Filimon. Nici eu... niciodată !...

Erau atât de fericiți amândoi, încât o femeie care trecu pe lângă ei le zâmbi, înduioșată. Seara se lăsa tot mai grăbită.

Trecuseră câteva ore de când Filimon se plimbase la braț cu Lenuța și iată că tânărul se afla din nou pe calea Griviței. Nici de data aceasta însă nu era singur.

— Pare în regulă ! șopti Vasile.

Se înoptase. Geamurile camuflante ale ferestrelor și felinarele cu lumină umbră lăsau bezna să se întindă ca o fontă, luând formele tiparului uriaș al orașului în care fusese turnată. Nu se auzea niciun sgomot. Ultimele tramvaie dormeau în depouri și numai șinele licăreau palid pe străzile pustii, purtându-și șerpuirile prin toate cartierele Bucureștiului adormit.

Privind în jur și încercând să sfredească noaptea cu ochii, tinerii intrară în căsuța stației de tramvai, prin ale cărei geamuri cercetară din nou întunericul. Căsuța fusese ridicată în anii războiului și mărturisirea și ea lipsurile de tot felul, pe care încheștarea sângeroasă le adusese după sine.

Căsuțele acestea de adăpost ale stațiilor erau construite toate după acelaș tip, o gheretă paralelipipedică dintr'un schelet de metal, de care erau prinse tăblii de marmoră albă și ochiuri de sticlă. Porțiunea din dreapta sau din stânga intrării se închidea cu un perete, prevăzut cu ușă și ghișeu, formând astfel chioșcuri cu zăbrele și debite cu țigări, care, datorită afluenței de oameni, ce așteptau sau coborau din tramvaie, cunoșteau întotdeauna o vie activitate. Așa arăta și tutungeria din care se împărțea gratuit materialul de propagandă fascistă. Doar că, ridicată în anii războiului, căsuța aceea nu mai era construită din marmoră, ci din scânduri vopsite în alb, peste

care se trăseseră cu pensula unele dăre negre, închipuind vinele încremenite ale marmorei.

— Gata ? întrebă Filimon.

Vasile scoase dopul sticlei, pe care o ținea în mână și stropi cu gaz peretele dinăuntrul căsuței, în timp ce Filimon boteza la fel unul din pereții exteriori. Apoi, în același timp, aprinseră câte un chibrit.

Gazul luă foc cu'n soi de pufăit și, cât ai clipi, pereții începură să ardă. Lemnul uscat trozneă și flacăra, întâi albăstruie, se făcu galbenă și sângerie, întinzând șerpi, care se răsuceau, se zvârcoleau, cuprinzând tot mai mult în îmbrățișarea lor ghereta, ce părea acum o torță uriașă. Strada era luminată de flăcări.

Cei doi lăsară acolo sticlele acum goale, și o zbughiră pe una din străzile laterale, (în care întunericul urmă să domnească nestânjenit) în timp ce fluerăturile prelungi ale polițiștilor, alarmați de incendiu, își răspundeau din depărtări din ce, în ce mai mici.

— Stai ! Stai ! strigă cineva și fluerăturile parcă sfredeleau timpanele celor ce alergau.

În liniștea nopții bocăniturile tălpilor pe asfalt răsunau ca niște împușcături.

— Să-i încurcăm ! șopti Filimon. Ia-o la stânga, eu apuc la dreapta...

Se despărțiră, urmând să alerge odată cu haita polițiștilor nevăzuți, care fluerau fără încetare, asmuțindu-se între ei, ca niște copoi la vânătoare.

La primul colț, Filimon încetini fuga și pași domol, încercând să pară un trecător întârziat, îndreptându-se spre casă. Se afla pe o străduță îngustă și se credea scăpat, când auzi zgomotul unor bocanci izbiți de caldarâm.

— Hait ! își spuse.

Îi eșise în față un polițist.

— Stai !

Se întoarse și privi înapoi, dar în capul străzii se și ivise un altul. Șovăi o clipă, în care polițiștii câștigară teren, apoi se încordă, gândind să treacă pe lângă cel de care se socotea mai aproape. Văzu însă o intrare de gang în dreapta și se afundă în întuneric, nădăjduind că astfel i se va pierde urma.

Gangul era îngust, înconjurat de pereți înalți, iar singura ușă care dădea în el era încuiată. Atunci înțelese că era pierdut și, pentru prima oară, avu o clipă de spaimă. Dar bastonul de cauciuc al polițistului, care intrase după el în gang, îl izbi în creștet și totul se întunecă deodată, într-o durere crâncenă.

— Și Vasile ? îi fulgeră prin minte.

Apoi se prăbuși

Cu privirile pironite în gol, cu mâinile lăsate în poală, femeia ședea pe scaunul de lemn, istovită de așteptarea aceea cumplită, întorcând în minte aceleași și aceleași spaimă. Era prima dată că Filimon lipsea noaptea de-acasă, fără să vestească ceva și nici până la ora aceea nu dăduse semne de viață. Pentru a cine știe câta oară, femeia își întoarse fața spre ceasul deșteptător și privi îngrozită limbile negre, care se învârtteau cu o încăpățână nepăsare.

Spusese căntârzie cu niște prieteni. Dar se mai putea numi asta întârziere? Tictacul ceasului sfredelea liniștea, ca bățiile unei inimi uriașe de metal și bățiile acelea aspre le grăbeau pe cele neliniștite ale inimii fierbinți a mamei.

Nici la lucru nu se dusesese în dimineața aceea. Il așteptase la poarta atelierelor și când îl zărise pe unul dintre prietenii lui, pe Vasile, îl întrebase dacă știa ceva de soarta băiatului. Vasile pălise. Întrebase, cu glasul schimbat :

— N'a venit acasă ?

— N'a venit, răspunsese mama, cu lacrimi în ochi.

Băiatul se tulburase, încercase s'o liniștească în câteva cuvinte și prinsese să alerge prin curtea atelierelor, grăbindu se deodată.

La amintirea clipelor acelea, femeia oftă și mâinile îi zvâcniră în poală.

— Băiat fără tată, șopti, clătinându-și capul încărunțit. Băiatul meu... Tresări. I se păruse numai ? Nu, cineva apăsase clanța.

— Filimon ! strigă mama și sări în picioare. Apoi, auzind bătăi în ușă, își aminti c'o încuiase și se repezi, fericită : — Indată! Indată!

Abea descuia, că doi bărbați năvăliră în încăpere, împingând-o laoparte.

— Poliția ! spuse unul.

Femeia se clătină, ca izbită de-o măciucă. Iși duse mâna la inimă.

— Filimon ?

— E fiul dumitale ? întrebă omul.

Lacrimile o innăbușeau, i se părea că o mână vrăjmașe o strânge de gât.

— Ce... ce s'a întâmplat ? strigă. Fie-vă milă...

Cel care nu scosese încă nicio vorbă își dădu pălăria pe ceafă și spuse plictisit :

— Nimic... nu urla ! O să te ducem îndată, să-l vezi...

— Întâi să facem o mică percheziție, adaugă celălalt, cu aerul că-i spune o vorbă prietenească.

Așa, cu pălăriile pe cap, se apucară să scotocească. Deschiseră dulapul și asvârliră pe jos lucrurile, hainele, tot ce găsiră. Deschiseră sertarele, întoarseră patul și masa, mutară dulapul, svârliră prin colțuri covorul, scoarțele de pe pereți. Se uitau la fiece hârtie, răsfoiră cele câteva cărți, rupseră fotografiile din cadrele de lemn, căutând în dosul fiecăreia. După o vreme, oboșiți, se uitară unul la altul.

— Unde-i materialul ? o întrebă cel care vorbise întâi.

Incremenită la început, mama avusese timp să înțeleagă, urmărind cu durere sălbăticia pe care oamenii aceia o dovedeau răscolind bieteale lăcușoare de care erau legate toate amintirile, tot trecutul ei de femeie singură în luptă cu viața. Întregul ei avut era călcat în picioare, tot ce-i era drag, tot ce socotea de preț era batjocorit, privit de polițiștii cu fețe roșii, din pricina efortului de a sfărâma, de a distruge.

— N'auzi ? strigă agentul. Răspunde..

— Nu știu ce spui, șopti mama. Ați văzut tot...

Bărbații îmbrățișară cu privirea încăperea, prin care părea că suflase un vânt de nebunie, ce răsturnase mobilele, deșertase clăie peste grămadă toate mărunțișurile unei gospodării omenești. Unul dintre ei se aplecă și

începu să bată în dușumea cu mânerul de metal al unui cuțit, căutând o ascunzătoare. Dând din umeri, azvârli cuțitul.

— Haide, spuse el, înclădat. Mergi cu noi..

O cută aspră se săpase între sprâncenele mamei. Ținea dinții încleștați, își apăsa mâna dreaptă pe piept, privind înainte cu ochii împietriți. Așa o suiră în mașină, așa o făcură să treacă prin curtea Prefecturii, dealungul sălilor reci ale clădirii, în care fiecare piatră era udată de lacrimi și sânge, așa o împinseră în biroul în care un comisar răcnea ceva la telefon, dând porunci.

— Asta e, domnule comisar, spuse unul dintre agenți, arătând-o cu capul. Percheziția nu a dat nimic...

Comisarul îl privi și acoperi cu palma receptorul telefonului

— Și ce mi-o aduci pe cap? Du-o jos...

— Am înțeles, spuse militărește agentul, împingând afară femeia, în timp ce comisarul urma să răcnească în aparat.

Din noua scări, din nou săli reci, nesfârșite anticamere din care atâția oameni trecuseră spre închisori, lagăre, moarte.

— Aici, spuse agentul și deschise o ușă.

Era o încăpere mică, în care un funcționar tânăr, cu părul pomădat, cu o cravată țipătoare, scria la un birou. Agentul se apropie de el. Îi șopti ceva.

— Poftiți, spuse tânărul. Semnați de primire!

Strângând din dinți mereu, mama apucă tocul, pe care tânărul i-l întindea și, fără o vorbă, zgârie o cruce neîndemănică pe hârtie, apăsându-și pe cele două linii degetul, sub care cerneala se întinse.

— Așa, rosti mulțumit funcționarul și plimbă tamponul peste amprenta aceea. Apoi se ridică de pe scaun și deschizând o ușă mai spuse: — Pe aici...

Când intră, în încăperea cu ciment pe jos, mama gemu odată scurt și aspru și o durere crâncenă i se înscrise pe fața chinuită, arsă de lacrimi, suptă de nesomn.

— Înțelegi, îi ajunse la urechi, slab, ca dela o mare depărtare, glasul agentului. El e de vină... Nu i-a făcut nimeni nimic și s'a aruncat pe fereastră dela etajul al treilea...

Sicriul era singurul obiect aflat în încăperea cu ciment pe jos.

— Capacul e bătut în cuie și sigilat... Nu se poate deschide, spunea agentul. Înurmântarea trebuie să aibe loc încă azi... Numai părinții, frați, surori.

În picioare, dreaptă și cu ochii larg deschiși, albă la față, mama privea racla care închidea pentru totdeauna rămășițele schilodite și însângerate ale singului ei copil, ale singurei nădejdi.

Nu știa că unul din degetele lui strivite mai purta un inel țeftin, de de zinc, de care Filimon făgăduise abea cu o zi înainte să nu se despartă niciodată.

De jur împrejurul capacului vedea pecetea de ceară roșie, ca niște urme ale unor degete pătate de sânge. Buzele îi tremurau. La gândul că n'o să-l mai vadă șopti în cu totul altfel vorbele pe care Filimon și Lenuța le schimbaseră ieri, fierbinți atunci, ca un jurământ:

— Niciodată... niciodată...

O durere năprasnică îi sfâșie inima și atunci, cu un strigăt care răsună departe în subsolurile reci ale Prefecturii, se prăbuși peste racla de lemn și

plânse, chemându-și copilul pe nume, răcni și blestemă, amestecându-și nenădejdea și ura în bocetul sălbatec al mamei, jelindu-și feciorul.

Speriat, agentul se dădu îndărăt și închise ușa.

3

Mama lui Bogdan își privea fiul, sorbind surogatul de ceai. De la discuția din noaptea în care îi dăduse să citească romanul lui Gorchi, mama se schimbase pe nesimțite.

— Ce carte, ce carte!... îi spunea lui Bogdan, pe care-l aștepta acum până târziu, fără să se mai plângă vreodată. De multe ori o găsea citind : — Vezi tu, îi vorbea atunci feciorului, privindu-l pe deasupra ochelarilor cu rame de sârmă, o carte ca asta... Toate mamele ar trebui s'o citească, toate... După ce o sfârșesc, am s'o dau și Vasilicăi...

Bogdan își luase obiceiul s'o numească Nilovna, după numele „Mamei” lui Gorchi, dar bătrâna zâmbea și trăgea adânc aerul în piept, ca și cum s'ar fi pregătit pentru un drum lung.

— Iar în dimineața asta ce-ai să faci? zâmbi Bogdan, lăsând jos paharul pe care-l dăduse la buze.

Știa că mama își pierde diminețile mai mult stând la nesfârșitele cozi dela brutărie și băcănie, unde începuse să le vorbească cetățenilor. Și nu rar se încingeau acolo discuții despre lipsurile de tot felul, despre războiul antoneștilor, discuții în care mama încerca să deschidă mințile gospodinilor, arătându-le prăpastia în care hitleriștii târau poporul, bărbații care pieureau pe front.

Bătrâna nu-i răspunse însă de-adreptul ci zâmbi, dând din cap :

— Oi face și eu ce-oi putea...

Când eși din casă și se îndreptă spre ateliere, Bogdan văzu lumea adunată în jurul căsuței cunoscute a stației de tramvai. Trupurile oamenilor îi ascunseră la început priveliștea, dar când se apropie, zări lemnele arse, cenușa care rămăsese în locul fostei oficine de propagandă fascistă.

— Circulați! Circulați! strigau polițiștii, încercând să împrăștie mulțimea.

Oamenii însă nu se lăsau cu una cu două, întârziu în fața grămezii aceleia înegrite și se minunau de îndrăzneala celor ce se împotriveau guvernului. Nu era o taină pentru nici unul dintre cetățenii adunați acolo, în cea mai mare parte muncitori, pricina pentru care ghereta fusese incendiată. Publicațiile fasciste care se împărțeau gratuit stârniseră desgustul multora, care comparau cele scrise în ziare cu cele ce ei știau. Puține erau familiile care nu aveau pe cineva pe front, iar dintre ele, nu puține plâneau moartea unui fiu, a unui frate sau părinte. Foamea îi chinuia și în somn, iar nemții, parcă înadins, se plimbau pe stradă cu tăgârte pline cu alimente, acaparau tot ce puteau găsi și pricinuiau o mereu mai cumplită creștere a speculei. Bursa neagră înflorea. Cei săraci blestema, se culcau nemâncați și se trezeau frânți de oboseală. Incendierea gheretelor înveselea, aducea ceva nou în viața chinuită de fiecare zi. Trezea nădejdi...

— Leo făc-ă! zâmbi un muncitor și, zâmbind cu el, Bogdan se îndreptă spre ateliere. Aproape că nu mai era nevoie să-i raporteze lui Stamate despre executarea misiunii: dela tovarășii de muncă strungarul va fi aflat desigur că U.T.C.-ul își îndeplinise sarcina dată.

Intrând în curtea atelierelor și îndreptându-se spre hala de montare, Bogdan se gândea cu mândrie la cuvintele de prețuire pe care partidul le va avea pentru activitatea tineretului.

— Și nu mai e departe ziua! își spuse. Dar când își ridică fruntea îl săgetă din nou gândul că nu știa încă dacă nu li se întâmplase ceva tovarășilor.

Atunci îi ieși înaintea Vasile.

— Filimon, șopti el cu fața răvășită, nu s'a întors acasă, nici n'a venit la lucru... Aseară ne-au dat de urmă. O fi căzut...

— Intoarce-te la turnătorie, vorbi apăsător Bogdan. Am să-ți spun ce să faci... și o porni degrabă către hala strungurilor, căutându-l pe Stamate.

Il văzu cântărind din ochi o piesă și intră în atelier. Căutând să pară liniștit, schimbă o vorbă cu unul, salută pe un al doilea și, trecând pe lângă Stamate, șopti:

— Vino repede...

Apoi ieși și-l așteptă.

— Cred că Filimon a căzut, rosti neliniștit tânărul, când strungarul îl trase după el, arătându-i un ungher mai ferit, unde puteau sta de vorbă. Mușcându-și buzele, Stamate tăcu o vreme, chibzuind.

— O să se țină bine? întrebă apoi, privindu-l țință pe Bogdan.

— Filimon?... Sunt sigur!

Vorba răsună hotărât, cu o încredințare adâncă.

— Ascundeți-l pe cel cu care a lucrat. E mai bine, spuse Stamate, potolind cu o mișcare a mâinii încercarea de împotrăvire a celui alt. Oamenii să se controleze, să vadă dacă nu sunt filați. Atenție la posturile fixe din fața caselor. Și, timp de câteva zile, nicio ședință, nicio acțiune, încheie strungarul. O să căutăm să aflăm și noi ce vom putea...

Dar chiar în cursul aceleiași zile o vecină a mamei lui Filimon își văzu bărbatul la poartă și vestea uciderii utecistului trecu prin toate atelierele.

— Bestiile! scrâșni Oanță, oprind ciocanul electric.

Intr'o clipă se făcu tăcere în atelierul de fierărie. Nici unul dintre monștrii de oțel nu mai găfăia izbînd calupurile incandescente.

La lăcătușerie, oameni se adunară și vorbiră între ei, cu ciocanele și cleștii în mână, așa cum îi aflate vestea. Și, dela un atelier la altul, dela un om la altul trecu știrea și, cum pătrundea într'un loc, ca vorbiți, oamenii opreau mașinile în cinstea eroului căzut, a tânărului care se jertfise pentru cauza clasei muncitoare.

— A murit ca un comunist, îi spuse și Stamate lui Bogdan. Dacă vorbea, nu-l mai ucideau în bătaie... Au spus că s'a aruncat pe fereastră, crezând că scapă de răspundere, așa cum au făcut cu Justin Georgescu și cu atâția alții. Dar vor plăti pentru fiecare schingiuire, pentru fiecare picătură de sânge vărsat...

Glasul lui Stamate se îmblânzi și, lăsându-și palma mare pe umărul lui Bogdan, adăugă:

— Cinstiți amintirea utecistului erou Filimon. Învățați-i pe tineri să fie hotărâți ca el, netemători, devotați până la moarte Partidului și clasei muncitoare.

— E al doilea Filimon care cade, șopti Bogdan.

— Nu-ți pierde firea, îl îmbărbătă Stamate. Măcar că-i greu... Mai

sunt încă sute de Filimoni în țara noastră și nu vor izbuti să-i răpună pe toți. Il vom răzbuna pe Filimon, îi vom răzbuna pe toți ceilalți. Ochii îi străluciră tăios, aprig, când adaugă: — Greu vor trebui să plătească ucigașii, în ziua apropiatei biruințe! Avem o răfuială cumplită... Apoi își descleștă pumnul cu care amenințase și spuse cu căldură: — Numai să ne păstrăm inimile tari, să nu șovăim.

— Nu, rosti Bogdan, nu șovăim. Vorbele-i ajungeau pe buze încet, cu greutate. Ne doare să nu-l mai știm pe Filimon alături de noi, ne doare gândul că vom întâmpina fără el Armata Roșie... Cum ar mai fi chiuit pe străzi, de bucurie, cum i-ar mai fi îmbrățișat pe tanchiștii sovietici!... Ne doare, șopti el încă odată. Dar nu-i printre noi unul care să nu-și jertfească viața pentru partid.

Dând din cap, Stamate îl strânse la piept.

— Știu, vorbi el, știu. Dar nu viața voastră o cere partidul, măcar că uneori și viața suntem mândri să i-o închinăm. Partidul ne cere să muncim, să luptăm, să ne păzim totodată, păstrând legile conspirativității, pentru a fi cât mai mulți, care să cucerim victoria și să ne putem bucura de roadele ei. Și apoi, zâmbi Stamate, după victorie... atunci să vezi muncă și luptă!

Fără să vrea, Bogdan își ridică privirile. Și se gândi că acolo, peste acoperișul atelierelor, va flutura steagul roșu, steagul pentru biruința căruia Filimon se jertfise, steagul pe care Filimon nu-l va mai vedea niciodată.

Uteciștii se controlară în ziua aceea și în ziua următoare, fără să descopere nici unul că ar fi urmărit. Casele nu le erau supravegiate și Vasile, care se ascunsese la un cismar, ce cotiza pentru „Apărarea Patriotică”, se arată din nou la lucru. Datorită faptului că Filimon alesese moartea, mai curând decât să-și trădeze tovarășii, activitatea celulei putea continua, legăturile puteau fi păstrate și sarcinile duse la îndeplinire. În ultima clipă, Stamate le găsi un interpret finierilor, care trebuiau să meargă la întâlnirea cu prizonierii de pe aeroport era femeia unui tovarăș din atelier, născută la Reni, comunistă și ea.

Acum, în râpa indicată de Serioja, cei trei așteptau cu nerăbdare. La mialul gârlei se vedea forfota din totdeauna, câte o boare de vânt aducea până în râpă frânturi din vorbele femeilor care spălau, și țipetele copiilor. În nemărginirea cerului albastru urzi un motor de avion, pasărea uriașă coborî mult, le vâjâi pe deasupra capetelor și ateriză pe aerodromul din apropiere.

— Te pomenești că n'ai înțeles bine, spuse Bogdan.

Gogu se mândrea însă cu îndemânarea de a deslega tot șoiul de rebusuri, treabă pentru care o revistă de specialitate îl și premia, așa că-și scutură numai capul și urmă să privească spre aeroport, de unde trebuiau să se ivească cei așteptați. Fără veste, o îndoială își făcu totuși loc în mintea lui.

— N'a spus la ce oră, își aminti. Dacă o fi venit dimineața?

— Bine v'ați mai înțeles! rosti muștrător Maria, interpreta aleasă de Stamate.

Încordați, cei trei priveau mai departe, gândindu-se la greutățile pe care o nouă stabilire de legătură le-ar putea ridica. Așa cum se petrecuseră

lucrurile se putea socoti că avuseseră noroc, dar norocul îi putea părăsi dacă ar fi trebuit să repete încercarea.

Chiar în clipa aceea însă, prizonierii se iviră pe câmp urmați de o sentinelă, care ținea în mâini arma, aplecată spre ei. Pășeau liniștiți, doi câte doi. Ajunseră la gârlă, unde-și scoaseră cămășile și începură să se spele, sub privirile nepăsătoare ale sentinelei, trântită sub un arbore, pe iarba de lângă mal. Din când în când se auzea zgomotul unui motor și un avion uruia peste capetele oamenilor, sau se ridica strigătul unui copil. Altminteri, liniștea era netulburată și numai apa murmura domoală sau clipea, atunci când mișcările celor ce se spălau îi zbuciumau undele, stânjenindu-le alunecarea firească.

Serioja se încredințase că noii lui prieteni se aflau în râpa indicată de el. Capetele lor se zăriseră de câteva ori deasupra malului, pierind numai când uteciștii socotiseră că fuseseră văzuți.

Cu mișcări încete, depărtându-se pe nesimțite, Serioja se apropie de surpătura în care cei trei îl așteptau. Când se încredință că neamțul întorsese capul, își făcu vânt, se azvârli în groapă, și se trezi printre tovarăși.

— Zdravstvuite! zâmbi el, arătându-și dinții albi, ascuțiți.

Își strânseseră mâinile. Maria spuse câteva cuvinte.

— N'am prea mult timp, vorbi Serioja, arătând cu'n semn al capului spre locul unde neamțul se odihnea. — Spuneți repede: ce-i pe front?

Îi vorbiră despre victoria strălucită dela Stalingrad, despre ofensiva largă a trupelor sovietice care desrobeau ținuturile Marii Uniuni, vremelnice ocupate de fasciști.

Serioja nu mai putea sta locului. Punea întrebări peste întrebări, râdea, o îmbrățișa în bucuria lui pe Maria, care îi împărtășea știrile acelea minunate, șoptea:

— Ce-o să se mai bucure tovarășii! Ah, fraților, fraților, dac'am fi acolo și noi!

Bogdan șopti câteva cuvinte și Maria se întoarse spre prizonier:

— Am putea să vă ajutăm să evadați... să lucrați în spatele frontului...

Ochii lui Serioja străluciră și mâna-i apucă mâna lui Bogdan, ca într'un clește:

— Ați putea?... Cineva dintre noi a încercat să evadeze, un student din Harcov. A fost denunțat. L'au prins și l'au împușcat.

Intunecă, Bogdan scrâșni:

— Da, mai sunt la noi destui ticăloși, în stare să-și vândă și tatăl! Apoi îi vorbi Mariei, cu glas hotărât, sigur: — Spune că noi le putem organiza evadarea. Le procurăm acte și haine, le facem legătura cu cine trebuie...

Serioja ascultă cu atenție. După ce se gândi o vreme, dădu din cap.

— Am stat destul, sentinela poate să-și dea seama că lipsesc. O să vorbesc cu tovarășii și la întâlnirea viitoare lămurim tot. Mulțumesc.

Și după ce stabiliră data acestei întâlniri, îl văzură furișându-se afară din groapă și apropiindu-se, tot pe nesimțite, de grupul prizonierilor. Mai lăsară să treacă o bucată de timp și ieșiră apoi din groapă și ei, îndreptându-se spre gară. Acum se putea într'adevăr spune că stabiliseră legătura.

Bucătarul propus de muncitorii atelierelor nu fusese angajat. Dar cum scandalurile pricinuite de Buză amenințau să se țină lanț, Direcția cedase

într'un fel, angajând un alt bucătar, care își văzu de treabă în primele zile. Hrana nu era suficientă nici acum, dar cel puțin ciorbele nu mai semănau cu lăturile pe care Buză le turna până atunci în străchini.

— Sita nouă cerne bine, spunea Comșa, dând neîncrezător din cap.

Pentru Stamate și comuniștii din atelier însă, lucrările nu se reduceau numai la înlocuirea lui Buză, măcar că hrana oamenilor se îmbunătățise întrucâtva prin schimbarea lui. Acțiunea aceea fusese numai prilejul străngerii muncitorilor într'o singură voință. Era vorba despre o împrejurare care pe toți îi lovea, care putea fi înțeleasă de ori care muncitor, chiar înapoiat.

Succesul acțiunii făcuse populare figurile comuniștilor, spre care oamenii priveau cu încredere acum, ca spre niște conducători. Uciderea lui Filimon îndârjise muncitorii, în care clocotea, neîmpăcată, ura.

Știrea, care făcuse să treacă un val de revoltă prin toate halele atelierelor, urma să agite oamenii. Din inițiativa lui Stamate se alcătui o colectă pentru ajutorarea mamei lui Filimon, iar muncitorii își dădură banii puțini și scumpi, gândindu-se că o asemenea colectă s'ar fi putut organiza pentru familia fiecăruia dintre ei, că fiecare putea fi luat, arestat și ucis după bunul plan al călăilor cocoțați în fruntea statului.

— Ce te încrunți? încercase să glumească Botorcea, plimbându-se prin atelier în acea dimineață. Ți s'au înecat corăbiile?

Omul astfel întrebat îi aruncă o privire întunecată. Se gândi să răspundă, dar luându-și seama, potrivea izbitorul ciocanului electric și se răcori parcă, văzând cum bara de metal incandescent își schimbă forma sub mâinile lui.

Era vesel maiorul Botorcea, în acea dimineață. Și încercă să intre în vorbă și cu Oanță. Dar omul îl fulgeră cu privirile pe sub sprâncenile zburlite și spuse numai:

— Ia seama, domnule maior!

— Cum? se miră Botorcea.

Doi muncitori aduceau în clipa aceea un calup de metal încins la roșu, pe care trebuiau să-l suie pe masa ciocanului lui Oanță.

— Păzea! strigă unul dintre cei doi și calupul căzu la picioarele ofițerului, aproape atingându-l așa că Botorcea sări în lături, speriat.

— Ți-am spus să iei seama! mârâi Oanță și ciocanul prinse să izbească, încăpățânat.

Maiorul își roti ochii prin hală. Din toate părțile îl urmăreau priviri întunecate, chipuri aspre, amenințătoare. Așa atunci înțelese.

— Așa? șopti fără voie și se întoarse pe călcăie, de parcă cineva l'ar fi pândit din spate.

Când închise după el ușa atelierului, Oanță spuse:

— Să vii când te-oi chema eu, veni-ți-ar numele...

Cealaltă râseră scurt. Dar râsul le suna fără veselie, tăios, și ochii le erau la fel de întunecați, ca mai înainte.

Inginerul Tănăsescu putu să-și dea și el seama de schimbarea gândurilor oamenilor din atelierele pe care le inspecta. Când deschise poarta turnătoriei, îi găsi pe toți muncitorii adunați într'un colț.

— Ei, ce-i, ce? strigă inginerul. V'ați așezat la taifas?

Incet, bătrânul Comșa se întoarse și se uită țintă la el, fără o vorbă. Avea o privire grea, apăsătoare și sub puterea privirii aceleia, inginerul

se tulbură și se trezi că-și pipăie mustața scurtă, căutând să-și regăsească încrederea în sine.

— La taifas? întrebă pentru a doua oară, încercând chipurile să glumească acum, dar cu o șovăială în voce, pe care nu și-o putea stăpâni.

Comșa urma să-l privească încruntat, ca și cum nu i-ar fi auzit cuvintele. Ceilalți, pe rând, se întorseseră și ei. În hala turnătoriei, inginerul se vedea acum țința privirilor acelor grele, apăsătoare, pe care grupul tăcut al muncitorilor i le arunca. Asemeni unui singur trup întunecat, cu multe brațe și capete, oamenii îl pironeau cu căutăturile aspre pe inginerul acela tinerel, cu cămașa lui albă, cu hainele călcate și pantofii bine lustruiți, iar el se dădu cu'n pas înapoi, desfăcându-și fără voie cravata strânsă la gât.

— Ce-i asta? încercă să șoptească. Ce...?

Comșa făcu un pas înainte, apoi încă unul și toată ceata muncitorilor se urni parcă, odată cu el. Speriat, Tănăsescu se mișcă deandaratele, apucă ivărul, ieși.

— Așa, spuse atunci bătrânul. Să ne mai dea pace! Și cu pași înceți se apropie de cuptor.

Dar întorcându-și privirea, întâlni sus, pe perete, chipul regelui și-al mareșalului, care parcă urmăreau mișcările oamenilor, cu ochii lor morți, ca ai unor idoli judecători.

— Ia suie tu, măi Vasilică, șopti liniștit Comșa. Dă jos mutrele cele, că destul ne-au întors sângele din noi...

Vasile nu așteptă să i se spună de două ori. Puse un scaun lângă perete, se urcă și smulse din țințe portretele. Tăcut, Comșa i le luă din mână le potrive frumos și, liniștit, le rupse în bucățele din ce în ce mai mici, până nu izbuti să le mai rupă. Atunci, azvârlind bucățile de hârtie în colțul unde se strângeau gunoarele, spuse:

— Dăcă-se...

Ceilalți priviră o clipă, fără zâmbet, spre colțul acela și se împrăștiară prin hală, simțind un fel de ușurare. În tot timpul zilei, își ridicară apoi de multe ori ochii spre peretele, pe care urma fotografiilor se vedea, ca o pată nițeluș mai deschisă și, încet, încet, prinseră să se lumineze la față.

În dimineața aceea, în mai multe ateliere fură smulse dela locul lor și rupte portretele regelui și ale lui Antonescu.

La a doua întâlnire, Serioja le aduse uteciștilor la cunoștință că toți cei cinci prizonieri sovietici doreau să evadeze și să ia parte la acțiunile din spatele frontului hitlerist.

— Înțelegeți, spunea Serioja, chiar evadarea are rost numai după efectuarea unei acțiuni pe aerodrom. Și noi avem în privința asta propuneri...

Propunerile fură desbătute, după care Bogdan se sfătui cu Stamate. Poziția aerodromului, situat în apropierea gării, ușura fuga. Problema era numai aceea a posibilității pe care o aveau prizonierii de a ajunge la gară și de-ași potrive în așa fel acțiunea, încât să fie sfârșită cu puțin înainte de plecarea unui tren, în care să se poată urca. Apoi trebuia găsit un adăpost sigur pentru oamenii aceia, care vor fi căutați, un adăpost în care să se poată ascunde, până ce li se va face o legătură, în vederea viitoarelor acțiuni.

Planul fu chibzuit până în cele mai mici amănunte. Tineretului îi reveni sarcina procurării hainelor militare românești și a actelor necesare, partidul — prin Stamate — se îngriji de adăpostul, în care prizonierii trebuiau să ajungă. Acest adăpost fu găsit în casa unui pădurar din regiunea Brașovului, frate al unui muncitor comunist din atelier.

Actele trebuiau procurate de biroul tehnic al celei de elevi și studenți, cu care Gogu ținea legătura. Biroul tehnic, în ciuda numelui său, care putea evoca o instituție sau cel puțin un aparat complicat, se mărginea la activitatea unui singur tovarăș.

La primirea sarcinii de a confecționa actele necesare comuniștilor siliți să se ilegalizeze, acestai tovarăș i se încredințase stampila unei circumscripții de poliție, care folosea pentru nenumărate acte oficiale unde trebuia să apară coroana regală, singurul model pe care niciun meșter gravur nu-l reproducea decât pe baza adresei oficiale a unei instituții de stat. Pentru textele lipite după necesități în jurul stemei regale, tovarășul însărcinat cu această muncă se adresa atelierelor de gravură din oraș, cărora le comanda un număr de stampile, pe numele unor întreprinderi comerciale fictive, nume care cuprindeau toate literele de care avea nevoie. În felul acesta fusese rezolvată problema stampilelor, tehnicul ajungând la o adevărată măiestrie.

În ceea ce privește buletinele de înscriere la Biroul Populației, în urma unui singur anunț în ziare declarând că posesorul buletinului îl pierduse, autoritățile eliberau un nou buletin. Acest fapt ușura procurarea de buletine, care, ajungând în mâna tehnicului erau transformate în așa fel încât comunistul urmărit de Siguranță se afla în posesia unui buletin, în care fotografia și semnalmentele lui erau legate de un nume fictiv. Cele cinci buletine necesare prizonierilor fură astfel procurate.

Mai anevoioasă era întocmirea de acte justificând situația militară. Ele erau deocamdată necesare numai pentru a face față unui eventual control în tren, în cursul celor trei ore de drum. Faptul că niciunul dintre ostași sovietici nu cunoștea limba română, îngreua și mai mult lucrurile, iar tehnicul își storcea creierii, neizbutind să găsească o soluție pentru rezolvarea problemei.

Ultima idee la care se opri fu aceasta: după evadare, ostașii vor fi însoțiți de un student în medicină, cu sarcina de a înlătura eventualele complicații născute datorită necunoașterii limbii de către cei cinci și care-i va conduce până îi va preda pădurarului. Tehnicul confecționează, cu ajutorul studentului, o adresă provenind de la Spitalul militar din capitală, în care acela făcea practică. Se arată că cinci ostași răniți la cap erau transferați la un spital din Brașov. Pentru mai multă siguranță propuse ca cei cinci să fie bandajați astfel, încât imposibilitatea de a vorbi să apară firească. Însfârșit, luând bilete de clasă a treia, micșorau riscurile întâlnirii cu vreun ofițer în tren.

Gogu nu se arată prea mulțumit de născocirea tehnicului, dar trebuind să recunoască faptul că o altă soluție — în funcție de posibilități — nu se găsea, se consolă cu gândul că bandajarea propusă avea darul de a ascunde trăsăturile mongole ale feții unuia dintre prizonieri, care ar fi putut stârni bănuieli. Toate satele, toate găurile erau pline de afișele guvernului, în care se atrăgea atenția asupra parașutiștilor inamici, făgăduindu-se recompense însemnate pentru prinderea lor.

Însfârșit, mai rămânea de stabilit felul în care prizonierii puteau

ajunge la gară. Cum Serioja ceruse două grante pentru acțiunea pe care o plănuise pe aerodrom, Gogu se întâlnește cu Ștefan, utecistul aflat într-una din cazarmile din București, în care începuse să organizeze ostașii. Primul utecist din cazarmă fu șoferul, pe care tinerii se gândiseră să-l întrebuințeze la distrugerea tutungeriei. Ideea fusese părăsită, atunci, dar camionul putea ușura mult fuga prizonierilor, în împrejurările în care se aflau, deoarece un vehicul al armatei deștepta mai puține bănueli și întârea faptul că cei cinci erau transportați dintr'un spital militar. Apoi camionul le îngăduia să-și schimbe uniforme și să se bandajeze fără a întârzia la gară și a pierde trenul, ceea ce ar fi creat noi greutăți, ridicând noi primejdii.

În zilele acelea, celula utecistă trăia într-o mare încordare. Tinerii pregăteau cea mai însemnată dintre acțiunile la care luaseră parte și grija partidului se vădi în zilele acelea, chiar și în cele mai mici amănunte. Stamate verifica toate planurile uteciștilor și se sfătuia îndelung cu Bogdan, domolind unele entuziasme pripite, trezind simțul de răspundere al tineretului.

— Pregătind greva din 33, tovarășul Gheorghiu ne învăța să prevedem acțiunile dușmanului, spunea Stamate și întreba apoi: — Dacă cineva oprește camionul, ce veți face?

Bogdan își încorda gândul, chibzuia și ajutat de strungarul cu trup de uriaș, afla deslegarea problemei, căpătând o nouă încredere în succesul acțiunii. Așa se încheaga planul, lămurindu-se în toate amănuntele, pe zi ce trecea. Însfârșit, toate pregătirile, fură isprăvite. Fixară ziua.

Trenul pe care îl aleseseră sosea pe seară în gară și pleca după cinci minute. În camionul condus de ostașul utecist, așteptau în tăcere Bogdan (care ținuse să urmărească desfășurarea acțiunii) și doctorandul însărcinat să-i conducă pe foștii prizonieri până în gara așezării de munte, unde pădurarul trebuia să-i primească. Autocamionul era garat lângă un pâlț de salcâmi. Cei trei priveau în direcția aeroportului și inimile le băteau. Bogdan apucă strâns lemnul rampei, încercând să-și astâmpere zvâcnitele tâmpelor, care răsunau ca bătăile unei uriașe pendule. Umbrele copacilor se pierdeau din ce în ce, în seara care devenea tot mai albastră, trecând în noapte.

— Ce-or fi făcând? întrebă, silindu-se să prindă măcar unul din zgometele înăbușite ale vieții de pe aeroport, în care să poată desluși o mișcare a prizonierilor.

Nimeni nu-i răspunse. Șoferul își ștergea din clipă în clipă sudoarea de pe frunte. Avea să povestească mai târziu cât de grele fuseseră clipele acelea de așteptare, în care fiecare foșnet al nopții părea aducător de primejdii, greu de amenințări. Sfredeau întunericul cu ochii, se străduiau să-și închipuie cele ce se întâmplau la câteva sute de metri, acolo unde se hotăra soarta a cinci oameni.

Aceștia, oamenii de pe aeroport, așteptau semnalul. Serioja trebuia să-l dea. În clipa aceea se turna dintr'o cisternă benzina, în rezervorul motorului unui bombardier, așezat în fața marelui hangar, pe care prizonierii îl isprăviseră. Prin ușa deschisă se zăreau în întuneric trupurile altor avioane. O senfinelă se afla lângă prizonier.

Serioja cuprinsese scena dintr-o privire. Își vârî mâna în buzunarul în care ținea grantele. Fulgerător, o scoase pe prima, trase inelul de sârmă și

svârli granata în carlinga bombardierului, în timp ce a doua sbură, prin ușa deschisă, în întunericul din hangar.

Răcnetul sentinelei se pierdu în râpăitul armei automate. Fără un strigăt, Serioja se prăbuși, dar în clipa aceea răsună prima explozie. Cisterna sări în aer. Cât ai bate din palme, flăcările cuprinsesă bombardierul, în timp ce bucăți de lemn și metal sburară prin aer. O nouă explozie a rezervorului unuia din avioanele din hangar, pricinuită de cea de a doua granată, mări zăpăceala. Într-o clipă se aprinse și hangarul, cu avioanele pe care le adăpostea. Din toate părțile răsunau împușcăturile sentinelor speriate, care trăgeau la întâmplare, orbite de flăcări.

Sirena aerodromului începu să văjăie, ordinele strigate printre înjurături se amestecară, hitleriștii alergau, încercând să depărteze de incendiu celelalte avioane, sau începând munca de stingere a flăcărilor. Pe aerodromul luminat de limbile focului, făpturile oamenilor în uniformă se mișcau ca într'un vârtej drăcesc, aici luminate de vâlvățiile crescânde, aici înghițite de bucățile nopții sfâșiate de incendiu.

Trupul lui Serioja zăcea la pământ, lângă cel al sentinelei, izbită de schije. Flăcările jucau în jurul lor, luminându-le fețele, dar nimeni nu avea timp să se oprească. Incet, cu greu, Serioja își desfăcu ploapele. Văzu incendiul care pustia aerodromul, mistuind avioanele pe care cu mâna lui le scosese pentru totdeauna din luptă, auzi învâlmășeala, țipetele hitleriștilor și un zâmbet fericit i se întipări pe față. Pe dinaintea ochilor îi alergară tovarășii, care goneau în nopțe, reîncepându-și viața de luptători, apoi revăzu pământurile scumpe ale patriei, câmpiile cu holde de grâu, o față bălae...

Dar cei care așteptau în camionul adăpostit lângă salcâmi din preajma șoselii ce duce spre gară, nu-i puteau bănui sfârșitul. Sorbiseră cu ochi lacomi priveliștea flăcărilor înălțate pe aerodrom, tresăriseră ascultând exploziile.

— Au izbutit! strigase Bogdan, descărcându-se prin strigătul acela de toate neliniștile care-l împresuraseră.

Șoferul puse motorul în mișcare. Curând se auziră crenguțe uscate troznind sub pașii unor oameni care fugeau și, unul după altul, patru bărbați se cățărară în camion.

— Tovarășe, șopti Bogdan, apucându-l de braț pe ultimul venit. Piatil... piatil!

Acela însă își puse palma peste mâna utecistului, apăsând-o cu putere.

— Niet, rosti el, răgușit. Serioja caput...

O sudoare rece scaldă trupul lui Bogdan.

— Serioja!

Dar ochii albaștri ai flăcăului sovietic nu licăreau sub prelata camionului. Se stinseseră pentru totdeauna acolo, pe câmpul aerodromului dușman.

— Da, spuse careva. Serioja naș... Tac v boiu!

Nemaiîntârziind, doctorandul care trebuia să-i însoțească pe foștii prizonieri le întinse hainele, în timp ce șoferul porni camionul. Înghițind anevoie nodul care i se suise în gât, Bogdan se scutură. Soarta celor patru atârna de el, răspundea de cele patru vieți ce i se încredințaseră. Ii ajută să-și lepede repede hainele militare sovietice, și-și îmbrăcă pantalonii,

vestoanele uniformelor românești; le arată că'n buzunarul fiecărei haine se afla câte un bilet de tren. Apoi, ajutat de celălalt, se apucă să facă bandajele.

Camionul opri în fața gării. Schimbară străngeri de mâini și oamenii coborîră greoi, îndreptându-se încet spre peron. Trenul flueră. Se suiră în vagonul de clasa treia și șeful gării făcu un semn. Locomotiva pufăi, roțile se mișcă și, încet, vagoanele alunecară prin fața lui Bogdan, care le urmări o vreme cu privirea.

Când apoi se întoarse, văzu că șoferul plecase, potrivit înțelegerii. Dinspre aerodrom se mai ridicau flăcări și cerul se înroșea în răstimp, ca și cum un soare ascuns în noapte s'ar fi străduit să răsară, încercându-și puterile.

— O să răsară, își spuse Bogdan. Nu mai e mult...

Și amintindu-și de Serioja, de Filimon, de lupta comunistilor, de cei patru ostași sovietici care aveau de străbătut prin noapte, se gândi că drumul lor înfățișa o lungă și sângeroasă călătorie prin beznă, o călătorie la capătul căreia trebuia să se ridice soarele.

— Iar noi îl ajutăm, șopti, privind pâlpăirile acelea roșietice de pe cer și se gândi la locomotivele, pe care aveau să le „gripeze”.

— Trebuie să vorbesc cu tovarășul Stamate...

Din depărtarea la care ajunsese, trenul flueră de două ori, lung, ca și cum mecanicul i-ar fi încuviințat gândul.

TRĂSĂTURILE FUNDAMENTALE ALE METODEI REALISMULUI SOCIALIST

Literatura sovietică este cea mai înaintată, cea mai bogată literatură din lume. Aceasta se datorește faptului, că ea s'a dezvoltat în condițiile create de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, și la baza ei stă metoda de creație a realismului socialist.

Principiile de bază ale esteticei științifice au fost elaborate de Marx și Engels. Aceste principii au fost dezvoltate de Lenin și Stalin care au creat știința estetică completă, îmbogățind astfel ideologia clasei muncitoare.

Dezvoltând mai departe învățătura lui Lenin despre spiritul de partid al literaturii cât și teoria leninistă a reflectării în artă, tovarășul Stalin a definit în mod genial metoda de creație a artei sovietice drept „metoda realismului socialist”.

Metoda realismului socialist se bazează pe știința marxist-leninistă, de aceea ea se deosebește calitativ de toate celelalte metode de creație artistică, este superioară tuturor celorlalte metode.

Ca metodă realistă, realismul socialist este continuarea și dezvoltarea celor mai bune tradiții realiste din trecut, dar el se deosebește principial de metoda realistă din trecut, deoarece arta realismului socialist este o întruchipare a ideologiei clasei munci-

toare, a învățăturii marxist-leniniste, ea oglindește realitatea socialistă.

Unii critici și profesori de estetică considerau în mod greșit realismul socialist ca suma aritmetică între realism și romantism. Critica sovietică a dovedit din timp falsitatea și caracterul dăunător al acestei interpretări și a arătat că realismul socialist este calitativ superior realismului și romantismului nesocialist.

Realismul a fost definit de Engels astfel :

„După părerea mea — scria Engels în scrisoarea sa către Miss Harknes — realismul presupune în afară de veridicitatea detaliului, exactitatea redării caracterelor tipice în împrejurări tipice”. Realismul socialist ca metodă realistă nu se mulțumește cu atâta, el redă caracterele tipice în împrejurări tipice pe baza cunoașterii legilor de dezvoltare a societății, în scopul educării comuniste a masselor. De aceea realismul socialist este cel mai consecvent, cel mai profund realism, cea mai înaintată metodă de creație artistică, la care poți să ajungi numai pe baza științei marxist-leniniste. Metoda realistă în trecut, în cele mai multe cazuri, era ruptă de romantism. Realismul socialist creează unitatea firească și indisolubilă între realism și

romantismul revoluționar, deoarece romantismul socialist nu este un vis năstrușnic, nici o utopie, ci el se bazează pe idealurile mărețe ale clasei muncitoare, pe menirea ei istorică de a construi societatea comunistă, societatea care pe drept cuvânt este denumită primăvara omenirii. Viziunea viitorului face parte integrantă din practica cotidiană socialistă din critica ei.

Realismul socialist este continuatorul celor mai bune tradiții progresiste din literatura și arta universală și în primul rând, ale moștenirii marilor gânditori democrați revoluționari ruși care au ajuns la pozițiile cele mai înaintate ale realismului presocialist. Belinski, Cernișevski, Dobroliubov — creatorii estetice clasice ruse din secolul al XIX-lea — considerau că arta trebuie să lupte pentru cele mai sfinte idealuri ale poporului. Belinski de exemplu, combătând pe matadorii artei „pure“, scria astfel despre rolul artei în viața socială și importanța ei, ca mijloc specific de cunoaștere: „*A răpi artei dreptul de a servi interesele sociale nu înseamnă a o înălța, ci a o coborî, deoarece aceasta înseamnă s'o lipsești de forța cea mai vie, adică de gândire, s'o faci obiectul unei desfătări sibarite, un joc al trândavilor*“. Cernișevski și Dobroliubov considerau arta ca un mijloc foarte puternic în educarea oamenilor, ei arătau că arta nu trebuie să se mulțumească cu simpla reflectare a vieții, ci trebuie să învețe pe oameni să înțeleagă în mod just diferitele fenomene sociale. Teoria estetică a lui Belinski, Cernișevski și Dobroliubov este *culmea* esteticii premarxiste. Dar și această poziție estetică era istoricește limitată.

Numai apariția marxismului și geniala teorie leninistă a reflectării au putut deschide drumul către o estetică

științifică, către o metodă socialistă în creația literară artistică.

Andrei Alexandrovici Jdanov, vorbind la primul Congres Unional al scriitorilor sovietici din 1934, a definit astfel metoda realismului socialist:

„Tovarășul Stalin a numit pe scriitorii noștri „ingineri ai sufletelor“. Ce înseamnă aceasta? Ce obligații vă impune acest lucru?

„Aceasta înseamnă, mai întâi a cunoaște viața pentru a o putea reprezenta veridic în opere de artă, a o reprezenta, nu în mod scolastic, mort, nu numai ca „realitate obiectivă“, ci a reprezenta realitatea în dezvoltarea ei revoluționară.

„Și aici adevărul și caracterul istoric concret al reprezentării artistice trebuie să se unească în vederea transformării ideologice și a educării muncitorilor în spiritul socialismului. Această metodă a literaturii și a criticii literare constituie ceea ce numim noi, metoda realismului socialist“.

Arta realismului socialist apare la începutul secolului al XX-lea în condițiile intrării capitalismului în faza sa ultimă, imperialistă, când în fața proletariatului se puneau în mod nemijlocit, sarcinile revoluției proletare.

În această perioadă, centrul mișcării revoluționare s'a mutat în Rusia, care constituia veriga cea mai slabă a lanțului imperialist.

Prima operă literară la baza căreia stătea metoda realismului socialist a fost romanul lui Maxim Gorchi „*Mama*“. Acest roman oglindește avântul revoluționar al mișcării muncitorești din Rusia anului 1905. Sarcina ce se punea în mod concret în fața proletariatului rus, era de a răsturna regimul țarist învechit, putred și barbar. Romanul „*Mama*“ este una din capo d'operele literaturii sovietice și universale. Eroii acestui roman sunt oameni vii, pătrunși de un profund umanism, care

provoacă cititorului o puternică emoție. Această operă a lui Gorchi arată că autorul se situa în mod conștient pe poziția bolșevicilor, care încă în perioada aceea, reprezentau detașamentul cel mai înaintat al mișcării muncitorești internaționale. Gorchi cunoștea bine situația economică și politică a Rusiei, industria care la sfârșitul secolului al XIX-lea luase o mare dezvoltare, pătrunderea masivă a capitalului străin în economia Rusiei, avântul mișcării muncitorești, formele de organizare și metodele de luptă ale proletariatului. Gorchi vedea forța revoluționară a țărănimii ruse și necesitatea alianței de luptă a clasei muncitoare cu țărăimea. Gorchi vedea rolul conducător al proletariatului și perspectiva luptei sale.

În romanul „Mama” clasa muncitoare apare viguroasă, în plină creștere. Din rândurile ei se ridică eroi minunați, plini de devotament și energie. Cititorul înțelege limpede fără umbră de îndoială că proletariatul revoluționar din Rusia zugrăvit de Gorchi în romanul lui, va fi în stare să cucerească puterea și să construiască o societate dreaptă în locul societății capitaliste, demascate cu atâta forță de autor. În cartea sa, Gorchi ne dă o minunată imagine revoluționară a viitorului. Prin opera lui Gorchi vorbește Partidul clasei muncitoare. „Mama” este o expresie literară a ideologiei marxist-leniniste. De aceea Lenin a dat o înaltă apreciere acestui roman.

În opera sa, Gorchi, situându-se pe pozițiile bolșevicilor, ne dă o înmănușare strălucită a celor trei elemente de bază ale realismului socialist: *critică cu putere vechiul*, regimul absolutist țarist și exploatarea capitalistă; *afirmă cu vigoare ceea ce este nou și se dezvoltă*, proletariatul și forța sa organizată; *arată cu limpezime perspectiva revoluționară a viitorului*, victoria revoluției proletare.

Gorchi a urmat școala bolșevismului sub îndrumarea lui Lenin și Stalin.

„Mama” lui Gorchi a fost și este o armă importantă de luptă în mâna clasei muncitoare. Citind minunata carte a lui Maxim Gorchi, mii și mii de muncitori și muncitoare, mii și mii de tineri din toate țările lumii s’au convins de justetea cauzei proletare, s’au convins de invincibilitatea acestei cauze.

Dar realismul socialist a putut să cunoască o adevărată înflorire, principiile lui au putut fi elaborate, experiența artei realist socialiste a putut fi generalizată abia după cucerirea puterii de către proletariatul din Rusia. Adevărata istorie a artei realismului socialist, începe după victoria Mareii Revoluții Socialiste din Octombrie. Pășind pe drumul realismului socialist literatura și arta sovietică au înregistrat succese nemaîntâlnite.

Pentru a ajunge la aceste înălțimi, Partidul Bolșevic a dus o luptă grea, neîntreruptă pentru dezvoltarea literaturii și artei sovietice, pentru a dezrădăcina și zdrobi definitiv diferitele concepții și curente burgheze ce căutau să se cuibărească în literatura și arta sovietică. Nu există nici un alt partid din lume care să fi acordat atâta atenție și grijă literaturii și artei cât a acordat și acordă Partidul Bolșevic.

Problemele nodale ale literaturii și artei sovietice au fost rezolvate cu ajutorul și prin contribuția tovarășului Stalin. Nu există succes al literaturii și artei care să nu se lege sub o formă sau alta de numele marelui nostru învățător și conducător.

Partidul bolșevic și tovarășul Stalin au acordat o atenție deosebită creșterii de noi cadre de scriitori și artiști, ridicării de noi talente din rândurile poporului muncitor. În același timp Partidul și tovarășul Stalin s’au ocupat cu o grijă și răbdare deosebită de educarea vechilor cadre de scrii-

tori. Partidul și Statul Sovietic au ajutat zi de zi pe vechii scriitori ca să poată desvolta ce este pozitiv și progresist în creația lor și să se poată debarasa cât mai repede de rezidurile diferitelor concepții burgheze care frânau dezvoltarea artei lor în spirit socialist. Cu ajutorul Partidului, literatura sovietică înregistrează succese mari, scurt timp după revoluție.

În primii zece ani ai puterii sovietice literatura se îmbogățește cu lucrările de mare valoare ale lui Maxim Gorki, Maiacovski, Furmanov, Fadeev și mulți alții. Odată cu succesele obținute de puterea sovietică în învingerea gardiștilor albi și a intervențiștilor, în consolidarea statului sovietic și în refacerea economiei, se dezvoltă tot mai mult și literatura și arta socialistă.

Imediat după revoluție și în deosebi la începutul NEP-ului, când influența culturii burgheze era încă mare, iar scriitorii și artiștii proletari erau încă puțin numeroși, Partidul a încurajat gruparea scriitorilor și artiștilor proletari în organizații și asociații separate. Astfel ia ființă Federația unională a scriitorilor proletari, Asociația rusă a scriitorilor proletari, Asociația rusă a muzicienilor proletari, etc. Aceste asociații de scriitori și artiști proletari au jucat la început un rol de seamă în ridicarea și educarea noilor cadre de scriitori și artiști. În perioada planurilor cincinale, când Partidul și Statul Sovietic au obținut o seamă de succese atât în creșterea nouilor cadre, cât și în reeducarea scriitorilor și artiștilor vechi, asociațiile proletare au devenit o piedică în dezvoltarea literaturii sovietice. Aceste asociații erau principalii susținători ai proletcultului pe care V. I. Lenin l-a combătut cu putere încă în 1920.

Tovarășul Stalin a desvăluit fondul antipartinic al proletcultului. În 1929, într-o scrisoare adresată unui scriitor — I. V. Stalin se declară hotărât

împotriva măsurilor administrative contra artei neproletare. În autobiografia sa, Alexei Tolstoi scrie astfel: „*Reprezentarea primei variante a lui „Petru” la cel de al doilea Teatru Academic de Artă din Moscova a fost primită de către RAPP (Asociația Rusă a scriitorilor proletari) cu ostilitate, dar a fost salvată de tovarășul Stalin, care încă din 1929 a dat o orientare justă în ceea ce privește epoca lui Petru cel Mare*”.

În 1932 din inițiativa marelui Stalin, Comitetul Central al Partidului Bolșevic adoptă o hotărâre istorică în problemele literaturii. Hotărârea între altele spunea:

„*Azi după ce cadrele literaturii și artei proletare au avut timpul să se desvolte după ce s’au ridicat scriitori și artiști noi din uzine, fabrici și colhozuri, cadrul organizațiilor proletare literaro-artistice existente devine din ce în ce mai strâmt și frânează avântul serios al creației artistice. Aceasta dă naștere pericolului ca susnumitele organizații să se transforme din mijloc de mobilizare maximă a scriitorilor și artiștilor sovietici în jurul sarcinilor construcției socialiste, într’un mijloc de cultivare a spiritului exclusivist de cerc, de rupere de sarcinile politice ale timpurilor actuale, cât și de grupurile importante de scriitori și artiști care susțin opera de construire a socialismului.*

„*De aici rezultă necesitatea restruc-turării corespunzătoare a organizațiilor literaro-artistice, cât și lărgirea bazei activității lor.*

„*Pentru aceste motive C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. decide:*

1) *Lichidarea Asociației scriitorilor proletari (VOAPP și RAPP).*

2) *Unirea tuturor scriitorilor care susțin platforma Puterii Sovietice și tind a lua parte la construcția socialistă, într-o singură Uniune a scriitorilor sovietici, cuprinzând o grupare comunistă.*

3) *Infăptuirea unor schimbări analage în sectorul celorlalte ramuri ale artei*".

În urma acestei hotărâri au luat ființă Uniunea Scriitorilor Sovietici, Uniunea Compozitorilor, Uniunea Artiștilor Plastici Sovietici, etc. Uniunile creatorilor sovietici de artă constituie una din cele mai importante pârgii ale Partidului în educarea comunistă a scriitorilor și artiștilor, în dezvoltarea literaturii și artei pe drumul realismului socialist.

Partidul Bolșevic orientează arta sovietică pe drumul cel just, combate pe dușmanii ei, lichidează piedicile care o frânează și îi deschide mereu perspective tot mai mărețe. Hotărârile Partidului Bolșevic „*Asupra revistelor Zvezda și Leningrad*”, „*Despre repertoriul teatrelor de dramă*”, „*Despre filmul „Viața Mare*”, „*Despre opera „Marea Prietenie*” a lui V. Muradeli” și altele luminează ca un far mareț drumul pe care trebuie să-l urmeze literatura și arta sovietică. Ele constituie un tezaur neprețuit de învățăminte pentru literatura și arta socialistă ce se naște în țările de democrație populară cât și pentru literatura și arta militantă a proletariatului din țările capitaliste.

În lupta sa pentru înflorirea literaturii și artei din Republica noastră populară, Partidul Muncitoresc Român se folosește de experiența literaturii și artei sovietice. Partidul clasei muncitoare din țara noastră îndrumază literatura și arta pe calea realismului socialist, pe calea ce ne-o arată marile Partid Comunist (bolșevic) al U.R.S.S.

Principiul fundamental al realismului socialist este *spiritul de partid*.

Literatura și arta burgheză afișează în mod fățarnic lozinca mincinoasă a „artei pure”, a „artei pentru artă”, a „libertății creației”.

Locul de baștină al teoriei „artei pure” este Germania dela sfârșitul se-

colului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea. Teoria apolitismului artei și a ruperii ei de viața exterioară a fost formulată încă de Kant, Schelling, și Hegel. „Arta pură” era întruchiparea estetică a ideologiei reacțiunii prusace. Burghezia a recunoscut repede că teoria artei pure este un puternic mijloc de sugrumare a curentelor progresiste din literatură și artă, de aceea a îmbrățișat-o și a făcut din teoria artei pure principiul fundamental al esteticii burgheze. În deosebire, de când capitalismul a intrat în faza sa muribundă, gorniștii artei burgheze vor să mascheze caracterul de clasă și decadența artei burgheze, trâmbișând tot mai sgomotos despre „arta pură”, despre „libertatea creației”, despre „arta pentru artă”. Cu cât procesul de descompunere al societății capitaliste se adâncește, cu atât mai degustătoare este mocirla în care decade arta burgheză și „principiile” sale estetice.

Literatura burgheză se scufundă tot mai mult în mocirlă. Ea împrăstie în jurul ei întuneric. Ea are menirea să îndobitocască masele, să infecteze conștiința milioanei de oameni asupriți și batjocoriți de imperialiști cu otrava rasismului, a barbariei și a crimei, a urei împotriva U.R.S.S. și a țărilor de democrație populară.

Literatura decadentă a ucigașilor din Coreea, literatura imperialistă din America propagă în mod fățiș ideea războiului împotriva Uniunii Sovietice și a tuturor țărilor eliberate din robia imperialistă. Cea mai mare virtute a eroilor preferați ai acestei „literaturi” este exterminarea în masă a milioanei de oameni pașnici. Astfel eroul principal al unei povestiri spaniole de L. del Rey, și-a băgat în cap ideea că trebuie să creeze o bombă atomică deosebită, cu ajutorul căreia imperialiștii americani să cucerească toată lumea. „Eroul” lui L. del Rey reușește să rezolve această problemă „științifică” și „pasionantă”. Bombele fabricate de el

pot nimici cu ușurință 50 milioane de oameni. Fără îndoială că povestirea lui L. del Rey izvorăște dintr-o anumită realitate. Ea oglindește planurile criminale războinice ale canibalilor din America. Aceste planuri însă nu pot ascunde o altă realitate, foarte neplăcută pentru imperialiștii americani și anume faptul, că forțele păcii sunt mai puternice decât orice super-bombă americană și dacă mâna criminală a imperialiștilor va deslănțui un al treilea război mondial, voința de pace a sutelor de milioane de oameni garantează că acesta va fi ultimul război pe care-l cunoaște omenirea.

O temă de asemenea preferată a literaturii decăzute din America este „omul robot” sau „popoare robot”, adică oameni — fie fabricați în serie, fie importați de pe alte planete care au singura menire, să slujească orbește „rasa superioară” americană.

Nimic nu poate ascunde răspunderea scribilor care produc după calapod o asemenea literatură. Ei vor ajunge împreună cu stăpânii lor pe banca acuzațiilor și popoarele lumii vor pronunța asupra lor judecata pe care o merită. Cât de mult se adeveresc în zilele noastre, cuvintele neuitatului Andrei Alexandrovici Jdanov: „Toate forțele obscurantismului și ale reacțiunii sunt puse în slujba luptei împotriva marxismului. Sunt din nou scoase la lumină și adoptate pentru înarmarea filosofiei burgheze slugile democrației atomice a dolarului, zalele învechite ale obscurantismului și ale clericalismului, Vaticanul și teoria rasistă, naționalismul sălbatic și învechita filosofie idealistă, presa galbenă venală și arta burgheză descompusă”.

Iată ce se ascunde în dosul așa zisei „arte pure”. Iată pentru ce fel de țeluri militează artiștii și literații vânduți burgheziei, care se ascund în dosul minciunii despre „artă pentru artă”.

Lenin în lucrarea sa „Organizația de partid și literatura de partid”, scrisă

în 1905 spunea: „A trăi în societate și a fi independent de societate e imposibil. Libertatea scriitorului, a pictorului, a actriței burgheze nu este decât dependența mai mult sau mai puțin mascată față de casa de bani, de corupție, de subvenționare”.

În opoziție cu fățarnica teorie despre „puritatea” și „libertatea” artei burgheze, literatura și arta socialistă își declară în mod deschis caracterul ei de partid. Literatura și arta socialistă sunt expresia concepției despre lume a partidului marxist-leninist. Literatura socialistă militează în mod conștient pentru desființarea robiei capitaliste, pentru a scăpa omenirea de înjosirea exploataării, pentru a construi societatea luminoasă a comunismului. Scriitorul și artistul socialist este conștient de uriașa lui menire socială, de marele rol educativ și transformator al literaturii și artei.

Principiul spiritului de partid în literatură a fost formulat de Lenin în lucrarea sa „Organizația de partid și literatura de partid”. Lenin scria:

„Literatura trebuie să devină literatură de partid.

„Contrar năravurilor burgheze, contrar presei burgheze de esență comercială, cu caracter de întreprindere, contrar carierismului și individualismului literar burghez, „anarhismului boeresc” și goanei după profit, proletariatul socialist trebuie să enunțe principiul literaturii de partid, să desvolte acest principiu și să-l traducă în fapt într-o formă cât mai complectă și desăvârșită.

„În ce constă deci principiul literaturii de partid? Nu numai în faptul că pentru proletariatul socialist literatura nu poate fi un mijloc de profit pentru o persoană sau pentru un grup, dar, în general ea nu poate fi o cauză individuală, independentă de cauza generală a proletariatului. Jos literații fără de partid! Jos literații supra-oameni! Literatura trebuie să devină o parte a cauzei comune proletare”.

Formulând principiul spiritului de partid, Lenin a adus o contribuție uriașă la dezvoltarea științei esteticii marxiste. Spiritul de partid este trăsătura de bază, condiția primordială a realismului socialist, spiritul de partid este trăsătura cea mai caracteristică a literaturii și artei sovietice. Spiritul de partid dă conținutul bogat de idei al literaturii și artei sovietice.

Să luăm, de pildă, romanul „*Pământ desțelenit*” de Mihail Șolohov. Teza romanului este transformarea socialistă a agriculturii. Acțiunea romanului se petrece la colectivizarea în masă a țăranimii muncitoare, în perioada când apare strălucitul articol al tovarășului Stalin „*Amețeala de pe urma succesorilor*”. Tocmai fiindcă Șolohov exprimă în mod conștient în cartea sa poziția Partidului, a reușit să creeze oameni vii, să ne dea o lucrare valabilă, să ne dea perspectiva satului colhoznic. Deși autorul nu duce acțiunea până la strângerea recoltei, cititorului nu-i rămâne nici o îndoială că țăranii muncitori din satul Gremeacii-Log au pășit pe un drum care duce spre belșug și fericire. Deși Șolohov ne arată constituirea unei singure gospodării colective, cititorul rămâne cu convingerea că politica stalinistă a Partidului bolșevic la sate, a învins.

Este semnificativ pentru valoarea uriașă a cărții lui Șolohov, ecoul ce a stârnit la noi această carte. „*Pământ desțelenit*” a fost tipărit în țara noastră în zeci de mii de exemplare. Ea a fost citită de foarte mulți activiști de Partid, de propagandiști, de agitatori, de organizatori de partid, de foarte mulți țărani muncitori. Există agitatori cari lămuresc pe țăranii muncitori despre necesitatea unirii lor în gospodării agricole colective citind fragmente din cartea lui Șolohov. Mulți organizatori de partid din gospodăriile agricole colective au învățat din figura minunată a lui Davidov, din dârzenia și devotamentul acestui muncitor bolșevic. Din

dragostea lor pentru această capodoperă a literaturii sovietice, din dragostea lor pentru eroii minunați din cartea lui Șolohov, țăranii muncitori dintr-o comună au denumit gospodăria lor colectivă „*Pământ desțelenit*”.

Cartea lui Șolohov, luptă alături de clasa noastră muncitoare, ne ajută efectiv în munca noastră de transformare socialistă a agriculturii.

Literatura sovietică este o literatură liberă. Scriitorul sovietic nu creează dintr'un spirit îngust comercial. Creația lui este însuflețită de minunatele idealuri ale comunismului. Scriitorul sovietic nu crează din interese meschine, din goană după bani, ci în mod conștient contribuie prin creația lui la victoria cauzei pentru care militează. Tocmai datorită caracterului de partid și marelui rol social al artei și literaturii socialiste, scriitorii și artiștii socialiști sunt luptători activi, înconjurați de stima și dragostea poporului muncitor.

Vorbind despre arta și literatura socialistă, Lenin spunea :

„*Aceasta va fi o literatură liberă, pentru că nu lăcomia și carierismul, ci ideea socialismului și simpatia pentru cei ce muncesc, vor face să se înroleze în rândurile ei noi și noi forțe. Aceasta va fi o literatură liberă, pentru că ea nu va servi unei eroine suprasătule, nu „celor zece mii” din pătura de sus care se plictisesc și suferă de obezitate, ci milioanele și zecile de milioane de muncitori cari alcătuiesc floarea țării, forța ei, viitorul ei. Aceasta va fi o literatură liberă care va fertiliza gândirea revoluționară a omenirii, prin experiența și munca vie a proletariatului socialist, care va crea o permanentă întrepătrundere între experiența trecutului... și experiența viitorului*”. O asemenea literatură este literatura sovietică. O asemenea literatură și artă se dezvoltă azi în țările democrației populare, pășind pe drumul deschis de literatura și arta sovietică, pe drumul realismului socialist.

Spiritul de Partid cucerește un teren tot mai mare în literatura și arta noastră. El devine tot mai mult caracteristica de bază a literaturii și artei noi. Educați de Partid și învățând din glorioasă experiență a literaturii și artei sovietice, apropiindu-se tot mai mult de marile probleme ale zilelor noastre, tot mai mulți scriitori și artiști din Republica noastră populară, români și din rândurile naționalităților conlocuitoare, tineri și din generațiile mai vechi, se situează în mod conștient în creațiile lor pe pozițiile Partidului clasei muncitoare din țara noastră.

Ultimele creații literare din țara noastră marchează puternicile poziții câștigate de spiritul de partid în literatura noastră. Ele tratează teme importante de mare actualitate, teme dezvoltate de pe o poziție înaintată, teme menite să contribuie la lupta poporului nostru pentru pace și socialism. Iată câteva lucrări mai însemnate din domeniul prozei: „Mitrea Cocor” de Mihail Sadoveanu, „Ofel și pâine” de Ion Călugăru, „Drum fără pulbere” de Petru Dumitriu, „La cota 203” de Al. Jar și altele. Ideea principală a acestor romane este formarea omului nou.

Realismul socialist este cea mai consecventă metodă de zugrăvire artistică a realității. Realismul socialist *oglindește realitatea în mod veridic*.

Răspunzând unor scriitori care l-au întrebat cum să reprezinte realitatea sovietică, tovarășul Stalin a spus: „*Scrieți adevărul!*” Iar într-o convorbire pe care o citează scriitorul sovietic Panferov, tovarășul Stalin spunea scriitorului: „*Scriitorul trebuie să-și ia materialul și culorile pentru operele sale din realitatea concretă, iar voi îi impuneți o schemă. Să învețe viața!... Trebuie să înțelegeți că dacă scriitorul va oglinzi în mod cinstit adevărul vieții, el va ajunge neapărat la marxism*”.

Deci artistul și scriitorul trebuie să cunoască în primul rând realitatea, viața. El trebuie să cunoască istoria și

legile de dezvoltare a societății pentru a putea avea o perspectivă justă a vieții. Dacă scriitorul vrea să oglindească în mod cinstit și conștiincios realitatea, el trebuie să găsească ceea ce este esențial din această realitate. El trebuie să găsească întotdeauna ceea ce este nou și se dezvoltă chiar dacă acest nou în aparență este slab și nesemnificativ, dar care în mod neîndoios va crește și va învinge. Precum spunea Calinin.

„*Când zugrăvești viața în mod fidel, trebuie să dai la iveală nu numai trăsăturile care sar în ochii oricui, dar și acelea care cu greu pot fi observate de un ochi obișnuit. Să presupunem că modelul nostru este ciupit de vărsat. Pictați-l ciupit de vărsat. Dar relevați și trăsăturile lăuntrice care nu sunt atât de vizibile, dar care sunt tipice oamenilor noștri. Spre exemplu: iubirea de patrie. Ea se manifestă la diferiți oameni, în formele cele mai diferite. Trebuie descoperită la fiecare om și trebuie arătată această iubire: ea trebuie exprimată nu în mod abstract, ci concret*”. Și mai departe:

„*...trebuie să iubești Statul Sovietic nu numai în mod abstract, ci concret, adică sa natura lui, cu ogoarele, pădurile, fabricile, uzinele, colhozurile, sovhozurile, etc., cu stahanoviștii și stahanovistele lui, cu comsomoliste și comsomoliștii lui. Trebuie să iubești Patria noastră cu tot acel nou care există în Uniunea Sovietică și s-o reprezinti în chip frumos, în chip viu și bogat artistic. Dacă artistul va iubi astfel Patria socialistă, înaintea ochilor lui, se va deschide tot acel viu și măreț care se face în țara sovietică și iubirea lui se va umple cu un conținut viu, real*”.

Nici o altă realitate nu oferă scriitorului și artistului atâtea fapte înălțătoare și atâtea oameni nobili, cu calități minunate, cu o tărie morală excepțională, cât îi oferă realitatea socialistă. Scriitorul trebuie să redea această realitate în toată măreția sa. Realismul socialist cere artistului și scriitorului să

reda esența realității și caracterul oamenilor, nu în mod declarativ ci prin mișcare, prin fapte, prin acțiune vie. Realismul socialist zugrăvește în așa fel realitatea, încât concluziile nu trebuie să fie trase în mod enunțativ de autor, ci să decurgă în mod firesc și clar din însăși opera creată. „*Literatul trebuie să înțeleagă* — spunea Maxim Gorki, — *că el nu numai că scrie cu penița, ci deasemeni în cuvinte, și desenează nu ca un maestru al picturii care-l redă pe om în nemișcare, ci ca unul care încearcă să-l zugrăvească în mișcare continuă, în acțiune, în ciocniri neîntrerupte cu el însuși, în luptă dintre clase, grupuri, indivizi*”.

Personagiile din romanul lui Ajaev „*Departee de Moscova*” sunt zugrăvite și caracterizate în mișcare, prin faptele lor. În decurs de un an, cât durează construirea conductei de petrol, oamenii cresc în toiu luptei împotriva naturii, înflăcărați și conștienți fiind că prin munca și eforturile depuse, sunt ostași activi în apărarea patriei, împotriva fiarelui fasciste. Marele merit al autorului este acela că, redând eroii cărții în acțiune, reușește să ne arate în ansamblu cum se sudează unitatea între conducători și masă, cum crește conștiința și elanul creator al masei.

Literatura sovietică reflectă realitatea cu toate contradicțiile și conflictele sale.

În „*Pământ desțelenit*”, Șolohov pune eroilor pozitivi figura odioasă a chiaburului Ivan Luchici. Sau Semușkin, autorul romanului „*Alitet pleacă în munți*”, opune figurii luminoase a bolșevicului Los, împuternicitul puterii sovietice în depărtatul Ciuk-Ci, pe exploatarea Alitet. În lupta împotriva acestora cresc personagiile pozitive.

În literatura noastră, un exemplu de oglindire artistică a realității, de caracterizare a eroilor în mișcare, în acțiune, ni-l oferă Mihail Sadoveanu în romanul său „*Mitrea Cocor*”. Sub ochii cititorului, din țăranul exploatat și

umilit, în care mocnește ura împotriva exploatarea, Mitrea Cocor devine spre sfârșitul romanului un țăran înaintat, care are perspectiva drumului ce trebuie să urmeze. Pentru cititor nu încapă nici o îndoială că viața lui Mitrea Cocor se va continua în gospodăria colectivă în care el va fi în mod firesc un element de frunte.

Un personaj viu a creat și scriitorul Ion Călugăru în romanul „*Ofel și pâine*”, prin eroul Pavel Ilie, directorul combinatului metalurgic dela Hunedoara. Pavel Ilie, muncitor comunist ridicat la o muncă de mare răspundere este un om în plină creștere. El se călește în luptă cu dușmanii, în luptă cu greutățile.

Scriitorul și artistul care crează în spiritul realismului socialist trebuie să găsească totdeauna ceea ce este esențial, tipic, ceea ce este veriga principală a acțiunii și să nu se piardă în noianul amănuntelor nesemnificative, chiar dacă la prima vedere aceste amănunte neesențiale acoperă esențialul. Tovarășul Stalin ne învață să pornim și în aprecierea unei creații artistice sau literare nu dela detaliile care nu caracterizează această lucrare, ci să observăm tendința ei generală, scopul pe care și-l propune și cu câtă perseverență și consecvență urmărește ea atingerea acestui scop. În scrisoarea sa adresată lui Felix Cohn cu ocazia apariției broșurii scrise de E. Miculina „*Intrecere între mase*”, tovarășul Stalin spunea: „*Oare valoarea broșurii este determinată de unele particularități ale ei și nu de tendința ei generală? Celebrul scriitor al timpurilor noastre, tovarășul Șolohov, a lăsat în „Donul liniștit” un șir întreg de greșeli dintre cele mai grosolane și chiar de informații greșite despre Sârtov, Podtiolcok, Crișonlăcov și alții. Dar oare urmează de aici că „Donul liniștit” nu-i bun de nimic și trebuie scos din vânzare?*

„*În ce constă meritul broșurii tovarășului Miculina? În aceea că ea popu-*

larizează *ideea întrecerii și molipsește pe cititor cu spiritul de întrecere. În asta constă esența lucrului și nu în greșeli izolate*".

Sunt însă unii artiști și scriitori în arta și literatura noastră care nu reușesc să găsească întotdeauna esențialul, să-l oglindească în mod veridic, în perspectiva revoluționară. Sunt unii scriitori și artiști care n-au reușit încă să scape pe deplin din mrejele naturalismului și formalismului. Talentatul scriitor Alexandru Jar a scris recent o carte: „*Sfârșitul Ialbelor*". Cartea are o temă măreață, foarte scumpă nouă: Luptele partidului dela Grivița Roșie, în perioada premergătoare luptelor din Februarie 1933. Dar, Al. Jar, în prima versiune a cărții, apărută în revista „*Viața Românească*", n'a reușit să ne dea o imagine veridică a realității istorice. În noianul de evenimente și trăsături poate existente pe vremuri, dar neesențiale, el n'a reușit să arate în suficientă măsură noblețea muncitorului ceferist, bogăția sufletului lui, adâncul lui umanism, devotamentul lui pentru cauza clasei muncitoare. Dimpotrivă, trăsăturile unor elemente înapoiate sunt de multe ori arătate ca trăsături tipice ale muncitorimii ceferiste. Cu ajutorul Partidului și al Uniunii Scriitorilor, Alexandru Jar a reușit să lichideze multe din lipsurile cărții. Ea a apărut recent, într-o formă îmbunătățită în volum și se bucură de un mare succes în rândurile cititorilor.

Pentru ca să oglindești în mod veridic realitatea, trebuie să oglindești pe eroul principal al zilelor noastre, pe muncitorul și țărănul înaintat, figura omului de partid care pășește în fruntea tuturor transformărilor.

„*Muncitorii și țăranii care clădesc fără sgomot și zarvă fabrici și uzine, mine, căi ferate, colhozuri și sovhozuri, care produc toate bunurile vieții, care hrănesc și îmbracă pe toată lumea — iată cine sunt adevărații eroi și făuritori ai vieții noi*" — spunea tovarășul

Stalin la primul Congres al colhoznicilor udarnici.

Eroii principali ai literaturii și artei sovietice, sunt tocmai acești adevărați eroi și făuritori ai vieții noi.

Eroii cărții lui Babaevski „*Cavalerul Stelei de Aur*" sunt oameni simpli, colhoznici, activiști ai unui comitet raional, ostași întorși din război. Dar ei ne apar în această carte ca adevărați eroi, ca eroii construirii comunismului în U.R.S.S.

În fiecare carte sovietică găsești oameni cu calități minunate, care te fac să gândești că așa ai vrea să fi și tu. În fiecare carte sovietică, cititorul găsește figuri mari, ale căror fapte constituie un exemplu pentru cititor. Figuri ca Pavel Corceaghin din „*Așa s'a călit oțelul*", Mereseev din „*Povestea unui om adevărat*" reprezintă exemple dragi de urmat în viață. Ei întruchiează superioritatea și forța morală a omului sovietic, dragostea lui de viața nouă, de tovarășii de luptă, înaltul patriotism și încrederea nemărginită în forța creației a omului.

Merită să povestim o istorioară pe care ne-a împărtășit-o scriitorul sovietic Boris Polevoi cu ocazia vizitei sale în țara noastră.

Cu ocazia conferinței miniștrilor de externe dela Moscova, un gazetar american a pariat cu un gazetar cehoslovac că un om ca Mereseev nu există în realitate. Gazetarul american a pierdut pariul. El s'a convins că acest erou există. A plătit cei 50 de dolari, dar a declarat că tot nu poate să creadă că Mereseev a făcut toate aceste eforturi numai ca să poată sbura din nou și pentru a continua lupta împotriva fascismului.

În concepția acestui american, asemenea fapte pot fi săvârșite numai pentru bani, pentru a-și face reclamă bună.

Boris Polevoi ne spunea că crearea acestui personaj care însumează aceste înalte calități ale omului sovietic

o datorește eroilor care se găsesc în viața de toate zilele a societății sovietice.

„Scriitorul nu poate rămâne în urma evenimentelor — spunea Andrei Alexandrovici Jdanov — el este dator să pășească în primele rânduri, în fruntea poporului, arătându-i calea dezvoltării sale”. — Literatura și arta sovietică ne dau un exemplu minunat de felul cum trebuie și noi să ne achităm cu cinste de această sarcină măreață.

Realismul socialist a adus în literatură și artă tema muncii creatoare și i-a acordat locul pe care-l merită.

Munca creatoare este disprețuită de scriitorii și artiștii burghezi. Literatura și arta sovietică zugrăvesc oameni legați de viața lor zilnică, de activitatea lor creatoare. Tot așa cum și în viața omului munca ocupă locul principal, și în literatură un loc principal îi revine muncii și zugrăvirii oamenilor în munca lor creatoare. În 1928, la o adunare festivă din Tiflis, Maxim Gorchi spunea: *„Dacă aș fi critic și aș scrie o carte despre Maxim Gorchi, aș arăta într'însa că forța care a făcut dintr'însul ceea ce este el — scriitorul pe care voi, tovarăși îl cinștiți cu atâta exagerare și pe care-l iubiți atât de mult — constă în faptul că el, cel dintâiu din literatura rusă și poate în viață, a înțeles uriașa însemnătate a muncii, care constituie tot ceea ce este mai de preț, mai măreț și mai sublim în această lume”.*

Și artiștii noștri și scriitorii au înțeles tot mai mult rolul, însemnătatea uriașă a muncii. În romane ca *„Ofel și pâine”* de Ion Călugăru, în piese de teatru ca *„Cetatea de Foc”* de M. Davidoglu, într-o serie întreagă de picturi, în numeroase creații muzicale ale compozitorilor noștri, tema muncii ocupă un loc central.

Strânsa legătură cu viața, oglindirea veridică a realității socialiste, cunoașterea legilor de dezvoltare a societății, asigură literaturii și artei realismului

socialist o varietate extraordinară a temei și un înalt conținut de idei.

În țara noastră, după eliberare, a existat un grup de scriitori și critici literari care sfidau tema muncii. Ruși de viața poporului nostru și de năzuințele sale, înfecați de otrava cosmopolitismului și sterilizați de formalism, ei disprețuiau noua noastră literatură și succesele sale remarcabile. Prin îngustimea lor și din ură împotriva regimului de democrație populară, acești scriitori și critici literari vorbeau cu ironie nerodă despre tema nouă a literaturii și artei noastre și se văitau despre așa zisa „criză” a culturii. Partidul și critica literară partinică au zdrobit pe criziști. Cu o grijă neîntreruptă, Partidul educă pe artiștii și literații din generația veche care s'au alăturat în mod cinstit și sincer regimului nostru de democrație populară. Partidul a arătat scriitorilor și artiștilor noștri că toate temele vieții sunt temele noastre, iar viața, construirea socialismului, ne oferă o bogăție foarte mare de teme. El a îndrumat pe scriitori să cunoască cât mai mult viața, pe oamenii noștri noi. Cele mai bune lucrări literare și artistice ale noastre sunt create în urma unui contact îndelungat cu viața, cu realitățile noastre.

Caracterul popular al literaturii și artei este o trăsătură de seamă a literaturii și artei realismului socialist. Acest caracter popular al literaturii și artei provine din însuși caracterul Statului Sovietic. Revoluția din Octombrie a fost cea mai populară revoluție pe care a cunoscut-o vreodată istoria, ea a activizat și a trezit la viața politică și culturală mase de zeci de milioane de oameni ai muncii. Iar Statul Sovietic, primul Stat al celor ce muncesc din lume, întrușipează însăși interesele și năzuințele poporului muncitor.

Imediat după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, Lenin a caracterizat astfel caracterul popular al literaturii și artei sovietice:

„Arta aparține poporului. Prin rădăcinile ei cele mai adânci ea trebuie să pătrundă în însuși grosul masselor largi muncitoare. Ea trebuie să fie pe înțelesul acestor masse și iubită de ele. Ea trebuie să unească simțirea, gândirea și viața acestor masse și să le ridice. Ea trebuie să ridice artiști din sânul ei și să-i desvolte”.

Scriitorii sovietici ne dau exemple minunate ale caracterului popular al literaturii sovietice. În romane ca „*Torentul de fier*” de Serafimovici, „*Ceapaev*” de Furmanov, „*Pământ desțelenit*” de Șolohov, „*Hidrocentrala*” de Șaghinian, „*Tânăra Gardă*” de Fadeev, „*Cavalerul Stelei de Aur*” de Babaevski și multe altele, este descris eroismul poporului sovietic, lupta lui pentru industrializarea și transformarea socialistă a satului, lupta împotriva fascismului în marele război pentru Apărarea Patriei și lupta lui pentru construirea comunismului în perioada postbelică. Literatura și arta oglindesc trăsăturile morale ale poporului sovietic. Ele se adresează masselor largi ale poporului, sunt un bun al acestor masse. Simplitatea este de nedespărțit de arta sovietică. Exprimarea clară și simplă face parte integrantă din caracterul popular și din măiestria artistică a literaturii și artei sovietice.

Într-o convorbire cu scriitorii români, prozatorul sovietic Constantin Fedin, spunea :

„Simplitatea înseamnă calitatea de a folosi numai acel cuvânt care să fie justificat pe deplin de conținutul de idei al operei respective. Oricâteori întâlnim opere literare în care fiecare cuvânt, fiecare frază este plină de idei, spunem : Că simplul ! Și invers : când în dosul cuvântului nu apare ideea, spunem : Că greoi !”

Iar marele poet sovietic Maiacovski, exprima astfel caracterul popular al literaturii sovietice :

*„Mă bucur
că munca mea*

se varsă

în munca republicii mele”.

Spiritul de partid, oglindirea veridică a realității în imagini artistice și caracterul popular al artei și literaturii sovietice sunt strâns legate de romantismul revoluționar.

În 1934, la Congresul Scriitorilor sovietici, A. A. Jdanov spunea :

„Noi spunem că realismul socialist reprezintă metoda fundamentală a literaturii și criticii literare sovietice, iar aceasta presupune că romantismul revoluționar trebuie să intre ca parte componentă în creația artistică, pentru că întreaga viață a partidului nostru, întreaga viață a clasei muncitoare și a poporului ei, constă în unirea dintre munca practică cea mai aspră, cea mai lucidă și cel mai mare eroism, cu perspectivele cele mai grandioase”.

În literatura și arta sovietică realismul profund se leagă în mod organic de eroismul poporului sovietic, de perspectiva grandioasă a societății comuniste. În romanul lui Babaevski „*Cavalerul Stelei de Aur*”, Serghei Tutarinov, erou al Uniunii Sovietice, întorcându-se acasă din război gândește la imaginea satului în societatea comunistă. El visează și despre electrificarea colhozului lui și acest vis, prin munca fără preget a colhoznicilor și ajutorul Partidului și al Guvernului Sovietic, se transformă în realitate. Forța motrice care îndeamnă pe Serghei și pe ceilalți eroi ai romanului, este imaginea grandioasă a comunismului. Cu același romantism puternic este zugrăvit și colonelul Voropaev din romanul „*Fericea*” de Pavlenko, care, întorcându-se acasă de pe front unde și-a pierdut un picior, nu-și caută un loc cald și liniștit, ci ca propagandist al unui raion din Crimeea, el pune fără rezervă toate forțele sale în slujba refacerii Patriei Sovietice și a înfloririi ei.

În literatura noastră, un foarte frumos exemplu al romantismului revoluționar ni-l oferă poetul Dan Deșliu în poemul

său epic „Lazăr dela Rusca“, în zugrăvirea lui Lazăr Cernescu, țăran comunist, căzut în lupta împotriva bandelor de teroriști.

Arta realismului socialist este cea mai înaintată din lume. Ea reprezintă o uriașă forță socială.

Tovarășul Stalin, în recenta sa lucrare „Cu privire la marxism în lingvistică“, a dat o armă minunată și activiștilor din domeniul literaturii și artei, arătând rolul activ al suprastructurii — deci și al literaturii și artei — în lupta împotriva bazei vechi, capitaliste, pentru desvoltarea și victoria bazei noi socialiste. „*Suprastructura* — ne învață tovarășul Stalin — *este generată de bază, dar aceasta nu înseamnă nici decum că suprastructura nu face decât să reflecteze baza, că ea este pasivă, neutră, că are o atitudine indiferentă față de soarta bazei sale, față de soarta claselor, față de caracterul rânduirii.*

Dimpotrivă, odată apărută, ea devine o forță activă din cele mai mari, ajută activ bazei sale să capete formă și să se consolideze, ia toate măsurile pentru a ajuta noii orânduiiri să nimicească și să lichideze vechea bază și vechile clase”. (Ed. P.M.R. pag. 6—7).

Scriitorii, artiștii, toți activiștii frontului nostru ideologic să nu uite un moment că prin literatură și artă Partidul comunică zi de zi cu sute și sute de mii de oameni. Literatura, teatrul, muzica, artele plastice, cinematografia, sunt arme puternice în mâna Partidului și a poporului nostru, prin ele, zi de zi, pătrunde în mase învățătura marxistă-leninistă și linia politică a Partidului. Să luptăm deci, necontenit, pentru spiritul partinității comuniste al literaturii și artei noastre, pentru înflorirea ei, pentru ca ea să dea o contribuție cât mai mare în lupta noastră pentru pace, pentru transformarea Patriei noastre într-o țară socialistă, bogată și fericită, cu o înaltă cultură, socialistă în conținut, națională în formă

POETUL CETĂȚEAN

Intr'un studiu publicat de curând în revista „*Novai Mir*” și consacrat problemelor măestriei în artă, binecunoscutul poet sovietic S. Marșac, discutând problema trăinicieii operei literare, scria: „*Atitudinea cinstită, lipsită de indiferență față de epoca sa, de contemporanii săi, de poporul său — iată condiția principală a unei adevărate creații poetice*”.

Această condiție principală, piatră de încercare a trăinicieii oricărei opere își găsește o minunată exemplificare în soarta poeziei lui Necrasov.

Prieten și tovarăș de luptă al lui Belinski, Cernășevski, Dobroliubov, militant al generației democraților revoluționari, — Necrasov și-a pus tot talentul său poetic în slujba poporului, a luptei pentru eliberarea acestuia și pentru făurirea unei vieți libere și fericite.

Folosind tribuna literară în lupta lor politică revoluționară, ca un mijloc de largă și nemijlocită agitare a masselor în spirit revoluționar, raznocinții au dus o luptă aprigă pentru promovarea unei literaturi animate de idealuri progresiste, revoluționare, slujind interesele poporului. În condițiile de asuprire autocrată, de totală lipsă de libertate din Rusia țaristă, lupta ideologică în literatură juca un rol important, constituind o parte integrantă a ofensivei generale duse împotriva țarismului și a feudalității. În

epoca de pregătire a revoluției țărănești, era deosebit de important ca cei mai buni scriitori ai Rusiei, al căror talent putea exercita o viguroasă influență asupra masselor, să fie însuși suflețiți de idealurile civice ale epocii lor.

Pătrunși de faptul că „*în orice domeniu de activitate numai acele tendințe ce au o vie legătură cu necesitățile societății își găsesc o strălucită dezvoltare*”¹⁾, raznocinții au ridicat stîndardul unei arte, care să fie „*expresia problemelor ce frământă societatea*”²⁾ care să fie „*viață, luptă, pasiune*”³⁾.

Ascuțișul condeiului lor era îndreptat împotriva scriitorilor ca Tet, Tiutcev sau Drujinin, adepți ai artei pure, care, sub lozinci estetizante, camuflau dezinteresul lor față de soarta poporului, indiferența față de durerile lui, împotrivirea la eliberarea lui. Acestor „aristocrați” ai artei, democrații revoluționari le opuneau imaginea înălțătoare, plină de patos a scriitorului „*cetățean al pământului său, fiu al epocii sale*”⁴⁾.

1) I. Cernășevski, Studii despre perioada lui Gogol în literatura rusă, vol. I, p. 783, ed. rusă.

2) Belinski, Opere alese, vol. 3, p. 793, ed. rusă.

3) Cernășevski, idem, p. 786.

4) Belinski, idem, p. 792.

Versurilor pline de inutile „șoapte“, „suspine“, „triluri de privighetori“, „trandafiri“, „amurguri“ și „răsărituri, poezii democrați le opuneau o poezie „soră cu poporul“, o poezie cetățenească, revoluționară, ca aceea a lui Necrasov.

Condițiile în care s'a desfășurat viața poetului — copilăria tristă, strivită sub povara tiraniei fără frâu a tatălui — un feudal tipic — adolescența de „proletar intelectual“, cu anii ei de cumplită sărăcie au constituit un teren propice ideologiei revoluționare. Prietenia și colaborarea cu Belinski, mai apoi cu Cernișevski și Dobroliubov, contactul strâns cu ideologia și lupta democraților-revoluționari au dus la o justă canalizare a protestului născut din cunoașterea realităților vieții rușești și au contribuit la formarea unui temperament de luptător și apărător al celor mulți și asupriți.

Viața lui Necrasov a fost îndesolubilă legată de mișcarea revoluționară a epocii sale. Atât în calitate sa de conducător al celor două reviste „*Contemporanul*“ și „*Insemnări patriotice*“ — exponenți ale Rusiei progresiste și democratice dela mijlocul secolului al 19 -lea — cât mai ales prin minunatele sale creații poetice, Necrasov a adus mari servicii mișcării de eliberare din Rusia, meritând prin excelență titlul de poet-cetățean.

Lui Necrasov, ca și tuturor democraților-revoluționari, le era scump idealul poeziei civice și cu totul inacceptabilă concepția artei rezervate „eliteilor“. Străin de „indiferență, de apatie... rece și ironică, de dispreț față de participarea la manifestările vieții“ specifice adepților artei pure, poetul declară că „oamenii ce simt o adevărată vocație pentru poezie își consideră talentul ca un lucru sfânt și măreț, ca un bun al întregii omeniri și nu și-l irosesc pentru a cânta interese și suferințe personale, a căror

realitate de altfel poate fi supusă unei serioase îndoieli. „Poetul epocii de astăzi“ spunea Necrasov, trebuie să fie „un om adânc preocupat de contemporaneitate, viața contemporană trebuie să fie temelia poeziei sale“.

Intr'un articol publicat în 1855 în „*Sovremionik*“ (Contemporanul) poetul declara deschis și hotărât: „Nu există știință pentru știință, nu există artă pentru artă — ele toate există pentru societate, pentru inobilizarea, pentru înălțarea omului, pentru îmbogățirea lui cu cunoștințe. Prin prisma acestei concepții estetice considera Necrasov și misiunea poetului, care trebuie să fie mai înainte de orice un cetățean. Adresându-se poetilor țării sale și în același timp poetilor din orice țară și din orice epocă, Necrasov spunea:

*Poet tu poți nici să nu fii,
Dar cetățean e-o datorie*

(Poet și cetățean)

Scriitorul nu se poate izola de popor, nu poate rămâne impasibil la frământările și aspirațiile masei. E rușinos

*„să cântăm frumusețea vâilor,
a cerurilor,
a mării sau mângâierile iubitei“*

atunci când poporul geme în durere și suferință sau se pregătește de luptă.

Rolul scriitorului, spunea Necrasov într'o scrisoare din 1856 adresată lui Lev Tolstoi este „în primul rând rolul unui învățător și pe măsura posibilităților al unui apărător al celor lipsiți de glas și umiliți“. Maniera poetului este de a fi un fiu devotat al Patriei, un luptător pentru idealurile poporului.

*„Du-te în foc pentru onoarea Patriei,
Pentru ideal, pentru iubire,
Du-te și mori fără murmur
Nu vei muri în zadar. E o operă
trăinică
Aceea sub care șuroiește sângele...“*

Fii cetățean! Slujind arta

Poetul cetățean, poetul-patriot, este animat de o adâncă iubire pentru poporul său, pentru toți cei exploatați și umiliți, dar și de o ură tot atât de adâncă împotriva tuturor exploataților. Adevăratul patriot — subliniază Necrasov — este cel ce simte în inima lui „mânie” și „ură”.

*Iar inima, de-a ostenit cu ura,
nici dragostei ea nu va ști măsura.*

iar

*Cine nu simte ură și mânie,
nu poate Patriei fiu bun să fie.*

Caracteristice pentru concepția lui Necrasov despre poetul patriot și despre patriotism sunt următoarele rânduri dintr-o altă scrisoare adresată lui Lev Tolstoi: „*Când vom uri mai mult, vom fi mai buni, — adică vom iubi mai mult, nu pe noi înșine, ci Patria noastră*”.

În același timp, alături de iubire și „mânie”, încrederea în forțele poporului, în viitorul lui însuflețesc opera unui scriitor cu adevărat patriot. În popor sălășuiesc forțe vii pe care nimeni și nici un fel de exploatare nu le vor putea niciodată distruge. „*Inima de aur*” a poporului, dârzenia sa în luptă, sânguința în muncă, sunt chezașia unui viitor măreț și izvorul încrederii poetului în biruința forțelor populare.

*În Rusia sunt oameni, nu pigmei!
Eu văd — spre viitor —*

*cum pieptul ei
De vii șuvoaie limpezi străbătut e,
De forțe populare încă mute,
Așa cum în Siberia, pământul*

*înghețat
Aurișere straturi îl străbat.”*

(Nenorociții)

exclamă poetul privind cu optimism viitorul țării sale.

Patriotismul în concepția lui Necrasov este un patriotism adevărat legat de ideologia democrat-revoluționară, de lupta pentru eliberarea poporului. El nu are nimic comun cu patriotismul oficial al clasei dominante, sau cu cel retrograd al slavofililor, nici cu frazele pompoase și fățarnice ale liberalilor. Patriotismul în concepția lui Necrasov, ca și imaginea poetului-cetățean, a poetului patriot, izvoresc din cunoașterea reală și iubirea adâncă a poporului, din durerea pentru suferințele lui și ura împotriva celor vinovați de aceste suferințe, din încrederea în forțele lui și din lupta pentru realizarea unei vieți mai bune.

În tot timpul vieții sale, Necrasov a militat pentru o artă cu un bogat conținut ideologic, inspirată din viața poporului, din lupta lui împotriva asupririi, însuflețită de idealurile masei populare, și luptând pentru realizarea lor. Dealtfel, în existența acestui conținut ideologic vedea el însuși condiția existenței unei opere de artă. „*Comparația este poezie, tabloul este poezie*” — notează el pe marginea unui manuscris — „*un eveniment poate avea un caracter poetic, natura este poezie, sentimentul este poezie, iar ideea este întotdeauna proză, rezultatul unei analize, al unui studiu, al rațiunii reci; rezultă însă oare de aci că poezia trebuie să fie lipsită de ideie? De fapt, această idee-proză este în același timp forța, viața fără de care în fond nici nu există poezie adevărată. Și tocmai din această armonioasă îmbinare între ideie-proză și poezie rezultă adevărata poezie, capabilă să satisfacă un om matur și în aceasta rezidă sarcina poetului.*”

Ce însemna însă în epoca în care scria Necrasov, a fi poet-cetățean? Care era conținutul ideologic ce trebuia să-l cuprindă poezia sa, care erau

massele în numele cărora trebuia să vorbească?

Mișcarea democrat-revoluționară, ale cărei idealuri se oglindesc în poezia lui Necrasov și fecundează talentul său, se desfășura sub semnul luptei pentru eliberarea milioanelor de țărani iobagi, pentru nimicirea autocrației și feudalității. Ideologia raznocinților oglindea frământările, aspirațiile, idealurile de libertate și dreptate ale masselor țăranilor ruși. În numele acestora, și pentru aceștia, își desfășura lupta revoluționară cea de a doua generație de revoluționari ruși. Deci, pentru Necrasov, a fi poet-cetățean însemna a fi poetul celor mulți și asupriți, al celor exploatați și nedreptățiți, și în primul rând al țăranimii.

Intr'adevăr opera poetică a lui Necrasov este un vast tablou al vieții celor asupriți, în special al vieții țăranăști, cu toate durerile și suferințele ei, cu micile și rarele bucurii, dar mai ales cu adâncile și deseale ei tristeți.

„Trainica alianță” a muzei sale cu poporul, a muzei pe care el o caracterizează ca :

„Iovarășă îndurerată a îndurerărilor
flămâzi
născuți pentru muncă, suferințe și
cātușe...”

a dat literaturii ruse o bogată galerie de imagini ale satului rus. Locul central în această impunătoare frescă îl ocupă vastul poem „Cine trăiește bine în Rusia”, completat de o serie de alte poezii „Grădinarul”, „Troica”, „Fragmente din notele de drum ale contelui Garanski”, „In sat”, „Meditație la o scară bogată”, „Pe Volga”, „Copiii de țăran”, etc.

Viața de mizerie și suferință a țăranului rezultă din însăși denumirile pe care le folosește poetul: județul „Suferă-durere”, plasa „Pustie”, satul

„Cârpit”, satul „Desbrăcat”, satul „Ars”, satul „Flământ” și alte denumiri în acelaș gen, suficient de grăitoare.

Viața țăranului e sărăcie lucie. Iată de exemplu cum zugrăvește poetul o gospodărie țăărănească :

Uite grajdul pentru vacă.
Însă vaca a murit.
Nu e pat, nici pernă. Iacă
Nu-i nici scoarță de'nvelit.
Drept vițel, în țarc suspină,
trîști, pe paie, doi pisoi.
Zarzavaturi în grădină?
Cum nu: hrean și usturoi.
Blidele nu mai străluce.
Pe o poliță se vîdă
Niște nasturi și o cruce.

(Cântece)

Numai durere și tristețe răsună în cântecele poporului :

Curat au vecinii în case, lumină.
In timp ce la noi te isbești de-o
duhoare.
La ei vezi în ciorbă bucăți de slănină.
La noi poți afla gândaci în mâncare.
(Cântece)

Sărăcia, mizeria, exploatarea și nedreptatea fac ca toată viața țăranului să fie numai suspine :

Spune-mi: pe întinsa noastră glie
Știi vre-un loc unde mușicul rus
Și apărătorul tău, Rusie,
Să nu geamă de dureri răpus?
Geme pe câmpie, ars de soare.
In cătușe și pe drumuri și'nchisori.
Geme'n stepă, tremurând sub care,
Geme sub căpițe, noaptea-adeșori.

Geme și'n orașele bogate,
Pe la uși de tribunale și palate.

(Meditație lângă o scară bogată)

Starea de mizerie a țăranului apare în antiteză cu hărnicia lui, cu munca lui neprecupețită. Necrasov explică această contradicție, demascând în ace-

laș timp pe adevărații vinovați de nenorocirea poporului:

*Pieptul între coaste scufundat.
Burta suptă. Lângă ochi și gură,
Sbârcitură lângă sbârcitură,
Ca'ntr'un secetos pământ crăpat.*

*Nu te știu nici oamenii, nici cerul!
Singur ești, muncind ca un ocnaș,
Ca să ai, la urmă, trei părtași:
Dumnezeu și țarul și boierul.*

Exploatarea nemiloasă a poporului l-a adus pe țaran în această jalnică stare. Parazitismul clasei dominante ce considera ca titlu de onoare „că nu știe să muncească”, stoarce vloga poporului. Așa cum o spusese însă Radiscev, exploatarea în lăcomia lor nu lasă țăranului nimic altceva decât aerul pe care nu i-l pot răpi.

*Unde-i văcuța?
Luminița mea!
Nemilos boierul
A plecat cu ea.
Găinile unde-s?*

*La judecător!
Suferi, crești copiii,
Prin zăduf și ger.
Țaru-ți ia băieții,
Fata — la boier.*

(Cine trăiește bine în Rusia)

În ansamblul de suferințe ale poporului — mizerie, bătaie, umilirea și disprețuirea la fiecare pas a persoanei umane — Necrasov subliniază cu o deosebită vigoare soarta tragică a țăranei ruse din acea vreme, care pe lângă asuprirea generală de care suferă întreg poporul mai este asuprită și în propria ei familie. Soarta țăranei ruse iobage este deosebit de grea. Ea i-a fost hărăzit, spune poetul:

*„...să se cunune cu un rob,
...să fie mama fiului unui rob,
până la mormânt să se supună unui
rob...”*

Dar Necrasov nu limitează orizontul criticii sale sociale la țărănime. Mai

ales în anii de după reforma din 1861 — dar și înainte, în raza atenției sale apare și sărăcimea orașelor, toți acei locuitori ai mansardelor și subsolurilor, birjarii și spălătoresele, micii funcționari și meseriași — flămânzi și îndurați, obidiți și asupriți, întocmai ca și țărani. Necrasov poate fi considerat primul poet al orașului în literatura rusă. Acest oraș el îl zugrăvește prin prisma unui democrat-revoluționar, cu toate contrastele lui sociale:

*Capitala noastră minunată
E bogată peste măsură,
Viața în ea e grea pentru cerșetori,
Pentru milionari un rat.*

(Flecarul)

Zugrăvirea vieții contemporane — rurale și citadine — poartă trăsăturile unui viguros realism. Forța de înfățișare a durerilor și nedreptăților sociale, tabloul contrastelor vieții în societatea în care există oprimați și opresori, demascarea și înfierarea celor vinovați de mizeria poporului, depășesc, în opera lui Necrasov, ascuțimea realismului critic în poezia rusă precedentă lui, constituind un sensibil pas înainte. Acest pas înainte este determinat de poziția de pe care face poetul critica sa socială, de poziția de pe care el acuză și cere dreptate. Necrasov vorbește în numele marelui masă de asupriți. În poezia lui noi nu vedem protestul unui izolat, al unui revoltat singuratic, sau protestul unui cerc restrâns; în poezia lui vorbește însuși poporul, masa însăși se ridică împotriva exploatarea și asupririi și cere o viață umană. Eroul său liric este întotdeauna purtătorul idealurilor poporului.

Necrasov era conștient de această trăsătură specifică a creației sale. Notând că fiecare scriitor își are caracteristica sa, el obișnuia să spună: „a mea este realismul”.

Vigoarea criticii sociale a lui Necrasov, ascuțimea satirei sale, biciu-

rea necruțătoare a oricărei exploatare și a tuturor exploataților, care îl așează alături de marii satirici ruși. Gogol și Saltâcov-Scedrin, au îmbogățit literatura rusă cu imagini și portrete de neuitat.

Tipică pentru mizeria țărănimii ruse din epoca poetului și tipică și astăzi pentru țărănimea săracă din țările capitaliste este figura lui Kalina :

*Din vârful opincii și până la guler,
Brazdele pielii poți greu să le numeri.
Cu burta umflată de foame
(El pare-o stație a foamei),
Sucit, răsucit,
Bătut, chinuit.*

Sau această succintă, dar grăitoare caracterizare a țărănimii ruse :

*Durere de veacuri ești toată,
și spaima ți-e'n ochi încrustată.*

(Gerilă nas-roșu)

Iată și portretul unui exploatat dela oraș, împins de foame să fure o franzelă :

*Și prins a fost flămândul hoț fără
noroc.*

*Colacul rupt îi tremură în mână.
Pe-obrazul lui bolit, ca ars de foc,
Mizerii, spaimă, rugă se îngână.*

(Pe stradă, Hoțul)

În antiteză cu durerea, cu duiosia, lirismul, — care străbat versurile consacrate celor asupriți, — apare ura, sarcasmul cu care Necrasov zugrăvește chipurile îndestulate, bine hrănite, chipurile de animale sătule, dar totuși crude ale reprezentanților clasei exploatatoare, ca și ale tuturor slugilor lor supuse: arendași, funcționari necinșiți, etc.

Iată-l pe boierul Obolt-Obolduiev, care declară cu mândrie că „la noi clasa nobilă nu învață să muncească” care se fălește că de 40 de ani de când stă la țară nu a reușit încă să deosebească secara de orz și care toată viața lui a trăit din munca țaranului, pe care în schimb îl miluia cu biciul :

*Să'mpușc, să iert, nimic nu-î greu ;
Eu pot orice să fac.*

*Politia e pumnul meu,
și legea, bunul plac !*

(Cine trăiește bine în Rusia)

O aprigă demascare a neomeniei, a cruzimii clasei dominante, ascunsă sub o fățarnică moralitate, întâlnim în poezia „Omul moral”. „A trăi conform moralei celei mai severe” și a nu face „nimănu rău” este lozinca trambățată numai formal de acest om, care prin oprimare și fățarnicie bagă în mormânt pe propria-i soție și fiică, un prieten și o slugă, și continuă să trăiască convins că nu a făcut „nimănu în viață nici un rău”.

Portrete asemănătoare găsim și în „Odă contemporană”, „Contesa”, „Despre vreme”, „Contemporanii”, etc. Cu adevărat genial este portretul pe care l-a zugrăvit Necrasov în „Odă contemporană” și în „Cântec de leagăn”, funcționarului necinstit, îmbogățit pe spinarea poporului, arogant cu cei umili și lingușitor, supus, fașă de cei puternici. Cu o ironie ucigătoare definește poetul această categorie „funcționar ca înfățișare și ticălos ca suflor”. Tot atât de viguros este și portretul antreprenorului din poezia „Drumul de fier”.

Combativitatea și forța agitatorică și revoluționară a realismului lui Necrasov, ascutimea criticii sale s'au bucurat de o înaltă apreciere din partea lui Lenin, care scria : „...încă Necrasov și Saltâcov-Scedrin au învățat societatea rusă să deosebească sub înfățișarea lustruită, pomădată și civilizată a boierului-feudal, interesele sale de fiară, au învățat să urască fățarnicia și neomenia unor asemenea ființe...”¹⁾

Crezul de poet-cetățean, ideologia democratică - revoluționară, exemplul

1) V. I. Lenin. *Opere*. ed. 3 rusă. Vol. XII, p. 9.

personal de luptă al prietenilor și dascălilor săi — Belinski, Cernișevski, Dobroliubov — încrederea pe care el însuși o avea în popor, toate îi arătau lui Necrasov că nu se poate mărgini la înfățișarea durerilor poporului, a exploataării sale, fără a arăta calea făuririi unei vieți noi. Calea aceasta era bine precizată pentru democrații-revoluționari, ca dealtfel pentru toți oamenii progresiști ai Rusiei. Ea era una singură: revoluția populară. Și poezia lui Necrasov îndruma cu tot elanul, cu toată energia pe această cale:

*...fără de libertate
Noaptea-i mai lungă, un chin.
Oare furtuna va bate?
Gata! Paharul e plin.
Urle, ca apele mării,
Vântu'n pădure, pe câmp,
Spargă paharul durerii
lumii întregi, pân'la fund!*

Ca și Gorchii mai târziu, Necrasov chema și el ca o salvare furtuna, care:

*Să se stârnească deasupra abtului
mării,
Să urle în câmpie, în pădure,
Și paharul durerii universale
Să-l verse cu totul!*

Poezia lui Necrasov, însuflețită de idealuri revoluționare, a adus cu sine în literatură și figura unui erou nou, a revoluționarului, a luptătorului pentru eliberarea poporului. Așa precum poezia civică a lui Necrasov a însemnat un pas înainte în vigoarea și ascuțimea criticii sociale, tot astfel ea a însemnat și un pas înainte în zugrăvirea eroului pozitiv. Creația sa poetică constituie un prețios și temeinic aport în conturarea figurii unui nou tip de erou în literatura rusă clasică.

Eroul lui Necrasov este deosebit de omul anilor 30-40, străin de conflictele psihologice, de scepticismul acestuia, de tot specificul lui Oneghin, Peciorn, sau Rudin.

Eroul lui Necrasov este fiul epocii anilor 50-60, omul zămislit de puternicile frământări ale masei țărănești, copilul celei de a doua perioade din dezvoltarea mișcării revoluționare din Rusia. El este înainte de toate un luptător pentru eliberarea poporului său, un apărător al masei celor asupriți și exploatați. El merge pe drumul „îngust”, pe care merg „numai cei cu sufletul puternic”, pe drumul ce duce:

*La luptă, la muncă
Pentru cel nenorocit
Pentru cel asuprit..*

Lupta pentru popor, legătura cu poporul, dragostea pentru popor și revoltă, ura împotriva asupririi, caracterizează figurile cele mai luminoase ale operei lui Necrasov. Astfel e Savelii „răsvătitul”, inițiatorul îngropării de viu a unui exploatare nemișos al consătenilor săi, astfel e atamanul tâlharilor Kudeiar, căruia și cerul

îi iartă toate păcatele după ce ucide un boier ce exploata fără cruțare poporul, astfel e Ermil Ghirin, apărătorul drepturilor poporului. În această galerie încadrează Necrasov și figurile decembristilor, acești „cetățeni destoinici”, în fața jertfei cărora poetul își „pleacă genunchii”, căci lupta lor a fost însuflețită de dorința de a elibera poporul din lanțuri, ca și figurile curajoaselor lor soții „decembristele”, ce împărtășesc de bună voie surghiunul siberian.

Eroul tipic al poeziei lui Necrasov este Grișa Dobrosclonov din poemul „Cine trăiește bine în Rusia”.

Grișa întruchipează trăsăturile specifice ale omului progresist al epocii lui Necrasov, ale revoluționarului democrat al anilor 60. El este un devotat luptător pentru cauza poporului, în viața căruia nu exista nici un alt ideal, nici un alt fel decât realizarea fericirii poporului:

*Inainte de toate,
soarta poporului,
și libertatea-i,
și fericirea!*

Acestui scop își dedică Grișa toată viața.

*...la cincisprezece ani,
știa Grigore, puiul de țăran,
că va lupta să-și facă fericit
sătucul lui întunecos
și urgisit.*

Pe el nu-l înspăimântă și nu-l face să renunțe la luptă greutățile sau perspectiva ce-i e hărăzită :

*Ursita lui i-a hărăzit
Un drum vestit, un nume mare :
Să-l apere pe urgisit,
Sfârșind bolnav, în deportare.*

În figura lui Grișa Dobrosclonov, Necrasov a întruchipat idealul său de om și de erou. Nu întâmplător face poetul ca tocmai Grigorii să fie singurul om fericit în toată Rusia, singurul care poate răspunde că trăiește bine în țara sa. Și această fericire rezultă nu dintr-o stare materială excelentă, din bogății, ci din armonioasa îmbinare care există între idealurile și aspirațiile lui Grișa și idealurile și aspirațiile poporului său. Grișa este un om fericit pentru că el luptă pentru popor, pentru eliberarea poporului.

Figura luminoasă, mobilizatoare a lui Grișa, însuflețită de mărețul ideal al luptei revoluționare este strâns înrudită cu mărețele figuri ale tovarășilor de luptă și scris ai lui Necrasov, cu figurile marilor luptători democrați-revoluționari : Belinski, Cernîșevski, Dobroliubov. Versurile pline de pathos, pe care poetul le-a închinat acestor „fii cu sufletul liber” „până la capăt credincioși Patriei”, ce au sacrificat țării natale „munca lor, speranțele lor, năzuințele lor” — completează și conturează în chip deosebit de pregnant imaginea nouă de erou pe care o dă poezia lui Necrasov. Acești oameni sunt

dragii sufletului poetului și întregului popor, pentru că au „*vorbit despre egalitate, frăție și libertate*”, pentru că ei au fost gata „*să moară... pentru alții*” pentru că ei învățau și pe alții să „*trăiască pentru glorie, pentru libertate, dar și mai mult îi învățau să moară*”. În astfel de oameni își pune toată încrederea poetul, pe ei se bazează că „*vor deschide drum larg*” Patriei. Și optimismul poetului poartă un caracter cu totul realist căci în jurul său astfel de oameni nu sunt niște izolați, cazuri rare, ci o adevărată falangă, o întreagă pleiadă :

*O oaste se ridică
De nenumărat
Forța ei
E de neînvincis !*

Forța de neînvincis a oastei luptătorilor pentru eliberarea poporului, puterea poporului însuși, îl face pe poet să „*vadă un pas spre mai bine*”, un pas spre viitorul fericit al Patriei sale, viitor clădit prin sacrificiul celor ce „*și-au consacrat cu totul viața fraților lor, oamenilor*”.

Prin creația sa cetățenească, pătrunsă de mărețul ideal al eliberării poporului, inspirată din viața poporului, Necrasov a adus un serios aport la opera de democratizare a poeziei, de apropiere a ei de masse. Poetul dorea ca literatura să devină un bun al poporului, să devină cea mai apropiată sfătuitoare și îndrumătoare a vieții acestuia. El visa ziua când țăranul plecând dela piață, va duce la subsuoră opera lui Belinski și a lui Gogol. Bineînțeles că același viitor poetul îl visa și pentru creația sa. „*N'are decât să nu citească societatea mondenă versurile mele, eu nu scriu pentru dânsa...*” a replicat într-o discuție Necrasov lui Botkin. Tocmai pentru că poetul se adresa în special poporului, masselor largi, el a căutat să vorbească limba masei, limba poporului. Cu Necrasov

poezia rusă înregistrează un serios pas înainte pe calea democratizării ei, proces pe care îl va continua, ducându-l la desăvârșire, Maiacovski. Această democratizare se vedește în tematica operei lui Necrasov, în alegerea subiectelor, în zugrăvirea eroilor, în atitudinea generală față de fenomene și oameni. Cum spunea însuși poetul „muza lui se gândește numai la țărani”. Acest conținut democratic a determinat unele trăsături specifice de compoziție, de stil, de limbă ale operei lui Necrasov.

În compoziția poeziilor lui Necrasov, predomină mișcarea, dinamismul, dramatismul. Aproape fiecare poezie este o mică scenetă, o întâmplare vie, luată din viață, am putea spune o mică năvelă, dramă sau povestire. „Femeile ruse” (Decembristele) sunt un adevărat roman, poeziile „Despre vreme” și „Contemporanii” conțin scene de neuitat prin realismul lor, prin vigoarea și vioiciunea lor dramatică, fără a mai vorbi de poemul „Cine trăiește bine în Rusia” care este o vastă povestire în versuri.

Limba lui Necrasov constituie o etapă importantă în realizarea unei poezii apropiate de popor de masă. Tezaurul clasic, moștenit de la predecesorii săi, mai ales Pușchin și Lermontov, se îmbină în poezia lui Necrasov cu bogăția și plasticitatea folclorului, precum și cu vioiciunea limbii vorbite.

Păstrând toată simplitatea, adâncimea și vigoarea limbii literare ruse, limba lui Necrasov este în același timp plină de pitoresc, colorată cu nuanțe specifice limbii poporului.

Din creațiile folcloristice poetul a împrumutat expresii, imagini, procedee stilistice, uneori ritmul și rima versurilor sale. Comparațiile sunt luate adesea din viața poporului sau din folclor:

*Râde soarele roșu
Ca fata printre snopi*

sau:

*Mulțimea fără de fete frumoase
E ca lanul fără de albastrele.*

sau:

*Că sfeclă bună!
Ca niște cizmulife roșii
Zăce pe brazdă”.*

Necrasov folosește din plin procedeele stilistice populare: epitețe consacrate și permanente repetate, comparații negative (de ex.: nu e vântul ce vâiește, nu e pământul care se trezește), hiperbole, introduce în poezii ghicitori și proverbe ale poporului. El întrebunțează chiar forme gramaticale din limba poporului, construcții sintactice, obișnuite în popor, etc.

În aceeași largă măsură folosește Necrasov și limba vorbită, introducând cu mult curaj cuvinte prozaice din limbajul cotidian, din stilul publicistic chiar, numeroase dialoguri etc.

Simplitatea ca formă, caracterul popular al creației lui Necrasov, au sporit fondul ei revoluționar, au scos mai puternic în evidență valoarea ei agitatrică și mobilizatoare. În același timp ele au făcut ca această poezie să aibă o largă circulație în popor, devenind în acest fel o sursă de îndemn și stimulare la lupta pentru libertate în sânul maselor celor mai largi.

Intr'adevăr numeroase creații ale poetului nu numai că au circulat din plin în popor, dar au intrat chiar în repertoriul popular de cântece, contopindu-se cu creațiile folcloristice. Este cazul poemului „Korobeiniki”, a „Cântecului vesel”, a „Cântecului flămând”, a „Cântecului soldaților” din poemul „Cine trăiește mai bine în Rusia” și altele. Forța revoluționară a poeziei lui Necrasov a făcut ca ea să aibă o deosebită influență asupra tuturor generațiilor de oameni progresiști ai țării sale și în special asupra tineretului. Semnificativ în acest sens este următorul episod relatat de Plehanov, datând din epoca în care el era elev

în ultima clasă a liceului militar. „Stăteam într-o după masă, un grup de câțiva oameni și-l citeam pe Necrasov — scrie el. Deabia am isprăvit „Drumul de fier” că a și răsunat semnalul de instrucție. Am ascuns cartea și am plecat să ne luăm puștile, încă stăpâniți de puternica impresie a celor citite cu puțin înainte. Când am început să ne așezăm în formație, prietenul meu S. s'a apropiat de mine și strângând în mână patul puștii mi-a șoptit: „Ce aș mai lua pușca asta și aș pleca să lupt pentru poporul rus”. Aceste cuvinte pronunțate pe furiș la câțiva pași de severele autorități militare s'au întipărit adânc în amintirea mea. Mi le aduceam aminte oricâte ori mi se întâmpla să recitesc „Drumul de fier”, își încheie povestirea Plehanov.

Despre entuziasmul cu care primeau contemporanii poeziile lui Necrasov vorbește în repetate rânduri Cernișevski. „Entuziasmul este unanim. Poate că numai primele poeme ale lui Pușchin sau „Revizorul” sau „Suflete moarte” au avut succesul cărții d-tale” scrie el într-o scrisoare adresată poetului. Iar într-o altă scrisoare citim: „Primul loc în literatura actuală publică îl acordă d-tale”. Opera poetului se bucura de unanima apreciere a Rusiei progresiste, în fruntea căreia stăteau luptătorii din rândul pleiadei democrat-revoluționare. „Cel mai genial și mai nobil dintre poezii ruși” îl denumea Cernișevski. „Cel mai iubit poet al Rusiei, reprezentantul tendințelor nobile în poezie, singurul talent de astăzi în care este viață și forță” îl caracteriza Dobroliubov.

Până și dușmanii poetului recunoșteau uriașa lui popularitate. Iată ce putem citi într'un raport secret adresat Ministerului Instrucțiunii Publice:

„Numele lui Necrasov, cunoscut încă de mult în literatura noastră, a devenit și mai cunoscut... Cartea d-lui Ne-

crasov o vezi aproape în fiecare familie cultă, toți o citesc, toți sunt entuziasmați de ea, toți se grăbesc s'o cumpere... Incontestabil că d. Necrasov are un mare talent...”

Acest mare talent pe care până și dușmanii erau nevoiți să-l recunoască, Belinski l-a asemănat, prin vigoarea loviturilor ce aducea dușmanilor poporului, cu „toporul” — simbol al revoluției țărănești.

Lenin era un mare admirator al poeziei lui Necrasov. „Nu este de conceput o bibliotecă social-democrată sau în genere socialistă fără operele lui Necrasov”, spunea Lenin. El însuși cunoștea pe de rost multe pasagii din Necrasov și obicinuia să-i citeze versurile. N. C. Krupskaia relatează că volumașul de versuri din Necrasov era tovarășul permanent al lui Lenin, în exil, în închisoare, în emigrație.

Arătând învățămintele pe care proletariatul le poate culege din poezia lui Necrasov, „Pravda” din ilegalitate scria în Dec. 1912:

„Dacă cineva muncește și luptă în speranța unui viitor mai bun, oricât de neagră și de lipsită de satisfacții ar fi munca care l'ar istovi, spre sfârșitul zilei, sufletul său simte nevoie de odihnă, de o sărbătoare luminoasă, de sprijinul unui prieten compătimitor... Să-l cheme pe Necrasov, să-i recitească paginile, pline de fierbinte iubire de oameni, — din aceste pagini se va revărsa în sufletul său obosit atâta căldură și atâta sete de o viață mai bună, încât va simți din nou dorința să muncească, să lupte din nou, din nouă să-și dea forțele zilei negre de astăzi în numele zilei de mâine...”

Tocmai datorită acestor trăsături esențiale Necrasov atât de apropiat de poezia sovietică, de sufletele oamenilor sovietici și tocmai de aceea a influențat el o serie întreagă de scriitori ai literaturii sovietice. Optimismul, încrede-

rea în popor, dar și ura împotriva asupririi, a exploatării, patosul luptei pentru libertate, sunt trăsături specifice ce apropie pe Necrasov de poezia sovietică.

Pe drumul de democratizare a poeziei, deschis de Necrasov, a mers cel mai mare poet al epocii sovietice -- Maiačovski — care a reușit, în condițiile noi de viață din Țara Socialismului, să creeze o poezie cu adevărat a masei, o poezie care să fie un bun al întregului popor. Similitudinile de rezonanțe, de patos politic, de orientare spre masele populare ce le putem stabili între cei doi poeți se regăsesc și între Necrasov și alți poeți sovietici. Îndeosebi apropiați de Necrasov prin tematica și principiile creației lor sunt Tvardovski și Isacovski. Poemul lui Tvardovski „Țara Furnicii” este înrudit ca tematică și chiar ca stil cu „Cine trăiește mai bine în Rusia”. Bineînțeles, diferența uriașă de epoci a determinat o totală diferență în rezolvarea subiectului. Deasemenea numeroase puncte de contact se pot stabili între poezia lui Necrasov și cea a lui Isacovski, considerat ca poet al țărănimii colhoznice, a cărui creație este, am putea spune, răspunsul concret la speranțele de viață fericită și liberă ale țărănimii ruse, pe care le nutrea Necrasov.

Inrudite cu poezia lui Necrasov sunt și creațiile poezilor S. Marșac, Lebedev-Cumaci, A. Surcov, etc.

Epoca sovietică, prin excelență epoca artei cetățenești, a dat o înaltă apreciere operei lui Necrasov, dovedind că de just era crezul poetului că numai

*Cei, ce slujind mărețele scopuri ale
veacului*

*Iși dă viața toată
Luptei pentru fratele său omul,
Numai acela va supraviețui lui însuși...*

Opera avântată, combativă, plină de optimism a lui Necrasov, cu o bogată

gamă de nuanțe lirice, mergând dela duioșie maternă față de cei asupriți până la o cruntă ură față de asupritori, este un nesecat izvor de energie, un puternic stimulent la luptă și niuncă. În același timp ea ilustrează într'un chip viu și concret, care este menirea, sarcina principală a unui scriitor. Deaceea contactul cu opera lui Necrasov ar fi foarte rodnic pentru masele muncitoare din țara noastră, și în special pentru scriitorii noștri. Necrasov ar putea fi pentru ei un prețios ghid, o adevărată școală a măestriei, ca și o școală de poezie cetățenească, de poezie patriotică.

Din păcate, opera marelui poet rus este încă și astăzi destul de puțin cunoscută la noi. Spre deosebire de alți scriitori ai literaturii ruse clasice, precum Pușchin, Lermontov și în special Turghenev, ale căror opere au fost cunoscute în România foarte curând după apariția lor, poezia lui Necrasov a avut o circulație destul de redusă.

Totuși, chiar înainte de 23 August 1944, numele poetului nu era necunoscut cititorului român și în această privință meritul revine în special presei noastre de stânga. Astfel, destule ecouri din opera lui Necrasov întâlnim în revista Contemporanul. În numărul din Ianuarie 1887, în articolul său „Chestii teatrale”, V. G. Morțun citează ca reprezentanți de seamă ai poeziei ruse, alături de Pușchin și Lermontov, pe Necrasov. În același an 1887, în coloanele Contemporanului, au apărut în traducere și prelucrare câteva din poeziile lui Necrasov. Astfel e traducerea poeziei „Lângă o scară de onoare”, semnată de Pavel Ghirvu, publicată în numărul din Aprilie 1887, care are meritul de a respecta fidel textul originalului, dar prezintă scăderea că este o traducere în proză. După poezia „Despre vreme” — partea I-a — St. Basarabescu a prelucrat schița „O îngropare”, care a apărut în numărul din Iunie 1887 al Contemporanului. Schița folo-

sește tematica poeziei lui Necrasov, dezvoltând-o mult, adăugându-i o serie de elemente proprii, localizând-o mai ales.

În același an a mai apărut și preluarea, deasemenea în proză, a poeziei „Mama”, de Sofia Nădejde, sub titlul „Mama și poetul”, publicată în numărul din Decembrie, când tocmai se împlineau 10 ani dela moartea marelui poet. Dealtfel acest fapt trebuie să fi determinat interesul deosebit de viu, pe care l-a manifestat în acel an revista față de poezia lui Necrasov. Între traduceri în proză, care dacă aveau meritul de a familiariza pe cititorul român cu tematica operei lui Necrasov, îi răpeau în schimb posibilitatea de a-l aprecia cu adevărat ca poet — trebuie semnalată și traducerea apărută în 1911, în bibliotecă „Luceafărul”, a părții a II-a din „Femeile ruse” (Decembriste). Fragmentul, tradus conștiincios, este intitulat „In ocnele Siberiei” (titlul rusesc „Cneghina Volconscaia”). Avantajul pe care-l prezintă această traducere față de celelalte, făcute deasemeni în proză, este faptul că subiectul poemului, bogat în acțiune, dinamic, cu personaje viguroase zugrăvite, se preta la o transpunere în proză, constituind un interesant subiect de năvel. Rămâne de reținut partea de educație cetățenească ce aducea lectura acestei traduceri, care, chiar așa, în proză, prezenta totuși, — fie și într-un chip palid — imaginea luptei decembriștilor, a sacrificiului lor, ca și figura de adevărată cetățeană a Mariei Volconscaia. Deaceia era înjustă aspră critică a recenzentului dela „Viața Românească”, care nota în mod cu totul nedrept: „Ocnele Siberiei” un fragment fără adâncime și fără legătură, care se sfârșește pentru că s’au sfârșit cele 32 de pagini”. („Viața Românească”, Mai 1911).

Un loc aparte printre traduceri din Necrasov îl deține cea făcută de C. Mille după poemul „Korobeiniki” și

anume fragmentul „Cântecul sărmanului călător”, traducere în versuri, reușită ca realizare artistică.

După 23 August 1944 se pot semna o serie întreagă de contribuții la cunoașterea și popularizarea figurii lui Necrasov și a operei sale în rândurile cititorilor noștri. În acest sens însemnat este aportul adus de ziarul „Graiul Nou”, care a publicat o serie de articole ale criticilor sovietici consacrate marelui poet. Astfel, în Decembrie 1945, a apărut un interesant articol de prezentare a trăsăturilor specifice ale creației lui Necrasov, intitulat „Cântărețul poporului”, semnat de A. Tanin. Articolele „Un mare cântăreț al poporului rus” de S. Spet, „Chipul femeii în poezia lui Necrasov”, („Graiul Nou”, Decembrie 1946) „La aniversarea morții lui Necrasov” („Graiul Nou”, Ianuarie 1948), ca și „Poetul cetățean” de V. Kernbach („Veac Nou”, Octombrie 1946) și un medalion despre Necrasov în „Flacăra”, Decembrie 1948, au contribuit la precizarea unor serii de probleme pe care le ridica creația poetului, discutând tematica operei sale, realismul ei, concepția despre artă a lui Necrasov, etc. Luate în ansamblul lor ele pot constitui un îndrumar pentru studii ulterioare de adâncire.

Merită a fi semnalate deasemeni și câteva traduceri ce au însoțit aceste articole, precum „Femeile ruse” (fragment din poemul „Gerilă nas-roșu” tradus de Emil Dorian) („Graiul Nou” Decembrie 1946) și „Început de poem” tradus de V. Kernbach („Veac Nou”, Octombrie 1946), care au dat posibilitatea cititorului să cunoască direct și într-o formă poetică adecuată — deși cam fugară — câteva aspecte ale operei poetului.

O contribuție importantă la opera de popularizare a creației lui Necrasov în țara noastră sunt cele două traduceri ale poetului Miron Radu Paraschivescu „Cneghina Trubeșcaia” și „Cneghina Volconscaia” — care constituie redarea

integrală în limba română a minunatului poem „*Femeile ruse*” („*Decembristele*”). Prin extensiunea lor, ca și prin realizarea lor poetică, aceste traduceri de o incontestabilă valoare — oferă cititorului o imagine justă a măestriei literare și a specificului talentului lui Necrasov. Respectarea fidelă a originalului, îmbinată cu redarea într-o limbă românească viguroasă și plastică, permit aprecierea valorii poemului ca formă, a măestriei de zugrăvire a eroilor animați de dorul libertății, și transmit din plin avântul patriotismului lui Necrasov, patosul luptei pentru libertate. Traducerea „*Decembristelor*”

trebuie să fie un imbold pentru continuarea operei de difuzare a creației lui Necrasov în masele din Republica noastră Populară.

Marea valoare artistică a operei lui Necrasov, deosebita ei vigoare agitatorică, suflul ei revoluționar, importanța ei educativă, toate ni-l indică ca pe un scriitor pe care masele muncitoare din țara noastră trebuie să-l cunoască, pentru că, odată cunoscându-l, îl vor iubi ca pe cel mai bun sfătuitor, ca pe cel mai drag prieten și tovarăș în lupta lor de zi de zi pentru o viață mai bună.

DRUMUL UNUI ARTIST BOLȘEVIC

În amintirea lui Vsevolod Vișnevschi

A fost pe deantregul, și până la capăt, — ostaș, „stofă de militar“, cum numește poporul — pe jumătate în glumă, dar cu dragoste — astfel de oameni. El a intrat în câmpul larg al literaturii sovietice, în dramaturgie, în anul 1929 cu piesa „*Prima armată de cavalerie*“, — o operă pasionată, plină de talent și de romantism fierbinte dar, în același timp, și întru totul credincioasă adevărului vieții.

Un marinăr mitralior, care a luptat în rândurile Primei armate de cavalerie și a devenit unul din cei mai populari autori dramatici ai Țării Sovietelor: aceasta a fost prima impresie despre Vișnevschi, a tuturor acelora care l-au cunoscut întâia dată la apariția piesei „*Prima armată de cavalerie*“. Dar Vișnevschi avea atunci nu numai o bogată experiență militară, ci și o serioasă experiență de ziarist și scriitor. Încă în anii 1920-1922 fuseseră publicate articole și studii ale lui Vișnevschi cu subiecte din viața militară, în ziarul „*Crasnoie Cernomorie*“ (al cărui redactor responsabil era pe atunci F. Gladcov), în „*Crasnii Baltișcii Floț*“ în revista „*Molodaia Gvardia*“.

Dramaturgul nu a apărut întâmplător. El avea o bază solidă de muncă literară, publicistică, științifico-militară.

Înarmat cu această experiență, Vișnevschi și-a parcurs marea și glorioasă activitate scriitoricească.

Autorul rândurilor de față a avut prilejul să-l cunoască pe Vișnevschi în-deaproape, la începutul deceniului al patrulea și să lucreze împreună cu el mai mulți ani în redacția revistei „*Znamia*“, — acest centru unde s'a format nucleul principal al scriitorilor militari. Vișnevschi a fost sufletul acestei mari mișcări literare. Fără a părăsi o clipă propria-i muncă de creație, lucrând cu ardoare și însuflețire la noile sale piese — „*Bătălia decisivă*“, „*Tragedia optimistă*“, la minunatul film „*Noi, cei din Kronstadt*“, care a rulat pe toate ecranele lumii, la articole cu subiecte militare și literare, la romanul cinematografic „*Noi, poporul rus*“, la o serie de studii (despre Eisenstein, Papain, Sciors), — Vișnevschi și-a urmat cu hotărâre și consecvență linia în literatură și artă, o linie justă și progresistă. Patriotismul sovietic, dragostea și devotamentul nețărmurit față de Patrie, eroismul luptelor din timpul războiului civil, personajii și fapte militare din glorioasa istorie a poporului rus, iată ce-l preocupa înainte de toate pe Vișnevschi, iată căror preocupări le consacră el tot entuziasmul sufletului său mare,

toată priceperea și măiestria sa literară.

În jurul revistei „Znamia” și în Uniunea Scriitorilor Sovietici, Vsevolod Vișnevschi a strâns un grup de scriitori care lucrau la subiecte luate din războiul civil, din viața Armatei Roșii, din istoria militară. Câte manuscrise ale multor scriitori tineri și vârstnici au trecut prin mâinile sale, pe câți i-a ajutat în primele lor încercări literare! Sunt fără număr. A. Novicov-Prboi și V. Lebedev-Cumaci, A. Ignatiev, V. Grossman, L. Sobolev și N. Virta, C. Simonov și P. Pavlenco și atâția alții, primeau dela el sute de scrisori, observații în legătură cu munca lor, sfaturi, indicații. A fost într-adevăr neobosit în căutarea de noi scriitori, de noi talente, și știa să se bucure de apariția lor în lume cu un admirabil și larg entuziasm.

Vișnevschi simțea și-și dădea seama că înclăștarea dintre Țara Sovietelor și forțele fascismului este inevitabilă. El a vrut ca scriitorii să ia parte la viitorul război, în mod nemijlocit, pe prima linie de foc. Câtă muncă și energie a depus Vișnevschi pentru ca acest gând al său să se statornicească în conștiința sutelor de scriitori mari și mici! El a creat seminarii speciale, cursuri, cicluri de conferințe, a citit el însuși multe din aceste conferințe, a obținut ca școlile militare și politico-militare să organizeze lecții pentru scriitori. Iar scriitorii îl urmau pe el nu din obligație, ci din inspirație, din avântul inimii.

Dacă din primele zile chiar, ale Marei Război pentru Apărarea Patriei, sute de scriitori sovietici au fost mobilizați și, cu gradele conferite lor în prealabil, au plecat pe fronturi — dela Marea Neagră până la Marea Barentz — un merit important în această măreață faptă patriotică îi revine lui Vsevolod Vișnevschi. Aceasta nu este o exagerare — este un adevăr.

El însuși a plecat pe front printre primii, cu gradul de comisar de regi-

ment: ostaș și ziarist de război cu o experiență bogată, bolșevic și scriitor.

...Sfârșitul lui Iunie, începutul lui Iulie 1941. Tallin, baza principală a flotei din Marea Baltică. Vișnevschi este în rândurile marinarii. Vișnevschi este în rândurile aviatorilor. Vișnevschi este în rândurile infanteriei marine care luptă pe uscat împotriva trupelor debarcate de dușman. Și neobosit, în fiecare zi, el trimite la Moscova înflăcăratele sale corespondențe-poeme, pline de o credință inepeizabilă în victorie, scrie manifeste și chemări, strânge forțele intelectualității estone, antrenând-o în muncă în presa militară, povestește lumii întregi despre primii eroi ai luptei împotriva fascismului, despre primele fapte eroice din Marele Război, care trebuia să dureze aproape patru ani petrecuți de Vișnevschi, fără nicio întrerupere, în rândurile Forțelor Armate, în prima linie de luptă.

Răsfoind în gând paginile biografiei nescrise a lui Vișnevschi în zilele Marei Război pentru Apărarea Patriei, vedem aievea cum a știut el să fie sever și exigent față de sine însuși, cât de mare era simțul său de răspundere pentru cele ce se petreceau. Toată țara a citit minunatele sale corespondențe din Leningradul asediat, în care Vișnevschi a stat tot timpul cât a durat blocada, — aceste schițe și articole pătrunse de o nemărginită credință în Partid, în Stalin. Reținându-și suflarea, Leningradul — înmărmurit în întunericul nopții, luminat de flăcările incendiilor, cutremurat de exploziile bombelor dușmane, — asculta la radio cuvântările lui Vișnevschi, adresate poporului, flotei din Marea Baltică. Nimeni nu-l poate uita pe agitatorul Vișnevschi.

Renaște în amintire luna Decembrie a lui 1941, o imensă sală întunecoasă luminată de opaite mici, a Spitalului Nr. 3 al flotei de război. Vișnevschi ține o cuvântare. Dar nu, aceasta nu este o cuvântare, ci un monolog încordat la culme, clocotitor, adresat fraților de

arme. Grav răniți se ridică în coate pe paturi, îl sorb din ochi pe comisarul-marinar, lacrimi strălucesc în ochii lor, li se strâng pumnii, — ai zice, încă o clipă și se vor ridica, vor porni, — nu, cum or să meargă! se vor târi la luptă împotriva dușmanului care a încercuit marele oraș al gloriei ruse, dragul lor Leningrad, se vor încheșta de gâtul dușmanului, chiar și cu mâinile goale vor lupta împotriva fasciștilor.

Un mare devotament, o nețărmurită viteză personală, îl caracterizau pe Vișnevschi. L-am văzut cum, sub focul ucigaș al aruncătoarelor de mine, își pune ochelarii și făcea fără grabă însemnări în caetul său de campanie. În timpul călătoriei pe un vas de război dela Tallin la Kronstadt, când marea nișuna de mine iar cerul era negru de avioane dușmane, el continua să-și facă aceste însemnări. Le-a făcut în statele majore ale flotei din Kronstadt și Leningrad, când se clătinau și se prăbușeau zidurile clădirilor, când ardeau depozitele de alimente dela Badaevsc, aprinse de sutele de bombe incendiare aruncate din avioane după planul diabolic al lui Hitler. După război, — după ce a fost eliberat Leningradul, după ce Vișnevschi a parcurs întregul drum până la Berlin și a intrat printre cei dintâi cu armata învingătoare, în clădirea Reichstagului și în cea a cancelariei imperiului, — la întoarcerea sa la Moscova mi-a arătat jurnalele sale de război. Erau 45 de volume, pline de un scris miărunt, strâns — un monument prețios al unor ani eroici. De pe acum trebuie să ne îngrijim ca aceste jurnale să fie adunate, păstrate, studiate, publicate.

Este greu de spus cum a găsit Vișnevschi timpul pentru tot ce a făcut în cursul războiului, dar energia sa era într-adevăr inepuizabilă. Sute de corespondențe și broșuri, sute de cuvântări la radio, sute de conferințe pe vasele de război, în unități. Mii, zeci de mii de pagini de jurnal. Mii de scrisori adre-

sate prietenilor, tovarășilor, confrăților în ale scrisului, dramaturgi, prozatori, poeți, critici, redactori. Și odată cu acestea, munca la piese, întâi la comedia „*Larg se întinde marea*” (împreună cu A. Cron și V. Azarov), apoi la piesa „*Sub zidurile Leningradului*”. N'avem timpul, nici spațiul pentru a face aci o analiză cât de cât 'amănunțită a acestor piese. Important este a releva o calitate surprinzătoare a piesei „*Larg se întinde marea*”. Ea a fost creată în lunile August-Septembrie ale anului 1942, când era în plină desfășurare ofensiva germană împotriva Stalingradului, când hitleriștii bombardau Leningradul fără cruțare. O vreme grea. În aceste împrejurări trebuia găsită tăria de suflet pentru a crea o piesă veselă, vie, plină de glumă și prospețime. La 28 August el îmi scria din Leningrad:

„Scriu cu însuflețire o piesă în întâmpinarea lui Octombrie. O comedie eroică. Am atras în muncă pe A. Cron și V. Azarov. Acțiunea primului act am hotărât-o. Azi am schișat actul doi. Vor fi multe lucruri amuzante și multă vervă. În cursul lunii Septembrie o scriem toată, iar până la 7.XI o punem în scenă la fostul teatru Alexandrin. Este o cinste să-ți vezi propria lucrare prezentată în orașul natal asediat”.

Scrisorile lui Vișnevschi din această perioadă sunt importante prin energia și voiciunea lor. El povestește despre zeci de fapte și întâmplări, apreciază situația militară pe fronturi, judecă și comentează evenimentele:

„Mă scol pe la 9 dimineața. Scriu în medie câte două articole (schițe, manifeste)...

Rusia stă în picioare! Suntem în Septembrie. Rusia contraatacă... Sunt știri bune de pe fronturi... Tonul presei și al radioului străin se schimbă sensibil (în comparație cu Iulie): — complimente, exclamații, stimă, pronosticuri...

Da... Bătrânul Buchanan (ambasadorul Angliei în celălalt război mondial) spunea: „Rușii au fericita însușire de

a ieși din toate încurcăturile" (să adăugăm: și fără ajutorul aliaților)" (scrisoare din 1 Septembrie 1942).

„Mă preocupă ore în șir o piesă... Văd o acțiune plină de eroism, în trei acte, cu elemente umoristice și altele. Până la 15 Septembrie piesa va fi gata" (scrisoare din 2 Septembrie 1942).

„...Scriu iarăși despre Kronstadt. M'am hotărât să adaug la cele 5 coale de tipar încă 1-2" (scrisoare din 29-30 Septembrie 1942).

„Am alcătuit și redactat „Almanahul Leningradului": vreo 22 lucrări în proză și 25 în versuri. Va fi o carte voluminoasă și va oglindi anul trecut al Leningradului, un an cum nu s'a mai văzut" (scrisoare din 2 Octombrie 1942).

„Planul nemților pe anul 42 s'a inclinat — foarte puțin grațios — într-o parte și s'a prăvălit... Intenția lor de a rupe frontul în direcția sudică (grâne și petrol), spre regiunea Volgăi, și de a se arunca asupra Moscovei dinspre Răsărit, ca și de a „termina" cu Leningradul nostru, a dat greș... Acum, cred, lumea va începe cu și mai mult curaj numărând bobocilor, — a venit doar tcamna... Nu mai există în lume nicio altă țară ca Rusia" (scrisoare din 8 Octombrie 1942).

„Lucrez fără răgaz la subiecte în legătură cu Octombrie: bilanțuri, articole, conferințe. Și spectacolul, care trebuie urmărit activ" (scrisoare din 16 Octombrie 1942).

„Spectacolul e gata. La 2-3.XI îl predăm. La 3.XI îl prezentăm activului" (scrisoare din 30 Octombrie 1942).

„Scriu în fiecare zi câteva pagini — ciorna unei pieșe („Sub Zidurile Leningradului" — A. T.). Vreau să arăt marinarii în anii 1941 — 42. Diferite tipuri, vârste, biografii diferite" (scrisoare din 11 Decembrie 1942).

Acestea nu sunt decât frânturi mici din câte făcea Vișnevschi, oglindite în scrisorile sale.

Fără voie rămâi uimit în fața inten-

sității sguduitoare cu care a trăit acest om. Tot sensul vieții sale se cuprindea în lozinca: totul pentru front, totul pentru victorie.

Tot atât de arzătoare, însuflețite, tot atât de pline de preocupări și grijă au fost scrisorile și jurnalele lui din perioada ofensivei împotriva Berlinului, din zilele Victoriei, din zilele procesului dela Nürenberg, la care Vișnevschi a fost corespondentul „Pravdei". Tot așa a fost și viața sa de zi de zi în redacția revistei „Znamia", la care a revenit după război ca prim redactor, în Uniunea Scriitorilor Sovietici unde a lucrat în ultimii ani ca secretar general-adjunct.

Cu nespusă însuflețire a lucrat Vsevolod Vișnevschi la ultima și admirabila sa piesă, „Neuitatul an 1919". Nu e necesar să ne oprim în amănunt asupra ei. Toți o cunosc. În ea au reînviat zilele eroice ale Piterului Roșu*), mărețele chipuri ale lui Lenin și Stalin. Măestria sa literară a atins perfecțiunea, ideile sale au devenit mai profunde și mai pătrunzătoare. Dar ele erau aceleași idei veșnice ale luptei poporului, ale adevărului măreț al bolșevismului.

Pe baza piesei „Neuitatul an 1919" a fost proiectat scenariul unui film artistic de proporții mari. În primăvara anului 1950, Vișnevschi a plecat împreună cu M. Ciaureli la Leningrad și Kronstadt, locul acțiunii viitorului film.

Iată un fragment al uneia din ultimele scrisori pe care mi le-a adresat, scrisă cu câteva zile înainte de criza bolii grele, de pe urma căreia nu și-a mai revenit:

„Lucrez. La 28 Mai i-am arătat lui Ciaureli vechile linii de apărare, tranșeele din dosul uzinelor Kirov, mlaștina din dosul spitalului Forel, (prima linie de apărare a Leningradului), apoi ruinele Strelnei, Ijorca, Peterhof, rui-

*) Denumirea populară a Leningradului înainte de Marea Revoluție din Octombrie.

nele din apropiere de Oranienbaum. Un război se contopea cu celălalt. I-am arătat vila unde a fost odinioară statul major al lui Stalin. Acuma sunt locuințe particulare. Voi cere să fie transformată în muzeu...

„După vizita la Oranienbaum ne-am repezit la Kronstadt cu o vedetă puternică pe un „vântuleț” de 6-7 metri pe secundă. Am povestit despre perspectivele ce ni s’au deschis... La Kronstadt: convorbire la statul major, situația din Golful Botnic... Apoi prânzul în salon. Apoi cu două mașini, spre fortul „Șanț” și fortul „Rîș”. Vânt năprasnic dinspre mare...

Am povestit până la extenuare. Apoi am pornit spre Leningrad pe calea apei, cu o vedetă... În 30 Mai, dimineața, mergem cu un ZIS al marinei drept la „Crasnaia Gorca” și „Seraia Loșadi”. Vom parcurge toată ruta, tovarășului Stalin și a detașamentelor de marinari. În fort coborim în cazemate, în beciurile unde au stat prizonieri tovarăși... Vom înșăftșa în stil epic marșul comuniștilor spre locul de execuție... Am și construit multe scene... Inceputul filmului: catastrofa de pe front, îngrijorare la Smolnii, etc. Apoi „Consiliul celor patru” — Churchill despre destinele Rusiei. Apoi Kremlinul. Lenin cu muncitorii la su-

botnic. Știri din Piter. Alarmă. E chemat Stalin...”

În clocotul gândurilor creatoare, în plină muncă la scenariul filmului, Vișnevschi suferă un atac de apoplexie, urmarea unei hipertonii. De pe urma lui, Vișnevschi nu și-a mai putut reveni. A plecat din mijlocul nostru plin de preocupări nerealizate, de planuri de creație neînfăptuite.

Dar în conștiința milioanelor de spectatori și cititori ai săi sunt neșterse scenele din filmul „Noi, cei din Kronstadt” — marinarul care ridică grenada împotriva tancului intervențiștilor, neșterse sunt cuvintele marelui Stalin din piesa „Neuitatul an 1919”:

„Dușmanul ar fi dorit să vadă Statul Sovietic desarmat, căzând însângerat cu fața la pământ. Nu, tovarăși! Să se ducă la toți dracii autorii acestui „plan”. Dacă e să fie cineva însângerat, noi vom depune toate eforturile ca acesta să fie regimul burghez, și nici decum Statul Sovietic!”

Vsevolod Vișnevschi și-a trăit minunata sa viață ca un fiu credincios al Patriei sale, al Statului sovietic. Veșnică fie-i amintirea! Viață lungă inspiratelor sale opere!

(Din „Sovietscoie Iscusstvo”,
Nr. 18 — 1951)

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI NOI

MARTIE — APRILIE 1951

EDITURA P. M. R.

* * * Rezoluții și hotărâri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român — 1948-1950 (314 pag., 130 lei).

* * * Hotărârea C. C. al P. M. R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. în vederea consolidării organizatorico-economice a gospodăriilor agricole colective, (20 pag., 3 lei).

D. I. CESNOCOV, Lenin și Stalin despre forma de stat a dictaturii proletariatului (40 pag., 8 lei).

A. LEONTIEV, Despre economia politică a socialismului (40 pag., 8 lei).

C. OSTROVȚIANOV, Despre legile de bază ale dezvoltării economiei socialiste, ediția a II-a, (28 pag., 7 lei).

MIHAIL ROLLER, Probleme de istorie, ediția III-a, completată (232 pag., 40 lei).

GH. STOIAN, Organizația de bază în luptă pentru înflorirea și întărirea gospodăriei agricole colective (40 pag., 8 lei).

MIHAI GERE, Cum se aplică în regulă hotărârea C. C. al P.M.R. cu privire la învățământul de partid. (32 pag., 5 lei).

VASILE VICAS, Din experiența muncii de agitație a Comitetului de Partid al Raionului Dej, în campaniile agricole (48 pag., 6 lei).

* * * Pentru o recoltă îmbelșugată, 32 pag., 5 lei).

* * * Agitatorii în luptă pentru prima recoltă a cîmînului (48 pag., 6 lei).

* * * Electrificarea, izvor de lumină, putere și belșug, (32 pag., 8 lei).

* * * Imperialismul americano — englez, dușman de moarte al poporului român, (32 pag., 5 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA ORAȘE

* * * Cum își organizează munca organizația de bază, (48 pag., 5 lei).

* * * Munca politică educativă a organizației de bază, (64 pag., 5 lei).

* * * U.R.S.S. bastion al păcii, democrației și socialismului (48 pag., 5 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA SATE

*** Lupta pentru întărirea organizației torico-economice a gospodăriilor agricole colective (64 pag., 4 lei).

* * * Calitatea de membru de Partid. Drepturile și îndatoririle membrilor de partid, (48 pag., 4 lei).

PENTRU CERCURILE DE POLITICA CURENTA DELA ORAȘE

* * * Cuvintele tovarășului Stalin, izvor de forță și indemn în luptă pentru pace, (24 pag., 3 lei).

*** Pentru extinderea experienței stahanoviste, (12 pag., 3 lei).

PENTRU CERCURILE DE POLITICA CURENTA DELA SATE

* * * Mărețul program al victoriei socialismului la sate, (24 pag., 3 lei).

EDITURA PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

EUSEBIU CAMILAR, Temelia (408 pag., 180 lei).

- IOSIF NEDELCU, Unde este unire (256 pag., 65 lei).
 CRISTIAN SARBU, Poeme de eri și de azi. (52 pag., 60 lei).
 KALMAN MIKSZATS, Două a'egeri în Ungaria, (224 pag., 45 lei).
 BORIS GOLATOV, Bătălia pentru cărbune, (120 pag., 25 lei).

„CARTEA POPORULUI“

- CELLA SERGHI, Sunorile, (64 pag., 24 lei).
 SUTO ANDRAȘ, Mama Anica (32 pag., 12 lei)
 ȘTEFAN GHEORGHE, Hoții de chilpuri (40 pag., 14 lei).

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

- V. ALECSANDRI, Culegere de proză, (260 pag., 55 lei).
 PAUL BUJOR, Scrieri alese, (176 pag., 40 lei).

COLECȚIA „ALBINA“

- MIHAIL SADOVEANU, Clonț de fier (40 pag., 5 lei).
 BEN CORLACIU, Pâinea păcii (48 pag., 5 lei).

IN LIMBA MAGHIARA

- SZILVESZTER GYÖRGY, Lapzárt Előtt (szinjátek) (116 alv., 50 lej).
 HORVAT ISTVAN, A Csere (80 alv., 30 lej).
 SZEMLER FERENC, Mind Több a fény (60 alv., 30 lej).
 KENYERES PAL, Győzelmes esztendő (96 alv., 22 lej).

EDITURA „CARTEA RUSA“

- A. COJEVNICOV, Ap ávie, (508 pag., 160 lei).
 N. SPANOV, Incendiatorii Vol. III (336 pag., 120 lei).
 M. GORCHI, La stăpân, (304 pag., 100 lei).
 V. AJAEV, Departe de Moscova, (696 pag., 225 lei).
 * * * Măreța experiență a U. R. S. S. ne arată calea spre electrificarea țării, (64 pag., 20 lei).
 * * * Planurile cincinale staliniste exemplu măreț în construirea socialismului în R. P. R., (76 pag., 25 lei).
 * * * Un program de luptă pentru preîntâmpinarea războiului și menținerea păcii, (56 pag., 15 lei).

*** Trecutul și prezentul unui colhoz, (44 pag., 12 lei).

E. JIANU, Știința Sovietică în sprijinul agriculturii noastre, (72 pag., 25 lei).

IGOR MOISEEV, Dansurile popoarelor Uniunii Sovietice, (128 pag., 80 lei).

* * * Muzica Sovietică în plăt avânt (324 pag., 170 lei).

C. VINOGRADSCAIA, Scenarii — Femeia Deputat; S'au întâlnit la Moscova (80 pag., 20 lei).

M. GORCHI, În fața vieții, (80 pag., 20 lei).

EDITURA C. G. M.

I. GERENDY, Prin metoda stahanovistului Băcov către o înaltă productivitate a muncii, (52 pag., 18 lei).

*** Colhoznicile sovietice maestre ale recoltelor bogate, (40 pag., 20 lei).

V. MORTAN și GH. BABUȚ, La noi cincinalul a venit mai devreme (44 pag., 20 lei).

* * * Fereștrăul electric în exploatarea forestiere (72 pag., 60 lei).

* * * Hotărârea Plenarei C. C. al C. G. M. din 24-25 II. 1950, asupra sarcinilor sindicatelor în lupta pentru realizarea Planului Cincinal de dezvoltare a economiei naționale a Republicii Populare Române, (36 pag., 5 lei).

*** Uniunile Sindicale Internaționale armă de luptă a clasei muncitoare, (48 pag., 12 lei).

*** Tehnica securității în instalațiile electrice (128 pag., 27 lei).

JIRI HRONEK, Ce am văzut în Coreea (56 pag., 12 lei).

* * * Prelucrarea țigănelui, (211 pag., 135 lei).

*** Cum am realizat un bogat cont de economii (65 pag., 20 lei).

M. BERBASOV și V. GORNOSTAEV, Controlul obștesc al sindicatelor asupra căminelor, magazinelor și gospodăriilor ajutoare, (118 pag., 20 lei).

*** Astfel am organizat întrecerea socialistă (68 pag., 16 lei).

*** Stațiunile de mașini și tractoare și gospodăriile agricole de Stat luptă pentru îndeplinirea cincinalului, (52 pag., 12 lei).

M. CONDRAȘOVA și I. TIURIN, Prin ține străini și acasă (196 pag., 55 lei).

*** Organe de mașini. Îmbinări, (92 pag., 85 lei).

*** Cunoștințe elementare de electricitate și magnetism, (130 pag., 85 lei).

*** Roadele vizitei stahanoviștilor sovietici în țara noastră, (73 pag., 22 lei).

C. CHIRIȚA, Oameni din orașul nostru — Orașul Stalin, (95 pag., 55 lei).

PAUL FAYON și EUGEN POPA, De-a lungul cincinalelor staliniste (88 pag., 35 lei).

GH. ANDREESCU, Cum să folosim și cum putem construi fiecare riglă de calcul, (50 pag., 28 lei).

EDITURA TINERETULUI

POLITICE

CH. FLORESCU, Despre sarcinile Uniunii Tineretului Muncitor în îndeplinirea Planului Cincinal (32 pag., 8 lei).

I. SMIRNOV, Cercul politic Comsomolist, (112 pag., 35 lei).

*** Scrisori ale secretarilor organizațiilor de bază U. T. M. din întreprinderi, (48 pag., 10 lei).

A. BALEANU, Tineretul lumii luptă împotriva imperialismului american și englez, dușman de moarte al păcii și al vieții, (32 pag., 20 lei).

I. CRACIUN, Studenții Sovietici, (46 pag., 30 lei).

LITERATURA PENTRU TINERET

IERONIM ȘERBU, Erupția, (68 pag., 30 lei).

V. ILENCOV, Drumul cel mare (246 pag., 160 lei).

*** Colecția Tineretului Sătesc nr. 3—1951 (64 pag., 25 lei).

LITERATURA PENTRU COPII

N. LESSEN, Iată ce facem noi, (16 pag., 65 lei).

N. CALININA, Mitea și Mișa, (40 pag., 45 lei).

M. CREMENE, Mălina și trei ursuleți (40 pag., 50 lei).

T. CONSTANTINESCU, Ne jucăm, (32 pag., 50 lei).

ION PAS, Draga noastră păsărică, (64 pag., 50 lei).

AL. C. CONSTANTINESCU, Cei trei voinici, (144 pag., 70 lei).

A. GOLUBEVA, Povestiri despre Seroja Costricov (64 pag., 37 lei).

S. MIHALCOV, Muzeul V. I. Lenin, (32 pag., 105 lei).

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondențelor noastre în cel mai scurt timp.

R E D A C Ț I A: B-dul Ana Ipătescu, 36. București, 3
Telefon : 2.29.82 și 2.14.91.

ADMINISTRAȚIA: B-dul Ana Ipătescu, 39. București, 3
Telefon : 2.40 70.

ABONAMENTE ANUALE : lei 1200

Abonamentele se primesc numai prin CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI, București, str. C. Mille, Nr. 14, tel. 5.28.90, iar în provincie, direct la Centrul de Difuzare a Presei din raionul d-voastră.